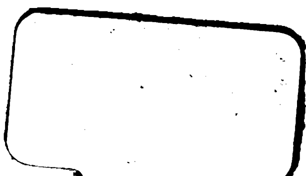

INSTITVTIONVM

GRAECA PARAPHRASIS

THEOPHILO ANTECESSORI

VVLGO TRIBVTA

AD FIDEM LIBRORVM MANV SCRIPTORVM

RECENSVIT

PROLEGOMENIS NOTIS CRITICIS VERSIONE LATINA

INSTRVXIT

E. C. FERRINI

ANTECESSOR TICINENSIS.

ACCEDIT EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

PARS PRIOR.

LIBROS I ET II ET PROLEGOMENA CONTINENS

CVM EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

BEROLINI

APVD S. CALVARY EIVSQVE SOCIOS.

MDCCCLXXXIIII.

IN ITALIA APVD VLRICVM HOEPLI BIBLIOPOLAM MEDIOLANI ET PISIS.

PROSPECT.

INSTITVTIONVM
GRAECA PARAPHRASIS
THEOPHILO ANTECESSORI
VVLGO TRIBVTA
AD FIDEM LIBRORVM MANV SCRIPTORVM
RECENSVIT
PROLEGOMENIS NOTIS CRITICIS VERSIONE LATINA
INSTRVXIT
E. C. FERRINI

In zwei Lieferungen zu je ca. 550 Seiten.

Preis jeder Lieferung: 12 Mark.

Der erste Theil enthält einen Brief von Herrn Prof. C. E. Zachariae von Lingenthal als Vorwort, die Prolegomena (Einleitung) und den Text der ersten zwei Bücher kritisch festgestellt, mit kritischen Anmerkungen, welche die wichtigsten Lesungen der Handschriften ergeben.

Im Texte wurde die älteste Recension, die uns vorzüglich im Codex Messanensis und im Laurentianus LXXX, 1 bewahrt ist, wiederhergestellt, in den Noten ist die neueste Recension des Werkes (vorzüglich aus Pal. 19 und Laur. LXXX, 6) wie auch die mittlere (Cod. Vaticanus) mitgetheilt. Auch die früheren Ausgaben sind nicht vernachlässigt worden.

Eine neue lateinische Uebersetzung ist hinzugefügt worden. In den Prolegomena wird die Frage über den Ursprung des Buches und seine Hauptquellen erledigt, wie auch die ratio critica dargelegt.

Der zweite Theil folgt demnächst. Er enthält die zwei letzten Bücher, den Index rerum und die Hauptvarianten der Pariser Handschriften.

INSTITVTIONVM

GRAECA PARAPHRASIS

THEOPHILO ANTECESSORI

VVLGO TRIBVTA

AD FIDEM LIBRORVM MANV SCRIPTORVM

RECENSVIT

PROLEGOMENIS NOTIS CRITICIS VERSIONE LATINA

INSTRVXIT

E. C. FERRINI
ANTECESSOR TICINENSIS.

ACCEDIT EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

PARS PRIOR.

LIBROS I ET II ET PROLEGOMENA CONTINENS

CVM EPISTVLA C. E. ZACHARIAE A LINGENTHAL.

BEROLINI
APVD S. CALVARY EIVSQVE SOCIOS.
MDCCCLXXXIIII.

IN ITALIA APVD VLRICVM HOEPLI BIBLIOPOLAM MEDIOLANI ET PISIS.

VIRIS DOCTISSIMIS

ALFREDO PERNICE

ANTECESSORI BEROLINENSI

ATQVE

ANTONIO BVCCELLATI

ANTECESSORI TICINENSI

MAGISTRIS SVIS

LVBENS MERITIS

D D

DISCIPVLVS.

C. E. Zachariae a Lingenthal

Contardo Ferrinio

S.

Θεοφίλου ἀντικήνσωρος Ἰνστιτοῦτα, quae uocantur, denuo edendi quod cepisti consilium, id mihi valde probatur. Reitzii editio, licet famigeratissima, antiquata tamen est, et praefatione magis necnon excursuum mole conspicua, quam textu ad fidem codicum manu scriptorum castigato, adeo ut ne hoc quidem inde appareat, an Theophili nomen operi in codicibus sit inscriptum. Te vero praestantiorem codicum collatione instructum esse novi: Tibi ad manus est Gaius, cui graecas illas Institutiones comparare possis: Tibi denique non sunt incognitae recentiorum doctorum disquisitiones de Indicibus, quales Iustiniani temporibus Ictis conscribere mos erat, ut de natura atque indole graecae paraphrasis aptius possis iudicium proferre, quam Reitzio et Degenio licuit.

Igitur — ut cum Virgilio loquar —

Rumpe moras!

Novam editionem expectant quicumque elegantioris iurisprudentiae cultores sunt!

Dabam in villa Grosskmehlen pridie kalendas Februarias anno MDCCCLXXXIV.

Prolegomena.

Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.

Graecae Institutionum paraphraseos studium adgredientibus haec potissimum proponenda sunt: I^{um} quaenam fuerit huius operis origo. II^{um} quibus nobis codicibus manu scriptis fuerit seruata III^{a} quaenam deinceps subsidia in editione hac comparanda praesto fuerint et qua uia pergendum putauerimus.

§ 1.
Operis origo.

De Paraphraseos latinarum Institutionum, quae Theophilo Antecessori uulgo tribuitur, origine quaestio mirum quantum uexata est. omnium autem sententias diiudicare non est huius loci: quarum cum plurimae nullo prorsus ualido fundamento innitantur, tum etiam iamdudum merito sunt explosae. post autem Paraphraseos editionem illam reitzianam, quae CXXXII abhinc annis apparuit, ea potissimum sententia praeualuit, eam esse Theophilo constantinopolitano Antecessori tribuendam et probabilius non ab eius calamo esse profectam, set ab eius auditoribus in scholis secundum eius praelectiones descriptam. Quam sententiam paullo dubitanter a Reitzio prolatam[1]) ce-

1) T. 1, p. XLII, qui eam coniecturam in notis a Trekellio relictis inuenerat.

teri ad unum fere tuto animo amplexi sunt eo libentius, quod Degenius in libello suo de Theophili aetate et scriptis[1]) pluribus argumentis eam omnibus probare conatus esset. quae tamen opinio quantum cum eius aetatis moribus ceterisque de Theophili uita notitiis conueniat, ipsi uiderint. et ante omnia illud esset demonstrandum Theophilum Antecessorem longius aetatem suam produxisse, quam inter omnes fere conuenit. nam cum eum inter uiros adlectum fuisse constet, qui priori Codici[2]) Digestis[3]) Institutionibus[4]) componendis operam dederint, inter eos autem qui alteram Codicis editionem curauerint non nominetur[5]), probabilius statuendum est eum ante Constitutionem »Cordi« latam obiisse:[6]) h. e. paucis mensibus post Digesta Institutionesque promulgatas. cum quo optime conuenit Digestorum graecum Indicem ab eo susceptum non ultra libros »De rebus«, quos uocant, produci potuisse[7]). quo tandem iure sumamus eum tam breui tempore opus prolixum satis et laboriosum ad finem usque perduxisse, praesertim cum in Indice Digestorum conficiendo occupatus fuerit?

Quae tamen non adeo magni fortasse facienda essent, si alicunde probabiliter constaret Paraphrasin reuera Theophilo esse tribuendam. id tamen nulla pretiosa ratione contenditur. nam qui rem sibi demonstrandam susceperunt illud tantum adsecuti sunt, ut cuique probarent hanc paraphrasin Iustiniani aetati esse

---

1) Bemerkungen über das Zeitalter . . . des griechischen Rechtslehrer Theophilus. 1809.

2) Const. »Haec quae necessario« § 1. »Summa« § 2.

3) Const. »Omnem« § 2. »Tanta« [Δέδωκεν] § 9.

4) Prooem. Inst. § 3. cf. Mylius Historia Theophili, p. 30.

5) Const. »Cordi« § 2.

6) Constitutio lata est d. XVI kal. Dec. anno p. Ch. n. DXXXIIII.

7) Fragmenta collegit Reitzius II 944—957. alia addidit Heimbachius Basil. VI 34 sq.

uindicandam, quod sane negari non potest. A nemine uero ante XI^um uel XII^um saeculum Paraphrasis Theophili nomine insignitur; set cum eius uerba a uetustioribus referantur, Institutiones simpliciter laudantur. Et probabilius eius titulus olim fuerat »*Τριβουνιανοῦ Θεοφίλου καὶ Δωροθέου* Institûta«; ita saltem notula in quodam parisiensi codice seruata innuere mihi uidetur[1]). et reuera cum Digestorum Index a Theophilo confectus sub eius nomine semper ueniat, mirum foret Institutionum Paraphrasin, si ab eo fuisset composita, nunquam ab antiquioribus ita laudari. Neque desunt argumenta intrinsecus petita, quae a Paraphrasi Theophilo tribuenda prorsus deterreant. ne in erroribus in re historica et antiquaria admissis recensendis subsistamus (in quibus rebus ueteres iurisconsultos peccare frequentius notum est), non adeo pauci in ipsa legitima scientia errores in hoc libro inueniuntur, qui tam claro Antecessori, qui praesertim in Digestis componendis fuerit uersatus, sine magna iniuria tribui nequeant. et ne in re manifesta moremur, quam ridicule locum de heredibus ex disparibus partibus scriptis inuicem

---

1) Cod. gr. Par. 1367 fol. 97. cf. Zachariä. *Ὁ πρόχειρος νόμος* p. XII n.: haec tamen in Cod. corrupta sunt. In libris tamen manu scriptis (quorum nullus saec XI^0 antiquior extat) Paraphrasis Theophili nomine insignitur. Nam, ut de his taceam qui initio carent [eorum autem subscriptiones uide sis in editione hac nostra], Laur. LXXX, 1 sic incipit: *ἀρχὴ τῆς πρώτης ἰνστιτουτίω*[*νος Θεο*]*φίλου ἀντικήνσωρος*: LXXX, 2: *ἡ διάταξις βεβεοῦσα τὰ ἰνστιτοῦτα. ἀρχὴ τῆς πρ. ἰνστ. Θ. ἀντικήνσορος*: X, 16: *ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν ἰνστιτούτων Θεοφίλου ἀντικένσωρος. ἀρχὴ τῆς πρώτης ἰνστιτουτίωνος Θεοφίλου ἀντικένσωρος*: Pal. gr. 19 [= Bruxell. 403 et Laur. LXXX, 6]: *ἀρχὴ σὺν θεῷ τῶν Ἰνστιτούτων Θεοφίλου ἀντικήνσωρος.* item cod. Taur. de libris parisiensibus cfr. alteram huius operis partem. Ego autem '*ἀρχὴ σὺν θεῷ τῆς ᾱ* Inst.' scripsi, ut *ἀναλογίαν* codicis messanensis, quem in ceteris libris secutus sum, seruarem.

substitutis (2, 15, 2) interpretata est Paraphrasis, quam inaudita de condictionibus (2, 1, 26) de actione pro tutela (4, 10 pr) in ea continentur: quam demum multa eiusmodi, quae non praestantis Antecessoris, set inepti cuiusdam compilatoris stilum prodant! huc accedit Paraphrasin a Theophili Indice nonnunquam dissentire, sicuti iam scholium quoddam XI° uel XII° saeculo tribuendum animaduertit. nam cum aurigae in Paraphrasi inter »infames« referantur, *αὐτὸς . . ὁ Θεόφιλος ἐν τῷ ἰδίῳ* indici *τῶν πρώτων οὐ λέγει τοὺς ἡνιόχους αἰσχρὰ ἢ ἄτιμα πρόσωπα.*[1]) Adcedit maxima in scribendi exponendique modo disparitas, ut nullomodo de eodem auctore cogitare liceat.

Restat ut dispiciamus quomodo fieri potuit, ut graeca haec Institutionum Paraphrasis Theophilo tribueretur. ad maiorem perspicuitaten res longius repetenda est. Constantinus Monomachus iuris scholam Constantinopoli condidit, eamque lege ordinauit, quam nuper inter Ioannis Euchaitensis opera edidit P. a Lagarde.[2])

Ea lege cauetur, ut in schola ueteres libri adhibeantur emendentur atque explicentur, et ut principalis bibliotheca scholae usui et commodo potissimum inseruiat. inde plures ueterum iuris librorum editiones et recensiones fluxisse nemo facile infitias ibit, qui praesertim cogitauerit quot iuris graecoromani codices manu scripti eius aetatis in Asiae et Europae bibliothecis extent: graeca autem Institutionum interpretatio (quae una fere a Graecis aut confecta aut certe adhibita est)[3]) antecessorum et tironum cura potissimum in se con-

1) schol. ad. 2, 18, 1.

2) Abhandlungen der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften 1882, Bd. XXVIII.

3) [illegible] proponemus. Coniecturam, quam exposuimus, Zahal litteris ad nos datis perpendendam proposuit.

uertere debuit, cum argumenti praestantia, tum etiam perspicuitate, notitiarum copia et antiquitate conspicua. in qua recensenda factum est, ut ea Theophilo Antecessori facile tribui posset, quem et in Institutionibus componendis uersatum fuisse constaret, et qui primus in Prooemio (§ 3) laudaretur. nam ne Tribuniano Paraphrasis tribueretur obstabant cum cetera, tum odium, quo apud Graecos eius memoria tenaciter adfecta est. et cum Dorothei plures alii libri innotuissent, aequum uideri potuit Theophilo una cum Digestorum Indice Paraphrasin uindicari.[1]) aliquid non plane diuersum in Nomocanone XIIII titulorum contigit. qui cum uetustioris antiquitatis haud exigua neque obscura uestigia praeseferat, a graecis recentioribus Photio tributus est, cuius in re potissimum ecclesiastica nomen adeo peruulgatum erat.[2]) item iuris liber in Hibernia celeberrimus, qui Senchus-Mor uocatur, diuo Patricio, qui in maximo honore et cultu apud eas gentes habebatur, tributus est.[3])

Hac igitur coniectura rem facile expediri arbitror. et nunc quaerendum est quis demum auctor Paraphraseos fuerit. alibi iam satis ostendisse confido huic operi graecum quod-

---

1) Item leges saeculares in syriaca recensione, quae in libro parisiensi continetur, Constantino Theodosio et Leoni tribuuntur, qui in eius praefatione laudantur.

2) Cf. Pitra Ius ecclesiasticum Graecorum, t. II passim. Iampridem Biener Geschichte der Novellen p. 34—38. 222 sq. Heimbachius. Ἀνέκδοτα t. 1, p. XLVII.

3) Sumner-Maine. Études sur l'histoire des Institutions primitives trad. franç. p. 346: »il se peut qu'un traité de dimensions inusitées estimé en proportion de son volume par l'école de droit qui en était possesseur finit peu à peu par être associé à un nom tenu hautement en honneur ou éminemment sacré (Saint Patrice): phénomène, dont l'histoire juridique de l'Orient offre, croit-on, plus d'un exemple«.

dam Gai Institutionum κατὰ πόδας pro fundamento fuisse. id uero non solum ex pluribus locis ad iuris historiam pertinentibus ex Gai Commentariis uerbo tenus in Paraphrasin translatis probare conatus sum, set ampliorem locorum segetem attuli[1]), quibus euinceretur saepius Paraphrasin cum Gaio conuenire, cum a latinis Institutionibus dissentiret, et plura in ea inesse, quae nonnisi ad uersionem et dilucidationem Gai commentariorum referri possint. quae omnia cum per se, tanta argumentorum copia collata, perspicua esse sperem, tum etiam doctorum uirorum suffragio comprobata sunt. in eo tamen me errasse doleo, quod ipsum Gai κατὰ πόδας Theophilo tribuerim, cum longe probabilius scholae berutiensi esset uindicandum.[2])

Et reuera cum iam per multos annos Gai Institutiones scholarum usui inseruirent, uix fieri potuit quin ulla earum graeca interpretatio existeret. accedit argumentum, quod, ni fallor, rem haud parum confirmet. extant nimirum quaedam non obscuriores adfinitates inter Paraphrasin et Leges saeculares, quas uocant, idest librum iuris syro-romanum. eum L fere annis ante Iustinianum imperatorem confectum fuisse constat, eumque ex berutiensi schola quodammodo esse profectum non ambigitur.[3]) eiusmodi autem adfinitates non

---

1) Rendiconti del R. Istituto Lombardo 16, 569 sq.

2) En quae mihi hac de re scripsit Zachariaeus a Lingenthal, quaeque uenia tanti uiri nunc describere liceat: »Mit grossem Interesse habe ich Ihre feinen Bemerkungen über Theophilus gelesen. Im Wesentlichen bin ich ganz mit Ihnen einverstanden. Nur möchte ich nicht so bestimmt annehmen das Theophilus selbst ein κατὰ πόδας von Gaius' Institutionen ausgearbeitet habe: vielmehr stammt dasselbe vielleicht aus Berytus.«

3) Editiones cum Landii, tum Brunsii perspectas habui: hanc uero alteram potissimum secutus sum.

aliter explicari possunt, quam si statuamus ex eadem schola utrumque librum manasse.

Uterque liber de inofficioso testamento tractans de infamibus personis loquitur hoc modo:

Th. 2, 18, 1 *αἰσχρὸν ἐπέχουσι . . πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι μῖμοι κυνηγοὶ καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι.*	Ms. lond. § 9. [illegible]

Adde Theoph. 3, 12, 1 = Lond. § 48 b. ubi de S. C. Claudiano sermo est: uterque de *παραγγελίαις* loquitur ([illegible]), uterque (adde Thal. schol. Bas. IIII 770 qui ex eadem fonte hausisse uidetur) eandem dicendi formam usurpat: *εἰ γὰρ . . ἐρασθῇ* . . = [illegible] [1]

Si ergo probatum fuerit *τὸ κατὰ πόδας* Gai, quod Paraphrasi nostrae pro fundamento fuerit, ex berutiensi schola originem ducere idque, cum Iustinianus Institutiones suas promulgasset, ad nouum latinum textum, ut melius fieri potuit, adcommodatum esse, res erit, quae nullomodo exemplo careat. quin imo exemplum eiusdem aetatis tenemus, quod

---

1) Cf. locutiones complures, quae eandem originem redolere uideantur. [illegible] (ut recte pro [illegible] posuit Sachauius Syrisch-römisches Rechtsbuch, p. 18) gr. *μέμψις* apte respondet: utraque uox de querella [inofficiosi] usurpatur: de pretio eius qui sese uenumdari passus est apud utrumque *τιμή* adhibetur: uox *προθεσμία* [§ 125 = Th. 3, 19, 19c.] tempus constitutum apud utrumque audit. Accedit, id quod iam Brunsius animaduerterat (Syr.-röm. Rechtsbuch p. 321) quaedam rei exponendae similitudo, de qua alibi fortasse nobis monendum erit.

ad rem nostram haud parum facit. *Τὸ κατὰ πόδας* constitutionum retro principum, quae in Iustiniano Codice continentur, non esse a Thalelaeo confectum post scholium a Pitra eminentissimo uiro editum inter omnes constat, neque est cur coniecturam Zachariaei a Lingenthal aspernamus existimantis uersionem *κατὰ πόδας* trium Codicum Theodosiani Hermogeniani et Gregoriani in berutiensi schola fuisse confectam eamque a Thalelaeo in commentario suo conficiendo adhibitam. quare fit ut Thalelaeus longe integriorem textum prae oculis habuisse uideatur.[1])

Is igitur fuit (ut patet) aetatis Iustiniani imperatoris mos, ut libri ex berutiensi schola profecti, cum fieri posset, ad noua studia aptarentur. quae consuetudo plurimi nostra refert, cum ita traditio scholarum sine intermissione continuaretur.

Ceterum hoc opus, ut *τὸ κατὰ πόδας* Gai Institutionum ad nouum textum exprimendum reduceretur, Iustiniani temporibus susceptum fuisse pluribus euincitur argumentis. Primum enim huius aetatis uerba usurpat et eius indolem repraesentat, quae a ueterum iurisconsultorum memoria nondum abhorrebat: posteriores autem leges ne uerbo quidem adtingit, cum uetustiora iura commemorare minime supersedeat. eius uerba a Iustiniani aequalibus referuntur: nam si quid uideo hanc Paraphrasin etiam Thalelaeus prae oculis habuit.[2]) eam certe Stephanus nouit et adeo magno studio

---

[1]) Quae opinio alteri sane est praeferenda, (Kritische Vierteljahresschrift 16, 231 sq.) ex qua Thalelaeus uersionem prioris Codicis Iustiniani esset secutus. alter enim Codex a priore non tam in ipsarum constitutionum modo et forma, quam in numero et qualitate diuersus fuisse uidetur. Cf. Const. »Cordi« § 3. 4.

[2]) Cf. schol. *Θαλελ.* Bas. IIII 86 = Theoph. 2, 19, 7. ibid. = Th.

in ea lectitanda uersatus est, ut eius stilum formam uerba denique ipsa imitanda sibi proposuerit: id quod etiam est adsecutus.[1] haec autem Paraphrasis utpote quae magnam partem libro inniteretur, qui haud exiguam fuisset in scholis auctoritatem adsecutus, adeo apud Graecos statim usitata fuit, ut nullius alius uersionis uestigia satis certa appareant. Nam si regulas Institutionum excipias, quas edidit Zachariaeus a Lingenthal[2]), quaeque probabilius ex uetere quadam summa Institutionum excerptae sunt, omnes loci qui ex Institutionibus apud Graecos referuntur ex hac nostra Paraphrasi aut uerbo tenus sumpti aut in breuiorem formam redacti atque translati esse uidentur.

§ 2.

De codicibus manu scriptis, quibus Paraphrasis nobis seruata est.

Codices manu scripti hi innotuerunt:

I. Vaticanus. gr. 2063.[3]) Bas. 102.

II. Palatinus. gr. 19. Inde descripti sunt:
IIa. Bruxellensis [Egnatianus] 403.
IIb. Laurentianus LXXX, 6.

2, 7, 4. id. schol. θαλ. IIII 770 = Th. 3, 12, 1. Quod. ad schol. θαλ. IIII 723 non est Fabroti sententia reicienda existimantis »ἐν τοῖς πρώτοις« potius quam »ἐν τοῖς ἰνστιτούτοις« legendum esse, ut de Dig. 1, 5, 25 ea accipiamus, ubi uerbo tenus eadem reperiuntur.

1) Caue ne statuas Stephanum quoque graece Institutiones esse interpretatum. Quod enim ad schol. φησίν II 397 adtinet, uidesis quae recte monuit Heimbachius Basil. VI 31.

2) Ἀνέκδοτα p. 166—175.

3) Haud recte apud Zachariaeum Delineatio p. 26, quem descripsit Mortrolius Hist. du dr. byzantin. 1, 127, est Bas. 115 (h. e. Vat. 2079), qui, ut ipse recognoui, Epitomen continet.

III. Laurentianus LXXX, 1.
IIII. » LXXX, 2.
V. » LXXX, 18.
VI. » X, 16.
VII. Messanensis, cuius collatio ope Carionis confecta seruatur inter libros graecos manu scriptos Bibliothecae regiae Berolinensis gr. 28a. 28b. in 4°.
VIII. Parisiensis gr. 1364.
VIIII. » gr. 1365.
X. » gr. 1366.
XI. Marcianus 178.
XII. Oliuetanus.
XIII. Taurinensis 162.

Paraphraseos codices tractanti ultro apparet duas quodammodo eiusdem operis recensiones contineri. In Messanensi enim codice, item in Laurentianis LXXX, 1 et LXXX, 2 et in duobus parisiensibus antiquioribus recensio textus ab ea satis diuersa, quae in ceteris codicibus seruatur, se praebet, quae aetatem redoleat uetustiorem. latinae uoces immo et litterae in iis codicibus seruatae sunt, cum in ceteris graecis cesserint. Idem in Nomocanone XIIII titulorum contigisse omnibus notum est, cuius antiquiores recensiones uerba artis latina retinuerant.[1]) Paullo enim post Iustinianum latinae linguae scientia admodum rara facta est, ita ut etiam in Prochiro necessarium uisum sit eas uoces graece reddere: »*τῶν ῥωμαικῶν λέξεων τὴν συνθήκην εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν μετεποιήσαμεν*«[2]). Item iis uerbis, quae necessario latine essent

---

[1]) Cf. pro omnibus Heimbachius Basil. VI 94.

[2]) *Ὁ πρόχειρος νόμος*, Prooem. § 1.

seruanda, graeca interpretatio addita est. Saepius ubi graeca *φράσις* nimium latinae haereret ideoque obscurior euaderet, alia substituta est, quae elegantior et clarior esset. si quis quaerat unde altera haec *παραφράσεως* recensio (cuius exemplar praecipuum Palatinus codex esse uidetur) manauerit, respondeamus necesse est eam probabilius a schola originem ducere, quam condidit Constantinus Monomachus. utramque enim linguam callere ex eius constitutionis sententia Antecessores debebant eoque niti, ut libros iuris emendarent atque peruulgarent. in quo opere perficiendo non omnia correctores ex sua, ut ita dicam, penu protulerunt, set scholiis et notis usi sunt, quae iam tunc temporis extarent. in uetustioribus enim manu scriptis codicibus, qui pristinam illam recensionem adhuc praeseferunt, scholia et glossae sunt conspicua, quae in repetita praelectione in ipsum textum translata sunt. haec omnia in nostra hac editione perspicua fore confidimus: cum enim in textu antiquiorem recensionem secuti simus, alteram seriorem in notis perpetuo rettulimus (ex Palatino praesertim et, quod ad idem redit, Laurentiano LXXX, 6). restat ut de praecipuis codicibus pauca disseramus.

Codex omnium prestantissimus est qui Messanensis uocatur.[1]) qui cum hodie lateat, collatio Carionis diligentissime confecta extat in Regia Bibliotheca Berolinensi, ubi inter codices graecos manu scriptos adseruatur (28a. in 4°). magnopere dolendum eum adeo esse mutilum ut liber I^us^ totus fere desideretur, item liber IIII^us^ a ti. 14um usque ad finem.

---

[1]) Plura de huius Codicis natura exposui in Rendiconti dell' Ist. Lomb. 16, 61 sq. Cf. etiam Bluhmius in ephemeride, quae inscribitur Zeitschrift für gesch. R. W. VII, 3, 370 sqq.

Eum Codicem in hac mea editione comparanda potissimum sum secutus. antiquiorem enim recensionem quam constantissime et fidelissime praesefert. ad eius lacunas supplendas magno mihi usui fuit Laurentianus LXXX, 1, qui praesertim in duobus libris prioribus eandem omnino indolem praebet. huic propius adcedit Laurentianus LXXX, 2. is codex magnam cum aliis praesefert adfinitatem, qui in Calabria apud Basilianos exarati sunt (ut est Ambros. Q, 25 sup. Vat. Bas. 115. item 114. plures alii id genus), cum in litterarum formis, tum etiam in orthographia, quam uocant, et in ipsis, quibus scatet, erroribus. eadem quoque aetate (saeculo XII°) conscriptum esse liquet, ut pro certo habeam eam esse ei originem uindicandam. hic autem codex admodum neglegenter exaratus est: persaepe (in I° libro praesertim) scholia in ipsum textum intrusa sunt, lacunae crebrius occurrunt. tamen utpote qui a bono quodam et perantiquo exemplari descriptus fuisse uideatur, eum totum contuli eiusque lectiones referendas censui. item antiquiorem recensionem praebent Codices parisienses gr. 1364. 1366, quorum prior maximi momenti ad Theophili crisin est. eum sane eundem crediderim esse atque ille, quem contulit Fr. Pithoeus, cuius uarias lectiones edidit Reitzius.[1]) eos codices (una cum tertio parisiensi 1365) adhibuit Fabrotus, qui in altera eius editione codice 1364 maiore quadam curam usus est.[2]) codices XII° fere saeculo sunt exarati: eodem tempore probabilius etiam liber I^us et II^us in Cod. 1365 scripti

---

1) in t. 1. p. XLII—LX.

2) Rendiconti Ist. Lomb. XVI 60. Inde patet quam iniuria dixerit Reitzius uariantes alterius fabrotianae editionis nullam merere fidem II 1250. cf. Cario Beschreibung des Cod. Messanensis (in Biblioth. Berolinensi inter manuscr. graec. codices in 4°. 28b.) fol. 2b.

sunt, libri uero III^{us} et IIII^{us} saec. XIIII° aut XV° suppleti sunt. de codice Vaticano gr. 2063 magna quaedam fama percrebuerat[1]), non tamen merito. est admodum mutilus, ut a 2, 20, 20 incipiat. Recensionem mediam quandam inter antiquiorem illam et alteram recentiorem praebet; eius uariantes diligenter contuli et in calce adnotaui. saeculo XII° fere exaratus esse uidetur. non facile librum neglegentius scriptum inuenire quis posset, adeoque crebris lacunis laborat, ut uix ὁμοιοτέλευτον reperiatur, quin scriptor bonus locum integrum describendo praetermiserit: utrum taedio an somno plenior non statim quis coniecerit.

Primus liber in Laurentiano, LXXX, 18 bombyc. saec. XIII^{i}. desideratur. codex bonae notae est et ad recentiorem recensionem propius adcedit. in eo plures scholii et stemmata complura in scholarum usum confecta conspicua sunt, quae eadem manu sunt adiecta. manu posteriore (saec. XV°, ut uidetur) scholia latina addita sunt. Quorum scholiorum pauca tantummodo, cum plura temporis angustiae non sinerent, describere potui: digna tamen prorsus sunt, quae in lucem proferantur. utinam posset quis aliquas notitias, quae praesertim ad historiam horum studiorum in Italia illustrandam conferant, inde haurire!

Haud deterioris notae est Cod. Laurentianus X, 16, qui item recensionem iuniorem praesefert et saec. fere XIIII° exaratus est. Bonae notae est Cod. Palatinus gr. 19, unde Bruxellensis 403 atque Laurentianus LXXX, 6 descripti sunt. Romae commorantem temporis angustiae me prohibuerunt, quominus totum eum codicem confer-

---

[1]) Gundling in Gundlingianis II 105. cf. Rendiconti l. c. p. 63.

rem: optimum tamen supplementum praebuit mihi Laurentianus LXXX, 6, qui, ut ipse recognoui, ex eo plane fluxit. Apographum Egnatianum, quod nunc Bruxelli adseruatur, una cum Marciano codice (qui eandem recensionem continet) adhibuit Viglius Zuichemus in prima Theophili editione comparanda. uidetur tamen Zuichemus Marciani codicis uestigiis potissimum haesisse.

Codex Taurinensis parui momenti est. duos tantummodo priores libros continet, et saec XVI°, si quid uideo, demum exaratus est. recentiorem amplectitur recensionem: ut eius quodammodo specimen offerrem, eius omnes uariantes ad tit. XI libri I[i] collegi et in calce descripsi: ceterum eum in maximis tantum ambiguitatibus adhibui. De Oliuetano nulla mihi notitia peruenit: item de eo codice manu scripto, qui apud Anglos adseruari dicitur.

§ 3.

De ceteris editionis subsidiis et de eius ratione.

Editiones anteriores praecipuas, ut par erat, contuli.

Praeterea ceteros iuris graeco-romani libros adhibui, qui locos ex Paraphrasi sumptos continerent. inter quos, ne de Basilicis eorumque scholiis loquar (pro quibus Heimbachii potissimum editionem secutus sum, addito Supplemento Zachariaei a Lingenthal), magno usui fuerunt Prochiros Epitome Epanagoge Harmenopulus. quod ad Prochiron Epanagogenque item Epitomae titulos XXIII priores, Zachariaei editiones sum secutus: Epitomae titulos a XXIIII° usque ad finem in Ambrosiano codice Q, 25 sup. contuli, quem ipse felici quodam fato repperi, cum editio Zachariaei nondum apparuerit. idem Harmenopulum secundum Heim-

bachii editionem et codicem ambrosianum C, 3 inf. adhibui. plura suppeditauit tractatus de Peculiis, quem edidit Heimbachius[1]), ex quo locos quosdam libri II[1] castigaui. Michaelis Attalensis τὸ ποίημα non tam ad Leunclauiensem editionem, quam ad fidem codicum manu scriptorum Ambros I, 117 inf.[2]) Laur. LXXX, 6 et V, 4 laudaui, cum iam studia nouae eiusdem editionis comparandae inierim. item Gai Commentariis ad quosdam locos emendandos usus sum[3]), et iure quidem, cum constet graecum Gai κατὰ πόδας Paraphrasi pro fundamento fuisse. coniecturas Reitzii et Wuestemanni passim admisi, quae singulae quales sint suis locis proponam.

Qua autem ratione hanc editionem comparauerim, paucis iam explicari potest. antiquiorem recensionem in textu sum secutus: mediam et nouissimam in notis exposui. Orthographiam ex codicibus dedi, qui eam recensionem quam fidelissime repraesentarent, i. e. Messanensi et Laurentiano LXXX, 1. Rubricas latinas ubique seruaui: graecas enim sero et imperite additas esse iam uidit Reitzius (II 1175 sq.). de orthographicis canonibus alibi iam plura disserui[4]): ceterum monendum est nunquam me adeo ingenio meo indulsisse, ut quae in libris essent mutare sustinerem. Ita factum est ut quaedam latina uerba, quae in libris constanter nulla pretiosa ratione graecis litteris scripta essent, ego quoque graecis litteris exprimerem, quamuis aliter ceterarum uocum ἀναλογία persuaderet. accentus quoque secun-

1) Ἀνέκδοτα II 247—260.
2) Hunc librum diserte descripsi Rendiconti Ist. Lomb. XVI 64—65.
3) Cf. quae disputaui in Rendiconti l. c. p. 572. 574.
4) Rend. Ist. Lomb. l. c. p. 61—62.

dum eos libros retinui, qui, ut omnibus liquebit, ad graecae prosodiae normam conformantur. quibus, ni fallor, Zachariaei desiderium explebitur, quod ipse olim expressit.[1]) ceterarum praecipuarum editionum uariantes collegi: item locos, quos inuenerim, parallelos. uersionem quoque latinam e regione addidi, non ueterem illam Curtianam, neque eam quam Fabrotus emendauit aut Reitzius foedauit, set quae mihi potissimum probaretur.

In hac mea editione complura facile deprehendi poterunt, quae notanda uideantur.[2]) quae si quis monuerit, libenter audiemus, et si tanti erunt, ad nostri laboris emendationem accipiemus. eo enim tantummodo tendimus, ut haec Paraphrasis, quae a nemine eorum est neglegende, qui iuris scientiae operam dent, magis magisque adornata et perpolita procedat.

---

1) Ἀνέκδοτα p. 173 n. 56.

2) In plagulis typographicis corrigendis nonnulla sphalmata perperam relicta sunt, quae tamen facile lector animadvertet. ut ecce p. 4b 'proemio' pro 'primis', p. 5b 'legum' pro 'rerum', p. 9a 'absolutum . . quod' = 'absolutus . . qui'. cet.

Signorum explicatio.

M. = Codex Messanensis.
L^{1}. = Cod. Laurentianis LXXX, 1.
L^{2}. = » » LXXX, 2.
L^{6}. = » » LXXX, 6.
L^{18}. = » » LXXX, 18.
L^{16}. = » » X, 16.
V. = Codex Vaticanus.
P. = Codex Palatinus.
Taur. = Codex Taurinensis.
Par.^{1}. = Cod. Parisiensis 1364.
Par.^{2}. = » » 1365.
Par.^{3}. = » » 1366.
Vi. = editio Viglii Zuichemi.
G. = editiones Gothofredianae. item:
G^{1}. = ed. Gothofr. princeps.
G^{2}. = ed. Gothofr. altera et sic deinceps.
F. = editiones fabrotianae.
F^{1}. = ed. fabr. prior.
F^{2}. = ed. fabr. altera.
R. = editio reitziana.
W. = Wuestemanni uersio germanica.
Proch = Prochiros.
Epa. = Epanagoge.
Epi. = Epitome.
Pi. = Variantes Pithocanae.
Bas. = Basilica.
Harm. = Harmenopulus.
Att. = Michael Attalensis.
Π. = tractatus de peculiis.

THEOPHILI ANTECESSORIS

INSTITUTIONES.

Ἡ διάταξις ἡ βεβαιοῦσα τὰ Institûta.

Βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης ἐστὶν ἴδιον οὐ μόνον ὅπλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ νόμοις ὁπλίζεσθαι, ὥς γε[1]) ἑκάτερον καὶ τὸν τοῦ πολέμου καὶ τὸν τῆς εἰρήνης καιρὸν ὀρθῶς κυβερνᾶσθαι καὶ ὁ ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποφέροιτο νίκας οὐ μόνον ἐν ταῖς τῶν πολεμίων συμπλοκαῖς, ἀλλὰ καὶ νομίμοις ἐπινοίαις τὰς τῶν συκοφαντῶν ἀδικίας ἐξωθῶν καὶ γένηται[2]) μὲν ἐν νόμοις σεβάσμιος,
θριαμβεύοι δὲ τῶν πολεμίων κρατήσας[3]). 1. Τούτων ἑκατέραν 1.
τὴν ὁδὸν ἀγρυπνιῶν ὑπερβολαῖς καὶ μεγίστῃ προμηθείᾳ τῶν ἐσομένων, θεοῦ συνεργοῦντος, ὁ ἡμέτερος διήνυσε βασιλεύς. καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμοις ἱδρῶτας αὐτοῦ τὰ βαρβαρικὰ γένη[4]) δουλωθέντα κηρύττει πείρᾳ μαθόντα τὸν κρείττονα. καὶ τοῦτο μὲν Ἀφρικὴ τοῦτο δὲ καὶ ἕτεραι τὸ πλῆθος ἀναρίθμητοι[5]) ἐπαρχίαι μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους ταῖς αὐτοῦ νίκαις ἄνωθεν[6]) φιλοτιμηθείσαις πάλιν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ τῇ αὐτοῦ προστεθεῖσαι βασιλείᾳ βοῶσιν. ἅπας δὲ δῆμος ὑπὸ νόμων ἐκφωνηθέντων ὑπ'
αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν συντεθέντων ἰθύνεται[7]). 2. Καὶ τὰς μὲν βασιλικὰς 2.
διατάξεις πάλαι συγκεχυμένας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις εἰς σαφεστάτην ἤγαγε συμφωνίαν. τριῶν γὰρ ὄντων κωδίκων τοῦ τε Γρη-

---

1) ita L¹. L². F. ὥςτε R. 2) ita L¹. L². F. γένοιτο R. 3) F. L¹. R. L²: τροπαιοφορῇ δὲ τουτές. νίκας φέρῃ θριαμβεύοι ex glossem. 4) L¹. L². F. R. ἔθνη post Viglium in emendat. edit. omnes usque ad F. 5) L¹. L². F. R. μυρίαι in quibusdam libris esse auctor est Hotoman. in Comm. Inst. 6) ὅθεν — θῆναι L². θεῖσαι omnes edd. usque ad G². 7) ἐκφ. τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ συνθ. F. ὑπ' αὐτοῦ καὶ συντ. R. — ita L¹.². καθὸ καὶ νόμος αὐτός add. Vi. in em. R.

Constitutio qua confirmantur Institutiones.

Imperatoriae maiestatis est non solum armis decorari, set etiam legibus armari, ut utrumque tempus et belli et pacis recte possit gubernari, et princeps romanorum uictor existat non solum in hostilibus proeliis, set etiam per legitima instituta calumniantium iniquitates expellens et tam legibus fiat uenerabilis quam uictis hostibus triumphator.

1. 1. Quorum utramque uiam cum summis uigiliis maxi-
maque futurorum prouidentia, adnuente deo, noster princeps
perfecit. eiusque in bellis sudores barbaricae gentes in dicio-
nem redactae proclamant potentiorem expertae. idque tam Africa
quam aliae innumerosae prouinciae post multa annorum cur-
ricula eius uictoriis diuinitus praestitis iterum dicioni ro-
manae eiusque additae imperio protestantur. omnesque populi
2. legibus ab eo promulgatis seu compositis reguntur. 2. Et
principales quidem constitutiones antea confusas et inuicem
repugnantes in luculentam reduxit consonantiam. tres enim
cum essent codices, Gregorianus nempe Hermogenianus et

γοριανοῦ φημι καὶ Ἑρμογενιανοῦ καὶ Θεοδοσιανοῦ προσέτι δὲ καὶ ἄλλων πολλῶν διατάξεων, αἳ μετὰ τὸν Θεοδοσιανὸν ἐτέθησαν, καὶ πολλῆς οὔσης ἐν ταῖς ἐμφερομέναις διατάξεσι τοῖς εἰρημένοις συντάγμασιν ἐναντιώσεως, ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεὺς τὰς ἀχρήστους καὶ τὰ αὐτὰ λεγούσας καὶ τὰς ταῖς κρατούσαις μαχομένας περιαιρεθῆναι παρακελευσάμενος ὁμώνυμον τῇ αὐτοῦ γαληνότητι ἐκέλευσε κώδικα συγγραφῆναι[1]). ἠξίωσε δὲ τῆς οἰκείας φροντίδος καὶ τὰ ἀναρίθμητα τῶν πάλαι νομικῶν βιβλία καὶ πρᾶγμα πάσης κρεῖττον ἐλπίδος ὥςπερ διὰ μέσου βαδίζων πελάγους θεοῦ κατώρθωσεν εὐνοίᾳ καὶ τὰς εὐδοκιμούσας τῶν παλαιῶν γνώμας ἐν ἑνὶ συνήγαγε βιβλίῳ. 3. Τοῦτο δὲ πρᾶξαι[2]) 3.
Τριβουνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ καὶ ἀπὸ κοιαιστόρων τοῦ θείου παλατίου προσέταξεν, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ Θεοφίλῳ καὶ Δωροθέῳ ἀνδράσιν ἰλλουστρίοις τε καὶ ἀντικήνσορσιν. ὧν τὴν σύνεσιν ἁπάντων καὶ τὴν ἐν νόμοις παίδευσιν καὶ τὸ περὶ τὰς βασιλικὰς κελεύσεις πιστότατον ἐκ πολλῶν ἐλέγχων ὁ θειότατος γνοὺς βασιλεὺς τοὺς εἰρημένους συγκαλεσάμενος παρηγγύησεν[3]) ἰδικῶς, ὥςτε κατὰ τὴν αὐτοῦ αὐθεντίαν καὶ ταῖς αὐτοῦ πειθομένους ὑποθήκαις τὰ Institûta ἤτοι τὰς εἰσαγωγὰς τῶν νόμων συνθεῖναι, ὥςτε τοῖς νέοις ἐξεῖναι τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια οὐκ ἐξ ἀρχαίων μύθων παραλαμβάνειν (τὰ γὰρ πάλαι μὲν κρατήσαντα, νῦν δὲ τῆς χρήσεως ἐκβεβλημένα ἀναγινώσκοντες ἐοίκασι τοῖς ἐντυγχάνουσι μύθοις), ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς ταῦτα γινώσκοντες λαμπήδονος[4]), τοῦτο μὲν τὰς ἑαυτῶν ἀκοὰς τοῦτο δὲ καὶ τὰς ψυχὰς[5]) μηδὲν ἄχρηστον μηδὲ εἰκῇ κείμενον, ἀλλ' ὅπερ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἰσχύει τῆς πείρας μανθάνοιεν. καὶ ὅπερ πάλαι[6]) μετὰ τριετῆ[7]) μόλις χρόνον τοῖς ἀναγινώσκουσι συνέβαινεν, ὥςτε μετὰ τοσούτου χρόνου παραδρομὴν βασιλικαῖς ἐντυγχάνειν διατάξεσι, τοῦτο νῦν ἐξ αὐτῶν, ὥςπερ εἰπεῖν, τῶν πραγμάτων ἐφάπτονται τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες εὐτυχίας, ὥςτε καὶ τὴν τῶν νόμων ἀρχὴν καὶ τὸ πέρας τῆς τούτων διδασκαλίας ἀπὸ βασιλικῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι φωνῆς. συντίθεται γὰρ καὶ τὸ πα-

---

1) κωδ. ἐκ. F. ὁμ. τ. α. γ. in fin. habet. R. 2) L1. L2. F. ed. omnes. πράξας R. 3) L1. L2. παρήγγειλεν F. R. 4) τῆς β. λαμπ. τ. γ. F. R. 5) τέρπουσι perperam ins. L2. 6) L1. L2. πρώην F. R. 7) ita libri omnes, quos contuli: τετραετῆ em. F. R.

Theodosianus, praeterea et plures constitutiones, quae post Theodosianum codicem confectum latae sunt, magnaque cum esset inter constitutiones praedictis collectionibus insertas repugnantia, optimus Princeps noster cum inutiles geminatasque iurique, quo utimur, contrarias abolere iussisset, codicem conscribi imperauit serenitatis suae nomine praeditum. set et ad immensa ueterum prudentium uolumina curam suam extendit, opusque desperatum quasi per medium incedens pelagus deo fauente erexit, receptasque ueterum sententias in unum librum
3. coegit. 3. Idque faciendum Tribuniano gloriosissimo magistro et ex quaestore sacri palatii commisit, itemque Theophilo ac Dorotheo uiris illustribus et antecessoribus. quorum omnium sollertiam et legum scientiam et circa principales iussiones fidem ex multis expertus sacratissimus princeps noster argumentis, eis conuocatis, specialiter mandauit ut eius auctoritate eiusque obsequentes suasionibus Institutiones, idest elementa iuris componerent. ut liceret adulescentibus prima legum exordia non ab antiquis fabulis (quae enim olim optinebant nunc uero in desuetudinem abierunt legentes similes iis sunt qui fabulas nanciscuntur), set ab imperiali splendore appetere; tamque eorum aures quam animae nihil inutile nihil perperam positum, set quod in ipsa rerum consuetudine uersetur acciperent. et quod olim uix post triennium[1]) studiosis contingebat, ut post eius temporis decursum, constitutiones principales legerent, hoc nunc ex ipso rerum, ut ita dicam, primordio aggrediuntur, tanto digni honore tantaque gaudentes felicitate ut et legum initium earumque eruditionis finis ipsis a uoce principali procedat. praesens enim quoque compendium a

1) l. »quadriennium« ex lat. Inst.

ρὸν σύνταγμα ἐκ βασιλικῆς φωνῆς προοίμιον ὑπάρχον τῆς τῶν
νόμων διδασκαλίας καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν παλαιῶν[1])
ἐκθέσεως ἀνάγκῃ τὸν[2]) *νόμους παιδευόμενον τῇ τῶν διατάξεων*
ἀναγνώσει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι. 4. *Μετὰ ταῦτα μὲν οὖν συντίθε-* 4.
ται βιβλία τῶν Διγέστων ἤτοι Πανδέκτων, ἐν οἷς ἤθροισται τῶν
ἀρχαίων ἡ νομοθεσία, ἅτινα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδοξοτάτου Τρι-
βουνιανοῦ καὶ τῶν λοιπῶν περιφανῶν καὶ ἐλλογιμωτάτων ἀν-
δρῶν συντέθειται. μετ' ἐκεῖνα δὲ ἐν τέτρασι τούτοις βιβλίοις
τῶν εἰρημένων Διγέστων τὰς εἰσαγωγὰς ἐκέλευσεν ὁ γαληνότα-
τος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπιμερισθῆναι πάσης νομικῆς παιδεύσεως
ἐσομένας πρῶτα στοιχεῖα. 5. *ἐν αἷς διὰ βραχέων ἐκτίθεται*[3]) 5.
καὶ ὅπερ ἐκράτει πάλαι καὶ τὸ[4]) *μετὰ ταῦτα τῇ ἀσυνηθείᾳ συ-*
σκιασθὲν ἐκ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἐφωτίσθη. 6. *Ταύτας* 6.
δὲ τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ πάντων τῶν τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένων
Institútων *καὶ μάλιστα τῶν ὑπομνημάτων* **Gaíu**, *τοῦτο μὲν ὡς*
ἐν **Institútois**, *τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν κωδίκων αὐτοῦ, ἔνθα δια-*
λέγεται περὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων,
καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν συνταγμάτων οἱ εἰρημένοι τρεῖς σοφώ-
τατοι συνθέντες ἄνδρες βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ προσήγαγον, ἡ δὲ
αὐτοῦ γαληνότης ἀναγνοῦσα ταύτας ἐπέγνω, ὥςτε[5]) *οἰκείαν καὶ*
πληρεστάτην αὐταῖς διατάξει τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι. 7. *Προ-* 7.
τρέπει τοίνυν διὰ τῆς παρούσης διατάξεως ὁ ἡμερώτατος ἡμῶν
βασιλεύς, πρὸς οὓς ταύτην ἐποιήσατο τὴν ἀντιγραφήν, ὥςτε
πολλῇ τῇ δυνάμει καὶ προθύμῳ σπουδῇ τοὺς παρόντας δέξασθαι
νόμους καὶ διὰ τῆς αὐτῶν ἀναγνώσεως οὕτως ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξα-
σοφούς, ὥςτε αὐτοὺς ὑπὸ καλλίστης τρέφεσθαί τε καὶ θάλπεσθαι
τῆς ἐλπίδος, ὡς παντὸς τοῦ νομικοῦ διανυθέντος ἔργου διαφό-
ρων τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἄρξουσι μερῶν.[6])

---

1) *νόμων* add. F. R. 2) *τοὺς* add. F. R. 3) *ἐκτέθειται* R 4) *ὃ* emend. R. 5) *τέως* L1. et L2. *δέον* F. *δεῖν* R. 6) ita L1. *ἄρξῃ* (i. e. — *αι*) L2. *ἄρξαι* P. *ἄρξειν* F. R.

principali voce componitur, quod proemium quodammodo legum
est eruditionis; et lectione ueterum prudentiae absoluta, necesse
4. est iuris studiosum legendis constitutionibus operam nauare. 4.
Suntque deinde compositi libri digestorum seu pandectarum in
quos ueterum ius collatum est, qui per eundem gloriosissimum
Tribunianum ceterosque uiros illustres et facundissimos confecti
sunt. Postea uero in hos quattuor libros serenissimus prin-
ceps noster eorum digestorum introductionem partiri iussit,
5. ut sint totius legitimae scientiae prima elementa. 5. In quibus
breviter exponitur et quod antea optinebat et quod postea
desuetudine inumbratum ab imperiali remedio est illuminatum.
6. 6. Quae elementa ex omnibus ab antiquis conscriptis Institu-
tis, praecipue ex commentariis Gaii tam institutorum, quam
eius codicum, in quibus de rebus cottidie usuuenientibus
tractat, aliisque multis commentariis praedicti tres uiri cum
composuissent, magno principi optulerunt. eius autem serenitas
cum legit, tum suam plenissimamque auctoritatem eisdem
7. constitutione accomodandam esse recognouit. 7. Hortatur
autem praesenti constitutione benignissimus Princeps noster
eos, ad quos eam rescripsit, ut summa ope et alacri studio
praesentes accipiant leges, earumque lectione semet ipsos ita
eruditos ostendant, ut spe foueantur pulcherrima sese, toto
legitimo opere perfecto, diuersas eius rei publicae partes re-
cturos.

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς $\bar{\alpha}$ Institutíonos.

De iustitia et iure. Titulus 1.

Deest hic titulus in omnibus, quos contuli, Theophili codicibus manu scriptis. In optimo autem codice Laurent. LXXX, 1 scholium inest, quod plura continet quae ad Inst. 1, 1 apte respondeant. Neque incredibile prorsus videtur horum quaedam ex ipso Tho. esse sumpta. Doleo quidem ea esse mutila atque *ἀκέφαλα*, **non ideo tamen moror, quin ut melius fieri potest ea emendata atque integra edam:**

Ὅρος δικαιοσύνης. δικαιοσύνη ἐστι σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς βούλησις τοῦ ἀπονέμειν ἑκάστῳ τὸ ἴδιον δίκαιον. σοφία δέ ἐστι νόμου ἡ γνῶσις τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου. Μαθόντες τῆς δικαιοσύνης τὸν ὅρον, ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν νόμον μετέλθωμεν. ἀλλὰ τί μέν ἐστι νόμος; ἀνάμεινον, ἡγουμένου θεοῦ, μαθεῖν ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν πρώτων ἀπό τε τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων ἅμα καὶ νομικῶν. ἄκουε δὲ νῦν ὅσα χαρίζεσθαι δύναται τοῖς ταῦτα ἐπιτηδεύουσι ἡ τοῦ νόμου σοφία [τε ἅμα καὶ εἴδησις]. νόμου ἐστι σοφία ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων [γνῶσις] δικαίου τε καὶ ἀδίκου κατάληψις. ὁ γὰρ νόμους εἰδὼς καὶ τὰς εὐσεβεῖς διατάξεις ἠκριβωμένος οἶδε μὲν ὅτι δεῖ τὸ θεῖον σέβεσθαι, τιμᾷ δὲ αὐτό ..... εἰδέναι δὲ ὀφείλει καὶ τί μὲν δίκαιον τί δὲ ἄδικον καὶ τιμᾶν μὲν τὸν τὸ δικαιον ἀσπαζόμενον, κολάζειν δὲ μετὰ νόμου τὸν ἀδικοῦντα καὶ πράττοντα· τὰ δικαίῳ μὴ ῥυθμίζοντα.

Τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ νόμου γενικῶς ἐγνωσμένων, ἀρχομένοις ἡμῖν τοὺς τοῦ δήμου ῥωμαϊκοῦ ἐκτίθεσθαι νόμους

Incipit cum Deo Institutio I.

De iustitia et iure. Titulus 1.

Iustitiae definitio. iustitia est constans ac perpetua uoluntas ius suum cuique tribuendi. scientia autem iuris notio est diuinarum humanarumque rerum, iusti et iniusti. cum iustitiae definitionem didicerimus, de iure dispiciamus. set quid est ius? id ex rhetoribus et philosophis simul atque iuris consultis in prooemio digestorum noueris; audi nunc autem quaenam possit iuris scientia iis qui in ea operam nauauerint conferre. iuris scientia est notio diuinarum humanarumque rerum, iusti atque iniusti intellectus. qui enim leges probe nouit piasque callet constitutiones scit deum esse colendum, eumque honorat . . . . .

Scire autem debet quid sit iustum, quid iniustum, eosque honorare qui iustum amplectantur eos uero secundum leges punire qui iniuste agant uel nefaria patrent.

Cum iustitiam et ius generatim cognoverimus, incipientibus nobis romani populi iura exponere, ita potissimum ui-

οὕτω μάλιστα δοκοῦσιν ἡμῖν δύνασθαι χρησιμώτατα παραδίδοσθαι τοῖς (εἰδέ)ναι τούτους ἐθέλουσιν, ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἐλαφρᾷ καὶ ἁπλουστέρᾳ, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιμελεστέρᾳ τε καὶ ἀκριβεστέρᾳ ἑρμηνείᾳ τὸ καθέκαστον αὐτῶν παραδοθῇ. εἰ γὰρ εὐθὺς τῶν προοιμίων τὸν ἄξεστον καὶ ἀβέβαιον ἔτι λογισμὸν τοῦ περὶ νόμου σπουδάζοντος τῷ πλήθει τε καὶ ποικιλίᾳ τῶν πραγμάτων ἐπιβαρήσωμεν cet. desiderantur.

Item §. 2 huius tituli ex Epit. commode suppleri potest. (1, 5) et Bas. 2, 1, 10.

De iure naturali gentium et ciuili. Titulus 2.[1]

a) *Φυσικὸν νόμιμόν ἐστι τὸ κατὰ πάντων ζώων χερσαίων, ἐνύδρων*[2]) *ἀερίων ἐπεκτεινόμενον, οὐχὶ*[3]) *γὰρ μόνον μέχρις ἀνθρώπων ἔστησεν ἡ φύσις τὰ ἑαυτῆς, ἀλλὰ διέταξε τὰ ἐναέρια; τὰ ἐν τῇ*[4]) *γῇ διετύπωσεν, οὐκ εἴασεν οὐδὲ τὰ ἐν*[5]) *θαλάττῃ τικτόμενα τῆς οἰκείας προμηθείας ἐκτός. Παραδείγματα δὲ*[6]) *τοῦ φυσικοῦ νομίμου ἄρρενός τε καὶ θηλείας συνάφεια, ὅπερ ἡμεῖς γάμον προσαγορεύομεν, καὶ ἡ περὶ τοὺς τεχθέντας ἀνατροφὴ καὶ σπουδή. ὁρῶμεν γὰρ οὐ μόνον ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα. ἡ γὰρ φύσις ὁρῶσα τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ζώων θανάτῳ δαπανώμενον διὰ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας καὶ τῆς περὶ τοὺς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ διαδοχῆς τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο.* 1. *Εἰρήκαμεν* 1. *ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι τῶν νόμων οἱ μέν εἰσι φυσικοί, οἱ δὲ ἐθνικοί, οἱ δὲ πολιτικοί. εἰπόντες οὖν τοῦ φυσικοῦ νόμου*[7]) *τὸν*

1) *Περὶ νόμου φυσικοῦ (καὶ) ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ* addunt libri, edd. omnes. 2) *καὶ* add. P. F. R. d. L¹. L². 3) P. L¹. L². *οὐ καὶ* F. *οὐ* R. 4) d. P. 5) *τῇ* ad. P. 6) de P. 7) *νομίμου* P. F. R.

a) Epi. 2, 4.

dentur utilia tradi posse ea nosse studentibus, si ab initio leuiore atque simpliciore deinde diligentiore et suptiliore interpretatione singula tradantur. nam si statim in exordio rudem adhuc et inconstantem animum eius qui iuribus studet multitudine ac uarietate legum onerauerimus cetera desiderantur.

De iure naturali gentium et ciuili. Titulus 2.

Ius naturale est quod ad omnia animalia, quae in terra in aqua in coelo sunt, extenditur. non enim ad homines usque tantummodo uim suam natura coartauit, set quae in coelo sunt ordinauit, quae in terra disposuit, nec quae in aqua gignuntur sua prouidentia expertia reliquit. eius autem naturalis iuris exempla sunt maris feminaeque coniugatio, quam nos matrimonium appellamus, natorumque educatio et cura. uidemus enim non homines tantum, set cetera quoque animalia istius iuris obseruantia censeri. cum enim natura singula animalia morti absumpta uideret, per nuptias liberorumque procreationem atque erga natos amorem et curam immortalitatem ip-
1. sis comparauit. 1. Diximus in superioribus iura aut naturalia esse aut gentium aut ciuilia. cum iuris naturalis definitionem

ὅρον καὶ τὰ παραδείγματα ἀναγκαίως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ.[1]) ὁ γὰρ πολιτείαν συνιστῶν καὶ βουλόμενος ταύτην νόμοις[2]) κοσμῆσαι ταῖς δύο[3]) ταύταις προέχων ὁδοῖς τὴν νομοθεσίαν ἐργάζεται. ἢ γὰρ ἐθνικοὺς τίθησιν, οὓς καὶ φυσικοὺς καταχρηστικῶς καλοῦμεν, ἢ πολιτικοὺς καὶ ἢ[4]) ἐγγράφους ἢ ἀγράφους. Καὶ[5]) τί ἐστιν ἐθνικὸν νόμιμον; ἐθνικὸν νόμιμόν[a]) ἐστι τὸ κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἤγουν τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων ἐπεκτεινόμενον, παραδείγματα δὲ αὐτοῦ τὸ τοὺς φονεῖς ἀποτέμνεσθαι [δεῖ γὰρ αὐτοὺς δι' ὧν ἠδίκησαν τιμωρεῖσθαι[6])] καὶ τὸν μοιχὸν κολάζεσθαι, τὸν κλέπτην εἰς χρήματα τιμωρεῖσθαι, ἐπειδὴ ἔβλαψεν ἡμᾶς περὶ χρήματα, τὸν χρεώστην εὐγνώμονα γίνεσθαι[7]) πρὸς τὸν ἐν καιρῷ ἀνάγκης χρήσιμον ὀφθέντα, τὸν οἰκέτην ὑποτετάχθαι ταῖς εὐλόγοις προστάξεσι[9]) τῶν δεσποτῶν, τὸ γίνεσθαι συναλλάγματα πράσεις ἀγορασίας μισθώσεις ἐκμισθώσεις παρακαταθήκας κοινωνίας δάνεια, τὸ γίνεσθαι δωρεὰς[8]), διαθήκας συγγράφεσθαι. [b]) Πολιτικὸν νόμιμόν ἐστιν, ὅπερ καὶ τοπικὸν καὶ χρειῶδες[10]) προσαγορεύεται, τὸ τόπῳ περικεκλεισμένον καὶ τόπου χρείαν ἀποπληροῦν καὶ τὸ λυποῦν ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐκκόπτον. οἷον· ἡ τῶν ἀθηναίων πόλις ἐπεισάκτῳ ἐκέχρητο[11]) σίτῳ, οἷα λεπτόγειος οὖσα, καὶ μέγιστον ἦν ἐν αὐτῇ ἐλάττωμα τὸ τῆς σιτοδείας[12]) πάθος[13]), ὁ τοίνυν βουλόμενος τοῦτο[14]) καταπαῦσαι τί ἂν ἐνομοθέτησεν, ἢ[15]) ὥςτε τοὺς σιτεμπόρους ἀτελείας ἀξιοῦσθαι; τούτου γὰρ δήλου γινομένου, πολλοὶ κατέπλεον ἐπὶ τὴν ἀττικὴν δύο ταῦτα πραγματευόμενοι καὶ ὅτι ταχεῖα διὰ τὴν ἔνδειαν ἡ τοῦ σίτου γενήσεται πράσις καὶ πρὸς τούτοις ὅτι τέλος ὑπὲρ τῆς τοιαύτης οὐκ ἀποτιθέασιν[16]) ἐμπορίας. πολλῶν δὲ καταπλεόντων εἰκότως

---

1) ἀναγκαῖον εἰπεῖν P. 2) ν. τ. F. R. νόμ. de. P. 3) δυσὶ F. R. 4) de. P. 5) de. R. 6) ita. P. F. R., qui de glossemate recte suspicatur, nam multifariae quoque traduntur lectiones L1. ἕκαστον τούτων δι' ὧν ἠδίκησε τιμ. L2. αὐτὸν . . . ἠδίκησε. 7) γενέσθαι L1. 8) καὶ ad. P. 9) τοῖς . . . προστάγμασι R. 10) L1. L2. F. καὶ χρει. τοπ. P. τί ἐστι π. ν.; ὅπερ. τ. καὶ χρ. R. 11) L1. L2. P. ἐκ. ἐπ. FR. 12) σιτωνίας L1. L2. 13) L1. L2. P. F. βάρος R. 14) ὁ τοῦτο τοίνυν β. κ. F2. R. 15) τοῦτο ins. R. 16) οὐ κατατιθ. P. F. R.

a) Epi. 2, 21 ἐθνικὸς δὲ νόμος cet. b) Epi. 2, 22.

atque exempla exposuerimus, de iure gentium dispiciamus. qui enim rempublicam constituit eamque legibus uult exornare per duas hasce uias procedens iura condit. aut enim ius gentium constituit, quod per abusionem naturale uocamus, aut ciuile, idque uel scriptum uel non scriptum. et quid est ius gentium? ius gentium est quod ad omnes homines, qui ratione nimirum uiuere uolunt, extenditur; exempla autem eius sunt homicidas interfici [oportet enim eos per ea, quibus deliquerunt plecti], adulterum puniri[1]), furem pecunia multari, quia et in pecunia nos laesit, debitorem sese erga eum beneuolum ostendere, qui in angustis rebus eum adiuuerit, seruum iustis dominorum mandatis optemperare, fieri contractus, uenditiones emptiones locationes conductiones deposita societates mutua, fieri donationes, conscribi testamenta. Ius ciuile est quod et locale et utile uocamus, quod loco circumscribitur, locique utilitati consulit quaeque sunt loco perniciosa removet. ut ecce Atheniensium ciuitas aduecticio utebatur frumento, utpote quae tenui solo frueretur, nec ulla res alia magis eos gravabat quam annonae caritas. itaque qui eam tollere uoluisset, quidnam aliud constituisset, quam frumentariis immunitatem concedere? hoc enim patefacto, plures in Atticam essent nauigaturi duo haec studentes, ut propter frumenti inopiam fieret uenditio ac praeterea nullum eiusmodi commercii nomine penderent uectigal. multis autem eo nauigantibus,

[1]) aliter intell. W., nec tamen recte.

πολὺς εἰσεκομίζετο σῖτος. τοῦτο γοῦν[1]) *τὸ νόμιμον μόνοις ἀθηναίοις*[2]) *χρήσιμον, ἀλεξανδρεῦσι δὲ ἢ ἑτέροις, παρ' οἷς ἐστὶν ἀφθονία σίτου οὐ μόνον περιττὸς, ἀλλὰ καὶ καταγελαστὸς ὁ τοιοῦτόν τι νομοθετῶν. Δεύτερον παράδειγμα τοῦ πολιτικοῦ νομίμου*[3]) *ἡ τῶν λακεδαιμονίων πόλις, ἥτις ἐκέχρητο ξενηλασίᾳ, λυκούργου τοῦτο νομοθετήσαντος, ἵνα μὴ διὰ τῆς τῶν ξένων ἐπιμιξίας διαφθείροιτο καὶ χεῖρον γένοιτο τὸ τῶν λακεδαιμονίων ἦθος. Ὁ τοιοῦτος νόμος τιμάσθω μὲν*[4]) *παρὰ λακεδαιμονίοις, ἀθηναῖοι δὲ*[5]) *τούτου καταφρονοῦσι, τοσοῦτον τῆς ξενηλασίας ἀφεστῶτες, ὅτι καὶ βωμὸς ἐλέους τιμᾶται παρ' αὐτοῖς, καὶ οὕτως ἑτοίμως τοὺς εἰς αὐτοὺς*[6]) *φοιτῶντας ἀποδεχόμενοι*[7]), *ὅτι*[8]) *πολλάκις διὰ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν καὶ πολεμεῖν ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ὤκνησαν. Ἅπας οὖν δῆμος ἢ ἐγγράφοις κέχρηται νόμοις ἢ ἀγράφοις. καὶ πῇ μὲν ἰδίοις τουτέστι πολιτικοῖς, πῇ δὲ κοινοῖς τουτέστι* iurisgentíois[9]). *ὅσα γὰρ νόμιμα ἑκάστη πόλις ἑαυτῇ συνεστήσατο καὶ μέχρις αὐτῆς ἵσταται*[10]) *ταῦτα δὲ καὶ* iuris-ciuile[11]) *προσαγορεύεται· ὅσα δὲ ὁ φυσικὸς ἤτοι*[12]) *ἐθνικὸς νόμος μεταξὺ πάντων ἀνθρώπων*[13]) *ἐφεῦρε, ταῦτα παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι φυλάττεται καὶ* iurisgéntia[14]) *προσαγορεύεται.*

Καὶ ὁ δῆμος οὖν ὁ ῥωμαϊκὸς ποτὲ μὲν πολιτικοῖς ποτὲ δὲ ἐθνικοῖς κέχρηται νόμοις, ἅτινα καθέκαστον καὶ[15]) *ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστὶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκθησόμεθα τόποις. 2. ἀλλὰ τὸ μὲν* 2
πολιτικὸν νόμιμον ἐκ μιᾶς ἑκάστης πόλεως προϊὸν ἐν ᾗ κρατεῖ[16]) *δέχεται τὴν ὀνομασίαν*[17]). *εἰ γάρ τις θέλει τοῦ*[18]) *σόλονος ἢ δράκοντος νόμους* **iurisciuile atheniensium.** [19]) *του-*

---

[1]) de P. [2]) *νομ. ἀθ. χρησ. ἀλ.* L^2. *νομ. ἀθ. χρ. ἀλ.* P. *ἀθ. χρ. μόνοις ἦν* F. R. ita L^1. [3]) *νόμου* P. *ὁ τῶν* F. [4]) *μὲν* de P. *τιμᾶται* F. R. [5]) *γὰρ* P. [6]) *αὐτὴν* P. [7]) *ὑποδ.* F. R. [8]) de P. [9]) L^2. iurigentíois L^1. *ἰουρις γεντίοις* P. iuribus gentilibus F. iure gentium R. *τουτέστι νομίμοις ἐθνικοῖς ἤτοι φυσικοῖς* P. et cod. vet. Salmasii. [10]) *ἵστανται* P. edd. recte F. [11]) L^1. L^2 *ἰουρις κιβιλες* P. iura civilia F. ius civile R. *τουτέστιν πολιτικὰ* P. add. [12]) *ὁ* add. P. [13]) d. L^1. *τῶν ἀνθρ.* P. [14]) iura civilia F. ius gentium R. [15]) d. P. [16]) *καὶ ἐξ αὐτῆς* add. P. [17]) *οἷον τὸ τῶν ἀθηναίων* P. R, qui add. *καὶ λακεδαιμονίων.* Ex gloss. ortum, ut uel ex L^2. cognosci potest. [18]) *τοὺς* P. [19]) iuriscibile atinacisium L^1. L^2. ius civile A. F. R.

magna eo frumenti uis, ut patet, esset aduecta. hoc autem ius Atheniensibus solis proderat: apud Alexandrinos uero aliosue, qui frumento abundant, non tantum importunus set et ridiculus fuisset qui eiusmodi legem tulisset. Aliud exemplum iuris ciuilis Lacedamoniorum ciuitas praebet, quae, Lycurgo constituente, ξενηλασίᾳ utebatur, ne peregrinorum commixtione Lacedaemoniorum mores corrumperentur atque in deterius mutarentur. quod ius apud Lacedaemonios quidem seruetur; Athenienses uero id contemnunt, qui adeo ab expellendis peregrinis absunt, ut ara apud eos Misericordiae colatur, tamque comiter eos qui ad se ueniant excipiant, ut prae summa humanitate ne bellum quidem gerere pro his sint morati.

Omnis igitur populus aut scriptis utitur legibus aut non scriptis, et partim quidem propriis, i. e. iure ciuili, partim uero communibus, i. e. iure gentium. nam quaecumque quaeque ciuitas sibi constituit et intra eam consistunt, uocantur ius ciuile; quaecumque autem naturalis seu communis ratio inter omnes homines introduxit, ea apud omnes homines custodiuntur et ius gentium appellantur. et populus itaque romanus partim ciuili, partim communi iure utitur, quae singula quaeque sint suis locis pro-
2. ponemus. 2. Set ius quidem ciuile ex unaquaque ciuitate, ubi uiget, appellationem sumit. nam si quis uelit Solonis uel Draconis leges ius ciuile Atheniensium appellare,

τέστι πολιτικὸν νόμιμον τῶν ἀθηναίων, ἀποκαλέσαι οὐκ ἂν διαμάρτοι[1]) *οὐδὲ σφαλοίη τῆς ἀληθείας.*[2]) *ὡσαύτως καὶ τὸ νόμιμον, ᾧπερ ἡ*[3]) *ρωμαϊκὴ κέχρηται πολιτεία* iurisciuile romanorum *ἤτοι* iurisciuile quiritium *τουτέστιν ὧν κέχρηνται οἱ κουρῖται*[4]) (*οἱ γὰρ ρωμαῖοι ἀπὸ κουϊρίνου*[5]) *τουτέστι ρωμύλου τοῦ ἐξ ἄρεως τὴν γένεσιν ἔχειν*[6]) *αὐχοῦντες*[7]) *κουρῖται προσαγορεύονται*). *ἡνίκα δέ τις ἀπροςδιορίστως εἴποι* iuriscivile *οὗ*[8]) *προςτιθεμένου* atheniensium *ἢ* lacedaemoniorum[9]) *τὸ ρωμαϊκὸν σημαίνει, ὥςπερ ἡνίκα ποιητὴν εἰπόντες καὶ*[10]) *μὴ προςτιθέντες*[11]) *τὸ κύριον ὄνομα παρ' ἕλλησι μὲν δηλοῦμεν τὸν ὅμηρον, παρὰ δὲ ρωμαίοις τὸν βιργίλιον. Τὸ δὲ ἐθνικὸν νόμιμον κοινὸν τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἐστιν. τῆς γὰρ*[12]) *χρείας καλούσης καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης ἀπαιτούσης, τὸ ἡμέτερον γένος ἐφεῦρεν ἐφ'*[13]) *ἑαυτῷ πάμπολλα ἤτοι κατεστήσατο. καὶ γὰρ ἀνεφύησαν πόλεμοι καὶ τούτοις ἐπηκολούθησαν αἰχμαλωσίαι καὶ εἰσηνέχθησαν δουλεῖαι, ὅπερ ἐναντιοῦσθαι τῷ φυσικῷ συμβαίνει νόμῳ. ἡ γὰρ φύσις ἐξ ἀρχῆς πάντας ἀνθρώπους ἐλευθέρους οἶδε τικτομένους. ἐκ τούτου τοῦ ἐνθνικοῦ νομίμου καὶ πάντα σχεδὸν ἐπενοήθεσαν τὰ συναλλάγματα, οἷον ἀγορασία πράσις μίσθωσις ἐκμίσθωσις κοινωνία παρακαταθήκη δάνεισμα καὶ ἕτερα πάμπολλα συναλλάγματα.* 3. *Εἰπόντες τὴν* 3. *πρώτην τῶν νόμων διαίρεσιν, ὅτι οἱ μὲν φυσικοὶ, οἱ δὲ ἐθνικοὶ, οἱ δὲ πολιτικοὶ, καὶ ἕκαστον ὁρισάμενοι καὶ παραδείγμασι σαφηνίσαντες, ἔλθωμεν ἐπὶ*[14]) *δευτέραν τῶν νόμων διαίρεσιν. τῶν νόμων οἱ μὲν*[15]) *ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. ἔγγραφος δὲ νόμος ἐστὶν*[16]), *οἷον ἡ*[17]) lex *τὰ*[18]) plebiscita sena tusconsulta[19]) *διατάξεις βασιλικαὶ ἀρχόντων ἤδικτα τῶν σοφῶν ἀποκρίσεις.* 4. *ἡδέως* 4. *δέ*[20]) *ἂν*[21]) *ἐμάνθανον πόσοι παρὰ ρωμαίοις εἰσὶ νομοθέται*[22]).

---

1) *ἁμάρτοι* P. 2) plura glossemata hoc loco vet. edd. receperant, recte F. expunxit ope libr. paris. desunt et L^1. L^2. L^6. P. 3) de. L^1. 4) *κουρῖτες* L^1. L^2. *κουϊρῖται* F. R. 5) *κουρίτου* P. 6) d. P. 7) — *τος* R. 8) *μὴ* P. 9) L^1. L^2. L^6. P. *τοῦ τῆς δεῖνα πόλεως* F. R. 10) d. P. 11) *προσθ.* P. 12) d. L^1. L^2 *τῆς γὰρ τῆς* F. 13) d. P. *ἀφ'* F. R. 14) *τὴν* add. P. 15) *εἰσὶν* add. P. 16) *καὶ ἔγγραφοι μὲν νόμοι εἰσὶν* F. R. 17) d. P. qui addit. *ἡ τοῦ δήμου νομοθεσία.* 18) d. P. 19) —tum P. 20) *γὰρ* P. 21) d. P. F. R. 22) —*σίαι* P.

non peccauerit neque a ueritate aberrauerit. similiter et ius, quo romanorum utitur ciuitas, ius ciuile romanorum uocatur seu ius ciuile Quiritium, idest quo Quirites utuntur. Romani enim a Quirino idest Romulo a Marte sato originem ducere gloriantur ideoque Quirites audiunt. quotiens autem quis indefinite *ius ciuile* dicit, non addens Atheniensium uel Lacedaemoniorum, romanum significat. sicuti cum *poetam* dicentes proprium nomen non addimus, significamus apud Graecos Homerum, apud Romanos autem Vergilium. ius autem gentium omni humano generi commune est; nam usu exigente et humanis necessitatibus postulantibus, genus nostrum plura sibi inuenit, seu constituit. nam et bella orta sunt, quibus captiuitates sunt secutae atque seruitutes introductae sunt, quae iuri naturali sunt contraria. natura enim omnes homines liberos gigni nouit. ex hoc iure gentium omnes pene contractus introducti sunt, ut emptio uenditio locatio conductio societas depositum mutuum et alii complures contractus.

3 3. Cum primam legum diuisionem exposuerimus, quarum aliae sunt naturales aliae iuris gentium, aliae demum iuris ciuilis, et singulas definierimus, atque exemplis illustrauerimus, ad alteram legum diuisionem procedamus. Legum quaedam sunt scriptae, quaedam non scriptae. leges autem scriptae sunt lex plebiscita senatus consulta principum placita magistratuum
4. edicta prudentium responsa. 4. Libenter uero discerem quot sint apud Romanos legum conditores et quinam ii sint et

καὶ τίνες οὗτοι καὶ πῶς τὰ παρ' ἑκάστου νομοθετούμενα κέκληται.[1]) *Ἕξ παρὰ ῥωμαίοις εἰσιν οἱ*[2]) *νομοθέται. δῆμος χυδαῖος δῆμος σύγκλητος βασιλεὺς ἄρχοντες τῆς ῥώμης*[3]) *σοφοί. καὶ τί ἐστι δῆμος; κοινῆς τύχης σύνοδος κατὰ ταὐτὸ*[4]) *συναριθμουμένων τοῖς ἰδιώταις καὶ τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ παρὰ τοῦ δήμου νομοθετούμενον λέγεται* lex. *ἐπειδὴ*[5]) *ἐγγράφως ὁ δῆμος ἐνομοθέτησε κοινὸν δὲ*[6]) *τῶν ἐγγράφων νόμων ὄνομα τὸ*[7]) lex, *ἐπειδὴ*[8]) *κορυφαιότατος ὁ δῆμός*[9]) *ἐστι τῶν νομοθετῶν, ἔδει καὶ*[10]) *τὴν αὐτοῦ νομοθεσίαν κεκοσμεῖσθαι τῷ κοινῷ τῶν ἐγγράφων νόμων ὀνόματι. ἐγίνετο δὲ*[11]) *τοῦτον τὸν τρόπον. τοῦ συγκλητικοῦ ἄρχοντος οἷον τοῦ*[12]) *ὑπάτου ἐρωτῶντος εἰ χρὴ τόδε νομοθετεῖν, ὁ δῆμος ἐπένευσεν.*[13]) *ὁ*[14]) *χυδαῖος* [a]) *δῆμός ἐστι τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος ὑπεξῃρημένων τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον* plebísciton *λέγεται, τουτέστι τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους γνωσθὲν καὶ κυρωθέν. τοῦ γὰρ* plebiscítu[15]) *ἄρχοντος τουτέστι τοῦ τριβούνου (οὗτος δέ ἐστιν ὁ δήμαρχος) ἐρωτῶντος, ἐνομοθέτει τὸ πλῆθος. τὸ δὲ χυδαῖον πλῆθος τοῦ δήμου τούτῳ διενήνοχε, ᾧ διενήνοχε γένος ἀπὸ εἴδους. τῇ γὰρ τοῦ δήμου προσηγορίᾳ πάντες σημαίνονται πολῖται, συναριθμουμένων πατρικίων καὶ συγκλητικῶν. τῇ δὲ τοῦ* plebiscítu[16]) *ὀνομασίᾳ δίχα πατρικίων τε καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται. ἐν τρίτῃ τάξει νομοθετεῖ παρὰ ῥωμαίοις ἡ σύγκλητος. σύγκλητος δέ ἐστι σύστημα ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν καθαρεῦον ἰδιώτου παντός. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον λέγεται ἰδικῷ*[17]) *ὀνόματι* senatus consultum, *τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ θέσπισμα. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· πῶς δυνάμενοι συνιέναι*[18]) *καὶ* legem *ἤγουν νόμον ποιεῖν εἰς διαφόρους διῃρήθη-*

1) *—ηνται* P. 2) d. P. 3) *καὶ* add. P. 4) *κατ' αὐτὸ* P. 5) *γὰρ* add. F. 6) d. P. 7) *καθὸ ἐξ αὐτοῦ κατάγονται αἱ λοιπαὶ νομοθεσίαι* R. perperam ins. 8) *γὰρ* add. P. qui et *κορυφαῖον* hab. 9) om. L. 1. 2. 10) d. P. *καὶ ἔδει* L1. L2. 11) *γὰρ* P. 12) d. P. 13) *ἐπένευεν* P. F. R. 14) d. P. 15) L1. L2. *πλεβισκίτου* P. F. R., qui perperam cj. plebis *τοῦ*. 16) L1. L2. *πλεβισκήτου* P. plebis F. R. 17) P. R. edd. uet. *ἰδιωτικῷ* L1. L2. F. 18) P. L1. *δυναμένου* L2. *τοῦ δήμου* add. F. R. nomin. absolutum esse uidetur, quod non semel apud Thum. occurrit.

a) Bas. schol. ad 60, 3, 1.

quomodo iura a singulis condita appellentur. sex apud Romanos iura condunt, populus plebs senatus princeps magistratus romani prudentes. et quid est populus? hominum communis condicionis conuentus, quo priuati pariter ac senatores continentur. ius autem quod a populo conditur *lex* audit. cum enim scriptum ius a populo conderetur, commune autem scripti iuris nomen lex esset, cumque omnium legum latorum quodammodo caput esset populus, merito ius ab eo conditum communi scriptorum iuris praeceptorum nomine est decoratum. constituebatur autem hoc modo: senatore magistratu interrogante, ueluti consule, an id optinere oporteret, populus adnuebat. Plebs est reliqua omnis multitudo, senatoribus exceptis. ius autem ab ea conditum *plebi scitum* est appellatum, id est quod plebs statuit ratumque habuit. plebeio enim magistratu, ueluti tribuno, interrogante, plebs constituebat ius. Plebs autem a populo eo differt, quo species differt a genere. populi enim appellatione uniuersi ciues significantur connumeratis patriciis ac senatoribus, plebis autem appellatione sine
5. patriciis ac senatoribus ceteri ciues indicantur. 5. Tertio loco iura condit apud Romanos senatus. senatus est collegium uirorum selectorum, omni discreto plebeio. ius quod ab eo conditum est proprio nomine dicitur *senatus consultum*. set erit qui dicat: cur cum possent conuenire, legemque constituere, ius in tam uarias abiit appellationes?

σαν τῶν νόμων[1]) ὀνομασίας; ἡ δὲ αἰτία ἐστιν αὕτη.[a]) Ἐν τῇ Ῥώμῃ πολυανθρώπῳ οὔσῃ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, στάσις καὶ διχόνοιά τις ἀνεφύη μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ χυδαίου δήμου. τυχὸν προτίμησιν βουλομένων ἔχειν[2]) τῶν συγκλητικῶν· τούτου χάριν ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν καὶ ἰδίᾳ διῆγον καὶ ἰδίᾳ ἐπολιτεύοντο. καὶ[3]) ἐπειδὴ τοὺς[4]) ἐν πολιτείᾳ ὄντας δίχα πραγμάτων οὐκ ἐνῆν[5]) βιοῦν, διὰ τὸ τὰς ἐγειρομένας καταπαύειν[6]) φιλονεικίας τε καὶ δίκας, ἐτίθεντο νόμοι ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν. ἐνομοθέτει δὲ κεχωρισμένως[7]) καὶ ὁ χυδαῖος δῆμος καὶ εἰκότως ἐδέχετο διάφορον τὰ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενα προσηγορίαν.[8]) τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου τιθέμενον lex οὐκ ἠδύνατο[9]) προσαγορεύεσθαι διὰ τὸ μὴ προσεῖναι τὴν τοῦ χυδαίου δήμου προαίρεσιν καὶ ἀναγκαίως ἐκ τῶν εὑρόντων[10]) ἐκλήθη senatus consultum.[11]) senatus γάρ ἐστιν ἡ σύγκλητος, consulere δὲ τὸ πρόνοιαν ποιεῖσθαι. ἐπειδὴ οὖν πρόνοιαν ἡ σύγκλητος[12]) ποιουμένη[13]) τῶν δικῶν[14]) καὶ ὑποπιπτόντων[15]) ἐτίθετο νόμον[16]), δικαίως ἐκλήθη senatus consultum, καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις δὲ δικῶν ἐτίκτετο πρόφασις[17]) καὶ νόμος ἐτίθετο παρ' αὐτοῖς. ὃς οὐκ ἠδύνατο λέγεσθαι[18]) lex διὰ τὸ μὴ κατὰ γνώμην γεγράφθαι τῶν συγκλητικῶν, ἐκαλεῖτο οὖν plebísciton, τουτέστι[19]) τοῦ πλήθους ἡ γνῶσις καὶ νομοθεσία. ἐπειδὴ δὲ[20]) τὰς ἔχθρας ἀθανάτους[21]) μένειν αὐτοῖς οὐκ ἐνῆν, Orténsiós[22]) τις φιλόπολις ὢν συνεβούλευσεν αὐτοῖς ἀποτίθεσθαι[23]) μὲν τὴν πρὸς ἀλλήλους[24]) δυςμένειαν εἰς ὁμόνοιαν δὲ τραπῆναι τὰ[25]) διὰ τὴν ἔχθραν συμβαίνοντα[26]) δυσχερῆ διηγησάμενος καὶ πείσας

---

1) τὸν-ον P. R. l. οἱ νόμοι. 2) ἕ. β. F. R. 3) d. P. 4) add. P. 5) ἦν R. οὐ δυνατὸν δίχα πρ. β. P. 6) ἀναπ. P. 7) L1. L2. P. —ος F. R. 8) διαφόρας — προσηγορίας P. τὰ π. α. ν. διάφ. πρ. R. 9) L1. L2. οὐκ ἠδ. F. R. 10) εὑρηθέντων P. 11) τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ δόγμα L2. P. F. R. 12) ἡ σ. πρ. P. R. 13) ἐποιεῖτο P. Vi. 14) τῶν δίκαις R. 15) τῶν ὑποπιπτουσῶν P. Vi. de. art. R. αὐτῶν ὑποπιπτουσῶν meo periculo temptarem. 16) νόμους P. R. 17) ἐτίκτοντο προφάρεις R. F. 18) καὶ ins. L1. L2. 19) d. L1. L2. 20) d. P. 21) παρ' add. F. R. 22) ὀρτίκιος L1. P. edd. omn. ant. F. oρtinsios L2. Ὀρτήσιος F. R. 23) ἀποθ. P. 24) ἀλλήλοις G. F. 25) καὶ P. 26) τὰ add. P.

a) cf. Pompon. Dig. 1, 2, 2, 8.

ratio autem haec est. cum Roma ciuibus abundaret, orta est, ut fieri solet, seditio quaedam et contentio inter patricios atque plebeios, forte cum patricii summa rerum uellent potiri. ideoque secessio facta est et seorsim utrique agebant atque regebantur. atque cum non possent in republica uersari quin negotia contraherent, ad controuersias litesque inde ortas dirimendas a patriciis iura condita sunt. seorsim uero ius a plebe quoque conditum est, diuersamque utrorumque iura appellationem merito nacta sunt. nam quod a senatu constitutum erat lex appellari non poterat, cum plebis adsensus non adcessisset, et ideo necessario ab iis, qui id sanxerant, senatus consultum est uocatum, a senatu nempe et a consulendo. cum igitur senatus lites dirimendas susciperet, iisque natis, ius constitueret, merito senatus consultum hoc audiebat. item et apud plebem controuersiarum occasiones oriebantur iusque apud eam condebatur, quod nequibat lex appellari, utpote quod patriciorum consensu scriptum non esset; uocabatur itaque plebi scitum, nempe quod plebs sciuisset atque tulisset. cum uero inimicitiae perpetuae apud eos esse non possent, Hortensius quidam uir patriae amantissimus suasit eis mutuam quidem maliuolentiam deponere, ad concordiam autem reuerti, calamitates quae per discordias accidere soleant ostendens, et

εἰς φιλίαν συνήλασε.[a]) συνελθόντων οὖν κατὰ ταὐτὸ[1]), ὁ χυδαῖος ἐβούλετο δῆμος τὰ παρ' αὐτοῦ νομοθετηθέντα κρατεῖν καὶ κατὰ τῶν συγκλητικῶν, ἀπῄτει δὲ καὶ ἡ σύγκλητος ὥςτε τὰ senatusconsulta καὶ κατὰ τῶν[2]) ἰδιωτῶν ἰσχύειν. καὶ[3]) ἑκατέρων[4]) ἐναντιουμένων καὶ τῶν μὲν συγκλητικῶν ἀπαξιούντων δέχεσθαι τὰ plebíscita, τοῦ δὴ χυδαίου δήμου δυσαναςχετοῦντος καὶ τοῖς senatusconsúltois ὑποκύπτειν μὴ βουλομένου, ἔμελλεν ἀνανεοῦσθαι τὰ τῆς ἔχθρας, μέχρις οὗ ὁ αὐτὸς Orténsios παύσας αὐτῶν τὴν διχόνοιαν ἔπεισε τὰς ἀλλήλων δέξασθαι[5]) νομοθεσίας καὶ ταύταις ὑπείκειν. καὶ οὕτω lex μὲν οὐκ ἠδυνήθη κληθῆναι τὸ παρ' ἑκατέρου τεθὲν διὰ τὸ μὴ τὴν ἀρχὴν κατὰ συναίνεσιν τῶν δύο τίθεσθαι[6]) μερῶν· ἐπειδὴ[7]) δὲ[8]) τὴν αὐτοῦ ἔκβασιν ἔσχε καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτυχεν ἀποτελέσματος, τὸ κρατεῖν κατὰ πάντων, legis ordinem habet[9]), τουτέστι νόμου τάξιν ἔχει.[b]) τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος καὶ τῶν ῥωμαίων εἰς πολὺ πλῆθος αὐξομένων[10]), ὡς δυσχερὲς[11]) εἶναι[12]) τὸ[13]) εἰς ἕνα τόπον γίνεσθαι σύνοδον τοῦ νομοθετεῖν ἕνεκα, δικαιότατον ἐνομίσθη ἐν τάξει τοῦ παντὸς δήμου τὴν σύγκλητον μόνην[14]) νομοθετεῖν. 6. Εἰρή- 6.
χαμεν τρεῖς νομοθέτας[15]) δῆμον χυδαῖον δῆμον[16]) σύγκλητον. εἰπόντες τὸν ὅρον[17]) ἑκάστου καὶ πῶς ὠνόμασται τὸ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, εἴπωμεν καὶ περὶ[18]) τετάρτου νομοθέτου. τέταρτος νομοθέτης ἐστὶ παρὰ ῥωμαίοις ὁ βασιλεύς. καὶ τί ἐστι βασιλεύς; βασιλεύς ἐστι[19]) ὁ τὸ κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών. τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον ὀνόματι γενικῷ κέκληται[20]) constitutíωn, τουτέστιν ἡ[21]) διάταξις ἢ διατύπωσις. τέμνεται δὲ εἰς τρία· εἰς ἐπιστολὴν εἰς édicton[22]) εἰς décreton[23]). καὶ ἔστιν ἐπιστολὴ ἀντιγραφὴ βασιλέως[24]) πρὸς

1) κατ' αὐτὸ P. 2) d. R. 3) d. P. 4) δὲ add. P. 5) δέχεσθαι P. 6) τεθεῖσθαι em. R. 7) ἐπεὶ P. R. 8) καὶ τὸ νομοθετηθὲν ἐκ τοῦ ἰδιώτου δήμου πλεβίσκιτον R. cum edd. prior. 9) legis uigorem R. qui et uicem cj. 10) αὐξανομένων F. R. 11) δυσχερῆ F. R. 12) L[1]. P. d. L[2]. F. R. 13) P. d. cet. L[1]. d. L[2]. F. R. τήν. 14) μόνον P. 15) ἐν τοῖς προλαβοῦσι P. 16) καὶ add. P. 17) ἑνὸς add. P. 18) τοῦ ins F. R. 19) β. ἐ. d. P. 20) λέγεται P. 21) d. P. 22) ita L[1]. L[2]. καὶ add. P. 23) καὶ τί ἐστιν ἐπιστολή; ἀντιγραφὴ F. R. 24) ἡ βασιλικὴ P.

a) cf. Gai. 1, 3. b) cf. Pomp. Dig. 1, 2, 2, 9.

tandem persuasos ad amicitiam perduxit. cum igitur in unum uenissent, plebs quidem uolebat ea quae ipsa constituisset in patricios quoque optinere, petebat autem senatus ut senatus consulta in plebem quoque uim haberent. cumque inuicem aduersarentur, et senatus quidem plebi scita agnoscere dedignaretur, plebs autem id aegre ferrens senatus consultis se subicere nollet, discordiae renouatum iri uidebantur, donec idem Hortensius, eorum sedata dissensione, eos persuasit alteros alterorum iura accipere iisque se submittere. et ita quidem nequibat lex appellari quod ab alterutra parte esset constitutum, cum utriusque partis consensu non esset ab initio conditum: cum uero eundem sortiretur effectum, ut scilicet in omnes optineret, legis ordinem habere dictum est. postea uero cum populus romanus in magnam multitudinem auctum esset, ut difficile esset eum in unum locum conuocari, aequum est uisum
6. uice uniuersi populi senatum solum iura condere. 6. De tribus locuti sumus legum latoribus, populo plebe senatu. cumque singulos definierimus, appellationemque iuris a singulis constituti addiderimus, de quarto legum latore dispiciamus. quartus legum lator apud Romanos est Princeps. quid est princeps? princeps est qui imperium a populo accepit; quod uero ipse sancit generali appellatione dicitur constitutio, diuiditur autem in tria, in epistulam, in edictum, in decretum. et quid est epistula? rescriptum principis ad magistra-

ἄρχοντος ἀναφορὰν περί τινος ἀμφιβόλου πράγματος[1]) γινομένη. οἷον συνέβη κατά τινα ἐπαρχίαν τελευτήσαντός τινός, δύο περὶ τῆς ἐκείνου κληρονομίας ἀμφισβητεῖν, ἀδελφὸν καὶ θεῖον. τούτου[2]) ἑκάτερος ἠξίου μόνος[3]) τὸν κλῆρον λαμβάνειν, ὁ μὲν ὡς ἀδελφὸς, ὁ δὲ ὡς θεῖος. νόμου[4]) μὴ κειμένου[5]) ταύτην τέμνοντος τὴν ἀμφιβολίαν ἀναφορὰ γέγονε πρὸς[6]) βασιλέα παρὰ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος. ἀναγνοὺς τὸ ἀνενεχθὲν ὁ βασιλεὺς ἀντέγραψε τὸν ἀδελφὸν τοῦ[7]) τελευτήσαντος προτιμηθῆναι. νομοθετεῖ καὶ ἐν decrétῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστι décreton; ἀπόφασις βασιλέως μεταξὺ[8]) δύο μερῶν παρ' αὐτῷ δικαζομένων ἐκφερομένη. οἷον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, δύο τινὲς ἐφιλονείκουν περὶ κληρονομίας τελευτήσαντός τινος, ἀδελφός φημι καὶ θεῖος τοῦ κατοιχομένου[9]) περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς τὴν κλῆσιν προτιμηθῆναι τοῦ κλήρου[10]). ὁ βασιλεὺς[11]) ἀμφοτέρων ἀκροασάμενος ἀπεφήνατο τὸν ἀδελφὸν προτιμηθῆναι. καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ βασιλικός, λέγεται δὲ décreton παρὰ τὸ decernere, ὅ ἐστι θεωρῆσαι. σκοπήσας γὰρ τῇ οἰκείᾳ διανοίᾳ τὸ νομιζόμενον αὐτῷ δίκαιον ἀποφαίνεται[12]). λέγεται δὲ[13]) ὁμωνύμως décreton καὶ ἡ τοῦ ἄρχοντος ἀπόφασις, ἀλλὰ τούτῳ διενηνόχασιν, ὅτι τὸ μὲν τοῦ βασιλεώς décreton καὶ αὐτὴν καὶ ἄλλην τοιουτότροπον ὁτιδήποτε[14]) ἀναφυομένην ὑπόθεσιν ἐκτέμνει,[15]) τὸ δὲ τοῦ ἄρχοντος αὐτήν, ἐσθ' ὅτε δὲ[16]) οὐδ' αὐτήν γε,[17]) ὅτε ἔκκλητος παρακολουθήσῃ. νομοθετεῖ δὲ βασιλεὺς καὶ ἐν edíctῳ[18]). καὶ τί ἐστιν édicton; πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς ὁρίσῃ[19]) ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐταξίαν καὶ λυσιτέλειαν. λέγεται δὲ édicton παρὰ τὸ edicere[20]) ὅ ἐστι προλέγειν καὶ προαναστέλλειν τὰ ἐσθ' ὅτε τοῖς ὑπηκόοις συμβησόμενα λυπηρά. πολλάκις γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίσατο[21]) βασιλεὺς ἄτοπον εἶναι

---

1) ἀμφιβολίας πραγμάτων P. 2) γὰρ add. F. R. 3) ἠξιούμενος L^1. L^2. 4) δὲ add. F. οὖν R. 5) ὑποκ. E. 6) τὸν add. P, 7) d. P. 8) d. P. 9) ἀποιχ. P. 10) τῆς κληρονομίας R. εἰς τὴν κληρονομίαν προτιμ. P. 11) L^1. L^2. καὶ ὁ β. F. R. 12) ἀπεφήνατο P. 13) d. P. 14) d. F. 15) d. P. 16) d. P. R. 17) d. L^1. L^2. F. R. 18) νομοθετεῖ καὶ β. ἐν P. ν. δὲ καὶ ἐν ἐδ. ὁ β. R. 19) ὁρίζει F. R. 20) praedicere P. 21) ὁ P. R.

tus relationem de quadam re ambigua factam. ut ecce cum in quadam prouincia esset quis mortuus, duo de eius hereditate contendebant, frater patruusque. horum enim uterque solus heres esse uolebat. cumque lex non esset, qua eiusmodi dirimeretur controuersia, relatio ad principem facta est a prouinciae rectore. quam relationem cum princeps legisset, rescripsit fratrem patruo anteponendum. iura condit princeps etiam decreto. quid est autem decretum? sententia principis inter duas partes apud eum litigantes lata, ueluti in eiusmodi casu. mortuo quodam, duo de eius hereditate contendebant, frater nempe et patruus defuncti, uter scilicet eorum potior in successione esset habendus. princeps cum utrumque audisset, statuit fratrem anteponendum et id quoque principalis constitutio est. dicitur uero decretum a decernendo, i. e. dispicere. cum enim proprio iudicio rem considerauerit, quod sibi iustum uideatur pronuntiat. dicitur similiter decretum et magistratus sententia, set eo differunt quod principis decretum praesentem et ceteras id genus controuersias dirimit, magistratus uero praesentem tantummodo, interdum autem ne praesentem quidem, quotiens nempe appellatio sequatur. per edictum quoque ius constituit princeps. quid est vero edictum? quidquid suapte natura motus princeps definit ad subditorum decus et commodum. dicitur autem edictum ab edicendo, hoc est praedicere atque praeuenire quae subditis uideantur calamitates obuenturae. saepe enim sponte cognouit princeps aliquod absurdi apud subditos suos esse rece-

τὸ παρὰ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῦ γινόμενον. οἷον δανείσας τις ρ′ νν⁰ λόγῳ τόκων[1]) ἐπερώτησε δίδοσθαι αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἔτος νν⁰. ν′.[2]) ἄτοπον[3]) εἶναι τοῦτο καθ' ἑαυτὸν ἐνθυμηθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ κινηθεὶς κατὰ[4]) τὰ τοιαῦτα πλημμελούντων τίθησι διάταξιν, ὥςτε καθ' ἕκαστον ἔτος ἕνεκα νν⁰ ρ′ δεδανεισμένων[5]) ξ[6]) λόγου χάριν ὑπὲρ τόκου δίδοσθαί νν⁰. τὰ δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως νομοθετούμενα ἰσοδυναμεῖν τῷ lex[7]) τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· διὰ τί τῶν[8]) νομοθετησάντων τὰ senatusconsulta[9]) πολλῶν ὄντων ἡ γνώμη κατὰ τῶν, ἰδιωτῶν οὐκ ἐκράτει, καὶ πάλιν τοῦ χυδαίου πλήθους[10]) ὄντος ἀμέτρου οὐκ ἴσχυον αἱ νομοθεσίαι κατὰ τῶν[11]) συγκλητικῶν, εἰ μὴ Orténsios[12]) τὰ παρ' ἑκατέρου καθ' ἑκατέρου[13]) κρατεῖν ἔπεισε, βασιλεὺς δὲ εἷς ὢν[14]) ἄνθρωπος νομοθετεῖ καὶ οὐδεὶς τοῖς τούτου δόγμασιν ἠναντιοῦται[15]); ἀλλ' ἐροῦμεν ὡς εἴ τις βουληθείη τὴν αἰτίαν γνῶναι τὸν ὅρον ὀφείλει λαβεῖν κατὰ διάνοιαν τὸν τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλεύς ἐστιν ὁ τὸ κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών.[16]) δῆμος ἐν αὐτῷ[17]) τὴν σύγκλητον ἔχει καὶ τοὺς ἰδιώτας. οὔτε[18]) οὖν τὸ χυδαῖον πλῆθος ταῖς τούτου διατάξεσιν ἠναντιοῦτο, οὔτε ἡ σύγκλητος ταύτας ἀπεδοκίμαζεν. τοῦτο γὰρ πράττοντες ταῖς ἑαυτῶν[19]) ἐμάχοντο ψήφοις. ὁ γὰρ δῆμος τοῦτον ἐχειροτόνησε, νόμου ρεγίου τοῦτο κυρώσαντος, ὃς περὶ βασιλέως τεθεὶς πᾶσαν[20]) βασιλεῖ δέδωκε κατὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν. τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντα κοινῷ ὀνόματι κέκληται[21]) constitutíones[22]). τούτων δὲ αἱ μὲν εἰσὶ personáliai καὶ οὐδὲ εἰς παράδειγμα ἕλκεσθαι δύνανται[23]) διὰ τὸ μὴ[24]) τοῦτο[25]) βασιλέα βεβουλῆσθαι.

---

1) τόκου R. 2) κατ' ἔτος αὐτῳ νομίσματα η̅ R, qui x̄ cj. set obstat L¹, qui habet πεντήκοντα. 3) οὖν add. P. 4) τῶν add. P. R. 5) δίδοσθαι hic ins. P. 6) νν⁰ hic ins. P. 7) L¹. L². F. νόμῳ 8) d. G. 9) τὸ s—um P. 10) δήμου R. 11) d. G. 12) Orthcιως L¹. ὀρτίσιος L². Ὀρτήσιός τις R. 13) κατ' ἀμφοτέρων τὰ παρ' ἑκατέρων R. τὰ παρ' ἑκατέρου νενομοθετημένα μέρους ἑκατέρων P. 14) d. P. R. 15) ἠναντιοῦτο P. 16) ὁ P. 17) ἑαυτῷ R. 18) ὥςτε P. ὥςτε οὖν οὔτε R. 19) αὐτῶν L¹. 20) ἐξουσίαν β. P. 21) κέκληνται P. R. 22) ἤτοι διατάξεις add. P. — 23) ἕλκονται R. 24) μηδὲ P. 25) τὸν ins. P.

ptum. ut ecce cum quis aureos C mutuos dedisset, usurarum nomine quotannis sibi L dari stipulatus est. cum absurdum id esse apud se conspexisset, in eos qui talia perpetrarent commotus, constitutionem tulit, qua cautum est ne, C aureis mutuo datis, quotannis amplius quam VI aurei feneris nomine peterentur. quod principi placuerit legis uigorem habere non ambigitur. set erit qui dicat: cur senatus consulta quamuis a pluribus lata essent, in plebeios non ualebant, neque plebis, quae innumera est multitudo, scita in patricios optinebant antequam Hortensius utrorumque placita in utrosque uigere persuasisset, princeps autem cum unus sit uir ius condit et nemo est qui eius mandatis aduersari audeat? respondendum est eum qui huius rei causam nosse uelit definitionem principis prae oculis habere oportere, principem scilicet illum esse, qui imperium et potestatem a populo acceperit. populus autem in semet ipso patricios plebeiosque continet; non iure igitur plebs eius constitutionibus aduersaretur, uel senatus easdem respueret. id enim facientes sua ipsi suffragia impugnarent: populus enim eum elegit, lege regia id sanciente, quae de imperio lata omnem principi in populum potestatem concessit. itaque quae ab eo constituuntur communi appellatione constitutiones uocantur. harum autem quaedam sunt personales neque ad exemplum trahi possunt, quoniam non hoc princeps uoluit. nam si cui propter beneficium, quo suam adfecit ci-

ἐὰν γάρ τινι δι' εὐεργεσίαν τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ὠφελήσαντι[1]) φιλοτιμήσηται[2]), ὅποιον[3]) τὸ[4]) ἐξεῖναι αὐτῷ φόρους δημοσίους μὴ καταβάλλειν καὶ[5]) συμβῇ μετὰ ταῦτα[6]) ἕτερον ὅμοια ἢ καὶ ἴσως μείζονα ὠφελῆσαι τὴν[7]) πολιτείαν, ὁ τοιοῦτος οὐ δυνήσεται ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου περιποιεῖν ἑαυτῷ[8]) παραπλήσια, διὰ τὸ προσώπῳ περικεκλεῖσθαι τὸν νόμον. εἰ δὲ καὶ τιμωρίαν ἐσθότε τινὶ τῶν ἐπταικότων τοῦ δέοντος ἐπήγαγε μείζονα ἢ[9]) καὶ ἡμαρτηκότι πολλάκις συνέγνω τινὶ, οὐ πρὸς μίμησιν τοῦτο πράξας[10]), ἀμέλει τοι οὐδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα πεπλημμεληκότων τεύξεται τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ἢ περαιτέρω τιμωρηθήσεται τοῦ προσήκοντος. μέχρι γὰρ τῶν τετυχηκότων στήσεται ταῦτα. αἱ μὲν οὖν personáliai οὐχ ὑπερβαίνουσι τοὺς ἐφ' ὧν ἐτέθησαν[11]), αἱ δὲ γενικαὶ [καὶ][12]) κατὰ πάντων ἐκτείνονται προσώπων τε καὶ πραγμάτων. 7. Εἰρήκαμεν[13]) τέσ- 7.
σαρας νομοθέτας[14])· δῆμον χυδαῖον δῆμον σύγκλητον βασιλέα. Ἐν πέμπτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ ῥωμαίοις οἱ ἄρχοντες[15])· πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ διάφοροι, γενικῷ δὲ πάντες ὀνόματι κέκληνται magistratus populi romani, τουτέστιν οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου τῶν ῥωμαίων[16]). ἐνομοθέτουν δὲ οὗτοι οὐκ ἐν ἐπιστολῇ, οὐκ ἐν decrétῳ ἀλλ' ἐν edíctῳ[17]). καὶ τί τὸ αἴτιον τὸν βασιλέα μὲν καὶ ἐν decrétῳ νομοθετεῖν καὶ ἐν edíctῳ, τοὺς δὲ ἄρχοντας ἐν edíctῳ μόνῳ[18]); ἐντεῦθεν ἡ αἰτία[19])· οἱ πάλαι τὴν ῥωμαικὴν πολιτείαν καταστήσαντες καὶ[20]) ταύτην εὐνομεῖσθαι βουληθέντες ἀνεπίληπτον τὴν οἰκείαν γενέσθαι νομοθεσίαν[21]) ἐσπούδασαν, τούτου δὲ ἐπετύγχανον[22]) βασιλεῖ μὲν καὶ ἐν decrétῳ καὶ ἐν edíctῳ νομοθετεῖν ἐπιτρέψαντες, ἄρχουσι δὲ οὐκέτι.

---

1) P. — εὐεργετήσαντι L1. L2. F. τινα τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν εὐεργ. φιλοτ. R. 2) — ταί τι P. 3) ἐστι P. 4) τῷ R. 5) P. ἐὰν οὖν cett. 6) μετ' αὐτὰ P. 7) ἑαυτοῦ R, qui cj. αὐτοῦ i. e. βασιλέως. 8) τὰ ins. P. 9) d. L1. L2. 10) πέπραχε P. R. 11) ἐτάχθησαν P. 12) ex gem. ortum uidetur. 13) δὲ ins. G. R. 14) — θεσίας. 15) τοῦ δήμου τοῦ ῥωμαϊκοῦ οἵτινες καὶ αὐτοὶ τῇ σέλλῃ τῇ ὑπατικῇ ἤγουν τῷ δίφρῳ ἐκέχρηντο R. cum edd. aut ius. 16) haec expungenda esse cj. R. qui ἄρχ. sine artic.0 habet. 17) μόνον add. R. 18) —ον L2. P. F. R. 19) μάνθανε ἐντ. τὴν αἰτίαν P. ἐνταῦθα ante F. 20) d. P. 21) ν. γ. P. 22) ἔτυχον P.

uitatem, quaedam indulsit, ueluti ne ad uectigalia soluenda teneretur, aliusque postea pari uel etiam maiori benificio ciuitatem adfecerit, non poterit hic ex illa lege similia sibi praetendere, cum lex personam respiciat. ita si cui poenam interdum iusto maiorem inrogaverit, uel si haud raro peccanti pepercerit non ad imitationem id constituens, nemo eorum qui posthac in crimen aliquod inciderint simili fruetur indulgentia aut iusto grauius plectetur. ultra enim eos, qui iis adfecti sunt, haec non extendentur. personales igitur constitutiones personas eorum, pro quibus sunt posita non egrediuntur; ge-
7. nerales autem in omnes res atque personas extenduntur. 7. De quattuor legumlatoribus locuti sumus, populo plebe senatu principe. quinto loco iura constituunt apud Romanos magistratus. plures sunt hi et diuersi: generali nomine omnes magistratus populi romani uocantur. iura autem hi constituebant non per epistulam nec per decretum, set *per edictum*. quaenam autem est ratio cur princeps et per *decretum* et per *edictum* iura condat, magistratus uero *per edictum* tantummodo? hinc ratio est. qui olim romanam condiderunt ciuitatem eamque recte gubernari uoluerunt nihil in legibus relinquere, quod reprehendi posset, studuerunt. quod adsecuti sunt, cum principi per decretum et per edictum iura condere permiserint, magistratibus autem non ita.

ᾔδεισαν γὰρ ὡς ὁ ἄρχων πολλαῖς ὑποψίαις ὑπόκειται, ὅτι φίλοις χαριζόμενος [1]) ἢ δῶρα λαβὼν [2]) ἢ πρὸς ἔχθραν κρίνων ἀπεφήνατο [3]) τοιῶσδε. βασιλεὺς δὲ [4]) τούτων κρείττων οὔτε γὰρ χρυσῷ δελεάζεται ὃς οὐ μόνον τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἐστὶ κύριος, οὔτε διὰ φιλίαν ὑπερβαίνει τὸ νόμιμον, φιλῶν γὰρ βασιλεὺς ἑτέρως [5]) ὠφελῆσαι δύναται ἐξ ὧν [6]) μᾶλλον εὐδοκιμεῖ, οὔτε δι' ἔχθραν τι ποιεῖ [7]), οὐ γὰρ μισεῖ τινα βασιλεὺς τῶν ὄντων ὑπὸ τὴν αὐτοῦ [8]) πολιτείαν· εἰ δέ τις εὑρεθῇ, τοῖς τελευτῶσι συναριθμηθήσεται [9]). τὸ δὲ ἐν edíctῳ μόνον [10]) νομοθετεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐφεῖται, ἐπειδὴ πρὸ τῶν πραγμάτων τίθεται [11]) καὶ πάσης χείρονος ὑποψίας [12]) ἀπήλλακται. [a]) κατεξαίρετον δὲ τὸ νομοθετεῖν δεδώκασι [13]) τῷ praétori τῷ urbánῳ καὶ τῷ praétori τῷ peregrínῳ καὶ τοῖς aediles curules [14]). καὶ praétωr [15]) urbanòs ὠνόμασται ἐντεῦθεν, praétωr μὲν παρὰ τὸ praeesse [16]), τουτέστι προηγεῖσθαι καὶ ἄρχειν, urbanòs δὲ επειδὴ urbs [17]) κατ' ἐξοχὴν ἡ ῥώμη [18]) λέγεται, [19]) ἐδικαιοδότει γὰρ [20]) τοῖς ἐν ῥώμῃ. praétωr δὲ peregrînos ἐντεῦθεν· praétωr μὲν παρὰ τὸ praeesse, peregrînos δὲ ἐπειδὴ ἐδικαιοδότει [21]) τοῖς ξένοις τε καὶ ἐπήλυσιν. [b]). ἐπειδὴ γὰρ πλήθους ὄντος ἀναριθμήτου οὐκ ἐξήρκει πάντων ἀκροᾶσθαι ὁ praétωr ὁ [22]) urbanòs, ἐπενοήθη [23]) peregrînos ὥςτε δικαιοδοτεῖν τοῖς peregrínois. οἱ δὲ aediles curules καὶ αὐτοὶ ἐνομοθήτουν. ὠνομάσθησαν δὲ οὕτως, ἐπειδὴ φροντὶς αὐτοῖς ἦν ἡ τῶν [24]) ναῶν εὐκοσμία (aedes γὰρ οἱ ναοί, cura δὲ ἡ φροντίς ἦν δὲ αὐτοῖς ἐν ἐπιμελείᾳ ὥςτε μὴ πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τυχὸν ἐνιαυτοῦ ἱεροσύνης ἐπιλαβέσθαι τινὰ·) ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ τῆς ἀγορᾶς ἐφρόντιζον οὕτως ὠνομάσθησαν. aediles γὰρ οἱ ἀγορανόμοι.

1) P. ὅτι τε φιλίᾳ cett 2) λαμβάνων P. 3) ἀποφαίνει P. 4) d. P. 5) ἑτέρωθεν P. 6) ὅθεν P. 7) d. L1. L2. F. 8) d. Vi. 9) — μεῖται P. 10) μόνῳ P. R. 11) τιθῶνται L2. F. R, qui tamen de τέθειται seu τίθεται cj. τουτέστι πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὰ πράγματα καὶ τὰς ὑποθέσεις gloss. quod ex edd. ant. retinuit R. 12) haec uerba perperam om. F. 13) δεδώκασι δὲ κατεξ. τὸ ν. R. 14) aediles c. L1. L2 ἀεδίλες κορoῦλες P. aedilibus curulibus F. R. 15) μὲν ins. P. 16) πραικέσσαι P. praecedere R. qui cj. praeire. 17) κόσμος P. d. F. 18) urbs ins. F. 19) καὶ P. 20) d. P. 21) διὰ τὸ δικαιοδοτεῖν P. 22) d. P. 23) ὁ πραίτωρ ins. P. ὁ R. 24) d. P.

a) cf. Gai. 1, 6. b) Pomp. D. 1, 2, 2, 28.

sciebant enim magistratum pluribus suspicionibus esse obnoxium, ne amicorum scilicet commodis inseruiens aut munera accipiens aut odio decernens quaedam pronuntiet. princeps autem his suspicionibus superior est. non enim auro corrumpitur, utpote qui non tantum substantiarum nostrarum, set corporum quoque nostrorum dominus sit; neque propter amicitiam iustum transgreditur, utpote qui diligens alio modo benefacere possit, quo magis clarescat; neque propter inimicitiam, non enim quendam subditorum suorum odio princeps habet. nam si quis inueniretur, mortuis connumerandus esset. iura itaque per edictum modo condere magistratibus conceditur: id enim ante res ipsas fertur atque omni caret suspicione. praecipue uero edicere concesserunt praetori urbano et praetori peregrino aedilibusque curulibus. praetor autem urbanus inde sumit appellationem; praetor a praeesse, id est anteire atque imperare, urbanus autem quia Roma *κατ' ἐξοχὴν* urbs uocatur: ciuibus enim romanis ius dicebat. alter uero uocabatur praetor quidem a praeesse, peregrinus autem cum peregrinis et aduenis ius diceret. innumera enim cum esset multitudo non poterat omnium controuersias praetor urbanus audire; creatus
8. est igitur praetor peregrinus ut peregrinis ius diceret. 8. Aediles quoque curules ius constituebant. inde autem nomen sumpserunt, quod curae erat eis templorum decus (aedes enim templa sunt, cura autem sollertia: ad eorum enim sollicitudinem pertinebat ne quis ante quadragensimum forte annum sacerdotium caperet), uel potius quia fori curam agebant ita sunt uocati. aediles enim latine audiunt qui apud graecos *ἀγορανόμοι* uo-

ἢ τὸ πάντων ἀληθέστατον[1]) ἐν τῷ καιρῷ τῆς διαστάσεως ὥςπερ παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς ἦν ὁ ὕπατος δικαιοδοτῶν, καὶ τέμνων τὰς δίκας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις προὐβλήθη τις ὃν ἔδει δέχεσθαι τὰς προσελεύσεις τῶν δεομένων τινὸς βοηθείας, ὃς ἀπὸ τῆς προσελεύσεως[2]) adíles ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ adire[3])· εἶτα διὰ τὴν εὐφωνίαν προσετέθη τὸ ε στοιχεῖον καὶ γέγονεν aediles. curules δὲ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκέχρηντο τῇ séllῃ[4]) τῇ ὑπατικῇ.[5]) τὰ δὲ τούτων édicta[a]) ἐκράτει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. ἐλέγετο δὲ ἡ τοιαύτη νομοθεσία iurishonorárion[6]), ἐπειδὴ πρὸς[7]) τιμὴν τῶν ἀρχόντων τεθέντα[8]) ἐκράτει ταῦτα[9]) καὶ ἐπολιτεύετο. καὶ οἱ aediles οὖν ἐνομοθέτουν περί τινων κεφαλαίων καὶ τὸ τούτων édicton μέρος γέγονεν ἤτοι συνήφθη τῷ edíctῳ τῶν δύο praetórων urbanû καὶ peregrínu. 9. Ἐν 9
ἕκτῃ τάξει νομοθετοῦσιν οἱ σοφοί. σοφοὺς δὲ λέγω οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ[10]) δῆμος ἢ σύγκλητος ἢ βασιλεὺς ἐπέτρεψε, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς νομοθετούμενον γενικῷ ὀνόματι κέκληται responsa[11]) prudentium, τουτέστιν αἱ ἀποκρίσεις τῶν σοφῶν[12]), ἐπειδὴ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐνομοθέτουν. τὸ résponson δὲ τέμνεται εἰς δύο, εἰς sententían καὶ opiníona[13]). καὶ τί ἐστι sententía; ἡ αὐτοτελὴς καὶ ἀναμφίβολος ἀπόκρισις οἷον ἔξεστι τόδε ποιεῖν[14])· οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. opiníων[15]) δὲ ἡ ὑπεσταλμένη καὶ μετὰ ἐνδοιασμοῦ[16]) προσφερομένη ἀπόκρισις· οἷον νομίζω ὅτι[17]) ἔξεστι τόδε ποιεῖν· νομίζω ὅτι οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. ἐπιτέτραπται δὲ τούτοις δημοσίᾳ νομοθετεῖν ἤτοι τοὺς νόμους ἑρμηνεύειν οἵτινες καὶ[18]) iurisconsulti προσηγορεύθησαν[19]), τουτέστιν οἱ περὶ τοὺς νόμους ἐπερωτώμενοι. consúlere γάρ[20])

---

1) ἀληθέστερον P. 2) διὰ τὴν πρ—ιν P. καὶ ἀπὸ τῆς F. R. 3) ἀπὸ τῆς ἀδιλίας ὅ ἐστι προσέλευσις R. qui de glossem. suspicatur. 4) selli L^2. σέλλῃ cet. 5) καὶ ἐλ. P. 6) L^1. L^2. iuris ὀνοραριουμ P. ius λ. F. R. 7) εἰς R. 8) τῶν τεθέντων P. τιθέντων em. R. 9) τε P. 10) ὁ P. 11) ῥεσπόνσον F. responsum R. 12) P. cett. ἡ ἀπόκρισις 13) sententiam καὶ opinionem F. 14) οὐκ add. P. 15) L^1. L^2. ὀπηνίων P. opinio edd. 16) ἐνδυασμοῦ L^1. L^2. 17) d. L^1. L^2. 18) di. R. 19) προσηγορεύοντο F. 20) δὲ R.

a) cf. Gai. 1, 6.

cantur: uel quod omnium uerissimum, quia in tempore dissensionis sicuti apud patricios consul erat qui ius diceret et controuersias dirimeret, ita apud plebeios quoque quidam est creatus, qui ab iis adiretur, qui ope aliqua egerent. et ab aditione adilis est uocatus, idest ab adeundo. postea propter molliorem sonum e littera addita est, et factum est »aedilis«. curules autem ideo, quia consulari sella uterentur. horum autem edicta in prouinciis quoque proponebantur, et uocabatur eorum ius honorarium, cum in illius magistratus honorem, qui proposuisset, optineret atque receptum esset. et aediles igitur de quibusdam casibus ius constituebant, eorumque edictum pars edicti utriusque praetoris urbani et
9. peregrini factum est, eique adhaesit. 9. Sexto loco ius condunt prudentes. prudentes autem eos uoco, quibus ius condere aut populus aut senatus aut princeps concesserit. quod autem ab eis ius constituitur generali appellatione »responsum prudentium« uocatum est, cum per consultum et responsum iura conderent. porro responsum diuiditur in sententiam et opinionem. et quid est sententia? plena atque certa responsio, ueluti: licet id facere, non licet id facere. opinio uero est suspensa ac dubitanter prolata responsio, ueluti: puto id fieri posse, puto id fieri non posse. permittebatur autem eis publice respondere, idest leges interpretari; et iurisconsulti appellabantur, idest qui de iure consulerentur. consulere enim est interrogare. quorum sententiae

ἐστι τὸ ἐρωτᾶν.[1] *αὗται δὲ αἱ* sententíai *καὶ*[2]) opiníones *ταύτην ἔσχον τὴν αὐθεντίαν ὥςτε μὴ ἔχειν παρρησίαν δικαστὴν ταῖς αὐτῶν*[3] *ἀπειθεῖν ἀποκρίσεσιν, ὥςπερ καὶ βασιλέως βοᾷ διάταξις*[4]. *καὶ ἐν τούτοις μέν ἐστι ἡ ἔγγραφος νομοθεσία ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ*[5] *δήμου τεθεῖσιν ἢ χυδαίου δήμου*[6] *ἢ συγκλήτου ἢ βασιλέως ἢ ἀρχόντων τῆς ῥώμης ἢ τῆς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεως.* 10. *Ἄγραφος δὲ νόμος ἐστὶν ὅπερ*[7] *ἡ χρονία συνήθεια* 10. *συναινέσει τῶν χρωμένων ἐβεβαίωσε καὶ εἰς μίμησιν ἀνήγαγε τοῦ ἐγγράφου νόμου.* [a] 11. *Ἀνεπιλήπως οὖν εἴποι*[8] *τις*[9] *εἰς* 11. *δύο εἴδη ταῦτα*[10] *τὴν πολιτικὴν διαιρεῖσθαι νομοθεσίαν· εἰς ἔγγραφον νόμον καὶ ἄγραφον. ἡ δὲ τούτων ἀρχαιογονία ἐκ διδασκαλίας τῶν δύο πόλεων ἀθηνῶν φημι καὶ λακεδαίμονος καταρρυῆναι δοκεῖ. ἐν γὰρ ταύταις ταῖς πόλεσιν εἰώθει πράττεσθαι ταῦτα καὶ κρατεῖν, ὥςτε λακεδαιμονίους μὲν μνήμῃ τοὺς οἰκείους νόμους διαφυλάττειν, ἀθηναίους δὲ ἐκείνους τιμᾶν ὅσους ἐν γράμμασιν ἴσασιν ὄντας καὶ τούτους φυλάττειν.* 12. *ἀλλὰ* 12. *τὰ μὲν* iurisgéntia[11] *παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι πολιτεύεται ἐκ θειοτέρας εὑρεθέντα προνοίας, ὅθεν τὸ βέβαιον καὶ ἀμετακίνητον ἔχει. ὅσα δέ ἐστιν* iurisciuília[12] *τουτέστιν ἅπερ ἑκάστη πόλις ἐνομοθέτησεν ἑαυτῇ ἀμείβεσθαι πολλάκις εἴωθεν ἢ σιωπηρᾷ τοῦ δήμου συναινέσει ἢ δευτέρου νόμου θέσει.*

De iure personarum. Titulus 3.[13]

Εἰπόντες τί ἐστι δικαιοσύνη,[14] *καὶ τὴν γενικὴν διεξελθόν-*

---

1) *ὅπερ* P. 2) *αἱ* add. P. 3) *τοιαύταις* P. 4) *δ. β.* F. 5) d. P. 6) *δ. χ.* P. 7) *ὃν* P. 8) *εἴπῃ* P. 9) *ὅτι* add. P. 10) *ταύτην* P. R. 11) L^{1}. L^{2}. *ἰουρισγέντια* P. iuris gentium F. R. 12) L^{1}. L^{2}. *ἰουρισκιβιλες* P. iura ciuilia F. ius ciuile R. 13) *περὶ νόμου προσωπικοῦ* P, quae cett. addunt. Hic titulus ut III (non II) libri I citatur in schol. 16 tit. I Epit. — 14) *ὅτι δικαιοσύνη ἐστὶ σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς βούλησις ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δίκαιον* P ius.

a) Epi. 2, 23.

et opiniones talem prae se ferunt auctoritatem, ut iudici non li-
ceat ab eorum responsis recedere, sicuti et principali consti-
tutione cauetur. et in his quidem scriptum ius consistit, quae
a populo constituuntur uel a plebe uel a senatu uel a prin-
cipe uel a magistratibus romanis nec non quae a prudentibus
10. respondentur. 10. Ius autem non scriptum est quod diuturni
mores consensu utentium comprobarunt atque in imitationem
11. iuris scripti redegerunt. 11. Merito ergo quis dixerit in has
duas species ius ciuile deduci, in ius scriptum et non scrip-
tum. quorum origo ex duarum institutis ciuitatium, Athena-
rum scilicet et Lacedaemonis fluxisse uidetur. in his enim
ciuitatibus id agi solitum erat atque optinere, ut Lacedaemo-
nii quidem memoriae suas leges mandarent, Athenienses autem
ea, quae in litteris scripta nossent, colerent eaque custodi-
12. rent. 12. Set iura gentium apud omnes populos peraeque
custodiuntur diuina quadam prouidentia constituta, unde firma
et immutabilia sunt. quae autem iura ciuilia singula ciuitas
sibi constituit, mutari saepe solent uel tacito consensu populi
uel alia lege lata.

De iure personarum.[1] Titulus 3.

Cum iustitiam definierimus, iurisque generalem diuisionem

1) Kruegerus proeemium huius tituli praecedenti attribuit: set Thus ei potissimum refragatur, qui sollemni modo hunc incipit titulum, nec prorsus solet tali modo titulum absoluere.

τες τῶν νόμων διαίρεσιν, μαθόντες δὲ καὶ πόσοι τῶν παλαιῶν[1]) ἐνομοθέτουν καὶ πῶς τὸ παρ' ἑκάστῳ νομοθετούμενον κέκληται καὶ ὅτι τῶν νόμων οἱ μεν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι, μετέλθωμεν ἐφ' ἕτερον καὶ μάθωμεν περὶ πόσα ἡ τῶν ῥωμαίων καταγίνεται νομοθεσία. περὶ τρία τοίνυν ταῦτα[2]) καταγίνεται· περὶ πρόσωπα περὶ πράγματα[3]) περὶ ἀγωγάς. καὶ a) περὶ πρόσωπα μὲν, ὅταν εἴπωμεν, ὁ δεῖνα συγκλητικός ἐστι ἢ ἰδιώτης[4])· περὶ πράγματα[5]) ἡνίκα ζητοῦμεν πότερον ἔρρωται ἡ γινομένη ὑπό τινος[6]) διαθήκη ἢ ἄχρηστός ἐστιν· περὶ ἀγωγὰς ἡνίκα ἀμφισβητεῖται πότερον τῷδε πρόσεστιν ἀγωγὴ ἢ οὐ πρόσεστιν. καὶ δεῖ κατὰ πρώτην τάξιν περὶ προσώπων διαλεχθῆναι, εἶτα περὶ πραγμάτων καὶ μετὰ ταῦτα διδάξαι περὶ ἀγωγῶν. σύμβαίνει δὲ τῷ καλῶς ἔχοντι ἡ τοιαύτη τάξις. προσώπων μὲν γὰρ ὑποκειμένων, ἀναφύεσθαι πράγματα τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὑπόντων δὲ πραγμάτων καὶ περὶ ἀγωγῶν ἀνάγκη ζητεῖν. δεῖ οὖν περὶ προσώπων εἰπεῖν, εὐτελὴς γὰρ καὶ ἀνώνητος ἡ τῶν νόμων κατάληψις εἴγε τὰ πρόσωπα παρ' ἡμῖν ἀγνοεῖται ὧν χάριν ἐπινενόηνται νόμοι. b) ἡ τοίνυν τῶν πρόσωπων ἄκρα διαίρεσις ἐστιν αὕτη, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσι ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, καὶ τὴν μὲν ἐλευθερίαν ἐξ ἧς ἡ τῶν ἐλευθέρων ἐπινενόηται προσηγορία οὕτως ὁρίζεσθαι χρή· c) ἐλευθερία ἐστιν εὐχέρεια φυσικὴ ἑκάστῳ συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται εἰ μὴ νόμος ἢ βία κωλύει· βία μὲν ἐπειδὴ βουλόμενον ἐσθ' ὅτε μέ τι πρᾶξαι[7]), ὃ τοῖς νόμοις οὐκ ἀπηγόρευται, διακωλύει τις ἰσχύει μείζονι βιασάμενος. νόμος δὲ, ὅτι τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι. οἰκέτῃ[8]) γὰρ ποιεῖν τι κατὰ γνώμην καὶ δεσπότου[9]) δέος ἐμποδίζει. Δουλεία δέ[10]) ἐστιν ἐθνικοῦ νομίμου διατύπωσις ἐξ ἧς τις ὑποβάλλεται τῇ ἑτέρου δεσποτείᾳ ὑπεναντίον[11]) τοῦ φυσικοῦ νομίμου[12]). ἡ γὰρ φύσις

1) τὸ παλαιὸν F. R. 2) de P. F. R. γίνεται edd. ante F. 3) καὶ P. 4) L^1. L^2. F. R. Epi. —τικὸς P. 5) δὲ ins Epi. 6) ὑπό τινος γίνομ. P. 7) πρᾶξαί τι P. 8) l. οἰκέτην· οὐκέτι Epa. Proch. et Zach. ibid. 192 n. 2 Harm. 9) τὸ P. 10) de Epa. 11) L^1. L^2. P. Epa. Proch. ἀπεναντίας F. ἀπεναντίον R. 12) νόμου P. Epi., quae ad. διατύπωσις.

a) haec sunt in Epit. I sch. 16. b) haec habet Epan. 37, 1—4 Proch. 24, 1—3. c) haec et sq. habet Epi. 38, 1 sq.

exposuerimus, et didicerimus quinam olim iura conderent, et quomodo singulorum iura appellarentur, nec non legum quasdam scriptas quasdam non scriptas esse, ad aliud argumentum ueniamus, ac dispiciamus circa quot ius romanum uersetur. circa tria autem uersatur, circa personas circa res circa actiones. et circa personas quidem ueluti cum dicimus: *ille senator est aut plebeius.* circa res, cum quaerimus utrum ratum sit testamentum ab aliquo conditum necne. circa actiones autem quotiens ambigitur utrum competat actio necne. et dicendum est primum de personis, deinde de rebus, demum uero de actionibus disserendum. aptus autem eiusmodi ordo uidetur; ubi enim sunt personae, negotia oriri palam est, quibus ortis et de actionibus quaerendum est. oportet igitur de personis loqui: parum enim est atque inutile iura nosse, si personae a nobis ignorentur, quarum causa ius statutum est.

Summa itaque diuisio personarum haec est quod homi-
1. num quidam liberi, quidam serui sunt.

1. Et libertas quidem, ex qua liberorum appellatio orta est, ita est definienda: libertas est naturalis facultas cuique concedens quae libeat facere, nisi ius aut uis prohibeat. uolentem enim aliquid agere, quod iure non uetetur, prohibet me quidam interdum ui potiore impediens. iure uero, cum poenarum minis retineor quin id faciam, quod cuperem. ser-
2. uus autem etiam domini timore impeditur aliquid ex sua sententia facere. 2. Seruitus autem est constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno subicitur contra ius naturale. natura enim omnes liberos genuit, bellorum autem in-

πάντας[1]) ἐλευθέρους προήγαγεν, ἡ δὲ τῶν πολέμων[2]) ἐπίνοια
τὴν δουλείαν ἐφεῦρεν. ὁ γὰρ τοῦ πολέμου νόμος κτῆμα τῶν
κρατούντων θέλει τοὺς νενικημένους εἶναι. 3. οἱ δὲ δοῦλοι[3]) 3.
λέγονται séruoi[4]) ἐντεῦθεν προσαγορευθέντες ἐπειδήπερ οἱ τῶν
πολέμων ἡγεμόνες τοὺς αἰχμαλώτους οὓς ἐβούλοντο πιπράσκε-
σθαι ἐφύλαττον καὶ ἀναιρεῖσθαι διεκώλυον[5]). ἀπὸ οὖν τοῦ
seruare, ὅ ἐστι φυλάττειν, ὠνομάσθησαν serui οἵτινες καὶ man-
cipia προσαγορεύονται, quia manu capiuntur, ἐπειδὴ ὑπὸ[6])
τῶν πολεμίων χειρὶ λαμβάνονται. 4. a) Οἱ δὲ[7]) δοῦλοι ἢ τί- 4.
κτονται ἢ γίνονται. τίκτονται[8]) οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν προς-
γινόμενοι θεραπαινῶν[9]), γίνονται δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐθνικῶν νόμων[10])
τουτέστιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ νόμῳ πολιτικῷ, οἷον ἡνίκα τις
ἐλεύθερος ὢν καὶ μείζων ὢν τῶν εἴκοσι ἐτῶν ad pretium
participandum[11]) ἑαυτὸν ἠνέσχετο πραθῆναι. ἔσθ' ὅτε γὰρ
διαλέγομαί τινι ὥςτε με πωλῆσαι νομισμάτων λόγου χάριν
εἴκοσι καὶ ἀποκερδαίνειν μὲν αὐτὸν ε̄, ἐμοὶ δὲ παρασχεῖν ιε̄. ὁ
γὰρ τοιοῦτος ἐκ τῆς ἰδικῆς τῶν ῥωμαίων νομοθεσίας ἀφαίρεσιν
ὑφίσταται τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὕβρισεν ἀνάξιον ἑαυτὸν ταύτης
ἀποδείξας. καὶ τὴν ἐκεῖθεν αὐτῷ προσοῦσαν παρρησίαν προ-
δοὺς, εὐτελοῦς χρυσίου λήψει. 5. b) Καὶ ἡ μὲν τῶν δούλων 5.
τύχη οὐδεμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν, οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἐπ'
αὐτῶν ἧττον δοῦλον ἢ μᾶλλον δοῦλον[12]). ἔστιν οὖν ἄτομον[13])
ἡ δουλεία· ἐπὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων πολλὰς εὑρίσκομεν διαφορὰς,
ἢ γὰρ εὐγενεῖς εἰσιν ἢ ἀπελεύθεροι[14]).

---

1) ἀνθρώπους add. Epi. 2) —μίων Epi. 3) καὶ οἱ δοῦλοι R. 4) de. F. 5) ἐκώλυον P. 6) ἀπὸ L[2]. P. R. 7) de. Epa. 8) μὲν P. Epa. 9) οἱ ἐκ θεραπόντων φύντες Epa. 10) νομίμων P. F. R. 11) τουτέστιν P. 12) μᾶλλον ἢ ἧττον δοῦλον Epa. 13) —μος P. Epa. 14) ἢ ἐξ ἀπελευθέρων καὶ ἄλλη δέ τις ἐστὶν ἐν τῷ ὀνόματι διαφορά. add. Epa.

a) haec sunt. in Epa. 37, 3. Proch. 24, 2. b) Epa. 37, 4. Proch. 24, 3.

uentio seruitutem introduxit. ius enim belli in potestatem uicto-
3. rum uictos tradit. 3. Serui autem ex eo sunt appellati, quod
imperatores captiuos quos uendere uellent seruabant neque
occidi sinebant. a seruando igitur serui sunt appellati,
qui etiam mancipia dicti sunt quia [ab hostibus] manu ca-
4. piuntur. 4. Serui autem aut nascuntur aut fiunt. nascun-
tur qui ex nostris gignuntur ancillis, fiunt iure gentium, id-
est ex captiuitate, aut iure ciuili, cum homo liber maior
XXV annorum ad pretium participandum sese uenire patia-
tur. ueluti si cuidam suadeam ut me XX aureis, uerbi gra-
tia uendat, et ipse quidem V lucro habeat, mihi autem XV
praebeat. qui enim id faciat proprio romanorum iure liber-
tatem amittit, quam ignominia adfecit, ea sese indignum
ostendens et facultatem inde sibi competentem abiciens, uili
5. accepto auro. 5. Et seruorum quidem condicio nullam re-
cipit diuisionem, non enim de eis dici potest »minus plusue
seruus«. est igitur indiuidua seruitus. in liberis contra
plures differentias deprehendimus; aut enim ingenui sunt aut
libertini.

De ingenuis. Titulus 4.[1])

a) *Εἰρήκαμεν τὸν ἐλεύθερον εἰς δύο διαιρεῖσθαι, εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους.*[2]) *καὶ εὐγενής ἐστιν ὁ εὐθέως ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερος ὢν καὶ μήποτε τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος, εἴτε ἐκ συνοικεσίου δύο εὐγενῶν ἐτέχθη*[3]) *εἴτε ἐκ δύο ἀπελευθέρων. εἰ δὲ καί τις ἐξ ἐλευθέρας*[4]) *τεχθῇ μητρὸς, δούλου δὲ πατρὸς εὐγενὴς [μὲν] ὁμοίως ἔσται, ὥςπερ ὁ ἐξ ἐλευθέρας μητρὸς καὶ ἀδήλου*[5]) *πατρὸς, τουτέστιν ἀπὸ πορνείας, τεχθεὶς*[6]). *οὐδὲ γὰρ βλάπτει τὴν τοῦ παιδὸς εὐγένειαν τὸ ἐκ πορνείας γενέσθαι τὴν σύλληψιν, ἀρκεῖ δὲ ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα*[7]) *κατὰ τὸν χρόνον τοῦ τοκετοῦ, εἰ καὶ ὁ τῆς συλλήψεως καιρὸς εἶδεν αὐτὴν δούλην. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰ ἐλευθέρα*[8]) *συλλάβῃ, καταδουλωθεῖσα δὲ ἐπειδὴ ἠνέσχετο ἑαυτὴν πραθῆναι*[9]) ad pretium participandum *τέκῃ, ἐλεύθερον τὸ τεχθέν. ὁ γὰρ κυοφορούμενος οὐ βλαβήσεται ἐκ τῆς συμφορᾶς τῆς περιστάσης τὴν μητέρα*[10]). *Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ἀρκεῖν πρὸς ἐλευθερίαν τῷ παιδὶ τὸ ἐλευθέραν ἐν τῷ τίκτειν τὴν μητέρα εἶναι*[11]) *καὶ ὅτι ἐὰν γένηται σύλληψις ἐν ἐλευθερίᾳ τοκετὸς δὲ ἐν δουλείᾳ, ἐλεύθερος ὁ τικτόμενος ἐντεῦθεν*, b) *ὅρα οἷον ἐζητήθη. Δούλη τις*[12]) *οὖσα κατὰ τὸν καιρὸν ὃν συνέλαβε τῆς δουλείας ἠλευθερώθη· ὀλίγου*[13]) *χρόνου παραδραμόντος, κατεδουλώθη·*[14]) *τέτοχε μετὰ τὴν καταδούλωσιν, πότερον ἐλεύθερον ἢ δοῦλον σκοπήσωμεν τὸ τικτόμενον· καί φησιν*[15]) *[ὁ Μάρκελλος] ἐλεύ-*

---

1) *Περὶ εὐγενείας* add. lib. et edd. omnes. 2) *οἱ ἐλεύθεροι εἰς δύο τὰ πρῶτα διαιροῦνται εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους* Epa. — *τοὺς ἐλευθέρους* cj. R. — 3) *τεχθῇ* Epa. 4) *ἀπελ.* P. 5) *ἀδήλου δέ* P. 6) d. R.: *ἀπὸ κρυφίας γονῆς* Epa. haec d. Epi. 7) *γυναῖκα* P. 8) *μὲν* add. Epa. 9) de P. aliter edd. ante F. et F1.: Epa. *ἐξ οἰκείας διαπράσεως ἐπὶ τὸ κερδῆσαι τὴν ἰδίαν τιμὴν ἢ κατὰ τὸ ὅλον ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, τέκῃ δὲ μετὰ τὴν διάπρασιν, ἔσται ἐλεύθερον* cett. 10) *περὶ τὴν μητέρα συμβάσης συμφ.* P. — 11) *εἶν. τ. μ.* P. F. A. 12) *ἐάν τις δούλη* Epa. 13) *δὲ* ins. Epa. 14) *εἶτα* Epa. 15) *φαμεν* R. *ὁ Μαρκιανὸς* F. *κελεύομεν ἐλ. εἶναι τὸ τικτ.* Epa.

a) Epa. 37, 5. Proch. 24, 7 adde Epi. 38, 3. b) Epi. 38, 6.

De ingenuis. Titulus 4.

Diximus liberos in duos diuidi, in ingenuos et libertinos. et ingenuus est qui statim ut natus est liber est, nec unquam seruitutis expertus est iugum, siue ex duorum ingenuorum matrimonio genitus, siue ex duobus libertinis, siue ex altero ingenuo altero libertino. set et si quis ex matre libera nascatur, seruo autem patre, ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodum qui ex libera matre et incerto patre, idest uulgo natus est. non enim pueri ingenuitatem laedit uulgo esse conceptum. sufficit autem liberam esse matrem tempore, quo puer nascitur, licet tempore, quo conceperit, fuerit ancilla. et ex contrario si libera conceperit deinde ancilla facta, quoniam sese ad pretium participandum uenire sit passa, pariat, liber est qui nascitur. nam qui in utero est non debet ex calamitate matris damnum sentire. cum diximus ad pueri libertatem sufficere liberam esse natus tempore matrem; et si in libertate conceptio contigerit, partus uero in seruitute, inde liberum nasci, uide quid sit quaesitum. ancilla quaedam cum praegnas esset manumissa est; paullo post ancilla facta est, et ancilla facta peperit, dispiciamus utrum liber an seruus sit puer? et probat [Marcellus]

θερον εἶναι τὸ τικτόμενον. ἀρκεῖ γὰρ τῷ ὄντι ἐν γαστρὶ τὸ κατὰ τὸ μέσον καιρὸν[1]) *ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα· ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν.* 1. *ὁ δὲ τικτόμενος εὐγενὴς ἐὰν ἐν ἀγνοίᾳ* 1. *τῆς οἰκείας δουλεύσῃ τύχης,*[a]) *εἶτα ἐλευθερωθῇ, οὐδεμίαν ὑποστήσεται περὶ τὴν εὐγένειαν βλάβην ἐκ τοῦ ἐλευθερωθῆναι, τοῦτο γὰρ πολλάκις ταῖς βασιλικαῖς εἴρηται διατάξεσι, τὴν κατὰ τὸ περιττὸν διδομένην ἐλευθερίαν πρόκριμα μὴ ποιεῖν τῇ εὐγενείᾳ. καὶ πῶς συμβαίνει τὸν εὐγενῆ ἐλευθερωθῆναι; εἴπωμεν ὡς ἐπὶ θέματος. εἶχον ἐγὼ ἐλευθέραν τινα γυναῖκα πρὸς ὑπηρεσίαν. τέτοκεν αὕτη*[2]) *ἐνιαυσιαῖον λόγου χάριν καταλιποῦσα τὸ τεχθὲν ἐτελεύτησε· συνέβη κἀμὲ τελευτῆσαι μικρὸν ὕστερον. ὁ ἐμὸς κληρονόμος εὑρὼν ἐν τῇ ἐμῇ περιουσίᾳ τὸ παιδίον, ἐνόμισεν εἶναι δοῦλον. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ παιδίον τέλειον γεγονὸς τὴν οἰκείαν ἠγνόει τύχην. ὁ δὲ νόμος εἰδὼς τὸ ἀληθὲς ἐκ τῆς τοῦ κληρονόμου ἀγνοίας*[4]) *καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ παιδίου πλάνης οὐκ ἤμειψεν αὐτῷ*[3]) *τὴν εὐγένειαν εἰ, καὶ*[5]) *ὁ ἐμὸς πειραθεὶς κληρονόμος ευνοίᾳ ἑαυτοῦ ἠλευθέρωσεν*[6]). *ἡ κατὰ τὸ περιττον γὰρ ὡς εἴρηται προςτεθεῖσα ἐλευθερία*[7]) *διὰ τὴν ψευδῆ δουλείαν τὴν ἐξ ἀληθείας οὐκ ἠδίκησε τὴν εὐγένειαν.*

De libertinis. Titulus 5.[8])

Εἰρήκαμεν τίνες εἰσὶν εὐγενεῖς, εἴπωμεν καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. ἀπελεύθερός[9]) *ἐστιν ὁ ἐκ δικαίας δουλείας ἐλευθερωθείς. πρόςθες δὲ καὶ ἐννόμου. οὐκοῦν ἀπελεύθερός ἐστιν ὁ ἐκ δικαίας καὶ ἐννόμου δουλείας ἐλευθερωθείς. πρόσκειται τῷ ὅρῳ δικαίας ἵνα ἐξέλω τὸν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς οἰκείας δουλεύοντα*[10])

1) *μέσον τοῦ καιροῦ* P. 2) *καὶ* add. R. 3) *αὐτοῦ* P. 4) de. R. 5) *κἂν* F. R. 6) de. P, qui pro his habet: *τῆς εὐγενείας αὐτὸν ἀπεστέρει.* 7) *ἐλ. προστ.* P. 8) *περὶ ἀπελευθέρων* libri et edd. omnes. 9) *δὲ* ins. R. 10) *δουλεύσαντα* R.

a) Epi. 38, 7.

'n uentre est uel medio ⁿrum est. 1. Qui ⁿrus seruierit .sione incom- s constitutioni- .sionem non offi- ..odo contingit ut li- .ilustremus. habebam ..trabat mihi. quae cum . puerum relinquens deces- .ssi. heres autem meus cum .t, putauit eum seruum esse, .t, suam condicionem ignorabat. est, propter heredis ignorantiam . eius ingenuitatem non mutauit, .lentia motus eum manumiserit: liber- .lata, uti dictum est, propter falsam ser- .ngenuitatis ueritatem non laedit.

De libertinis. Titulus 5.

ximus quinam sint ingenui; iam est ut de libertinis .amus. libertinus est qui ex iusta seruitute manumis- est. adde et »legitima«. est igitur libertinus qui ex .sta legitimaque seruitute est manumissus. additum est de- :initioni »iusta« ut eum eximam qui ignorantia suae condi-

καταστάσεως, ἐννόμου δὲ προςτίθεται διὰ τὸ τὴν φύσιν οὐκ εἰδέναι τοὺς δούλους[1]*, ἀλλὰ ταύτην εὑρῆσθαι*[2] *ἐκ τῆς τῶν νόμων ἐπινοίας. ἡ δὲ ἐλευθερία παρὰ ῥωμαίοις λέγεται*[3] **manumissio.** *καὶ τί ἐστι* **manumissio; datio libertatis,**[4] *τουτέστιν ἡ δόσις τῆς ἐλευθερίας. καὶ γὰρ ἐφ' ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῇ δουλείᾳ τῇ χειρὶ καὶ ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐλευθερωθεὶς ἀπαλλάττεται τῆς ὑπεξουσιότητος. αὕτη δὲ ἡ ἐλευθερία ἐκ τοῦ* **iurisgentíu**[5] *τουτέστι τοῦ ἐθνικοῦ νόμου τὴν ἀρχαιογονίαν ἔλαβε διὰ τὸ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πάντας ἐλευθέρους τίκτεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἐγνωσμένη ἡ ἐλευθερία τῆς δουλείας οὔσης ἀγνώστου. μεθὸ δὲ*[6] *ἐθνικὸς νόμος εἰσήγαγε τὴν δουλείαν, ἀκολούθως καὶ*[7] *ἡ ἐκ τῆς ἐλευθερίας εὐεργεσία χρειώδης ὤφθη, καὶ τῆς φύσεως ἓν ὄνομα παρασχούσης ἡμῖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἅπαντες γὰρ ἄνθρωποι προσαγορευόμεθα, τὸ*[8] **iurisgéntion**[9] *τρία τῶν ἀνθρώπων εἶναι γένη διετύπωσεν, εἰσὶ γὰρ ἐλεύθεροι καὶ οἱ τοῖς ἐλευθέροις ἀντικείμενοι δοῦλοι καὶ τρίτον γένος τὸ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστι τῶν παυσαμένων εἶναι δούλων. Εἰρήκαμεν τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν εἶναι δούλους τοὺς δὲ ἐλευθέρους καὶ τὴν μὲν δουλείαν ἄτομον εἶναι τήν, δὲ ἐλευθερίαν τέμνεσθαι εἰς δύο, εἰς τε*[10] *εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους. ἔστι δὲ ἡ εὐγένεια ἄτομος οὐκ*[11] *ἔχουσα τὸ μᾶλλον ἢ τὸ ἧττον ἐν ἑαυτῇ. σκοπήσωμεν δὲ περὶ τῆς ἀπελευθερότητος ἥτις καὶ αὐτὴ*[12] *σήμερον ἄτομός ἐστιν εἰς τρία πάλαι τεμνομένη, ὡς προϊόντος ἐροῦμεν τοῦ λόγου.*[13] *ὡρισάμεθα δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν ἀπελεύθερον ὅςτις ἐστιν.* 1. a) *Πολλοῖς δὲ τρόποις ἐλευθερία* 1. *συμβαίνει. ἢ γὰρ ἐκ τῶν θείων δογμάτων ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἐλευθεροῦν δυνάμεθα ἢ ἐπὶ ἄρχοντος ὅ ἐστι* **uindíctą**[14] (*τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ὀνομασίας μαθησόμεθα*), *ἢ μεταξὺ φίλων ὅπερ λέγεται* **inter amícus**[15] *ἢ δι' ἐπιστολῆς ἢ ἐν δια-*

---

1) *τὴν δουλείαν* P. 2) *ηὑρεῖσθαι* F. 3) *λ. π. ρ.* F. R. 4) *χειρὸς ἀπόλυσις* add. L^2. *τουτέστ. χ. ἀ. ἤγουν ἡ δ.* ut. P. 5) iure gentium F. R. 6) *ὁ* P. R. 7) de. P. R. 8) *δὲ* P. 9) ius gentium F. R. 10) d. P. 11) *μὴ* P. 12) *αὕτη* G. F. 13) *τ. λ. ἐρ.* R. 14) *τουτέστιν ἐκδικουμένῃ* P. L^2. 15) *ἀμίκους* P. —ícu L^2. *ἐπὶ φίλων* Epa.

a) cf. Epa. 37, 7. Proch. 24, 8.

cionis seruit: »legitima« uero quia natura seruos non nouit, seruitus enim ex bellorum inuentione introducta est. manumissio apud Romanos dicitur, quam graeci ἐλευθερίαν uocant. et quid est manumissio? datio libertatis. et quamdiu aliquis in seruitute est constitutus manui et potestati nostrae subicitur, et manumissus potestate liberatur. quae manumissio ex iure gentium originem sumpsit, utpote cum naturali iure omnes liberi nascerentur, neque esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. set posteaquam ius gentium seruitutem introduxit, beneficio quoque manumissionis opus esse uisum est. et cum natura unum nobis nomen, idest hominis, praebuerit, omnes enim homines appellamur, ius gentium tria esse hominum genera constituit; sunt enim liberi et qui his opponuntur serui, et tertium genus libertini, qui serui esse desierunt. diximus hominum quosdam seruos quosdam liberos esse, atque seruitutem quidem indiuiduam esse, libertatem uero in duas species deduci, in ingenuos atque libertinos. ingenuitas quoque est indiuidua, cum nec magis nec minus in semet recipiat. dispiciamus autem de libertinis, quorum condicio hodie quidem est indiuidua, olim uero in tria deducebatur, sicuti inferius proponemus. definiamus uero
1. ante omnia quisnam sit libertus. 1. Multis autem modis manumissio procedit, aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis manumittere possumus, aut apud magistratum, idest uindicta (cuius nominis rationem discemus), aut inter amicos aut per epistulam aut testamento aut per

θήκῃ ἢ ἐν οἱᾳδήποτε τελευταίᾳ βουλήσει. καὶ ἐν ἑτέροις πλείστοις τρόποις ἐλευθερία δίδοσθαι δύναται, ὧν οἱ μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν, οἱ δὲ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπινενόηνται. 2. Ἡ δὲ ἐλευθερία τοῖς οἰκέταις ἐν παντὶ χρόνῳ. 2.
νομίμως δίδοται[1]), οὐ μόνον ὄντος τοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, ἀλλὰ καὶ προϊόντι[2]) δυνατὸν προσελθόντα ἐλευθεροῦν· οἷον ἡνίκα ὁ praétωr ἐν τῇ ῥώμῃ ἢ ὁ ἀνθύπατος ἢ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἐπὶ βαλανεῖον ἢ θέατρον ἄπεισιν ἢ τυχὸν ἐπὶ δημόσιον οἰκοδόμημα ἢ κατὰ οἱανδήποτε αἰτίαν ἐν δημοσίῳ φαίνεται τόπῳ. 3. Τῶν δὲ ἀπελευθέρων τριχῇ[3]) ἦν ἡ διαίρε- 3.
σις, παλαὶ[4]) γὰρ ἐλευθερούμενοι ποτὲ μὲν τὴν μείζονα καὶ ἐννομωτάτην ἐλάμβανον ἐλευθερίαν καὶ ἐγίνοντο πολῖται ῥωμαῖοι, ποτὲ δὲ τὴν ἐλάττονα καὶ ἀπετελοῦντο latînoi iunianoì[5]) ἀπὸ νόμου iuníu norbanû[6]), ὃς εὑρετὴς ἐγεγόνει τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, τοὺς δὲ dediticíus[7]) ἐπενόησεν ὁ aélios séntios. φησὶ γὰρ ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τῆς δουλείας ὑποπέσῃ ἑνὶ τῶν παθῶν τῶν ὑπ'[8]) αὐτοῦ εὑρεθέντων, οἷον ἐὰν διά τι πταῖσμα λάβῃ στίγματα κατὰ τοῦ μετώπου ἤγουν βληθῇ[9]) ἐν δημοσίᾳ εἱρκτῇ ἢ καὶ διά τι πταῖσμα τυπτόμενος ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, εἰ[10]) μετὰ ταῦτα εὔνους γενόμενος τῷ δεσπότῃ ἐλευθερωθῇ, ἐγένετο dediticios[11]) ἀπελεύθερος. ὠνόμασε δὲ αὐτοὺς dediticíus κατὰ μίμησιν τῶν peregrínωn dediticíωn. πότε γάρ τινες τῶν peregrínωn ὑποτελεῖς ὄντες ῥωμαίοις τυραννικόν τι φρονήσαντες κατὰ ῥωμαίων ὅπλα ἔλαβον κατ' αὐτῶν καὶ παραταξάμενοι ῥωμαῖοι ἐνίκησαν. οὐ δυνηθέντες[12]) τὴν αὐτῶν ὑπενεγκεῖν ἀνδρείαν[13]) οἱ peregrînoi ῥίψαντες τὰ ὅπλα ἑαυτοὺς παραδεδώκασι, φιλανθρωπευσάμενοι δὲ ῥωμαῖοι τὸ μὲν ζῆν

---

1) δίδοσθαι δύναται R., qui add.: καὶ ἐν ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ quae glossema redolent. 2) —τος P. R. 3) τριχῶς P. R. 4) πολλοὶ P. edd. ant. F. 5) L1. L2. P. latini iuniani F. R. 6) orbanû L1. L2. ὀρβανοῦ P. οὐρβανοῦ F. νορβανοῦ R. 7) L1. δεδιτικίους L2. P. deditilios F. R. ἤγουν ἐκδεδομένους add. P. L2. 8) παρ' P. 9) ἐμβληθῇ F. R. 10) καὶ P. F. R. 11) δεδιτίτιος F. R. —τζιος edd. ant. F.: similiter et in seqq. quae nos ad fidem L1. L2. P. — qui tamen graecis litteris utitur — dedimus. 12) γὰρ P. F. R. 13) α. τ. ἀνδ. ὑπ. P. α. ὑπ. τ. ἀνδ. F. R.

aliam quamlibet ultimam uoluntatem. set et aliis multis modis libertas dari potest, qui partim ex ueteribus, partim ex
2. principis nostri constitutionibus sunt introducti. 2. Libertas autem seruis omni tempore rite datur, non solum cum magistratus in tribunali sit; licet enim eum transeuntem adire manumissum, ueluti cum praetor Romae aut proconsul uel praeses prouinciae in provinciis in balneum uel theatrum eant, uel publicas aedes petant, uel demum quacumque ratione in
3. publico uersentur. 3. Libertinorum autem status tripertitus fuerat. antea enim qui manumittebantur, modo maiorem et iustam libertatem consequebantur et fiebant ciues romani, modo minorem et latini iuniani efficiebantur ex lege Iunia Norbana, quae eiusmodi condicionem introduxit. dediticios autem excogitauit lex Aelia Sentia. ait enim: si quis seruitutis tempore in aliquam turpitudinem, quam ipsa recensuerit, inciderit, ueluti si cui stigmata propter aliquam noxam fronti inscripta sint, uel in publicam custodiam quis coniectus sit, uel si de aliquo quaestio tormentis habita sit, isque noxam sit confessus, ac postea in gratiam domino redierit, dediticium hunc fieri libertinum, ad dediticiorum peregrinorum similitudinem. quondam enim quidam peregrinorum qui in romanorum dicione erant, infestis animis aduersus eos arma susceperunt, quos pugnando romani uicerunt. cum eorum fortitudinem peregrini sustinere non possent, armis abiectis, uicti sese dediderunt. quibus Romani clementiam sectantes

αὐτοῖς ἐχαρίσαντο, ὕβρισαν δὲ αὐτοὺς μόνῃ[1]) *προσηγορίᾳ,*[a]) **dediticiús** *ὠνομάσαντες* **quia uicti sese dederunt,**[2]) *τουτέστιν ἐπειδὴ*[3]) *ἡττηθέντες ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. καὶ οὗτοι οὖν οἱ ἀπελεύθεροι ὑπὸ*[4]) *τοῦ* **aelíu sentíu** *ὠνομάσθησαν* **deditícioi.** *κοινωνήσαντες γὰρ αὐτοῖς*[5]) *τῆς αἰσχρότητος ἐκοινώνησαν καὶ τῆς προσηγορίας. ἀλλ' οἱ μὲν* **deditícioi** *ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησαν· τὸ δὲ τῶν* **latínωn** *ὄνομα οὐκ ἦν ἐν τοῖς συχνάζουσιν, ὅθεν καὶ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αὔξων ἅπαντα καὶ εἰς καλλίονα τάξιν μεταφέρων ἐν δύο διατάξεσι τὰ τῶν παλαιῶν διώρθωσε πταίσματα ἀνελὼν τὴν τῶν* **dediticiωn** *τε καὶ* **latínωn** *τύχην, εἰς δὲ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τὰ τῶν ἀπελευθέρων ἀνακαλεσάμενος καὶ μονοειδῆ τὴν ἀπελευθερότητα*[6]) *ποιήσας. ἐπειδὴ καὶ ἐκ προοιμίων ἡ ῥωμαίων ἀρχὴ ἁπλῆν τινα τὴν τῶν ἀπελευθέρων αἵρεσιν ἠπίστατο,*[7]) *ὥςτε*[8]) *τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐλευθερίαν ἣν καὶ ὁ ἐλευθερώσας ἐκέκτητο, καὶ ἀμφοτέρους εἶναι πολίτας ῥωμαίους, ἐν τούτῳ μόνον τῆς διαφορᾶς οὔσης, ὅτι ὁ μὲν ἐλευθερούμενος ἀπελεύθερος ἦν, εἰ καὶ ὁ ἐλευθερῶν εὐγενὴς ὑπῆρχεν.* 4. *Καὶ τοὺς* 4.
μὲν **dediticiús** *διάταξις ἀνεῖλε τοῦ θειοτάτου βασιλέως*[9]) *ἀντιγραφεῖσα πρὸς* **suggestíona** *ἀπὸ τριβουνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κοιαίστορος ἣν ταῖς* **decisíosi**[10]) *συναριθμουμένην, ἐξεφώνησε*[11]) *τὰς τῶν ἀρχαίων διακρίνων ἀμφιβολίας. τοὺς δὲ* **latínus iunianùs** *καὶ πᾶσαν*[12]) *ἥτις ἐπ'*[13]) *αὐτοῖς ἦν παραφυλακὴ τοῦ αὐτοῦ* **suggereúontos**[14]) *ἐνδοξοτάτου κοιαίστορος τῆς πολιτείας ἐξήλασε δι' ἑτέρας διατάξεως, ἣν*[15]) *ἐκλάμπουσαν ἐστὶν ἰδεῖν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ὥςτε*[16]) *πάντας ἐλευθέρους πολίτας εἶναι ῥωμαίους, μηδεμιᾶς οὔσης περὶ διαφορᾶς τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐλευθερουμένου ἢ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἐλευθεροῦντος ἢ τὸν*

---

1) *μόνον* P. 2) dediderunt F. de. R., qui habet: *ὅτι ἐκδεδώκασιν ἑαυτούς.* 3) *ἐπειδήπερ* P. 4) *ἀπὸ* P. F. R. 5) *αὐτῆς* G². F. 6) *ἐλευθερίαν* P. 7) *τουτέστιν* P. 8) d. F· *ὥςτε καὶ* L¹. 9) *ἡμῶν* add. P. 10) decisionibus F. *ταῖς ἀναιρέσεσι* add. P. 11) *ταῖς δεκ. συναριθμουμένη, δὲ ἐξεφ.* P. 12) *πᾶσα* L¹. L². F. R. 13) *ὑπ'* F. *παρ'* R. 14) *σουγγερεύοντος* F. R. *ἤτοι ἐκλιπαροῦντος* ad. P. 15) *καὶ* R. 16) *ὡς* P.

a) cf. Gai. 1, 13—15.

uitam quidem reliquerunt, appellatione uero tantum ignominia adfecerunt, dediticios eos uocantes, quia uicti sese dediderunt[1]). eiusmodi autem liberti lege Aelia Sentia dediticii sunt appellati: cum enim esset eis turpitudo communis, communis quoque appellatio fuit. set dediticii quidem ex multis iam temporibus in desuetudinem abierunt: latinorum uero nomen non frequentabatur. unde et princeps noster omnia augere atque in meliorem statum reducere desiderans duabus constitutionibus ueterum errores correxit, dediticiorum latinorumque condicionem tollens, atque in pristinam formam libertinorum ius reuocans, unamque libertinitatis speciem constituens. nam et a primis incunabulis romana respublica simplicem quandam libertinorum condicionem nouerat, ut nempe eadem competeret libertas, quam manumissor haberet, atque uterque ciuis esset romanus, in hoc tantum differentes, quod manumissus liberti-
4. nus fiebat, licet manumissor esset ingenuus. 4. Et dediticios quidem constitutio sacratissimi principis sustulit, quam Tribuniano uiro excelso quaestore suggerente rescripsit, et inter suas decisiones promulgauit, ueterum dirimens altercationes. latinos autem iunianos et omnem quae circa eos fuerat obseruantiam, eodem suggerente gloriosissimo quaestore, alia constitutione abrogauit, quam inter principales constitutiones radiantem uidere est, ut nempe omnes liberti ciues essent romani, nullo discrimine neque aetatis manumissi, neque dominii manumissoris, neque in manumissionis modo habito,

1) ita: non »dederunt«, scripsi ex Gaio 1, 14.

τρόπον τῆς ἐλευθερίας, καθάπερ ἐφυλάττετο καὶ[1]) *πρόπαλαι. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἔχε δὲ*[2]) *ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι παρὰ ῥωμαίοις ἔννομος ἡλικία καὶ φυσικὴ ἡλικία, ἔννομος δεσποτεία καὶ φυσικὴ δεσποτεία, ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ φυσικὴ μέν ἐστιν ἡλικία ἡ ἧττον*[3]) *τῶν λ̅ ἐνιαυτῶν, ἔννομος δὲ ἡ ὑπερ τῶν λ̅*[4])*, οὐχ ὅτι τὴν μείζονα τῶν λ̅ ἐνιαυτῶν ἡλικίαν ἡ φύσις ἀγνοεῖ, πᾶσα γὰρ ἡλικία φυσική· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἰδικῶς ἐμνήσθη τῆς ὑπὲρ τὰ λ̅ ἔτη, διὰ τοῦτο εἶπον αὐτὴν ἔννομον. ἔστιν*[5])*, ὡς*[a]) *εἶπον, φυσικὴ δεσποτεία καὶ ἔννομος δεσποτεία. καὶ ἡ μὲν φυσικὴ λέγεται* in bonis *καὶ ὁ δεσπότης βονιτάριος, ἡ δὲ ἔννομος λέγεται* ex[6]) iure quiritium, *τουτέστιν ἐκ τοῦ δικαίου*[7]) *τῶν πολιτῶν ῥωμαίων* (quirites[8]) *γὰρ οἱ ῥωμαῖοι ἀπὸ ῥωμύλου, ἐξ οὗ τὴν ἀρχαιογονίαν ἐσχήκασιν), ὁ δὲ δεσπότης* ex[9]) iure quiritario. *εἰ δέ τις*[10]) *ἀμφοτέρας ἔσχε τὰς*[11]) *δεσποτείας ἐλέγετο* pleno iure dominus[b])*, τουτέστι τελείῳ δικαίῳ δεσπότης, ὡς ἔχων ἀμφοτέρας τὴν ἔννομον καὶ τὴν φυσικήν. ἔστι καὶ ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας· καὶ ὁ ἔννομος τρόπος ἐγίνετο κατὰ τρεῖς τρόπους*[12]) uindicta censu testamento. *καὶ* uindicta *ἦν ἡ ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος γινομένη ἐλευθερία. ἐλέγετο δὲ* uindicta quia uindicabatur mancipium in naturalem libertatem, *ἐπειδὴ ἐξεδικεῖτο*[13]) *καὶ ἀνέτρεχε τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν. ἢ ἀπὸ* Vindicíu[14]) *τινός, ὃς ὢν οἰκέτης ἐπιβουλὴν ἐσομένην κατὰ τῆς ῥώμης ἐμήνυσε καὶ ἠλευθερώθη δημοσίᾳ ὑπὸ ῥωμαίων. καὶ εἰς τιμὴν τούτου πάντες οἱ ἐπὶ ἄρχοντος ἐλευθερούμενοι ἐλέγοντο* uindíct*ᾳ ἐλευθεροῦσθαι. τὸ δὲ* census *προέβαινε τοῦτον τὸν τρόπον. κῆνσος*[15]) *ἦν σανὶς ἤτοι χάρτης, ἔνθα ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ*

---

1) de. R. *κατὰ τὸ παλαιόν* P. 2) d. R. 3) *—ττων* cj. R. 4) *τὸ τριακοστὸν* P. 5) *οὖν* P. F. R. add. 6) d. G. R. 7) *νόμου* F. 8) *κουΐρῖται* F. *λέγονται* add. P. 9) de. R. 10) *τὰς* add. R. 11) *τὰς* de. R. 12) *τρόπ. κ. τρεῖς* F. *κ. τρο. τρεῖς* R. 13) *ἐξεκδ.* G. F. mire. 14) L¹. L². *Βινδικίου* cett. 15) *κένσος* R.

a) cf. Gai. 1, 54. b) Gai. 2, 41 »pleno iure incipit idest et in bonis et ex iure Quiritium tua res esse«.

sicuti antea obseruabatur. quid autem id sit dicendum est. ante omnia id perspectum habeas. est apud romanos aetas legitima et aetas naturalis, legitimum dominium et dominium naturale, modus legitimus manumissionis et naturalis modus manumissionis. et naturalis quidem aetas est quae minor est annis XXX: legitima quae maior est anno trigensimo. non quia aetatem XXX annis maiorem natura ignoret, cum omnis aetas naturalis sit, set quia lex eius aetatis specialem fecerit mentionem, quae tringensimo anno maior sit, ideo legitima aetas ea est uocata. est igitur, sicut dixi, naturale dominium et legitimum dominium. naturale autem dicitur in bonis, et dominus bonitarius; legitimus autem dicitur ex iure Quiritium, idest ciuium romanorum (Quirites enim dicuntur Romani a Romulo, unde originem duxerunt) dominus uero ex iure quiritario. si quis autem utrumque haberet dominium, pleno iure dominus dicebatur, utpote qui utrumque legitimum et naturale haberet dominium. est et legitimus manumittendi modus et naturalis manumittendi modus. et legitimus modus trifariam fiebat, uindicta censu testamento. Et uindicta manumissio est quae apud magistratum fit. dicebatur autem uindicta, quia uindicabatur mancipium in naturalem libertatem, uel a Vindicio quodam. qui, cum seruus esset, coniurationem aduersus rempublicam futuram indicio detexit, et a Romanis publice est manumissus: in cuius honorem omnes qui apud magistratum manumitterentur, uindicta manumissi dicebantur. censu autem manumissio ita procedebat. census erat tabula seu charta, ubi Romani facultates suas profitebantur, ut belli tempore pro

τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἕκαστον εἰσφέρειν. ἐν τούτῳ οὖν τῷ κήνσῳ εἴποτε οἰκέτης κατὰ κέλευσιν δεσπότου ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἀπέγραφεν[1], *ἀπηλλάττετο τῆς δουλείας.* **testamento** *δὲ, ἡνίκα τις ἐν διαθήκῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἠλευθέρωσεν*[2]. *φυσικοὶ δὲ τρόποι ἐλευθερίας ἦσαν τρεῖς·* **inter amicos per mensam per epistulam.** *καὶ* **inter amicos** *μὲν, ἡνίκα φίλων παρόντων ἠλευθέρουν τινά.* **per mensam**, *ὅτε συνεστιαθῆναί μοι*[3] *ἐπὶ ἐλευθερίας δόσει προσέταττον τῷ οἰκέτῃ·* **per epistulam**, *ἡνίκα ὄντι αὐτῷ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ δι' ἐπιστολῆς ἐπέτρεπον διάγειν ἐν ἐλευθερίᾳ. ἐπειδή σοι τοῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἡνίκα τρία ἔννομα συνδράμῃ*[4] *ἐπὶ τῷ ἐλευθερουμένῳ οἰκέτῃ, ὥςτε αὐτὸν καὶ ὑπερβεβηκέναι τὸν λ̄ ἐνιαυτὸν καὶ ἔχειν ἐπ' αὐτὸν*[5] *τὸν δεσπότην τὴν ἔννομον δεσποτείαν, τουτέστι τὸ* **ex iure quiritium**, *ἠλευθεροῦτο δὲ καὶ ὁ οἰκέτης ἢ* **uindicta** *ἢ* **censu** *ἢ* **testamento**, *πάθος δὲ μὴ ὑπέκειτο, πάντως ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο*[6] *πολίτης ῥωμαῖος. εἰ δὲ πάθους μὴ ὑπόντος, οὐ*[7] *συνέδραμε τὰ τρία ἔννομα, ἢ γὰρ ὁ οἰκέτης ἦν ἐλάττων τῶν λ̄*[8] *ἢ ὁ δεσπότης βονιτάριος μόνον ἦν, οὐκ εἶχε δὲ καὶ ἔννομον δεσποτείαν, ἢ ἐγίνετο ἡ ἐλευθερία* **per mensam** *ἢ* **per epistulam** *ἢ* **inter amicos**, *ἤτοι δύο ἐσθότε ἐνέλιπε τὰ ἔννομα ἢ*[9] *καὶ τὰ τρία, ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο* **latînos iunianós**· *πάθους δὲ ὑποκειμένου πάντως ἐγίνετο* **deditícios.** *ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν· σήμερον δὲ, ἐπειδὴ μονοειδής ἐστιν ἡ ἀπελευθερότης*[10], *ὡς εἴρηται, ὁ ἐλευθερούμενος πάντως γίνεται πολίτης ῥωμαῖος, οὐ διαφερομένων ἡμῶν οὔτε περὶ δεσποτείας οὔτε περὶ τρόπου ἐλευθερίας οὔτε περὶ ἡλικίας.*

---

1) ita P. cet. *ἔγραψεν.* 2) *ἐν διαθήκῃ* hic. P. F. R. 3) add. L¹. L². et Gloss. nom. uoc. Per mensam. iam coniecerat R. 4) *συνδράμωσιν* R. 5) *αὐτῷ* R. 6) *ἐγ. πάντως ὁ ἐλ.* P. 7) *μὴ* R. 8) *ἐτῶν* add. F. R. 9) add. R. 10) *ἐλευθερία* Vi.

modo sui quisque patrimonii inferret. in hoc igitur censu si seruus iussu domini semet liberum scripsisset, a seruitute liberabatur. testamento autem, cum quis seruum suum in testamento liberaret. naturales autem manumittendi modi tres erant, inter amicos per mensam per epistulam. et inter amicos quidem, cum, amicis praesentibus, quendam manumitterem. per mensam, cum libertatis dandae gratia seruum mecum in conuiuio adesse iuberem. per epistulam, cum seruo alibi terrarum degenti per epistulam in libertate morari concederem. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. cum tria haec in manumissi serui persona concurrerent, ut maior esset annis XXX, et in legitima domini proprietate, i. e. ex iure Quiritium, manumitteretur autem uindicta aut censu aut testamento, neue in ulla esset turpitudine, omnino seruus ciuis romanus fiebat. sin autem, in nulla turpitudine eo uersante, tria illa non concurrerent, erat enim seruus minor annis XXX, aut in bonis tantum domini, aut per mensam uel per epistulam uel inter amicos manumissio fiebat; uel duo forte uel etiam tria iuris requisita desiderarentur, manumissus latinus iunianus fiebat. si uero in turpitudine quadam seruus uersaretur, dediticius fiebat. set haec quondam optinebant; hodie autem cum una sit libertatis species, uti dictum est, manumissus omnimodo ciuis romanus fit, nullo discrimine habito in dominio uel modo manumissionis uel aetate.

Qui et ex quibus causis manumittere non possunt.[1]) Titulus 6.

Ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ προλαβόντα κατὰ πόσους τρόπους γίνεται ἡ ἐλευθερία. νῦν ἀναγκαῖόν ἐστι μαθεῖν ὅτι οὐ παντὶ δεσπότῃ παρέχειν ἔξεστιν ἐλευθερίαν. ὁ γὰρ in fraudem creditorum τουτέστι[2]) πρὸς βλάβην καὶ ἀπάτην τῶν δανειστῶν ἐλευθερῶν οὐδὲν πράττει. ὁ γὰρ aélios séntios ἐμποδίζει τῇ ἐλευθερίᾳ. μισεῖ γὰρ τοὺς ἐπὶ βλάβῃ[3]) τὴν οἰκείαν μειοῦντας περιουσίαν ἐκείνων, οἳ ἐν καιρῷ ἀναγκαίῳ τοῖς δεηθεῖσιν ἐχορήγησαν χρήματα. αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα κελεύσας δέδωκε τισὶν ἄδειαν τοῦ ἐλευθεροῦν, εἰ καὶ ἐλαττοῦται ἐντεῦθεν αὐτῶν ἡ περιουσία, τουτέστι τῷ ἀπόρῳ[4]). ἄπορος δέ ἐστιν[5]), ᾧ μηδὲν ὑπολιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν. ἢ οὕτως· ἄπορός ἐστιν ὁ πλείονα ἐποφείλων ὧν κέκτηται. ὁ τοίνυν ἄπορος ἐν πολλῇ καθεστήκει ἀθυμίᾳ λογιζόμενος οὐχ οὕτως ἐν τῇ ζωῇ[6]) ἐπαχθῆ, ἅπερ ἐσθότε ἠδύνατο τρόποις τισὶ διαφυγεῖν, ἀλλὰ τὰ μετὰ τὴν[7]) τελευτὴν ἐνθυμούμενος καὶ τὴν προςγενησομένην αὐτῷ ὕβριν. οὐδεὶς γὰρ ἀνέξεται τῶν εὖ φρονούντων προσελθεῖν κληρονομίᾳ[8]), ἐξ ἧς κέρδος μὲν οὐδὲν τῷ aditeúonti, ὕβρεις δὲ μυρίαι καὶ ζημίαι καὶ οἱ ἐπὶ δικαστηρίου ἑλκυσμοί. μηδενὸς οὖν ἐπεισιόντος τῇ τούτου κληρονομίᾳ[9]), ἀνάγκη διαπιπράσκεσθαι ὑπὸ τῶν δανειστῶν τὴν αὐτοῦ[10]) περιουσίαν, καὶ ἐντεῦθεν τὴν αὐτοῦ μνήμην εὐτελίζεσθαι. οἱ γὰρ creditores[11]) οὐκέτι λέγουσιν ὅτι τὰ τοῦδε διαπιπράσκεται πράγματα τοῦ κληρονόμου, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ τελευτήσαντος. 1. Λέγει τοίνυν τῷ ἀπόρῳ 1.
ὁ aélios séntios, ὥςτε εἰ ἔχει οἰκέτας ἕνα τούτων γράφει κληρονόμον cum libertate[12]), ὃς μετὰ τελευτὴν γενήσεται αὐτῷ κληρονόμος ἐξ ἀνάγκης καλούμενος sólos necessários[13]). sólos

1) τίνες [οἵτινες L^1. L^2.] καὶ ἐκ ποίων αἰτιῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύνανται. add. libri. 2) ὁ add. R. 3) βλάβην edd. ant. F. 4) τοῖς ἀπόροις P. F. R. 5) ἐστιν—ἐστιν de. edd. ant. F. 6) οὕτω τὰ αὐτῇ ζωῇ R. 7) τὴν de. edd. ant. F. 8) κληρονομίαν edd. ante F. 9) τὴν —ίαν R. 10) τούτου R. 11) ἤγουν δανεισταὶ add. L^2. 12) τουτέστι μετ' ἐλευθερίας P. 13) solus necessarius F. solus et n. R.: nos ad fidem L^1. L^2. scripsimus.

Qui et ex quibus causis manumittere non possunt.

Titulus 6.

Propositum est in superioribus quot modis manumissio procedat. iam uero dispiciendum est quomodo non cuique uolenti manumittere liceat. qui enim in fraudem creditorum manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. odit enim qui in fraudem eorum suam minuant substantiam, qui, necessitate urguente, ipsis indigentibus pecuniam mutuam dederint. eadem uero lex, quae id iusserat, quibusdam manumittendi tribuit facultatem, licet inde eorum minuantur bona, idest eis qui non soluendo sunt. non soluendo est cui nihil amplius remanet, aere alieno deducto: uel etiam, non soluendo est, qui plura debet quam habet. qui ergo non soluendo esset, ualde interdum anxius fiebat, non tantum incommoda huius uitae cogitans, quae aliquando esset quodammodo uitaturus, quantum ea, quae post mortem essent obuentura, reuoluens ignominiamque inde sibi orituram. nemo enim prudens eius hereditatem aditurus foret, ex qua adeunti nullum quidem lucrum, innumerosae uero iniuriae damna et litium incommoda essent futura. nemine igitur adeunte, necesse erat ut eius bona a creditoribus uenirent, quo eius memoriam ignominia esset adficienda, cum creditores non heredis set defuncti
1. bona uenire essent dicturi. 1. Suadet igitur ei, qui non soluendo sit, lex Aelia Sentia ut si seruos habeat, unum horum cum libertate heredem instituat, qui post eius mortem necessario eius heres fiat. qui dicitur solus necessarius. so-

μὲν ἐπειδὴ ἕνα καὶ μόνον καὶ οὐ περαιτέρω ἔξεστι τῷ ἀπόρῳ γράφειν κληρονόμον. μέχρι γὰρ ἑνὸς τὴν οἰκείαν παραχαράττει νομοθεσίαν· **necessárìos** *δὲ ἐπειδὴ καὶ μὴ βουλόμενος γίνεται κληρονόμος· ἐγίνετο δὲ οὗτος κληρονόμος, ἑτέρου μὴ κληρονομοῦντος ἀπὸ διαθήκης ἢ διὰ τὸ ἕτερον μὴ γεγράφθαι*[1]) *ἢ ἐπειδὴ ὁ γεγραμμένος οὐκ ἠβούλετο κληρονομῆσαι. μεγίστης γὰρ ἦν τοῦτο προμηθείας τοῦ νόμου*[2]), *ὥςτε τοὺς ἀπόρους, ὧν ἕκαστος παρῃτεῖτο τὴν κληρονομίαν, ὑπὸ οἰκέτου αὐτοῦ κληρονομεῖσθαι, ὃς ἤμελλε τὸ ἱκανὸν τοῖς*[3]) **credítorsi** *ποιεῖν καὶ τὸ χρέος αὐτοῖς ἀποπληροῦν. ἢ τούτου μὴ γινομένου, τὰ πράγματα διεπιπράσκετο*[4]) *οὐκέτι τοῦ τελευτήσαντος ἀλλὰ τοῦ κληρονόμου καὶ ἐντεῦθεν το ἀνύβριστον τελευτήσαντι περιεγίνετο. καὶ ἑκάτερος εὐηργετεῖτο καὶ ὁ τελευτήσας καὶ ὁ ἀπελεύθερος. ὁ γὰρ ἄπορος εἰ καὶ εἰς τὴν τοῦ οἰκέτου διατίμησιν ἠλάττωσε τὴν οἰκείαν περιουσίαν, ἀλλ' οὖν ὕβριν διέφυγεν. ὁ δὲ οἰκέτης εἰ καὶ ὑβρίσθη, ἀλλὰ μισθὸν ἔσχε τῆς ὕβρεως τὴν ἐλευθερίαν.*

2. *Εἰ καὶ δίχα ἐλευθερίας ὁ οἰκέτης ἐγράφη κληρονόμος, ἐλεύ-* 2.
θερος ἐγίνετο, τοῦτο διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελευούσης γενικῶς, εἴτε ἄπορος, εἴτε πλούσιος ἦν ὁ τελευτήσας καινοτέρῳ φιλανθρωπίας χρησαμένης λογισμῷ· ὥςτε ἐξ αὐτῆς μόνης τῆς ἐνστάσεως τὸν οἰκέτην ἐλευθεροῦσθαι· οὐ γάρ ἐστι πιθανὸν μὴ βούλεσθαι τὸν δεσπότην ἐλεύθερον εἶναι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ διάδοχον ἐσπούδασεν εἶναι, ἀλλὰ μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ, μηδένα δὲ τῆς αὐτοῦ κληρονομεῖν οὐσίας[5]).
3. **In fraudem** 3.
δὲ **creditorum**[6]) *τις πῶς ἐλευθεροῦν δοκεῖ, ἀναγκαῖον ζητῆσαι. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον ἐκεῖνον* **in fraudem creditorum** *ἐλευθεροῦν τὸν πλείονα ἐποφείλοντα ὧν κέκτηται. οἱ δὲ ἐκεῖνον ᾧ μηδὲν περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν*[7]), *οὗ ἡ μὲν ὑπόστασις ἡ παροῦσα ἀποπληρῶσαι τοὺς* **credítoras**[8]) *ἐξαρκεῖ, τῆς δὲ ἐλευθερίας διδομένης, συμβαίνει τοὺς δανειστὰς ἀδικεῖσθαι τούτῳ τῷ τρόπῳ παυομένης*[9]) *αὐτοῦ τῆς περιουσίας*[10])

---

1) *μὴ γεγρ. ἕτ.* R. 2) *τοῦτο γὰρ τοῦ νόμου [μέρος] ἦν μεγίστης προμηθείας* uel *μεγίστη δὲ ἡ τούτου προμήθεια τοῦ νόμου* cj. R., qui ingenio suo prorsus indulget. 3) d. L². 4) *διαπιπράσκεται* ante F. 5) *κληρονόμον εἶναι περιουσίας* R. 6) *εἰς βλάβην τῶν δανειστῶν* L². in fr. cr. R. 7) *ὅπεξ* P. R. 8) *τοῖς κρεδίτορσιν* P. 9) *μειουμένης* F. 10) *καὶ παυομένης* F.

las quidem, quia unum tantummodo neque amplius licet ei qui non soluendo est heredem instituere, ad unum enim usque lex suam cohibet ius. necessarius autem quia etiam inuitus heres fit. fit autem hic heres si modo nemo alius ex testamento heres extiterit, aut quia nemo scriptus sit, aut quia scriptus adire noluerit. magna fuit igitur huiusce legis prouidentia, ut qui non essent soluendo, quorum quisque hereditatem respueret, seruum suum successorem haberent, qui et creditoribus esset satisfacturus et debitum ipsis integrum soluturus. qui ni id fecisset, heredis non defuncti bona uenirent, nulla iniuria defuncto adficiendo. et uterque quidem iuuabatur; defunctus et manumissus. qui enim non soluendo erat licet in serui pretio facultates suas minueret, attamen ignominiam uitabat. seruus autem licet ignominia adficeretur, attamen ignominiae mercedem liberta- 2. tem habebat. 2. Set etsi absque libertate seruus sit heres institutus, liber fit. quod constitutione principis nostri cautum generaliter est, sine non soluendo sine soluendo defunctus sit, nouae humanitatis rationis intuitu, ut ex ipsa sola institutione seruus liber existat. non enim ueri simile est eum quem sibi successorem fore studuit, liberum non esse set in seruitute manere uoluisse et neminem bonorum suorum heredem 3. fore. 3. In fraudem autem creditorum quomodo quis manumittere intellegatur dicere opus est. et quidam dicebant eum in fraudem creditorum manumittere, qui plura debeat quam habeat. alii uero illum, cui, aere alieno deducto, nihil supersit: cuius nempe bona, uti nunc sunt, ad creditoribus satisfaciendum sufficiant, libertate autem data, creditores laesum iri contingat, ita patrimonio deminuto et ad creditoribus satisfacien-

τοῦ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι τοῖς creditorsin. ἐκράτησε δὲ τὸ μὴ μόνον σκοπεῖν εἰ ἄπορός ἐστιν ὁ ἐλευθερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων[1]) δανειστῶν δίδωσι τὴν ἐλευθερίαν.[a]) τότε γὰρ καὶ ἡ δόσις ἐπέχεται τῆς ἐλευθερίας,[2]) ὥςτε θεωρεῖσθαι καὶ consilion καὶ éuenton[3]). ὥςτε οὖν ἀμφοτέρων μὲν συντρεχόντων, ὁ οἰκέτης οὐκ ἐλευθεροῦται· ἑνὸς δὲ ἐλλείψαντος, ὁ δοῦλος ἐλεύθερος ἀποτελεῖται. ἐστὶ δὲ εὑρεῖν ἀμφότερα τό τε consilion καὶ τὸ[4]) éuenton ἐπὶ θέματος τοιούτου. ἐκέκτητό τις τριακοσίων νν⁰ περιουσίαν· οὗτος ἐχρεώστει τετρακόσια[5]) νν⁰. ἠβουλήθη πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων δανειστῶν ἐλευθερῶσαι οἰκέτας ἀξίους ρ̄ νν⁰ καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐγένετο αὐτοῦ ἡ περιουσία νν⁰ σ̄. ἐνταῦθ' ἀμφότερά ἐστι καὶ consilion καὶ éuenton. καὶ γὰρ πονηρᾷ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκε καὶ ἡ ἀπόβασις ζημιοῖ τοὺς creditoras. ἐλλείπει δὲ τὸ éuenton[6]) οὕτως. ἔχων τις α̣ νν⁰ περιουσίαν ἐνόμιζεν ἔχειν[7]) τ̄ νομισμάτων ὑπόστασιν[8]). ἐχρεώστει δὲ ῡ. ἠλευθέρωσε τοὺς ἰδίους οἰκέτας in fraudem creditorum ἀξίους ὄντας ρ̄ νν⁰. ἐνταῦθα τὸ μὲν consilion κάκιστον· ἐπὶ βλάβῃ γὰρ γεγένηται τῶν δανειστῶν, ἡ δὲ ἀπόβασίς ἐστιν αὐτοῖς ἀζήμιος· καὶ γὰρ καὶ[9]) μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῆς τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν διατιμήσεως ὑπολιμπάνεται περιουσία ἱκανὴ τοὺς δανειστὰς ἀποπληρῶσαι.[b]) ἐλλείπει δὲ consilion ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. εἶχέ τις α̣ νν⁰ ὑπόστασιν[10]), ἐχρεώστει ῡ. συνέβη τοῦτον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς οἰκείας πατρίδος. ἔκ τινος τυχηρᾶς περιστάσεως ἀπεμειώθη αὐτοῦ ἡ περιουσία, τυχὸν οἰκίας ἐμπρεσθείσης ἢ καταπεσούσης, ὥςτε περιστῆναι αὐτὴν εἰς τ̄ νν⁰. μήπω γνοὺς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως οἰκέτας τινὰς ἀξίους ὄντας ρ̄ νν⁰, οἷς χάριτας ὡμολόγει διὰ τὴν αὐτῶν[11]) εὔνοιαν, ἠλευθέρωσεν. ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος πονηρὰ μὲν οὐκ ἔστι διάθεσις, ἡ δὲ ἀπόβασις βλάπτει τοὺς δανειστάς. οὐκ

---

1) d. R. R. 2) ὅτε θεωρεῖται P. F. R. 3) consilium καὶ euentus R. 4) d. R. euentum. 5) τριακόσια P. F. R. 6) euentus more sollemni R. τουτέστι τὸ ἀποτέλεσμα add. L². 7) d. G. 8) d. R. 9) d. R. 10) περιουσίαν R. 11) περὶ αὐτῶν F. περὶ αὐτοῦ R.

a) Cf. Iulianum Dig. 42, 8, 15. b) Cf. Gai. Dig. 40, 9, 10.

dum non amplius suffecturo. praeualuit tamen non tantum inspiciendum esse an soluendo sit manumissor, set etiam an in fraudem creditorum manumittat. tunc enim libertatis datio impeditur cum utrumque interueniat consilium atque euentus. itaque utroque concurrente, seruus non liberatur; uno uero deficiente, liber efficitur. utrumque autem, consilium atque euentum in eius modi casu licet deprehendere. erat cuidam CCC aureorum patrimonium. idem aureos trecentos debebat. uoluit in fraudem suorum creditorum seruos manu mittere, qui C aureis ualerent, ut ita patrimonium suum CC fieret aureorum. hic utrumque interuenit, consilium et euentus; malo enim consilio id fecit; euentus autem creditoribus fraudi fuit. deficit autem euentus in eiusmodi casu. cum quis M aureorum patrimonium haberet, CCC tantum aureorum substantiam sese habere putabat: debebat uero CCCC. seruos suos, qui C aureis ualerent, in fraudem creditorum manumisit. ubi consilium quidem pessimum, in fraudem enim creditorum manumissio facta est, euentus autem eos non laesit, cum et pretio manumissorum seruorum deducto, sufficientia remanserint bona, quae creditoribus satisfaciant. deficit demum consilium in eiusmodi exemplo. cum quis M aureorum patrimonium haberet, et CCCC deberet, peregre profectus est. fortuito quodam casu eius facultates imminutae sunt, ueluti aedibus incensis, aut dirutis, ita ut ad CCC aureos reducerentur. cum nondum suae substantiae diminutionem nosset, seruos quosdam, qui C aureis ualerent, et quibus propter eorum erga se beniuolentiam gratus erat, manumisit. in eiusmodi casu malum quidem consilium non est, euentus autem creditoribus fraudi est, non enim ad aes alienum per-

ἐξαρκεῖ γὰρ ἡ ὑποληφθεῖσα περιουσία τοὺς creditoras *ἀποπληρῶσαι. ἰδοῦ γὰρ ἐνταῦθ' ἐνόμιζε πολλὴν εἶναι τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν καὶ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ἐντεῦθεν γενέσθαι*[1]) *τοῖς ἐποφειλομένοις καὶ εὐνουστάτους ἠλευθέρωσεν οἰκέτας καὶ πανταχοῦ ἐδείκνυτο ὅτι πονηρὰ διάθεσις οὐχ ὑπῆν.* éuenton *δὲ ἦν κάκιστον*[2]), *ἐπειδὴ οὐχ ὥςπερ ἐνόμιζε κατ' ἀλήθειαν μείζων ἦν τῶν χρεῶν ἡ αὐτοῦ περιουσία. ἐσθότε γὰρ δι' ἄγνοιαν ἑτέρως οἰόμεθα περὶ τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἤπερ ἔχει τὸ ἀληθές. ὥςτε οὖν δεῖ συνελόντα εἰπεῖν τότε ἀκυροῦσθαι τὰς ἐλευθερίας ὅτε καὶ*[3]) *γνώμῃ πονηρᾷ τοὺς οἰκέτας ἐλευθερώσω*[4]) *καὶ τὸ γινόμενον ζημιοῖ τοὺς δανειστάς.* 4. *Ἔγνωμεν ἐκ τῶν* 4. *προλαβόντων ὅτι ὁ* aélios[5]) séntios *ἀκυροῖ τὰς ἐλευθερίας τὰς* in fraudem creditorum *διδομένας μισῶν τὴν τοῦ ἐλευθεροῦντος διάνοιαν ὡς ἐπ' ἀδικίᾳ γινομένην ἑτέρων. ὁ αὐτὸς νόμος ἐπέχει τὰς ἐλευθερίας τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων τῶν κ̄ ἐνιαυτῶν, οὐ διὰ μῖσος, ἀλλὰ δι' εὔνοιαν τῶν ἐλευθερούντων. ἠπίστατο γὰρ ὡς οἱ τοιαύτην ἄγοντες ἡλικίαν εὐχερῶς ἀπατῶνται καὶ ταῖς τῶν οἰκετῶν εἴκουσι κολακείαις καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἑαυτῶν ἐλάττουσιν ὑπόστασιν. τοῦτο οὖν εἰδὼς ταῖς ἐκεῖθεν ἐπιβουλαῖς τὴν ἑαυτοῦ νομοθέσίαν ἀντέστησεν. κωλύσας δὲ τούτους τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν, ἐπέτρεψεν ἐλευθερίαν διδόναι*[6]) *ἐπὶ εὐλόγου αἰτίας ἐπὶ ἄρχοντος ἐν* consilíῳ *δοκιμαζομένης. εἴπωμεν δὲ πρότερον τί ἐστι* consílion *καὶ οὕτως ἐροῦμεν τὰς εὐλόγους αἰτίας.*[a]) consílión *ἐστι συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν κατὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συνιστάμενον. ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ* consílion *οὐ μόνον ἐν ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. συνίστατο δὲ ἐν τῷ*[7]) *καιρῷ τοῦ* conuéntu[8]). *καὶ τί ἐστι* cónuenton; *ῥητὸς χρόνος πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένος. οἱ γὰρ ῥωμαῖοι τὸν πάντα σχεδὸν ἐνιαυτὸν ἐν τῷ πολεμεῖν δαπανῶντες κατά τινα χρόνον*

---

1) *γεν. ἐντ.* L². 2) euentus *δὲ ἦν κάκιστος* R. 3) de. L². 4) *ἐλευθερῶ* F. 5) L¹. L². *αἴλιος* G. F. cet. *ἀέλιος*. 6) *ἐκέλευσεν ἐλευθερίαν ἐπὶ κ. τ. λ.* edd. ant. F. 7) de. L². 8) L¹. L². *κομβέντου* cett. *ἤγουν τῆς συνελεύσεως* add. L².

a) cf. Gai. 1, 20. Ulp. 1, 13a.

soluendum quae relinquuntur bona sufficiunt. ecce enim hic adeo magnam sibi substantiam habere uidebatur, ut et creditoribus posset satisfacere, et beniuolentissimos seruos manumittere, et omnino ostendit sibi nequam consilium non fuisse. euentus autem fuit pessimus, quia non sicuti putauit, reuera maior aere alieno eius erat substantia. interdum enim propter ignorantiam amplius de nostris facultatibus speramus, quam in his reapse est. itaque breui dicendum est tunc impediri libertatem, cum et malo consilio seruos manumittam
4. et manumissio laedat creditores. 4. Nouimus ex superioribus legem Aeliam Sentiam manumissiones impedire, quae in fraudem creditorum fiant, consilium manumissoris odio habentem, qui aliis damnum moliatur. eadem lex manumissiones impedit, quae a minoribus XX annis praestentur, non in odium cuiusdam, set fauore potius manumittentium. sciebat enim eiusmodi aetatis homines facile decipi seruorumque suorum captari blandimentis et ita suas minutere facultates. id igitur cum nosset, eorum insidiis suas opposuit sanctiones. et cum prohibuisset ab his seruum manumitti, permisit libertatem dari iusta causa apud magistratum in consilio adprobata. dispiciamus autem primum quid sit consilium, et ita demum iustas causas exponemus. Consilium est collegium quorundam uirorum certo anni tempore constitutum. habebatur autem id consilium non modo Romae, set etiam in prouinciis. conueniebat autem tempore conuentus. et quid est conuentus? certum tempus ad lites dirimendas constitutum. Romani enim cum totum fere annum bellis gerendis tererent, certo quodam tempore, hieme et hiberuis

ὑπὸ[1]) χειμῶνος καὶ τῶν σὺν[2]) αὐτῷ δεινῶν κωλυόμενοι, ἐπειδήπερ ὄντας αὐτοὺς ἐν πολιτείᾳ οὐκ ἐνῆν ἐκτὸς εἶναι δικῶν, ἀφέντες τὰ ὅπλα ταῖς δίκαις ἐσχόλαζον. καὶ πολλοὺς εἰς ταῦτα δικαστὰς ἐκάθιζον τέμνοντας αὐτοῖς τὰ ἀμφίβολα, οἵτινες ἐλέγοντο recuperatores[3]), quia per eos unusquisque suum[4]) debitum recipiebat, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν εἷς ἕκαστος τὸ οἰκεῖον χρέος ἀνελάμβανεν. ἐλέγετο δὲ ὁ καιρὸς cónuentos, ἐπειδὴ conuenire ἐστι τὸ συνιέναι. συνίεσαν δὲ ἐν αὐτῷ[5]) οἵ τε δικασταὶ καὶ οἱ δικαζόμενοι. ἐν οὖν[6]) τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ conuéntu ἐγίνετο τὸ consílion. καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. προῄει ὁ ἄρχων καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ καὶ ἅμα αὐτῷ ι̅ ἄνδρες, οἵτινες ἐλέγοντο peregrînoi[7]) recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν τὸ ἀνδράποδον τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀνελάμβανεν[8]) (οἶδας γὰρ ὡς ἡ φύσις πάντας ἐλευθέρους προήγαγεν). καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐλέγοντο εὔλογοι αἰτίαι ὑπὸ τῶν ἐλευθερούντων. ἐγίνετο δὲ καὶ ἐν τῇ ῥώμῃ τὸ consílion ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ conuéntu, τοῦ praétoros καθημένου ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ καὶ συγκαθημένων[9]) αὐτῷ ε̅ συγκλητικῶν καὶ ε̅ ἱπποτῶν ῥωμαίων. τὸ δὲ τῶν ἱπποτῶν ῥωμαίων ἀξίωμα ἦν ὑποβεβηκὸς τὴν συγκλητικότητα[10]). 5. Εἰπόντες τὸ consílion εἴπωμεν καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας. 5.

εὔλογός ἐστιν αἰτία[11]), ἡνίκα ὁ ἐλάττων τῶν κ̅ ἐτῶν βουληθῇ τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα ἐλευθερῶσαι, οὓς πεποίηκε μὲν ἡ φύσις τῷ παιδὶ γονεῖς, ἡ δὲ γνώμη τοῦ δεσπότου δούλους ἀπετέλεσεν. καὶ πῶς προβαίνει τοῦτον μὲν ἐκ δούλης[12]) τεχθέντα ἐλεύθερον εἶναι καὶ[13]) ῥωμαῖον[14]), τοὺς δὲ γονεῖς ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς τελεῖν δεσποτείαν[15]); ὑπόθου τοὺς τρεῖς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δεσποτείαν, τελευτῶντα δὲ τὸν δεσπότην ἐνστήσασθαι κληρονόμον τὸν παῖδα[16]) ἐλάττονα ὄντα τῶν κ̅ ἐτῶν.

---

1) τοῦ add. R. 2) ἐν R. 3) ἤτοι ἀνάληψιν δι' αὐτῶν ποιοῦντες P. ἤγουν ἀναληπταίοι L[2]. 4) d. P. F. R. 5) ταύτῳ R. 6) δὲ R. 7) L[1]. L[2]. περεγρῖνοι cett. 8) ἐλάμβ. P. 9) συγκαθεζομένων R. 10) τῇ συγκλητικότητι P. 11) haec d. P. 12) L[1]. δουλίας L[2]. δουλείας P. R. δούλων F. 13) d. P. 14) —ίων P. 15) δεσποτείαν δούλους P. 16) τὸν π. κληρ. R.

tempestatibus prohibiti, cum in republica sine controuersiis agere non possent, armis sepositis, litibus uacabant. et plures ad hoc magistratus constituerant qui eorum dirimerent controuersias, qui dicebantur recuperatores, quia per ipsos unusquisque debitum suum recipiebat. dicebatur autem id temporis conuentus, quia conueniebant eodem iudices et litigatores. ultimo igitur die conuentus consilium habebatur et in prouinciis eodem modo. praecedebat enim magistratus atque in tribunali suo considebat; et cum eo XX uiri, qui uocabantur peregrini recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat: (nosti enim natura omnes liberos nasci): coram ipsis autem probabiles causae a manu missoribus exponebantur. fiebat etiam Romae consilium quodam conuentus die, praetore adsidente in suo tribunali et cum eo considentibus quinque senatoribus et quinque equitibus romanis. dignitas uero equestris ordine senatorio infe-
5. rior erat. 5. Cum de consilio simus locuti, iustas causas dispiciamus. iusta est causa si minor annis XX patrem aut matrem manumittere uelit, quos natura quidem puero parentes dedit, domini autem uoluntas seruos retinuit. et quomodo fit ut qui ex seruis personis natus sit, liber sit et ciuis romanus, parentes autem in filii potestate sint? finge tres in unius eiusdemque degisse dominio, dominum autem cum moreretur filium minorem XX annis heredem instituisse, qui

καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ συμβῆναι τῶν οἰκείων γονέων μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων δεσπότην αὐτὸν[1]) γενέσθαι. εἶτα μὴ βουλόμενος ὁ παῖς ἐν δουλείᾳ τοὺς φύσαντας αὐτὸν ὁρᾶν ὑβριζομένους[2]) ἠλευθέρωσε τούτους ἐν consilíῳ[3]). εὔλογός ἐστιν[4]) αἰτία καὶ τὸ εἰπεῖν υἱός μου ἐστὶ φυσικὸς, θυγάτηρ μού ἐστι φυσική. θεμάτισον γὰρ ὅτι ἐρασθείς τις τῆς οἰκείας θεραπαίνης ἔσχεν ἐξ αὐτῆς υἱὸν ἢ θυγατέρα καὶ δοῦλος ἦν τὸ τεχθὲν ὡς ἐκ δούλης γαστρὸς προελθόν. καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν ἀδελφός μού ἐστι φυσικὸς[5]), ἀδέλφή μού ἐστι φυσική. ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐμός πατὴρ ἰδίᾳ[6]) δούλῃ μιγεὶς ἔσχε παῖδας οὓς οὐκ ἠλευθέρωσεν· ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος ἐμὲ τούτων ὁ νόμος ἐποίησε δεσπότην· ἐγὼ τούτους διὰ τὴν φυσικὴν ἠλευθέρωσα συγγένειαν. εὔλογος αἰτία ἐστὶ καὶ τὸ εἰπεῖν ὅτι παιδαγωγός μού ἐστιν ἢ τροφὸς ἢ τροφεὺς ἢ álumnos ἢ alúmna[7]), τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, collectáneos[8]) τουτέστιν ὁμογάλακτος, ἢ οἰκέτην ἐλευθερῶσαι βούλομαι procuratoris[9]) habendi gratia[10]), ἐπὶ τῷ ὡς ἐλεύθερον αὐτὸν ὄντα ἀκωλύτως πάντα μοι διοικεῖν τὰ πράγματα. ἢ καὶ[11]) θεράπαιναν ἠλευθέρωσα matrimonii causa[12]), τουτέστιν ἐπὶ τῷ λαβεῖν αὐτὴν γαμετήν. ἐπειδὴ γὰρ μεταξὺ ἐλευθέρου καὶ δούλης οὐ συνίσταται[13]) γάμος, ἠλευθέρωσα αὐτὴν διὰ τοῦτο. τὸν δὲ ἐλευθεροῦντα matrimonii causa εἴσω ἓξ μηνῶν δεῖ ταύτην ἄγεσθαι[14]) γυναῖκα, εἰ μὴ εὔλογος αἰτία κωλύσῃ· οἷον ἐπειδὴ συγκλητικὸς γέγονεν ὁ ἐλευθερώσας· ὁ γὰρ συγκλητικὸς ἀπελευθέραν γαμεῖν οὐ δύναται. καὶ ὁ ἐλευθερούμενος δὲ procuratoris habendi gratia ὀφείλει μείζων εἶναι τῶν δέκα καὶ ἑπτὰ ἐνιαυτῶν. 6. Ἅπαξ δὲ ἐὰν ἡ εὔλογος 6.
αἰτία ἐν consilíῳ λεχθῇ, εἴτε ἀληθής ἐστιν εἴτε ψευδὴς οὐκ

---

1) αὐτῶν P. 2) ὑβρ. ὁρ. F. 3) ἤτοι ἐν συνεδρίῳ L[2]. 4) ἡ add. P. 5) καὶ add. P. F. R. 6) οἰκείᾳ R. 7) ἤτοι θρεπτὸς — τουτέστι θρεπτὴ add. P. ἢ om. P. F. 8) collectáneos L[1]. L[2]. collactan. F. ἀναθρεπτὸς ἢ ἀναθρεπτὴ R. Ante uoc. collact. in cod. paris. recentiore legitur διλιγέντιον ut F. testatur; in L[1]. L[2]. diliCINH (sic). 9) ἤτοι φροντιστὴν P. 10) ἤτοι ἔχειν ἕνεα P. ἤτοι φροντίδος ἔχειν χάριν sic L[2]. 11) d. R. 12) ἤτοι συμβιώσεως αἰτίᾳ P. 13) —το P. 14) ἀγαγέσθαι P.

hoc modo parentum suorum cum ceteris rebus dominus factus est. deinde uero nolens filius parentes suos in seruitute ignominiosa conspicere, eos in consilio manu misit. iusta est causa quoque si quis dicat filium suum esse naturalem aut filiam naturalem. finge enim quendam suae ancillae amore captum filium filiamue ex ea genuisse; seruus erat natus, utpote qui ex seruo uentre editus esset. et similiter si quis dicat suum esse fratrem naturalem, suam esse sororem naturalem. cum enim pater meus ex ancilla sua filios habuerit, quos non manumiserit, eo mortuo, iure ego eorum dominus factus sum, quos ego propter naturalem cognationem manumittere institui. probabilis causa est et si quis dicat paedagogum suum esse uel nutricem, uel educatorem, uel alumnum alumnam, uel conlactaneum, quem uocant; uel seruum manumittere se uelle procuratoris habendi gratia, ut cum enim liber sit, absque impedimento facultates meas possit administrare. item si ancillam manumisero matrimonii causa. cum enim inter ancillam et liberum hominem nuptiae consistere nequeant, eam ad hoc manumisi. qui uero ancillam matrimonii causa manumiserit, intra sex menses illam uxorem ducere debet, nisi iusta causa impediat, ueluti si senator factus est, non enim licet senatori libertam uxorem ducere. et qui manumittitur procuratoris habendi gratia, maior XVII annis esse
6. debet. 6. Quotiens autem semel iusta causa in consilio sit adlegata, siue uera sit, siue falsa non retractatur, manumissione secuta. tunc enim contradicere licet, cum ea tractatur,

ἀναψηλαφᾶται, τῆς ἐλευθερίας προβάσης. λεγομένης μὲν γὰρ αὐτῆς[1]) ἀντειπεῖν ἔξεστι καὶ τὴν ταύτης δόσιν ἐπισχεῖν, ἁρμοσάσης δὲ ἤδη πᾶς λέγων πεπλασμένην[2]) εἶναι τὴν εὔλογον αἰτίαν ἀπίθανος. 7. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν 7. κ̅ ἐνιαυτῶν[3]) ἐλευθεροῦν οὐ δύναται, εἰ μὴ εὔλογον εἴπῃ αἰτίαν ἐν consilίῳ, ἐντεῦθεν ἀναφύεταί τι παράδοξον. συμβαίνει γὰρ τὸν μὲν μείζονα τῶν ιδ̅ ἐνιαυτῶν δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν πολλῶν ἄξια νομισμάτων καὶ διατίθεσθαι καὶ κληρονόμους ἐνιστᾶν καὶ ὅπως βούλεται τὴν ἑαυτοῦ διατιθέναι περιουσίαν, οἰκέτην δὲ ι̅ νομισμάτων ἄξιον μὴ δύνασθαι ἐλευθεροῦν. καταγέλαστος οὖν ὁ νόμος, ὅτι τὰ μὲν μείζονα φιλοτιμεῖται, τὰ δὲ ἥττονα οὐ δίδωσιν ἐν ἐξουσίᾳ, ὅπερ οὐ φορητὸν εἶναι νομίζεται, ὅτι πᾶσαν μὲν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐφ' ὃν βούλεται μετατίθησιν, ἐλευθερῶσαι δὲ δοῦλον οὐ δύναται. διὸ καὶ ὁ θειοτατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου κινηθεὶς ἀτοπίᾳ ἐκέλευσεν, ἵνα ὥςπερ τὰ ἄλλα πράγματα διατυποῖ ὁ νέος διατιθέμενος ὡς βούλεται, οὕτω καὶ τοὺς ἰδίους οἰκέτας ὁ τῶν κ̅ ἐνιαυτῶν ἐλάττων ἐλευθεροῦν ἐν διαθήκῃ συγκεχώρηται. ἐπειδὴ δὲ ἀδιατίμητόν τι παρὰ ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ[4]) ἐλευθερία καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ κ̅ ἐνιαυτοῦ ὁ aélios séntios τὴν ἐλευθερίαν ἐκώλυσε δίδοσθαι, τούτου χάριν μέσην τινὰ ὁδὸν αὐτὸς βαδίσας οὐχ ἑτέρως ἐπέτρεψε τῷ ἐλάττονι τῶν κ̅ ἐνιαυτῶν ἐν τῇ[5]) διαθήκῃ τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ διδόναι ἐλευθερίαν[6]), εἰ μὴ τὸν ιζ̅ ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ καὶ ἄρξηται τοῦ ιη̅. ὁπότε γὰρ οἱ παλαιοὶ τῷ μείζονι τῶν ιζ̅ ἐνιαυτῶν συνηγορεῖν ἐπιτρέπουσιν ἑτέροις, τίνος ἕνεκα μὴ λέγωμεν τὸ τῆς αὐτοῦ διανοίας σταθηρὸν καὶ πρὸς τὸ τὸν ἴδιον οἰκέτην τῆς δουλείας ἀπαλλάττειν συμβάλλεσθαι; ὁ γὰρ ἑτέρους[7]) ὡς εὔφρων διὰ τοῦ συνηγορεῖν ὠφελῶν τὸ ἀβλαβὲς ὡμολογημένως[8]) ἑαυτῷ περιποιήσει[9]). ὥςτε οὖν ὁ ἐλάττων τῶν κ̅ ἐνιαυτῶν inter uiuos μὲν οὐκ ἐλευθερώσει, ἐν διαθήκῃ

---

1) τότε ins. P. 2) πεπλανημένην P. edd. ant. F. 3) ἐτῶν R. 4) d. P. ἀδιατίμητος R. 5) ἰδίᾳ add. R. 6) διδ. ἐλ. τῷ ἰδ. οἰκ. R. 7) —ροις add. ant. F. 8) ὁμολογουμένως F. R. πάντως P. 9) —σεται F 1.

et libertati moram facere. quae cum secuta sit, quicumque dicat iustam illam causam fictam esse, non audietur. 7. Cum dixerimus minorem XX annis manumittere non posse, nisi iustam causam in consilio probauerit, aliquid absurdi inde oritur. euenit enim ut qui XIIII annorum aetatem expleuerit, legata possit relinquere maximi pretii, et testari et heredes instituere et quemadmodum uelit rem suam familiarem disponere, seruum autem, qui X aureis ualeat, manumittere nequeat. ridicula igitur lex, quae maiora concedit, minora uero non permittit. non enim ferendum esse intellegitur totam quis substantiam suam prout uult disponere posse, seruum autem manumittere non posse. quare sanctissimus quoque princeps noster legis absurditate motus iussit, ut quemadmodum ceteras res, prout uult, adulescens disponit, ita et seruos suos, qui uicensimum nondum adimpleuerit annum, in testamento manumittere possit. set cum inaestimalis res apud Romanos libertas est, et propter hoc ante uicensimum annum lex Aelia Sentia libertatem dari prohibebat, ideo mediam quodammodo uiam et ipse secutus minori XX annis non aliter in testamento suum seruum manumittere concessit, nisi XVII annum impleuerit et XVIII tetigerit. cum enim ueteres maiori XVII annis pro aliis postulare concesserint, cur non dicemus sui iudicii stabilitatem ad seruum quoque suum manumittendum proficere posse? itaque minor XX annis inter uiuos quidem non manumittet, in testamento

δὲ μετὰ τὸν ιζ ἐνιαυτὸν τοῦτο πράξει. ἓξ γὰρ ὄντων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν ιδ μέχρι τῆς τοῦ κ πληρώσεως, ὁ βασιλεὺς ἐν μὲν τοῖς πρώτοις γ ἐνιαυτοῖς μέχρι τοῦ ιζ τὴν κώλυσιν ἐφύλαξε τοῦ aelíu sentíu, μετὰ δὲ τὸν ιζ τοῦτο πράττεσθαι[1]) συνεχώρησεν.

De lege Fufia Caninia sublata[2]). Titulus 7.

Ὁ μὲν aélios séntios τῷ ἐλάττονι τῶν κ[3]) ἐνιαυτῶν δεσπότῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν οὐ συνεχώρει. ἦν δὲ ἕτερος νόμος περὶ ἐλευθερίας διαλεγόμενος ὁ Fúrios Canínios[4]), ὃς φανεροὺς[5]) ἐλευθεροῦσθαι ἠβούλετο ἐν διαθήκῃ. τοῦτον δὲ τὸν νόμον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ὡς τῇ ἐλευθερίᾳ μαχόμενον καὶ τῇ ταύτης φθονοῦντα δόσει δι' οἰκείας ἀνεῖλε διατάξεως, ἀπάνθρωπον εἶναι κρίνας τοὺς μὲν ζῶντας ἔχειν ἄδειαν πάντας ἑαυτῶν τοὺς οἰκέτας ἐλευθεροῦν, εἰ μή τις αἰτία κωλύῃ,[6]) οἷον τὸ τὸν ἐλευθεροῦντα ἥττονα εἶναι τῶν κ[7]) ἐνιαυτῶν ἢ in fraudem creditorum δίδοσθαι τὴν ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ τελευτῶσι μὴ ἐπιτετράφθαι τοὺς ἑαυτῶν οἰκέτας ἀκωλύτως ἐλευθεροῦν.[8])

---

1) πράττειν P. 2) περὶ νόμου φουρίου (sic.) ἀναιρέσεως addunt libri. Ceterum hic titulus in uaticano et laurentianis codicibus, item in taurinensi desideratur. In Palatino autem initio uoluminis additur 'περὶ νόμου φουσίου ἀναιρέσεως'. ad cuius fidem potissimum hunc titulum recensui. 3) κε P. 4) haec om. P. 5) φανερῶς F. φανεροὺς P. qui add. supr. ἤτοι δούλους. forte legendum: φανεροὺς μόνον δούλους. φανεροὺς R. qui cj. 'φανεροὺς ἀπὸ φανερῶν', cum Vi. legisset 'ἀπὸ φανερῶν νόμων'. Hanc Vi. lectionem recepit W. (1, 84). 6) F. διακωλύῃ. 7) κε P. 8) P. add. βι λα' τι. α'.

autem post annum XVII id facere poterit. cum enim sex anni ab anno quattuordecimo ad uicensimum usque completum sint, princeps in prioribus tribus annis ad XVII usque legis Aeliae Sentiae impedimentum retinuit, post annum uero XVII completum id fieri permisit.

De lege Fufia Caninia sublata. Titulus 7.

Lex quidem Aelia Sentia minori XX annis seruum suum manumittere non permittebat. erat alia quoque lex, quae de manumissionibus tractabat, quae certum modum seruorum manu mittendorum in testamento constituebat. hanc uero legem piissimus princeps noster, utpote libertati contrariam, eiusque dationi quodammodo inuidam sua constitutione sustulit. inhumanum enim esse censuit uiuos quidem licentiam habere omnes seruos suos manumittendi, nisi quae causa impediat libertatem, ueluti si manumissor annis XX minor sit, uel si in fraudem creditorum detur libertas; morientibus autem non concedi seruos suos sine impedimento manumittere.

De iis qui sui uel alieni iuris sunt.[1] Titulus 8.

Πεπλήρωται ἡμῖν ἡ πρώτη τῶν προσώπων διαίρεσις, ἐν ᾗ εἴρηται ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, καὶ ὅτι ἡ[2] *δουλεία ἄτομόν τι ἐστιν, ἡ δὲ ἐλευθερία διαιρεῖται εἰς δύο. τῶν γὰρ ἐλευθέρων οἱ μὲν*[3] *εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι. καὶ ἡ μὲν εὐγένεια ἄτομος, ἡ δὲ ἀπελευθερότης πάλαι διῃρεῖτο εἰς τρία. τῶν γὰρ ἀπελευθέρων οἱ μὲν ἐγίνοντο πολῖται ῥωμαῖοι, οἱ δὲ* latînoi iunianoì, *οἱ δὲ* deditícioi. *προσεθήκαμεν δὲ ὅτι τὴν αἵρεσιν τῶν* dediticiων *καὶ* latínων *ἀνεῖλε διαφόροις διατάξεσιν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς*[4]*, ὥστε λοιπὸν καὶ τὴν ἀπελευθερότητα εἶναι μονοειδῆ καθάπερ ἐστὶν ἡ εὐγένεια. λεγέσθω δὲ καὶ δευτέρα τῶν προσώπων διαίρεσις. τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι, οἱ δ' αὐτεξούσιοι*[5]*, τουτέστιν οἱ μὲν ἰδίου δικαίου, οἱ δὲ ἀλλοτρίου.*[6] *μάθωμεν οὖν πρότερον περὶ τῶν ὑπεξουσίων· ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν*[7] *ἡ γνῶσις καὶ*[8] *περὶ τῶν αὐτεξουσίων γενήσεται. ὅσοι γὰρ μὴ ἐν τούτοις πρόδηλον ὅτι ἐν τοῖς αὐτεξουσίοις εἰσίν. ἡ δὲ ὑπεξουσιότης λέγεται* potestas. *ταύτην δὲ ἔχομεν ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων.*

1. *Καὶ πρότερον σκοπήσωμεν*[9] *περὶ τῶν ὄντων* in potestate *τῶν οἰκείων δεσποτῶν. ἔστι δὲ* potestas *ἡ ἄκρα ἐξουσία. αὕτη δὲ ἡ κατὰ τῶν οἰκετῶν ὑπεξουσιότης* iurisgentía[10] *ἐστιν. οὐ μόνον γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τοῦτο πολιτεύεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι καὶ οὕτως ἐστὶ μεγίστη αὕτη ἡ ὑπεξουσιότης, ὅτι* uitae necisque potestatem *εἴχομεν κατὰ αὐτῶν, τουτέστι ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν, καὶ ἐξῆν ἡμῖν*[11] *ἀκινδύνως τούτους ἀποσφάττειν. καὶ ὁπερδήποτε διὰ τῶν οἰκε-* 1.

---

1) *Περὶ τῶν τοῦ ἰδίου ἢ ἀλλοτρίου δικαίου ὄντων* add. libri, inter quos L 1. L 2. alii '*τίνες ἰδίου ἢ ἀλλοτρίου δικαίου εἰσίν*'. Hos secutus est Vi. R. 2) *μὲν* add. R. 3) *εἰσὶν* R. 4) *ὁ εὐσεβ. ἡμ. β. ἀν. διαφ. διατ.* R. 5) sui iuris *τουτέστιν ἰδίου δικαίου* L 2. 6) P. cet. add. '*δικαίου*'. 7) *ἡμῶν* P. 8) *ἡ* P. 9) *—σώμεθα* P. F. R. 10) iuris gentium R. 11) *ἡμᾶς* Vi. R.

De his qui sui uel alieni iuris sunt. Titulus 8.

Iam plene de prima personarum diuisione tractauimus, in qua dictum est hominum quosdam liberos esse, quosdam seruos: seruitutem autem indiuiduam esse, cum libertas in duas species deducatur. liberorum enim quidam ingenui sunt, quidam libertini: et ingenuitas quidem indiuidua est, libertorum autem condicio olim in tria genera deducebatur, quia libertorum quidam ciues romani fiebant, alii latini iuniani, alii demum dediticii. addidimus quoque dediticiorum latinorumque condicionem pluribus constitutionibus piissimum principem nostrum sustulisse, ita ut deinceps unum esset libertorum genus sicut et ingenuorum. nunc de altera personarum diuisione dispiciamus. hominum enim quidam in potestate sunt aliorum, quidam nullius, idest quidam sui iuris sunt, quidam alieni. uideamus igitur prius de iis, qui alieno iuri subiecti sint, inde enim intellegemus, quinam sui iuris sint. quicumque enim in illis non recensentur patet esse sui iuris. potestatem autem, quam graeci ὑπεξουσιότητα uocant,
1. in seruos nostros aut in liberos nostros habemus. 1. Ac prius dispiciamus de iis qui in dominorum suorum potestate sunt. potestas quam in seruos habemus iuris gentium est. non tantum enim apud Romanos usu uenit, set etiam apud alias gentes: et adeo magna haec potestas erat, ut uitae necisque potestatem in eos haberemus, liceretque nobis impune eos interficere. et quodcumque per seruos adquiritur, id

2. *τῶν προςπορίζεται, τοῦτο τῷ δεσπότῃ προσγίνεται.* 2. *Σήμερον δὲ οὐδενὶ*[1]) *ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν τελοῦντι βασιλείαν*[2]) *ἔξεστι δίχα αἰτίας νόμοις ἐγνωσμένης ἀναιρεῖν τὸν ἴδιον*[3]) *οἰκέτην, ἀλλ' οὐδὲ ἀμέτρως κατ' αὐτοῦ χαλεπαίνειν. διάταξις γὰρ Ἀντωνίνου τοῦ βασιλέως ὥρισε τὸν δίχα αἰτίας εὐλόγου τὸν ἴδιον οἰκέτην ἀναιροῦντα οὕτω τιμωρεῖσθαι ὥςπερ ὁ ἀλλότριον οἰκέτην φονεύσας κολάζεται*[4])· *εὔλογος δέ ἐστιν αἰτία ἡνίκα τις ηὗρε τὸν ἴδιον οἰκέτην τῇ ἑαυτοῦ μιγνύμενον*[5]) *γαμετῇ ἢ χεῖρας ἐπέβαλε τούτῳ, ὁ δὲ προλαβὼν ξίφει τοῦτον ἀνεῖλεν· ἀκίνδυνος ἐπὶ τούτων ἐστὶν ὁ φόνος. οὐ μόνον δὲ ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἄλογον τῶν οἰκετῶν ἀναίρεσιν, ἀλλὰ γὰρ*[6]) *καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγανάκτησιν ἐπέσχε τῶν δεσποτῶν*[7]) *ἑτέρᾳ διατάξει ἐκ προφάσεως τοιαύτης λαβούσῃ τὴν ἀρχήν.* Iúliós *τις* Sabînos[8]) *τραχὺς ἦν κατὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν. οὐ φέροντες οὗτοι τὴν ἄμετρον αὐτοῦ πικρίαν καὶ τιμωρίαν*[9]), *τὸν δεσπότην ἀπολιπόντες οἱ μὲν εἰς σεβασμίους κατέφυγον οἴκους, οἱ δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας βασιλικούς*[10]). *προϊόντος* Aelíu Marcianû *τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, ἐπεκαλέσαντο τὴν αὐτοῦ βοήθειαν. ὁ δὲ ἐρωτήσας, ἔγνω τὴν τύχην, ἔμαθε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης προσελεύσεως. οὐκ ἔχων δὲ νόμον τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν τέμνοντα ἐπύθετο βασιλέως*[11]) *τί δέοι πρᾶξαι, πάντα τὰ γεγονότα διηγησάμενος. ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦτο κινηθεὶς προσέταξε μὴ χρῆναι προπετῶς πιστεύειν τοῖς οἰκέταις λέγουσί τι κατὰ τοῦ δεσπότου*[12]) (*φύσει γὰρ ὁ δοῦλος τοῦ δεσπότου πολέμιος*), *ἀλλὰ συγκροτεῖν δικαστήρια*[13]) *καὶ διαγινώσκειν τὰ μεταξὺ αὐτῶν. καὶ εἰ φανῇ ἀφόρητος οὖσα τῶν δεσποτῶν ἡ ἀγανάκτησις, ἀνάγκην ἕξουσιν οἱ δεσπόται τοὺς οἰκέτας καθ' ὧν οὗτοι χαλεπαίνουσι καλῇ αἱρέσει πωλῆσαι, καὶ τὸ τίμημα δοθῆναι τοῖς δεσπόταις*[14]). *διὰ τοῦτο δὲ εἶπε καλῇ*

---

1) *τῶν* add. P. 2) *τελ. ὑπὸ ῥ. β.* P. 3) d. L1. 4) d. R. 5) *συγγενόμενον* R. 6) d. R. 7) *ἐν* add. F. R. *ἑτέρας διατάξεως — λαβούσης* P. 8) ita scribit L1. hinc usque ad 1, 10. 1 deficit L1: L2. grauiore adhuc lacuna laborat. ideo quae secuntur ad P. potissimum recensuimus. 9) d. P. R. 10) *καὶ* cj. R. 11) F: *τῷ βασιλεῖ* P. *βασιλέα* R. 12) *τῶν δεσποτῶν* R. 13) *δικαστὴν* R, qui *δικαστήριον* mauult. 14) *τοῖς δεσπόταις δοθήσεται.* Vi. R.

2. domino adquiritur. 2. Hodie autem nullis hominibus qui sub romano imperio sunt licet sine causa legibus cognita seruum suum occidere, set neque supra modum in eos saeuire. diui enim Antonini constitutione cautum est ut qui sine causa probabili seruum suum occiderit ita puniendus sit, sicuti qui alienum interfecerit seruum plecti soleat. probabilis causa est cum quis seruum suum cum uxore sua in adulterio deprehendat, aut cum seruus ei manus iniciat: nam si praeuertens ferro eum interemerit, impune occisio fit. Non solum uero uetuit princeps seruum sine ratione interfici, set maiorem quoque dominorum asperitatem alia coercuit constitutione, quae ex eiusmodi occasione originem duxit. Iulius quidam Sabinus in seruos suos asper erat, qui cum intolerabilem eius saeuitiam et poenas ferre non possent, domino relicto, alii ad uenerabiles domos, alii ad principum statuas confugerunt. cumque transiret Aelius Marcianus illius praeses prouinciae, eius inuocauerunt auxilium. qui cum interrogasset, eorum nouit condicionem causamque eiusmodi aditionis didicit. cum uero lex non esset, qua eiusmodi species decideretur, principem consuluit, quidnam fieri oporteret, omnia facta proponens. princeps uero ad ea commotus rescripsit non esse seruis temere credendum de domino suo querentibus; natura enim seruus domino inimicus est; set iudicium conuocandum et controuersiam explanandam esse: et si uideretur intolerabilis domini asperitas, cogendos esse dominos seruos, in quos saeuierint, *bonis condicionibus* uendere, pretiumque dominis dandum. ideo autem dixit »bonis condicio-

αἱρέσει, ἵνα μὴ ὁ δεσπότης ἀγανακτῶν ἑσθότε κατὰ τοῦ οἰκέτου, αἱρέσεις ἐν τῇ πράσει βαρείας ἐγγράφῃ, συμφωνήσας τυχὸν, ὥςτε αὐτὸν εἶναι ἐν δεσμοῖς, ἢ ἐπὶ τῷ μηδέποτε ἐλευθερωθῆναι, ἢ ἐπὶ τῷ οἰκεῖν αὐτὸν ἐν χώρᾳ βαρυτάτους ἀέρας ἐχούσῃ τοῖς ἤθεσι, καὶ γένηται παρρησία τῷ δεσπότῃ πιπράσκοντι διὰ τῶν πάκτων τιμωρεῖσθαι καὶ μετὰ τὴν πρᾶσιν τὸν οἰκέτην. ὀρθῶς δὲ κἀκεῖνο ὁ βασιλεὺς προσέθεικε τὸ καὶ[1]) πραθῆναι τὸν οἰκέτην καὶ τὸ τίμημα δοθῆναι τῷ δεσπότῃ[2]), ἵνα ὁ μὲν οἰκέτης διὰ τῆς πράσεως διαφύγῃ πικρὸν δεσπότην, ὁ δὲ δεσπότης μὴ ζημιωθῇ τὸν οἰκέτην διὰ τῆς τοῦ τιμήματος λήψεως. καὶ μὴ ἀγανακτείτω ὁ δεσπότης μὴ συγχωρούμενος τῶν ἰδίων ἄρχειν οἰκετῶν· ὁ γὰρ βασιλεὺς καὶ ἄκοντας τοὺς ὑπηκόους εὐεργετεῖ. εἰκὸς γὰρ ἦν οἰκέτας ἀποροῦντας καταφυγῆς ἑαυτοὺς ἀνελεῖν ἢ καὶ φυγῇ χρησαμένους τὸν δεσπότην ζημιῶσαι τὴν οἰκείαν τιμήν· ὥςτε οὖν ἀμφοτέρων ἐποιήσατο πρόνοιαν, καὶ τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν οἰκετῶν. λυσιτελὲς γάρ ἐστι[3]) τῇ πολιτείᾳ τὸ μηδένα κακῶς τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι περιουσίᾳ. ἐστὶ δὲ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα πρὸς Aélion[4]) Marcianòn ἀντιγραφέντα ἐν τούτοις· »τὴν τῶν δεσποτῶν ἐξουσίαν »ἀμείωτον εἶναι χρὴ κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ οὐ δεῖ τοῦτο[5]) »νόμῳ περαιοῦσθαι· τουτέστιν οὐ δεῖ τίποτε τῶν τοῦ δεσπότου »δικαίων μειῶσαι. συμφέρει δὲ[6]) καὶ τοῖς δεσπόταις τὸ βοη»θεῖσθαι τοὺς οἰκέτας κακῶς φερομένους ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἢ »ἐξ ὀργῆς ἀμέτρου ἢ λιμοῦ ἢ ὕβρεως ἀφορήτου. ὅθεν οὐ χρὴ »ἀρνεῖσθαι τοῖς δίκαια αἰτοῦσιν οἰκέταις. διάγνωθι τοίνυν περὶ »τῆς μέμψεως τῶν ὄντων μὲν ἐκ τῆς Iulíu Sabínu familías, »καταφυγόντων δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας· καὶ εἰ ζητῶν εὕρῃς[7]) ἀπάν»θρωπον περὶ αὐτοὺς τὸν Sabînon ἤπερ ἔχρην, ἢ εἰς αἰσχρο»τάτην αὐτοὺς ἑλκυσθέντας πρᾶξιν, διαπιπράσκεσθαι κέλευσον, »οὕτω μέντοι, ὥςτε μὴ ὑποστρέφειν αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ πεπρα»κότος[8]) δεσπότειαν. εἰ γὰρ ὁ εἰρημένος Sabînos πρὸς περι»γραφὴν τῆς τοιαύτης πρᾶξαί τι διανοηθῇ διατάξεως κατὰ πρώ»την μὲν ὄψιν τὸν οἰκέτην[9]) πωλήσας, ἰδίᾳ δὲ συμφωνήσας,

---

1) καὶ τὸ R. 2) πικρ. διαφ. δεσπ. P. 3) πρᾶγμα add. F. R. 4) Σέντιου P. 5) τούτῳ F. τούτῳ τῷ R. 6) γὰρ P. 7) —οις F. —εῖς add. ed. ant. F. 8) —των P. 9) τοὺς οἰκέτας R.

nibus«, ne dominus seruo infensior graues aliquando condiciones uenditioni apponeret, ueluti si pacisceretur ut in uinculis retineretur, uel ut nunquam manumitteretur, uel ut in regione habitaret quae grauiore aere iis qui adsueti non sint, utatur: et ita liceat domino lege uenditionis in seruum etiam post uenditionem saeuire. recte et illud princeps adiecit, uendendum esse seruum pretiumque domino dandum, ut et seruus per uenditionem asperum fugeret dominum neque dominus, cum pretium acciperet, serui pretium perderet. neque est cur indignetur dominus quasi non ei liceat suis seruis imperare: princeps enim uel inuitos subditos suos beneficio adficit. facile enim esset futurum ut serui, qui nullam refugii copiam haberent, sibimet mortem consciscerent aut fugam capesserent et sic pretii sui damnum domino adferrent. utriusque igitur curam gessit, domini et serui: expedit enim reipublicae ne quis re sua male utatur. uerba autem rescripti ad Aelium Marcianum haec sunt: »dominorum potestatem illibatam esse oportet neque id »lege minui, idest non sunt dominis iura detrahenda. set »dominorum interest auxilium seruis a dominis male ha»bitis ferri contra iram inmodicam uel famem uel intole»rabilem iniuriam. ideoque cognosce de querellis eorum qui »ex familia Iulii Sabini ad statuas confugerunt; et si inqui»rens durius eos quam par est habitos uel ad turpe quoddam »facinus compulsos cognoueris, ueniri iube, ita quidem, ut in pote»statem uenditoris non reuertantur. sin autem praedictus Sabi»nus aliquid in fraudem huiusce constitutionis facere praesump-

»ὥςτε τοῦτον[1]) αὐτῷ ἀναδοθῆναι. πικρότατος αὐτῷ φανή»σεται ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα πλημμελοῦντι καὶ τὴν αὐτοῦ περι»γράφοντι διάταξιν.«

De patria potestate.[2]) Titulus 9.

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι τὸ[3]) in potestate ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν καὶ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων. τῆς δὲ κατὰ τῶν οἰκετῶν λεχθείσης ὑπεξουσιότητος, ὑπόλοιπον εἰπεῖν τὸ κατὰ τῶν υἱῶν in potestate[4]). in potestate ἔχομεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας, οὓς ἐξ ἐννόμων ἐσχήκαμεν γάμων. 1. Ὁ δὲ γάμος εἴρηται ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ nuptiae ἤτοι[5]) 1. matrimonium. καὶ τί ἐστι γάμος; ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια ἀχώριστον τοῦ βίου τὴν συνήθειαν ἐπαγγελλομένη ἤτοι περιέχουσα[6]). 2. Τὸ δὲ in potestate, ὅπερ ἔχομεν κατὰ τῶν 2. ἡμετέρων παίδων μόνον ῥωμαίων ἴδιόν ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ ἕτερος κατὰ τῶν οἰκείων παίδων τοιαύτην ἔχει ὑπεξουσιότητα ὁποίαν ῥωμαῖοι, ὥςτε οὖν iurisciuile[7]) ἐστὶ τοῦτο[8])· τὸ γὰρ κατὰ τῶν οἰκετῶν iurisgéntion. 3. Ὁ τοίνυν ἐξ ἐμοῦ καὶ τῆς 3. ἐμῆς τικτόμενος γαμετῆς ἐμὸς ὑπεξούσιός ἐστιν. ὡσαύτως καὶ ὁ ἐκ τοῦ ὑπεξουσίου μου παιδὸς καὶ τῆς αὐτοῦ τικτόμενος γαμετῆς, τουτέστιν ὁ ἐμὸς ἔκγονος καὶ ἡ ἐμὴ ἐκγόνη, ὁμοίως ἐμοὶ γενήσονται ὑπεξούσιοι. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ προεκγόνων καὶ ἀπεκγόνων καὶ τῶν ἐφεξῆς[9]). οἱ γὰρ ἐκ τῆς ἐμῆς τικτόμενοι θυγατρὸς οὐχ ὑποβληθήσονται τῇ ὑπεξουσιότητι τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου[10]), ἀλλ' ὑπεξούσιοι ἔσονται τῷ ἰδίῳ[11]) πατρί.

---

1) τούτους R. 2) Περὶ πατρικῆς ἐξουσίας add. libri. 3) de. edd. ant F. 4) ἤτοι ὑπεξουσίων P. ὑπεξούσιον edd. ante F. item R. 5) siue R. 6) ἤγουν παρέχουσα R. 7) P., iuris ciuilis F. R. 8) τὸ νόμιμον add. R. 9) P. R., προεγγόνου καὶ προεγγόνης καὶ τ. ἐ. F. 10) ἐμοῦ δηλονότι add. R. 11) οἰκείῳ P.

»serit, prima quidem facie seruum distrahens, tacite autem »pactus ut sibi reddatur, seueriorem principem experietur »tale admittens facinus fraudemque eius faciens constitutioni.«

De patria potestate. Titulus 9.

Propositum est in superioribus in potestate habere nos tum seruos nostros tum liberos nostros. cumque de potestate tractauerimus, quam in seruos habemus, restat ut de potestate, quam in liberos habemus, dispiciamus. in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis pro-
1. creauerimus. 1. Nuptiae siue matrimonium apud Graecos γάμος audit. et quid est matrimonium? uiri et mulieris coniunctio indiuiduam uitae consuetudinem promittens seu
2. continens. 2. Ius autem potestatis, quod in liberos nostros habemus, romanorum tantummodo proprium est. nemo enim alius est, qui talem in suos liberos habeat potestatem, qualem Romani habent. itaque iuris ciuilis eiusmodi potestas
3. est, cum ea, quam in seruos habemus, sit iuris gentium. 3. Qui igitur ex me et uxore mea nascitur in mea est potestate; item qui ex filio qui mei iuris est et uxore eius nascitur, idest nepos meus meaque neptis aeque in mea est potestate. idem optinet et in pronepote et pronepte et deinceps ceteris. qui tamen ex filia mea nascuntur, aui sui materni potestati non subicientur, set patris sui in potestate erunt.

De nuptiis[1]. Titulus 10.

Ἐννόμους[2]) *δὲ*[3]) *γάμους μεταξὺ ἀλλήλων συνιστῶσι ῥωμαῖοι, ἡνίκα περὶ γάμου τὰ*[4]) *τοῖς νόμοις διηγορευμένα φυλάξωσιν*[5]). *δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρρενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δέ θηλείας ἀνδρὸς δεκτικάς· τουτέστι τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδ ἔτος*[6]), *τὰς δὲ μείζονας*[7]) *εἶναι τῶν ιβ ἐνιαυτῶν. ταῦτα δὲ λέγομεν εἴτε αὐτεξούσιοι, εἴτε ὑπεξούσιοί*[8]) *εἰσιν οἱ πρὸς γάμον συνίοντες*[9]), *ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων καὶ ἕτερόν τι ζητοῦμεν, συναίνεσιν εἶναι τῶν γονέων ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οἱ συναπτόμενοι. τοῦτο γὰρ χρῆναι*[10]) *γίνεσθαι καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ φυσικὸς ἀπαιτεῖ λογισμός· ὁ πολιτικὸς μὲν διὰ τὸ ῥωμαίων ἴδιον*[11]), *τουτέστι τὴν ὑπεξουσιότητα, ὁ φυσικὸς δὲ, ἐπειδὴ δίκαιον τοὺς μέχρι τοιαύτης ἡλικίας ἀναθρέψαντας*[12]) *ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς*[13]). *δεῖ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεῖσθαι κέλευσιν*[14]). *ὅθεν ἀμφιβολίας αἴτιον γέγονεν ἐκεῖνο*[15])· *μαινομένου παῖδες*[16]) *υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν ἠπείγοντο. οὐ γὰρ παύεται τοῦ ἔχειν* in potestate *τοὺς παῖδας μανίαν ὁ πατὴρ δυστυχήσας, ἐπειδὴ οὐχὶ ὁ*[17]) *νήφων λογισμὸς τοῦ πατρὸς* in potestate *ποιεῖ τοῖς πατράσι*[18]) *τοὺς παῖδας, ὥςτε ἡμᾶς λέγειν στερηθέντα τὸν πατέρα τοῦ φρονεῖν συναπολλῦναι καὶ τὴν τῶν παίδων ὑπεξουσιότητα, ἀλλ' ὁ ἐξ ἐννόμων γάμων γενόμενος τοκετός. ἠβούλοντο οὖν οἱ παῖδες ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν, ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες τῆς τοῦ πατρὸς ἐδέοντο συναινέσεως· συναινεῖν δὲ ὁ μαινόμενος οὐκ ἠδύνατο. ζητοῦμεν εἰ δύνανται*[19]). *καὶ εἰ μὲν εἴπωμεν συναίνεσιν εἶναι τὸ λέγειν ἰδικῶς τὸν πατέρα ὅτι ἀρέσκομαι τῷ*

---

1) *περὶ γάμου* add. libri. 2) haec insunt Epa. 16, 2. Basil. 28, 1, 43: Syn. 3, 1, 8. Att. 20, 1. Harm. 4, 4. 2. 3) d. Syn. 4) *τὰ περὶ γ.* P. R. *τὰ περὶ τῶν* Syn. 5) —*ουσι* F. Syn. 6) *ὑπερβαίνειν τὸ ιδ χρόνον* Harm. 7) *μείζους* P. R. 8) *εἴτε ὑπ. εἴτε αὐτ.* P. R. haec ins. Epi. 23, 3. 9) *τυγχάνοντες* P. *συναπτόμενοι* Harm. qui hic desinit. 10) *χρὴ* P. Syn. 11) *δίκαιον* Pi. *ἴδ. δίκ.* cj. R. 12) *τοὺς γονεῖς δηλόνοτι* add. R. cum edd. aut F. 13) *τουτέστι τῷ γάμῳ συνευδοκιμεῖν* item. 14) *τουτέστι δεῖ τὸν πατέρασυναινεῖν* item. 15) *κἀκεῖνο* R. 16) *πατρὸς* R. *παῖδος* F[2]. 17) de. F. R. 18) *τῷ πατρὶ* cj. R. 19) —*αται* G.

De nuptiis.. Titulus 10.

Iustas autem nuptias inter se contrahunt ciues romani, cum ea quae de nuptiis legibus constituta sunt obseruant. oportet enim masculos puberes esse, feminas autem uiripotentes, idest illos quidem quattuordecimum annum implesse, hasce uero duodecimum. haec autem dicimus, siue patres familias sint qui coeunt, siue filii familias. set in filiis familias alterum quid requirimus, ut nempe consensum habeant parentum, in quorum potestate sunt qui coniungi uolunt. id enim fieri oportere et ciuilis et naturalis ratio persuadet. ciuilis quidem propter ius potestatis, quod romanorum proprium est; naturalis autem quia aequum est, ut qui ad eam usque aetatem subolem educauerint, id habeant honoris. oportet autem iussum parentis praecedere. unde illud quaesitum est: furiosi liberi, filius uel filia, ad contrahendas nuptias sollicitabantur. neque enim pater quia furere coepit ideo desinit liberos in potestate habere; non enim sana parentis mens eius liberos potestati subicit, ut dicamus patrem qui mente captus sit ius quoque potestatis in liberos amittere: set eorum ex iustis nuptiis procreatio. uolebant igitur liberi matrimonio coniungi, set cum adhuc filii familias essent, patris consensus indigebant. consentire autem furiosus cum nequeat, uideamus an possint coniungi. si dicimus consensum esse cum expresse dicat pater sibi matrimonium placere, eiusmodi

γινομένῳ καὶ[1]) τὴν τοιαύτην ἐπὶ[2]) τοῦ μαινομένου[3]) γίνεσθαι συναίνεσιν ἡ νόσος οὐ συγχωρεῖ· εἰ δὲ δεξώμεθα συναίνεσιν εἶναι τὸ δρῶντα τὸν πατέρα μὴ ἀντιλέγειν τῷ πραττομένῳ, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές. ὁ γὰρ μαινόμενος σιωπῶν οὐ συναινεῖ· ἐκεῖνος γὰρ σιωπῶν συναινεῖ, ὃς αἰσθανόμενος τοῦ γινομένου ἐναντιοῦσθαι δύναται, εἰ μὴ ἀρέσκηται τούτῳ. ὁ δὲ μεμηνὼς σιωπᾷ νικώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, οὐχ ἡδόμενος τῷ γάμῳ[4]). ἐπειδὴ οὖν πολλαὶ περὶ τούτων τῶν[5]) νομικῶν ἀμφιβολίαι γεγόνασι, γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τέμνουσα τὴν ἀμφισβήτησιν καὶ ἐπιτρέπουσα τῷ παιδὶ τοῦ μαινομένου νόμιμον ἑαυτῷ λαβεῖν[6]) γυναῖκα[7]) τὴν τοῦ πατρὸς μὴ ἀναμένοντι[8]) συναίνεσιν, ὥςπερ καὶ τῇ θυγατρί (τὸ γὰρ τῆς θυγατρὸς ἀναμφίβολον ἦν), φυλαττόμενον δηλονότι τῶν τῇ αὐτῇ[9]) θείᾳ περιεχομένων διατάξει. 1. Ἐπειδὴ δὲ 1. εἰρήκαμεν ὅτι ἔννομος γάμος ἐστίν, ἡνίκα ῥωμαῖος ὑπερβὰς τὸν ιδ ἐνιαυτὸν ἀγάγηται ῥωμαίαν οὖσαν μείζονα τῶν ιβ ἐνιαυτῶν[10]), ἆρα καὶ ἐάν τις λάβῃ τὴν ἰδίαν μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θυγατέρα, θέμιτος ὁ γάμος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς· εἰσὶ γὰρ γάμοι κεκωλυμένοι. Καὶ πρὸς κατάληψιν τούτων ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.[a]) ἡ συγγένεια ὄνομά ἐστι γενικόν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία, εἰς ἀνίοντας εἰς κατίοντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνίοντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ μήτηρ πάππος μάμμη καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνώτεροι· κατίοντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι· οἷον υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη καὶ οἱ ἔτι τούτων κατώτεροι, ἐκ πλαγίου δὲ οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δ' αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ θεῖος θεία καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς adgnátus[11]) καὶ cognátus. καὶ adgnátoi εἰσὶν οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος ἢ ἀδελφὴ[12]) ὁμο-

1) d. R. 2) ὑπὸ cj. G. 3) νόμου P. 4) οὐχ ἡδίως ἔχων R. 5) d. P. 6) λαμβάνειν F. 7) καὶ ins. R. 8) ἀναμένειν R. 9) d. R. τῇ θ. ταύτῃ P. 10) ἐτῶν R. 11) L 1. de ceteror. scriptione cf. R. 91. 12) d. P.

a) Cf. Epi. 22, 1 sq. et Theoph. 3, 2 pr.: Epa. 17, 1. Proch. 7, 1 sq. Bas. 28, 5, 1. Att. 21, 1 sq.

consensum fieri furor non patitur. sin autem consensum esse dicimus, cum pater sciens nuptiis non aduersetur, libere matrimonium procedere posse cuidam forte uidebitur, set non est hoc uerum. furiosus enim non ideo quia tacet consentire uidetur: ille enim tacendo consentit qui et contradicere potest, cum factum norit, nisi id sibi placeat. furiosus uero tacet morbo uictus non nuptias probans. cum ergo plures de hoc prudentium fuerint controuersiae, lata est nostri principis constitutio dubitationes amputans, quae furiosi filio concessit iustam sibi uxorem matrimonio sociare, patris consensum non expectanti, sicuti in filia optinebat (de filia enim non ambigebatur), seruatis tamen eiusdem sacratissimae constitutio-
1. praeceptis. 1. Cum uero dixerimus iustas esse nuptias cum ciuis romanus XIIII annis maior romanam ducat XII annis maiorem, an et si quis matrem forte suam aut sororem aut filiam duxerit, iustum erit matrimonium? nequaquam sane. a quarundam enim nuptiis abstinendum est. et ut rem melius intellegere possis, haec primum tibi perspecta habeas. cognatio cum generale nomen sit in tres deducitur, quarum alia supra, alia infra atque alia ex transuerso computatur. et superior est eorum qui nos genuere, ueluti pater mater auus auia, et his superiores. inferior autem est eorum qui ex nobis sati sunt, ueluti filius filia nepos neptis et his inferiores. ex transuerso autem cognati nobis sunt, qui nec nos genuerunt neque a nobis procreati sunt, set eandem originem atque stirpem nobiscum communem habent, ueluti frater soror patruus auunculus amita matertera et qui ex his descendunt. cognatio autem ex transuerso in duas deducitur, in adgnatorum nempe et cognatorum. et adgnati sunt qui per masculini sexus personas nobis coniunguntur, ueluti frater con-

πάτριος[1]) καὶ οἱ παῖδες οἱ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφου[2]) ἔκγονος ἢ ἐκγόνη[3]), θεῖος πρὸς πατρὸς καὶ οἱ[4]) τούτου παῖδες καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ θείου ἔκγονος[5]) ἐκγόνη. ἢ θεία πρὸς πατρός· καὶ ἁπλῶς ἡνίκα μὴ εὑρεθῇ θῆλυ πρόσωπον αἴτιον ὑπάρχον τῆς συγγενείας, λέγεται κατὰ τάξιν προσιέναι[6]) τὴν adgnatíona. cognátoi δὲ οἱ ἐκ θηλυγονίας ἡμῖν γινωσκόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμομήτριος μόνον[7]), οὐκέτι δὲ ὁμοπάτριος[8]) καὶ οἱ ἐκ τούτου κατίοντες ἢ ἀδελφὴ ὁμομήτριος[9]) ἤγουν καὶ τῆς[10]) ὁμοπατρίου ἀδελφῆς οἱ παῖδες. καὶ αὐτοὶ[11]) γὰρ cognátoi εἰσιν, ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον παρεντεθὲν τὸ τῆς ἀδελφῆς διέτεμε τὴν adgnatíona[12]). οἱ adgnátoi λέγονται καὶ legítimoi, τουτέστι νόμιμοι, καὶ cognátoi ἤτοι[13]) φυσικοί. οἱ δὲ cognátoi φυσικοὶ μόνον λέγονται[14]) οὐκέτι δὲ[15]) legítimoi. οὓς γὰρ μόνον[16]) νόμος ἐπίσταται, τούτους οἶδε καὶ ἡ φύσις. οὓς δὲ ἡ φύσις γινώσκει, οὐ πάντως οἶδεν ὁ νόμος· αὕτη δὲ ἡ συγγένεια διχῶς συνίσταται ἢ φύσει ἢ[17]) θέσει. καὶ φύσει μέν, ὅταν ἐξ ἐννόμων γάμων παῖδες προέλθωσι, θέσει δέ, ὅταν ἔχων τις υἱὸν λάβῃ ἕτερόν τινα εἰς υἱοθεσίαν. οὗτος[18]) μὲν γὰρ[19]) τοῦ ἐμοῦ[20]) φυσικοῦ παιδός,[21]) ἰδίου δὲ θετοῦ ἀδελφοῦ καὶ adgnátos ἐστι[22]) καὶ cognátos. οὓς γὰρ ἡ θέσις adgnátus αὐτῷ ποιεῖ, τούτους ἀποτελεῖ καὶ cognátus. καὶ γὰρ ἡ νόμιμος πρᾶξις, τουτέστιν ἡ υἱοθεσία, εὐχερῶς συνάπτεται τῇ adgnatíoni ἐννόμῳ οὔσῃ καὶ αὐτῇ. τὰ γὰρ νόμιμα τοῖς νομίμοις συνάπτεται. λοιπὸν δὲ ἡ adgnatíωn συναπτομένη τῇ θέσει ἕλκει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν φύσιν, τουτέστι τὴν cognatíona, καὶ οὓς adgnátus καλεῖ ὁ θετός, τούτους ὀνομάζει καὶ cognátus[23]). οὓς δὲ ἤμελλε adgnátus καλεῖν εἴτε φυσικὸς ὑπῆρχέ μου παῖς, τούτους

---

1) d. F. 2) d. P. 3) L1. L2. P. edd. ἐγγ. 4) ἐκ. add. F. R. 5) d. P. 6) προϊέναι em. R. 7) d. F. R. 8) expang. conatur R. 9) d. P. 10) ὁμομητρίου F. 11) οὗτοι P. G. F. 12) breuius R. τὸ τῆς ἀδελφῆς πρόσωπον διετ. τ. ἀδν. 13) ἤγουν F. R. 14) μόνον φυσικοὶ R. 15) καὶ add. R. 16) d. R. 17) νόμῳ καὶ add. R. 18) οὕτω R. μὲν d. P. F. R. 19) ὁ υἱοθετούμενος R. 20) μὲν add. P. F. R. 21) τοῦ add. R. 22) ἐστιν ἀδν. R. 23) κογν. καὶ ὀν. τούτους F. τούτους καὶ κογν. ὀν. R.

sanguineus soror consanguinea fratris filii et ex fratris filio nepos neptis amita et in summa donec feminini sexus personam inueniamus, quae cognationis auctor sit, dicitur adgnatio procedere. cognati autem sunt qui per feminini sexus personam nobis coniunguntur, ueluti frater uterinus tantum, non etiam consanguineus, eiusque liberi, soror uterina, uel etiam sororis consanguineae liberi. et hi quidem cognati sunt; feminini enim sexus persona intercedens adgnationem interrupit. adgnati uero legitimi quoque dicuntur et cognati seu natura coniuncti. cognati uero natura tantum coniuncti dicuntur, non etiam legitimi. quos enim ius agnoscit, eos natura quoque nouit; quos autem natura adgnoscit, non prorsus ius quoque nouit. haec autem cognatio bifariam consistit aut natura aut adoptione. et natura quidem cum ex legitimis nuptiis liberi nascantur, adoptione vero cum quis filium habens alterum adoptandum suscipiat. hic enim filii mei naturalis, sui autem fratris adgnatus fit et cognatus. quos enim adoptio ei adgnatos facit hos et cognatos efficit; legitimum enim negotium, ueluti adoptio, facile adgnationi coniungitur, quae et ipsa legitima est. legitima enim cum legitimis facile coniunguntur. postea uero adgnatio quae adoptionem sequitur naturam quoque secum trahit, idest cognationem et quos adgnatos filius adoptiuus uocat, eos et cognatos appellat. quos autem cognatos foret uocaturus, si naturalis mihi filius esset, hos, cum sit adoptiuus, neque adgna-

θετὸς ὢν οὐδὲ adgnátus *οὐδὲ* cognátus *καλεῖ. τὸ γὰρ ἐν φύσει* cognáton *ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐλέγομεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ ῥωμαῖος ῥωμαίᾳ συναπτόμενος ἔννομον γάμον ἀποτελεῖ διὰ τὸ εἶναί τινας κεκωλυμένους.*[a] *καὶ τέως ἐπὶ τῶν ἀνιόντων καὶ*[1]*) κατιόντων εἰς ἀπέραντος ὁ γάμος κεκώλυται*[2]*)· οὐ δύναται γάρ τις λαμβάνειν*[3]*) τὴν ἰδίαν μητέρα ἢ μάμμην ἢ θυγατέρα ἢ ἐκγόνην εἴτε φυσικαί εἰσιν εἴτε θεταί, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ θέσις ἐλύθη τῷ τρόπῳ τῆς* emancipatíonos. *αἰσχυνέσθω γὰρ τὴν νῦν*[4]*) ἢ*[5]*) πάλαι τοῦ πατρὸς ἢ*[6]*) πάππου προσηγορίαν. 2. Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου προ-* 2.
σώπων ἐστί τις κώλυσις ἀλλ' οὐ διηνεκής. ἰδοῦ γὰρ μεταξὺ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς οὐ συνίστανται[7]*) γάμοι, εἴτε ὁμοπάτριοί εἰσι καὶ ὁμομήτριοι κατὰ ταὐτὸ*[8]*), εἴτε μόνον ὁμοπάτριοι ἢ μόνον ὁμομήτριοι*[9]*). εἰ δὲ εἴη μοι θετὴ ἀδελφή, ἐφ' ὅσον μὲν συνέστηκεν ἡ θέσις ὁ γάμος ἐμποδίζεται. ταύτης δὲ διαλυθείσης διὰ τὸ ἐμὲ ἢ*[10]*) ἐκείνην* emancipátus *γενέσθαι, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ θέσις νόμιμος οὖσα διὰ τῆς* emancipatíonos *οὔσης ἐννόμου*[11]*) καὶ αὐτῆς διελύθη, εἰκότως οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχω πρὸς αὐτὴν συγγενείας. πάλαι μὲν γὰρ*[12]*), ὅτε οἱ δύο ἦμεν ὑπεξούσιοι, καὶ* adgnátan *αὐτὴν ἐκάλουν καὶ* cognátan· *τῆς δὲ* emancipatíonos *διαλυσάσης τὴν θέσιν,* adgnátan *αὐτὴν οὐ καλέσω. οὐκέτι γὰρ ἡ θέσις ἔννομος*[13]*) οὖσα κρατεῖ παρ' ἑαυτῇ τὴν νόμιμον συγγένειαν, τουτέστι τὴν* adgnatíona. *τῆς δὲ* adgnatíonos *ἀναιρεθείσης, ἀπολέλυται καὶ ἡ* cognatíων. *ἐπειδὴ γὰρ* adgnátan *αὐτὴν καλεῖν οὐ δύναμαι,*

---

1) *τῶν* add. R. *ἐπὶ τῶν* F. 2) *κἂν μὴ ἐξ ἐννόμων ὦσι γάμων* Pi. Syn. Harm. 3) *λαβεῖν* P. 4) *θετὴν* add. R. *ἡ νῦν θετὴ τῇ* cj. Ruhnken. *τῇ* Bas. Syn. Harm. 5) *ἡ* omn. · *τῇ ἐκγόνῃ πάλαι ἢ τοῦ πάππου* Harm. 6) *καὶ* F. R. 7) *ὁ γάμος* P. Vi. R. 8) *δὲ* add. F. 9) haec de. L1 10) de. F. 11) *ἐνν. οὔσης.* 12) de. P. 13) *ἔνν. ἡ θέσις.*

a) hinc — usque ad. 1, 10. 9 Bas. 28, 5. Syn. Harm. 4, 6. 21 sq. Thum secuntur. Quae hinc usque ad §. 6 traduntur, leguntur etiam in Epa., 17, 2—7, quae §. 9° in Epa. 17, 15—16. quae singula qualia sint suis locis proponemus.

tos uocat neque cognatos. cognatio enim quae natura contingit pro nihilo in adoptione habetur. Cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. proposuimus in superioribus non semper ciuem romanum romanae coniunctum iustas nuptias contrahere; sunt enim quaedam prohibitae. et inter parentes quidem et liberos in infinitum nuptiae prohibentur. non potest enim quis matrem suam aut auiam aut filiam aut neptem siue naturales sint, siue adoptiuae uxorem ducere, licet per emancipationem adoptio sit soluta. pristinum enim patris uel aui nomen nunc quoque ei pudori esse
2. debet. 2. Item inter eas quoque personas quae ex transuerso gradu cognationis iunguntur est aliquod impedimentum, set non perpetuum. sane enim inter fratrem sororemque nuptiae non consistunt, siue ex eodem patre eademque matre nati fuerint, siue ab alterutro eorum. set si quae per adoptionem soror mihi esse coeperit, nuptiae impediuntur. hac uero dissoluta mea forte aut illius emancipatione, libere matrimonium procedet. adoptione enim, utpote quae legitimum sit negotium, per emancipationem, quae iuris ciuilis quoque est, dissoluta, nullam cum ea speciem habebo cognationis. olim enim cum uterque in eiusdem patris potestate essemus, adgnatam eam et cognatam appellabam; adoptione uero per emancipationem soluta, adgnatam eam non appellabo. adoptio enim utpote quae iuris ciuilis sit ciuilem cognationem in se continet, idest adgnationem. adgnatione autem sublata cognatio quoque dissoluitur. et cum eam adgnatam

εἰκότως οὐδὲ cognátan. *διὸ ἐάν τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν εἰς θέσιν βούληται λαβεῖν, ὀφείλει πρότερον τὴν θυγατέρα ποιεῖν* emancipátan[1]). *εἰ δέ τις*[2]) *ἔχων υἱὸν καὶ νύμφην, βούληται εἰς θέσιν λαβεῖν τὴν νύμφην*, emancipateúein *πρότερον ὀφείλει τὸν υἱόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πράξῃ, τῇ θέσει τοῦ γαμβροῦ ἢ τῆς νύμφης ὁ γάμος διαλυθήσεται. εὑρεθήσονται γὰρ ἀδελφοί· μεταξὺ δὲ ἀδελφῶν οὐδὲ εἰ*[3]) *εἶεν θετοὶ συνίσταται γάμος.*
3. *Τὴν*[4]) *τοῦ ἀδελφοῦ ἢ*[5]) *τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμ-* 3.
βάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις[6]). *ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτων ἐκγόνην, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δ̄ ἐστι βαθμοῦ, ἐξ οὗ βαθμοῦ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον*[7]), *οἷον τὴν*[8]) *θυγατέρα τοῦ θείου ἢ τῆς θείας. κανὼν γὰρ ἔστω σοι καθολικός· ἐκείνου προσώπου οὗ τὴν θυγατέρα οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, τούτου οὐδὲ τὴν ἐκγόνην. εἰ δὲ ὁ φύσικός μου πατὴρ λάβῃ τινα κόρην εἰς θέσιν, γένηται δὲ ἐκ ταύτης θυγάτηρ δύναμαι λαβεῖν*[9]) *ταύτην πρὸς γάμον, ἐπειδὴ* cognáta *μοί*[10]) *ἐστιν αὕτη ὡς ἐκ θηλυγονίας γινωσκομένη. εἰρήκαμεν δὲ τὸν*[11]) *ἐν φύσει* cognáton *ἐν θέσει οὐδὲν*[12]) *εἶναι.* 4. [13]) *Δύο ἀδελφῶν ἀρρένων ἢ θηλείων* 4.
παῖδες ἢ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς[14]) *δύνανται πρὸς γάμον συνά-*

---

1) *ἐμαγκίπατον* Vi. R. 2) de. G. 3) Vi. *ἐὰν* R. 4) *γὰρ* ins. Syn. Bas. 5) *τὴν* ins Bas. 6) *λαμβάνειν οὐ δύναμαι πρὸς γάμον* P. *οὐ λαμβάνω πρὸς γάμον* Harm. 7) L[1]. *οὐ δύναμαι* P. Vi. R. *ἐξ οὗ βαθμοῦ δύνασθαι λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις* F. Cum L[1]. faciunt Epa. et Harm. 8) *θετὴν* add. P. R. 9) *λαμβάνειν* L[1]. F. 10) *μού* R. 11) ex cj. R. cett. *τὸν* 12) *μηδὲν* R. 13) longe aliis uerbis Bas. Syn. Epa. Harm., praecipue crediderim ob mutatum ius. 14) libri quos contuli add. *οὐ*. a) In uno cod. paris. deesse uoculam '*οὐ*' F. testatur, qui ait eam recentiore manu ibi adiectore fuisse (F[2] 68).

a) In L[1]. manu recentiore legitur: »*οὐ* deest in minori cod. Politiani et sane rectissime . . . set et hoc locis plerisque titulo minor codex praestat multoque amplior est.« Io. Metellus Sequanus. Set scholii meminisse iuuet ad Epa. 17, 2 [ed. Zach. p. 110]: *τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἐν τοῖς ἰνστιτούτοις κατὰ τοιαύτην ἐρρέθη διάνοιαν ὅτι δύναται μέν τις ἐκ τοῦ δ̄ βαθμοῦ οἷον τὴν ἐξαδέλφην λαμβάνειν· τοῦτο γὰρ τότε οὐκ ἐκωλύετο.* quibus fretus, omni deposito scrupulo, *οὐ* deleui. Idem scholion in libris Prochiri inuenitur, cf. Zachariae. *Ὁ προχ. νόμος* p. 52.

uocare non possim, merito ne cognatam quidem. et ideo si
quis generum suum adoptare uelit, debet antea filiam eman-
cipare. nisi enim id faciat, adoptione generi nurusue eorum
matrimonium dissoluitur, utpote qui frater et soror esse
coeperint. inter eiusmodi enim personas, licet adoptiuae sint,
3. nuptiae non consistunt. 3. Fratris sororisue meae filiam
uxorem ducere mihi nefas est, set neque eorum neptem, quam-
uis quarto sit gradu, ex quo gradu uxorem ducere licet, ue-
luti patrui amitaeue filiam. regula enim uniuersalis sit tibi:
cuius filiam uxorem ducere mihi non liceat, eius ne neptem
quidem licere. Si uero pater meus naturalis adulescentulam
aliquam adoptandam suscipiat atque ex ea filia nascatur,
hanc uxorem ducere possum; cognata est enim mihi, ut-
pote quae per feminini sexus personam mihi coniungatur:
diximus autem cognationem in adoptione pro nihilo haberi.
4. 4. Duorum fratrum uel sororum liberi aut fratris et sororis

πτεσθαι. 5. Τὴν ἐμὴν ámitan (ámita δὲ[1]) ἡ πρὸς πατρὸς θεία) οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον, εἰ καὶ θετή ἐστιν· οὐ μὴν οὐδὲ τὴν matertéran (matertéra δέ ἐστιν ἡ πρὸς μητρὸς θεία), ἐπειδὴ μητρῶν τάξιν ἐπέχουσιν. τούτῳ τῷ[2]) λόγῳ οὐδὲ τὴν μεγάλην ámitan οὐδὲ τὴν μεγάλην matertéran, ἐπειδὴ μαμμῶν τάξιν ἐπέχουσιν. καί ἐστι[3]) μεγάλη ámita ἡ τοῦ πάππου μου ἀδελφὴ, ἣν ὁ ἐμὸς πατὴρ ámitan ἐκάλει[4]), ἐγὼ δὲ μεγάλην ámitan ἀποκαλῶ[5]). μεγάλη δὲ matertéra ἡ ἀδελφὴ τῆς ἐμῆς μάμμης, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ matertéran καλεῖ[6]), ἐγὼ δὲ μεγάλην[7]) matertéran. εἴρηται δὲ[8]) ἐπὶ τῆς amítas ὅτι οὐ δύναμαι ταύτην λαβεῖν, οὐδ' εἰ ὑπάρχῃ θετή· οὐκέτι δὲ καὶ[9]) ἐπὶ τῆς matertéras. καὶ πῶς συμβαίνει εἶναι θετὴν ámitan ἢ μεγάλην θετὴν ámitan; οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς πατρὸς[10]) ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πατέρα ἔλαβε κόρην τινὰ εἰς θέσιν καὶ ὁ μὲν μὲν ἐμὸς πατὴρ ἐκάλει αὐτὴν θετὴν ἀδελφὴν, ἐγὼ δὲ θετὴν ámitan. μεγάλη δὲ θετὴ ámita πῶς προβαίνει[11]); ὑπόθου ὅτι ὁ πρόπαππός μου ὁ πρὸς πατρὸς ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πάππον ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινὰ, ἣν ὁ ἐμὸς πάππος ἐκάλει θετὴν ἀδελφὴν, ὁ δὲ ἐμὸς πατὴρ θετὴν ámitan, ἐγὼ δὲ μεγάλην θετὴν ámitan. διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς amítas προσετέθη τὸ τῆς θέσεως, οὐ μὴν ἐπὶ τῆς matertéras, ἐπειδὴ κατὰ ἀρρενογονίαν μοι συναπτομένη ηὑρίσκετο[12]) adgnáta. ἦν δὲ αὐτὴ καὶ cognáta· ὁ γὰρ adgnátos πάντως καὶ cognátos. ἐπὶ δὲ τῆς matertéras ἡ θέσις πάντως οὐκ ἐνεπόδιζε τῷ γάμῳ [matertéra οὖσα][13]). ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ θήλεως[14]) ἐγινώσκετό μοι προσώπου cognáta ἐστίν. ὑποκειμένης δὲ θέσεως οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχει πρός με συγγενείας[15]) διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· τὸ ἐν φύσει cognáton ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ὥςτε[16]) οὖν

---

1) ἐστὶν F. R. λέγεται P. 2) d. P. F. 3) ἐστὶ καὶ F. 4) de. R. 5) ἀποκ. ἀμ. P. 6) de. P. 7) καλῶ add. P. 8) d. R. 9) d. R. 10) ὁ πρὸς π. πάπ. μου R. 11) συμβαίνει R. 12) —ται P. F. 13) pro gloss. exp., R. cum ant edd. —τέρας οὔσης. 14) θηλυγονίας R. 15) ἐπειδὴ τὴν θετὴν ματερτέραν δύναμαι λαβεῖν τουτέστι τὴν μάμμην [l. θείαν] μου τὴν πρὸς μητρὸς, τὴν δὲ θετὴν ἄμιταν οὐ δύναμαι, τουτέστι τὴν μάμμην [l. θείαν] μου τὴν πρὸς μητρὸς. Vi. ed. ant. F. perperam intrudunt. 16) ὡς L1. F. R.

5. iungi matrimonio possunt. 5. Amitam meam (amita est autem patris soror) nequeo uxorem ducere, licet adoptiua sit, set neque materteram (est autem matertera matris soror) quia parentum loco habentur: eademque ratione neque magnam amitam neque magnam materteram, quippe quae auiarum loco habeantur. est autem *magna amita* aui mei soror, quam pater meus amitam appellabat: ego uero magnam amitam uoco. *magna* autem *matertera* soror est auiae mea, quam mater mea materteram, ego autem magnam materteram uoco. dicitur autem de amita non posse me eam uxorem ducere, quamuis adoptiua sit; non uero de matertera. et quomodo fit ut quaedam per adoptionem amita magnaue amita esse incipiat? ut ecce auus meus paternus, qui filium habebat patrem meum, puellam quandam adoptandam suscepit, quam pater meus adoptiuam sororem uocabat, ego autem adoptiuam amitam. quomodo autem quaedam magna amita per adoptionem esse coepit? finge proauum paternum meum, cum filium haberet auum meum, puellam quandam adoptandam suscepisse; hanc auus meus adoptiuam sororem uocasset, pater autem meus adoptiuam amitam, ego demum magnam, adoptiuam amitam. ideo autem in amita tantum adoptionis feci mentionem, non uero in matertera, quia, cum per masculini sexus personam mihi coniungatur, adgnata mihi esse intellegitur, set et cognata: quisque enim adgnatus est ipse prorsus et cognatus. si quae autem per adoptionem mihi matertera esse coeperit, nuptiae prorsus non prohibentur: nam, quippe quae mihi per feminini sexus personas iungatur, cognata mihi erit: set cum talis per adoptionem facta sit, nullam mecum cognationis speciem habet, propter iuris regulam, qua in adoptionem cognatio pro nihilo haberi

μὴ κεκωλυμένου τοῦ γάμου, διὰ τοῦτο οὐκ ἐθεμάτισα θετὴν matertéran. *πῶς*[1]) *συμβαίνει ἐκ θέσεως γίνεσθαι*[2]) matertéran; *οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς μητρὸς ἔχων θυγατέρα τὴν ἐμὴν μητέρα ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινά, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ ἐκάλει θετὴν ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ θετὴν* matertéran. 6. 6. *Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τοὺς διὰ συγγένειαν κεκωλυμένους γάμους. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι οὐ διὰ δεσμὸν συγγενείας διὰ δὲ ἀγχιστείαν μὴ προβαίνοντες. ἀγχιστεία δέ ἐστιν οἰκειότης προσώπων ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένη*[3]) *συγγενείας ἐκτός. οἷον οὐ δύναμαι*[4]) *λαμβάνειν*[5]) *τὴν ἐμὴν προγόνην ἢ νύμφην, ἐπειδὴ θυγατέρων τάξιν ἐπέχουσιν*[6]). *καὶ νύμφη μέν ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ μου*[7]) *γαμετή, προγόνη δὲ ἣν ἔσχεν ἐξ ἑτέρων γάμων ἡ ἐμὴ γαμετή*[8]).[a]) *δεῖ δὲ προςθῆναι τό »ποτε« καὶ λέγειν· οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον τήν ποτε μου νύμφην ἢ τήν ποτέ μου προγόνην. προστιθέντες γὰρ τό »ποτε« δεικνύομεν μὴ ὑπόντα τὰ πρόσωπα*[9]) *τῆς ἀγχιστείας αἴτια γεγονότα*[10]) *καὶ αἰδοῖ τῆς ἀγχιστείας τὴν συνάφειαν ἐπέχομεν. ἐὰν γὰρ εἴπω τήν ποτέ μου νύμφην, ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς μὲν υἱὸς*[11]) *αὐτῆς δὲ ἀνήρ. ἐὰν δὲ*[16]) *εἴπω τήν ποτέ μου προγόνην ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ἡ αὐτῆς μὲν μήτηρ ἐμὴ δὲ γαμετή. εἰ γὰρ ἔτι ἡ μέν ἐστι νύμφη ἡ δὲ προγόνη, μείζονι κεκώλυμαι λόγῳ ταύτην ἀγαγέσθαι· εὑρίσκεται γὰρ ἢ ὁ ἀνὴρ δύο γαμετὰς ἢ ἡ γυνὴ δύο ἔχουσα ἄνδρας. ἐαν γὰρ λάβω γυναῖκα τὴν*[17]) *μου νύμφην εὑρίσκεται ἐκείνη ἔχουσα τὸν ἐμὸν παῖδα καὶ ἐμέ· εἰ δὲ τὴν νῦν μου προγόνην, συμβήσεται με*[18]) *δύο γαμετὰς ἔχειν, τὴν νῦν*[19]) *γαμετὴν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα τὴν ἐμὴν προγόνην. κεφαλικὴ δὲ*[20]) *ὥρισται τιμωρία κατὰ τῶν*

---

1) *δὲ ἐνταῦθα* add. F. R. 2) *γινέσθαι ἐκ θέσεως* R. 3) *συνημμένων* R. Syn. 4) *ἐγὼ* ins. R. 5) *λαβεῖν* R. 6) *ἔχουσι* R. ceterum haec uerba de. Bas. Syn. Harm. 7) L1. cett. de. Bas. Syn. Harm. aliis uerbis utuntur. 8) *ἡ τῆς ἐμῆς γυναικὸς θυγάτηρ* R. 9) d. P. F. 10) *καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως δύναμαι συναφθῆναι καὶ ἀπογενομένων τῶν προσώπων δι' ὧν ἡ ἀγχιστεία γέγονε* perperam add. R., cui et Bas. refragantur. 11) *μὲν ὁ ἐμ. υἱ.* L1. P. F. 16) *εἰ* Bas. 17) d. G. *νῦν τὴν* L1. P. F. 18) *μοι* R. 19) *μου* ms. R. 20) d. P.

a) Cf. Gai. 1, 63 (Rend. Ist. Lomb. XVI 584).

solet. cum igitur nuptiae non sint prohibitae, exemplum materterae adoptiuae non addidi. et quomodo fit ut aliqua mihi per adoptionem matertera esse incipiat? ut ecce: auus meus maternus, qui filiam habebat matrem meam, puellam quandam adoptandam suscepit, quam mater meus sororem adop-
6. tiuam uocabat, ego autem adoptiuam materteram. 6. Proposuimus in superioribus quae nuptiae propter cognationem impediantur. sunt uero aliae, quae non propter cognationis uinculum, set propter adfinitatem non procedant. adfinitas est autem necessitudo personarum, quae nobis per nuptias citra cognationem iunguntur. ut ecce priuignam aut nurum uxorem ducere non possum, quia filiarum loco sunt. et nurus quidem est uxor filii, priuigna autem, quam ex aliis nuptiis uxor mea peperit. uerbum autem »quondam« addendum est, ut dicatur: nequeo uxorem ducere quae mihi *quondam* nurus aut *quondam* priuigna fuerit. cuius uerbi adiectione significamus iam eas personas non extare, quae adfinitatis auctores fuerint. propter enim adfinitatis respectum nuptias prohibemus. si enim dixero *quondam nurum meam*, satis ostendo meum quidem filium decessisse, eius uero maritum. item si dixero *quondam mihi priuignam*, significo matrem quidem eius, meam uero uxorem mortuam esse. nam si adhuc altera nurus, altera priuigna sit, maiore quadam ratione prohibeor eam ducere uxorem, cum aut uir duas foret uxores habiturus aut mulier duos uiros. nam si nurum meam uxorem duxero, fiet ut illa duos habeat maritos, meum scilicet filium et me; sin autem priuignam, fiet ut ego duas habeam uxores, eam scilicet quam prius habebam eiusque filiam, quae mihi priuigna est. capitalis autem poena est constituta

διπλοὺς γάμους[1]) συνιστώντων. οὐδεὶς οὖν τὴν μείζονα[2]) κώλυσιν ἀφεὶς, λέγω δὴ τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν, τρακταΐζει τὴν ἐλάττονα καὶ λέγει κεκωλύσθαι τὴν συνάφειαν διὰ τὴν τῆς ἀγχιστείας τιμήν. 7. Οὐ δύναμαι λαμβάνειν[3]) τήν ποτέ μου 7.
πενθερὰν ἢ τὴν ποτέ μου μητρυιὰν, ἐπειδὴ[4]) μητρῶν τάξιν ἐπέχουσιν. καὶ πενθερὰ μέν ἐστιν ἡ τῆς ἐμῆς γαμετῆς μήτηρ· μητρυιὰ δὲ[5]) ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς γαμετὴ, ἐξ ἧς οὐκ ἐτέχθην. προςτέθεικα δὲ κἀνταῦθα τό »ποτε«, ἵνα δείξω μὴ ὑπόντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια πρόσωπα διὰ τὸ τελευτῆσαι[6]) τὴν ἐμὴν γαμετὴν ἤγουν τὸν ἐμὸν πατέρα. εἰ γὰρ ἔτι ζῶσι, διπλῶς[7]) ἐπεισάγεται γάμου. εἰ γὰρ λάβω τὴν ἐμὴν πενθερὰν, εὑρίσκομαι δύο ἔχων γαμετὰς τὴν πενθερὰν[8]) καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα. εἰ δὲ τὴν νῦν μητρυιὰν, ἀποτελεσθήσεται ἐκείνη δύο προσώπων γαμετὴ τοῦ πατρός μου καὶ ἐμοῦ[9]) αὐτοῦ. οἶδας δὲ κεφαλικὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τῶν διπλῶν γάμων τιμωρίαν. 8. Prî- 8.
mos[10]) ἔχων υἱὸν ἀπὸ Τιτίας ἔλαβε Príman πρὸς γάμον ἔχουσαν θυγατέρα ἀπὸ Τιτίου, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μὲν εἶχε θυγατέρα, ὁ δὲ υἱόν. οἱ τούτων παῖδες οἱ ἐν τῇ συνηθείᾳ[11]) λεγόμενοι ἀλληλοπρογόνοι καλῶς ἀλλήλοις συνάπτονται, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ αὐτοῖς τεχθείη ἐκ τοῦ συστάντος[12]) μετὰ τὴν αὐτῶν γέννησιν γάμου. 9. Ἡ ἐμὴ γαμετὴ τὸν 9.
πρὸς ἐμὲ repudíῳ[13]) διαλύσασα γάμον ἀνδρὶ δευτέρῳ συνήφθη· ἔσχεν ἐκ τούτου θυγατέρα. ζητοῦμεν εἰ τὴν ἐξ αὐτῆς θυγατέρα δύναμαι[14]) λαβεῖν. καί φησι[15]) μὴ εἶναι μὲν αὐτὴν προγόνην ἐμὴν[16]). προγόνη[17]) γάρ ἐστιν ἡ πρὸ[18]) τῶν ἐμῶν τεχθεῖσα γάμων. πλὴν διὰ τὸ εὐπρεπὲς ἀπέχεσθαι δεῖ με τῆς πρὸς αὐτὴν συναφείας. καὶ γὰρ ἡ γενομένη μνηστὴ τοῦ ἐμοῦ

---

1) διπλοῦν γάμον R. 2) κόλασιν Vi. ed. ant F. 3) λαβεῖν P. R. hunc §. Bas. cum Harm. artius ita reddunt: οὐδὲ τὴν πενθεράν μου ἢ τὴν μητρυιάν μου, ἐπειδὴ μητέρων τάξιν ἐπέχουσιν, quae ex alia Inst. uersione forsan excerpta sunt. 4) ἐπεὶ R. 5) d. G. 6) —τᾶν P. 7) δίττωσις P. 8) μου ins. P. 9) δὲ L1. 10) L1. cett. graecis litt. Πατρῖμος . . . Πατρῖμαν Vi. R. 11) τῷ συνήθει R. 12) συνιστάντος G. 13) ita scrib. L1. 14) πρὸς γάμον ins. F. qui et λαμβάνειν habet. 15) L1. cet. φημε. 16) d. R. 17) μὲν add. F. 18) πρὸς F.

in eos qui binas contrahant nuptias. nemo enim, maiore ne-
glecto impedimento, idest poena capitali, minus considerat ac
7. dicit propter adfinitatis respectum eos coire non posse. 7.
Non possum eam uxorem ducere, quae mihi quondam socrus
aut nouerca fuerit, quia matris loco est. et socrus quidem
est meae uxoris mater, nouerca autem patris mei uxor, ex
qua non sum ego natus. hic quoque addidi »quondam«, ut
significem personas non extare, quae cognationis auctores fue-
rint, cum uxor mea paterue meus mortuus sit. nam si adhuc
uiuerent, nuptias geminari contingeret. si enim socrum meam
uxorem duxero, duas habere uxores uidebor, socrum scilicet
eiusque filiam; sin autem nouercam, ipsa duos habere mari-
tos intellegetur, patrem meum et me metipsum. nosti autem
8. capitalem poenam binarum nuptiarum esse constitutam. 8.
Primus qui filium ex Titia habuerat, Primam uxorem du-
xit, quae filiam ex Titio habuerat, aut ex contrario alter
filiam habebat, altera filium. horum filii, qui apud Graecos
uulgo ἀλληλοπρόγονοι audiunt, recte inuicem coniunguntur, li-
cet frater sororue ipsis nascatur ex matrimonio, quod post
9. eos natos contractum est. 9. Uxor mea cum diuortium a
me fecisset, alteri uiro nupta est, ex quo filiam habuit. quae-
ritur an filiam ex ea natam uxorem ducere possim? et ait
[Iulianus] illam quidem priuignam meam non esse, cum illa
priuigna sit quae ante nuptias meas sit procreata; set ho-
nestius esse eiusmodi nuptiis me abstinere. nam et sponsa

παιδὸς οὐ γέγονέ μου νύμφη, γάμου μὴ παρακολουθήσαντος,
οὐδὲ ἡ τοῦ πατρός μου μνηστὴ γέγονέ μου μητρυιὰ τῶν γά-
μων ἐμποδισθέντων. καὶ ὅσον ἐκ τῶν εἰρημένων ἠδυνάμην
ταύτην λαμβάνειν[1]) πρὸς γάμον, ἀλλὰ κἀνταῦθα διὰ τὸ εὐπρε-
πὲς ἐπαινεῖ ἡμᾶς[2]) Iulianòs τοῖς τοιούτοις μὴ προσιόντας[3]) γά-
μοις. 10. Ἆρα δὲ ἡ συγγένεια ἡ ἐν δουλείᾳ ἐμποδὼν γένε- 10.
ται τῷ γάμῳ; οἷον συνηλευθερώθη τίς τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ ἢ
τῇ[4]) οἰκείᾳ ἀδελφῇ· ζητοῦμεν εἰ ἐπιτέτραπται γάμος γίνεσθαι
αὐτῶν[5]) μεταξύ. καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν οὐ νομίζε-
ταί τις μεταξὺ αὐτῶν εἶναι συγγένεια· πλὴν διὰ τὸ τοῦ αἵμα-
τος δίκαιον, ὅ ἐστι ius sanguinis[6]), ἡ συνάφεια κεκώλυται. 11. 11.
Ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα πρόσωπα, ἅτινα διαφόρων αἰτιῶν χάριν οὐ
δύναμαι λαβεῖν[7]) πρὸς γάμον. ταῦτα δὲ ἐν τοῖς Digéstois[8])
ἤτοι[9]) τῷ Πανδέκτῃ[10]) ἐκ πολλῶν ἀρχαίων συναχθέντα[11]) ἐγ-
γραφῆναι ἐπέτρεψεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς[12]). 12. Εἰ 12.
δέ τις ὑπεναντία[13]) τῶν εἰρημένων ἀγάγηταί τινα πρὸς γάμον
οὐκ αἰσχυνθεὶς τὴν τῶν ἀνιόντων ἢ κατιόντων συγγένειαν, οὐδὲ
τὰ ἐκ πλαπίου κεκωλυμένα πρόσωπα, οὐδὲ ἐν νῷ λαβὼν[14]) τὴν
ἐκ τῆς ἀγχιστείας κώλυσιν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῶν συνελευ-
θερωθέντων συγγενῶν, οὔτε αὐτὸς[15]) ἀνὴρ, οὔτ' ἐκείνη γα-
μετὴ κληθήσεται, ἀλλ' οὐδὲ γάμος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ προῖξ τὸ
ἐπιδιδόμενον[16]). ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα τῶν ἀκολάστων ἐπισχεῖν
οὐ δύναται τὴν προαίρεσιν, μείζονα ποινὴν ἐπιτίθησιν[17]) ὁ νό-
μος. λέγει γὰρ τοὺς ἐκ[18]) τοιαύτης συναφείας τικτομένους
ὑπεξουσίους μὴ γίνεσθαι τῷ πατρὶ, καὶ οὓς ἡ φύσις ἐδωρή-
σατο, ὁ νόμος ἀγνοεῖ, ὡς μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ τεχθέντας προαί-
ρεσιν. ἀλλ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα
τοιοῦτοί εἰσιν ὁποίους εἶναι συμβαίνει τοὺς ἀπὸ πορνείας συλ-

---

1) λαβεῖν P. 2) ἡμῖν R. 3) προσιέναι R. 4) uerba οἰκείᾳ — τῇ d. R. 5) ἀναμεταξὺ P. R. 6) iuris sanguinis P., qui et ὅπερ l. pro ὅ. 7) λαμβάνειν L1. F. 8) L1. 9) ἤγουν R. 10) —κτῳ edd. ant F. 11) —ντι P. 12) ὁ θ. ἡμ. ἐπ. β. F. 13) ὑπεναντίον R. ἀπ' ἐναντίας F. ἐπεναντίον G. 14) τὴν τῆς R. 15) de. L1. F. 16) διδόμ. P. 17) —θεται P. 18) τῆς add. F.

filii mei nurus mihi non est facta, cum nuptiae non fuerint secutae; neque patris mei sponsa nouerca mihi facta est, nuptiis non secutis, ita ut quod ad ea, quae in superioribus sunt proposita, eas uxores ducere possim. set hic quoque honestatis ergo hortatur nos Iulianus eiusmodi nuptiis absti-
10. nere. 10. An illa quoque cognatio, quae in seruitute est contracta, nuptiis impedimento est? ut ecce quis cum filia sua uel sua sorore manumissus est: uideamus an nuptias inter eos fieri permittatur. et quod ad iuris suptilitatem non intellegitur ulla esse inter eos cognatio, set propter ius san-
11. guinis coniunctio prohibetur. 11. Sunt aliae quoque personae quas propter diuersas rationes nequeo uxores ducere, quas in Digestis seu Pandectis ex multis ueteribus collectas
12. sanctissimus princeps noster enumerari permisit. 12. Si quis aduersus ea quae diximus quandam mulierem uxorem duxerit, neque parentum uel liberorum cognationem ueritus, neque eam, quae ex transuerso est, neque adfinitatis impedimentum reputans, uel etiam seruili cognatione posthabita, neque ipse uir, neque illa uxor uocabitur, neque nuptiae id quod factum est, neque dos, quod datum est. set cum haec ad hominum flagitiosorum libidinem coercendam non sufficiant, maiorem quandam poenam lex inrogauit. cautum est enim ne qui ex eiusmodi coitu nascantur in potestate patris sint; et quos natura donauit, ius ignorat, utpote qui contra eius placita nati sint. sed quod ad parentis potestatem attinet, tales hi habentur, quales qui uulgo concepti sunt. neque isti

[illegible]¹) οὐδὲ οἱ [illegible]²) πατέρα³) ἔχειν νο-
[illegible] οὗτός ἐστι⁴) [illegible] τὸ πλῆθος τῶν μιγνυ-
[illegible] τούτους spurius⁵) καλεῖν ἢ ἀπὸ ἑλληνι-
[illegible] σποράδην concepti, οἷα⁶) σποράδην συλλη-
[illegible] sine patre filii⁷), ἐπειδὴ παῖδές εἰσιν ἀπάτο-
[illegible]⁸) οὖν ἐστι [illegible] τῆς τοιαύτης διαλυθείσης
[illegible] γίνεσθαι [illegible]. οἱ δὲ τοὺς ἀθεμί-
[illegible] γάμους οὐ [illegible] τὰς εἰρημένας ὑφίστανται
[illegible] γὰρ καὶ [illegible]¹⁰), ἃς ἐκ τῶν βασιλικῶν
[illegible] διατάξεων. 13. Ἔστι δὲ ἰδεῖν πότε¹¹) τις ἅμα 13.
[illegible] οὐκ ἔστιν in potestate τοῦ πατρός, μετὰ δὲ
[illegible] γίνεται in potestate. καὶ ποῖος οὗτός ἐστιν; ἐμιγνύ-
[illegible] γυναικί τινι¹²), πρὸς ἣν νόμιμον οὐκ ἐκωλυόμην συστῆ-
[illegible] γάμον· [illegible] δὲ αὐτῇ οὐχ ὡς γαμετῇ ἀλλ' ὡς
[illegible] ἐτέχθησαν παῖδες ἐντεῦθεν· οὐκ
[illegible] τυχὸν ἢ [illegible] μὴ προηγεῖσθαι¹⁴), ἀλλ' ἐστὶ
[illegible] in potestate [illegible] μετὰ ταῦτα εἰς βουλευτή-
[illegible] ὁ παῖς [illegible]. τὸ δὲ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ συ-
[illegible] γενήσεταί μοι in potestate. [illegible] ἣν ἔχειν με γυναῖκα
[illegible] οὐχ ὡς γαμετῇ, ἐκώλυσεν ἔλλειψις· ἐτέχθη
[illegible] ὁ νόμος [illegible] τῆς [illegible]θέσεως εἰ δὲ μετὰ ταῦτα, καθὼς¹⁵) εἰρη-
[illegible] οὐκ ἔστιν in potestate. [illegible] ἡμῶν βασιλέως, προικῷα γέ-
[illegible] διατάξεως [illegible] οἱ προτεχθέντες τῶν προικῴων,
[illegible] πρὸς [illegible] εἴ τινας συμβαίνῃ¹⁷) τεχθῆναι, ὑπε-
[illegible] καὶ οἱ μετὰ ταῦτα [illegible] κατὰ τὰ περιεχόμενα τῇ τοῦ θειοτά-
[illegible] μου¹⁸) [illegible]
[illegible] ἡμῶν [illegible] διατάξει.

1) [illegible] 2) [illegible] ex P, cett. οὗτοι. 3) — έρας P. R. [illegible] P. 5) L¹. 6) οἷον R. 7) ἤτοι ins. P. [illegible] P. R. 9) ἐφίστ. P. 10) d. L¹. P. ἤτοι F. [illegible] R. [illegible] habet. 12) μ. τ. δὲ R. 13) τινὶ γ. [illegible] ὅτι [illegible] R. [illegible] P. 15) καθὰ P. R. κατὰ F. 16) εἰ- P. R. [illegible] 17) [illegible] P. R. 18) μου P. [illegible]

enim patrem habere intelleguntur, quippe qui propter coeuntium multitudinem incertus sit, set spurii uocari solent: uel a graeca uoce quasi *σποράδην* concepti uel quasi sine patre filii. sequitur ergo ut et dissoluto tali coitu, neque dotis exactio fieri possit. qui autem prohibitas contrahunt nuptias non solum praedictas poenas patiuntur, set alias quoque, quae
13. ex principalibus constitutionibus nosci possunt. 13. Inuenire autem licet interdum ut aliquis statim ut natus sit in potestate parentis non fiat, postea uero in potestatem redigatur. et quis est eiusmodi? coiui cum muliere quadam, quam iure uxorem ducere non prohiberer; coiui tamen non ut cum uxore, set ut cum meretrice forte aut concubina. liberi inde nati sunt. quorum quisque non est in potestate, quia nuptiae non praecesserunt, set naturalis est filius. hunc optuli postea curiae; quo facto, in meam redigetur potestatem. idem est etiam si cum muliere coiui, non tamen sicuti uxore, quam uxorem habere non ius set propositum impediret. si filius inde nascatur, non erit in potestate. set si postea, sicuti piissimi principis nostri constitutione cautum est, dotalia instrumenta cum ea componantur, non tantum qui antea nati sunt set etiam si quos post instrumentum conditum nasci contigerit, in mea efficientur potestate secundum ea quae sacratissimi principis nostri constitutione continentur.

De adoptionibus[1]). Titulus 11.

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτιπερ ἔχομεν τὸ in potestate *κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων τῶν ἐξ ἐννόμων γάμων ἡμῖν γεννωμένων. εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι αὕτη ἡ* potestas[2]) *καὶ ἐπὶ τῶν θετῶν πρόεισι παίδων. καὶ τί ἐστιν υἱοθεσία;*[a]) *νομίμη πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν πρὸς παίδων*[3]) *παραμυθίαν ἐπινενοημένη· τυχὸν γὰρ οὐκ ἔχων*[4]) *παῖδας διὰ τὸ μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ γάμον ἢ ἐλθεῖν μὲν μὴ παιδοποιῆσαι δὲ ἢ παιδοποιῆσαι μὲν ἀποβαλέσθαι*[5]) *δὲ τούτους, τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἐλάττωμα ἢ τὸ συμβὰν δυστύχημα βουλόμενος ἐπικουφίσαι ἔλαβον*[6]) *εἰς υἱοθεσίαν τινά*[7]). *τοῦτο δὲ εἴρηται οὐχ ὡς*[8]) *μόνων*[9]) *ἐκείνων εἰς θέσιν λαμβανόντων τῶν οὐκ ἐχόντων παῖδας· καὶ οἱ ἔχοντες γὰρ ἀκωλύτως*[10]) *λήψονται, ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος, ἔνθα εἴπομεν τὸν βουλόμενον εἰς θέσιν*[11]) *λαβεῖν τὴν νύμφην ἢ τόν γαμβρὸν, πρότερον τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα*[12]) *ποιεῖν* emancipátus[13]). *ὥςτε οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ θέματι εἰ μὴ*[14]) *γάμος ὑπῆν, οὐδὲν ἐνεπόδιζε τῇ πράξει τῆς θέσεως. ἀλλ' εἶπον ἐνταῦθα πρὸς παραμυθίαν ἀπαιδίας*[15]) *ἐπινενοῆσθαι τὴν θέσιν, ἵνα δηλώσω τὸ γινόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.* 1. *Ἡ δὲ υἱοθεσία ῥωμαϊκῇ φωνῇ λέγεται* 1.
adoptíωn. *αὕτη οὖσα γενικὸν ὄνομα εἰς δύο διαιρεῖται, εἰς* adrogatíona *καὶ τὴν ὁμώνυμον* adoptíona. *ἡ δὲ* adoptíωn *γίνεται δύο τρόποις ἢ ἐκ βασιλέως*[16]) *ἀντιγραφῆς ἢ ἐκ προστάξεως ἄρχοντος. Ἐξ ἀντιγραφῆς βασιλέως τούτους ἢ ταύτας εἰς θέσιν λαμβάνομεν, οἵτινες εἰσὶν αὐτεξούσιοι· τοῦτο δὲ τὸ τῆς*

---

1) *περὶ υἱοθεσιῶν* add. libr. 2) in potestate Taur. edd. ant F. 3) *ἀπαίδων* L. *ου*. R. 4) *τὶς* add. P. F. R. 5) *—ἀλλεσθαι* F. 6) dedi ex P. Taur. cett. — *εν*. 7) *διὰ* add. P. Taur. 8) *ὡς οὐ* P. Taur. R. 9) L[1]. cett. *—ον*. 10) *—θως* G[2]. F. 11) *εἰς θ. βουλ*. P. Taur. R. 12) *ὀφείλειν* add. Vi. R. 13) *ἐμαγκιπάτον* R. 14) L[1]. cett. add. *ὁ*. 15) *ἀπαίδων* P. F. R. 16) *βασιλικῆς* Vi. F[1]. R.

a) haec sunt in Epi. 5, 9. usque ad. *υ. φύσιν*. Epa. 31, 5.

De adoptionibus. Titulus 11.

Nouimus ex superioribus ius potestatis nobis in nostros liberos competere, qui ex iustis nuptiis nobis nati sunt. scire autem oportet eandem potestatem in liberos quoque adoptiuos procedere. et quid est adoptio? actus legitimus qui naturam imitatur in filiorum [amissorum] solatium inuenta. cum enim liberis forte carerem, quia nuptias non contraxissem, aut contraxissem quidem, non uero filios habuissem, aut habuissem quidem, eos uero amisissem, eiusmodi naturae defectum aut etiam calamitatem cum leuire uellem, quendam adoptandum suscepim. quod non perinde accipi debet, ac si illi tantum adoptare possint, qui liberos non habeant; nam etiam qui habent sine impedimento accipient, sicuti etiam in superioribus propositum est, cum de eo casu locuti sumus, in quo quis nurum uel generum adoptaturus antea filium filiamue emancipare debet. nam in eo quoque casu, nisi nuptiae intercederent, non esset cur adoptio impediretur. set ideo dixi in solatium eorum qui liberis carerent adoptionem esse
1. introductam, ut id quod plerumque fiat ostenderem. 1. Adoptio, quam Graeci υἱοθεσίαν uocant, cum generale nomen sit, in duas species deducitur, in adrogationem scilicet et quae proprie adoptio dicitur. Adoptio autem duobus modis fit, aut principali rescripto, aut imperio magistratuum. principali rescripto eos easue adoptamus, qui quaeue sui iuris sunt.

υἱοθεσίας εἶδος λέγεται[1]) adrogatíωn[2]). Κελεύσει δὲ τῶν ἀρχόντων ἔξεστι λαμβάνειν[3]) εἰς θέσιν τοὺς ὑπεξουσίους ἢ τὰς ὑπεξουσίας ἑτέρων[4]) εἴτε πρῶτον ἐπέχοιεν παρὰ τοῖς φυσικοῖς γονεῦσι βαθμὸν, ὁποῖός ἐστιν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, εἴτε τὸν[5]) ἐπέκεινα[6]), ὁποῖός ἐστιν ἔκγονος ἐκγόνη προέκγονος προεκγόνη[7]). τοῦτο[8]) δὲ κυρίως λέγεται adoptíωn καὶ γενικῷ καὶ[9]) ἰδικῷ ὀνόματι. ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐξῆν πάντα[10]) ἀλλότριον ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνειν καὶ τὸ in potestate τοῦ φυσικοῦ πατρὸς μετέβαινεν ἐπὶ τὸν θετόν. 2. Σήμερον δὲ διάταξις[11]) τοῦ 2.
εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως γέγονε κελεύουσα[a]) ἡνίκα τις ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνῃ μὴ διαλύεσθαι τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα, μητέ τι[12]) μετιέναι ἐπὶ τὸν θετὸν[13]) πατέρα, μηδὲ γίνεσθαι αὐτοῦ in potestate[14]) τὸν παῖδα, εἰ καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν εἰς τὰ πράγματα τοῦ λαβόντος[15]) αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν ἡ εἰρημένη διάταξις αὐτῷ ἐφιλοτιμήσατο. εἰ δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἐξωτικῷ τινι, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ πενθερῷ τοῦτον δέδωκεν εἰς υἱοθεσίαν[16]), ὃς ἦν αὐτοῦ[17]) πάππος πρὸς μητρὸς, ἢ καὶ[18]) πολλάκις γενόμενός τις emancípatos εἶτα παιδοποιήσας τὸν μετὰ[19]) emancipatíona τεχθέντα αὐτῷ παῖδα τῷ οἰκείῳ μὲν πατρὶ, πάππῳ δὲ πρὸς πατρὸς τοῦ λαμβανομένου, δέδωκεν εἰς θέσιν, ἐπὶ τούτων[20]) τῶν θεμάτων[21]) ἐπειδὴ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τρέχει τά τε φυσικὰ δίκαια, τουτέστι τὰ ἐκ τῆς γενέσεως[22]), καὶ τὰ τῆς υἱοθεσίας, ἀμάχως ὁ παῖς in potestate γενήσεται τοῦ θετοῦ πατρὸς συναπτόμενος αὐτῷ καὶ νόμῳ καὶ φύσει καὶ τῆς αὐτῆς γενήσεται φαμιλίας τε καὶ ὑπεξουσιότητος[23]). 3. b) Εἰσὶν οὖν πολλαὶ διαφοραὶ adrogatíonos 3.

---

1) de P. Taur. 2) ἤτοι παράκλησις P. ἤτοι κατὰ παράκλησιν Taur. 3) λαβεῖν P. Taur. Vi. R. 4) —ους Taur. 5) τῶν L1. Taur. 6) ἐπ' ἐκείνων P. ὑπ' ἐκείνων Taur. 7) προεκ. προεκ. d. R. 8) τὸ αὐτὸ F. 9) de. F. 10) πάντως Vi. R. 11) hic: γέγονε P. Taur. 12) μηδὲ P. Taur. 13) φυσικὸν Taur. 14) ὑπεξούσιον Epi. 15) λαμβάνοντος P. Taur. 16) θέσιν Vi. R. 17) —τῷ Vi. R. 18) de. Taur. Vi. R. 19) τὴν add. Vi. R. 20) γὰρ add. P. Taur. Vi. R. 21) —τισμῶν Taur. 22) γεννήσεως F. 23) καὶ τῆς τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου γενήσεται φαμιλίας Vi. R., qui cj. πατρὸς ἢ μητρός.

a) haec ins. Epi. 5, 12. Epa. 31, 6. b) Bas. 33, 1, 49.

quae species adoptionis dicitur adrogatio. imperio autem
magistratuum eos easue adoptare licet, qui quaeue in alio-
rum potestate sunt, siue primum apud naturales parentes
gradum optineant, ueluti filius uel filia, siue inferiorem, ue-
luti nepos neptis pronepos proneptis. id autem adoptio
2. dicitur tum generatim, tum specialiter. 2. Set olim quidem
licebat quemuis extraneum filiumfamilias adoptare, iusque
potestatis a naturali patre in adoptiuum transibat. hodie uero
constitutio piissimi principis nostri lata est, qua cauetur, cum
quis filiumfamilias adoptandum suscipiat, ne iura potestatis
naturalis patris dissoluantur, nec quidquam ad adoptiuum pa-
trem transeat, neque in eius potestate filius efficiatur, licet
ab intestato iura successionis in eius bona, qui illum adop-
tauerit, eadem constitutio ei concesserit. si uero pater na-
turalis non extraneo set socero suo hunc adoptandum dede-
rit, qui ei auus fuerit maternus; uel si quis, ut fieri solet,
emancipatus fuerit, deinde cum filium genuerit, suo quidem
patri, auo autem pueri paterno eum dederit in adoptio-
nem, in eiusmodi casibus, quia in unam eandemque perso-
nam naturalia, idest quae ex generatione proueniunt, atque
adoptionis iura concurrunt, procul dubio puer in adoptiui pa-
tris potestate efficietur cum ei et naturali et legitimo uin-
3. culo copuletur, eiusque fiet familiae et potestatis. 3. Plures igi-
tur sunt inter adrogationem et adoptionem differentiae. Et pri-

καὶ adoptíonos. καὶ πρώτη αὕτη· ἡ μὲν adrogatíωn ἐπὶ βασιλέως γίνεται, ἡ δὲ adoptíωn ἐπὶ ἄρχοντος. δευτέρα δὲ[1]) διαφορά, ὅτι ἡ μὲν adrogatíωn ἐπὶ αὐτεξουσίων, ἡ δὲ adoptíωn ἐπὶ ὑπεξουσίων χώραν ἔχει. ἔστι δὲ καὶ τρίτη διαφορά· ὁ ἄνηβος αὐτεξούσιος ἐκεκώλυτο εἰς θέσιν πάλαι λαμβάνεσθαι, τελευταῖον δὲ ἐπετράπη γίνεσθαι μετά τινος παραφυλακῆς. ἡνίκα οὖν διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς αὐτεξούσιος ἄνηβος[2]) εἰς θέσιν λαμβάνεται, δεῖ ζητῆσαι[a]) εἰ σεμνή τις αἰτία τὴν υἱοθεσίαν συνεστήσατο τουτέστι μὴ δι' αἰσχρὸν ἔρωτα τὴν θέσιν ὁ ἐσόμενος θετὸς[3]) πατὴρ γενέσθαι βούλεται. καὶ εἰ λυσιτελεῖ τοῦτο[4]) τῷ pupíllῳ ἢ καὶ μὴ συμφέρει. τυχὸν γὰρ ἄπορός ἐστιν ὁ θετὸς πατήρ, αὐτὸς δὲ πλούσιος, ἢ καὶ ἐσθότε δαπανηρός·[5]) οὐ προβήσεται ἡ θέσις. δεῖ δὲ[6]) πρὸς τούτοις καὶ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὸν adrogátora[7]) δημοσίῳ προσώπῳ, τουτέστι τῷ tabularíῳ, ὡς εἰ συμβῇ τὸν εἰς θέσιν[8]) ληφθέντα ἄνηβον τελευτῆσαι ἀποκαταστῆσαι[9]) ἐκείνοις τὰ πράγματα, οἳ ἔμελλον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κλῆρον[10]), εἴγε μὴ ἔδωκεν αὐτὸν εἰς θέσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρως τὸν τοιοῦτον ἄνηβον emancípaton ὁ adrogátωr ποιεῖν δύναται, εἰ μὴ εὐλόγου αἰτίας ἀποδειχθείσης (τί γὰρ[11]) εἰ[12]) ἐπεβούλευε τῷ θετῷ πατρὶ ἢ καὶ[13]) ἕτερόν τι ἔπραξεν ὅπερ ἄξιον αὐτὸν[14]) ἐποίει τοῦ ἐκβληθῆναι τῆς τοῦ θετοῦ[15]) πατρὸς ὑπεξουσιότητος; ἀποδιδομένων αὐτῷ δηλονότι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προςπορισθέντων πραγμάτων τῷδε τῷ πατρί. εἰ δὲ καὶ τελευτῶν ὁ θετὸς πατὴρ exheredáteusen αὐτὸν[16]) ἢ καὶ περιὼν ἀλόγως ἐποίησεν emancípaton, κελεύεται τὸ τέταρτον μέρος τῶν οἰκείων πραγμάτων αὐτῷ καταλεῖψαι, ἐξῃρημένων δηλαδὴ τῶν ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα μετενεχθέντων καὶ ὧν αὐτῷ

---

1) d. P. Vi. R. 2) ἄν. αὐτ. Vi. R. 3) d. F. R. 4) λυσιτελὲς τοῦτο F. R. τούτῳ P. et L1. 2a. m. 5) καὶ εἰ τοῦτο φανείη P. Taur. add. καὶ εἰ ἓν ἐξ αὐτῶν φανῇ R. 6) γὰρ P. Taur. 7) L1. cett. add. ἐν. 8) de. F. 9) ἀποκαταστήσει Taur. Vi. R., qui —σειν cj. 10) τὴν . . . κληρονομίαν P. Taur. 11) ὅτι ins. F. R. 12) ἢ Vi. R. 13) d. Vi. R. 14) ἑαυτὸν Vi. R. 15) d. F. 16) ἤγουν ἀπόκληρον αὐτὸν ἐποίησεν add. Vi. R.

a) eadem Epi. 5, 24 (Z. 23). Cf. etiam Gai. 1, 102.

mum adrogatio apud principem fit, adoptio autem apud magistratus. secunda differentia in eo consistit, quod adrogatio in patrefamilias, adoptio uero in filiisfamilias locum habet. est autem tertia differentia. impubes paterfamilias olim quidem adoptari non poterat, id autem demum fieri concessum est cum quadam obseruantia. cum igitur per principale rescriptum impubes paterfamilias adoptetur, quaeri oportet, an honesta quaedam causa adoptionem constituerit, ne forte ob turpem amorem futurus pater adoptiuus fieri adoptionem uelit, atque utrum expediat pupillo necne. forte enim inops est adrogator, ipse autem locuples; uel etiam sumptuosus (adrogator): id si liqueat, adrogatio non procedet. oportet autem praeterea cauere adrogatorem publicae personae, hoc est tabulario, si intra pubertatem adrogatus decesserit, restituturum se bona illis, qui ad eius successionem essent uenturi, nisi se adrogandum dederit. neque alias emancipare eiusmodi pupillum adrogator potest, quam iusta causa adprobata. quid enim si patri suo adoptiuo insidias sit molitus, aut aliud quid egerit, quod eum dignum ostenderit, qui e patris adoptiui familia eiciatur? sic tamen ut bona ei reddantur, quae adoptiuo patri ipse quaesierit. si uero decedens adoptiuus pater eum exheredauerit uel uiuus sine iusta causa emancipauerit, iubetur quartam partem bonorum suorum ei relinquere, uidelicet praeter bona quae ad patrem adoptiuum sunt translata et quorum commodum ei post adop-

τὸ κέρδος προσεπόρισε μετὰ τὴν θέσιν. ταῦτα δὲ πάντα ἐπὶ τοῦ εἰς θέσιν μεταλαμβανομένου ἀνήβου ὑπεξουσίου ἀργεῖ διὰ τὸ πρῶτον μὲν μηδὲν δοκεῖν ἔχειν τὸν[1]) *ὑπεξούσιον, δεύτερον δὲ ὅτι ἐστὶν ὁ*[2]) *πατὴρ δυνάμενος ταῦτα πάντα*[3]) *περιεργάζεσθαι καὶ οὕτως αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν παρασχεῖν.* 4. *Εἰρήκαμεν* 4.
τρεῖς διαφοράς· εἴπωμεν καὶ κοινωνίας adrogatíonos *καὶ* adoptíonos. *ἔνθα γὰρ διαφορὰ πάντως ἐστὶ*[4]) *καὶ κοινωνία. ἐστὶ δὲ πρώτη κοινωνία αὕτη. δεῖ τὸν λαμβάνοντα εἰς υἱοθεσίαν εἶναι μείζονα τοῦ λαμβαναμένου*[5]) *ἐπειδὴ πρὸς μίμησιν τῆς φύσεως ἐπινενόηται.*[a]) *ἡ δὲ φύσις πρεσβύτερον οἶδε τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα· νομίζεται γὰρ τέρας εἶναι καὶ τῆς φύσεως ἀλλότριον τὸ λέγειν μείζονα τὸν παῖδα εἶναι*[6]) *τοῦ πατρός. ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ ὑπεξουσίων καὶ αὐτεξουσίων προβαίνει· δεῖ δὲ προηγεῖσθαι τὸν πατέρα ἐνιαυτοῖς ὀκτωκαίδεκα*[7]). *ἡ γὰρ τοιαύτη ἡλικία* plena *λέγεται* pubertas[8]) [*τουτέστιν ἐφηβότης τελεία*] *ὅτε*[9]) *καὶ οἱ βραδέως ἡβῶντες ἡβῶσι, τοῦ σχήματος πάντως συντρέχοντος.* 5. *Ἐστὶ δὲ δευτέρα*[10]) *κοινωνία ἐν τούτοις. δύναμαι γὰρ* 5.
εἰς τάξιν ἐκγόνου καὶ ἐκγόνης ἢ προεκγόνου καὶ προεκγόνης ἢ καὶ τῶν ἔτι κατωτέρω[11]) *λαμβάνειν*[12]) *εἰς θέσιν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἔχω παῖδα*[13]). 6. *Τὸ δὲ μέλλον λέγεσθαι οὐ κοι-* 6.
νωνίας ἀλλὰ μᾶλλον διαφορᾶς ἴδιόν ἐστιν[14]), *ἥτις ἐστι τρίτη*[15])· *ἐπὶ γὰρ αὐτεξουσίων οὐ προβαίνει. εἰς τάξιν δὲ ἐκγόνου δύναμαι λαμβάνειν*[16]) *τὸν ἀλλότριον υἱόν· καὶ πάλιν τὸν ἀλλότριον ἔκγονον εἰς τάξιν υἱοῦ, οὐ γὰρ ἀνάγκη ἕπεσθαί με τῇ τάξει τῇ οὔσῃ παρὰ τῷ φυσικῷ πατρί.* 7. *Ἐστὶ καὶ*[17]) *τετάρτη κοινω-* 7.
νία. ἐάν τις ἐν τάξει ἐκγόνου εἰς θέσιν λάβῃ τινα[18]) *ὡσανεὶ*

---

1) *αὐτὸν* P. F. R. 2) d. Vi. R. 3) de. P. Vi. R. 4) *ἔσται* P. F. R. 5) *υἱοθετουμένου* R. Epi., set *λαμβ.*, Bas. Harm. Pi. cum L1. P. Taur. F. 6) *εἶναι τ. π.* R. 7) *ιη ἐν.* F. *ἐνιαυτοὺς* Taur. edd. ant. F. 8) —tatis L1. Taur. Bas. Harm. '*ἡλικ. ἐφηβότης λέγεται τελ.* [H. *παντελής*].' 9) *ὅτε* P. R. cum Bas. Vi. 10) *ἑτέρα* Taur. 11) *—έρων* F. 12) *λαβεῖν* Taur. Vi. R. qui l. *εἰς θ. λ.* 13) *—δας* Taur. 14) *ἐστ. ἰδ.* Vi. R. 15) *τετάρτη* L1. P. Taur. 16) *λαβεῖν* Vi. R. 17) *ἑτέρα* add. Taur. 18) *λ. τ. εἰς θ.* P. Taur. *εἴ τις* cet. Vi. R.

a) haec ins. Epi. 5, 21 [Z. 20]. Bas. 33, 1, 50 [et Syn.]. *αἱ ῥοπαὶ* 36, 2. Epa. 31, 7. 9—11. Harm. 2, 8. 5.

tionem quaesiuit. haec autem omnia in filiofamilias, qui
adoptatur, non obseruantur, primum quia eum in potestate
habere adoptator non intellegitur, secundo autem quia pater
exstat, qui haec omnia prouidere possit, sicque eum adoptan-
4. dum tradere. 4. De tribus differentiis locuti sumus; uidea-
mus etiam quid inter adrogationem et adoptionem commune
intersit. ubicumque enim discrepantia quaedam inueniuntur,
ibi et communia sunt. est autem in primis id utrique com-
mune. oportet eum qui adoptet, maiorem natu esse eo,
qui in adoptionem suscipitur, cum adoptio ad similitudinem
naturae sit introducta. natura autem maior pater filio est.
uidetur enim pro monstro esse et a natura alienum, si di-
catur filius senior esse patre. haec uero et in filiisfamilias
et in patribusfamilias obseruantur. debet itaque eum qui
adoptat XVIII annis praecedere: eiusmodi autem aetas plena
pubertas dicitur, utpote qua illi quoque pubescant, qui tar-
5. dius id patiantur, omnimodo habitu corporis concurrente. 5.
Alterum quid inter utramque commune est. possum enim in
locum nepotis uel neptis, uel pronepotis et proneptis uel
6. deinceps adoptare, quamuis filium non habeam. 6. Quod
autem dicturus sum non tam inter communia, quam inter
discrepantia referendum est, quorum quartum erit: nam in
patrefamilias locum non habet. in locum enim nepotis pos-
sum alienum filium adoptare. et rursus alienum nepotem in
locum filii. neque enim necesse est ordinem, qui apud na-
7. turalem est patrem, seruare. 7. Quarto autem illud com-
mune est. si quis nepotis loco quendam adoptet, tanquam

τεχθέντα ἐκ τοῦ οἰκείου παιδὸς τοῦ φυσικοῦ ἢ τοῦ θετοῦ, δεῖ πάντως καὶ αὐτὸν συναινεῖν τὸν παῖδα· ἐπειδὴ γὰρ τελευτήσαντος[1]) *τοῦ λαβόντος εἰς θέσιν ὁ ληφθεὶς εἰς θέσιν μέλλει μεταπίπτειν εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα ἐκείνου, ἐξ οὗ τεχθῆναι αὐτὸν ἡ θέσις*[2]) *ἐσχηματίσατο, διὰ τοῦτο δεῖ συναινεῖν τὸν μέσον, ἵνα μὴ ἄκοντι αὐτῷ* sûos *γένηται κληρονόμος. Εἰ μέντοι ἐκ τοῦ ἐναντίου ἔχων τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον τὸν ἔκγονον*[3]) *ἑτέρῳ δίδωσιν εἰς υἱοθεσίαν, οὐκ ἀνάγκη τὸν υἱὸν συναινεῖν. ἔστι δὲ πέμπτη αὕτη διαφορά.*[4]) 8. *Ἡ*[5]) *δὲ πέμπτη κοινωνία* adrogatíonos *καὶ* 8. adoptíonos *ἐστὶν*[6]) *ἐν τούτοις. ὅντινα γὰρ*[7]) *λάβω εἰς θέσιν κατὰ* adrogatíona *ἢ κατὰ* adoptíona *εἴτε παρὰ*[8]) *βασιλεῖ εἴτε παρὰ τῷ* praétori *ἢ*[9]) *ἄρχοντι οὐκ ὄντα ἐξωτικόν, δύναμαι τοῦτον εἰς θέσιν ἑτέρῳ διδόναι· ὥςπερ γὰρ ἐν πλείστοις, οὕτω κἂν τούτῳ μίμησίς ἐστιν* adrogatíonos *καὶ* adoptíonos. 9. *Ἕκτην* 9. *κοινωνίαν* adrogatíonos *καὶ* adoptíonos *δίδωσιν ἡμῖν ὁ εὐνοῦχος. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.*[a]) *Ὁ*[10]) *εὐνοῦχος ὄνομά ἐστι γενικόν, τέμνεται δὲ εἰς τρία· τῶν γὰρ εὐνούχων οἱ μὲν*[11]) *εἰσὶ σπάδονες οἱ δὲ καστράτοι οἱ δὲ θλιβίαι. καὶ σπάδονες*[12]) *εἰσὶν οἵτινες διά τι πάθος ἢ ψῦξιν ἐνοχλήσασαν τοῖς γονίμοις μορίοις παιδοποιεῖν κωλύονται, τούτου δὲ ἀπαλλαγέντες παιδοποιοῦσιν.*[13]) *θλιβίαι δὲ οἵτινες ὑπὸ τῆς τροφοῦ*[14]) *ἢ τῆς μητρὸς τυχὸν ἔκθλιψιν τῶν διδύμων ὑπέστησαν. καστράτοι δέ εἰσιν*[15]) *ἐφ' ὧν γέγονεν ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Ἐζητήθη εἰ ἄρα εὐνοῦχος δύναται υἱοθετεῖν.*[16]) *καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν καστράτος καὶ ὁ θλιβίας οὐ λαμβάνουσιν εἰς θέσιν οὐδὲ αὐτεξούσιον*[17])

---

1) *—τῶντος* P. Taur. 2) *φύσις.* P. Taur. F[1]. *αὐτῷ ἢ φ.* edd. ant. F. 3) de. F. G. 4) haec de. R. 5) *ἐστὶ* Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) *ἐὰν* add. P. Taur. fors. '*ἂν*'. 8) *τῷ* P. Taur. 9) *εἴτε* P. Taur. Vi. R. om. L[1]. 10) d. Vi. R. de. Epi. Syn. 11) *οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν* Pi. 12) *μὲν* add. Pi. Syn. 13) de Syn. 14) *τυχὸν* add. P. qui postea de. 15) de. P. Taur. Syn. 16) *παιδοθετ.* P. Taur. 17) *—ξίους* P. Taur.

a) Epi. 5, 30 [Z. 29]. Bas. 33, 1, 51 [Syn. Y, 3, 4 cum ad. deund. p. 317: E, 43, 3. Z. et L.] Harm. 2, 8. 1 sq.

ex alio naturali seu adoptiuo filio, filius quoque consentire debet. cum enim mortuo eo qui adoptauerit, adoptatus in eius potestatem sit redigendus, a quo eum genitum esse per adoptionem fictum est, propterea oportet eum consentire, ne inuito suus heres adgnascatur. set ex contrario si quis cum filium habeat atque ex eo nepotem, hunc alium adoptandum det, non est necesse filium consentire; estque ea quinta
8. differentia. 8. Quinto autem illud commune est. nam si quem in adrogationem susceperim uel in adoptionem, siue per imperatorem, siue apud praetorem uel apud praesidem, dummodo extraneus non sit, hunc alii in adoptionem dare possum. sicut enim in plurimis, ita in hoc quoque adrogatio
9. et adoptio conueniunt. 9. Sexto autem commune est inter adrogationem et adoptionem, quod in eunucho locum habet. Haec ante omnia perspecta habeas: eunuchi nomen cum generale sit, trifariam accipitur. eunuchorum enim quidam sunt spadones, quidam castrati, alii autem thlibiae. et spadones sunt qui propter morbum quendam uel frigiditatem, quae membra genitalia adfecerit, generare non possunt; qua tamen liberati, rursus generant. thlibiae autem sunt qui a nutrice forte uel a matre testiculorum contritionem passi sunt. castrati demum sunt quibus genitalia membra exsecta sunt. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. quaesitum est an eunuchus adoptare possit: et dicendum est castratum quidem et thlibiam non posse adoptare neque patrem-

παρὰ βασιλέως[1]), οὐδὲ ὑπεξούσιον[2]) παρὰ ἄρχοντος. οἷς γὰρ ἡ φύσις ἠρνήσατο τὸ[3]) παιδοποιεῖν, τούτοις καὶ ὁ νόμος κατὰ πόδα[4]) βαδίζων τῆς φύσεως· ἀνέλπιστα γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς παιδοποιΐας. ὁ δὲ σπάδων ἐπειδὴ τοῦτον[5]) ἐλπὶς εἰκὸς[6]) τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντα[7]) δύνασθαι[8]) παιδοποιεῖν, εἰς θέσιν λήψεται καὶ ὑπεξούσιον καὶ αὐτεξούσιον. ἀλλ' ὁ σπάδων λαβὼν[9]) ὑπεξούσιον εἰς θέσιν οὐχ ἕξει τοῦτον in potestate[10])· πάντως γὰρ ὁ λαμβανόμενος ἐξωτικός ἐστιν.[11]) πῶς γὰρ ὁ σπάδων πάππος εἶναι πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς δυνήσεται; εἰ[12]) μὴ ἄρα τις εἴπῃ τὸν σπάδονα μὴ μόνον ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἐξ ἀρχῆς μὴ[13]) δυνηθέντα παιδοποιῆσαι, ἐλπίζοντα δέ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκεῖνον, ὃς πάλαι μὲν ἠδύνατο παιδοποιεῖν τελευταῖον δὲ διὰ τὸ συμβὰν αὐτῷ[14]) πάθος περιέστη εἰς τὸ μὴ δύνασθαι παιδοποιεῖν.

10. a)Ἐστὶ καὶ ἑβδόμη κοινωνία ἣν ἀποτελεῖ γυνή. γυνὴ γὰρ 10.
οὐδὲ κατὰ adrogatíona οὐδὲ κατὰ adoptíona δύναται λαμβάνειν[15]) εἰς θέσιν τινά· ἡ γὰρ θέσις δίδωσιν ἡμῖν τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα, αὕτη δὲ τοὺς φυσικοὺς παῖδας ὑπεξουσίους οὐκ ἔχει· ὁ δὲ νόμος ἀκολουθεῖ τῇ φύσει· εἰκότως[16]) οὐ λήψεται εἰς θέσιν τινα, εἰ μὴ ἄρα ἐκ φιλοτιμίας βασιλέως[17]) πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων αὐτῆς[18]) παίδων βουληθῇ λαβεῖν· ὥςτε οὖν ἡ μὴ σχοῦσα[19]) γυνὴ παῖδας οὐδὲ διὰ βασιλέως[20]) ἀντιγραφῆς εἰς θέσιν[21]) λήψεταί τινα. 11. Πρὸς ταῖς 11.
εἰρημέναις διαφοραῖς ἔστι καὶ αὕτη.b) Ἐὰν εἰς υἱοθεσίαν λάβω τινα ἔχοντα υἱὸν ὑπεξούσιον ἕπεται αὐτῷ ὁ παῖς· καὶ ὁ μὲν ἔσται παρ' ἐμοὶ[22]) ἐν τάξει υἱοῦ ὁ δὲ ἐν τάξει ἐκγόνου. εἰ δὲ

1) —λεῖ L¹. P. F. 2) —ξίους P. Taur. 3) de. Epi. edd. ante F. 4) L¹. Pi. Syn. cett. —ας. 5) P. Taur. Syn. cet. Epi. cet. —τῳ. 6) γὰρ add. Vi. R. 7) P. Epi. Syn. cett. —τος. 8) δυνατὸν Taur. 9) P. Taur. Epi. Vi. R. cett. λαμβάνων. 10) ὑπεξούσιον Syn. 11) ἔσται R. 12) d. F. 13) P. Taur. cett. οὐ. 14) τὸ ad. L¹. 15) λαβεῖν P. Taur. 16) οὖν add. F. R. δὲ Taur. ἄρα Harm. 17) P. Taur. Epi. βασιλικῆς. 18) —τῇ P. Taur. 19) L¹. Epi. F. cum edd. ant. Syn. Harm. ἔχουσα. 20) —ικῆς P. Taur. R. 21) addidi ex L¹. P. Epi. Taur. Pi. Syn. 22) —μοῦ P.

a) Bas. et Syn. l. c. Harm. ibid. Epi. ibid. b) Epi. 5, 30. (Z. 29). Bas. Syn. ib.

familias per imperatorem, neque filiumfamilias apud magistratum. quibus enim natura generare non permisit, his ne ius quidem, naturae uestigia secutum. nulla enim spes est eos liberos genituros. spado autem, cui spes est morbo soluto generare posse, patremfamilias et filiumfamilias adoptabit. si tamen spado filiumfamilias adoptauerit, eum non habebit in potestate, cum adoptatus omnino extraneus esse debeat. quomodo enim spado auus paternus maternus maternusue esse poterit? nisi forte sit qui dicat spadonem non illum modo esse, qui ab initio generare non potuerit, speret autem fore ut possit; set etiam eum qui cum olim generere potuerit postea propter morbum in quem inciderit, ad impotentiam deducatur.
10. 10. Septimo illud quoque commune est, quod in femina contingit. feminae enim neque adrogare, neque adoptare quendam possunt. adoptio enim ius potestatis in liberos nobis tribuit; ipsae autem ne naturales quidem liberos in potestate habent. merito igitur mulier adoptare non potest, nisi forte ex indulgentia principis ad solatium liberorum mortuorum adoptare uelit. itaque mulier liberis carens ne per principale
11. rescriptum quidem adoptare poterit. 11. Praeter eas differentias haec quoque addenda est. si quem in adrogationem suscepero, qui filium in potestate habeat, filius eum sequitur, ut ipse apud me loco filii sit, filius autem loco nepotis. si

ὑπεξούσιον ἐξ οὗ γέγονεν υἱὸς, λάβω εἰς θέσιν, αὐτὸς μὲν παραγενήσεται, τὸν δὲ ἴδιον υἱὸν ἐᾷ[1]) *παρὰ τῷ φυσικῷ πάππῳ. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος, ἐπειδὴ ὑπεξούσιος ὢν ὑπεξούσιον ἔχειν οὐκ ἠδύνατο. ὅτι δὲ ὁ ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ληφθεὶς εἰς θέσιν συνεφέλκεται τὸν οἰκεῖον παῖδα δῆλον ἐξ ὧν Αὔγουστος οὐ πρότερον* Tibérion *τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον βασιλέα ἔλαβεν εἰς θέσιν, πρὶν οὗτος τὸν* Germánicon *εἰς θέσιν ἔλαβεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο* Tibérion *μὲν ἔχειν ἐν τάξει υἱοῦ,* Germánicon *δὲ ἐν τάξει ἐκγόνου καὶ διὰ μιᾶς τούτο γενέσθαι*[2]) *υἱοθεσίας, παρεσκεύασε πρότερον τὸν* Germánicon *εἰς θέσιν ὑπὸ τοῦ*[3]) Tiberíu *ληφθῆναι εἶτα οὕτως*[4]) *αὐτὸς*[5]) *τὸν* Tibérion *ἔλαβεν εἰς θέσιν.*

12. *Τὸν ἴδιόν τις οἰκέτην ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν. ζητῶμεν εἴγε*[6]) 12.
ἔρρωται ἡ θέσις ἢ τί[7]) *ἐντεῦθεν ἀποτελεῖται. καί φασιν οἱ παλαιοὶ τὸν Κάτωνα*[8]) *εἰρηκέναι τὴν μὲν θέσιν μὴ ἰσχύειν, ἐπὶ ἐλευθέρων γὰρ αὕτη προβαίνει, ἡ δὲ θέσις εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὡς θέσις οὐκ ἔρρωται, ἀλλ' οὖν τὸν οἰκέτην ἐλεύθερον ἀποδείκνυσιν.*[a]) *ὁ γὰρ τὸν δοῦλον εἰς θέσιν βουληθεὶς λαβεῖν, πρόδηλον ὅτι*[9]) *τῆς δουλείας αὐτὸν σιωπηρῶς ἔσπευσεν*[10]) *ἀπαλλᾶξαι. οὗτος τοίνυν ὃ μὲν ἐξεφώνησεν οὐκ ἔπραξεν ὃ δὲ*[11]) *ἐνεθυμήθη διεπράξατο. ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς εἰσελθόντος ἐν δικαστηρίῳ τινὸς*[12]) *καὶ εἰπόντος ἐν ὑπομνήμασι περὶ οἰκέτου,*[13]) *ὅτι οὗτος υἱός μου ἐστὶν, ἐθέσπισεν ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων τὸν μὲν οἰκέτην υἱὸν μὴ γίνεσθαι,*[14]) *παύεσθαι δὲ τοῦ εἶναι δοῦλον.*

---

1) *ἐάσει* P. Taur. 2) *διὰ μιᾶς τούτων υἱοθεσίας* P. Taur. *υἱοθ. γεν.* R. 3) addidi ex P. Taur. 4) *οὗτος* P. 5) *αὐτὸν* Taur. 6) *εἰ* P. 7) *ἤτι* F. 8) *κανόνα* P. Taur. 9) dedi ex P. Taur. Epi. cett. *προδ. ἐστιν ὡς* edd. ant. F. *ὥςτε* L¹. *ἐστι τῆς* cet. 10) d. L¹. m. 2a. 11) *οὐκ* add. R. 12) *τινὸς εἰς* d. P. Taur. 13) *τινὸς* add. Vi. R. 14) dedi ex P. Taur. Epi. cett. *εἶναι*

a) Cf. Epi. 5, 31 [Z. 30].

uero filiumfamilias adoptauero, ex quo filius natus sit, ipse tantummodo in meam potestatem transibit, filium autem suum apud auum naturalem relinquet. et ratio manifesta est. cum enim filiusfamilias esset, liberos in potestate habere non poterat. eum autem, qui cum filium in potestatem habeat, sese adrogandum dederit, suum filium secum trahere uel ex eo patet, quod Augustus non antea Tiberium, qui postea princeps creatus est, in adrogationem susceperit, quam hic Germanicum adoptauisset. cum enim uellet Tiberium loco filii habere, Germanicum autem loco nepotis, idque per unam fieri adrogationem, iussit antea Germanicum a Tiberio adrogandum suscipi, deinde ipse Tiberium in adrogationem sus-
12. cepit. 12. Seruum suum quis adoptauit: quaeritur an adoptio ualeat, an quid inde sequatur. et apud Catonem scriptum refert antiquitas adoptionem quidem non ualere, utpote quae in liberis personis locum habeat, set, licet sicuti adoptio non procedat, seruum tamen liberum esse ostendere. nam qui seruum adoptare uoluerit eum tacite manumisisse intellegitur. hic igitur quod expressit non perfecit, quod autem in animo habuit peregit. hinc motus sacratissimus princeps noster, cum quis in indicium uenisset ac dixisset actis interuenientibus de seruo suo *eum filium suum esse*, seruum quidem filium non fieri constituit, desinere tamen in seruitute esse.

Quibus modis ius potestatis dissoluitur.[1]) Titulus 12.

Ἐδιδάχθημεν ἐκ τῶν προλαβόντων κατά τινων ἔχομεν τὸ in potestate, τουτέστι κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων τοῦτο μὲν φυσικῶν, τοῦτο δὲ καὶ θετῶν. διεξελθόντες τὰς περὶ τῆς adrogatíonos καὶ adoptíonos[2]) διαφοράς τε καὶ κοινωνίας (εἰσὶ γὰρ διαφοραὶ μὲν ἕξ, κοινωνίαι δὲ ἑπτά), νῦν σκοπήσωμεν τίνι διαλύεται τρόπῳ τὸ in potestate. τὸ γὰρ τρόπῳ τινι συνιστάμενον τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται. διαλύει δὲ τὸ κατὰ τῶν οἰκετῶν in potestate ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας. τὴν δ᾽ ἐλευθερίαν πόσοις συμβαίνει τρόποις φθάσαντες εἰρήκαμεν. ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ δεσπότου οὐκ ἀνταλλαγὴν δουλείας, ἀλλὰ μετάθεσιν δεσποτείας ἐπαγγέλλεται. τὸ δὲ κατὰ τῶν υἱῶν in potestate πλείστοις διαλύεται τρόποις. τέως γὰρ ἡ τοῦ γονέως τελευτὴ αὐτεξούσιον ποιεῖ τὸν παῖδα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι parentes λέγονται πάντες οἱ ἀνιόντες, liberi δὲ πάντες οἱ κατιόντες. τὸ δ᾽ εἰρημένον ὅτι ἡ τελευτὴ τοῦ γονέως αὐτεξούσιον δείκνυσι[3]) τὸν παῖδα ἔχει τινὰ διάστιξιν. εἰ μὲν γὰρ πατήρ ἐστιν ὁ τελευτήσας[4]), ἀμάχως ὁ υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτεξούσιοι γίνονται.[a]) τελευτήσαντος δὲ[5]) πάππου, οὐ πάντως οἱ ἔκγονοι καὶ αἱ ἐκγόναι[6]) αὐτεξούσιοι γίνονται· δεῖ γὰρ σκοπεῖν τὸν καιρὸν τῆς τοῦ πάππου τελευτῆς. καὶ εἰ μὲν εὑρεθῇ τὸ μέσον πρόσωπον, τουτέστιν ὁ υἱὸς ὑπεξούσιος, οἱ δ᾽ ἔκγονοι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπεξούσιοι τῷ πάππῳ καθ᾽ ὃν τελευτᾷ ἔσονται in potestate[7]) τῷ πατρὶ τελευτήσαντος τοῦ πάππου οἱ ἔκγονοι· μεταπεσοῦνται γὰρ εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. εἰ δὲ ὁ μέσος ἢ προετελεύτησε τοῦ πατρὸς ἢ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτοῦ ἠλευθερώθη, τότε οἱ ἔκγονοι ἐπειδὴ οὐ μεταπίπτουσιν εἰς τὴν ἑτέρου[8]) ὑπεξουσιότητα αὐτεξούσιοι γίνονται[9]). 1. Διαλύει δὲ[10]) τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιό- 1.

---

1) ποίοις τρόποις τὸ ὑπεξούσιον διαλύεται add. libri. 2) addidi ex L[1]. P. 3) ποιεῖ P. 4) —τῶν P. 5) τοῦ ins. Vi. R. 6) d. Harm. 7) ὑπεξούσιοι Epi. Epa. Proch. Har. R. 8) αὐτοῦ Vi. R. 9) γενήσονται Vi. R. 10) d. P.

a) Epi. 5, 6. Epa. 31, 5 sq. Proch. 26, 1. Bas. 31, 4, 1 sq. [et Syn.]. usque ad Th. 1, 12, 9. Harm. 1, 17. 2.

Quibus modis ius potestatis dissoluitur. Titulus 12.

Propositum est nobis in superioribus quinam in potestate nostra sint, idest serui et liberi nostri, siue naturales siue adoptiui. de differentiis quoque atque adfinitatibus adrogationis et adoptionis tractauimus, sunt enim differentiae quidem VI, adfinitates autem VII. restat ut uideamus quibus modis ius potestatis soluatur. nam quod modis quibusdam consistit, idem quibusdam aliis modis dissoluitur. potestas autem, quam in seruos habemus, per manumissionem dissoluitur. manumissio autem quot modis fiat superius exposuimus; domini enim mors non liberationem a seruitute, set dominii translationem operatur. potestas autem, quam in liberos habemus, pluribus soluitur modis. et in primis parentis mors liberos sui iuris efficit. nosse autem oportet parentes omnes qui supra nos sunt uocari, liberi autem omnes qui infra nos sunt. quod autem diximus mortem parentis liberos sui iuris efficere cum quadam distinctione intellegendum est. nam si pater decesserit, sane omnimodo filius filiaque sui iuris efficiuntur; si uero auus mortuus sit, non omnimodo nepotes neptesque sui iuris fiunt. oportet enim aui mortis tempus inquirere, et si quidem tunc media persona, idest filius mortui inueniatur, nepotes qui pridem in aui fuerint potestate, iuri patris sui, auo mortuo, subiecti erunt in eius recasuri potestatem. si uero media persona aut iam mortua fuerit, aut de potestate patris exierit, tunc nepotes in alie-
1. nam potestatem non recident, set sui iuris fient. 1. Potestatem autem in filios deportatio quoque patris soluit. nam

τητα καί ἡ deportatíωn τοῦ πατρός. ἐὰν γάρ τις κατηγορη-
θεὶς ἐπί τινι ἐγκλήματι ἐλεγχθῇ καὶ δέξηται τοιαύτην ἀπόφα-
σιν τοῦ ἄρχοντος λέγοντος[1]) deporto te in illam insulam,[2])
ἅμα τῷ λεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν ἀφαιρεῖται[3]) αὐτοῦ ὁ νόμος
τὴν πολιτείαν καὶ τὰ πράγματα καὶ γίνεται peregrînos τῆς ῥω-
μαϊκῆς[4]) στερούμενος πολιτείας. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὥςπερ
τῇ αὐτοῦ τελευτῇ, οὕτω καὶ τῇ deportatíoni[5]) παύεται ὁ παῖς
τοῦ εἶναι in potestate. ῥωμαῖος γὰρ ὢν ὁ παῖς οὐ δύναται
ὑπεξούσιος εἶναι τοῦ peregrínu. μόνοι δὲ οἱ[6]) ῥωμαῖοι τοὺς
παῖδας ἔχουσιν in potestate. εἰ δὲ καὶ ὁ παῖς γένηται depór-
tatos παύεται τοῦ εἶναι ὑπεξούσιος. peregrînos γὰρ ὢν ὑπε-
ξούσιος εἶναι ῥωμαίου οὐ δύναται. εἰ μέντοι ἐκ βασιλέως φι-
λανθρωπίας ἀνακληθεὶς ἀπολάβῃ[7]) τὴν πολιτείαν, ἅπαντα αὐτῷ
εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκαθίσταται τάξιν. 2. Εἰ δὲ depórtatos 2.
μὲν μὴ γένηται, γένηται δὲ relégatos ὁ πατὴρ, εἶπε γὰρ ὁ ἄρ-
χων· relego te in illam insulam[8]), οὐκ ἀφαιρεῖται ὁ νόμος τοῦ
πατρὸς τὴν πολιτείαν. διὸ μένει ἐπὶ σχήματος ἔχων ὑπεξου-
σίους τοὺς παῖδας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ εἰ οἱ παῖδες rele-
gateuθῶσιν[9]), οὐκ ἀπαλλάττονται τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότη-
τος. 3. Ἐκατηγορήθη τις ὥς τι πλημμελήσας· εἶτα τοῦ ἁμαρ- 3.
τήματος ἀποιδειχθέντος, ὁ ἄρχων ἀπεφήνατο· πέμπω σε εἰς
μέταλλον ἢ παραδίδωμί σε θηρίοις· οὗτος εὐθέως δοῦ-
λος γίνεται τῆς τιμωρίας[10]) ἐκπίπτων οὐ μόνον πολιτείας ἀλλὰ
καὶ ἐλευθερίας. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ αὐτεξούσιοι γίνονται αὐτοῦ
οἱ παῖδες. 4. Ὑπεξούσιος ἔνοπλον ἐστρατεύσατο στρατείαν ἢ 4.
γέγονε συγκλητικὸς ἢ καὶ[11]) ὑπατικὸς· μένει οὐδὲν ἧττον ὑπε-
ξούσιος τῷ πατρί. στρατείας γὰρ ἢ ὑπατείας ἀξίωμα αὐτε-
ξούσιον οὐ ποιεῖ τὸν παῖδα.[a]) εἰ δὲ γένηται πατρίκιος ὁ ὑπε-

---

1) d. Vi. R. 2) uolo te deportari i. i. i. Vi. R., quocum facit latina interpr. P. 'τούτέστι βούλομαί σε ἀπενεχθῆναι εἰς τήνδε τὴν νῆσον', quam et Vi. R. habent. 3) ἐξαιρεῖται Vi. R. 4) τῶν ῥωμαίων P. 5) ἐξορισθεὶς Epi. 6) d. Vi. R. 7) ἀναλάβῃ Vi. R. 8) τουτέστιν ἐξορίζω σε: εἰς τήνδε τὴν νῆσον [εἰς τὴν νῆσον τήνδε P.] addunt libri. edd., set quae glossema redoleant. 9) ἐξορισθῶσιν F. 10) τῇ τιμωρίᾳ Vi. R. 11) d. P.

a) Epi. 5, 21 [Z. 20] et seq. Epa. 31, 7. Proch. 26, 3. Harm. 1, 17. 4.

si quis alicuius maleficii accusatus et conuictus huiusmodi a
magistratu sortiatur sententiam: *deporto te in illam insulam*,
simul atque sententia prolata sit, ipso iure ciuitatem amittit
romanam suaque bona et fit peregrinus. et hoc modo si-
cuti ipsa morte, ita et deportatione desinit filius esse in po-
testate. cum enim filius ciuis romanus sit, in peregrini po-
testate esse nequit. solum enim romani liberos suos in po-
testate habent. si uero filius deportetur, similiter desinit in
potestate parentis esse. cum enim sit peregrinus, in ciuis
romani potestate esse non potest. set si ex indulgentia prin-
cipis reuocatus in ciuitatem restitutus fuerit, tunc omnia ei
2. in pristinum statum restaurantur. 2. Si uero non fuerit de-
portatus pater, set relegatus, dixit enim ei magistratus: *re-
lego te in illam insulam*, non aufertur ei iure ciuitas et
ideo liberos in potestate habere non cessat. et ex contrario
3. liberi relegati parentis potestate non liberantur. 3. Cum quis
alicuius criminis accusatus fuerit, deinde, crimine probato,
talem tulerit magistratus sententiam: *in metalla te damno*,
uel *bestiis te trado*, fiet hic statim seruus poenae, non
tantum ciuitatem, set etiam libertatem amittens: et ita sui
4. iuris liberi eius efficientur. 4. Filiusfamilias si stipendia me-
ruerit, aut senator uel etiam consul factus fuerit, manet nihi-
lominus in patris potestate. militia enim uel consularis digni-
tas sui iuris filium non efficit. si autem patricius factus fue-

ξούσιος, τηνικαῦτα ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἅμα τῷ δέξασθαι τοὺς codicíllus[1]) *τῆς πατρικιότητος τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεται. τίς γὰρ ἀνάσχοιτο πατέρα μὲν δύνασθαι διὰ τῆς* emancipatíonos *διαλύειν τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος δεσμόν, τῆς δὲ βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν ὄγκον μὴ δύνασθαι τῆς τοῦ πατρὸς*[2]) *ὑπεξουσιότητος ἐξελέσθαι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ πατέρα πεποίηκεν;* 5. *Τὸν ἐμὸν πατέρα συνέβη αἰχμά-* 5.
λωτον ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ γέγονε δηλονότι δοῦλος τῶν πολεμίων. ζητοῦμεν εἰ ἄρα ἐγὼ ὁ τοῦ ληφθέντος παῖς αὐτεξούσιος εἰμὶ ἢ ὑπεξούσιος; καὶ τέως αὐτεξούσιον ἐμαυτὸν εἰπεῖν οὐ δύναμαι διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ postliminíu. postliminion *δέ ἐστι δίκαιόν τι τοῖς ἀπὸ πολεμίων ὑποστρέψασιν ἀποκαθεστῶν πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. διὰ τί δὲ λέγεται* postliminion *προϊόντες ἐροῦμεν. ὑποστρέψας οὖν*[3]) *ὁ πατὴρ ἀναλήψεται τοὺς παῖδας ὑπὸ τὸ οἰκεῖον* in potestate. *τὸ γὰρ* postliminion *οὕτως αὐτὸν πλάττει, ὡς ἀεὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ μεμενηκότα καὶ μηδέποτε*[4]) *ταύτης ἐξελθόντα. οὐ δύναμαι δὲ οὔτε λέγειν ἐμαυτὸν ἐν τῷ μεταξὺ*[5]) *ὑπεξούσιον. πῶς γὰρ ἐγὼ ὁ ῥωμαῖος ἔσομαι ὑπεξούσιος δούλου καὶ δούλου*[6]) *τῶν πολεμίων; ὥςτε οὖν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. καὶ εἰ μὲν ὑποστρέψῃ ὁ πατήρ, ἔσομαι αὐτοῦ ὑπεξούσιος, εἰ δὲ ἐκεῖ τελευτήσῃ, γενήσομαι αὐτεξούσιος. καὶ ὅτι μὲν γίνομαι*[7]) *αὐτεξούσιος τελευτήσαντος*[8]) *αὐτοῦ παρὰ τοῖς πολεμίοις συνωμολόγηται· ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐκ ποίου χρόνου δοκῶ τῆς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεσθαι· πότερον ἐξ οὗ ἐλήφθη ἢ ἐξ*[9]) *οὗ ἐτελεύτησε παρὰ τοῖς πολεμίοις. ἔστι γὰρ ὅλως τις διαφορὰ καὶ πάνυ. ὑπόθου γὰρ ἔχειν τινὰ δύο παῖδας καὶ δισχιλίων νομισμάτων περιουσίαν ληφθῆναί τε ὑπὸ τῶν πολεμίων. τούτων ὁ μὲν ἦν σπουδαῖος καὶ λαβὼν νομίσματα* $\overline{\text{α}}$[10]) *ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας, ἐξ οἰκείων καμάτων ἠδυνήθη ἄλλα*[11]) $\overline{\text{α}}$ *νομί-*

---

1) scripsi ex L1. L2. *κωδικέλλους* P. F. Epi. 2) hic *μὴ δύν.* ins. P. 3) d. Vi. R. 4) *μηδέπω* L2. 5) *ἐν τῷ μεταξὺ καὶ δούλου ὑπ.* F. *οὐ τῷ μετ. ἐμ. ὑπ.* Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) *γενήσομαι* L2. 8) —*τῶντος* P. 9) *ἀφ'* P. F. 10) L2. L1. 1 a. manu. 11) addidi ex P.

rit, qui in potestate est, tunc ex principis nostri constitutione ilico a patriciatus codicillis praestitis a patria potestate liberatur. quis enim patiatur patrem quidem posse per emancipationem nexum potestatis soluere, imperiatoriae autem potentiae celsitudinem non ualere eum quem sibi patrem elege-
5. rit a patria eximere potestate? 5. Patrem meum ab hostibus capi contigit, et ideo seruus hostium factus est. quaeritur utrum ego, qui eius filius sum, mei iuris sim an eius subiectus potestati. et mei iuris quidem dici non possum, cum spes maneat postliminii. postliminium autem ius est, quo his qui ab hostibus reuertunt pristinus status prorsus restituitur. cur autem postliminium dicatur inferius proponemus. reuersus igitur pater filios rursus in suam recipiet potestatem, quia postliminium fingit eum semper in ciuitate fuisse et nunquam ab ea exisse. set nequeo dicere medio tempore me in serui potestate esse, immo hostium serui. itaque medio tempore pendet ius liberorum. et si quidem pater reuersus erit, in ipsius ero potestate; sin autem ibi decesserit, mei iuris fiam. set id, quod diximus, mortuo eo apud hostes, me patremfamilias fieri, indubitati iuris est; illud uero ambigitur ex quo tempore ab eius uidear potestate liberari: utrum a tempore quo captus est, an ab eo, quo apud hostes decesserit. interest enim inter utrumque, et quidem plurimum. finge enim quendam duos liberos habere atque MM aureorum patrimonium, eumque ab hostibus capi. quorum filiorum alter sollers erat, isque cum aureos M ex paterna substantia sumpsisset, commerciis operam dans laboribus suis alios M aureos quaesiuit: alter uero so-

σματα ἐμπορευσάμενος κερδᾶναι· ὁ δ' ἕτερος ῥάθυμος ὢν οὐδὲν προσεκτήσατο. μετὰ χρόνον οὖν τινὰ ἀπηγγέλθη ὅτι παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησεν αὐτῶν ὁ πατήρ. ἠβούλοντο μερίσασθαι τὸν πατρῷον κλῆρον. καὶ ὁ μὲν ῥάθυμος ἔλεγε· νῦν ὅτε τῇ ἀληθείᾳ ὁ πατὴρ ἐτελεύτησε γεγόναμεν αὐτεξούσιοι. οὐκοῦν ὅσα ἐκτήσω σὺ ὁ σπουδαῖος τοῦ πατρός ἐστι καὶ δεῖ ἡμᾶς τὰ γ̅, μερίσασθαι, τουτέστι λαβεῖν ἀνὰ χίλια πεντηκόσια. ὁ δὲ σπουδαῖος ἔλεγεν· ἐξ ἐκείνου ἐξ οὗ συνέβη ληφθῆναι τὸν πατέρα[1]) γεγηνέσθαι ἡμᾶς αὐτεξουσίους· δοκεῖ γὰρ ὁ μὴ ὑποστρέψας κατ' ἐκεῖνον τεθνᾶναι τὸν καιρόν. οὐκοῦν ὡς αὐτεξούσιως ὅσα ἂν ἐκτησάμην ἐμαυτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ προσεπόρισα. καὶ ταύτῃ μᾶλλον πειθόμεθα τῇ γνώμῃ. Εἰ δὲ καὶ ὁ υἱός ὁ ἐμὸς[2]) ἤγουν ὁ ἔκγονος ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῇ, ὁμοίως λέγομεν ἠρτῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὸ δίκαιον τῆς ὑπεξουσιότητος. οὔτε γὰρ[3]) λέγω ἐμαυτὸν μὴ ἔχειν ὑπεξούσιον τὸν παῖδα[4]) διὰ τὸ δίκαιον τοῦ postliminíu· εἰκὸς γὰρ ὑποστρέψαι αὐτόν. πῶς γὰρ ὁ ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος[5]) ἀμέσως ὑποβάλλεται ταύτῃ; τὸ γὰρ postliminion οὐ μόνον ἀποδίδωσί μοι ἣν εἶχον καθ' ἑτέρων ὑπεξουσιότητα, ἀλλὰ καὶ ἣν ἕτεροι εἶχον κατ' ἐμοῦ[6]) ὑπεξουσιότητα ἀποσώζει μοι. οὔτε λέγω σώζεσθαί μοι τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος τῆς κατὰ τοῦ παιδός. πῶς γὰρ δύναμαι ὑπεξούσιον ἔχειν τὸν δοῦλον τῶν πολεμίων; ὥςτε οὖν ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. εἴρηται δὲ postliminion a limine et post, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ οὐδοῦ καὶ τοῦ[7]) »μετὰ ταῦτα«. τὸν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθέντα εἰς δὲ τοὺς ὅρους τοὺς ῥωμαϊκοὺς μετὰ ταῦτα παραγενόμενον καλῶς λέγεται ὑποστρέφειν διὰ[8]) τοῦ postliminíu. καὶ γὰρ οἱ οὐδοὶ ὥςπερ ἐν ταῖς οἰκίαις τέλος εἰσὶν αὐτῶν τῶν οἴκων,[9]) οὕτω καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους οὐδὸν ἤτοι ὅρον οἱ παλαιοὶ ἠβουλήθησαν εἶναι.[10]) ἐντεῦθεν καὶ limen[11]) ἐλέχθη ὡσανεὶ τέλος τι καὶ ὅρος· ἐντεῦθεν καὶ postliminion ὠνομάσθη, ἐπειδὴ

---

1) τ. π. ληφθ. Vi. R. 2) ὁ ἐμὸς υἱὸς Vi. R. 3) ἐγὼ add. P. 4) ὑπεξουσίους παῖδας P. 5) τὴν ἐμὴν ὑπεξουσιότητα P. 6) κατ' ἐμοῦ εἶχον P. 7) τὰ Vi. R. 8) μετὰ P. 9) οἰκιῶν P. 10) d. Vi. R., qui pro ἤτοι cj. εἶναι τόν. 10) limes Vi. R.

cors erat et nihil lucratus est. post aliquod temporis nuntiatum est patrem eorum apud hostes decessisse; et ideo paternam hereditatem diuidere uolebant. et socors quidem filius ait: »nunc, quoniam reuera pater decessit, nostri iuris facti sumus; igitur quaecumque tu, frater diligens, quaesisti, ea paternae hereditati accedunt, et oportet nos tria millia aureorum diuidere, ut nempe uterque MD accipiat.« qui autem frugi erat respondit: »ex eo tempore, quo pater noster captus est, ille decessisse intellegitur, ideoque utpote paterfamilias quaecumque lucratus sum, mihimet ipse quaesiui, non alii.« quae sententia nobis uerior uidetur. si uero filius meus, meusue nepos ab hostibus capiatur, similiter dicimus in suspenso esse ius potestatis in eum; non enim dicere possum me filium in potestate habere propter ius postliminii, cum speretur eum rediturum. si enim a mea prorsus exisset potestate, quomodo nulla re interueniente huic rursus subiiceretur? postliminium enim non solum quam in alios habueram potestatem mihi restituit, set etiam quam alii in me habuerant mihi seruat. set nequeo dicere seruari mihi ius potestatis in filium, quomodo enim hostium seruum in potestate habere possum? itaque in suspenso ius potestatis esse coeperit. dictum est autem p o s t l i m i n i u m a l i m i n e et p o s t. nam eum qui ab hostibus captus in fines romanorum postea peruenit recte dicimus postliminio reuersum. limina enim sicut in aedibus finem quendam domus faciunt, ita et romani imperii finem ueteres esse uoluerunt. hinc et limen dictus est, quasi finis

διὰ τοῦ αὐτοῦ οὐδοῦ ὑποστρέφει, δι' οὗ καὶ ἀπώλετο ληφθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων. οὐ μόνον δὲ ὁ[1]) διαφυγὼν τοὺς πολεμίους ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀφεθεὶς ἔχει τὸ postliminion, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ νικηθέντων τῶν πολεμίων ὑφ' ἡμῶν ἀναληφθείς. 6. Διαλύει τὸ 6.
in potestate καὶ ἡ emancipatíωn.[a]) καὶ τί ἐστιν emancipatíωn; πρᾶξις τριῶν emancipatiónωn καὶ τριῶν ἐλευθεριῶν ἢ μιᾶς emancipatíonos καὶ μιᾶς ἐλευθερίας περιεκτική. ἐγίνετο δὲ τὸ παλαιὸν ἡ emancipatíωn οὕτως. πέντε παρεγίνοντο μάρτυρες καὶ ζυγοστάτης[2]) ἐπιφερόμενος[3]) ζυγὸν καὶ χαλκοῦν νοῦμμον καὶ μέσος τις. εἶτα παρόντων αὐτῶν ὁ μέσος ἠγόραζε[4]) τὸν παῖδα παρὰ τοῦ πατρὸς διδοὺς αὐτῷ λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ τὸν ἕνα νοῦμμον· καὶ οὕτως ὑπεξούσιος ἐγίνετο ὁ παῖς τοῦ μέσου ὡς ἐν τάξει δούλου. ὁ μέσος ἠλευθέρου τὸν παῖδα uindíctą κἀκεῖνος σιωπηρῷ τινι λόγῳ ἀνέτρεχεν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς in potestate. ἐπίπρασκεν αὐτὸν τὸ δεύτερον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ λαβὼν ἠλευθέρου αὐτὸν uindíctą καὶ πάλιν ἀρρήτῳ λόγῳ ὑπέτρεφεν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ἐπίπρασκεν αὐτὸν[5]) τὸ τρίτον καὶ οὕτω διελύετο τὸ in potestate. ἠλευθεροῦτο δὲ uindíctą καὶ ἐγίνετο αὐτεξούσιος· ὥςτε οὖν διαλύουσι τὸ in potestate τρεῖς emancipatíones καὶ τρεῖς ἐλευθερίαι. emancipatíωn δὲ λέγεται ἡ πρᾶσις ἡ γενομένη τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ. αὐτεξούσιον δὲ τὸν παῖδα ποιοῦσι γ emancipatíones καὶ γ ἐλευθερίαι.[6]) διὰ τοῦτο δὲ ἐπιπράσκετο ὁ παῖς, ἵνα δόξῃ καταβιβάζεσθαι εἰς δουλείαν καὶ προςφόρως ἐπαχθῇ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία. ὁ γὰρ ἐλεύθερος οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦσθαι. ἡ μέντοι θυγάτηρ καὶ ἔκγονος ἢ[7]) ἐκγόνη καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα διὰ μιᾶς emancipatíonos καὶ[8]) μιᾶς ἐλευθερίας ἐγίνοντο αὐτεξούσιοι. ἐπράττετο δὲ ταῦτα καὶ δίχα βασιλικῆς ἀντιγραφῆς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. μετὰ δὲ ταῦτα γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, ἥτις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤγαγε ταῦτα, ὥςτε τοῦ παλαιοῦ σχήματος καὶ

---

1) d. F². 2) —στάται P. 3) —μενοι P. 4) —ασε Vi. R.
5) τῷ πατρὶ add. ed. ante J. 6) haec utpote glossema de. Vi. R.
7) καὶ Vi. R. 8) δ. μ. ἐ. καὶ d. F. cum G.

a) Cf. Gai. 1, 119. 132.

quidam et terminus. ab eo postliminium dictum, quia eodem limine reuertebatur, quo amissus erat qui ab hostibus captus fuerat. non solum uero qui hostes fugerit uel ab eis fuerit dimissus postliminio utitur, set is quoque, qui uictis hostibus,
6. a nobis reciperatur. 6. Patriam potestatem emancipatio quoque soluit. et quid est emancipatio? negotium, quo tres mancipationes et tres manumissiones, uel una mancipatio unaque manumissio continentur: fiebat autem olim mancipatio hoc modo. quinque aderant testes et libripens, qui libram et nummum aeris ferebat, et alia quoque media persona. deinde coram ipsis media persona filium a patre emebat, dans ei loco pretii imaginarii nummum unum, et sic in eius potestatem puer quasi in locum serui cadebat. media autem persona puerum uindicta manumittebat, qui tacita quadam ratione in patris potestatem redibat. rursus eum eodem modo uendebat et is, qui emebat, uindicta eum manumittebat et iterum ignota quadam ratione in patris reuertebatur potestatem. tertio autem eum uendebat, et sic ius potestatis dissoluebatur, manumittebatur autem filius uindicta et sui iuris fiebat. itaque soluunt ius potestatis tres mancipationes et tres manumissiones: mancipatio autem emptio uenditio est, quae iuxta praedictum modum fit. filium autem sui iuris efficiunt tres mancipationes ac tres manumissiones. ideo autem uenibat filius, ut in seruitutem incidere uideretur, sicque recte in eum manumissio competeret; liber enim manumitti non potuisset. filia autem et nepos neptisue et deinceps per unam mancipationem unamque manumissionem sui iuris efficiebantur. quae et sine principali rescripto fiebant. set haec quidem olim: postea uero lata est piissimi principis nostri constitutio, quae haec in melius reformauit, ut uetere fictione et

τῶν εἰκονικῶν πράσεων παυσαμένους ἡμᾶς a) παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ δικαστῇ ἤγουν τοῖς ἄρχουσι[1]) δύνασθαι τοὺς γονεῖς εἰσιέναι[2]) καὶ τοὺς οἰκείους υἱοὺς ἢ θυγατέρας ἢ ἐκγόνους ἢ ἐκγόνας καὶ τοὺς ἐφεξῆς τῆς οἰκείας ἐλευθεροῦν ὑπεξουσιότητος λέγοντας ἁπλούστερον· τόνδε ποιῶ emancipaton καὶ τῆς ἐμαυτοῦ ἀφίημι χειρός. καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην emancipatíona ἐὰν συμβῇ τὸν γενόμενον ἢ τὴν γενομένην emancípaton ἢ emancipátan[3]) τελευτῆσαι ἄπαιδα διαθέμενον, τὰ αὐτὰ παρασχεθήσεται ἐκ τοῦ edíctu τοῦ praétoros τῷ ἐλευθερώσαντι γονεῖ κατὰ τῶν τοῦ τελευτήσαντος παιδὸς πραγμάτων, ὅσα δίδοται τῷ πάτρωνι κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ ἀπελευθέρου ἄπαιδος ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσαντος. εἰ δὲ καὶ συμβῇ τοὺς emancipateuθέντας ἀνήβους εἶναι ὁ ἐλευθερώσας ἐπιτροπεύσει αὐτῶν.[4]) παρέπεται γὰρ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ τῆς ἐπιτροπῆς βάρος. 7. Εἴγέ 7.
τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ὑπεξουσίους.[5]) δύναται τὸν μὲν υἱὸν ποιεῖν emancípaton[6]), τοὺς δὲ ἐκγόνους κρατεῖν ὑπεξουσίους, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοὺς ἐκγόνους ποιεῖν emancipátus παρακατέχειν δὲ in potestate τὸν υἱόν. εἰ δὲ καὶ προέκγονον ἔχει ἢ προεκγόνην τὰ αὐτά φαμεν, ὅτι ἔξεστι τὸν μὲν προέκγονον ποιεῖν emancípaton, τὸν δὲ υἱὸν καὶ ἐκγόνους παρακατέχειν ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου[7]) ἢ καὶ πάντας ποιεῖν emancipátus. 8. Ἔστὶ καὶ ἄλ- 8.
λος τρόπος διαλύων τὸ in potestate. ἐὰν γάρ[8]) τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον υἱὸν[9]) εἰς υἱοθεσίαν παράσχω τῷ πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς πάππῳ, διαλύεται μὲν ὃ εἶχον in potestate κατ' αὐτοῦ, μετατίθεται δὲ εἰς τὸν πάππον. γίνεται δὲ τοῦτον τὸν πρόπον ἐπὶ ὑπομνημάτων τῶν[10]) πραττομένων ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ προσφόρου. δεῖ γὰρ εἰσιόντα τὸν πατέρα, παρόντος τοῦ πάππου τοῦ μέλλοντος εἰς ὑπεξουσιότητα αὐτὸν λαμβάνειν,[11]) ἔτι δὲ καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ εἰς θέσιν παρεχομένου συναινοῦντος καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, ἐὰν φανερώσῃ τὴν οἰκείαν γνώμην ὁ πατὴρ εἰπών, ὅτι τόνδε δίδωμι εἰς θέσιν τῷδε,[12]) μετατίθεται

1) τῷ ἄρχοντι R. set glossema probabilius est. 2) προσιέναι P. R. 3) dedi ex L1. τὸν γινόμενον ἢ τὴν γενομένην ἐμαγκίπατον P. 4) τούτων R. 5) ὑπεξουσίαν. 6) ἐμαγκιπατεύειν P. 7) τὸν υἱὸν καὶ ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους καὶ τὸν προέγγονον παρακατέχειν add. R. 8) ἐγὼ add. R. 9) d. R. 10) d. R. 11) λαβεῖν P. 12) τότε ad. R.

a) Cf. Epi. 5, 1. Proch. 26, 2. Epa. 31, 10.

imaginariis uenditionibus explosis, apud competentem iudi-
cem seu magistratus liceat parentibus intrare, suosque filios
filiasue uel nepotes neptesue et deinceps sua manu dimittere,
id tantum dicentes: *hunc emancipo meaque manu di-
mitto.* et si post eiusmodi emancipationem eum eamue, qui
quaeue fuerit emancipatus emancipataue sine liberis testa-
mento facto mori contigerit, eadem iura ex aedicto praetoris
praestabuntur parenti manumissori in successione filii defuncti,
quae patrono tribuuntur in bonis liberti, qui sine liberis testa-
mento facto decesserit. si uero emancipati impuberes sint,
eorum tutelam parens manumissor gerit, sequitur enim ma-
7. numissioni onus tutelae. 7. Cum quis filium habeat, et ex
eo nepotem neptemue in potestate, potest quidem filium
emancipare, nepotem uero in potestate retinere, uel ex di-
uerso, nepotes emancipare, filium autem in potestate retinere.
si uero pronepotem habeat proneptemue eadem dicimus; li-
cere ei nempe pronepotem emancipare, filium autem et nepo-
8. tes retinere, uel ex diuerso; uel etiam omnes emancipare. 8.
Est alius quoque modus quo ius potestatis soluitur. si filium
meum auo paterno uel materno adoptandum dedero, soluitur
ius potestatis, quod habueram in eo, atque in auum trans-
fertur. fit autem id in hunc modum actis interuenientibus
apud competentem iudicem. oportet enim eum adire patrem,
praesente auo qui illum adoptaturus est, consentiente quoque
filio, qui adoptatur, nec contradicente, et declarante proposi-
tum suum his uerbis: *hunc ego illi in adoptionem do;*

ἐπὶ τὸν πάππον τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. ἐπὶ γὰρ τοῦ[1] *τοιούτου θέματος εἰρήκαμεν τὴν θέσιν ποιεῖν τὰ οἰκεῖα καὶ ὑπεξούσιον ἀποτελεῖν*[2] *τὸν λαμβανόμενον.* 9. a) *Εἶχέ τις υἱὸν* 9.
ὑπεξούσιον ὃς εἶχε γαμετὴν ἐγκύμονα. τὸν υἱὸν ἐποίησεν emancípaton *ἢ δέδωκεν εἰς θέσιν τῷ πάππῳ. ἐτέχθη μετὰ ταῦτα ἔκγονος· ζητῶμεν τίνος ἔσται ὑπεξούσιος ὁ τεχθείς, πότερον τοῦ πάππου ἢ τοῦ πατρός. καὶ λέγομεν* in potestate *αὐτὸν γίνεσθαι τοῦ πάππου, ἐπειδὴ σκοποῦμεν ἐπὶ τῶν ἐννόμων γάμων τὸν καιρὸν τῆς συλλήψεως. ὅτε*[3] *ἡ σύλληψις ἐγένετο, ὑπεξούσιος ἦν ὁ υἱὸς ὁ τοῦτον σπείρας καὶ εἰκότως ὑπεξούσιος γίνεται τοῦ πάππου τοῦ φυσικοῦ. εἰ δὲ μετὰ τὴν* emancipatíona *ἤγουν τὴν υἱοθεσίαν συλληφθῇ καὶ τεχθῇ, τῇ τοῦ οἰκείου πατρὸς ἤγουν τῇ τοῦ θετοῦ παπποῦ ὑποβάλλεται ὑπεξουσιότητι.*
10. *Τοῦτο δὲ εἰδέναι κανονικῶς*[4] *ὀφείλομεν ὅτι ὁ υἱός μου* 10.
ὑπεξούσιος εἴτε φυσικός ἐστιν εἴτε θετὸς οὐδεμίαν ἀνάγκην ἐπιθεῖναί μοι δυνήσεται, ὥςτε αὐτὸν ποιῆσαι emancípaton.

De tutelis.[5] Titulus 13.

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν εἰσὶ δοῦλοι οἱ δ' ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ μὲν εὐγενεῖς, οἱ δ' ἀπελεύθεροι. εἰρήκαμεν καὶ δευτέραν διαίρεσιν, ὅτι οἱ μὲν αὐτεξούσιοι οἱ δ' ὑπεξούσιοι. εἰπόντες οὖν τὴν ὑπεξουσιότητα τὴν κατὰ τῶν οἰκετῶν καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων ἣν ἔννομος γάμος ἀποτελεῖ ἤγουν θέσεις[6], *εἰπόντες δὲ καὶ τὰς λύσεις τούτων*[7] *μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν διαίρεσιν.* b) *τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύ-*

---

1) d. F. 2) *ποῖειν* R. 3) *δὲ* omisi cum P. 4) *καὶ* F. *τοῦτο δὲ καν. ὀφ. εἰδ.* R. 5) *περὶ ἐπιτρόπων* add. libri. 6) *καὶ ἡ θέσις ποιεῖ τουτέστιν ὑπεξουσίους παῖδας* P. *ἤγουν καὶ ἡ θέσις* [*ποιεῖ ὑπεξουσίους*] R. 7) *αὐτῶν* R.

a) Epi. 5, 5. Proch. 26, 7. b) haec uerbotenus reddit Epi. 36, 1 sq.

tunc in auum ius potestatis transfertur. in hoc enim casu
plenissimum robur adoptionem habere diximus atque in
9. adoptantis potestatem adoptatum redigere. 9. Erat cuidam fi-
lius in potestate, qui uxorem praegnatem haberet. filium
emancipauit aut auo adoptandum dedit; deinde nepos natus
est: quaeritur cuius erit puer in potestate, utrum aui an pa-
tris. et magis est ut in potestate aui sit; in legitimis enim
nuptiis conceptionis tempus spectamus: cum autem uxor
praegnas facta est, in potestate erat filius, qui eum genuit,
et ideo merito in aui naturalis potestate erit. si uero post
emancipationem aut adoptionem nepos conceptus sit, patris
10. sui aut aui adoptiui potestati subicietur. 10. Admonendi
autem sumus filium, qui in mea est potestate, siue natura-
lem siue adoptiuum nullo modo me cogere posse ut eum
emancipem.

De tutelis. Titulus 13.

Diximus hominum quosdam seruos esse, quosdam liberos et liberorum quosdam ingenuos quosdam libertinos; diximus et alteram diuisionem, quosdam esse sui iuris, quosdam alieni iuris. cum igitur de potestate dixerimus, quam in seruos habemus uel quam in filios aut iustae nuptiae nobis praestant aut adoptiones, et cum quemadmodum soluantur exposuerimus, transeamus ad aliam diuisionem. nam ex his

*ονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται, οἱ δὲ οὐδὲ ἐπιτροπεύονται οὐδὲ
κουρατορεύονται. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ μηδετέρου με-
τέχοντες*[1]*, εἴπωμεν τοὺς ἐπιτροπευομένους καὶ κουρατορευομέ-
νους. οἱ γὰρ*[2]*) μὴ ὄντες ἐν τούτοις δηλονότι ἐν ἐκείνοις εἰσίν.
καὶ πρότερον σκοπήσωμεν περὶ τῶν ὑπὸ ἐπιτρόπων τελούντων.*[3]
*τέως δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἐστὶ τὸ
ἐπιτροπεύεσθαι, ἴδιον δὲ τῶν αὐτεξουσίων.* 1. *Καὶ τέως ὁρι-* 1.
σώμεθα τί ἐστιν ἐπιτροπή. ἐπιτροπή ἐστιν, ὡς ὁ Séruios[4]
ὁρίζεται,[a] *δίκαιόν τι καὶ ἐξουσία κατ' ἐλευθέρας κεφαλῆς δι-
δομένη καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῆς ἐπινενοημένη*[5] *ἢ διὰ τὸ τῆς
ἡλικίας ἀτελὲς*[6] *οὐ δυναμένης*[7] *αὐτῆς ἑαυτῇ προϊστάναι ἐκ τῆς
πολιτικῆς ἀκριβείας ἐπιτετραμμένη.* 2. *'Επίτροποι τοίνυν εἰσὶν* 2.
*οἱ τὴν εἰρημένην δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, οὓς ἀνάγκη
πρόνοιαν ποιεῖσθαι τοῦ νέου καὶ τὰ τούτου φυλάττειν πράγματα.
ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὑπ' αὐτῶν πραττομένου τὴν προσηγορίαν ἐδέ-
ξαντο. εἴρηνται γὰρ ῥωμαϊστὶ* **tutores quasi tuitores** *τινὲς ὄν-
τες, ὡσανεὶ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει τιθέμενοι τὰ τοῦ νέου πράγ-
ματα καὶ πανταχόθεν αὐτὸν* defendeúontes *ὥςπερ* aeditores[8]
λέγονται οἱ ἱερεῖς quasi qui[9] aedes tuentur[10]*, οἵτινες τοὺς
ναοὺς ἀσφαλίζονται.* 3. *Εἴπωμεν δε*[11] *κατὰ πρώτην τάξιν τί-* 3.
*νες τίσι καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους. ἐπιτρόπους καταλιμπά-
νουσι τοῖς ὑπεξουσίοις*[12] *οἱ πατέρες ἐν διαθήκῃ, καίτοι πρὸ
βραχέως εἶπας*[13]*, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἦν τὸ ἐπιτροπεύε-
σθαι. ἀλλ' ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι καταλιμπάνονται μὲν ὑπεξου-
σίοις οὖσι τοῖς παισίν, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρός, ὅτε
γένωνται οἱ παῖδες αὐτεξούσιοι. τότε γὰρ καὶ ἰσχύει*[14] *τὰ ἐν*

---

1) *τουτέστι μηδὲ ἐπιτροπίας μηδὲ κουρατορείας* P. 2) *δὲ* Vi. R. 3) *ἐπιτροπευομένων* Vi. 4) *ὁ ῥέσδος* Epi. 5) *ἐπι-νοουμένη* Harm. 6) *ἢ διὰ τὸ τῆς ἀπραγίας. ἀληθὲς* b) Harm. item Epi. 36, 2, quae l. *εὐπραγίας.* 7) *ἀδυνατούσης* P. 8) »aeditui« Vi. R. et Inst. lat. set »aeditores« tum L[1]. L[2]. P., tum et paris. legunt, ut F. testatur. 9) qui F. R. cuasi L[1]. L[2]. 10) *τουτέστιν* add. Vi. R.: *ἤτοι ἱερεῖς ἐπίτροποι* add. L[2]. 11) d. Vi. R. 12) *παισὶν* add. Vi. R. 13) *εἴπομεν* Vi. R. 14) *ἰσχύσει* P. F. R.

a) haec habet Harmenop. 5, 11. 1. Gloss. nom. sub uoc. b) *ἤθες* cj. Schulting ad. Gloss.

personis quae in potestate non sunt quaedam in tutela sunt, quaedam in curatione, quaedam neque in tutela neque in curatione. set cum plures sint qui neutro iure teneantur, dispiciamus de his, qui in tutela uel curatione sunt, qui enim in his non sunt, patet in illis esse. ac prius uideamus de his, qui in tutela sunt. in primis enim admonendus es filiosfamilias in tutela nunquam esse, nam id in sui iuris per-
1. sonis tantum receptum est. 1. Et in primis definiamus quid tutela sit. tutela est, ut Seruius definiuit, ius ac potestas in capite libero data et ad id tuendum excogitata, uel propter aetatis imbe-
2. cillitatem, quae se defendere nequeat, iure ciuili permissa. 2. Tutores igitur sunt, qui talem uim ac potestatem habent, et curam pupilli gerere debent eiusque bona seruare. ex eo autem officio quo funguntur nomen ceperunt. dicuntur autem latine t u t o r e s, quasi tuitores, idest qui res pupilli tutius seruent eumque prorsus defendant. sicuti aeditui dicuntur
3 sacerdotes qui aedes tuentur. 3. Et primum uideamus qui quibus tutores relinquant. tutores relinquunt parentes liberis suis, quos in potestate habent, in testamento. neque obstat quod antea dictum est filiosfamilias nunquam in tutela esse; sciendum est enim relinqui quidem tutorem filiisfamilias, set qui post mortem patris tutor esse incipiat, scilicet cum filii sui iuris facti sint: tunc enim quae testamento continen-

τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα, ὥςτε οὖν καταλιμάνουσιν οἱ πατέρες παισὶν ὑπεξουσίοις ἀνήβοις ἐπιτρόπους[1]) ἐν διαθήκῃ τοῦτο μὲν ἄρρεσι τοῦτο δὲ θηλείαις. ἐκγόνοις δὲ καὶ[2]) ἐκγόναις τότε[3]) δυνατὸν καταλιμπάνειν, ἡνίκα μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν οὐ μέλλουσιν οὗτοι μεταπίπτειν εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ὥςτε οὖν ἐάν τις ἔχῃ υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον, καταλείψῃ δὲ τῷ ἐκγόνῳ ἐπίτροπον ἐν διαθήκῃ, εἰ μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ διαθεμένου τελευτῆς ὁ μέσος ἔμεινεν ἐν τῇ ὑπεξουσιότητι, οἱ ἔκγονοι οὐκ ἐπιτροπευθήσονται ὑπὸ τοῦ testamentaríu ἐπιτρόπου. ὑπεξούσιοι γὰρ γινόμενοι μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πάππου[4]) τῷ οἰκείῳ πατρὶ οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτροπευθήσονται. εἴρηται γὰρ ἀλλότριον εἶναι τῶν ὑπεξουσίων τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. εἰ δὲ συνέβη τὸ μέσον πρόσωπον εὑρεθῆναι κατὰ[5]) τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς αὐτεξούσιον, τότε, ἐπειδὴ ὁ τοῦ πάππου θάνατος τὸν ἔκγονον αὐτεξούσιον ἀποδείκνυσιν, ἡ δόσις ἔρρωται τῆς ἐπιτροπῆς εἰς αὐτεξουσίου πρόσωπον λοιπὸν προϊοῦσα.[6]) 4. Καὶ ὅτι μὲν τοῖς ἐν φύσει παισὶ δυνάμεθα 4. καταλιμπάνειν ἐπίτροπον πρόδηλον. ἆρα δὲ καὶ τοῖς postúmois; postûmoi δέ εἰσιν οἱ μετὰ τὴν ἡμετέραν τικτόμενοι τελευτήν. καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, ἐπειδήπερ ἐν πολλοῖς θέμασιν ἀντὶ τῶν ἤδη τεχθέντων παραλαμβάνονται. τότε δὲ καλῶς τοῖς postúmois ἐπίτροποι δίδονται, ἡνίκα ἤμελλον[7]) εἴγε ζώντων ἡμῶν ἐτέχθησαν[8]) ὑπεξούσιοι[9]) ἡμῖν εἶναι ὑφ' ἑτέρου μὴ προλαμβανόμενοι[10]), ὅτις καὶ λέγεται sûos.[11]) 5. Εἰ δὲ emancipátῳ 5. παιδὶ καταλείψῃ πατὴρ testamentárion ἐπίτροπον, οὐκ ἔρρωται μὲν ἡ δόσις κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀκρίβειαν διὰ τὸ λελέχθαι ὑπεξουσίοις μόνοις[12]) testamentaríus ἐπιτρόπους δίδοσθαι. ὁ δὲ praétωr ἤτοι ὁ ἄρχων τὴν τοῦ τελευτήσαντος γνώμην ἀναπληρῶν τὴν τοιαύτην confirmateúei δόσιν sine inquisitione τουτέστιν οὐκ ἐπιζητήσας πότερον εὔπορος ᾖ ἢ[13]) τῶν

1) —οπον F. R. 2) δὲ καὶ d. P. 3) δὲ add. P., qui δύναται l. 4) μετὰ τὴν τ. π. τελ. F. R. 5) μετὰ P. R. 6) εἰς αὐτεξούσιον προϊοῦσα Vi. R. 7) —λεν L1. L2. F2. 8) —ησεν F1. —χθῃ L1. L2. F2. 9) —ιος L1. L2. F. 10) —ος L1. L2. F. 11) οἵτινες καὶ λέγονται σοῦοι R. 12) ὑπ. μ. P. 13) καὶ add. P. F.

tur ualere incipiunt. itaque relinquunt parentes tutorem liberis suis impuberibus, siue masculis siue feminis. nepotibus autem neptibusque ita demum licet tutorem relinquere, si post mortem aui in sui patris potestatem non sint recasuri. itaque si quis filium in potestate habeat atque ex eo nepotem, relinquat autem nepoti tutorem in testamento, si testatoris mortis tempore media persona in eius manseri potestate, nepotes testamentarium tutorem non habebunt· post enim aui sui mortem in patris sui potestatem recident, ideoque nullo iure tutore utentur, cum iam dictum sit filiosfamilias nunquam in tutela esse. sin autem media persona mortis testatoris tempore sui iuris sit, tunc aui mors nepotem sui iuris efficit, atque tutoris datio ualet, utpote quae in patrefamilias
4. procedat. 4. Liberis autem nostris qui in rerum natura sunt posse nos tutorem relinquere manifestum est; an etiam postumis? postumi autem sunt qui post mortem nostram nascuntur. et dicimus posse, cum in compluribus causis pro iam natis habeantur recte autem tutores postumis tunc dantur, si in ea causa sint ut si nobis uiuis nascerentur in nostra fierent potestate,
5. idest sui, nemine praecedente. 5. Sin autem emancipato filio pater in testamento tutorem relinquat, non ualet quidem datio secundum iuris suptilitatem, quia dictum est iis tantum qui sui iuris sint tutores in testamento relinqui posse: praetor uero aut praeses prouinciae defuncti uoluntatem adimplet atque eiusmodi dationem sine inquisitione confirmat, ni-

δυναμένων τὰ τοῦ νέου διοικεῖν ἐστι[1]) *πράγματα, ἀρκούσης αὐτῷ πρὸς τελειοτάτην τούτων παράστασιν τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας.*

Qui testamento tutores dari possunt.[2]) Titulus 14.

Εἰπόντες τίνες καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους[a]) *μάθωμεν καὶ τίνας οἷόντε καταλιμπάνειν. καταλιμπάνομεν οὐ μόνον αὐτεξουσίους ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίους.*

1. *Καὶ τὸν ἡμέτερον οἰκέτην ἐν τῇ διαθήκῃ* cum libertate[3]) *ὀρθῶς ἐπίτροπον δίδομεν. εἰ δέ κατέλιπον μὲν τὸν οἰκετην ἐπίτροπον*[4]) *τῷ ἐμῷ παιδὶ, ἐλευθερίαν δὲ αὐτῷ οὐ προέγραψα, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον* sine libertate[5]) *αὐτὸν κατέλειπον ἐπίτροπον, διὰ τὴν περὶ τοὺς ἀνήβους σπουδὴν ἤρεσε σιωπηρὰν ἐλευθερίαν* diréctan[6]) *ἁρμόζειν αὐτῷ καὶ διὰ τούτου τὴν ἐπιτροπὴν ἰσχυροποιεῖσθαι. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον* diréctan *ἐλευθερίαν, ἵνα ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ διαθεμένου*[7]) *ἀνεμποδίστως ὁ οἰκέτης τῆς δουλείας ἀπαλλαγεὶς*[8]) *ἀντιλάβηται τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ γὰρ ἦν* fideicommissaría, *ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ* pupíllu *ἐλευθερίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον σαφέστερον εἰπεῖν. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι διαθήκῃ ἐντυχόντα εὑρεῖν διάφορα ῥήματα. ἐστὶ γάρ τινα δι' ὧν γράφομεν κληρονόμον, ἕτερα δι' ὧν ληγατεύομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐπίτροπον*[9]) *δίδομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν, ἄλλα δι' ὧν* fideicómmisson[10]) *ἢ* fideicommissarían *ἐλευθερίαν ἐῶμεν. γράφομεν*[11]) *κληρονόμον λέγοντες* illum heredem esse 1.

---

1) *ἐστι δ.* P. *ἐστι* d. Vi. R. 2) *τίνες ἐπίτροποι δεδόσθαι ἐν ταῖς διαθήκαις δύνανται* F. *τίνας δεῖ δωρεῖσθαι ἐν τῇ διαθ. δύνανται* L¹. L². *τίνας δίδοσθαι* cet. Vi. R. 3) *τουτέστι μετὰ ἐλευθερίας* L². P. Epi. 4) d. P. 5) *ἤγουν ἀπελεύθερον* add. P., *ἤγουν χώρις ἐλευθερίας* Vi. R. 6) *τουτέστιν ὀρθὴν* P. 7) *διατιθεμ.* R. 8) *—γῇ καὶ* P. 9) *—όπους* P. R. 10) *φιδεικόμμισσα* P. 11) *μὲν* add. P.

a) Epi. 36, 3.

hil inquirens an locuples sit an pupilli res administrare possit, cum ei ad plenissimam probationem defuncti sufficiat iudicium.

Qui dari tutores testamento possunt. Titulus 14.

Cum dixerimus qui tutores relinquere possint, uideamus qui relinqui possint. dare autem possumus non solum pa-
1. tresfamilias, set etiam filiosfamilias. 1. Set et seruum nostrum in testamento cum libertate recte tutorem damus. si uero seruum quidem tutorem filio meo dederim, libertatem autem ei non adscripserim, set sine libertate eum tutorem reliquerim, placuit fauore pupillorum directam ei competere libertatem et per hoc recte tutorem esse datum. ideo autem »*directam libertatem*« ei competere dixi ut simul atque moriatur testator, sine ullo impedimento seruus liber factus tutelam suscipiat. nam si fideicommissaria esset, manumissione a pupillo facta opus esset. Quid autem id sit, apertius dicendum est. haec ante omnia habeas perspecta. inueniuntur in testamentis uerba diuersa; sunt enim quaedam quibus heredem instituimus, alia quibus legamus, alia quibus tutorem damus, alia quibus libertatem relinquimus, alia quibus fideicommissa aut fideicommissariam libertatem relinquimus. instituimus autem heredem his uerbis: *illum heredem esse*

iubeo,[1]) τόνδε κληρονόμον εἶναι κελεύω, καὶ καλεῖται τοῦτο ἔνστασις κληρονόμου.[2]) ληγατεύομεν δὲ οὕτως· illi[3]) lego decem solidos, τουτέστι τῷδε ληγατεύω ι νομίσματα, καὶ λέγεται ληγάτου δόσις. ἐπίτροπον[4]) οὕτως· illum filio meo tutorem do, τουτέστι τόνδε τῷ ἐμῷ υἱῷ[5]) ἐπίτροπον δίδωμι. καὶ λέγεται ἐπιτρόπου δόσις. ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν οὕτως· ille seruus meus liber esto, τουτέστιν ὁ δεῖνα ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἐλεύθερος ἔστω· καὶ λέγεται ἐλευθερίας δόσις. ταῦτα δὲ πάντα τὰ ῥήματα λέγεται diręcta.[6]) καταλιμπάνομεν δὲ καὶ ἑτέροις ῥήμασι χρήματα οὕτως· rogo te heres ut des illi decem solidos, τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε ἵνα δῷς τῷδε ι νομίσματα.[7]) καὶ λέγεται fideicómmisson.[8]) ἐλευθερίαν δὲ[9]) οὕτως καταλιμπάνομεν· rogo te heres ut illum seruum[10]) meum manumittas, τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε ἵνα ἐλευθερώσῃς τόνδε μου τὸν οἰκέτην. καὶ λέγεται αὕτη δόσις fideicommissarías ἐλευθερίας. τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα δι' ὧν fideicómmisson ἀποτελεῖται λέγεται precária, τουτέστι παρακλητικά. ὥςτε οὖν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν διὰ μὲν τοῦ »esto« diréctan, διὰ δὲ τοῦ »rogo« precarían ἤτοι fideicommissarían.[11]) διαφορὰ δὲ τῶν δύο ἐλευθεριῶν αὕτη, ὅτι ἡ μὲν direćta ἅμα τῷ τὸν ἐνσταθέντα[12]) κληρονόμον καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν ποιεῖ τὸ ἑαυτῆς καὶ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττει τῆς δουλείας, ἡ δὲ precaría δεῖται καὶ φάκτου τινὸς τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν ἵνα ἐλευθερώσῃ αὐτὸν ἐπὶ ἄρχοντος ἢ δι' ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων τρόπων. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἴρηται δὲ[13]) ἡμῖν ὅτι ἐὰν τὸν οἰκέτην τὸν ἐμὸν sine libertate καταλείψω ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδί, direćta αὐτῷ σιωπηρῶς καταφέρεται ἐλευθερία. διὰ τοῦτο δὲ direćta, ἵνα μὴ δεηθῇ φάκτου τοῦ κληρονόμου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς διαθή-

---

1) L¹.: cett. addunt τουτέστι. 2) οὗτος ἔνστατος κληρονόμος P. 3) huic R. 4) —πος P. δίδομεν add. F. R. 5) υἱῷ μου P. 6) τουτέστιν ἀπεσταλμένα add. L². 7) νομίσματα δέκα P. F. R. 8) —σσάριος P. 9) ita P., R. ἐλευθερίαν οὕτως cett. καὶ ἐλευθ. οὕτ. 10) seruum illum Vi. R. 11) de. Vi. R. 12) d. ἔνστατον Vi. R. 13) d. P.

iubeo; quae heredis institutio uocatur. legamus autem ita: illi lego decem solidos, quae dicitur legati datio. tutorem damus ita: illum filio meo tutorem do, quae dicitur tutoris datio. libertatem ita relinquimus: ille seruus meus liber esto, quae dicitur libertatis datio. haec autem omnia uerba directa dicuntur; aliis autem quoque uerbis ita relinquimus legatam: rogo te heres ut des illi X solidos, idque uocatur fideicommissum. libertatem uero ita relinquimus: rogo te heres ut illum seruum meum manumittas, quae fideicommissaria manumissio dicitur. uerba autem haec, quibus fideicommissum relinquimus precaria dicuntur. itaque libertatem directam per uerbum »esto« relinquimus, per uerbum autem »rogo« precariam, siue fideicommissariam. inter utramque autem manumissionem hoc interest, quod directa quidem statim atque institutus heres adierit uim suam manifestat, seruumque in libertatem adducit, precaria autem facto quoque heredis indiget: ut nempe seruum apud magistratum uindicta alioue modo ex iis, quos diximus, manumittat. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. diximus si seruum meum sine libertate filio meo tutorem dederim, directam ipsi tacite libertatem competere: ideo autem directam ne facto indigeat heredis, set ut ex ipso competat testamento.

κης ἁρμόσῃ αὐτῷ ἡ[1]) *ἐλευθερία. εἰ δὲ*[2]) *ἦν* fideicommissaria, *ὁ* púpillos *δὲ ἐγέγραπτο κληρονόμος, οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦν τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτροπον. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐλευθεροῦν τὸν ἴδιον οἰκέτην,*[3]) *ὑπὸ*[4]) *τοῦ* aelíu sentíu *νόμου κωλυόμενος, εἰ μὴ ἐν* consilíῳ *εὔλογον αἰτίαν δοκιμάσῃ. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν εἶναι καὶ ταύτην εὔλογον αἰτίαν. ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ συνηριθμήσαμεν προλαβόντες καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν ταῖς εὐλόγοις αἰτίαις, εἰ δὲ καὶ ἰδικῶς συνηριθμήσαμεν, ἐδεόμεθα* consénsu[5]) *καὶ συναινέσεως ἐπιτρόπου. πῶς δὲ ἠδύνατο συναινεῖν ὁ μήπω ὢν ἐπίτροπος, ἀλλ' ἐν οἰκέταις*[6]) *τελῶν; εἰ δὲ ὁ* testátωr *τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι νομίσας ὡς ἐλεύθερον ἐπίτροπον κατέλιπεν, οὐκέτι λέγομεν σιωπηρῶς αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν*[7]) *καταφέρεσθαι. ἐν γὰρ τῷ προλαβόντι θέματι ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐννοίας ταύτην αὐτῷ δεδώκαμεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος θέματος*[8]) *οὐδὲ τοιαύτην τοῦ τελευτήσαντος ἔννοιαν εὑρεῖν δυνατόν. πῶς γὰρ τοῦ οἰομένου ἐλεύθερον εἶναι αὐτόν*[9])*; Ὁ*[a]) *ἀλλότριος οἰκέτης ἐν διαθήκῃ* púrως[10]) *ἀχρήστως δίδοται ἐπίτροπος· οὕτω μέντοι δυνατὸν*[11]). *ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ὁ τοῦδε οἰκέτης* **cum liber erit**[12]). *τὸν δ' ἡμέτερον οἰκέτην ἀχρήστως ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δίδομεν ἐπίτροπον, λέγοντες· ἔστω ἐπίτροπος ὁ ἐμὸς οἰκέτης*[13]) **cum liber erit.** *ὁ δὲ*[14]) *λογισμὸς πρόδηλος, ἐπειδὴ τὸν ἐν ἡμετέρᾳ ὄντα ἐξουσίᾳ τοῦτον εἰς τύχην ἀγαγεῖν*[15]) *οὐκ ὀφείλομεν.* 2. *Ἐὰν*[16]) 2.
μαινόμενον ἤγουν[17]) *ἀφήλικα ἐπίτροπον κατέλιπον ἐν διαθήκῃ, γενήσονται ἐπίτροποι, ἡνίκα ὁ μὲν ἀνανήψῃ, ὁ δὲ τὸν κε ἐνιαυ-*

1) d. P. 2) *γὰρ* Vi. R. 3) P. '*τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτρ:*' 4) *ἀπὸ* P. 5) L1. L2. 'consilíu' quod et in quibusd. paris. codd. legi F2. 102 auctor est. 6) *ἀλλ' οἰκέτης* P. 7) Par1. Par2. *αἰτίαν.* 8) P. R., de. cett. 9) *τοῦτον* Vi. R. 10) L1. L2. 'púros' set infra 'púrως'., de. Epi. 11) —*ται* P. 12) *τουτέστιν ἡνίκα ἐλευθερωθῇ* add. P. *τουτ. ὅταν ἐλ.* Vi. R. 13) P., L1. F. R. *ἡμέτερος* L2. '*ὑμέτερος*'. = *ἤτοι ὅταν ἐλεύθερος γίνεται* add. Vi. R. 14) *καὶ ὁ λ.* Vi. R. 15) *ἄγειν* Epi. 16) *τὸν* ins. F. 17) *καὶ* ins. Vi. R. *ἢ* P. F.

a) Epi. 36, 4.

nam si fideicommissaria esset, ac pupillus esset heres institutus, non posset seruum tutorem sibi relictum manumittere; nosti enim lege Aelia Sentia cautum esse, ne quis minor XX annis seruum suum manumittat, nisi in consilio iusta causa probata. set erit qui dicat hanc quoque iustam causam esse. set primo hanc causam ceteris non connumerauimus, cum in superioribus iustas causas recensuimus; et ut specialiter relata fuerit, opus foret tamen tutoris consensu. quomodo autem consentire poterit qui tutor nondum sit set in seruitute degat? si uero testator cum seruum suum liberum esse crederet, ut liberum tutorem dederit, non aeque dicimus tacite ei libertatem competere. in proxima enim specie ex defuncti uoluntate eam ei tribuimus, in praesenti autem ne eiusmodi quidem uoluntas defuncti deprehendi potest. quomodo enim si eum liberum esse putauerit? Seruus autem alienus in testamento pure inutiliter tutor datur. sic tamen licet: *Tutor ille esto huius seruus, cum liber erit.* nostrum autem seruum inutiliter sub eiusmodi condicione tutorem damus his uerbis: *tutor esto seruus meus cum liber erit.* et ratio manifesta est. nam quod in potestate

2. nostra est in condicionem ferre non oportet. 2. Si furiosum aut minorem XXV annis tutorem in testamento dederim, fient tutores, alter cum compos mentis alter cum maior XXV an-

τὸν ὑπερβῇ. 3. Ad certum tempus καὶ[1]) ex certo tempore 3.
ὀρθῶς δίδοται ἐπίτροπος. ad certum tempus, οἷον, ὁ δεῖνα
ἔστω ἐπίτροπος ἕως β̅ ἐνιαυτῶν. ex certo tem-
pore[2]), οἷον· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος μετὰ β̅ ἔτη τῆς
ἐμῆς τελευτῆς· δυνατὸν καὶ ὑπὸ αἵρεσιν· ἔστω ὁ δεῖνα[3])
ἐπίτροπος si nauis ex Asia uenerit[4]). δυνάμεθα καὶ
ante heredis institutionem[5]) καταλιμπάνειν ἐπίτροπον, οἷον ἵνα
εἴπωμεν· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδός·
ἔστω δέ μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. 4. [a]) Οὐ δύναμαι δὲ 4.
ἐπὶ ῥήτῳ πράγματι ἢ ῥητῇ αἰτίᾳ ἐπίτροπον καταλιμπάνειν,
οἷον· ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ἐπὶ τῷδε τῷ ἀγρῷ ἢ
ἐπὶ τῇδε τῇ[6]) δίκῃ. προσώπῳ γὰρ εἴωθεν ἐπίτροπος δίδο-
σθαι, οὐ μὴν αἰτίᾳ ἢ πράγματι. 5. Ἐάν τις[7]) ἑαυτοῦ θυγα- 5.
τράσιν ἢ τοῖς ἰδίοις υἱοῖς ἐπίτροπον καταλείψῃ καὶ[8]) ταῖς postú-
mais καὶ[9]) τοῖς postúmois δοκεῖ καταλελοιπέναι, ἐπειδὴ τῇ τοῦ
υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προσηγορίᾳ καὶ ὁ postûmos καὶ ἡ postûma
περιέχεται. ἄρα δὲ καὶ[10]) οἱ ἔκγονοι τῇ τῶν υἱῶν περιέχονται
προσηγορίᾳ, ὥςτε καὶ[11]) αὐτοῖς δοκεῖν δεδόσθαι τὸν τοῖς υἱοῖς
δεδομένον ἐπίτροπον, ἵνα τῇ τοῦ filii[12]) προσηγορίᾳ σημανθῶσι
καὶ οἱ[13]) ἔκγονοι; καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, μόνον εἰ μὴ εἶπε
filiis, ἀλλὰ liberis. εἰ γὰρ εἶπε· filiis meis tutorem do[14]), οὐ
περιέχονται οἱ ἔκγονοι. ἑτέρως γὰρ οἱ υἱοὶ καὶ[15]) ἑτέρως οἱ
ἔκγονοι προσηγορεύονται. εἰ δὲ εἶπε· postumis do tutorem,
τότε ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τεχθεὶς εἴτε υἱὸς εἴτε ἔκγονος, ἐπιτροπευ-
θήσεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου.

---

1) uel Vi. R. 2) Ep. de. F1. R. 3) d. Vi. R. ἐπίτρ. ὁ δ. P. 4) ἤγουν ἐὰν [R. εἰ] τὸ πλοῖον ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας. P. R. 5) ἤγουν πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρον. Vi. R. πρὸ τοῦ ὅρου τῆς κληρον. P. 6) addidi ex Epi. R. 7) ταῖς F1. R. 8) d. F. 9) ἢ F. 10) de. F. 11) d. Vi. R. 12) ex P., libri cett. filiis cum F.; R. filiorum. 13) addidi ex P. R. 14) τουτέστι τοῖς υἱοῖς μου ἐπίτροπον δίδωμι P. 15) add. ex P. R.

a) Epi. 36, 5.

3\. nis factus fuerit. 3. Ad certum tempus uel ex certo tempore
recte tutorem damus. ad certum tempus, ueluti: ille
tutor esto ad duos usque annos; ex certo tempore,
ut ecce: post duos annos quam mortuus fuero, ille
tutor esto. licet et sub condicione: ille tutor esto, si
nauis ex Asia uenerit. Possumus et ante heredis insti
tutionem tutorem relinquere his uerbis: ille filio meo tu-
4\. tor esto; ille autem mihi heres esto. 4. Certae autem
rei aut certae causae tutorem dare non possum, ueluti: ille
in hoc fundo aut in hac lite tutor esto. quia personae
5\. non causae uel rei tutor dari solet. 5. Si quis filiabus suis
aut filiis suis tutorem dederit, postumae uel postumo quoque
dedisse uidetur, quia filii uel filiae appellatione et postumus
et postuma continentur. an et nepotes quoque liberorum ap-
pellatione continentur ut ipsis quoque datus esse intellegatur
tutor qui liberis est relictus, ut liberorum appellatione et nepo-
tes indicentur? et magis est ut contineantur, modo si quis
liberos non filios dixerit; nam si dixerit filiis meis tu-
torem do, nepotes non continentur, aliter enim filii aliter
nepotes appellantur. plane si dixerit: postumis do tuto-
rem, tum quicumque nascatur siue filius siue nepos in eius,
qui datus fuerit, tutela erit.

De legitima adgnatorum tutela.[1] Titulus 15.

Εἰρήκαμεν ὅτι δυνατὸν ὑπὸ τῶν γονέων τοῖς **in potestate** *παισὶ* **testamentárion** *καταλιμπάνειν*[2] *ἐπίτροπον. τί οὖν ὅτε οὐκ ἦν* **testamentários** *ἐπίτροπος; ἢ γὰρ ὁ πατὴρ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ἢ διαθέμενος ἐπελάθετο καταλιπεῖν ἐπίτροπον ἢ ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ* **testátoros** *προετελεύτησεν. τίς ἐπιτροπεύσει*[3] *τούτων; τότε ὁ δωδεκάδελτος νόμος δίδωσι τούτοις τοὺς* **adgnátus**. 1. *Καὶ τίνες εἰσὶν* **adgnátoi**; *ἔχε ταῦτα ὡς ἐν* 1.
προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια ὄνομα μέν[4] *ἐστι γενικόν, τέμνεται δὲ εἰς τρία, εἰς τοὺς ἀνιόντας εἰς τοὺς κατιόντας εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες πατὴρ μήτηρ πάππος μάμμη πρόπαππος προμάμμη καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνώτεροι, κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες*[5], *υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη προέκγονος προεκγόνη καὶ οἱ ἔτι τούτων κατώτεροι· ἐκ πλαγίου δὲ οἱ μήτ' ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτ' ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες*[6], *τῆς δ' αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες*[7], *οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ θεῖος θεία ἀνεψιὸς ἀνεψιὰ καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. αὕτη δὲ ἡ*[8] *ἐκ πλαγίου συγγένεια εἰς β̄ διαιρεῖται*[9] *εἰς* **adgnátus** *καὶ* **cognátus**. *καὶ* **adgnátoi** *μέν εἰσιν οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες ἀδελφὴ ὁμοπάτριος*[10] *θεῖος πρὸς πατρὸς καὶ οἱ*[11] *τούτου παῖδες καὶ θεία πρὸς πατρός.* **cognátoi** *δέ εἰσιν οἱ θηλυγονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὴ ὁμομήτριος καὶ οἱ ταύτης παῖδες, ἤγουν τῆς πρὸς πατρὸς*[12] *θείας οἱ παῖδες. οἱ δὲ* **adgnátoi** *λέγονται καὶ* **legítimoi** *τουτέστι νόμιμοι· λέγονται καὶ* **cognátoi** *τουτέστι φυσικοί, ἐπειδὴ οὓς ὁ νόμος ἐπίσταται οἶδε καὶ ἡ φύσις· οἱ δὲ* **cognátoi** *λέγονται φυσικοὶ μόνον. οὓς γὰρ ἡ φύσις οἶδεν οὐ πάντως ὁ νόμος ἐπίσταται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθώρηται, ὅρα λοιπὸν*

---

1) *περὶ νομίμου* [*νομίμων* R.] *συγγενῶν ἐπιτροπεύσεως* addunt libr.
2) l. *καταλιμπάνεσθαι*, ut R. cj. 3) *—εύει* G. 4) d. R.
5) dedi ex P., cett. *γεννώμενοι*. P. add. *οἷον*. 6) item ex P.
7) haec d. P. 8) d. G. 9) *διαιρεῖται εἰς δύο* P. 10) haec d. P. 11) *ἐκ* add. P. 12) *μητρὸς* edd. ant. F.

De legitima adgnatorum tutela. Titulus 15.

Diximus posse parentes liberis, quos in potestate habeant, tutorem testamento dare quid autem si testamentarius tutor non extet? aut enim pater intestatus decessit, aut testatus est quidem set oblitus est testamento tutorem dare, aut qui datus est antea decessit. quis filiorum tutor erit? lex
1. XII tabularum eis adgnatos tutores dat. 1. Qui sunt autem adgnati? haec ante omnia perspecta habeas. cognatio cum nomen sit generale in tresordines deducitur, in parentes, in liberos atque in eos qui ex transuerso ueniunt. et parentes sunt qui nos genuerunt, pater mater auus auia proauus proauia et his superiores. liberi autem sunt, qui ex nobis nati sunt, filius filia nepos neptis pronepos proneptis et his inferiores; ex latere autem ueniunt qui neque nos genuerunt neque ex nobis nati sunt, set eandem originem et stirpem nobiscum communem habent, ueluti frater soror patruus amita auunculus matertera nepos neptis et his inferiores. cognatio autem ex transuerso in duas species deducitur, in adgnatos et cognatos. et adgnati quidem sunt qui per uirilis sexus cognationem coniunguntur, ueluti frater consanguineus eiusque liberi, soror consanguinea patruus eiusque liberi et amita. cognati sunt qui per feminini sexus personas cognatione nobis iunguntur, ueluti soror uterina eiusque filii, matertera eiusque filii, item amitae filii. adgnati autem etiam legitimi dicuntur et cognati, idest natura coniuncti, nam quos ius adgnoscit, eosdem et natura nouit. cognati autem naturales tantum dicuntur, quos enim natura nouit, non omnimodo iure quoque adgnoscuntur. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. cum

τὸ προκείμενον. **testamentaríωn** *μὴ ὑποκειμένων ἐπιτρόπων*[1]) *ἀνάγκη* **legitímus** *ἤτοι* **adgnátus** *ἐπιτροπεύειν, οἵτινες δι' ἀρρενογονίας*[2]) *ἡμῖν συνάπτονται. λέγονται δὲ οὗτοι* **adgnátoi** *οἷον ὁμοπάτριος ἀδελφὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου ἔκγονος. οἱ δὲ διὰ θηλυγονίας ἡμῖν συνεζευγμένοι οὐκ εἰσὶν* **adgnátoi,** *ἀλλὰ φυσικῷ λόγῳ* **cognátoi,** *ὥςτε*[3]) *οὖν τῆς θείας μου τῆς πρὸς πατρὸς*[4]) *ὁ υἱὸς οὐκ ἔστι μοι* **adgnátos,** *ἀλλὰ* **cognátos,** *κἀγὼ δὲ αὐτῷ* **cognátos** *εἰμί, ἐπειδὴ οἱ τικτόμενοι τὴν τοῦ πατρὸς οὐ τὴν τῆς μητρὸς μεταδιώκουσι*[5]) **familían,** *καίτοι ἡ πρὸς πατρὸς θεία* **adgnata** *ἐστὶν,* [*ὁ δ' ἐξ αὐτῆς* **cognátos**[6]]. *τίς οὖν ἡ αἰτία; ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον*[7]) *παρεντεθὲν τὸ τῆς θείας διέτεμε τὴν*[8]) **adgnatíona.** *καθολικῶς γὰρ ἴσθι ὅτι ἣν προΐσχεταί τις πρὸς ἐμὲ συγγένειαν κἀγὼ ταύτην*[9]) *προβάλλομαι πρὸς αὐτόν.* 2. *Καθὰ δὲ εἶπον, χώρα τῇ* **adgnatíoni** *ἐπὶ τῇ* [2.] *ἐπιτροπῇ, οὐ μόνον ἡνίκα μὴ διαθῆται ὁ δυνάμενος πατὴρ*[10]) *καταλιπεῖν ἐπίτροπον, ἀλλ' ἐὰν ὅσον ἀνήκει εἰς τὸν τῆς ἐπιτροπῆς λόγον ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ὅπερ συμβαίνει καὶ εἰ κατέλιπε μὲν, τοῦ δὲ καταλιπόντος προετελεύτησεν ὁ ἐπίτροπος.*[11]) 3. [3.] *Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς* **adgnatíonos** *δίκαιον πάσαις ταῖς* **capitis deminutíosin**[12]) *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναιρεῖται. ἡ γὰρ*[13]) **adgnatíωn** *νόμιμόν τι ἐστιν ὄνομα, τὸ δὲ τῆς* **cognationos** *δίκαιον οὐ πάσαις ἀμείβεται ταῖς* **capitis deminutíosin.** *ὁ δὲ ἐπὶ τῆς* **adgnatíonos** *λόγον οὗτός ἐστιν. ἐπειδὴ ὁ πολιτικὸς λόγος τουτέστιν ἡ* **capitis deminutíωn** *τὰ πολιτικὰ δίκαια τουτέστι τὰ* **adgnaticà** *διαφθείρειν δύναται, τὰ δὲ φυσικὰ, τουτέστι τὰ* **cognaticà** *οὐ πάντως.*

---

1) L 1. L 2.: P. *τεσταμενταρίου μὴ ὑποκειμ. ἐπιτρ.* F. *τεσταμενταρίων μὴ ὑποκ.* [*προσώπων* add. R.] *τῶν ὀφειλόντων ἐπιτροπεύειν.* 2) *—ίαν* P. R. 3) *ὥςπερ* edd. ant. F. 4) F. atque edd. ant. *μητρὸς.* 5) *διώκουσι* Vi. R. 6) libenter delerem. 7) *πρόσ. θ.* P. 8) de. L 2. 9) *τ. κἀγὼ* P. 10) L 1. L 2.: cett. *ὁ πῆρ ὁ δυνάμενος.* L 2. add. *τῷ παιδὶ* m. 2a. 11) *ἢ τυχὸν ἐπελάθετο καταλεῖψαι ἐπίτροπον τῷ υἱῷ διαθέμενος* add. Vi. R. 12) ita scrib. L 1. 13) *δὲ* P.

nemo extet qui testamento tutor datus sit, oportet legitimos i. e. adgnatos tutelam suscipere, qui per uirilis sexus cognationem iunguntur. uocantur autem adgnati ueluti frater eodem patre natus eiusque filius uel ex eo nepos. qui autem per feminini sexus personas nobis coniunguntur non sunt adgnati set naturali ratione cognati; itaque amitae meae filius non est mihi adgnatus set cognatus et ego ei cognatus sum, quia liberi patris non matris familiam secuntur, neque obstat adgnatam esse amitam quominus eius filius cognatus sit. quaenam est autem causa? feminini enim sexus persona interueniens cognationem interrupit. generatim autem admonendus es quam quis cognationem mecum praesefert, me ean-
2. dem cum eo habere. 2. Sicuti autem dictum est, locus adgnatis in tutela fit non solum si pater testamentum non fecerit, qui poterat tutores dare; set etiam si quantum ad tutelam pertinet intestatus decesserit; quod accidit et si tutorem qui-
3. dem dederit, datus autem ante testatorem mortuus sit. 3. Set adgnationis quidem ius omnibus capitis deminutionibus plerumque perimitur; iuris enim ciuilis adgnatio est: cognationis autem ius non omnibus capitis deminutionibus commutatur. et haec est in adgnatione ratio, quia ciuilis ratio, idest capitis deminutio, ciuilia quidem iura, idest adgnationis perimere potest, naturalia uero, idest cognationis, non utique.

De capitis deminutione.[1]) Titulus 16.

Εἰρήκαμεν τῇ capitis deminutíoni *ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ* adgnaticà *διαφθείρεσθαι δίκαια. ὁρισώμεθα δὲ τί ἐστι* capitis deminutíωn. capitis deminutíωn *ἐστὶ τῆς προτέρας καταστάσεως ἐναλλαγή, ἢ οὕτως, πάθος ἐκ περιστάσεως νόμων συμβαῖνον κατάστασιν ἀμεῖβον ἤτοι ἐλαττοῦν τοῦ πάσχοντος. τρεῖς δέ εἰσι* capitis deminutíones, *ἡ γὰρ μεγίστη ἐστιν ἥτις λέγεται* maxima *ἢ* minor, *ἣν τινες* mediam *προσαγορεύουσι, τουτέστι μέσην, ἢ* minima[2]) *ἤτοι ἐλαχίστη.*[3]) 1. *Μεγίστη δέ* 1. *ἐστι* capitis deminutíωn *ὁπότε τις ἅμα καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν*[4]) *ἀπόλλυσιν, ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ ἐκείνων, οἳ δοῦλοι γίνονται τῆς τιμωρίας διὰ τὸ τραχὺ τῆς κατ' αὐτῶν ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως, οἷον ἡνίκα θηρίοις ἢ πυρὶ παραδοθῶσιν· ἤγουν οἱ*[5]) *ἀπελεύθεροι οἱ ὀφθέντες ἀχάριστοι περὶ τὸν πάτρονα καὶ διὰ τοῦτο καταδικασθέντες, ἢ οἱ ἀνασχόμενοι* ad pretium participandum *ἑαυτοὺς*[6]) *πραθῆναι. τούτων ἕκαστος περιπεσὼν τῇ μεγάλῃ* capitis deminutíoni *τῇ πολιτείᾳ συναπόλλυσι τὴν ἐλευθερίαν.* 2. *Μέση* capitis deminutíωn *ἐστὶν, ὁπότε* 2. *ἡ μὲν πολιτεία ἀπόλλυται, ἡ δ' ἐλευθερία μένει ἀκέραιος, ὅπερ συμβαίνει τῷ γινομένῳ* aqua et igni interdicto[7]), *ἢ τῷ εἰς νῆσον* deportateu*θέντι. ἑκάτερος γὰρ ἐλεύθερος ὢν ἐκπίπτει τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἰσότης· διαφορὰ δὲ* deportátu *καὶ* aqua et igni interdíctu[8]), *ὅτι ὁ μὲν* deportátos *τόπῳ περικέκλεισται*[9]) *τουτέστι τῇ νήσῳ, ὁ δὲ* aqua et igni interdíctos[10]) *εἴργεται τόπου*[11]). 3. *Ἐλαχίστη δέ ἐστι* capitis 3. deminutíωn, *ὁπότε καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐλευθερία παρα-*

---

1) *Περὶ ἀρχῆς ἐλαττουμένης* add. libri. 2) *ἢ* P. 3) *εἰσὶν οὖν κάπιτις δημινουτιόνες τρεῖς μεγίστη μέση ἐλαχίστη* Vi. R. cum praec. 4) *καὶ τὴν ἐλ. καὶ τὴν π.* Vi. R. 5) *καὶ* P. F. 6) *διαπραθ.*, P. R. 7) —cton L^1. L^2.: R. = ei cui aqua et igni interdictum fuerit. *ἤτοι ὕδατι καὶ πυρὶ καταλεγομένῳ* add. P. 8) haec d. Vi. R. 9) *περικλείεται* F. *περικέκληνται* L^1. L^2. 10) *παντὸς* add. P. F. R., abest tamen a L^1. L^2. atque ex Par^1. Par^2. forsan l. *ἑνός*. 11) *ἐλαχίστου* add. L^2.

De capitis deminutione.[a] Titulus 16.

Diximus capitis deminutione plerumque adgnationis iura
perimi. definiamus igitur quid sit capitis deminutio. capitis de-
minutio est prioris status commutatio; aut ita: capitis deminutio
est effectus quidam ex iuris condicione contingens quo status mu-
tatur alicuius aut minuitur. tres sunt autem capitis deminutio-
1. nes, maxima minor, quae etiam media uocatur, et minima. 1. Ma-
xima est autem capitis deminutio, si quis simul ciuitatem et
libertatem amittat. quod accidit in his qui serui poenae ef-
ficiuntur atrocitate sententiae in eos latae, ueluti si qui bestiis
aut flammis tradantur; item liberti qui ingrati circa patronum
uisi sunt et ideo condemnati sunt, uel qui ad pretium parti-
cipandum se uenumdari passi sunt. nam isti singuli in ma-
ximam capitis deminutionem incidentes libertatem simul amit-
2. tunt et ciuitatem. 2. Media est capitis deminutio cum ci-
uitas quidem amittitur, libertas uero integra manet, quod
accidit ei, cui aqua et igni interdictum est, aut qui in insu-
lam est deportatus. uterque enim cum liber permaneat, ci-
uitatem romanam amittit. eo autem deportatus atque aqua
et igni interdictus differunt, quod deportatus certo loco con-
cluditur, ueluti insula, aqua et igni interdictus autem loco
3. aliquo arcetur. 3. Minima autem est capitis deminutio cum
et ciuitas et libertas retinetur, praesens autem status commu-

---

a) ita l. libri Thi, non 'minutione' cum Kruegero.

κατέχεται,[1]) ἡ δὲ παροῦσα κατάστασις ἀμείβεται. ὅπερ συμ-
βαίνει ἐπὶ ἐκείνων οἳ αὐτεξούσιοι ὄντες δεδώκασιν ἑαυτοὺς εἰς
υἱοθεσίαν καὶ γεγόνασιν ὑπεξούσιοι ἢ καὶ[2]) ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ ὑπε-
ξούσιος γέγονεν αὐτεξούσιος· ἐνταῦθα γὰρ μόνον τῆς ὑπεξουσιό-
τητος ἢ αὐτεξουσιότητος[3]) γέγονεν ἐναλλαγή. 4. Ἆρα δὲ[4]) ὁ οἰκέτης 4.
ἐλευθερωθεὶς ὑφίσταται capitis deminutíona; καὶ λέγομεν οὐδα-
μῶς, ἐπειδὴ οὐδεμίαν πάλαι εἶχε κεφαλὴν, ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἐλευ-
θερίαν ἤρξατο ἔχειν κεφαλὴν καὶ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τῶν νόμων.
5. Ὧν δὲ τὸ ἀξίωμα βασιλεὺς ἀφείλετο οὐχ ὑφίστανται[5]) capitis 5.
deminutíona, ὥςτε οὖν ὁ τῆς συγκλήτου ἐκβληθεὶς οὐκ ἔστι
capite deminûtos.[6]) 6. Ἡ μὲν οὖν[7]) adgnatíων ἀναιρεῖται[8]) 6.
τῇ capitis deminutíoni, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. διὰ τί δὲ προς-
τίθεται[9]) »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον« μαθησόμεθα. ἡ δὲ cogna-
tíων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐκ ἀναιρεῖται. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον
»ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον«, ἐπειδὴ ἡ μὲν[10]) ἐλαχίστη capitis
deminutíων παρεντεθεῖσα ἐπί σχήματος φυλάττει τὰ cognaticà
δίκαια, ἡ δὲ[11]) μεγίστη capitis deminutíων συμβᾶσα καὶ τὴν
cognatíona διαφθείρει. εἰ γάρ τις καταδουλωθῇ οὐκέτι μένει
cognátos οἷς ἦν cognátos, ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερωθείς ὁ πρώην
ὢν ἐλεύθερος τὴν παλαιὰν[12]) ἀναλαμβάνει cognatíona. εἰ δὲ
καὶ τὴν μέσην capitis deminutíoná τις ὑποστῇ, οἷον depórtatos
γενόμενος, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαλύεται ἡ cognatíων. 7. 7.
Ἡνίκα δὲ[13]) púpillos δεῖται ἐπιτροπῆς, οἶδας ὅτι testamenta-
rías μὴ ὑποκειμένης χώρα τῇ adgnaticῇ· εἰ δὲ πολλοὶ εἶεν
adgnátoi οὐ πρὸς πάντας ἅμα κάτεισιν ἡ ἐπιτροπὴ ἀλλὰ πρὸς
τοὺς ἐγγύτερον ἐπιγραφομένους βαθμόν. οἷον· ἐστὶν[14]) ὁ
ἀδελφὸς, ἐστὶ δὲ[15]) καὶ θεῖος· ὁ ἀδελφὸς μᾶλλον παραγίνεται.
εἰ δὲ πολλαί εἰσι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, οἷον πολλοὶ ἀδελφοὶ ἢ
πολλοὶ θεῖοι, πάντες ἅμα κληθήσονται.

---

1) ἤγουν φυλάττεται add. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) d. P. 4) οὖν P. F. 5) —αντο Vi. R. 6) deminutus Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) διὰ τῆς —διμινουτίονος Vi. R. omnia de. P. 9) προςετέθη Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) ex cj. R.: cett. γὰρ. 12) ἤγουν τὴν πρὸ τῆς δουλείας add. F. 13) d. F. 14) ἀδυνάτος ins. Vi. R. 15) ἐ. δ. d. Vi. R.

tatur, quod accidit in his, qui cum sui iuris fuissent semet
adrogandos dederunt atque alieni iuris esse coeperunt, uel
contra in eo, qui cum alieni iuris esset, sui iuris effectus est.
in his enim patriae potestatis tantummodo mutatio facta est.
4. 4. An seruus manumissus capitis deminutionem patitur? ne-
quaquam sane, quia nullum prius caput habuit, set nunc post
manumissionem caput habere coepit atque in iure personam
5. gerere. 5. Quibus dignitatem ademit princeps, capitis demi-
nutionem non patiuntur. et ideo senatu motus non est capite
6. deminutus. 6. Adgnatio igitur capitis deminutione plerumque
perimitur: cur autem addatur »plerumque« inferius propone-
mus. cognatio autem plerumque non perimitur. ideo autem
»plerumque« dixi, quia minima capitis deminutio interueniens
cognationis iura integra seruat, maxima autem capitis demi-
nutio contingens cognationem quoque aufert. nam si quis
seruus esse incipiat non amplius his, quibus antea fuerit,
cognatus erit, set neque si manumittatur qui olim liber fue-
rat, ueterem cognationem reciperat. set si mediam quis ca-
pitis deminutionem patitur, ueluti si deportari iubetur, pari-
7. ter cognatio dissoluitur. 7. Cum pupillus tutela indigeat,
scis adgnatos ita demum uocari, si tutor testamento datus
non extet. si uero plures sint adgnati, non ad omnes aeque
tutela defertur, set ad eos tantum qui proximo gradu censen-
tur. ut ecce extat frater, extat et patruus: frater potior ha-
bebitur. et si plures eiusdem gradus sint, ueluti plures fra-
tres aut plures patrui, omnes simul uocabuntur.

De legitima patronorum tutela.[1] Titulus 17.

Ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἐδέοντο ἐπιτρόπου διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας. τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει; **testamentários**; *οὐδαμῶς. τούτους γὰρ καταλιμπάνει ὁ ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς ἀνήβους, οὗτοι δὲ ὑπεξούσιοι οὐκ εἰσὶν ἐκ δουλείας ἐλευθερωθέντες· οὐ γὰρ ἔχουσι τοὺς ἀνιόντας. ἀλλὰ* **legítimoi**; *καὶ πῶς ὁ μὴ ἔχων ἀνιόντας ἔχειν δύναται τοὺς ἐκ πλαγίου; ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται. τί οὖν; ὁ νόμος ὁ δωδεκάδελτος τοὺς πάτρονας καὶ τοὺς τῶν πατρόνων παῖδας ἐπὶ τὴν τούτων ἐπιτροπὴν καλεῖ. εἶπον γὰρ προλαβὼν ὅτι ἐπὶ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ βάρος ἕπεται τῆς ἐπιτροπῆς· λέγεται δὲ καὶ αὕτη* **legítima** *ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου εὑρέθη. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· καίτοι ἀναγνοὺς τὰ τοῦ δωδεκαδέλτου ῥήματα μνήμην οὐχ εὗρον ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς. ἀλλ' ἐροῦμεν ὡς εἰ μὴ σαφῶς τοῖς ῥήμασι τοῦ νόμου περὶ αὐτῆς διηγόρευται, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ δωδεκαδέλτου ἐστι τοῦτο λαβεῖν.*[2] *φησὶ γὰρ ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας νομοθεσίας· ἐάν τις ἄπαις καὶ ἀδιάθετος τελευτήσῃ οἱ* adgnátoi *παραγενέσθωσαν ἐπὶ τὴν τούτου κληρονομίαν. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ μέρει φησίν· ἐάν τις δεῖται ἐπιτρόπου*[3] *οἱ* adgnátoi *ἐπιτροπεύσουσιν.*[4] *οὓς τοίνυν* **adgnátus** *παρεμυθήσατο τῷ κέρδει τῆς κληρονομίας, τούτους ἐβάρυνε τῇ ἐπιτροπῇ. ταῦτα περὶ εὐγενῶν. ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τοὺς ἐλευθέρους εἶπεν· ἐὰν ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἄπαιδες καὶ ἀδιάθετος τελευτήσωσι, τὴν τούτων κληρονομίαν οἱ πάτρονες ἤγουν οἱ παῖδες τῶν πατρόνων διαδέχονται.*[5] *περὶ δὲ ἐπιτροπῆς οὐδὲν εἶπεν. ἐπειδὴ οὖν ἐκάλεσε τοὺς πάτρονας εἰς τὴν τῶν ἀπελευθέρων κληρονομίαν κατὰ μίμησιν τῶν* adgnátwn, *ἐξ ἀνάγκης οἱ παλαιοὶ καταστοχαζόμενοι τοῦ νόμου λέγουσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ βαρύνεσθαι*

---

1) *περὶ νομίμου πάτρονος* [R. *πατρώνων*] *ἐπιτροπεύσεως* add. libri. 2) *εἰπεῖν* P. 3) *ἐπιτροπῆς* Vi. R. 4) ex L1. L2.: cet. *—εύουσιν*. 5) *διαδέξονται* cj. R.

De legitima patronorum tutela. Titulus 17.

Libertus uel liberta tutore indigebant quia impuberes adhuc erant. quis eorum tutor erit? an tutor testamento datus? minime sane; eiusmodi enim tutorem is relinquit qui impuberem in potestate habeat; hi autem in nullius potestate sunt, utpote qui sint ex seruitute manumissi et ideo parentes habere non intellegantur. an adgnatos tutores habebunt? set quomodo is qui parentes non habet, ex transuerso cognatos habebit? nam ex illis hi descendunt. quid igitur iuris est? lex XII tabularum patronos patronorumque liberos ad eorum tutelam uocat. diximus enim in superioribus libertatis dationem onus sequi tutelae. dicitur et ipsa legitima tutela quia lege XII tabularum inuenta est. set erit qui dicat: cum XII tabularum uerba perlegerim, eiusmodi tutelae mentionem non inueni. set respondemus quamuis non nominatim lex de ea loquatur, liquet id tamen ex XII tabularum mente. legitur enim in quadam earum parte: *si quis intestatus sine liberis decessit, adgnati heredes sunto.* et rursus in alia quadam parte: *si quis tutore indiget, adgnati tutores sunto.* adgnatos igitur, quos lucro hereditatis ditauit, tutelae quoque onere adfecit. haec uero de ingenuis: ad libertos autem procedens ait lex: *si libertus libertaue sine liberis intestati moriantur patroni liberiue patronorum eis heredes sunto.* de tutela autem nihil ea lege cauetur; set cum patronos ad similitudinem adgnatorum lex ad successionem uocauerit, consequenter ueteres legis mentem assequi studentes eodem modo etiam tutelas ad eos pertinere dixerunt. plerumque enim ubi successionis est lu-

αὐτοὺς τῇ ἐπιτροπῇ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γάρ[a] *ἔνθα τῆς διαδοχῆς ἐστὶ τὸ κέρδος, ἐκεῖ καὶ τῆς ἐπιτροπῆς τὸ*[1] *βάρος εἶναι χρή. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον«, ἐπειδὴ ἐὰν θηλεία ἄνηβον ἐλευθερώσῃ, τελευτήσῃ δὲ ἄνηβος ἀπελεύθερος, καλεῖται μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν, οὐ βαρύνεται δὲ τῇ αὐτοῦ ἐπιτροπῇ. ἐπειδὴ τὸ ἐπιτροπεύειν ἀρρένων, θηλείων δέ ἐστιν ἀλλότριον.*[2]

De legitima parentium tutela.[3] Titulus 18.

Ἐποίησα τὸν ἐμὸν υἱὸν[4] *ἢ τὴν ἐμὴν*[5] *θυγατέρα ἢ ἐκγόνην ἀνήβους ὄντας* **emancipátus.** *ἐπιτρόπου*[6] *δέονται· τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει;*[7] **testamentárion** *οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· τὸν γὰρ* **testamentárion** *καταλιμπάνει ὁ ἔχων τὸν ἄνηβον ὑπεξούσιον. ἀλλὰ* **adgnáton**; *ἀλλὰ διέφθαρται τῇ* **emancipatíoni** *τὰ* **adgnaticà** *δίκαια. τίς οὖν κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν; καθὰ καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν,*[8] *ὁ πατὴρ*[9] *ὁ πάππος οἱ ἐλευθερώσαντες αὐτοὺς καὶ ἐπιτροπεύσουσι κατὰ μίμησιν τῶν πατρόνων λεγόμενοι καὶ αὐτοὶ* **legítimoi** *ἐπίτροποι.*

---

1) d. G. 2) *ἀλλ. ἐσ.* Vi. R. 3) *περὶ νομίμου γονέων ἐπιτροπεύσεως* add. libri. parentium dedi ex L 1. L 2. 4) *υἱόν μου* P. 5) d. P. 6) *—ων* P. 7) *τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει ἐπειδὴ ἐπιτρόπου δέονται;* Vi. R. 8) *εἴπομεν* P. 9) *καὶ* add. F. R.

a) Epi. 36, 53 iisd. uerb. addens *ὡς* $\overline{\beta}$ $\overline{\text{IN}}$ $\overline{\tau\iota}$. $\overline{\iota\varsigma}$ (sic).

crum ibi et tutelae onus esse debet. ideo autem dixi »plerumque«, quia si femina impuberem manumittit, ad eius quidem successionem uocatur, set eius tutela non grauatur. tutela enim uirile officium est atque a feminis alienum.

De legitima parentum tutela. Titulus 18.

Filium meum aut filiam meam, aut nepotem aut neptem, cum adhuc essent impuberes, emancipaui. tutore indigent; quisnam tutor erit? tutorem testamento datum ne dicere quidem est testamento enim is tutorem relinquit, qui impuberem in potestate habet; set neque adgnatum, quia dissoluuntur emancipatione adgnationis iura. quis ergo ad eorum tutelam uocabitur? sicut iam superius diximus, pater uel auus, qui eos manumiserint, tutelam quoque ad similitudinem patronorum gerent, qui et ipsi legitimi tutores uocabuntur.

De fiduciaria tutela.[1]) Titulus 19.

Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπιτροπαῖς ἐστι καὶ ἑτέρα, ἥτις λέγεται **fiduciaría.** *ἐὰν γὰρ* **emancípaton** *ποιήσω τὸν ἐμὸν υἱὸν ἢ θυγατέρα ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἢ προέκγονον ἢ προεκγόνην*[2]) *ἀνήβους ὄντας, ἐγὼ μὲν*[3]), *καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου*[4]) *διεξήλθομεν τίτλῳ, γίνομαι αὐτῶν* **legítimos** *ἐπίτροπος. ὁ γὰρ ἐλευθερωτὴς ἐλευθέρας κεφαλῆς κατὰ μίμησιν τοῦ ἀπ' ἀληθοῦς δουλείας ἐλευθεροῦντος κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ συμβῇ με τελευτῆσαι ἔχοντα παῖδας ἄρρενας, γενήσονται οὗτοι* **fiduciárioi**[5]) *ἐπίτροποι τοῦ ἀνήβου, οὗπερ διὰ τὴν* **emancipatíona** *γέγονα* **legítimos** *ἐπίτροπος. συμβαίνει δὲ οὐ μόνον ἀδελφὸν ἀδελφῷ*[6]) *γίνεσθαι* **fiduciárion** *ἐπίτροπον, ἀλλὰ καὶ θεῖον ἀνεψιῷ*[7]) *καὶ πατέρα παιδί.*[8]) *καὶ ἀδελφὸν μὲν ἀδελφῷ*[9]) *οὕτως· εἶχον δύο παῖδας τὸν μὲν ὄντα κς*[10]) *ἐνιαυτῶν ἢ καὶ μείζονος ἡλικίας, τὸν δὲ ἄνηβον. τὸν ἄνηβον ποιήσας* **emancípaton** *ἐπετρόπευον αὐτοῦ ὡς* **legítimos.** *ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὁ ἀδελφὸς ὁ τέλειος γενήσεται αὐτοῦ* **fiduciários** *ἐπίτροπος. Θεῖος δὲ ἀνεψιῷ*[11]) *τίνα τρόπον; εἶχον υἱὸν μείζονα τῶν κε ἐνιαυτῶν καὶ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος*[12]). *ἐποίησα τὸν ἔκγονον* **emancípaton**· *ἐγὼ μὲν ὡς* **legítimos** *ἐπιτροπεύσω, μετὰ δὲ τὸν ἐμὸν θάνατον ὁ θεῖος ὡς* **fiduciários** *ἐπιτροπεύσει. πατὴρ δὲ παιδὸς*[13]) *τοῦτον τὸν τρόπον· εἶχον ἐγὼ*[14]) *υἱὸν μείζονα τῶν*[15]) *κε ἐνιαυτῶν καὶ ἄνηβον ἔκγονον ἐκ τούτου. τὸν ἔκγονον* **emancípaton** *ἐποίησα· ἐγὼ μὲν ὡς* **legítimos** *ἐπιτροπεύσω, μετ' ἐμὲ ὁ πατὴρ ὡς* **fiduciários** *ἐπιτροπεύσει. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· τί δήποτε οἱ μὲν τοῦ πάτρονος παῖδες* **legítimoi** *λέγονται ἐπίτροποι τῶν ἀνήβων ἀπελευθέρων ὥςπερ καὶ οἱ πάτρονες*[16]), *οἱ δὲ τῶν πατέ-*

---

1) *περὶ τεθαρρημένης ἐπιτροπῆς* R. F.; *περὶ πεπιστευ[μένης] ἐπιτροπῆς* L1. 2) haec uerb. d. P. 3) d. Vi. R. 4) *τούτῳ* P. 5) fiduciarii F. 6) *—φοῦ* P. 7) *—ψιοῦ* P. 8) *—ός* P. 9) *—φοῦ* P. 10) *κε* Vi. R. 11) ita cum R. 12) *τελευτ.* Vi. R. 13) *παῖδα* R., qui cj. *παιδί* 14) d. Vi. R. 15) d. Vi. R. 16) *τῶν ἀν. ἀπ. ως. κ. οἱ π.* d. Vi. R.

De fiduciaria tutela. Titulus 19.

Praeter iam dictas tutelas alia quoque est, quae fiduciaria appellatur. si enim filium meum emancipauero uel filiam uel nepotem uel neptem uel pronepotem uel proneptem impuberes, ego quidem, sicuti proximo titulo proposuimus, legitimus eorum tutor fio. liberi enim capitis manumissor ad imitationem eius, quia a uera seruitute manumittit, ad tutelam uocabitur. sin autem moriar liberis uirilis sexus extantibus, isti fiduciarii tutores impuberis efficientur, cuius per emancipationem legitimam tutelam nactus sum. nec tantum fit frater fratri fiduciarius tutor, set etiam patruus nepoti[a]) aut pater filio. et frater quidem fratri ita. duos habebam filios, quorum alter XXVI annorum aut maior erat, alter uero impubes. impuberem cum emancipassem, legitimam eius tutelam nactus eram. me autem defuncto, frater qui aetate maior est, fiduciarius tutor eius fiet. Patruus autem nepoti quomodo? cum filium XXV annis maiorem haberem et nepotem ex filio praemortuo, nepotem emancipaui. ego quidem eius legitimam tutelam nanciscar, me autem mortuo, patruus fiduciarius tutor erit. Pater autem filii ita. cum filium XXV annis maiorem haberem et nepotem ex eo impuberem, nepotem emancipaui. eius quidem legitimam tutelam ego nanciscar, post autem eius mortem pater fiduciarius tutor erit.

Set erit qui dicat. quomodo fit ut patroni liberi legitimi impuberum libertorum tutores dicantur, quemadmodum et ipsi patroni, liberi autem parentum, qui impuberes emanci-

a) »et nepos patruo« addi poterat, set Thus nulla probabili ratione omisit.

ρων τῶν ποιησάντων **emancipátus** *τοὺς ἀνήβους διαλλάττουσι τῇ προσηγορίᾳ. οἱ μὲν γὰρ λέγονται* **legítimoi** *ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων παῖδες* **fiduciárioi.** *ἀλλ' ὁ λογισμός ἐστιν οὗτος. εἰ μὴ συνέβη με*[1]) *ποιῆσαι περιόντα τὸν ἐμὸν υἱὸν αὐτεξούσιον, τῇ ἐμῇ τελευτῇ ἐγίνετο αὐτεξούσιος οὐ μεταπίπτων εἰς τὸ* **in potestate**[2]) *τοῦ οἰκείου ἀδελφοῦ ἢ τοῦ ἰδίου θείου. διὸ οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἕξει ἐπιτροπὴν ὁ παῖς τοῦ* **emancipateúsantos,** *ἀλλὰ κληθήσεται* **fiduciários.** *ὁ δὲ ἀπελεύθερος εἰ μὴ ἠλευθερώθη, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ δουλείᾳ, πάντως οἰκέτης ἐγίνετο τῶν παίδων τοῦ τελευτήσαντος. Τότε δὲ οἱ προειρημένοι πάντες εἰς τὰς προλεχθείσας ἐπιτροπὰς ἕλκονται, ἡνίκα συμβῇ μείζονας αὐτοὺς εἶναι τῶν κε ἐνιαυτῶν· τοῦτο γὰρ γενικῶς διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπὶ πάσης ἐπιτροπῆς τε καὶ κουρατωρείας κρατεῖν*[3]) *ἐθέσπισεν, ἄτοπον ἡγησαμένη*[4]) *τὸν δεόμενον τῆς ἑτέρου κηδεμονίας τὴν ἑτέρων διοικεῖν περιουσίαν.*

De atiliano tutore uel eo qui ex lege Iulia et Titia dabatur.[5]) Titulus 20.

Púpillos *ἢ* **pupílla** *ἐδέοντο ἐπιτρόπου.*[6]) **testamentários** *οὐχ ὑπῆν οὐδὲ μὴν* **adgnátos,** *ἤργει δὲ καὶ πατρονικὴ ἐπιτροπή, οὐδὲ πατὴρ ἦν ὁ*[7]) *κατὰ μίμησιν τῶν πατρόνων ἐπιτροπεύειν ὀφείλων*[8]). *ἐσχόλαζε καὶ* **fiduciaría** *ἐπιτροπή. τίς κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν;*[9]) *λέγομεν ὅτι ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ* **praétωr** *ὁ* **urbanòs** *μετὰ τοῦ μείζονος μέρους τῶν δημάρχων [ι δὲ ἦσαν οἱ πάντες]*[10]), *τουτέστι μετὰ ς ἢ ζ ἐπιζητήσας τὸν ἐπιτήδειον δίδωσιν,* **atilíu**[11]) *νόμου τοῦτο νομοθετήσαντος. ὅς*

---

1) F². *'μοι'.* 2) P., cet. *τὴν ὑπεξουσιότητα.* 3) d. R. 4) *ἡγησάμενος* R. 5) *περὶ* atilianû [ita L².] *ἐπιτρόπου ἢ τοῦ* [d. R.] *ἐκ τοῦ νόμου ἰουλίου καὶ τιτίου διδομένου* libri. ed. 6) *—ων* P. 7) d. G. 8) *ὀφ. ἐπ.* 9) gloss. redol. 10) L¹. L².; cett. add' *καί.* 11) *ἀτίλου* P.

parint, appellationem mutent? nam parentes legitimi tutores dicuntur, liberi autem eorum fiduciarii. set ratio praesto est. si enim uiuens filium meum non emancipassem, morte mea sui iuris esset factus, neque in fratris aut patrui potestatem incidisset; ideo neque eandem tutelam filius emancipatoris habebit, set tutor fiduciarius uocabitur. libertus uero, nisi manumissus fuisset, set in seruitute mansisset, omnimodo manumissoris liberorum seruus futurus erat. Tunc uero omnes, quos diximus, ad eiusmodi tutelas uocantur, cum XXV annis maiores sint. id enim generaliter principis nostri constitutio obseruari praecepit in omni tutela atque cura, cum absurdum esse existimaret eum qui alterius cura indigeat, aliorum bona administrare.

De atiliano tutore uel eo, qui ex lege Iulia et Titia dabatur. Titulus 20.

Pupillus aut pupilla tutore indigebant. non erat enim testamento datus, neque adgnatus; deerat et patronorum tutela. neque pater erat qui ad patronorum similitudinem tutor esse deberet, neque tutela fiduciaria locum habebat. quis ad tutelam uocandus est? dicimus Romae quidem praetorem urbanum cnm maiore parte tribunorum plebis (qui X omnino erant), idest cum VI aut VII, inquisitione facta, idoneum tutorem dare, idque lege Atilia cautum erat. qui tutor a legis-

ἐκ τοῦ νομοθέτου τοῦ εὑρόντος λέγεται **atilianós.**[1]) *στε-*
νωτάτη δὲ ἡ τούτου νομοθεσία· μέχρι γὰρ τῆς Ῥώμης
καὶ[2]) *οὐ περαιτέρω προβαίνει. ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ*
μίμησιν τούτου γεγόνασι β̄ νόμοι **iúlios** *καὶ* **titianòs**[3]), *οἱ ἐκέλευσαν*
ἐν ἀπορίᾳ ἐπιτρόπου κρίσει τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας δίδο-
σθαι ἐπίτροπον, ὃς[4]) *ἐξ αὐτῶν ὠνόμασαν* **iuliotitianós.**[5]) **1.** 1.
Οὐ μόνον δὲ τῷ μὴ ἔχοντι ἐπίτροπον[6]) *δίδοται* **atilianòs** *ἢ*
iuliotitianòs, *ἀλλὰ γὰρ καὶ*[7]) *εἰ ὕπεστι [μὲν], ἐμποδίζεται δὲ*
ὑπό τινος αἰτίας ἀντιλαβέσθαι τῆς ἐπιτροπῆς. τί γὰρ ὅτι[8]) *τε-*
λευτῶν τις τὸν ἴδιον υἱὸν ἐνεστήσατο κληρονόμον, δέδωκε δὲ
αὐτῷ ἐπίτροπον ὑπὸ αἵρεσιν, **si nauis ex Asia uenerit**[9]) *ἢ* **in**
diem[10]) *τουτέστι μετὰ διετίαν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς; ἐφ' ὅσον*
ἡ αἵρεσις ἢ [ἡ][11]) *ἡμέρα ἤρτηται,* **atilianòs** *ἤτοι* **iuliotilianòs**
ἐπίτροπος δίδοται. εἰ δὲ καὶ[12]) **púrως** *ἐδόθη, ὁ δὲ γραφεὶς*
κληρονόμος διασκέπτεται εἰ δεῖ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ (ὑπό-
θου γὰρ ἐξωτικὸν γεγράφθαι κληρονόμον, **exherédaton** *δὲ γενέ-*
σθαι τὸν παῖδα, ἐπίτροπον δὲ αὐτῷ **púrως** *καταλελεῖφθαι καὶ*
διεσκέπτετο ὁ γραφεὶς κληρονόμος ἐν τῷ μεταξύ), κἀνταῦθα
δίδοται **atilianòs** *ἤτοι* **iuliotitianós.** *ἐὰν δὲ συμβῇ τὴν αἵρεσιν*
ἐξελθεῖν ἢ τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι ἢ τὸν κληρονόμον **adi-**
teûsai, *τότε ὁ* **testamentários** *ἀνθέξεται τῆς ἐπιτροπῆς, οὗτοι*
δὲ παύονται.[13]) **2.** *Εἰ δὲ καὶ ὁ ὢν ἐπίτροπος ὑπὸ πολεμίων* 2.
ληφθῇ, πάλιν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ **atilianòs**, *ἐν δὲ*[14]) *ταῖς ἐπαρ-*
χίαις **iuliotilianòs** *δίδοται, ὃς παυθήσεται, ἐὰν ὁ ὑπὸ πολεμίων*
ληφθεὶς διαφύγῃ τοὺς πολεμίους. ὑποστρέψας γὰρ ἀναλήψε-
ται[15]) *τὴν ἐπιτροπὴν δικαίῳ τοῦ* **postliminíu.** **3.** *Ἀλλὰ ταῦτα* 3.
μὲν τὸ παλαιόν· μέτα δὲ ταῦτα ἡ τῶν **atilianῶn** *καὶ* **iuliotitia-**
nῶn[16]) *ἀνηρέθη δόσις.*[17]) *ἤρξαντο γὰρ κατὰ μὲν πρώτην τάξιν*[18])

---

1) scripsi ex L¹. L². 2) d. P. 3) ita prorsus L¹. L². P. F¹. R. 4) *ὡς* edd. ant. G. 5) L¹. L².: iuliostitianós, set qui sollemniter habeant 'iuliot.' *ἰούλιος τιτ.* R. 6) d. P. 7) d. R. 8) *ὅτε* R. 9) *τουτέστιν εἰ ἡ ναῦς ἀπ' Ἀσίας ἔλθῃ* add. R. 10) dic. F. 11) addidi. 12) d. R. 13) *παύσονται* F². 14) de. edd. ant. F. 15) dedi ex P. cet. —*λαμβάνει.* 16) *ἰουλιανῶν τιτ.* P. 17) *δόξα* P. 18) *ὄψιν* L¹. L². P.

latoris nomine, qui id constituit, *atilianus* uocatur. angustior autem ea lex est, utpote quae Romae tantum, non uero extra optineat. in prouinciis autem ad eius imitationem duae leges latae sunt Iulia et Titia, quibus cautum est, ut, si tutor deficiat, iudicio praesidis prouinciae tutor detur, qui inde
1. *iuliotitianus* audit. 1. Nec tantum uero tutoren non habenti atilianus seu iuliotilianus tutor datur, set etiam si extet quidem tutor, qualibet autem causa impediatur tutelam suscipere. quid enim si quis moriens filium suum heredem instituat, det autem ei tutorem sub condicione »si nauis ex Asia uenerit«, aut in diem, idest post II annos quam mortuus erit? donec condicio aut dies pendet, atilianus aut iuliotitianus tutor datur. si autem pure datus est, scriptus autem heres deliberat de hereditate adeunda (finge enim extraneum institutum esse heredem, exheredemque filium factum esse, tutorem autem pure esse datum, set nondum creuisse scriptum heredem) in hoc quoque casu, medio tempore atilianus seu iuliotitianus tutor datur. si uero condicio extiterit, aut dies aderit, aut heres adierit, tunc qui testamento datus est
2. tutelam suscipiet, et hi tutores esse desinent. 2. Ab hostibus quoque tutore capto, item Romae atilianus, in prouinciis autem iuliotilianus datur, qui desinet esse tutor, si is qui captus est hostes effugerit; reuersus enim tutelam iure post-
3. liminii recipit. 3. Set haec quidem olim; postea autem atiliani seu iuliotitiani tutores dari desierunt; coeperunt enim

οἱ ὕπατοι τῆς ἑκατέρας φύσεως ἀνήβοις[1]) *ἐπιτρόπους κατὰ* inquisitíona *διδόναι, τουτέστι ζητοῦντες εἰ ἄποροί εἰσιν οἱ ἐσόμενοι ἐπίτροποι*[2]), *εἰ χρηστοῦ βίου*[3]), *εἰ*[4]) *δυνάμενοι διοικεῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν.*[5]) *μετὰ δὲ τοὺς ὑπάτους καὶ οἱ* praétores *ἐκ τῶν διατάξεων ταὐτὰ ἐποίουν. οἱ γὰρ προειρημένοι νόμοι ὁ* atílios *καὶ*[6]) títios *οὔτε περὶ ἀσφαλείας ὀφειλούσης ὑπὸ τῶν*[7]) *ἐπιτρόπων παρασχεθῆναι διελέγοντο, ὡς σῶα φυλάξουσι τὰ τῶν ἀνήβων πράγματα, οὔτε περὶ τοῦ χρῆναι συνωθεῖσθαι τὸν ἐπίτροπον τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα διηγόρευόν τι.*[8]) 4. *Τούτῳ οὖν χρώμεθα τῷ νόμῳ,*[a]) *ὥςτε ἐν μὲν* 4. *τῇ Ῥώμῃ τὸν τῆς πόλεως ἔπαρχον ἢ τὸν* praétora *κατὰ τὴν οἰκείαν* iurisdictíona[9]) *διδόναι· διὰ τοῦτο δὲ εἶπον* »*κατὰ τὴν οἰκείαν* iurisdictíona«, *ἐπειδή τινές εἰσιν*[10]) *οἷς ὁ ἔπαρχος, οὐ μὴν ὁ* praétωr *δύναται χειροτονεῖν ἐπίτροπον· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες ἢ οἱ στρατηγοὶ κελεύσει τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τῶν ἀνήβων εἰσὶν εὐτελεῖς αἱ περιουσίαι τοὺς ἐπιτρόπους προβάλλονται.* 5. *Ὁ δὲ ἡμέτερος βασι-* 5. *λεὺς οἰκείᾳ διατάξει τὰς τοιουτοτρόπους τῶν ἀνθρώπων δυσκολίας ἐκτέμνων, προσέταξε τοὺς ἐκδίκους τῶν πόλεων τὴν τῶν*[11]) *ἀρχόντων οὐκ ἀναμένοντας κέλευσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀνήβου ἤγουν τοῦ ἀφήλικος ἡ*[12]) *ὑπόστασις ἕως φ νν. ἐστιν,*[13]) *ἅμα τῷ τῆς πόλεως εὐλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ, συνόντων καὶ ἑτέρων δημοσιευόντων προσώπων τουτέστι στρατηγῶν ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ* iuridícu[14]) *ἐπιτρόπους ἢ κουράτορας χειροτονεῖν, ἀσφαλείας ἐννόμου, καθὰ τῇ αὐτῇ*[15]) *περιέχηται διατάξει, παρεχομένης κινδύνῳ τῶν ταύτην κομιζομένων εἰ συμβῇ τοὺς ταύτην τὴν ἀσφάλειαν δόντας ἀπορῆσαι.* 6. *Τὸ δὲ τοὺς ἀνήβους ἐπιτροπεύε-* 6. *σθαι τῷ φυσικῷ συνᾴδει νομίμῳ, δίκαιον γάρ ἐστι τοὺς ἀτελῆ*

---

1) *—βους* F. 2) d. P. 3) *—στῶν βίων* P. 4) L1. cett. *ἢ*, L2. *οἱ.* 5) *ἀλλότρια πράγματα* P., *ἀλλοτρίων* F. 6) *ὁ* add. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) *—εύοντο* G. 9) *ἤτοι δικαιοδοσίαν ἢ νομοθεσίαν* P. 10) *εἰσί τ.* R. 11) d. P. 12) d. Vi. R. 13) *ἐστι ν.* P. 14) scripsi ex L1. L2.: *ἰουριςδ.* edd. ant. F. 15) *τοιαύτῃ* P.

a) Epi. 36, 43.

primo loco consules utriusque sexus pupillis ex inquisitione
tutores dare, inquirentes scilicet an locupletes sint qui tuto-
res sint futuri, an frugi, an ualeant aliena bona administrare.
post uero consules etiam praetores ex constitutionibus eadem
fecerunt. praedictae enim leges, Atilia et Titia, neque de
cautione a tutoribus praestanda, rem pupilli saluam fore, lo-
quebantur neque de compellendis tutoribus ad pupilli bona
4. administranda quidquam constituebant. 4. Set hoc iure uti-
mur ut Romae quidem praefectus urbi uel praetor secundum
suam iurisdictionem tutorem dent: ideo autem »secundum
suam iurisdictionem« dixi, quia sunt quibus urbi praefectus
non uero praetor tutorem dare possit: in prouinciis autem
praesides prouinciarum uel magistratus iussu praesidum, si
5. paruae sint pupillorum facultates, tutores eligant. 5. Prin-
ceps autem noster per suam constitutionem huiusmodi homi-
num difficultates resecans, iussit defensores ciuitatium, praesi-
dum iussione non expectata, si pupilli aut minoris facultates
minus D solidis ualeant, simul cum ciuitatis religiosissimo
episcopo, conuenientibus aliis quoque publicis personis, idest
magistratibus, atque Alexandriae iuridico, tutores seu curato-
res creare, legitima cautione secundum ea quae eadem con-
stitutione continentur praestanda, periculo eorum qui eam
6. accipiant, si locupletes non sint qui eam praebeant. 6. Im-
puberes autem in tutela esse naturali iuri conueniens est;

τὴν ἡλικίαν ἄγοντας τῇ ἑτέρων ἰθύνεσθαι διοικήσει. 7. Ἐπει- 7.
δὰν δὲ ἔφηβοι γένωνται οἱ[1]) ἄνηβοι ἕξουσι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν tutelae πρὸς ἀπαίτησιν τῶν λογισμῶν.[2])

De auctoritate[3]) tutorum. Titulus 21.

Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τὸν ἐπίτροπον ἐπὶ διοικήσει τῶν τοῦ pupíllu δίδοσθαι πραγμάτων, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι δεῖ τοῦτον αὐθεντεῖν ἔν τισι γενομένοις ὑπὸ τοῦ pupíllu καὶ τὸ μὴ κατ' αὐθεντίαν τούτου[4]) πραχθὲν οὐδὲ γεγονέναι δοκεῖ.[a]) ἔστι δέ τινα ἐφ' οἷς οὐκ ἀναγκαῖα[5]) τοῦ κηδεμόνος ἡ[6]) αὐθεντία· οἷον ὁ púpillos ἐπηρώτησέ με· ὁμολογεῖς διδόναι μοι ι νομίσματα; πρὸς τὸ ἰσχῦσαι τὴν ἐπηρώτησιν ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία περιττή.[7]) εἰ δὲ αὐτὸς ὁ púpillos ἐπερωτηθεὶς ὡμολόγησε,[8]) συνίστησι τὴν ἐπερώτησιν ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις· ἤρεσε γὰρ τὸν ἄνηβον καλλίονα μὲν τὴν οἰκείαν[9]) αἵρεσιν ἐξεῖναι αὐτῷ[10]) ποιεῖν καὶ αὔξειν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν[11]) sine tutoris auctoritate[12]), ἐλαττοῦν δὲ οὐχ ἑτέρως εἰ μὴ προσῇ τῷ γινομένῳ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία. ὅθεν ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων[13]), ἐφ' ὧν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαὶ τοῖς συναλλάττουσιν, οἷον ἐπὶ μισθώσεων[14]) mandátωn deposítωn. (ὁ μὲν γὰρ παραθέμενος ἔχει diréctan depositi, ὁ δὲ δαπανήσας περὶ τὸ depósiton ἔχει contrarían depositi), ἐὰν μὴ ὑπῇ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία, ὁ μὲν οὖν συναλλάττων τοῖς

1) d. P. 2) τ. λ. d. Vi. R. 3) περὶ αὐθεντίας ἐπιτρόπων add. libri. 4) αὐτοῦ P. 5) ἡ add. R. 6) d. Vi. R. 7) haec d. Bas. 8) ἐπερωτηθῇ Bas. 9) d. Bas. 10) —τοῦ Bas., quod praestat. 11) haec d. Bas. 12) ἤγουν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας add. Vi. R. 13) τούτοις θέμασιν P.: breuius Bas. οἷον ἀφ' ὧν θεμάτων cett. 14) μισθώσεως καὶ τῶν ὁμοίων Bas.: μισθώσεως μανδάτα δεπόσιτα Vi. R.

a) Cf. Bas. schol. ad. 11, 1. 28 [Heimb. 1, 611 sq.]. quae Mortrolius [Hist. du dr. byz. 1, 124] alii potius quam Tho tribuit. de quo ualde dubito. Cf. Heimb. VI, 4 et alibi passim.

iustum est enim ut qui perfectae aetatis non sint, aliorum
7. tutela regantur. 7. Cum autem puberes pupilli facti fuerint, tutelae iudicio tutores ad reddendas rationes compellent.

De auctoritate tutorum. Titulus 21.

Quoniam uidimus tutorem ad rem pupilli gerendam dari, admonendus es eum in quibusdam pupilli negotiis auctorem fieri debere, et quod sine auctoritate eius factum sit ne factum quidem uideri. sunt autem quaedam, in quibus tutoris auctoritas necessaria non est. ut ecce si pupillus fuerit a me stipulatus: *decem aureos mihi dare spondes?* ad stipulationem confirmandam tutoris auctoritate opus non est. si uero ipse pupillus aliquid dare spondeat, stipulatio tutoris auctoritate confirmatur. placuit enim meliorem quidem suam condicionem licere ei facere, et suas augere facultates sine tutoris auctoritate, deteriorem autem facere non aliter, quam si negotio auctoritas accedat tutoris. unde in his causis in quibus ab utroque latere obligationes contrahentibus nascuntur, ueluti in locationibus mandatis depositis (nam qui deponit directam depositi actionem habet, qui autem in re deposita aliquid impendit, contrariam), nisi interueniat tutoris auctoritas, ipse quidem, qui cum pupillis contrahit, eis obli-

pupíllois ἔνοχος αὐτοῖς[1]) γενήσεται, αὐτοὶ δὲ τῷ συναλλάττοντι
οὐ γίνονται ὑπεύθυνοι.[2]) 1. Οὔτε δὲ κληρονομίαν aditeûsai, 1.
οὔτε διακατοχὴν αἰτῆσαι οὔτε fideicommissarían[3]) κληρονομίαν
καταδέξασθαι ἑτέρως δύνανται, εἰ μὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου,
εἰ καὶ τὰ[4]) μάλιστα ἐπικερδὲς ὑπάρχει τὸ fideicómmisson καὶ
οὐδεμίαν ἔχει ζημίαν ἐν αὐτῷ. 2. Ὁ δὲ ἐπίτροπος παρὼν 2.
αὐθεντεῖν ὀφείλει εἰ τοῦτο συμφερὸν εἶναι κρίνει τῷ ἀνήβῳ,
μετὰ δὲ χρόνον παρὼν ἢ ἀπὼν δι' ἐπιστολῆς οὐχ ἰσχυρῶς
αὐθεντεῖ. οἷον συνήλλαξα ἐγὼ pupíllῳ· δεῖ τὸν ἐπίτροπον πα-
ρόντα ἅμα τῷ γίνεσθαι τὸ συνάλλαγμα λέγειν ὅτι αὐθεντῶ.
εἰ δὲ ἐνδημῇ μὲν τῇ πόλει, μετὰ δὲ μίαν τυχὸν ἡμέραν ἐλθὼν
εἴπῃ, ὅτι αὐθεντῶ, ἢ καὶ ἀπολιμπανόμενος δ' ἐπιστολῆς τοῦτο
δηλώσῃ[5]), ὅτι αὐθεντῶ, καθὼς εἴρηται, ἀνίσχυρος ἡ αὐθεν-
τία. 3. Ὁ ἄνηβος cum tutoris auctoritate ὀφείλει δικάζε- 3.
σθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. ἐπιτροπεύων[6]) ἐγὼ pupíllῳ
εἶχον δίκην πρὸς αὐτὸν ἢ ἐνάγων ἢ ἐναγόμενος. εἰσιέναι τὴν
δίκην οὐκ ἠδύνατο δίχα τῆς ἐμῆς αὐθεντίας. ἐγὼ in rem
meam, τουτέστιν εἰς τὸν ἐμὸν πρᾶγμα αὐθεντεῖν ἐκωλυόμην,
ἡ δὲ δίκη ὑπέρθεσιν οὐκ ἐπεδέχετο. ἐπὶ τοῦ τοιούτου σχήμα-
τος πάλαι ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ praétoros ἐπίτροπος, ὃς καὶ ἐλέ-
γετο praetórios, quia a praetore dabatur,[7]) [ἐπειδὴ ὑπὸ[8])
τοῦ praétoros ἐδίδοτο]. ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀναιρεθείσης ἀκρι-
βείας συνανῃρέθη καὶ ὁ praetórios ἐπίτροπος· σήμερον δὲ κου-
ράτωρ εἰς τάξιν αὐτοῦ δίδοται, οὗ καταστάντος, ἀνύεται τὸ δι-
καστήριον. καὶ τούτου περαιωθέντος παύεται ὁ κουράτωρ[9])
τοῦ εἶναι κουράτωρ καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι κατὰ ταὐτὸν ὁ
púpillos[10]) ἐπιτροπεύεται καὶ κουρατορεύεται. ἐν μὲν γὰρ[11])
τοῖς ἄλλοις ἐγώ εἰμι αὐτοῦ ἐπίτροπος, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐμὲ δίκῃ
μόνῃ[12]) κουρατορεύεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου κουράτωρος.

1) σφίσι Bas. 2) αὐτὸς δὲ αὐτῷ οὐδαμῶς εὐθυνθήσεται εἰ μὴ ηὐθέντει ὁ ἐπίτροπος Bas. 3) fiduciariam P. F. haec non hab. Bas. 4) d. F. 5) δηλώσοι Bas. τοῦτο d. P. 6) ἐπετρόπευον F¹. 7) latina d. Vi. R. 8) ἐπὶ libri: haec uero glossema redolent. 9) d. Vi. R. 10) καὶ ins. P. F. R. 11) d. P. 12) —νος P.

1. gatur, hi autem inuicem contrahenti non tenentur. 1. Neque
hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque
hereditatem fideicommissariam suscipere aliter possunt, nisi
tutoris auctoritate, quamuis lucrosum sit fideicommissum nul-
2. lumue in se damnum habeat. 2. Tutor autem praesens
auctor fieri debet, si hoc pupillo prodesse existimauerit; post
uero tempus praesens aut per epistulam absens non recte
auctor fit. ut ecce si ego cum pupillo contraham, oportet tu-
torem statim in ipso negotio praesentem dicere sese auctorem
fieri. nam si in urbe degat et post unum forte diem adsit
et dicat sese auctorem fieri, aut si absit et per epistulam
3. nuntiet se auctorem fieri, uti dictum est, nihil agit. 3. Pu-
pillus cum tutoris auctoritate agere debet. unde illud quae-
situm est. cum ego pupilli tutor essem, controuersiam cum
eo habui, siue reus siue actor. litem suscipere sine mea
auctoritate non poterat, ipse autem in rem meam auctor fieri
prohibebar. iudicium autem differri nequibat. in eiusmodi
casu olim quidem tutor a praetore dabatur, qui ideo praeto-
rius dicebatur; set ueterum suptilitate explosa, praetorius
quoque tutor sublatus est. hodie uero curator in eius locum
datur, quo constituto, iudicium peragitur: hoc uero ad finem per-
ducto, curatela liberatur. et in hoc quidem casu eodem tem-
pore pupillus in tutela atque cura est. in ceteris enim ego
eius tutor sum, in lite autem, quam aduersus me habet tan-
tummodo in cura est eius qui datus est curatoris.

Quibus modis tutela finitur.[1] Titulus 22.

Εἰπόντες τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς εἴπωμεν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τρόπῳ τινὶ καὶ[2]) *διαλύεται. διαλύεται ἡ ἐπιτροπὴ τῇ ἥβῃ τοῦτο μὲν τοῦ ἄρρενος τοῦτο δὲ τῆς θηλείας. τὴν δὲ ἥβην οἱ παλαιοὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐνιαυτῶν, τουτέστιν ἐκ τοῦ ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδ̄ ἔτος, ἔκρινον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ σώματος, ὥςτε οὖν εἴτε τὸ σχῆμα ἐπιγέγονε πρὸ τοῦ ιδ̄ ἐνιαυτοῦ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδ̄ ἐνιαυτὸν, μὴ ὑπόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμεν. σήμερον δὲ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν*[3]) *ἄξιον*[4]) *εἶναι τῆς τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας*[5]) *ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν·*[6]) *ἐπ' ἐκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος*[7]) *ἐζητεῖτο,*[8]) *τὸ ὑπερβεβηκέναι αὐτὰς*[9]) *τὸ ιβ̄ ἔτος. σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη. ἐνόμισεν οὖν*[10]) *ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς ἀναίσχυντον εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁρᾶσθαι τῶν ἀρρένων [καὶ τετύπωκε τοῦτο κρατεῖν*[11]) *ὅπερ ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν]. ὅθεν τέθεικε διάταξιν ἐν ᾗ διηγόρευσε τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ̄ ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥςτε μετὰ*[12]) *ιβ̄ πληρούμενον ἐνιαυτὸν ἐφήβους εἶναι ταύτας νομίζεσθαι.*

1 1. ***Πρὸς** τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται ἐὰν ἄνηβοι ληφθῶσιν*[13]) *εἰς* adrogatíona *ἢ γένωνται* depórtatoi.[14]) *ἐσθότε γὰρ* próximoi[15]) *ὄντες* pubertati[16]) *ἥμαρτόν τι καὶ ταύτην ἐδέξαντο*

---

1) *τίσι τρόποις ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται* add. libri. 2) *καὶ* d. P. R. *τ. κ.* F^1. 3) L^1. L^2. L^{16}. P. cett.: *ὁ εὐσεβέστ. ἡμῶν βασ.* 4) *ἀνάξιον* L^6. L^{16}. P. Vi. R. 'dignum' Inst. lat. 5) *τοῦτο* add. P. L^6. L^{16}. 6) *ἐπὶ τῶν θηλ. τὸ παλ.* P. L^6. L^{16}. Ceterum locus probabilius mendo, laborat. De graui *ἀνακολούθῳ* non est quod moneam. 7) *μόνον ὁ χρ.* P. L^6. 8) *ἐπεξ.* L^6. 9) addidi ex L^1. L^2. P. L^{16}. 10) *ἐνόμισε γοῦν.* 11) quattuor has uoces ignorant L^1. L^2. cum fabrotianis. set probabilius '*καὶ τετ. — θηλειῶν*' glossema est. 12) *τὸν* d. Vi. R. 13) *εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ* edd. ant. F. R. 14) *ἤτοι περιωρισμένοι* F. R. 15) scripsi ex L^1. L^2. 16) —tis L^1. L^2.

Quibus modis tutela finitur. Titulus 22.

Cum de tutelae constitutione tractauerimus, de eius solutione quoque dispiciamus. nam quidquid aliquo modo constituitur, idem aliquo modo etiam dissoluitur. soluitur autem tutela pubertate cum maris tum feminae. pubertatem autem ueteres non solum ex aetate, hoc est ex eo quod XIIII annum impleuerint, set etiam ex habitu corporis dignoscebant. itaque siue habitus corporis ante XIIII annum manifestaretur, siue quis XIIII annum impleret, habitus autem non ostenderetur, non existimabatur pubes esse, set cum utrumque concurreret. hodie autem piissimus princeps noster dignum esse suorum temporum castitate putans, iussit idem optinere quod iam antiquitus in feminis obseruaretur, in quibus aetas tantum inquirebatur, quae XII annis maior esset, cum habitum corporis earum inspicere inhonestum uideretur. putauit igitur princeps noster impudicum esse habitudinem corporis masculorum inspicere, sicuti in feminis iam uisum erat, et constitutionem tulit qua sanxit pubertatem in maribus post XIIII annum completum incipere. quod autem in feminis obseruabatur suo ordine reliquit, ut a XII anno impleto uiri-
1. potentes esse intellegerentur. 1. Praeterea dissoluitur tutela si adrogati sint impuberes aut deportati. interdum enim cum proximi sint pubertati, aliquam in noxam incidere possunt

τὴν τιμωρίαν, ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν ἀχάριστοι τυχὸν ὀφθέν-
τες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρονας ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολε-
μίων· ὥςτε οὖν ἀναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν ἡ ἐλαχίστη καὶ ἡ μέση
καὶ ἡ μεγίστη **capitis deminutíων.** 2. *Εἰ δὲ καί τις δοθῇ*[1]) 2.
ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ τῷ ἀνήβῳ μέχρι[2]) *φανερᾶς αἱρέσεως,*
οἷον· Ἔστω ἐπίτροπος ἕως οὗ ἡ ναῦς ἔλθῃ[3]) *ἀπὸ Ἀσίας,*
τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης διαλύεται ἡ ἐπιτροπή. 3. *Οἶδε καὶ τε-* 3.
λευτὴ τοῦ ἐπιτρόπου[4]) *ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου διαλύειν τὴν*
ἐπιτροπήν. 4. *Εἰ δὲ καὶ ὑποστῇ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην* **capitis** 4.
deminutíona, *δι' ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην,*
δι' ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.
τῇ δ' ἐλαχίστῃ **capitis deminutíoni** *τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν*
ἑαυτὸν εἰς **adrogatíona** *παράσχῃ, ἡ* **legítima** *μόνη*[5]) *φθείρεται*
ἐπιτροπή, αἱ δὲ λοιπαί, οἷον **testamentáriai** *καὶ*[6]) *ὑπὸ*[7]) *τοῦ*
ἄρχοντος δεδομέναι μένουσιν ἐπὶ σχήματος. ἡ γὰρ τοῦ **pu-**
píllu capitis deminutíων, *εἰ καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναι-*
ρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ ἄνηβος. ὑπεξου-
σίων δὲ ἀλλότριον τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. 5. *Ἐδόθη τις ἐπίτρο-* 5.
πος ἐν διαθήκῃ μέχρι β̅ ἐνιαυτῶν. τῆς διετίας παραδραμού-
σης παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος. 6. *Παύει τὸν ἐπίτροπον καὶ* 6.
τὸ ὡς **súspecton** *αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς· τυχὸν γὰρ*
κακῶς διώκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα. εἰ δὲ καὶ χρήσηται
excusatíoni, *τουτέστιν παραιτήσηται ἐξ εὐλόγου αἰτίας*[8]) (*μαθη-*
σόμεθα δὲ τὰς εὐλόγους αἰτίας προϊόντες) *καὶ οὕτως παύεται*[9])
τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

---

1) *—θείη* P. 2) *μετὰ* Vi. R. 3) *ἔλθῃ. ἡ ν.* P. 4) *ἡ τοῦ ἐπ. τελ.* Vi. R. 5) *μόνως* P. 6) *αἱ* add. Vi. R. 7) *ἀπὸ* F. 8) *ἐξ εὐλ. αἰτ. παρ.* P. 9) *παυθήσεται* Vi. R.

qua eiusmodi poenam mereant. item si in seruitutem sint
redacti cum forte aduersus patronos suos ingrati esse uide-
rentur, aut ab hostibus capti. ideo minima media et maxima
2. capitis deminutione tutela dissoluitur. 2. Si quis pupillo
testamento tutor datus sit ad certam condicionem, ueluti:
tutor esto, donec nauis ex Asia uenerit, post condi-
3. cionis euentum, soluitur tutela. 3. Solet etiam tutoris aut
4. pupilli mors tutelam soluere. 4. Set si maximam capitis de-
minutionem passus fuerit tutor, per quam libertatem amise-
rit, aut mediam per quam ciuitatem perdiderit, omnis solue-
tur tutela. minima autem capitis deminutione tutoris, ueluti
si se in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit. ce-
terae autem, idest testamentariae et quae a magistratibus
dantur, in suo ordine permanent. pupilli autem capitis de-
minutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit, pupillus enim
alieni iuris fit: filiifamilias autem nunquam in tutela sunt.
5. 5. Si ad biennium quis testamento tutor datus fuerit, bien-
6. nio elapso, tutor esse desinit. 6. Desinit tutor esse qui ut-
pote suspectus a tutela remouetur; forte enim res pupilli
male gerebat. set si quis excusatione utitur ob iustam cau-
sam (iustas autem causas inferius proponemus), et ita desi-
nit tutor esse.

De curatoribus.[1]) Titulus 23.

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται οἱ δὲ κουρατορεύονται, οἱ δ' οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται. εἰπόντες περὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί, (εἰσὶ δὲ αὗται· testamentaria adgnaticὴ *ἤτοι* legítima *πατρονικὴ, ταύτῃ δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων*[2]) *ἐπιτροπὴ,* fiduciaria *καὶ ἡ* Atilianὴ *ἤτοι* iuliotitianὴ, *ἧς ἐν τάξει νῦν ἐπενόησεν ἑτέραν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς) εἰπόντες τε καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς* curatíonos. *οἱ ἄρρενες δὲ*[3]) *ἔτι δὲ καὶ θήλειαι ἔφηβοι γεγονότες κουρατορεύονται μέχρις οὗ τὸν κε̄ ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γάρ εἰσιν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν*[4]) *ἡλικίαν, ὥςτε μὴ δύνασθαι τὴν οἰκείαν διαφυλάττειν*[5]) *περιουσίαν.*[6]) 1. *Δίδονται δὲ κουράτορες ἀπὸ*[7]) *τῶν αὐτῶν ἀρχόντων,* 1. *ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς ἐν διαθήκῃ, δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ* praétoros *ἢ τοῦ ἄρχοντος* comfirmateúetai. 2. *Ὁ νέος ἄκων οὐ λαμβάνει κουράτορα*[8]), 2. *εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ, ἐπειδὴ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν· ὥςτε οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ ἐπιτρόπων καὶ*[9]) *κουρατόρων.*[a]) *ὁ μὲν γὰρ ἐπίτροπος ἀνήβων μόνον ἐστιν ἐπίτροπος, ὁ δὲ κουράτωρ*[10]) *ἐφήβων, ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων. ὁ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ καλῶς δίδοται, ἀνισχύρως δὲ ὁ κουράτωρ. ἄκων οὐδεὶς κουρατορεύεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ βουλόμενος*[11]). *ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ καὶ πάνυ.* 3. *Κουρατορεύονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι μαινόμενοι* 3. *ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι, εἰ καὶ*[12]) *μείζονες εἶεν τῶν κε̄ ἐνιαυτῶν.*

---

1) *περὶ κουρατωρειῶν* L1. L2. P. *περὶ κουρατώρων* R. 2) *πατρώνων* P. L1. L2. 3) d. Vi. R. 4) *ἄγοντες* P. 5) *παραφυλάττειν* P. 6) *κουρατορεύονται* add. P. 7) *ὑπὸ* R. et deinceps *ὑφ' ὧν.* 8) *ἐπίτροπον* P. 9) d. Vi. R. 10) *οἱ δὲ κουράτορες* Epi. 11) *θέλων* Epi. 12) *κἂν* Epi.

a) haec insunt Epi. 36, 6 sq.

De curatoribus. Titulus 23.

In superioribus propositum est quosdam in tutela, quos-
dam in cura esse, quosdam autem neutro iure teneri. et cum
de tutoribus tractauerimus et quot sint tutelae (sunt autem:
testamentaria adgnatorum seu legitima patronum, in qua et
parentis manumissoris tutela continetur, fiduciaria atiliana seu
iuliotitiana, in cuius uicem aliam quandam princeps noster
introduxit), cumque dixerimus quot modis tutela finiatur, ui-
deamus de curatione. masculi puberes et feminae uiripoten-
tes ad XXV annum usque completum curatores accipiunt;
qui licet puberes sint, adhuc tamen eius aetatis sunt, ut ne-
1. gotia sua tueri non possint. 1. Dantur autem curatores ab
isdem magistratibus a quibus et tutores. curator testamento
recte non datur, set datus confirmatur decreto praetoris uel
2. praesidis. 2. Adulescens inuitus curatorem non recipit, nisi
in certam litem; curator enim et ad certam causam dari po-
test, ut superius diximus. itaque plures sunt differentiae tu-
telae et curae. tutor enim impuberibus tantum datur, cura-
tor autem puberibus et aliquando impuberibus; tutor testa-
mento recte datur, inutiliter autem curator; inuitus nemo cu-
ratorem accipit, tutorem autem etiam nolens. tutor ad cer-
3. tam causam dari non potest, curator utique. 3. Praeter mi-
nores, furiosi quoque et prodigi in cura sunt, licet XXV an-

κουρατορεύονται δὲ ὑπό τῶν adgnátωn, τοῦ δωδεκαδέλτου νό-
μου τοῦτο κελεύσαντος, ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρ-
χος ἢ ὁ praétωr, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες δίδουσι
τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις ex inquisitione[1]) κουράτορας,
ἡνίκα μὴ ὕπεστιν adgnátos ἢ ὑπὼν ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς
διοίκησιν. 4. Κουρατορεύονται καὶ ἀνόητοι καὶ κωφοὶ καὶ ἄλλα- 4.
λοι καὶ οἱ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐ-
τοὺς τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων. 5. Ἐσθότε δὲ[2]) καὶ 5.
púpilloi κουρατορεύονται, οἷον ἐὰν ὁ legítimos ἐπίτροπος οὐκ
ἔστιν ἀξιόπιστος. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος[3]) οὐ δίδο-
ται, ἀλλα κουράτωρ, ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων tutorem ha-
benti tutor dari non potest.[4]) Εἰ δὲ καὶ[5]) ὁ testamentários
ἐπίτροπος ἢ ὁ ὑπ' ἀρχόντων δοθεὶς ἀναρμόδιός ἐστι πρὸς
διοίκησιν οὐ μέντοι κακούργως διαγίνεται περὶ τὰ τοῦ ὀρφάνου
πράγματα, εἴωθεν αὐτῷ κουράτωρ[6]) συζεύγνυσθαι. εἰς τόπον
τῶν προσκαίρως excusateuóntωn ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς κου-
ράτορες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες. 6. Ἐὰν 6.
ὁ ἐπίτροπος νοσῇ ἢ ὑφ' ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ
pupíllu διοικεῖν πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις
καὶ ὁ púpillos ἢ ἄπεστιν ἢ παρὼν ínfans[7]) ἐστὶ, δύναται ὁ ἐπί-
τροπος οἰκείῳ κινδύνῳ áctora προβάλλεσθαι παρὰ τῷ praétori
ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας[8]) ἄρχοντι, ὃς áctωr διὰ τοῦτο προ-
σαγορεύεται quia per acta constituitur, [ἐπειδὴ διὰ τῆς πρά-
ξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται.] εἰ δὲ παρῆν ὁ[9]) púpil-
los καὶ ἠδύνατο φθέγγεσθαι, cum tutoris auctoritate procurá-
tωr[10]) ἐχειροτονεῖτο.

---

[1]) ἤτοι ἐξ ἀναζητήσεως P. ἐκ συζητ. Vi. R. [2]) d. Vi. R. [3]) ἐπιτρ. ἕτ. L[1]. F[2]. [4]) ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι ἐπίτροπον δοθῆναι οὐ δύναται L[2]. P. R. add. [5]) d. Vi. R. [6]) κουρατ. αὐτ. Vi. R. [7]) scripsi ex L[1]. L[2]. [8]) πόλεως L[2]. [9]) d. P. F. [10]) d. edd. ant. F.

num impleuerint. in cura autem adgnatorum sunt, sicuti lege
XII tabularum cautum est. set solent Romae praefectus urbi
aut praetor, in prouinciis autem praesides curatores furiosis
et prodigis ex inquisitione dare, cum adgnatus non extet,
4. aut extet quidem, idoneus autem ad curam non sit. 4. Set
et mente capti et surdi et muti in cura sunt et qui morbo
perpetuo laborant, quia rebus suis superesse non possunt.
5. 5. Interdum autem et pupilli curatores accipiunt, ut puta si
legitimus tutor non sit idoneus. ideo autem tutor alter non
datur, set curator, quia regula est iuris, qua tutorem habenti
tutor dari non potest. si autem tutor testamento datus uel
a magistratibus idoneus non est ad administrationem nec tamen fraudulenter rebus pupilli superest, solet ei curator
adiungi. in locum eorum qui ad tempus a tutela excusantur,
6. curatores dari solent, sicut inferius proponemus. 6. Si tutor
aduersa ualetudine uel alia necessitate impeditur, quominus
res pupilli administrare possit, ueluti si suis litibus detentus
sit, et pupillus uel absit uel infans sit, potest tutor suo periculo actorem apud praetorem praesidemue prouinciae constituere, qui ideo actor dicitur, quia per acta constituitur. Si
autem pupillus adsit et loqui possit, cum tutoris auctoritate
procurator constitui potest.

De satisdatione tutorum et curatorum.[1]) Titulus 24.

Εἰπόντες τῆς curatíonos[2]) τὴν σύστασιν καὶ[3]) διάλυσιν καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τῶν κε ἐνιαυτῶν κουρατορεύονται, οἱ δὲ διὰ πάθος μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς, νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐπεκτεινόμενον. πᾶς ἐπίτροπος καὶ πᾶς κουράτωρ ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδευομένων[4]) πράγματα· αὕτη γὰρ μεγίστη τοῦ praétoros φροντίς. ὑπέξελε δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων τὸν testamentárion. οὗτος γὰρ ἐγγύαις[5]) οὐ βαρύνεται. πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἔσεσθαι περὶ τὴν διοίκησιν ἡ τοῦ testátoros ἡμῖν παραδέδωκε μαρτυρία. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐξ inquisitíonos δοθέντες[6]) ἐπίτροποι ἢ κουράτορες ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται. ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι ἡ τῶν ἀρχόντων παρέστησεν ἐξέτασις.a) εἴωθε γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν εἰ εὔπορός ἐστιν, εἰ σώφρων τὸν βίον, εἰ[7]) ἔχει ἐνέχυρα βίου τουτέστι παῖδας (ὁ γὰρ παῖδας ἔχων οἶδεν ὅπως δεῖ προςφέρεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς οἷς εἰς τάξιν[8]) δίδοται πατρὸς) καὶ εἰ στοργὴν ἔχει περὶ τὴν ἐνεγχαμένην. 1. 1.

Ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας. εἰ γὰρ συμβῇ β ἢ καὶ πλείονας δοθῆναι testamentaríus ἢ ἀπὸ inquisitíonos[9]) ἐπιτρόπους ἢ κουράτορας, εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τῷ νέῳ[10]) δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου ἢ συγκουρατορεύοντος[11]) καὶ μόνος καταπιστεύεταιb). ἀσφαλεστέρα γὰρ τῷ νέῳ τῶν ἐγγυῶν ἡ δόσις τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ὃν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι, ὥςπερ[12]) καὶ τὸν

1) περὶ τῆς ἐγγύης τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων add. libri. 2) τῶν κουρατώρων Vi. R. 3) τὴν add. Vi. R. 4) κηδεμονευομένων F1. R. 5) ἐγγυηταῖς L2. F2. 6) ex inquisitione ἤτοι ἐκ ζητήσεως ἐπίτρ. Vi. R. 7) ἢ F. 8) ἐν τάξει Vi. R. 9) ex inquisitione Vi. R. 10) τῷ ν. φυλ. P. 11) συγκουράτωρος Vi. R. 12) ὡς Epi.

a) haec ins. scholio ad Epi. 36, 37 »ἤτοι τὴν πατρίδα,« quae uulgo addebantur Epi. cum bonis libris ignorat. b) haec ins. schol. ad Epi. 36, 11.

De satisdatione tutorum et curatorum. Titulus 24.

Cum de curatione tractauerimus, quomodo nempe constituatur et soluatur et quomodo quidam ad XXV annum usque in cura sint, quidam autem, qui ob quendam morbum in cura sunt, donec eo liberentur, nunc de quadam re nobis dispiciendum est, quae ad tutores simul et curatores pertinet. utrique enim datis fideiussoribus cautionem praestare debent, res eius, qui in tutela aut cura est, integras seruatum iri. haec est enim maxima praetoris cura. excipe tamen tutorem testamento datum, qui satisdare non cogitur, fidelem enim ac diligentissimum eum futurum esse in rebus administrandis testatoris probauit iudicium. item qui ex inquisitione tutores aut curatores dati sunt satisdare non coguntur, idoneos enim eos esse magistratus inquisitio testatur. haec autem inquiri solent, an locuples sit, an bonae frugi, an pignera uitae habeat, idest liberos: qui enim liberos habet nouit quomodo pupillis consulendum sit, quibus in locum patris est datus,
1. et an patriam suam diligat. 1. Interdum tamen ipsi quoque satisdant. nam si duo pluresue ex testamento uel inquisitione tutores curatoresue dati fuerint, eorum autem unus satis offerat de indemnitate pupilli uel adulescentis, contutori aut concuratori praefertur et solus administrat. tutior enim adulescenti uel pupillo satisdatio est, quam defuncti iudicium, qui et falli poterat, sicut et magistratus in inquisitione. et

ἄρχοντα ἐν ζητήσει.[1]) *διὸ μόνῳ αὐτῷ καταπιστευθήσεται ἡ διοίκησις. δύναται δὲ τούτου γινομένου ὁ ἕτερος ἀνθίστασθαι καὶ παρέχειν ἐγγύας καὶ εἰς ἑαυτὸν μετατιθέναι*[2]) *τὸν ἐγχειρισμόν. ὥςτε οὖν πολλῶν ὄντων* testamentaríωn, *οὐ δύναταί τις ἀνθιστάμενος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ ἢ συγκουράτορι*[3])· *δὸς ἐγγύας καὶ ἔχε τὴν διοίκησιν, ἀλλ' εἰ βούλεταί τις παρασκευάσαι τὸν σὺν αὐτῷ κηδεμονεύοντα παρασχεῖν ἐγγύας, αὐτὸς προτεινέτω ἐγγύας*[4]), *ἵνα ἐκ ζήλου καὶ παρακλήσεως ὁ ἕτερος παράσχῃ ἐγγύας. προσφέρων γὰρ ἐγὼ τὴν ἱκανοδοσίαν ἐπιλογὴν δίδωμι τῷ συνεπιτρόπῳ πότερον βούλεται λαβεῖν ἀσφάλειαν παρ' ἐμοῦ καὶ παραχωρῆσαί μοι τῆς διοικήσεως ἢ δοῦναι καὶ λαβεῖν τὴν διοίκησιν. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν* testamentaríωn *ἢ τῶν ἐξ* inquisitíonos[5]) *ἐγγύας προςφέρει, εἰ μὲν ὁ τελευτήσας ῥητῷ τινι προσώπῳ τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν, ἐκεῖνος διοικείτω, ὃν τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέξαιτο*[6]) *τῶν συνεπιτρόπων. τοῦτο γὰρ καὶ τῷ* edíctῳ[7]) *περιέχεται τοῦ* praétoros. *εἰ δὲ διχονοῦσι μεταξὺ ἀλλήλων οἱ ἐπίτροποι περὶ τὴν τοῦ ὀφείλοντος διοικεῖν ἐπιλογήν, καὶ οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τούςδε*[8]) *ἐπιλέγονται (εἰκὸς γὰρ πολλῆς οὔσης τῆς* pupillarías *οὐσίας μὴ ἀρκεῖν ἕνα πρὸς διοίκησιν), τηνικαῦτα ὁ* praétωr *ἐπιλεγέσθω ὃν βούλεται καὶ αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπιτρεπέτω. τὸ αὐτό φαμεν διὰ πάντων καὶ περὶ πολλῶν ἐξ* inquisitíonos *δοθέντων*[9]). *δεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ αὐτῶν τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέγεσθαι τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν.*

2. *Ἡβήσας δὲ ὁ νέος, ἤγουν ὁ ἀφήλιξ γενόμενος τέλειος οὐ* 2.
μόνον τοὺς ἐπιτρόπους ἢ τοὺς κουράτορας προφάσει τῆς διοικήσεως ἕξουσιν ὑπευθύνους, ἀλλὰ κἀκείνους οἳ παρὰ τῶν κηδεμόνων λαμβάνουσι τὴν ἱκανοδοσίαν. ἔχουσι δὲ κατὰ τούτων τὴν in factum,[10]) *ἥτις ὠνόμασται* subsidiaría *διὰ τὸ ἐσχάτην αὐτὴν παρέχειν βοήθειαν*[11])· *ἡνίκα γὰρ μηδὲ οἱ κηδεμόνες μηδὲ*

---

[1]) *ἐν τῇ ζητήσει εἰς τὸ δοῦναι ἐπίτροπον* Epi. [2]) *παρατιθέναι* P. [3]) *τῷ κουρατ.* P. [4]) *πρότερον ἐγγ. προτ.* R. [5]) ex inquisitione Vi. R. [6]) *ἐξελ.* P. R. [7]) *ἤγουν νομοθετήματι* Vi. R. [8]) *τόνδε* R. [9]) *δοθ.* ex inquisitione Vi. R. *φαμ. καὶ περὶ πάντων ἐξ εν. δοθ.* P. [10]) *ἢ τὴν τῆς διπλῆς ἀπαιτήσεως ἀγωγὴν* L². P. *ἢ τὸ ἀζήμιον* edd. ant. F. R. [11]) *ἐσχάτην βοήθειαν αὐτοῖς παρέχουσα* Vi. R.

ideo ei soli credetur administratio. quo facto, alter contradicere potest et satis offerre et rerum gestionem in se recipere. itaque, si plures testamento tutores sint dati aut curatores, non potest eorum unus surgens contutori aut concuratori suo dicere: satis offer atque administrationem tibi habeto; set si quis uult conlegam suum mouere ut satis offerat, ipse primum offerre debet, ut aemulatione atque hortatione commotus satis det. nam cautionem praestans electionem do contutori utrum uelit a me satis accipere et mihi administratione cedere, an satis dare et ipse administrationem suscipere. si uero nemo eorum qui ex testamento uel inquisitione dati sunt, satis offerat, si quidem testator certae cuidam personae administrationem crediderit, ea sola administret; si uero nemini id adscripserit testator, ille administret, quem maior pars contutorum elegerit, ut edicto praetoris cauetur. si uero dissenserint tutores circa eligendum eum, qui administret, et alii hunc alii illos elegerint (magna enim cum sit pupilli substantia, fieri potest ut unus ad administrationem non sufficiat), tunc praetor quem uelit eligat eique rem gerendam credat. idem nobis probatur et si plures ex inquisitione dati sint, idest ut maior pars eligere possit, per quem
2. administratio fiat. 2. Cum pupillus pubes factus sit, aut adulescens perfectae aetatis esse coeperit, non solum tutores aut curatores ex administratione sibi obligatos habebit, set eos quoque, qui satisdationem ab illis acceperint. habent enim in eos actionem in factum, quae subsidiaria uocatur, quae nempe ultimum subsidium eis possit afferre. cum enim

οἱ τούτων ἐγγυηταὶ τὸ ἀζήμιον περιποιοῦσι τῷ νέῳ, τηνικαῦτα οἱ τὴν ἀσφάλειαν παρὰ τούτων λαβόντες κατασχεθήσονται τῇ in factum, ἥτις ἐκ τοῦ γενομένου ἐκλήθη subsidiaría. δίδοται δὲ ἡνίκα παντελῶς μὴ λάβωσιν ἐγγύας οἱ εἰωθότες ταύτας λαμβάνειν ἢ λάβωσι μέν, ἐγγυητὰς δὲ δέξωνται ἀπόρους[1]. αὕτη δὲ ἡ subsidiaría[2] καὶ κατὰ κληρονόμους δίδοται, ὥςπερ εἴρηται καὶ[3] ταῖς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεσι καὶ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν. 3. Κἀκεῖνο δὲ περιέχεται ὅτιπερ οἱ χειροτονηθέν- 3.
τες ἐπίτροποι ἢ κουράτορες εἰ μὴ θελήσωσιν ἱκανοδοσίαν προφάσει τῆς ἰδίας παράσχεῖν διοικήσεως captis pignoribus[4] εἰς τοῦτο συνελαθήσονται, τουτέστι κελεύσει τοῦ ἄρχοντος ληφθήσεται ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν ἐν τάξει ἐνεχύρου πράγματα.[5]
4. Οὔτε δὲ ὁ Ῥώμης[6] οὔτε ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος οὔτε ὁ 4.
praétωr οὔτε ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ὑπεύθυνος γενήσεταί[7] ποτε τῇ subsidiaríᾳ, ἀλλ' οὗτοι μόνοι οἷς σύνηθες τὰς τοιαύτας λαμβάνειν ἐγγύας.[8]

De excusationibus.[9] Titulus 25.

Οὐ μόνον δὲ ἡ προλαβοῦσά ἐστιν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων κοινωνία ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγγύαις βαρύνεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρα, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν excusatíoni καλούμενος ἐπὶ τὴν κηδεμονίαν κεχρῆσθαι δύναται. εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος φορτικὸν εἶναι καὶ βαρὺ τὸ τῆς κηδεμονίας φρόντισμα παραιτήσεις ἤτοι excusatíonas ἐκ διαφόρων ἐπενόησεν αἰτιῶν, ὧν εἴ τις χρήσηται μιᾷ διαφεύγει τὸ τῆς κηδεμονίας ἄχθος. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

1) λάβωσι μὲν ἐγγυητὰς. ἀπόρους δέ. P. 2) d. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) ἤγουν ἀπαιτήσει ἐνεχύρων add. Vi. R. 5) —τος L². 6) οὔτε Ῥώμης l. R., qui haec uerba ut glossema delet: legerem οὔτε δὲ ἐν Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως cet. ita fere W. 7) ὑπεύθυνοι γενήσονται Vi. R. 8) οἷον οἱ στρατηγοὶ οἱ ἔκδικοι τῶν πόλεων add. Vi. R. 9) περὶ παραιτήσεως L¹. L². —εων F. —εως τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων Vi. R.

neque tutores curatoresue neque eorum fideiussores indemnitatem pupillo praestare possint, tunc qui ab his satisdationem acceperint actione in factum tenebuntur, quae idcirco subsidiaria est uocata. datur autem cum omnino satisdari non curauerint, qui id facere consuerunt, aut curauerint quidem, non autem idoneos passi sint cauere. subsidiaria autem actio et in heredes datur sicut et prudentum responsis et
3. principalibus constitutionibus continetur. 3. Quibus et illud cauetur, ut qui tutores curatoresue dati sint, nisi uelint satisdare ob administrationem suam, captis pigneribus coerceantur: idest ut ex bonis eorum aliquid iussu magistratus loco
4. pigneris capiatur. 4. Neque Romae praefectus urbi aut praetor, neque in prouinciis praeses subsidiaria actione tenebuntur; set hi tantummodo, qui eiusmodi satisdationes exigere solent.

De excusationibus. Titulus 25.

Non tantum id quod exposuimus inter tutores et curatores commune est, ut satisdare cogantur, set illud etiam quod utrique, cum ad rem gerendam uocentur, excusatione uti possint. cum enim legi ignotum non esset, incommodum adeo et molestum esse onus tutelae, excusationes ex diuersis causis introduxit, quarum una qui usus fuerit, pondus euaderet tutelae aut curae. plerumque autem propter liberos nosmet

στον δὲ διὰ τοὺς παῖδας excusateúein ἑαυτοὺς δυνάμεθα, εἴτε ὑπεξούσιοι εἶεν εἴτε emancípatoi. εἰ γάρ τις ἔχει γ̄ παῖδας περιόντας ἐν Ῥώμῃ, ἢ ἐν Ἰταλίᾳ δ̄[1]) ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ε̄, ἀκωλύτως ἑαυτὸν excusateúei ἐπιτροπῆς τε καὶ curatíonos πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων. καὶ γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ curatíona τοῖς δημοσίοις συναριθμεῖσθαι λειτουργήμασιν ὡμολόγηται. θετοὶ παῖδες οὐκ ὀφελοῦσιν εἰς excusatíona, ἀλλὰ φυσικοὶ καθὰ εἴρηται εἰ καὶ ἔτυχον ἑτέρῳ δοθέντες εἰς υἱοθεσίαν. Οἱ ἐξ υἱοῦ ἔκγονοι ὀφελήσουσι, τοῦ μέσου τελευτήσαντος προσώπου· ὑπεισέρχονται γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς τάξιν, οἱ δ' ἐκ θυγατρὸς οὐ παρέχουσιν excusatíona. παῖδες δέ, ὡς εἶπον, μόνοι ζῶντες ὀφελήσουσιν, οὐ μὴν τελευτήσαντες· εἰ δὲ ἐν πολέμῳ τελευτήσωσιν, ἐζητήθη εἰ ὀφελοῦσιν. καὶ ἤρεσε τούτους μόνους παρέχειν ἡμῖν excusatíona, οἳ ἐν τῇ παρατάξει καὶ ἐν αὐτῇ πεπτώκασι τῇ συμπλοκῇ. ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας τεθνήκασι, δοκοῦσι διὰ τῆς ἐκ τῶν ἔργων εὐκλείας ἀεὶ περιεῖναι. 1. Καὶ Márcos δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἐξαμη- 1. νιαίαις[2]) αὐτοῦ διατάξεσιν ἐκέλευσε τὸν fiscália[3]) διοικοῦντα πράγματα, ἐφ' ὅσον τῆς τοιαύτης ἀντέχεται διοικήσεως, παραίτησιν αὐτὸν ἔχειν curatíonós τε καὶ ἐπιτροπῆς. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος. ἀνάγκη γὰρ ἢ συντρέχοντας ἡμᾶς[4]) τῷ νέῳ βλάψαι τὸν físcon ἢ τὸ ἀζήμιον τῷ físcῳ περιποιοῦντας τὰ τῶν νέων ἐλαττῶσαι δίκαια. 2. Καὶ οἱ reipublicae causa[5]) ἀπόν- 2. τες excusateúontai κηδεμονίας, οὐ μόνον ἐσομένης ἀλλὰ καὶ ὑποκειμένης[6]), καίτοι μετ' ἔμμιξιν ἤτοι μετὰ τὸ ἅψασθαι τῆς διοικήσεως οὐ παρέχεται excusatíωn. ὁ δ' ἁψάμενος τῆς διοικήσεως καὶ ἐν τῷ μεταξὺ reipublicae causa[7]) ἀποδημήσας χρῆται μὲν excusatíoni, μέχρι δὲ τοσούτου χωρίζειν ἑαυτὸν ἀκινδύνως δύναται τῆς διοικήσεως, ἕως οὗ ἄπεστι reipublicae causa. ἀμέλει καὶ κουράτωρ ἐν τῷ μεταξὺ δέδοται[8]) εἰς τά-

1) ἢ τεσσ. ἐν Ἰτ. Vi. R. 2) —νίαις Vi. R. 3) scripsi ex L1. L2. ἤγουν δημόσια add. R. 4) ἡμᾶς ἢ συντ. R. 5) διὰ πραγμάτων δημοσίων αἰτίαν P. ἤτοι ἔνοχοι τῇ δημοσίᾳ αἰτίᾳ L2. 6) ἐπικ. P. R. 7) ἤγουν χάριν δημοσίου πράγματος R. 8) εὐ τῷ μετ. διδ. R.

excusare possumus, siue in potestate sint, siue emancipati. si enim tres liberos quis superstites Romae habeat, uel in Italia quattuor, uel in prouinciis quinque, sane a tutela et cura excusari poterit exemplo ceterorum munerum, nam et tutelam et curam placuit inter publica munera recenseri. adoptiui liberi ad excusandum non prosunt, set naturales tantum, ut dictum est, licet in adoptionem dati sint. nepotes ex filio proderunt, media defuncta persona, nam in locum patris succedent; ex filia autem excusationem non praestabunt. liberi autem sicut dixi tantum superstites proderunt, non etiam defuncti; sed si in bello perierint, quaesitum est an prosint: et placuit hos tantum nobis excusationem praestare, qui in acie et in ipso conflictu ceciderint. cum enim pro re publica perierint, in perpetuum per rerum gestarum
1. gloriam uiuere intelleguntur. 1. Item diuus Marcus in semestribus iussit eum qui res fisci administret, donec eiusmodi administrationem retineat a tutela et cura excusari. et ratio manifesta est. necesse est enim aut dum pupillo subuenimus, fiscum laedere, aut dum fisco consulimus, pupillo-
2. rum iura offendere. 2. Item qui reipublicae causa absunt a tutela et cura excusantur, non solum futura, set praesenti quoque, licet postquam aliquis se immiscuerit, idest rem gerendam susceperit, excusari non soleat. qui autem administrationem susceperit, deinde reipublicae causa abesse coeperit, excusatione utetur, et eatenus semet impune a re gerenda abstinere poterit, quatenus reipublicae causa aberit. et in-

ξιν αὐτοῦ. ὑποστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς reipublicae causa ἀπο-
δημίας, εὐθέως ὑποβάλλεται τῷ τῆς ἐπιτροπῆς βάρει, οὐδὲ
ἐνιαυτὸν ἔχει πρὸς τοῦτο uacatíona ἤτοι ἀτέλειαν, ὥςπερ καὶ
Papinianòs[1]) ἐν τῷ ε̄[2]) βιβλίῳ τῶν respónsων αὐτοῦ γράφει.
τὸ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ διάστημα τοῖς ὑποστρέψασιν ἀπὸ τῆς rei-
publicae causa ἀποδημίας δίδοται πρὸς excusatíona, ἡνίκα τις
ἐπὶ νέαν καλεῖται κηδεμονίαν. ὥςτε οὖν εἰ μὲν ἐπίτροπος ὢν
reipublicae causa ἀποδημήσω, παύομαι μὲν τοῦ εἶναι ἐπίτρο-
πος, ὑποστρέψας δὲ εὐθέως ἀνθέξομαι τῆς διοικήσεως ἐξ ἀνάγ-
κης. εἰ δὲ μὴ ὢν ἐπίτροπος reipublicae causa ἀποδημήσω,
εἶτα ὑποστρέψω, μετὰ δὲ τὴν ὑποστροφὴν κληθῶ ἐπὶ κηδεμο-
νίαν, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ μετὰ τὴν ὑποστροφὴν ἢ η̄[3]) ἢ
ῑ ἢ καὶ ιβ̄,[4]) ἁπλῶς πρὶν περαιωθῇ ὁ ἐνιαυτὸς, δύναμαι ἐμαυ-
τὸν excusateúein. 3. Καὶ ὁ ἀρχὴν[5]) μετερχόμενός τινα χρῆ- 3.
ται excusatíoni, ὡς βούλεταί[6]) Márcu ἀντιγραφή, τὴν δὲ ἀρ-
χθεῖσαν ἐπιτροπὴν ἀρχὴ ἐπιγινομένη οὐ διαλύει. 4. Δίκην 4.
εἶχον πρὸς τὸν púpillon, ἢ τὸν νέον· excusatíoná μοι[7]) τοῦτο
οὐ παρέξει[8]) εἰ μὴ ἄρα περὶ πάσης ἡμῶν τῆς οὐσίας· ἤγουν
περὶ[9]) κληρονομίας ἐστὶν ἡμῖν ὁ ἀγών. 5. Τρεῖς ἐπιτροπαὶ ἢ 5.
curatíones, ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας ἔλαβον, ἀτέλειάν μοι παρέχουσι
τετάρτης κηδεμονίας, ἐφ' ὅσον καὶ συνεστήκασιν αἱ γ̄ ἐπιτρο-
παὶ ἤτοι curatíones. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον »ἃς οὐκ ἐπιτη-
δεύσας ἔλαβον« ἐπειδὴ εἰ πολλάκις ἐσπούδασα τὴν τοῦδε
ἐπιτροπὴν ἢ κουρατορείαν ὑπεισελθεῖν οὖσαν εὐτελεστάτην, οὐκ
ἀποπληρώσει τὸν τῶν γ̄ ἀριθμόν. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι ἐκ
τῶν οὐσιῶν, οὐ μὴν ἐκ τῶν προσώπων τὸ πλῆθος κρίνεται τῶν
ἐπιτροπῶν. εἰ γάρ τις τελευτήσῃ ἐπὶ γ̄ ἢ καὶ[10]) πλείοσι παισί,
γένωμαι δὲ τούτων κηδεμὼν, μία ἔσται ἡ ἐπιτροπὴ, ἐπειδὴ καὶ
μία περιουσία. 6. [a]) Οἶδε καὶ πενία παραίτησιν παρέχειν κηδε- 6.
μονίας· τοῦτο γὰρ[11]) οἱ θειότατοι ἀδελφοὶ[12]) καὶ Márcos[13])

1) ita L^1. L^2. παπιανὸς P. 2) hic ins. αὐτοῦ Vi. R. 3) ἔκτῳ Vi. R. 4) καὶ Vi. R. 5) ἄρχων L^2. 6) ἡ τοῦ ins. F. R. καὶ ἡ τοῦ L^{16}. 7) d. Vi. R. 8) πράξει L^1. L^2. 9) d. P. R. 10) d. Vi. R. 11) Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ins. P. 12) Σεβ. κ. Ἀντ. ἀντέγραψαν R. cum edd. ant. F. 13) δὲ omisi cum L^1.

a) Epi. 37, 3.

terea curator loco eius datur. qui si reuersus fuerit a pere-
grinatione, quam reipublicae causa suscepit, statim onus tu-
telae recipiet neque anni habebit uacationem, ut et Papinia-
nus libro V° responsorum scribit. anni enim spatium iis da-
tur qui a peregrinatione reipublicae causa suscepta reuersi
ad nouam tutelam uocentur. itaque si cum tutor essem, rei-
publicae causa abesse coepero, desino quidem tutor esse: re-
uersus autem statim administrationem suscipere cogor. sin
autem cum tutor non essem reipublicae causa abesse coepero,
deinde reuersus fuero, post reditum autem ad tutelam uocatus
fuero, ut puta in primo mense, quam reuersus sim, aut VI° aut
X° aut XII° et in summa antequam annus expleatur, potero
3. excusari. 3. Et qui potestatem aliquam habet, excusatione
uti potest, sicut iubet diui Marci rescriptum, set coepta tu-
4. tela non ideo soluitur quia potestas superuenit. 4. Litem
cum pupillo uel adulescente cum habuerim, non ideo excu-
sabor nisi forte de omnibus bonis uel hereditate controuer-
5. sia sit. 5. Tres tutelae aut curae, quas non per adfectatio-
nem susceperim, immunitatem a quarta tutela seu cura prae-
stabunt, quamdiu constiterint tres tutelae aut curae. ideo autem
dixi. »quas non per adfectationem susceperim«, quia si
data opera alicuius tutelam aut curam suscipiendam curauerim,
quae tenuissima esset, non ea ad trium tutelarum numerum ex-
plendum mihi proderit. illud autem sciendum est ex patri-
moniis non ex personis tutelarum numerus computari. nam
si quis decesserit tres pluresue liberos relinquens, quorum
ego tutor factus fuerim, una erit tutela, quia et unum est
6. patrimonium. 6. Potest et paupertas excusationem a tutela
et cura praestare. id enim tam diui fratres quam per se

καθ' ἑαυτὸν ἀντέγραφαν[1]· *ὥςτε οὖν ἔστιν εὑρεῖν καὶ πενίαν*
ἐπωφελῆ. 7. *Ἐάν τις κληθεὶς*[2]) *εἰς ἐπιτροπὴν ἀνεπιτήδειον* 7.
ἑαυτὸν καὶ οὐκ ἐξαρκοῦντα[3]) *πρὸς τὴν διοίκησιν ἀποδείξῃ, ἢ*
καὶ νόσον αὐτῷ προσεῖναι δικαιολογήσηται[4]) *μὴ συγχωροῦσαν*
αὐτῷ μηδὲ τῶν οἰκείων ἀντιλαβέσθαι πραγμάτων, δεχθήσεται[5])
ἑαυτὸν excusateúων *τῆς ἐπιτροπῆς*. 8. *Ὁ ἀγράμματος ἔχει* 8.
παραίτησιν κηδεμονίας, τοῦ θειοτάτου Píu *τοῦτο θεσπίσαντος*[6]),
εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οἱ ἀγνοοῦντες γράμματά ἐστιν ὅτε δύ-
νανται ἀλλοτρίας διοικεῖν περιουσίας. 9. *Ἐάν τις τὸν οἰκεῖον* 9.
ἐχθρὸν καταλείψῃ testamentárion *ἐπίτροπον τῷ οἰκείῳ παιδί,*
excusateu*θήσεται*[7]) *ὁ δοθείς, ὥςπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐκ*
excusateúetai[8]) *ὅςτις*[9]) *ζῶντι τῷ πατρὶ τῶν ἀνήβων ἐπηγγεί-*
λατο τῶν αὐτοῦ παίδων ἐπιτροπεύσειν.[10]) 10. *Οὐδεὶς ἐκ τού-* 10.
του μόνου excusatíona *ἑαυτῷ κατασκευάσαι δυνήσεται λέγων,*
ὅτι ἄγνωστος ὑπάρχω[11]) *τῷ τῶν νέων πατρί. τοῦτο γὰρ διά-*
ταξις τῶν θειοτάτων ἀδελφῶν κελεύει. 11. *Ἔχθρα συμβᾶσά* 11.
μοι πρὸς τὸν πατέρα τῶν ἀνήβων ἢ τῶν ἀφηλίκων εἰ μὴ εἴη
κεφαλική, φιλίας ἐν τῷ μεταξὺ μὴ παρεντεθείσης, ἀπολύει με
τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ δὲ οὐκ ἔστι κεφαλική, οὐ δίδωσιν excusa-
tíona. 12. *Ἐάν τις ἐπαγάγῃ μοι περὶ καταστάσεως*[12]) *ζήτη-* 12.
σιν, οὐκ ἀναγκασθήσομαι τῶν τούτου παίδων ἐπιτροπεύειν. 13. 13.
Ὁ μείζων τῶν ō ἐνιαυτῶν καὶ ἐπιτροπῆς καὶ curatíonos *ἀπαλ-*
λαγήσεται· ὁ δ' ἥττων κε ἐνιαυτῶν πάλαι μὲν κληθεὶς ἐκέχρητο
excusatíoni *λέγων, ὅτι ἥττων εἰμὶ τῶν κε ἐνιαυτῶν, διάταξις*
δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐν κωλύσει τοῦτον ἐποίησεν εἶναι,
οὐ μὴν ἐν excusatíoni. *ὅθεν εἴ τις ἐλάττων ὢν τῶν κε ἐνιαυ-*
τῶν κληθῇ εἰς ἐπιτροπὴν ἢ καὶ[13]) curatíona *οὐδὲ δεῖται* excu-
satíonos, *ὡς τῇ αὐτῇ θείᾳ περιέχεται διατάξει. ὥςτε οὖν οὐδὲ*
púpillos *οὐδὲ ἔφηβος μὲν ἀφῆλιξ δὲ εἰς τὴν* legítiman *ἐπιτρο-*
πὴν κληθήσονται. ἦν γὰρ τοῦτο πάσης πολιτικῆς νομοθεσίας

---

1) L[1]. L[2].: cett. —*ψεν*. 2) —*θῇ* P. 3) dedi ex P., cett. *ἐξαρκεῖν*. 4) —*ήσῃ* F. 5) *δυνήσεται* P. qui l. *ἐξκουσατεύειν*. 6) *κελεύσαντος* P. 7) —*τεύεται* Vi. R. 8) —*ευθήσεται* Vi. R. 9) *ἔτι* add. Vi. R. 10) dedi ex F[2].: cett. *εύειν*. 11) *ὑπῆρχεν* G. F. —*ῆρχον* Vi. R. 12) *τύχης* Vi. R. 13) d. Vi. R.

diuus Marcus rescripsit. inuenias igitur ubi et paupertas
7. prosit. 7. Si quis ad tutelam uocatus inidoneum se atque
imparem oneri administrationis ostenderit, uel aduersam sibi
ualetudinem esse probauerit propter quam ne suis quidem ne-
8. gotiis interesse possit, sese excusans audietur. 8. Imperitus
litterarum excusationem a tutela et cura habet, ut diuus Pius
rescripsit; quamuis et qui litteras nesciant interdum ad aliena
9. negotia administranda sufficiant. 9. Si quis inimicum suum
testamento filio suo tutorem det, excusabitur datus, sicuti
per contrarium non excusatur qui se tutelam patri pupillo-
10. rum, dum uiueret, administraturum promiserit. 10. Nemo ex
hoc solum excusationem sibi parare poterit quod ignotus pu-
pillorum patri fuerit. id enim diuorum fratrum constitutione
11. cautum est. 11. Inimicitiae quas exercui cum patre pupil-
lorum uel adultorum, si capitales fuerint, neque reconciliatio
interuenerit, me a tutela liberabunt. si autem capitales non
12. fuerint, non aeque excusabunt. 12. Si quis status contro-
uersiam mihi fecerit, eius liberorum tutelam suscipere non
13. cogar. 13. Maior LXX annis a tutela uel cura excusabitur;
minor autem XXV annis olim uocatus excusatione utebatur,
dicens sese minorem XXV annis esse, constitutio autem prin-
cipis nostri hunc non tantum excusari permisit, set etiam ac-
cipere uetuit. et ideo si quis minor XXV annis ad tutelam
uocatus sit uel curationem, non indiget excusatione, sicuti
eadem sacratissima constitutione continetur; itaque neque pu-
pillus, neque adultus qui minor sit ad legitimam uocabuntur
tutelam. erat enim inciuile eos qui alieno auxilio in rebus

ἀλλότριον τοὺς τῆς ἑτέρου δεομένους βοηθείας ἐπὶ διοικήσει τῶν
οἰκείων πραγμάτων καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ὀφείλοντας ἰθύνεσθαι
ἑτέρων γίνεσθαι κηδεμόνας. 14. Ὥσπερ δὲ ὁ ἀφήλιξ οὐδὲ 14.
βουλόμενος γίνεται κηδεμών, οὕτως οὐδὲ ὁ στρατιώτης. 15. Οἱ 15.
ἐν τῇ Ῥώμῃ γραμματικοὶ ῥήτορες ἰατροὶ καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκείᾳ
πατρίδι τὰ τοιαῦτα μετιόντες ἐπιτηδεύματα καὶ ἐντὸς ὄντες τοῦ
τῇ διατάξει περιεχομένου ἀριθμοῦ ἀτέλειαν ἕξουσι κηδεμονίας.
διάταξις γάρ ἐστι Ἀντονίνου, ἥτις φησὶ πόσους γραμματικοὺς
ἢ ῥήτορας ἢ ἰατροὺς ἐν ἑκάστῃ εἶναι δεῖ πόλει.[1] 16. Ὁ πολ- 16.
λὰς ἔχων excusatíonas εἴ τισιν ἐξ αὐτῶν χρησάμενος ἀπεδοκι-
μάσθη, δύναται ἐντὸς τῶν τῆς[2] excusatíonos χρόνων ταῖς
λειπομέναις[3] κεχρῆσθαι. 17. Ὁ κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν ἢ cu- 17.
ratíona καὶ θέλων διαφυγεῖν τὸ τοιοῦτο βάρος excusatíoni κέ-
χρηται οὐ μὴν ἐκκαλεῖται.[a] τότε γὰρ ἡ ἔκκλητος ἀναγκαία,
ὅτε τις χρησάμενος τῇ excusatíoni μὴ κρατήσει τοῦ ἀγῶνος.
ὁ δὲ χρώμενος τῇ excusatíoni εἴσω ν̄ ἡμερῶν ἐφεξῆς τρεχου-
σῶν οὐ μὴν utilíωn ταύτῃ χρῆται· ἐξ οὗ γὰρ ἔγνω ἑαυτὸν
ἐπίτροπον δεδόσθαι ἄρχονται τρέχειν. κεχρήσθωσαν τῇ excu-
satíoni εἴτε testamentárioí εἰσιν[4], εἴτε legítimoi εἴτε πάτρονες
εἴτε fiduciárioi εἴτε ἀπὸ ἄρχοντος δεδομένοι, ἢ καὶ κουράτορές
εἰσιν ἰδικῶς δεδομένοι ἢ ὑπὸ νόμων καλούμενοι, εἴτε ἐνδημοῦ-
σιν αὐτῇ τῇ πόλει ᾗ κέκληνται, εἴτε περαιτέρω τοῦ ἑκατοστοῦ δια-
τρίβουσι μιλίου· ψήφου γενομένης καὶ εἴκοσι μιλίων καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν[5] παρεχομένων, ἅπερ ὀφείλει ποιεῖν ὁ κληθεὶς
ἐπὶ τῷ παραγενέσθαι καθ' ὃν ὠνόμασται τόπον, ἵνα χρήσηται
τῇ excusatíoni· οὕτω μέντοι ὥςτε αὐτῷ περιλιμπάνεσθαι[6]
λ̄ ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπιστῆναι ἐκείνῃ τῇ πόλει ᾗ βούλεται ἑαυτὸν
excusateûsai. ὅπερ Scaéuolas[7] οὕτως ἔφασκε χρῆναι ψηφί-
ζεσθαι, ὥςτε ἐλάττονας μὲν τῶν ν̄[8] ἡμερῶν μηδέποτε ἔχειν
τὸν ἐπίτροπον εἰς excusatíona, πλείονας δέ ἐστιν ὅτε.[9] οἷον
ἀφέστηκε σ̄ μιλίοις, μεθ' ὃ ἔγνω, ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν ῑ ἡμέ-

---

1) πόλ. δ. P. δ. εἰν. π. Vi. R. 2) d. L^2. 3) ὑπολ. L^2.
4) d. P. 5) καθ' ἑκάστης παρ. ἡμέρας Vi. R. 6) εἰς add. L^2.
7) scáebolas L^1. L^2. σκαιβόλας edd. 8) λ̄. P. Epi. 9) ἐνίοτε Vi. R.
a) haec habet Epi. 36, 56.

suis administrandis egerent, et ab aliis regerentur, aliorum
14. tutelam uel curam subire. 14. Quemadmodum minor ne uo-
15. lens quidem tutor curatorue fit, ita nec miles. 15. Romae
grammatici rhetores medici et qui in patria sua eiusmodi of-
ficia exercent et intra numerum sunt constitutione praescri-
ptum, uacationem a tutela et cura habebunt. constitutio
est enim Antonini, qua cauetur, quot grammatici uel rhe-
16. tores uel medici in singulis ciuitatibus esse debeant. 16. Qui
plures habet excusationes si quibusdam usus non probauerit,
potest intra excusationis tempora ceteris uti. qui ad tutelam
uel curam uocatur atque eiusmodi onus effugere cupit, excu-
satione utitur, non uero appellat. tunc enim appellatio ne-
cessaria est, cum quis excusatione usus non est auditus. qui
excusatione uti uult, intra L dies continuos, non uero utiles,
ea experiri debet, qui tunc currere incipiunt, cum quis se no-
uerit tutorem datum. intra quos dies experiri debent, siue
testamento dati, siue legitimi sint, siue patroni siue fiducia-
rii, siue a magistratibus dati, siue curatores sint specialiter
dati aut legibus uocati, siue in eadem ciuitate degant, in
qua et uocantur, siue inter centesimum lapidem ab eo loco,
in quo dati sunt, siue ultra C lapidem degant: dinumeratione
scilicet facta uicenorum millium pro singulis diebus, quae uo-
catus conficere debet, ut ad eum locum perueniat, ubi se ex-
cusaturus est: ita tamen ut ei XXX maneant dies, postquam
in eam ciuitatem peruenerit, in qua se excusare ualit. quod
ita Scaeuola computandum esse ait, ne pauciores quam L
dies unquam tutor ad semet ipsum excusandum habeat,
plures autem aliquando. ut ecce cum abfuerit CC millibus post-
quam cognouerit sese tutorem datum, habebit quidem in iter

ρας, μετὰ δὲ[1]) *τὴν ἄφιξιν μ· ἀφέστηκε τ, ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν ιε καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν ἔχει ὑπολοίπους λε ἡμέρας. εἰ δὲ ἀφέστηκε υ μιλίοις, ἔχει λόγῳ μὲν τῆς ὁδοῦ ἡμέρας κ, εἰκοσάκις γὰρ κ. υ, ὑποστρέψας οὖν ἔχει λ ἡμέρας. εἰ δὲ ἀφέστηκε φ μιλίοις ἔχει κε ἡμέρας λόγῳ τῆς ὁδοῦ καὶ λ μετὰ τὸ ὑποστρέψαι. εἰ δὲ ϙ κεχώρισται μιλίοις ἔχει ν προφάσει τῆς ὁδοῦ καὶ λ ἀκεραίους μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν ν ἡμερῶν. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ εὑρίσκεται τῶν μὲν ν*[2]) *ἡμερῶν ἔχων πλείονάς ἐστιν ὅτε, ἥττονας*[3]) *δὲ οὐδέποτε, καθὰ οἱ κατὰ μέρος παρέστησαν θεματισμοί.* 18. *Ἐδόθη τις ἐπίτροπος· οὗτος ἐπὶ* 18.
πᾶσι τοῖς τοῦ pupíllu *πράγμασι δίδοσθαι*[4]) *πιστεύεται. καὶ οὐ λέγομεν ὅτι τῶνδε μέν ἐστιν ἐπίτροπος, ἐπὶ τοῖς δε [δὲ*[5])] *οὐκ ἔστιν.* 19. *Ἐπετρόπευσα* pupíllu· *γέγονεν ἔφηβος· ὠνομάσθην* 19.
αὐτοῦ κουράτωρ. ἄκων οὐκ ἀναγκάζομαι κουρατορεῦσαι αὐτοῦ. ἀμέλει τοι εἰ καὶ[6]) *πατὴρ ἐν διαθήκῃ ἐπίτροπόν με κατέλιπε τῷ ἀνήβῳ αὐτοῦ παιδὶ προσθεὶς τὸν αὐτὸν ἐμὲ καὶ κουράτορα αὐτῷ ἔσεσθαι*[7]), *οὐκ ἀναγκάζομαι αὐτοῦ γενέσθαι κουράτωρ. τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.*
20. *Ἐχειροτονήθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς κουράτωρ· δύνα-* 20.
ται κεχρῆσθαι excusatíoni, *εἰ καὶ ἔφθασεν ἑαυτὸν ἐμμίξαι τῇ διοικήσει.* 21. *Ἐπίτροπός τις ὀνομασθεὶς*[8]) *δικαιολογίαις χρη-* 21.
σάμενος ἐψευσμέναις ἔτυχεν excusatíonos. *οὐκ ἀπαλλάττει αὐτὸν τοῦτο τοῦ τῆς ἐπιτροπῆς βάρους, ἀλλ' εἴ τις ἔτυχε*[9]) *ζημία τῷ νέῳ ἐκ τοῦ αὐτὸν μὴ διοικῆσαι, ταύτην ἀναγκάζεται θεραπεύειν.*[10])

---

1) *καὶ μετὰ* F. 2) *λ* L¹. P. Epi. *τριάκοντα* L². d. edd. 3) *ἥττους* Vi. R. 4) *δεδόσθαι* Vi. R. 5) suppleui. R. *δὲ τοῖςδε.* 6) *ὁ* add. P. 7) *ἔσ. αὐτ.* P. 8) *καὶ* ins. F¹. R. 9) *ἐπισυμβᾶσα* add. Vi. R. 10) *—εῦσαι* L².

X dies, post aduentum autem XL. aberat CCC; habebit in iter
quidem XV, post aduentum autem reliquos XXXV. sin autem
abfuerit CCCC millibus, habebit in inter quidem XX dies,
uiciens enim uicena CCCC efficiunt: cum autem uenerit XXX
dies reliquos habebit. si D milibus abfuerit, habebit quidem
in rationem itineris XXV dies atque XXX postquam perue-
nerit. si uero M millibus abfuerit, L dies ad iter conficien-
dum habebit, atque XXX integros postquam aduenerit. et
ideo interdum plures quam L dies habebit; pauciores uero
nunquam, sicuti singillatim quae exposuimus exempla osten-
17. dunt. 17. Datus quidam tutor cum sit, ad uniuersum pu-
pilli patrimonium datus esse intellegitur. non enim est di-
cendum in quibusdam eum esse tutorem, in aliis autem non
18. esse. 18. Si cum pupilli tutelam gessissem, isque pubes fac-
tus esset, ei curator nominatus fuerim, non compellar eius
curator fieri. itaque si pater testamento me filio suo impu-
beri tutorem dederit, addideritque me ei quoque curatorem
fore, non compellar inuitus eius curam suscipere; id
19. enim diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. 19. Si quis
uxori suae curator datus fuerit, excusare se poterit, licet se
20. administrationi immiscuerit. 20. Si quis cum tutor esset
uocatus, falsis allegationibus usus excusationem meruerit, non
ideo onere tutelae liberabitur, set si quid incommodi pupillus
passus fuerit, eo non administrante, id praestare cogetur.

De suspectis tutoribus et curatoribus.[1]) Titulus 26.

Εἰπόντες τὰ περὶ τῶν excusatiónων *εἴπωμεν καὶ*[2]) *περὶ τῆς κατηγορίας τῶν* suspéctων *ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων· ταύτην δὲ τὴν κατηγορίαν ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησε νόμος.* 1. *Καὶ σκοπήσωμεν τίνες ἀκροῶνται τῆς τοιαύτης κα-* 1.
τηγορίας καὶ τίνες ὡς ὕποπτοι ἐκβάλλονται καὶ τίνες τῶν suspéctων *κατηγορεῖν δύνανται. κατηγοροῦνται οἱ* súspectoi *ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῷ* praétori, *ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις παρὰ τοῖς ἄρχουσιν ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ λεγάτῳ*[3]) *τοῦ ἀνθυπάτου.* 2. *Εἰπόντες τοὺς ἀκρυατὰς εἴπωμεν*[4]) *περὶ τῶν* suspéctων. 2.
εἰδέναι χρὴ ὅτι πάντες οἱ ἐπίτροποι εἴτε εἰσὶ testamentárioi *εἴτε ἑτέρου γένους ὀρθῶς κατηγοροῦνται. ὅθεν καὶ ὁ* legítimos *ὡς*[5]) súspectos *ἀποκινεῖται· εἰ δὲ καὶ*[6]) *πάτρων ἐστὶ, τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν. τοῦτο μέντοι εἰδέναι χρή, ὅτι δεῖ φείδεσθαι τῆς τοῦ πάτρονος ἐπιτιμίας, εἰ καὶ ὡς* súspectos *ἀποκινηθῇ· τὸ γὰρ τῆς ὑποψίας δικαστήριον ἀτιμόποιόν ἐστιν.* 3. *Νῦν* 3.
ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν τίνες τῶν suspéctων *δύνανται κατηγορεῖν. καὶ δεῖ εἰδέναι τὴν τοιαύτην κατηγορίαν εἶναι* públican,[7]) *τουτέστι πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιτετράφθαι τὸ τοιοῦτο κινεῖν δικαστήριον. τὸ πλέον φημὶ ὅτι καὶ γυναῖκες προςδεχθήσονται πρὸς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν, διατάξεως Σεβήρου καὶ Ἀντονίνου τῶν θειοτάτων ἐπιτρεπούσης, ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τῆς εὐσεβείας ἀνάγκῃ πεισθεῖσαι, προῆλθον εἰς τοῦτο, οἷον μήτηρ τροφὸς μάμμη· οὐ κωλύεται*[8]) *οὐδὲ ἀδελφή. εἰ δὲ καί τις ἑτέρα γυνή, ἧς ὁ* praétωr *ὁρᾷ τὴν γνώμην ῥέπουσαν εἰς τὸ εὐσεβεῖν, οὐ μὴν ἀναισχυντοῦσαν οὐδὲ τὴν τῆς φύσεως ἐξιοῦσαν αἰδῶ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ἑλκομένην οὐ δύνασθαι κατέχειν ἐν ἑαυτῇ τὴν κατὰ τῶν ἀνήβων γινομένην ἀδικίαν, προςδέξεται*[9])

---

1) *περὶ ὑπόπτων ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων* add. libri. 2) *τὰ* add. Vi. R. 3) *ἤγουν τῷ ἐκ προσώπου* Vi. R. cum edd. ant. F. '*τῇ αἰτίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ τοπορητῆρος*' L². 4) *καὶ* add. F. R. 5) *ὁ* P. 6) d. P. 7) publicam F. *δημοσίαν* Vi. R. 8) *οὐ κεκώλυται δὲ* Vi. R. 9) *—δέχεται* F¹. R.

De suspectis tutoribus et curatoribus. Titulus 26.

Cum de excusationibus locuti simus, dicamus de crimine
suspecti, quo tutores et curatores postulantur. id autem
1. crimen e lege XII tabularum descendit. 1. Videamus igitur
quinam de eiusmodi crimine cognoscant, et quinam utpote
suspecti remoueantur, et quinam demum suspectos facere
possint. postulantur autem suspecti Romae quidem apud
praetorem, in prouinciis uero apud praesides, uel apud legatum
2. proconsulis. 2. Cum de iis qui cognoscant, uiderimus, dispiciamus
de suspectis. sciendum est omnes tutores siue testamentarii siue
alterius generis recte postulari; itaque et legitimus tutor ue-
luti suspectus remoueri poterit. et si patronus fuerit, idem
dicemus, nisi quod sciendum est famae patroni esse parcen-
dum, licet ut suspectus remotus fuerit. suspecti enim cri-
3. men famosum est. 3. Consequens est ut uideamus qui pos-
sint suspectos postulare. et sciendum est publicam esse
eiusmodi actionem, idest omnibus licere hoc iudicio experiri.
quin immo et mulieres ad hanc actionem admittentur, sicuti
constitutione diuorum Seueri et Antonini cautum est: set hae
solae, quae pietatis necessitudine ductae ad hoc processerint,
ueluti mater nutrix auia. ne soror quidem prohibetur;
set et si qua alia mulier fuerit, cuius praetor propensam ad
pietatem mentem intellexerit, non uero impudicam neque se-
xus uerecundiam egredientem, atque pietate commotam, non
posse iniuriam pupillorum continere, hanc quoque ad accusa-

καὶ ταύτην πρὸς[1]) *κατηγορίαν.*[a]) 4. *Ἄνηβοι τοὺς οἰκείους ἐπι-* 4.
τρόπους οὐκ ἐξωθήσουσιν ὡς suspéctus, *ἔφηβοι δὲ τῶν κου-*
ρατόρων κατηγορήσουσι, γνώμῃ μέντοι τῶν ἀναγκαίων προσώ-
πων, οἷον συγγενῶν καὶ τῶν κατ' ἀγχιστείαν αὐτοῖς συναπτο-
μένων. καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. 5. Sú- 5.
spectos *δέ ἐστω καὶ ὃς μὴ πιστότατα διοικεῖ τὴν ἐπιτροπήν, εἰ*
καὶ εὔπορός ἐστιν· τοῦτο γὰρ Iulianós *φησιν. ὁ ἐπίτροπος*
καὶ πρὶν ἄρξηται διοικεῖν ὡς súspectos *ἀποκινεῖσθαι δύναται,*
Iulianû *τοῦτο ἀποκριναμένου, καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐβεβαίωσε*[2])
διάταξις. 6. *Ὁ δὲ ἀποκινηθεὶς ὡς* súspectos *εἰ μὲν διὰ δό-* 6.
λον ἄτιμός ἐστιν, εἰ δὲ διὰ ῥαθυμίαν, οὐκέτι. 7. *Ἐφ' ὅσον* 7.
δέ τις[3]) *ὡς* súspectos *κατηγορεῖται, μέχρις οὗ*[4]) *περαιωθῇ τὸ*
δικαστήριον οὐκ ὀφείλει τῆς διοικήσεως ἅπτεσθαι· ἀπηγόρευται
γὰρ αὐτῷ, ὡς δοκεῖ Papinianῷ.[5]) 8. *Εἰ δὲ προκαταρχθῇ μὲν* 8.
ἡ τοῦ suspéctu *κατηγορία ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἐπίτροπος ἢ*[6])
κουράτωρ τελευτήσῃ, ἀποσβέννυται τὸ τοιοῦτο[7]) *δικαστήριον.*
πῶς γὰρ δυνατὸν ἐκβάλλεσθαι τὸν ἤδη τελευτήσαντα; 9. *Ἐὰν* 9.
ὁ ἐπίτροπος μὴ φαίνηται, ὥςτε alimenta *τῷ* pupíllῳ *ὑπὸ τοῦ*
ἄρχοντος ὁρισθῆναι, εἴρηται διατάξεσι[8]) *Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου*
εἰς νομὴν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πέμπεσθαι τὸν púpillon, *διδο-*
μένου κουράτορος τοῖς πράγμασι τοῦ ἐπιτρόπου ὀφείλοντος δια-
πωλῆσαι τὰ χρόνῳ φθειρόμενα[9]) *πράγματα, οἷον ὑποζύγια καὶ*
ἐσθῆτα καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὥςτε οὖν ὡς súspectos *ἐκβάλλεσθαι*
δύναται ὁ μὴ παρέχων alimenta.[10]) 10. *Εἰ δέ τις παρὼν ἀρ-* 10.
νεῖται μὴ δύνασθαι χωρηγεῖν alimenta *τῷ* pupíllῳ[11]) *διὰ τὸ*
πένητα αὐτὸν εἶναι, ψευδὴς δὲ αὐτοῦ ὁ λόγος[12]) *ἀποδειχθῇ, πα-*
ραπεμφθήσεται τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ τιμωρηθησόμενος ὥς-
περ κἀκεῖνος ὅςτις χρήματα δοὺς ἐπίτροπος ἐσπούδασε γενέ-
σθαι. 11. *Ἀπελεύθερος ἐὰν κακούργως*[13]) *διοικήσας τὴν ἐπι-* 11.
τροπὴν τῶν υἱῶν ἢ ἐκγόνων τοῦ οἰκείου πάτρονος δείκνυται, πα-
ραπεμφθήσεται τῷ ἐπάρχῳ εἰς σῶμα τιμωρηθησόμενος.

---

1) *εἰς* F¹. R. 2) *—σεν ἡ* L². et L¹. m. 2a. 3) d. P. 4) d. F². 5) Papianῷ L¹. L². 6) *ὁ* add. Vi. R. 7) d. P. 8) dedi ex P. *διάταξις* L¹. L². F. *—ξει* R. 9) *διαφθ.* Vi. R. 10) *τῷ πουπίλλῳ* Vi. R. 11) d. P. 12) *αὐτοῦ ὁ λ.* P. 13) *κακοῦργος* Vi. R.

a) Cf. Epi. 36, 27. usq. ad. v. *συναπτομένων.*

4. tionem admittet. 4. Impuberes tutores suos non possunt
suspectos postulare; puberes autem curatores ex consilio ne-
cessariorum, ueluti cognatorum atque per adfinitatem coniun-
ctorum, suspectos arguent, et ita Seuerus et Antoninus re-
5. scripserunt. 5. Suspectus est autem qui non ex fide tutelam
gerit, licet soluendo est; id enim Iuliano placuit. set et ante-
quam incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspec-
tum remoueri Iulianus auctor est, secundum quod etiam con-
6. stitutum est. 6. Qui autem ut suspectus remotus est, si
quidem ob dolum, famosus est: si ob culpam, non aeque.
7. 7. Quamdiu quis ut suspectus postulatur, quoad cognitio
finiatur, non debet administrationem attingere: est enim ei
8. id interdictum, ut Papiniano uisum est. 8. Si suspecti cog-
nitio suscepta fuerit, et deinde tutor aut curator decesserit,
extinguitur cognitio. quomodo enim remouebitur qui iam de-
9. functus est? 9. Si tutor sui copiam non faciat ut alimenta
pupillo a magistratu decernantur, cauetur constitutione Seueri
et Antonini ut in possessionem bonorum eius mittatur pupil-
lus; et bonis tutoris curator detur, qui ea distrahat, quae
mora deteriora futura sint, ueluti iumenta uestem et cetera
id genus. ergo ut suspectus remoueri potest, qui alimenta
10. non praestat. 10. Set si quis praesens negauerit posse ali-
mento pupillo decerni propter eius inopiam, et mendaces al-
legationes eius esse compertum sit, remittetur ad praefectum
urbi puniendus sicuti et ille, qui data pecunia, tutor fieri co-
11. natus est. 11. Libertus si fraudulenter tutelam filiorum uel
nepotum patroni gessisse probetur, ad praefectum urbi remit-
12. titur corporaliter puniendus. 12. Nouissime sciendum est

12. ῾Ως ἐν τέλει δὲ τοῦτο ἰστέον τοὺς κακούργως περὶ τὴν ἐπι- 12.
τροπὴν ἢ curatíona ἀναστρεφομένους, εἰ καὶ προςφέροιεν τὴν
rem saluam pupilli[1]) fore ἱκανοδοσίαν, τουτέστιν ὅτι σῶα τὰ
πράγματα φυλαχθήσεται τοῦ pupíllu, οὐδὲν ἧττον ἀποκινοῦνται
τῆς ἐπιτροπῆς. ἡ γὰρ ἱκανοδοσία τὴν κακοθελῆ τοῦ ἐπιτρόπου
προαίρεσιν οὐκ ἀμείβει, ἀλλὰ παρρησίαν τοῦ ἐπὶ πλείονα χρό-
νον ἐπεντρυφᾷν τοῖς τοῦ νέου πράγμασιν αὐτῷ χωρηγεῖ. 13. 13.
Súspecton γὰρ ἐκεῖνον νομίζομεν ὅστις ἄτοπός ἐστι τοῖς ἤθε-
σιν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυσθαι ὅτι súspectós ἐστιν. ἐπίτροπος
δὲ ἢ κουράτωρ, εἰ καὶ εἴη πένης πιστὸς μέντοι καὶ ἐπιμελής,
ὡς súspectos οὐκ ὀφείλει ἐξωθεῖσθαι.

ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ α̅ Institutíωn Θεοφίλου ἀντικήνσορος[2]).

1) rem pupilli Vi. R. 2) M.; ἐπλ. ἡ α̅ Ἰνστ. Θ. Α. feliciter. F. τέλος σὺν Θεῷ τῆς α̅ Ἰνστιτουτιόνων Θ. Α. Vi. R.: deest subscriptio L1. L2. P.

eos, qui fraudulenter tutelam ant curam administrant, etiamsi cautionem offerant »rem pupilli saluam fore«, remouendos nihilominus a tutela: quia satisdatio propositum maleuolum tutoris non mutat, set diutius grassandi in re familiari pu-
13. pilli facultatem ei praestat. 13. Suspectum enim eum putamus qui moribus adeo peruersis utitur, ut inde pateat eum esse suspectum. enimuero tutor aut curator, quamuis pauper est, fidelis tamen et diligens, remouendus non est quasi suspectus.

explicit cum Deo Institutio Iª Theophili antecessoris.

Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῆς β̄ Institutíonos.[1])

De rerum diuisione. Titulus 1.

Ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ διεξελθόντες τοὺς νομοθέτας, ἀρξάμενοί τε τῆς τῶν νόμων διαιρέσεως, εἰρήκαμεν περὶ τρία ταῦτα καταγίνεσθαι τὴν ῥωμαϊκὴν νομοθεσίαν[3])· *περὶ πρόσωπα περὶ πράγματα περὶ ἀγωγάς. καὶ πληρώσαντες*[4]) *ἐν αὐτῷ*[5]) *τὴν τῶν προσώπων διδασκαλίαν, ἐν ᾗ εἰρήκαμεν τοὺς μὲν ἐλευθέρους εἶναι, τοὺς δὲ δούλους· καὶ τῶν ἐλευθέρων τοὺς μὲν εὐγενεῖς, τοὺς δὲ ἀπελευθέρους· δευτέραν εἰπόντες διαίρεσιν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι οἱ δὲ αὐτεξούσιοι, καὶ ὅτι*[6]) *ἡ ὑπεξουσιότης κατὰ τίνων συνίσταται καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις· καὶ ὅτι τῶν αὐτεξουσίων οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται· γνόντες δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατόρων*[7]) *συστάσεις τε καὶ λύσεις καὶ* excusatíonas *καὶ* suspéctων *κατηγορίας νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῇ τάξει βιβλίων*[8]) *καὶ εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως· διαίρεσις δέ ἐστιν ὕλης ἀμέτρου σύντομος κατάληψις. ἡ δὲ ἀνωτάτη τῶν πραγμάτων διαίρεσίς ἐστιν αὕτη, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν τε καὶ περιουσίαν, τὰ δὲ ἐκτὸς τῆς ἡμετέρας ἐστι*[9]) *περιουσίας ἤτοι*

---

[1]) Ita M. Pi. — L¹. L². *ἀρχὴ τῆς β′* Institutíonos. P. *Ἰνστιτουτίων β′.* [2]) *περὶ πραγμάτων διαιρέσεως* add. libr. edd. [3]) *τὴν ῥ καταγ. νομ.* L¹. L². *τῶν ῥωμαίων* Vi. R. [4]) *πληρ. δὲ* Vi. R [5]) —*τῇ* Vi. [6]) d. Vi. R. [7]) d. Vi. R. [8]) om. M. *βιβλίον* Vi. R. [9]) *ἐστὶ τῆς ἡμ.* Vi.

Incipit cum deo Institutio II[a].

De rerum diuisione. Titulus 1.

Superiore libro cum de iis locuti essemus, qui iura condere possint, et iuris diuisionem instituissemus, diximus ad tria romanorum ius pertinere, ad personas nempe ad res, ad actiones. et de personis doctrinam iam plene tradidimus: diximus enim quosdam liberos, quosdam seruos esse, et liberorum alios ingenuos, alios libertinos, et ad alteram diuisionem peruenimus docentes hominum quosdam sui iuris, quosdam alieni iuris esse, et quomodo potestas constituatur et quomodo dissoluatur, eorumque qui sui iuris sunt alios sub tutela, alios sub cura esse. Cum autem perspectum habeamus quomodo tutores curatoresue fiant et cessent, quae sint excusationes et quae actio suspecti tutoris, ad secundum librum ueniamus et dispiciamus de rerum diuisione. diuisio autem est indefinitae materiae breuis quaedam comprehensio.

Summa rerum diuisio haec est quod rerum quaedam in nostra potestate et patrimonio quaedam extra nostrum patrimonium et potestatem sunt. quaedam enim naturali iure seu

δεσποτείας. τινὰ γὰρ φυσικῷ δικαίῳ ἤτοι iurisgentíῳ, ὡς
προιὼν φησὶν[1]), κοινὰ πάντων ἐστί· τινὰ públiса τινὰ uniuer-
sitatis τινὰ ἀδέσποτα· πλεῖστα δὲ ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον
δεσποζόμενα, ἅ τινα ἐκ ποικίλων αἰτιῶν ἑκάστῳ προςπορίζεται·
ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων δειχθήσεται.

1. Φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ 1.
ταῦτα· ὁ ἀὴρ τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον ἡ θάλασσα καὶ[2]) διὰ τοῦτο[a])
καὶ οἱ αἰγιαλοὶ τῆς θαλάσσης· οὐδεὶς τοίνυν αἰγιαλῷ θαλάσσης
προςελθεῖν κωλύεται[3]), οἷον ἀναπατεῖν ἢ ναῦν προσορμίζειν[4]),
οὕτω μέντοι, ὥςτε τῶν κωμῶν ἤτοι οἰκημάτων καὶ τῶν ἐκεῖ
διακειμένων μνημάτων ἢ καὶ κτισμάτων ἀπέχεσθαι καὶ τούτοις
μὴ παρενοχλεῖν· ταῦτα γὰρ οὐ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ
iurisgéntia[5]) ὥςπερ ἡ θάλασσα. 2. Ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ 2.
λιμένες[6]) públicoí εἰσι τουτέστι τοῦ δήμου[7]) τοῦ Ῥωμαϊκοῦ·
διὸ καὶ τό δίκαιον τοῦ ἁλιεύειν κοινὸν ἅπασίν ἐστι ἐν τοῖς[8])
λιμέσι[9]) καὶ ποταμοῖς. 3. Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ὅτι ὁ[10]) αἰγιαλὸς 3.
iurisgéntiós[11]) ἐστι καθάπερ καὶ αὐτὴ[12]) ἡ θάλασσα, δεῖ ὁρί-
σασθαι τί ἐστιν αἰγιαλός. αἰγιαλός ἐστι τόπος[13]) μέχρις οὗ τὸ
χειμέριον μέγιστον ἔξεισι κῦμα· ὥςτε οὖν κἂν τῷ θέρει μέχρι
τῶν τόπων ἐκείνων τὸν αἰγιαλὸν ὁριζόμεθα. 4. Καὶ ἡ τῆς 4.
ὄχθης δὲ χρῆσις públicá ἐστιν, ὡς ὁ ἐθνικὸς βούλεται νόμος,
ὥςπερ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ χρῆσίς ἐστι[14]) pública. ἀμέ-
λει τοι[15]) πλοῖον ταύταις[16]) ταῖς ὄχθαις προςορμίζειν ἢ σχοίνους
ἐκ τῶν ἀναφυέντων ἐκεῖσε δένδρων ἀποδεσμεῖν καὶ τὰ φορτία
τῆς νεὼς ἐν τούτοις ἀποτίθεσθαι τοῖς τόποις, ἐλευθέρα παντὶ
πρόσεστι παρρησία. ὥςπερ καὶ τὸ πλεῖν δι' αὐτοῦ ἐστιν ἀκώ-
λυτον· ἡ μὲν οὖν χρῆσις (ὡς εἴρηται) τῶν ὀχθῶν pública ἤτοι

1) —ϊόντες φήσομεν L^6. F. d. R. Vi.; subintell. τὸ ῥητόν. 2) d. Vi. R. 3) κωλυθήσεται L^1. L^2. Vi. R. κωλυθήσ. προσ. L^6. 4) προσαρμόζειν ed. ant. F. 5) —ium Vi. F. R. 6) λίμναι M. 7) δημοσίον Vi. 8) d. Vi. F^1. R. 9) λίμναισιν M. 10) d. Vi. 11) —ium Vi. R. 12) d. Vi. ὥςπερ καὶ ἡ R. 13) de. Vi. R. τόπ. ἐστ. L^6. 14) ἐστι χρ. Vi. R. 15) καὶ τὸ add. Vi. R. 16) d. Vi. R.

a) §§. 1. 2. mirum quantum corrupti leg. in πείρᾳ 51, 24 ed. Z. p. 247.

—

nia sunt omnium;
nullius, ple-
cuique
m na-
profluens
us maris
n appellere,
sitis et aedi-
enim non sunt
mare. 2. Flu-
, idest populi Ro-
mune est in portu-
litus maris iuris gen-
ire oportet quid litus
us fluctus maximus ex-
re eatenus litus esse intel-
publicus est ex iure gen-
publicus est. itaque nauem
ex arboribus ibi natis religare,
eis reponere, cuilibet prorsus libe-
m flumen nauigare nemo prohibetur
mus, publicus iurisue gentium est, pro-

iurisgentía[1]) ἐστίν· ἡ δὲ δεσποτεία αὐτῶν τῶν ὀχθῶν ἐκείνων
ἐστιν ὧν τοῖς κτήμασι προςπεπήγασιν ἤτοι συνήνωνται· διὸ καὶ
τὰ δένδρα τὰ ἐν αὐταῖς ἀναφυόμενα ταῖς ὄχθαις ἐκείνων εἰσίν,
ὧν καὶ ἡ δεσποτεία τῆς ὄχθης[2]) · εἵκει γὰρ τὰ ἐπικείμενα τοῖς
ὑποκειμένοις. 5. Καὶ ἡ τῶν αἰγιαλῶν[3]) χρῆσις pública ἤτοι 5.
iurisgentía[4]) ἐστὶν· ὥςπερ καὶ αὐτῆς τῆς θαλάσσης, ὅθεν πᾶσιν τοῖς
βουλομένοις ἄδεια δέδοται καλύβας ἐν αὐτοῖς[5]) ἐπιτιθέναι, ἔνθα
ἑαυτοὺς ἀναπαύειν δυνήσονται· ὥςπερ καὶ ψυχεῖν τὰ δίκτυα καὶ
τῆς θαλάσσης ἐξέλκειν· ἡ δὲ τῶν αἰγιαλῶν δεσποτεία ἰδικὸν
οὐκ ἐπιγράφεται δεσπότην· ἔστι γὰρ αὐτοῦ τοῦ[6]) δικαίου οὗ[7])
καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ τῇ θαλάσσῃ ὑποκειμένη γῆ ἤγουν ἡ ψάμ-
μος. 6. Τῆς δὲ ὁμάδος ἤτοι uniuersitatis εἰσὶν οὐ μὴν τῶν 6.
καθέκαστον οἷον τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ὄντα θέατρα στάδια δημό-
σια λουτρὰ στοαὶ καὶ εἴ τινα ἄλλα κοινὰ ταῖς πόλεσίν εἰσιν.
7. Ἀδέσποτα δέ ἐστι[8]) τὰ sácra καὶ τὰ religíosa[9]) καὶ τὰ 7.
sáncta. ὅπερ γὰρ diuini iuris ἐστὶ, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς τελεῖ
δεσποτείαν. 8. a) Sácra[10]) ἐστὶν ἅτινα ὀρθῶς καὶ κατὰ τρό- 8.
πον[11]) καὶ διὰ τῶν ἱερέων θεῷ καθιέρωται, ὁποῖαι αἱ[12]) ἐκκλη-
σίαι καὶ τὰ εὐκτήρια καὶ τὰ μαρτύρια[13]) καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα
κατὰ τὸ προσῆκον πρὸς ὑπερησίαν ἀφώρισται τοῦ θεοῦ· οἷον
τὰ τίμια κειμήλια. ταῦτα δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν[14])
βασιλέως ἐκποιεῖσθαι ἢ ἐνεχυριάζεσθαι ἐκώλυσεν, ἐξῃρημένης
τῆς αἰτίας τῆς ἀναρρύσεως[15]) τῶν αἰχμαλώτων. Εἰ γὰρ συμβῇ
ληφθῆναί τινας ὑπὸ βαρβάρων, ἡ δὲ[16]) τῆς πόλεως ἐκείνης
ἁγιωτάτη ἐκκλησία χρημάτων ἀπορεῖ, παρρησία δέδοται[17]) τῷ
τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ ἤτοι οἰκονόμῳ τὰ τίμια κειμήλια πιπρά-
σκειν ἤτοι[18]) ὑποτίθεσθαι ἐπὶ λήψει χρημάτων, ὥςτε ἐντεῦθεν

---

1) —ium Vi. R. F. 2) τῶν ὀχθῶν Vi. R. 3) δὲ add. Vi. R. 4) de. Vi. R. —ium F. 5) ἑαυτοῖς ed. ant. F. 6) τοῦ de. M. τοῦ αὐτ. F. R. 7) οὗ d. M. L6. Vi. 8) εἰσι M. F. 9) ῥελεγίοσα Vi. R. 10) δὲ add. R. 11) κατὰ τρόπον ὀρθὸν Vi. R. 12) d. L1. 13) καὶ τὰ μαρτυρεῖα καὶ τὰ εὐκτ. Vi. ed. ant. F. τὰ μαρτύρια καὶ τὰ εὐκτ. F. R. 14) τοῦ ἡμετέρου Vi. R. 15) —ρήσεως F1. 16) εἰ δὲ L1. L2. καὶ ἡ F. 17) δίδ. Vi. R. 18) καὶ Vi. F.

a) Cf. Paratitla Voell. 2, 1308.

prietas autem earum illorum est, quorum praediis haerent. qua
de causa arbores in iisdem ripis natae illorum sunt quibus et
5. ripa pertinet: accedit enim solo quod in eo est. 5. Litorum
quoque usus publicus seu iuris gentium est sicut et ipsius
maris: et ob id quibuslibet uolentibus facultas datur casas ibi
imponendi, in quibus se recipere possint, sicut et retia siccandi
et ex mare deducendi: litora autem nullius specialiter in bonis
esse intelleguntur; sunt enim eiusdem iuris cuius et mare et
6. quae subiacet mari terra uel harena. 6. Uniuersitatis sunt,
non singulorum, ueluti quae in ciuitatibus sunt theatra sta-
dia publica balinea porticus et quae alia sunt communia ci-
7. uitatium. 7. Nullius sunt res sacrae et religiosae et sanctae:
8. quod enim diuini iuris est id nullius in bonis est. 8. Sa-
cra sunt quae iure et rite et per pontifices deo consecrata
sunt, sicuti ecclesiae et oratoria et martyria et dona, quae
rite ad ministerium dei dedicata sunt, ueluti pretiosa cime-
lia. haec uero constitutio piissimi principis nostri alienari et
obligari prohibuit, excepta causa redemptionis captiuorum.
nam si contingat quosdam a barbaris capi, eorumque ciuita-
tis sanctissimam ecclesiam pecunia carere, licentia tribuitur
urbis episcopo seu oeconomo pretiosa uasa uendendi uel obli-

τούς αἰχμαλώτους ἀγοράσαι. εἰ δέ τις κατ' οἰκείαν αὐθεντίαν ὡσανεὶ sácron ἑαυτῷ κατέστησε τόπον, οὐκ ἄν τις τοῦτον[1]) καλέσοι sácron· εἰρήκαμεν γὰρ ἅπαξ τὸν τρόπον πῶς τὰ sácra εἴωθεν γίνεσθαι· ἀλλὰ φαμὲν τὸν τοιοῦτον τόπον[2]) βέβηλον, ἤτοι ἰδιωτικὸν εἶναι.[3]) Εἰ δὲ συμβῇ ναὸν ἱερὸν σεισμοῦ γενομένου παταπεσεῖν, ἢ καὶ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῆναι, οὐδὲν ἧττον ὁ τόπος ἐν ᾧ ναὸς εἱστήκει sácros ἐστὶ καὶ ἀδέσποτος, ὡς[4]) Papinianós[5]) φησιν. ὁ γὰρ γενόμενος sácros οὐδενὶ τρόπῳ παύεται τοῦ εἶναι sácros. 9. a) Τῶν ἀδεσπότων ἐστι 9.
καὶ τὰ religíosa, ὡς εἴρηται[6]). τὸ δὲ religíoson ὁ καθέκαστον[7]) ἄνθρωπος οἰκείᾳ συνίστησι γνώμῃ νεκρὸν ἐπειςφέρων τῷ τόπῳ τῷ οἰκείῳ· εἰ δὲ ἐπίκοινος ὁ τόπος εἴη, εἰ μὲν καθαρός ἐστι καὶ οὔπω γέγονε religíosos, ἄκοντος τοῦ κοινωνοῦ, ἐπειςφέρειν ἐκεῖ οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ λείψανον[8])· εἰ δὲ κοινὸν ὑπάρχοι[9]) μνῆμα, καὶ μὴ βουλομένων τῶν λοιπῶν[10]) κοινωνῶν, ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον. Εἰ δὲ τόπου τινὸς ἕτερος μὲν ἔχει[11]) τὸν usúfructon [usúfructos δέ ἐστι δίκαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὅ ποιεῖ με κατὰ τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν), εἰ τοίνυν τοῦ αὐτοῦ τόπου ἕτερος μὲν ἔχει τὸν usúfructon, ἕτερος δὲ τὴν proprietarían[12]), ὁ proprietários ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ ἀποτιθέμενος λείψανον παρὰ γνώμην τοῦ usufructuaríu religíoson οὐκ ἀποτελεῖ τὸν τόπον. ἐπειδὴ γὰρ religíosos γινόμενος[13]) οὐχ οἷός τε ἐστι δεσπόζεσθαι, κατὰ δὲ τῆς ἑτέρου δεσποτείας τὸν usúfructon συνεστάναι ὁ ὅρος ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ τοῦ usufrúctu, εἰκότως ἀναγκαῖα τοῦ usufructuaríu ἐστὶν ἡ συναίνεσις· οὐδὲν[14]) γὰρ ἔσται ἰσχυρὸν τῶν ὑπὸ τοῦ proprietaríu

---

1) τοῦτο L^2. Vi. R. 2) τρόπον L^2. 3) ἐαν. ἢτ. ἰδιωτ. Vi. R. 4) ὁ add. Vi. R. 5) Papianòs L^1. L^2. Παπιανὸς L^6. F^2. 6) de. Vi. R., qui semper ῥελεγίοσον—σα scribunt: ἤτοι τὰ εὐλαβῆ ad. L^6. 7) —στος ed. ant. F. 8) ἐπεισφέρειν ἐκείνῳ [l. ἐκείνου] μὴ βουλομένου οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λ. Vi. R. 9) —ει L^6. Vi. R. 10) de. Vi. R. 11) ἔξει L^1. L^2. Vi. F. 12) —iam F. —tatem. Vi. R. 13) γενόμ. F. R. 14) οὐδὲ F. καὶ οὐδὲν ἔσται ὀχυρὸν Vi. R.

a) Schol. Bas. I 745.

gandi ad pecunias quaerendas, quibus captiui redimantur. si quis uero sua auctoritate quasi sacrum locum sibi constituerit, eum sacrum nemo facile uocauerit (semel enim dictum est quomodo sacra fieri soleant); set dicimus eiusmodi locum profanum seu priuatum esse. sin autem aedes sacrae terrae motu facto diruantur, uel etiam uetustate cadant, nihilominus locus in quo sacrae aedes erant sacer manet et nullius ut et Papinianus scribit. qui enim locus sacer factus est nullomodo
9. desinit sacrer esse. 9. Nullius in bonis, ut dictum est, etiam religiosa sunt. religiosum autem unusquisque sua uoluntate facit suo dum mortuum infert in locum suum. quod si communis locus fuerit, si quidem purus sit necdum factus sit religiosus, inuito socio, non licet cuidam eo mortuum inferre: sin autem commune fuerit sepulcrum, etiam inuitis ceteris sociis, licet mortuum ibi deponere. Si uero loci cuiusdam alter usumfructum habet (ususfructus est autem ius certis modis constitutum, incorporale, quo alienis rebus uti fruique possum) — si ergo eiusdem loci alter usumfructum habet, alter proprietatem, proprietarius eum in locum mortuum inferens, inuito usufructuario, locum religiosum non facit. nam si religiosus fieret, nequiret in bonis alicuius esse, atqui in alterius proprietate usumfructum consistere definitio nos docuit ususfructus; merito ergo usufructuarium consentire oportet: nihil enim eorum ratum habetur quae a domino in fraudem

γινομένων ἐπὶ βλάβῃ τοῦ usufructuariu. *Καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ συγχωροῦντος τοῦ δεσπότου ἔξεστι λείψανον ἀποτίθεσθαι καὶ* religiosos *ὁ τόπος ἀποτελεῖται· εἰ δὲ καὶ παρὰ γνώμην ἀπέθετο, μαθὼν δὲ μετὰ ταῦτα*[1]) *κύριον ἡγήσατο τὸ πραχθὲν ὁ δεσπότης, καὶ οὕτως γίνεται* religiosos *ὁ τόπος.* 10. *Τὰ*[2]) 10. sáncta *πράγματα, οἷον τείχη πύλαι, τρόπον τινὰ* diuini iuris *ἐστὶ καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς δεσπόζεται.*[3]) *διὰ τοῦτο καὶ τὰ τείχη εἰρήκαμεν* sáncta, *ἐπειδὴ κεφαλικὴ ὥρισται τιμωρία κατ' ἐκείνων, οἵτινές τι κατὰ τῶν τειχῶν ἥμαρτον, οἷον λίθον λαβόντες ἢ καὶ ὁπωςδήποτε βλάψαντες τὸ τεῖχος. Ὅθεν κἀκεῖνα τὰ μέρη τῶν νόμων, ἐν οἷς μέρεσιν αἱ τιμωρίαι εἰσιν ἐγγεγραμμέναι*[4]) *κατὰ τῶν ἐναντιουμένων τοῖς νόμοις,* sanctíonas *καλοῦμεν. λέγονται δὲ καὶ ἐντεῦθεν* sáncta, sancire *γάρ ἐστι τὸ ὀχυροῦν· ἐπειδὴ*[5]) *οὖν ἀσφαλίζεται ἡμᾶς*[6]) *τὰ τείχη, διὰ τοῦτο* sáncta *προσαγορεύεται. δυνατὸν δὲ καὶ μυθώδη τινὰ αἰτίαν ἀποδοῦναι τῆς προσηγορίας· φασὶ γὰρ πάλαι τοὺς θεοὺς συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἀβλαβεῖς αὐτοὺς πανταχόθεν διαφυλάττειν, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος καταγνόντας τῶν ἀνθρώπων ἀπολιπεῖν αὐτούς· οἱ τοίνυν ἄνθρωποι τῆς ἐκείνων βοηθείας ἐρημωθέντες πρὸς μίμησιν τῆς ἐκεῖθεν φυλακῆς ἐπενόησαν τὰ τείχη· ἐπειδὴ*[7]) *οὖν* sáncton *ἐστὶ τὸ τίμιον, διὰ τοῦτο ὡς εἰς τάξιν*[8]) *τῶν τιμιωτάτων ἐπινοηθέντα τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας ὠνόμασαν* sáncta. 11. *Εἴπωμεν λοιπὸν*[9]) *περὶ τῶν* 11. *πραγμάτων, ἅτινα ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ καθέκαστον ἀνθρώπου*[10]). *ταῦτα δὲ πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται περιουσίας· τινῶν μὲν*[11]) *πραγμάτων γινόμεθα δεσπόται φυσικῷ νομίμῳ (ὅπερ, καθὰ εἴρηται,* iurisgéntion[12]) *προςαγορεύεται), τινῶν δὲ ἀκριβεῖ καὶ πολιτικῷ λόγῳ, τουτέστι· τῷ ἰδικῷ τῶν Ῥωμαίων. Ἔστι δὲ λυσιτελέστερον ἀπὸ τῶν*

---

1) *μαθὼν δὲ τοῦτο* Vi. R. 2) *δὲ* add. Vi. F. 3) *καὶ ὑπ' οὐδ. δύναται δεσπόζ.* Vi. R. 4) *γεγρ.* L¹. L². F. *αἱ γεγρ.* Vi. R. 5) *ἐπεὶ* Vi. R. 6) *—μῖν* L¹. de. L². 7) *ἐπεὶ* Vi. R. 8) *ἐν τάξει* Vi. R. 9) *καὶ* add. Vi. R. 10) *τῶν — πων* Vi. R. 11) *γὰρ* add. Vi. R. 12) ius gentium Vi. F. R. iurisgentium L¹. L².: antea *νόμῳ* Vi. R.

usufructuarii facta sunt. in alienum quoque locum, concedente domino, licet mortuum inferre et religiosus locus fit: sin autem eo inuito depositus sit mortuus, deinde dominus certior factus ratum habuerit quod factum est, et ita religio-
10. sus locus fit. 10. Sanctae res, ueluti muri portae, quodammodo diuini iuris sunt, et ideo nullius sunt in bonis. ideo autem muros sanctos diximus quia poena capitis in eos constituta est qui aliquid in muros deliquerint, ueluti petram inde sumendo uel quolibet modo muro damnum inferendo. ideo et legum eas partes, quibus partibus poenae constitutae sunt in eos qui contra leges fecerint, sanctiones uocamus. dicuntur autem et inde res sanctae, quod sancire est confirmare. cum igitur muri nos tueantur, ideo sancti uocantur. praesto est et fabulosa quaedam eius nominis causa. dicuntur enim dii quondam cum hominibus habitasse eosque omni periculo immunes seruasse: deinde uero homines fastidio habentes eos reliquisse. homines uero eorum auxilio destituti ad similitudinem eorum custodiae muros excogitauerunt: cum autem sanctum sit quod uenerari oporteat, muros et portas, quippe quae in locum eorum qui maximi essent
11. faciendi introducta essent, sancta uocauerunt. 11. Restat ut dispiciamus de iis rebus quae in singulorum proprietate sunt. haec pluribus modis in nostrum rediguntur patrimonium: quarundam enim rerum dominium nanciscimur naturali iure (quod, ut dictum est, ius gentium uocatur), quarundam autem suptiliore et ciuili ratione, quae propria est romanorum. commodius est a uetustiore iure docendi initium

ἀρχαίων ποιήσασθαι τῆς διδασκαλίας τὸ προοίμιον· ὡμολόγηται δὲ παλαιότερον εἶναι τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὅπερ ἅμα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε· τὰ γὰρ πολιτικὰ δίκαια τηνικαῦτα εὑρίσκεσθαι ἤρξατο[1], *ὅτε καὶ πόλεις οἰκοδομεῖσθαι, καὶ ἄρχοντες χειροτονεῖσθαι, καὶ νόμοι ἤρξαντο γράφεσθαι.* 12. *Τὰ ἄγρια τοίνυν θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἔτι δὲ καὶ* 12.
οἱ ἰχθύες (τουτέστι πάντα τὰ ζῶα ὅσα[2] *ἐν τῇ γῇ, ἢ θαλάσσῃ*[3] *ἢ οὐρανῷ τίκτεται) ἅμα τῷ ληφθῆναι ὑπό τινος κατὰ τὸν ἐθνικὸν νόμον εὐθέως ἄρχεται τῆς ἐκείνου εἶναι δεσποτείας.*[4] *ὅπερ γὰρ πρότερον ὑφ' οὐδενὸς ἐτέλει δεσποτείαν, τοῦτο φυσικῷ λόγῳ τοῦ προκαταλαμβάνοντος γίνεται· ἀδιάφορον δὲ πότερον τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἐν οἰκείῳ τις ἀγρῷ θηρᾷ ἢ ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ εἰσιὼν ἐπὶ τῷ κυνηγῆσαι ἢ τοῦ ἰξεῦσαι χάριν. Ὀρθῶς δὲ κωλύεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν τοῦτο ἐκεῖνος προείδῃ*[5]*· δύναται γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν οἰκεῖον εἰσιέναι κωλύειν ἀγρόν. Εἴ τι δὲ τῶν προειρημένων ζώων λάβῃ τις, μέχρι τοσούτου ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἔχει δεσποτείαν, ἕως οὗ τὴν αὐτοῦ συνέχεται φυλακὴν· εἰ δὲ τήν τοῦ λαβόντος διαφύγῃ κατοχὴν*[6]*, καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀναδράμῃ, παύεται τῆς δεσποτείας τοῦ εἶναι τοῦ πάλαι λαβόντος καὶ πάλιν τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. Τὴν φυσικὴν δὲ ἐλευθερίαν καταλαμβάνειν νοεῖται τὸ ζῶον, ὁπότε ἢ τὴν ἡμετέραν θέαν διαφύγῃ ἢ ὑποπέπτωκε μὲν τῇ ἡμετέρᾳ θέᾳ, δυσχερὴς δὲ ἡ τούτου κατάληψίς ἐστιν· τί γὰρ εἰ εἰς ὑψηλότατον ἤγουν καὶ δύσβατόν ἐστι*[7] *τόπον;* 13. *Ἐκεῖνο δὲ τῶν ζητουμένων γέγονεν· ἔλαφος* 13.
ἤγουν[8] *σύαγρος*[9] *οὕτως ἐτρώθη ὑπ' ἐμοῦ ὡς δυσχερῆ*[10] *τὴν τούτου θήραν γίνεσθαι*[11]*. τινὲς λέγουσιν εὐθέως τὸ τοιοῦτον ζῶον τῆς ἐμῆς γενέσθαι δεσποτείας· ἑτέροις δὲ ἤρεσε γίνεσθαι μὲν ἐμὸν τὸ ὑπ' ἐμοῦ πληγὲν ἅμα τῇ κυρίᾳ*[12] *πληγῇ, μέχρι δὲ τοσούτου ἕως οὗ ἐπιδιώκω τὸ ζῶον. εἰ δὲ παύσομαι*[13] *τοῦ*

---

1) —*αντο* L 6. Vi. R. 2) *ὅσα ζῶα* Vi. V. 3) *ἐν γῇ ἢ ἐν θ.* L 1. L 2. Vi. R. 4) *δεσπ. εἶν.* Vi. R. 5) *προῄδει* M. 6) *κατ. διαφ.* Vi. R. 7) ita M. L 1.: expectaremus *ἐν ὑψηλοτάτῳ* cet. *ἔστη* L 2. *ἵσταται* F. *ὑψ. τινα καὶ δύσβατον τοπον διέφυγεν*; Vi. R. 8) *ἢ* L 6. Vi. R. 9) *ὃς* add. L 1. L 2. F. 10) *εὐχερῆ* L 6. 11) ita M. cet. *γενέσθαι.* 12) ita M. *καιρίᾳ* L 6: L 1. Vi. R. *καιρείᾳ* L 2. *κηρίᾳ* F. 13) —*σωμαι* et infra *δράξωμαι* cj. R., nec male.

facere. palam est autem uetustius esse naturale ius, quod cum ipso humano genere natura prodidit: ciuilia enim iura tunc constitui coeperunt, cum et ciuitates condi et magistra-
12. tus creari et leges scribi coeperunt. 12. Ferae igitur bestiae et uolucres necnon et pisces, idest omnia animalia quae in terra mari caeloue nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint iure gentium illius esse incipiunt. quod enim antea nullius in bonis erat, id naturali ratione occupantis fit. nec interest utrum feras bestias et uolucres quis in suo fundo capiat an in fundum alienum uenandi et aucupandi gratia ingrediatur. iure tamen a fundi domino prohiberi potest, si is prouiderit; potest enim prohibere ne quis in suum fundum ingrediatur. quidquid autem horum animalium quis ceperit, eo usque in suo habet dominio, donec sua custodia coercetur. cum uero occupantis custodiam euaserit et in naturalem libertatem se receperit, in eius qui ceperat dominio esse desinit et rursus occupantis fit. naturalem autem libertatem recipere intellegitur animal cum uel nostros oculos effugerit, uel in conspectu quidem sit, eius uero persecutio difficilior sit. quid enim si in altissimum uel confragosum locum se recepit?
13. 13. Illud quaesitum est: ceruus uel aper ita a me uulneratus est, ut facile capi possit. quidam dicunt statim eam bestiam meam fieri: aliis uero placuit meum fieri quod uulnerauerim simul atque maximam intulerim plagam, eo usque uero tantum donec bestiam persequar: quodsi persequi desierim, meam esse de-

ἐπιδιώκειν αὐτὸ, τῆς ἐμῆς εἶναι παύεται δεσποτείας καὶ γίνεται τοῦ καταλαμβάνοντος.[1] *τρίτη γέγονε γνώμη τινῶν λεγόντων μὴ ἑτέρως ἐμὲ τὸν τρώσαντα γίνεσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ*[2] *ἕως οὗ τούτου δράξομαι. καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν τρίτην βεβαιοῖ γνώμην ὁ*[3] *ἡμέτερος βασιλεὺς, λογισμὸν προσθεὶς τοῦτον*[4]. *φησὶ γὰρ ὅτι πολλὰ ἐν τῷ μεταξὺ συμβῆναι δύναται ἅτινα οὐκ ἐᾷ με τὸ εἰρημένον θηρᾶσαι ζῶον· τυχὸν γὰρ θηρίον ἀπαντῆσαν ἄγριον ἐκώλυσέ με περαιτέρω προβῆναι ἤγουν*[5] *ἥρπασε τὸ παρ' ἐμοῦ τρωθὲν ἢ καὶ ἐν τῷ ἐπιδιώκειν δυσχερέσι περιπεσὼν τόποις οὐκ ἠδυνήθην ἐπιζητῆσαι τὸ θηρίον.* **14.** *Ἡ* 14. *τῶν μελισσῶν φύσις ἐστιν ἀγρία· ἀμέλει τοι ἐν τῷ σῷ δένδρῳ καθεσθεῖσαι μέλισσαι τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας, πρὶν αὐτὰς τοῖς σίμβλοις ἐναποκλείσῃς*[6], *ἃς λέγομεν κυψέλλας*[7], *ὥςπερ οὐδὲ τὰ ὄρνεα, ἅτινα νεοττιὰν ἐν τῷ σῷ δένδρῳ κατεσκεύασεν, πρὶν ἰξευθῇ, τῆς σῆς οὐκ ἐστὶν δεσποτείας· ὅθεν εἴ τις φθάσας τὰς εἰρημένας μελίσσας ἐν ἰδίοις ἀπέθετο σίμβλοις γενήσεται δεσπότης αὐτῶν. Καὶ τὰς μελικηρίδας δὲ εἴ τινας ὑπὸ*[8] *τῶν μελισσῶν γενέσθαι συμβῇ, ὁ βουλόμενος ἐξελέσθαι δύναται, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν αὗται γεγόνασιν. Εἰ δὲ πρὶν ἕτερος ἅψηται τῶν μελικηρίδων, προθεωρήσας ἐγὼ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν διεκώλυσα (δύναμαι γὰρ κατὰ νόμους τοῦτο ποιεῖν), λήψομαι τὰς μελικηρίδας, οὐδενὸς*[9] *ἐμποδίζοντος. Ὁ τῶν μελισσῶν ἑσμὸς ἐὰν τοὺς σοὺς σίμβλους καταλιπὼν ἀποπτῇ, μέχρι τοσούτου τῆς σῆς εἶναι νοεῖται δεσποτείας ἄχρις οὗ τοῖς σοῖς*[10] *ὑποπέπτωκεν ὀφθαλμοῖς, καὶ ἡ τούτου κατάληψις οὐκ ἔστι δυσχερής. Εἰ γὰρ δυσχερής ἐστιν ἡ κατάληψις ἢ*[11] *τὴν σὴν διέφυγε θεάν, τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται.* **15.** *Ἡ τῶν ταών*[12] *καὶ ἡ τῶν περιστερῶν φύσις ἐστιν* 15. *ἀγρία καὶ μήτις λεγέτω ὅτι σύνηθες αὐτοῖς ἐστιν ἀφίστασθαι*[13]

---

1) *γίν. τοῦ κατ.* Vi. R. 2) de. L1. L2. L6. F2. 3) d. F1. Vi. R. 4) *τοιοῦτον* Vi. R. 5) *ἢ καὶ* Vi. R. 6) ex cj. cet. *—σεις.* 7) *—έλας* hic et deinc. F2. 8) *—δας ἅςτινας ἀπὸ* Vi. ed. ant. F. 9) *μηδενὸς* L1. L2. F. 10) de. M. F. 11) *καὶ ἡ τούτου κατάλ. οὐκ ἔστι δυσχερής, εἰ δὲ* Vi. R. 12) Ita M. Pi. cet. *ταώνων.* 13) *ἀφίπτασθαι* L6.

sinere et occupantis fieri. fuit tertia quoque sententia quorundam qui putauerunt non aliter me, qui uulnerauerim, dominum bestiae fieri, quam si eam ceperim. et hanc tertiam sententiam confirmat princeps noster, eiusmodi addens rationem: ait enim plura interdum accidere posse, quae me non sinant eam capere bestiam: forte enim fera quaedam bellua occurrens impediuit me longius progredi, uel rapuit quod ego uulneraueram, uel, cum persequerer, in asperiora loca incidens
14. bestiam quaerere non potui. 14. Apium natura fera est. itaque apes quae in tua arbore consederint, sub tuum dominium non rediguntur antequam eas in alueis includas, quas χυψέλλας uocitant Graeci: sicut et uolucrum, quae in tua arbore nidum fecerint, antequam capiantur dominus non fies. ideo si quis eas apes in propriis alueis prior incluserit, is earum dominus erit. fauos quoque, si quos ab apibus fieri contigerit, quilibet eximere potest: etiam si in fundo meo fuerint. plane si antequam alius fauos tetigerit, ego preuiderim atque eum prohibuerim ne in fundum meum ingrediatur (possum enim id iure facere), fauos mihi sumam, nemine impediente. apium examen quod tuis alueis relictis euolauerit, eousque tuum esse intellegitur, donec in conspectu sit nec difficilis sit eius persecutio. nam si difficilis sit persecutio uel conspec-
15. tum tuum fugerit, occupantis fiet. 15. Pauonum et columbarum natura fera est: et nemo dicat isdem morem esse

καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ γὰρ καὶ αἱ μέλισσαι πράττουσι[1]) κατὰ[2]) τοῦτο, καὶ ἄμαχόν ἐστιν ἀγρίαν εἶναι τὴν φύσιν αὐτῶν. καὶ ἐλάφους δέ τινες οὕτως ἡμέρους ἔχουσιν ὥστε αὐτοὺς[3]) καταλιμπάνειν τοὺς δεσπότας καὶ εἰς ὕλας ἀπίεναι καὶ πάλιν ὑποστρέφειν, καὶ αὐτῶν δὲ οὐδὲν ἧττον ἡ φύσις ἐστιν[4]) ἀγρία. Ἐπὶ τούτων δὲ τῶν ζώων ἅτινα κατὰ συνήθειαν ἀπιέναι καὶ πάλιν ὑποστρέφειν εἴωθεν[5]), τοιοῦτος ἡμῖν ἰσχυρότατος παραδίδοται κανών, οἷον[6]) ἐπὶ μελισσῶν περιστερῶν ταῶν[7]) ἐλάφων. λέγομεν γὰρ μέχρι τοσούτου τῆς ἡμετέρας εἶναι ταῦτα δεσποτείας ἕως οὗ λογισμὸν ἔχει τοῦ πρὸς ἡμᾶς ὑποστρέφειν[8]). εἰ γὰρ παύσονται[9]) τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν, παύονται[10]) τῆς ἡμετέρας εἶναι δεσποτείας καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. Ἀλλ' ἐπειδὴ[11]) ἐπὶ ζώων τοῦτο καταλαβεῖν ἀδύνατον, ἐκ τῆς περὶ τὴν ὑποστροφὴν συνηθείας τοῦτο ληψόμεθα. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐμὴ ἔλαφος εἰώθει καταλιμπάνουσά με ἐπὶ τὰς ὕλας ἀπίεναι καὶ ἢ[12]) αὐθήμερον ὑποστρέφειν ἢ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, ἤγουν καὶ[13]) τῇ τρίτῃ· οὐδέποτε[14]) δὲ περαιτέρω τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς ἐμῆς οἰκίας ἀπελείφθη[15]). Εἰ μὲν οὖν εἴσω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὑποστρέφειν εἰώθει ὑπό τινος ἐλήφθη, ὡς ἀδικούμενος ἐγὼ περὶ τὴν δεσποτείαν ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν in rem· εἰ δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐθήρασέ τις αὐτήν, οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ κινήσω ἀγωγήν· πρόδηλον γὰρ ἐξ ὧν μὴ ἐφύλαξε τῆς ὑποστροφῆς τὴν συνήθειαν, ὅτι τῆς ἐμῆς[16]) κατεφρόνησε δεσποτείας.

16. Τῶν κατοικιδίων ὀρνίθων καὶ τῶν χηνῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν 16. ἀγρία· καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν νοῆσαι δυνατὸν ὅτι ἕτεραί εἰσιν ὄρνεις ἃς ἀγρίας καλοῦμεν, τουτέστιν ἀγριορνίθια[17]), καὶ πάλιν ἕτεροι χῆνες οὓς ἀγρίους καλοῦμεν, καὶ λέγεται ἀγριχηνάρια· ὅθεν εἰ οἱ σοὶ χῆνες ἢ τὰ σὰ ὀρνίθια ἔκ τινος τυχῆς ἐκταραχθέντα[18]) ἀποπτήσῃ,[19]) καὶ τὴν[20]) σὴν διαφύγῃ θέαν ἐν

1) πλάττ. L^2. 2) d. L^1. L^2. Vi. F^1. R. 3) αὐτὰς cj. R. τούτους L^6. 4) ἐστ. ἡ φ. L^1. L^2. F. 5) ἀποστρέφειν εἴωθεν ἀπιόντα Vi. R. 6) οἷος ed. ant. F. 7) Cf. supr. 8) ἐπιστρ. ed. ant. F. 9) —σεται cj. R. 10) παύεται Vi. R. 11) ὅτι G. 12) de. Vi. R. 13) de. Vi. R. 14) οὐδέπω Vi. R. 15) —λήφθη M. 16) ἡμετέρας M. 17) ἄγρια ὀρνίθια M.: ita L^6. qui infra legit 'καὶ λέγονται ἄγριοι χῆνες' ἀγριόρνιθας Vi. R. 18) ταραχθ. Vi. R. 19) ita M. L^6. cet. add. ἢ. 20) d. L^1. L^2. F.

auolare et reuolare. nam et apes id faciunt et liquet earum naturam esse feram. et ceruos quidam ita mansuetos habent, ut dominos relinquant et in siluas abeant et rursus redeant, eorumque natura nihilominus fera est. de his autem animalibus quae ex consuetudine abire et redire solent, talis regula nobis tutissima traditur, ueluti in apibus columbis pauonibus ceruis. dicimus enim eousque nostra ea esse, donec animum habeant ad nos reuertendi. nam si desierint eiusmodi animum habere, cessant nostra esse et occupantis fiunt. sed cum ex animalibus ipsis id deprehendi nequeat, ex reuertendi consuetudine id intellegemus. finge enim meam ceruam me relinquere solitam siluasque petere uel eodem uel postero die reuersuram uel etiam tertio: nunquam uero ultra tres dies mea abfuisse domo. si ergo intra tertium diem, intra quem reuerti solita fuit, ab aliquo capta est, utpote circa dominium laesus, actionem in rem aduersus eum habebo; quodsi quarta die eam quis ceperit, nullam in eum actionem exercebo; patet enim, cum reuertendi consuetudinem non seruauerit, meum
16. spreuisse dominium. 16. Gallinarum domesticarum et anserum non est natura fera, idque ex eo intellegi potest quod aliae sunt gallinae quas feras uocamus, graece *ἄγρια ὀρνίθια*, et alii anseres quos feros uocamus, qui audiunt graece *ἀγριοχηνάρια*. ideoque si anseres tui uel tuae gallinae quodam casu turbati euolauerint, tuumque conspectum effugerint quo-

οἵῳ δήποτε εὑρεθέντα τόπῳ τῆς σῆς οὐδὲν ἧττον ἔσται δεσπο-
τείας[1]) *καὶ ὅςτις κέρδους χάριν, τουτέστι ψυχῇ ἀποστεροῦντος,*
τὰ τοιαῦτα παρακατέχει ζῶα, κλέπτειν δοκεῖ καὶ γίνεται τῇ
furti *ὑπεύθυνος.* 17. *Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ ἡ*[2]) *ἀπὸ τῶν πο-* 17.
λεμίων· ὁ γὰρ ἐθνικὸς νόμος ἡμέτερα παραχρῆμα βούλεται γί-
νεσθαι ὅσα εἰλήφαμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἀμέλει καὶ ἐλεύθε-
ροι ληφθέντες ἄνθρωποι εὐθέως ἡμῖν καταδουλοῦνται. εἰ δὲ
ταῦτα διαφύγῃ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν[3]), *οἷον τὰ ἀνδράποδα, καὶ*
πρὸς τοὺς οἰκείους ὑποστρέψαι συμβῇ, τὴν ἀρχαίαν ἀναλαμβά-
νει[4]) *κατάστασιν.* 18. *Οἱ λίθοι οἱ τίμιοι ἔτι δὲ καὶ αἱ ψηφί-* 18.
δες καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν αἰγιαλῷ εἴωθεν εὑρίσκεσθαι φυσικῷ
λόγῳ τοῦ εὑρετοῦ γίνεται[5]) *παραχρῆμα.* 19. *Καὶ τὰ ἐκ τῶν* 19.
ζώων τῶν ὑπ' ἐμοῦ δεσποζομένων τικτόμενα, τῆς ἐμῆς ἐστιν
δεσποτείας καθάπερ ἐκεῖνα ἐξ ὧν ἐτέχθη[6]). 20. *Φυσικὴ κτῆ-* 20.
σίς ἐστι καὶ ἡ τῆς alluuíonos[7]). alluuíων *δέ ἐστιν ἡ πρόσκλυ-*
σις ἢ πρόσχωσις. ὅπερ γὰρ διὰ τῆς alluuíonos *τῷ ἡμετέρῳ*
ἀγρῷ ὁ ποταμὸς προσθῇ[8]) *φυσικῷ νόμῳ τῆς ἐμῆς γίνεται*
δεσποτείας.[9]) *ἔστι δὲ ὡς εἰ ὅρῳ* alluuíων *αὔξησις λανθά-*
νουσα. διὰ δὲ alluuíonos *τοῦτο δοκεῖ προςτίθεσθαι ὅπερ*[a])
οὕτω κατὰ μικρὸν προςτέθειταί ὡς μὴ δύνασθαί τινα νοῆσαι
πόσον καὶ ἐν πόσῳ χρόνῳ τῆς ἡμετέρας ἐστὶ δεσποτείας τὸ
προςτιθέμενον. ὑπόθου γὰρ δύο εἶναι ἀγροὺς τὸν σὸν ἔτι δὲ
καὶ τὸν ἐμόν, μέσον δὲ ῥεῖν ποταμόν· ἐὰν ὁ ποταμὸς κατὰ
βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως προςτίθῃ τι τῇ[10]) *ἐμῇ γῇ τοῦτο διὰ*
τοῦ δικαίου τῆς alluuíonos[11]) *ἐμὸν γίνεται*[12]). 20[a]). *εἰ δὲ ἡ* 20a.
τοῦ ποταμοῦ βία καὶ ὁρμὴ μέρος τι τοῦ σοῦ ἀφείλετο ἀγροῦ
καὶ τῷ ἐμῷ προσήγαγεν ἀγρῷ, δῆλον[13]) *ὅτι τὸ προςτε-*
θὲν τῆς σῆς μένει δεσποτείας, οὐδὲ γὰρ ἀνεπαισθήτως τοῦτο[14])

---

1) *οὐδὲν ἧττον τῆς σῆς ἐστι δεσποτείας ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ εὑρεθῇ* Vi. R. *ἐστι* L[1]. L[2]. F. 2) *τὰ* Vi. R. 3) *περιουσίαν* M. *δεσποτείαν* P. 4) *καταλ.* L[2]. 5) *—ονται* L[6]. Vi. R. 6) *—θησαν* ed. ant. F. 7) dedi ex M. aluuíonos —bíιονος L[2]. (deest hic L[1].): *ἀλουβίονος* Vi. R. F[1]. *ἀλλουβ.* F[2]. 8) *προσθείη* L[6]. *προςπορίζει* Vi. R. 9) *τῆς ἐμ. γίν. δεσπ. φ. ν.* Vi. R. *ἡμετέρας* F. 10) de. L[2]. 11) *διὰ τῆς ἀλ.* Vi. R. 12) *καὶ ἐμὸν* L[2]. *ἐμοὶ προςγίνεται.* L[6]. 13) L[6]. cet. ad. *οὖν ἐστιν.* 14) de. Vi. R.

a) Cf. Epa. 39, 57. Proch. 38, 58, pluribus mutatis.

cumque loco inueniantur nihilominus in tuo dominio mane-
bunt et qui sibi habendi gratia, idest lucrandi animo,
ea animalia retinuerit, furtum committere intellegitur et furti
17. actione tenebitur. 17. Naturalis adquisitio est eorum quoque
quae ex hostibus capimus. ius gentium enim statim nostra
ea esse uult, quae ex hostibus ceperimus, itaque et liberi
homines capti in seruitutem nostram deducentur. si uero
eiusmodi res nostram euaserint potestatem, ueluti mancipia,
18. et ad suos reuersae fuerint, pristinum recipiunt statum. 18.
Lapilli pretiosi et gemmae et cetera, quae in litore inueniri
19. solent, iure naturali statim inuentoris fiunt. 19. Item ea, quae
ex animalibus dominio meo subiectis nascuntur, mea fiunt,
sicut et illa ex quibus nata sunt.

20. 20. Naturalis adquisitio est ea quoque quae per alluuio-
nem fit. alluuio graece interpretatur πρόςκλυσις uel πρόςχωσις.
quidquid enim per alluuionem nostro fundo flumen adiecerit,
naturali iure nostrum fit. definitio alluionis autem haec est:
incrementum latens. per alluuionem uero id adici uidetur,
quod ita paullatim adcrescit, ut intellegi nequeat quantum
quoquo temporis momento nostro adcrescat dominio quod adi-
citur. finge enim duos esse fundos, tuum et meum: medium
autem flumen fluere: si flumen paullatim et sine sensu ali-
20a. quid fundo meo adiciat, id iure alluuionis meum fit. 20a.
Quodsi uis fluminis et impetus partem aliquam ex tuo prae-
dio detraxerit et meo appulerit praedio, palam est adiectam
partem tuam permanere, non enim sine sensu id factum est.

γέγονεν. 21. *Εἰ δὲ τὸ μέρος τὸ ἐκ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἀφαιρεθὲν δενδροφόρον ἦν καὶ τῷ ἐμῷ προσενεχθὲν ἀγρῷ ἐπὶ πλείονα χρόνον αὐτῷ προσεπάγη καὶ τὰ δένδρα ἃ ἐπεφέρετο τὰς οἰκείας ἐξέτεινε ῥίζας ὥςτε τοῦ ἐμοῦ ἅψασθαι ἀγροῦ, ἐξ ἐκεινοῦ τοῦ χρόνου τῆς ἐμῆς ταῦτα*[1]) *γενήσεται δεσποτείας ἐξ οὗ λοιπὸν*[2]) *ἤρξατο τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς, οἷα*[3]) *τὰς ῥίζας ἔχοντα ἐν τῇ ἐμῇ γῇ.* 22. *Νῆσον ἀναφυῆναι συνέβη ἐν μέσῳ*[4]) *τῆς θαλάττης (τῶν δὲ σπανίως τοῦτο συμβαινόντων ἐστί)·*[5]) *προκαταλαμβάνοντος ἡ νῆσος γίνεται· οὐδενὸς γὰρ πρότερον οὖσα νῦν ἄρχεται δεσπόζεσθαι. εἰ δὲ ἐν ποταμῷ ἀναφύῃ*[6]) (*συνεχῶς*[7]) *δὲ*[8]) *τοῦτο συμβαίνει), εἰ μὲν ἐν μέσῳ τῷ ποταμῷ, ἔσται κοινὴ τῶν ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ποταμοῦ πλησίον τῆς ὄχθης ἐχόντων τὰ κτήματα κατὰ τὸ μέτρον τῆς πλατύτητος τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν*[9]) *κειμένων ἀγρῶν ἥτις πλατύτης τοῦ ἀγροῦ τῇ ὄχθῃ πλησιάζει· οἷον*[10]) *ἐπεκτείνεται ἡ νῆσος αὕτη ἐπὶ πόδας λόγου χάριν ρ, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων τὸν ἀγρὸν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς νήσου τῆς ὄχθης πλησίον πλατυνόμενον ἔχει τὸν ἀγρὸν μέχρι ποδῶν ρ, ὁ δὲ ἐν ἀριστερῷ μέρει πλατυνόμενον ἔχει τὸν ἀγρὸν μέχρις ποδῶν ο, ὁ μὲν ο, ὁ δὲ ρ ἐπὶ πλάτος δεσπόσει ποδῶν.*[11]) *εἰ δὲ τῇ μὲν μιᾷ πλησιάζει ὄχθῃ, ἀφέστηκε δὲ τῆς ἑτέρας*[12]), *τούτων ἔσται μόνων οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ*[13]) *μέρος τὸ*[14]) *πλησιάζον*[15]) *ἐγγὺς τῆς ὄχθης ἔχουσι τοὺς ἀγρούς. εἰ δὲ ὁ ποταμὸς ὁ*[16]) *τῷ ἐμῷ παραρρέων ἀγρῷ κατὰ μέρος διαιρεθεὶς καὶ εἰς δύο τμηθεὶς*[17]) *τὸν ἐμὸν περιῆλθεν ἀγρὸν ἤτοι ἐκύκλωσεν, εἶτα τελευταῖον ἑνωθεὶς ἑαυτῷ ἕν τι γέγονεν ὥςτε τὸν μέσον τόπον νήσου τύπον ἐπέχειν*[18]), *τῆς ἐμῆς μένει δεσποτείας*

---

1) *ταῦτα τῆς ἐμ.* Vi. R. 2) de. F. 3) *οἷον* Vi. R 4) *ἐν. μ. συνέβη* L². F. 5) *τοῦ* ins. L⁶. Vi. R. 6) *—ει* L². F. Vi. R. 7) *συχνῶς* cj. R. 8) *γὰρ* L². 9) de. F. cum Vi., qui tamen in Emend. ex P. add. 10) *οἷα* L². 11) *ὁ δ' ἑτέρως ο· ὁ μὲν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ἐπὶ πλάτος δεσπόσει ποδῶν ρ, ὁ δὲ ἐν τῷ ἀριστέρῳ ἐπὶ πλάτος ο* Vi. R. 12) *τῆς δ' ἑτ. ἀρ.* Vi. R. 13) d. L². 14) d. L². 15) *—άζει* L². 16) dedi ex M. L². 17) *εἰς* deleui ex cj. R. 18) *ὡς εἰς δύο τμηθέντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν περιελθόντος ἤτοι κυκλώσαντος* add. ed. ant. F. R.: glossema esse in aprico est.

21. 21. Si uero pars quae ex tuo praedio detracta est arbores
habuerit, et meo appulsa praedio longiore tempore ei haeserit,
arboresque quas secum traxerit, suas extenderint radices ita
ut meum attingerent fundum, ex eo tempore uidentur mihi
adquisitae ex quo coeperint ex mea terra nutriri, utpote quae
22. in mea terra radices habuerint. 22. Insulam nasci in medio
mari contigit (quod raro accidere solet): occupantis insula fit,
nullius enim cum antea esset, nunc incipit alicuius in bonis
esse. at in flumine nata (frequenter id accidit), si quidem
mediam partem fluminis teneat, communis est eorum, qui ab
utraque parte fluminis prope ripam praedia possident pro
modo latitudinis utriusque ripae agrorum, quae agri latitudo
prope ripam sit. ut ecce extenditur ea insula uerbi gratia
usque ad pedes C; praedium uero eius qui a dextra parte
fluminis est ad C usque pedes in latitudinem porrigitur;
eius uero qui a sinistra parte est praedium ad LXX usque
pedes extenditur: alteri usque ad C pedum latitudinem, alteri
usque ad LXX p. insulae dominium adquiretur. sin autem
insula alteri parti proximior sit, ab altera uero distet, eorum
tantum erit, qui ab ea parte prope ripam praedia possident.
si uero flumen, quod meum affluit fundum, aliqua parte di-
uisum et in duo scissum meum fundum circumdet et infra
ad sese refluens uniatur, mediusque locus in formam insulae
redigatur, meum manet fundum circumdatum aquis, cum et

ὁ κυκλωθεὶς ἀγρὸς διὰ τὸ καὶ πάλαι ὑπ'[1]) ἐμοῦ δεσπόζεσθαι. 23. Εἰ δὲ τῆς φυσικῆς νηδύος[2]) παντελῶς καταλειφθείσης κατ' 23. ἄλλο μέρος ἤξατο ῥεῖν ὁ ποταμὸς, ἡ μὲν προτέρα αὐτοῦ νηδὺς ἐκείνων ἔσται οἳ πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀγροὺς κέκτηνται κατὰ τὸ μέτρον δηλαδὴ τῆς πλατύτητος ἑκάστου[3]) ἀγροῦ τῶν παρ' ἑκάτερα, ἥτις πλατύτης πλησιάζει τῇ ὄχθῃ, ἡ δὲ νέα[4]) νηδὺς ἐκείνου ἄρχεται εἶναι τοῦ δικαίου, οὗ καὶ ὁ ποταμὸς, τουτέστι publícu.[5]) εἰ δὲ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν προτέραν ὑπέστρεψε[6]) νηδὺν, πάλιν ἡ νῦν καταλειφθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ νηδὺς[7]) ἐκείνων εἶναι ἄρχεται τῶν πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ κεκτημένων ἀγρούς. 24. Ἕτερόν τι ἐστὶν εἰ πλημμυρήσας ὁ 24. ποταμὸς ὅλον ἐπέκλυσέ μου τὸν ἀγρόν. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι λέγομεν τὸν ἀγρὸν[8]) γίνεσθαι públicon, οὐδὲ ἀμείβεσθαι αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν· μένει γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμόν. ὅθεν ἐὰν ἀναχωρήσῃ τῶν τόπων ἐκείνων οὓς ἐκάλυψεν ἐπικλύσας, τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀναλήψομαι, τῆς δεσποτείας οὐ γινομένης τῶν παρακεκτημένων, καθάπερ ἡ νέα νηδὺς públíca γενομένη τῇ τοῦ ποταμοῦ ἀναχωρήσει τῶν παρακεκτημένων γίνεται. 25. Ἐξ ἀλλο- 25. τρίας ὕλης εἶδος ἐποίησέ τις. ζητεῖται τίς τοῦ εἴδους ἐστὶ δεσπότης κατὰ[9]) φυσικὸν λόγον, πότερον ὁ τὴν ὕλην εἰς εἶδος ἀμείψας ἢ ὁ τῆς ὕλης δεσπότης κύριος ἔσται καὶ τοῦ εἴδους. οἷον[10]) ἐξ ἀλλοτρίων σταφυλῶν ἢ ἐλαιῶν ἢ σταχύων οἶνον ἢ ἔλαιον ἢ σῖτον ἐποίησεν[11]), ἢ ἐκ βώλου ἀλλοτρίας[12]) χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ χαλκοῦ ἐποίησέ τι σκεῦος, ἢ ἐξ ἀλλοτρίου οἴνου καὶ μέλιτος ἐποίησεν οἰνόμελι ἢ ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον συνέθηκεν ἢ ἐξ ἀλλοτρίου ἐρίου ἐσθῆτα ἐποίησεν ἢ ἐξ ἀλλοτρίων σανίδων πλοῖον ἢ ἀρμάριον ἢ ὑποπόδιον κατεσκεύασεν.[13]) καὶ γεγόνασιν ἐπὶ τούτῳ[14]) πολλαὶ φιλονεικίαι τῶν

---

1) ἐπ' Vi. 2) ἤτοι κοίτης add. Vi. R. 3) ἑκατέρου ed. ant. F. 4) καινὴ L6. Vi. R. 5) ἤτοι δημοσίου add. L6. L2. 6) ἐπέστρ. G. 7) ita M.: cet. ὑπ' αὐτοῦ καταλ. 8) ὅλον add. Vi. R.: de L6. 9) τὸν add. Vi. F. R. 10) ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον συντέθεικεν hic ins. Vi. R. 11) ἐποίησέ τις Vi. R. 12) ita M. —τρίου L2.: cet. ἐξ ἀλλοτρ. χρ. etc. 13) ἢ ἀρμ. . . . κατέσκ. de. Vi. 14) τούτων Vi. R.

23. antea meo pertineret dominio. 23. Si naturali alueo in uni-
uersum derelicto, alia parte fluere coeperit flumen, prior qui-
dem alueus eorum erit, qui prope ripam eius praeda possi-
dent pro modo scilicet latitudinis cuiusque agri, qui utrinque
sit, quae latitudo prope ripam sit: nouus autem alueus eius
iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publici. quodsi
post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flu-
men, rursus qui nunc relictus est alueus eorum esse incipit
24. qui prope ripam eius praedia possident. 24. Alia sane causa
est si flumen aquis redundans meum inundauerit praedium:
tunc enim non dicimus praedium publicum fieri neque domi-
nium mutare; manet enim nihilominus meum. quare si recesse-
rit flumen ab his locis, quos inundans cooperuit, meum agrum
recipiam, neque dominium iis pertinebit, qui prope flumen prae-
dia possident; sicuti nouus alueus publicus factus, flumine rece-
25. dente, eorum fit qui prope ripam praedia habent. 25. Ex
aliena materia speciem quis fecit: quaeritur uter speciei na-
turali ratione dominus sit, utrum qui materiam ad speciem re-
duxit, an potius materiae dominus speciei quoque proprieta-
tem nanciscatur. ut ecce, ex alienis uuis aut oliuis aut spi-
cis uinum aut oleum aut frumentum fecit, aut ex massa
aliena auri aut argenti aut aeris uas aliquod fecit, uel ex
alieno uino et melle mulsum miscuit, uel ex alienis medi-
camentis emplastrum aut collyrium composuit, uel ex aliena
lana uestem fecit, uel ex alienis tabulis nauem uel armarium
uel subsellium fabricauit. et erant de hoc plures ambiguita-

sabinianōn *καὶ τῶν*[1]) proculianōn[2]). *οἱ μὲν* proculianoὶ *ἔλεγον τὸν τὸ εἶδος κατασκευάσαντα γίνεσθαι δεσπότην τοῦ κατασκευασθέντος, οἱ δὲ* sabinianoὶ *τὸν τῆς ὕλης δεσπότην κύριον ἠβούλοντο εἶναι τοῦ εἴδους. τρίτη δὲ γέγονε γνώμη μέση τις οὖσα, ἥτις ποτὲ μὲν τοῖς* sabinianoῖs, *ποτὲ δὲ τοῖς* proculianoῖs *συντρέχει, ἣν καὶ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἀπεδέξατο*[3]) *δεσπότης. φησὶ γὰρ ἡ τρίτη γνώμη* [*ὅτι*] *εἰ τὸ κατασκευασθὲν εἶδος ἀναλυθῆναι*[4]) *δύναται εἰς τὴν παλαιὰν ὕλην, ἐξ ἧς γέγονεν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης καὶ τοῦ εἴδους ἔσται δεσπότης. εἰ δὲ τὸ εἶδος ἀναδραμεῖν εἰς τὴν ἀρχαίαν ὕλην οὐ δύναται, τὸν κατασκευάσαντα τὸ εἶδος εἶναι τοῦ γενομένου δεσπότην. οἷον, ὡς ἐπὶ θέματος,*[5]) *ἀπὸ βώλου χαλκοῦ ἢ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ τὸ κατασκευασθὲν σκεῦος δύναται χωνευθὲν τὴν ἀρχαίαν ἀποτελέσαι βῶλον*[6]) *χαλκοῦ ἢ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ, ὁ δὲ οἶνος ἢ τὸ ἔλαιον ἢ ὁ σῖτος εἰς σταφυλὰς ἢ ἐλαίας ἢ στάχυας*[7]) *ὑποστρέφειν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ τὸ οἰνόμελι εἰς οἶνον καὶ μέλι διαλύεσθαι δύναται. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ ἡ πᾶσα ὕλη ἀλλοτρία ἦν. εἰ δὲ ἐξ*[8]) *ἐμῆς καὶ σῆς ὕλης ἐποίησα τὸ*[9]) *εἶδος, οἷον ἐξ ἐμοῦ οἴνου καὶ μέλιτος σοῦ*[10]) *οἰνόμελι, ἢ ἐξ ἐμῶν καὶ σῶν φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον,*[11]) *ἢ ἐξ ἐμοῦ καὶ σοῦ ἐρίου ἐσθῆτα, ἀναμφίβολον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος τοῦτον εἶναι δεσπότην τὸν κατασκευάσαντα· οὐ γὰρ μόνον οἰκείαν ἐργασίαν ἐδαπάνησε περὶ τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ μέρος παρέσχε*[12]) *τῆς ὕλης.* 26. *Εἰ δέ τις* 28.
ἀλλοτρίαν πορφύραν ἰδίῳ ἐνύφανεν ἐσθήματι, εἰ καὶ προςτεθεῖσα ἡ πορφύρα τιμιωτέρα τοῦ συννηθέντος[13]) *ἐστὶν ἐσθήματος, ἀλλ' ὅμως ἐν*[14]) *προςθήκης δεχθήσεται μέρει καὶ ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης κατὰ τοῦ ὑφελομένου καὶ ταῦτα πράξαντος ἕξει τὴν* furti *καὶ τὸν* fúrtiuon[15]) condictícion, *εἴτε αὐτὸς ὁ*

---

1) de. ed. ant. F. 2) scripsi ex M. et L^2. (L^1. deest). 3) *ἐπεδέξατο* G. *ἐπελέξατο* L^6. Vi. R. 4) *—ληφθῆναι* L^2. 5) *—τι* L^2. 6) *μορφὴν* Vi. R. 7) *ἀστάχυας* L^6. L^2. 8) d. G. 9) L^6. *τι* Vi. R. 10) *σοῦ μέλ.* L^2. L^6. Vi. R. 11) de. Vi. R.: L^2. scribit *κολύριον* L^6.: *κολούριον.* 12) scripsi cum Vi. R.: cet. *—εἶχε.* 13) ita M.: *συνηλωθέντος* L^2.: *συνηνωθέντος* (sic) F. *συνενωθ.* L^6.: cet. ed. '*προςτεθέντος*'. 14) d. M. 15) fúrtibon M. L^2. *φουρτίβον* F. *τὴν* furti condictionem Vi. R.

tes Sabinianorum et Proculianorum. Proculiani dicebant qui speciem parauit eum speciei dominum fieri, Sabiniani autem qui materiae dominus esset eum speciei quoque proprietarium esse uolebant. tertia autem quodammodo media sententia inualuit, quae modo Sabinianis modo Proculianis fauebat, quae et piissimo principi nostro placuit. quae sententia ita se habet: si ea species quae parata est ad pristinam materiam, unde facta est, reduci potest, materiae dominus speciei quoque erit dominus; sin autem species ad pristinam materiam reuerti nequit, qui speciem confecit, is eiusdem dominus erit. ut ecce, exempli gratia, ex massa aeris uel argenti uel auri uas conflatum potest ad pristinam massam aeris uel argenti uel auri redigi: uinum autem uel oleum uel frumentum ad uuas uel oliuas uel spicas reuerti nequit, set ne mulsum quidem ad uinum et mel resolui potest. haec uero si tota materia aliena fuerit: nam si ex mea tuaque materia speciem fecerim, ueluti ex uino meo et tuo melle mulsum, aut ex meis tuisque medicamentis emplastrum uel collyrium, aut ex mea tuaque lana uestem, dubitandum non est quin in hoc casu is sit dominus qui fecerit, non solum enim ad speciem efficiendam
26. operam suam dedit, set et partem materiae praestauit. 26. Si quis uero alienam purpuram suo intexuit uestimento, licet adiecta purpura connexo uestimento pretiosior est, tamen accessionis locum optinet et purpurae dominus aduersus eum, qui eam subripuit et id fecit, furti actionem et condictionem

κεκλοφὼς τὸ ἔσθημα κατεσκεύασεν, εἴτε ἕτερος μὲν ὑφείλετο, ἕτερος δὲ τὸ κλαπὲν συνήνωσε τῇ ἐσθῆτι. in rem *γὰρ κινεῖν οὐ δύναται ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης· δοκεῖ γὰρ ἡ πορφύρα τρόπον τινὰ ἀποσβέσθαι, τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν καθ' ἑαυτήν. κινηθήσεται δὲ πάντως ὁ* fúrtiuos condícticios·[1]) *τὰ γὰρ ἀποσβεσθέντα πράγματα ἤτοι ἀφανισθέντα, εἰ καὶ διὰ τὴν* in rem *ἐκδικεῖν οὐχ οἱόντε, κατὰ τῶν κλεπτῶν μέντοι τὸν* fúrtiuon condictícion *καὶ κατὰ πάντων νομέων, εἰ καὶ μὴ εἶεν κλέπται, κινεῖν δυνησόμεθα. ἀλλ' εἰ μὲν κλέπτης ἐστὶν ὁ νεμόμενος τὸ*[2]) *τὴν πορφύραν ἔχον ἔσθημα, καὶ* furti *καὶ* furtíuῳ condicticíῳ *ἐναχθήσεται, εἰ δὲ ἕτερος παρὰ τὸν κλέπτην,*[3]) *τῷ* furtíuῳ condicticíῳ *κρατηθήσεται, οὐκέτι δὲ τῇ* furti. 27. *Ὕλαι δύο τινων* 27 *κατὰ γνώμην ἐμίγησαν τῶν δεσποτῶν, ἅπαν τὸ ἐκ τῆς μίξεως ἀποτελούμενον*[4]) *σῶμα ἑκατέρων ἔσται κοινόν. οἷον δύο τινες τὸν ἴδιον ἔμιξαν οἶνον ἢ βώλους ἀργύρου ἢ χρυσοῦ συνεχώνευσαν. εἰ δὲ διάφοροί*[5]) *εἰσιν ὕλαι, ὧν ἡ μίξις ἀπετέλεσέ τι ἰδιάζον*[6]), *οἷον ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος οἰνόμελι ἢ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἤλεκτρον*[7]), *κἀνταῦθα λέγομεν κοινὸν εἶναι τῶν δύο τὸ ἀποτελεσθέν. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ κατὰ γνώμην ἐπράττετο τῶν δεσποτῶν.*[8]) *εἰ δὲ καὶ*[9]) *ἐκ τύχης καὶ οὐ κατὰ προαίρεσιν τῶν δεσποτῶν συνεχύθησαν αἱ ὕλαι ἢ ἑτερογενεῖς ἢ ὁμοιογενεῖς,*[10]) *τὸ αὐτὸ γενήσεται.* 28. *Εἰ δὲ ὁ*[11]) Titíu *σῖτος τῷ σῷ σίτῳ* 28 *συνεμίγη καὶ μία γέγονε σωρὸς, εἰ μὲν ὑμετέρᾳ*[12]) *γνώμῃ κοινὴ ἔσται ἡ σωρὸς, ἐπειδὴ ἓν ἕκαστον σῶμα (τουτέστιν ἕκαστος κόκκος) ἐξ ὑμετέρας συναινέσεως ὑπὸ τὴν κοινὴν γέγονε δεσποτείαν· εἰ δὲ ἢ*[13]) *τυχηρῶς γέγονεν ἡ μίξις ἢ ὁ* Títios *οὐ κατὰ τὴν*[14]) *σὴν γνώμην ἔμιξε τὸν σῖτον, οὐκ ἔσται κοινὴ ἡ σωρὸς, ἐπειδὴ οἱ καθέκαστον κόκκοι ἐν τῇ οἰκείᾳ*[15]) *μεμνήκασιν ὑποστάσει καὶ οὐκ ἤμειψεν*[16]) *αὐτοὺς ἡ μίξις. ὥςτε οὖν οὐ γενή-*

---

1) condictio furti Vi. R. hic et deinc. 2) d. M. 3) plura hic perperam om. M. 4) *τὸ* add. L^2. 5) *—ραί* L^6. F. 6) *καὶ αἱ τῶν διαφ. ὁλῶν μίξ. ἀπέτ. τι ἰδ.* Vi. R. 7) ita R.: cet. *—τρος* 8) *τῶν δ. ἐπρ.* Vi. R. 9) de. Vi. 10) *οὐ* ed. ant. F. 11) *τοῦ* add. Vi. F. R. 12) *ἑτέρᾳ* L^2. 13) de. Vi. R. 14) d. Vi. R. 15) *ἰδίᾳ* Vi. R. 16) ita Vi. R.: M. L^2. L^6. F. = *ἔμιξεν.*

furtiuam habet, siue ipse fur uestimentum parauit, siue
alter subripuit et alter subreptam purpuram intexuit uesti-
mento. in rem enim agere nequit purpurae dominus: ui-
detur enim purpura esse quodammodo extincta, cum
per semet ipsam non amplius existat: condicetur tamen
omnino a fure. nam licet extinctae res per actionem
in rem uindicari non possint, a furibus et ab omnibus posse-
ssoribus condici possunt. set si fur ipse est qui uestimentum
purpura ornatum possidet, et actione et condictione furtiua
conuenietur, si alius praeter furem condictione furtiua tene-
27. bitur, non etiam furti actione. 27. Duorum materiae ex uo-
luntate dominorum confusae sunt: totum id corpus quod ex
confusione fit utriusque erit commune; ueluti si duo quidam,
uinum suum confuderint aut massas argenti et auri conflaue-
rint. set si diuersae materiae sint quarum confusio propriam
quandam speciem effecerit, ueluti ex uino et melle mulsum,
uel ex auro argentoque electrum, tunc etiam dicimus com-
munem esse utriusque speciem comparatum. haec uero quo-
tiens ex uoluntate dominorum id factum est; si uero fortui-
tu et inuitis dominis confusae fuerint materiae seu diuersi
28. seu eiusdem generis, idem optinebit. 28. Quodsi Titii fru-
mentum tuo frumento mixtum fuerit, et unus factus fuerit
aceruus, si quidem ex uoluntate uestra, communis erit acer-
uus, quia singula corpora, id est singula grana, ex consensu
uestro communicata sunt. quodsi casu id mixtum fuerit, uel
Titius frumentum miscuerit sine uoluntate tua, non erit com-
munis aceruus quia singula grana in sua durant substantia,
neque ea mixtio mutauit. itaque non fiet in eiusmodi casu

σεται κοινὴ[1]) σωρὸς ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεματισμοῦ, ὥςπερ ἡ ἀγέλη τῶν προβάτων οὐ κοινωνοποιηθήσεται[2]) ἐὰν τὰ πρόβατα Titíu τοῖς σοῖς προβάτοις συναναμιγῇ. εἰ δὲ συμβῇ τὴν τοῦ σίτου σωρὸν ἢ ὑπό σου ἢ ὑπὸ Titíu διακατέχεσθαι[3]), ὁ ἕτερος κατὰ τοῦ νεμομένου κινήσει τὴν in rem. officion[4]) δὲ ἔσται τοῦ δικαστοῦ ὥςτε διατιμήσασθαι ὁποῖος ἦν ὁ ἑκάστου σῖτος καὶ πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὸ μέτρον τῷ áctori καταδικάσαι τὸν νομέα.

29. Ἐάν τις ἐν τῷ ἰδίῳ ἐδάφει οἶκον κατασκευάσῃ ἐξ ἀλλο- 29.
τρίων ὑλῶν, δεσπότης γίνεται τοῦ κατασκευασθέντος· τὸ γὰρ ἐποικοδομηθὲν εἴκει τῷ ἐδάφει, ἐκείνου δήλου ὄντος ὅτι ὁ τῆς ὕλης δεσπότης τῆς δεσποτείας[5]) οὐκ ἐκπίπτει τῆς ὕλης αὐτῆς εἰς τὸ διηνεκὲς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἕστηκε τὸ οἰκοδημα, οὔτε τὴν in rem κινεῖν οὔτε τὴν ad exhibendum[6]) δύναται, διὰ τὸν δωδεκάδελτον νόμον, ᾧτινι διηγόρευται ἵνα μηδεὶς ἀλλότριον ξύλον ἐργάσιμον τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι συζευχθὲν[7]) ἐξελεῖν ἀναγκασθῇ, ἀλλ' ἵνα τὴν διπλασίονα αὐτοῦ καταβάλῃ τιμὴν κινουμένης ἀγωγῆς personalías[8]), ἥτις λέγεται de tigno[9]) iuncto[10]). χώρα δὲ ταύτῃ τῇ ἀγωγῇ οὐ μόνον, ἡνίκα ξύλον τῆς ἐμῆς δεσποτείας ὑποβάλῃ τις τῷ ἰδίῳ οἰκοδομήματι, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰ λίθος καὶ εἰ βήσαλον καὶ εἰ κίων ᾖ,[11]) τῇ γὰρ τοῦ tígnu[12]) προσηγορίᾳ ἅπασα ὕλη σημαίνεται, δι' ἧς οἰκοδομεῖν οἷόντε. διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα νενομοθέτηται τῷ δωδεκαδέλτῳ νόμῳ, ὥςτε μὴ κινεῖσθαι in rem ἢ ad exhibendum, προφάσει τοῦ ξύλου τοῦ συναναπλακέντος τῷ ἐμῷ οἰκοδομήματι, ἵνα μὴ τοῦ δικαστοῦ με καταδικάσαντος[13]) εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀναγκασθῶ τὸν οἶκον καταλῦσαι, προφάσει τοῦ ποιῆσαι τῇ ἀποφάσει τὸ ἱκανόν. πολλάκις γὰρ[14]) τῆς ἐξ αὐτοῦ προνοίας ἠξίωσεν ὁ δωδεκάδελτος

---

1) ita M.: cet. add. ἡ. 2) ita M. L^{2}. : cet. 'κοινοπ.' 3) ἀξίωμα ins. L^{2}. (sic). 4) officium Vi. R. 5) οὐκ ἐκπ. τῆς δεσπ. Vi. R. 6) ἤγουν τὴν παραστατικὴν εἰς ἀπαίτησιν add. Vi. R.: P. = 'παραστατικὴν τῶν πραγμάτων ἀγωγήν'. 7) ἀλλοτρίαν ὕλην . . συζευχθεῖσαν L^{6}. 8) περσονάλίς ed. ant. F. 9) ligno L^{2}. 10) iniuncto Vi. R. 11) ita M, cum quo fere facit L^{2}.: cet. καὶ εἰ λίθον ἢ β. ἢ κίονα. 12) lígnu L^{2}. 13) καταδικάσ. με. omn. praeter M. 14) καὶ πολλῆς Vi. R.: L^{2}. L^{6}. M. P. Taur. F. 'πολλάκις γὰρ'. Cf. quae nonuimus Rendie. Istit. Lomb. XVI 57 n.

communis aceruus, sicuti et grex non communicabitur si pecora tua Titii pecoribus mixta fuerint. si uero frumenti aceruus uel a te uel a Titio retineatur, alteruter in eum qui possidet in rem aget. officium autem iudicis erit aestimare quantum fuerit utriusque frumentum et pro qualitate et modo
29. actori possessorem condemnare. 29. Si quis in suo solo domum aliena materia aedificauerit, dominus fit aedificii: quia quod inaedificatur solo cedit: ita tamen ut materiae dominus eius dominio in perpetuum non cadat; set donec aedificium subsistat, neque in rem, neque ad exhibendum agere possit propter legem XII tabularum, qua cauetur ne quis tignum alienum suis aedibus iniunctum eximere cogatur, set ut duplum eius pretii praestet personali conuentus actione, quae uocatur de tigno iuncto. locus huic actioni fit non modo quotiens tignum meum quis aedibus suis iniunxerit, set etiam si de petra uel de latere uel de columna quaeratur; tigni enim appellatione omnis materia significatur, ex qua aedificari potest. quod ideo lege XII tabularum cautum est ne uindicari neque ad exhibendum agi possit propter lignum meis aedibus iniunctum, ne cum iudex me in rem condemnauerit, aedificium rescindere cogar, ut sententiae satisfaciam: saepius enim aedificiis lex XII tabularum consuluit. set si

τὰς οἰκίας. εἰ δὲ συμβῇ ἔκ τινος αἰτίας τὸ εἰρημένον οἴκημα καταπεσεῖν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, εἰ μὴ διπλοῦν ἔτυχε κομισάμενος διὰ τῆς de tigno iuncto ἀγωγῆς,[1]) δύναται κινεῖν ἀκωλύτως καὶ[2]) in rem καὶ ad exhibendum. 30. Προλαβόντες[a]) 30. εἴπομεν[3]) ἐν οἰκείῳ ἐδάφει ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἴκημά τινα κατασκευάσαντα· νῦν τὸ ἐναντίον θεματίζομεν. ἐν τῷ σῷ ἐδάφει[4]) ἐμαῖς ὕλαις οἶκον κατεσκεύασα, ὁ τοῦ ἐδάφους κύριος καὶ τοῦ οἰκήματος ἔσται[5]) δεσπότης διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὥςτε οὖν τῆς ὕλης[6]) ἀπολλύω[7]) ἐγὼ διηνεκῶς τὴν δεσποτείαν. εἰδὼς γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ ᾠκοδόμουν ἐδάφει· ἀμέλει εἰ καὶ συμβῇ τὸν οἶκον καταπεσεῖν, οὐχ ἕξω ἐπὶ ταῖς ὕλαις τὴν in rem. ἐκεῖνο δὲ τῶν ἀμάχων ἐστιν, ὅτι εἰ[8]) συμβῇ ἐμὲ τὸν οἰκοδομήσαντα ἐν νομῇ εἶναι τῆς οἰκίας, ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους δεσπότης χρώμενος τῷ κανόνι τῷ λέγοντι εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις κινεῖ κατ' ἐμοῦ τὴν in rem, εἰ μὲν bona fide[9]) ὑπῆρχον νομεὺς (ἐνόμιζον γὰρ ἐμὸν εἶναι τὸ ἔδαφος), λήψομαι οὐ μόνον τῆς ὕλης τὴν διατίμησιν ἀλλὰ καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν τεχνιτῶν, καὶ μὴ βουλόμενον αὐτὸν[10]) ταῦτα πράττειν ἐξωθῶ διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς.[11]) εἰ δὲ mala fide[12]) ἐνεμόμην τὸν τόπον (ἠπιστάμην γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα), οὐδεμίαν ἕξω παραγραφὴν ἀλλ' ἀναγκάζομαι τὸν τόπον ἀποδιδόναι μετὰ τῶν ἐπιτεθέντων· δύναται γὰρ ἕκαστος ἐγκαλεῖν μοι προπετῶς[13]) τίνος χάριν εἰδὼς εἰς ἀλλότριον ᾠκοδόμουν τόπον.[14]) 31. Titios ἀλλότριον δένδρον ἐν τῷ οἰκείῳ 31. ἐφύτευσεν ἀγρῷ· Titíu ἔσται τὸ δένδρον· εἰ δὲ καὶ Títios οἰκεῖον δένδρον ἐν τῷ ἀγρῷ ἐφύτευσε Maeuíu, Maeuíu[15]) γενήσεται[16]) τὸ δένδρον, μόνον εἰ ἐν ἑκατέρῳ θέματι τὰς οἰκείας τὸ

---

1) Ita M.: cet. εἰ μήπω διὰ τῆς de. t. i. ἀγ. τὸ διαλ. ἔτυχε κομισάμ. 2) d. L^2. F. 3) —ομεν Vi. R. 4) ἐὰν add. Vi R. 5) ἔσῃ Vi. R. 6) σὺν τῇ ὕλῃ M. L^2. F. 7) ἀπόλωλα Vi. R. 8) καὶ add. L^2. 9) bonae fidei L^6. Vi. R. καλῇ πίστει L^2. 10) de. Vi. R. 11) λέγων· ἀλλ' εἰ μὴ καλῇ πίστει ἔκτισα Vi. R. add. 12) ἤτοι κακῇ πίστει add. L^2. 13) post εἰδὼς habent Vi. R. 14) τόπ. ᾠκοδ. L^2. F. 15) ita M. L^1.: L^2. maebíu: F. Maeuii: Vi. R. Μαιβίου. 16) ἔσται L^6.

a) Suppl. Bas. 35 schol.

aliqua ex causa dirutum sit aedificium, dominus materiae si non fuerit duplum per actionem de tigno iuncto iam perse-
30. cutus, eam uindicare et ad exhibendum agere potest. 30. Iam de eo perspectum habemus qui in suo solo aliena materia domum aedificauerit. nunc de contrario casu dispiciamus. si in tuo solo mea materia aedificium construxerim, soli dominus etiam aedificii proprietatem nanciscetur propter regulam dicentem ea quae inaedificentur solo cedere; itaque materiae dominium in perpetuum amitto, sciens enim prudensque in alieno solo aedificaui. igitur si aedificium dirutum sit non potero materiam uindicare. certe illud constat, si in possessione aedificii me aedificatore constituto, dominus soli regula nisus qua aedificia solo cedunt, ad uindicandum agat, si bona fide possessor fuerim (putabam enim solum meum esse), non modo materiae pretium me consequi, set et fabrorum mercedes, eumque nolentem ea soluere, per doli exceptionem repellere posse. si uero mala fide locum possidebam (sciebam enim locum esse alienum), nullam habebo exceptionem set cogar fundum cum aedificio restituere; potest enim mihi a quoque culpa obici quod temere et prudens in solo aedificauerim
31. alieno. 31. Titius arborem alienam in suo solo plantauit: Titii arbor erit. et si Titius arborem suam in solo Maeuii plantauerit, Maeuii arbor fiet: utique utroque casu

φυτευθὲν ἐξέτεινε ῥίζας. πρὶν γὰρ τὰς ἰδίας ἐκτείνῃ[1] ῥίζας καὶ τῆς ὑποκειμένης δράξηται γῆς, τοῦ πάλαι δεσπότου ἐστὶ τὸ δένδρον· μεθ' ὃ μέντοι ῥιζωθῇ τὸ εἰρημένον φυτὸν μετατίθεται αὐτοῦ ἡ δεσποτεία ἐπὶ τὸν κύριον τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ ἵσταται. ἀμέλει ἐντεῦθεν ἐζητήθη τι τοιοῦτον. ὁ[2] ἐμὸς ἀγροτείτων ἐν τέλει τοῦ οἰκείου ἀγροῦ πλησίον τῶν ἐμῶν γηδίων δένδρον εἶχε. συνέβη τοῦ τοιούτου δένδρου κατὰ μικρὸν ἑρπούσας ὑπὸ γῆν τὰς ῥίζας ἐφικέσθαι τοῦ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς δράξασθαι[3] γῆς κἀκεῖθεν[4] τρέφεσθαι. ζητήσεως γενομένης, ἤρεσεν ἐμὸν γενέσθαι τὸ δένδρον· οὐδὲ γὰρ φυσικὸς ἐπιτρέπει λογισμὸς ἑτέρου εἶναι τὸ δένδρον[5] ἤπερ[6] ἐκείνου, οὗ ἐν τῇ γῇ τὰς ῥίζας ἔχει. ὅθεν εἰ[7] ἐν τοῖς ὅροις τῶν δύο ἀγρῶν ἀναφύει[8] δένδρον, ἐκταθεῖσαι δὲ αἱ ῥίζαι αὐτοῦ[9] ἑκάτερον κατέλαβον ἀγρὸν, κοινὸν γενήσεται τὸ δένδρον. 32. Ὥςπερ δὲ[10] 32

τὰ φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ τρεφόμενα καὶ αὐξόμενα[11] ἐκείνου γίνεται, ὃς δεσπόζει[12] τῆς ὑποκειμένης γῆς, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τὰ σπειρόμενα, οἷον σῖτος κριθὴ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὑπείκει τῷ ἐδάφει. ἀλλ' ὥςπερ ὁ bona fide[13] κτίσας ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ ἐναγόμενος τῇ in rem διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἑαυτῷ ποιεῖ τὸ ἀζήμιον, ὁμοίως καὶ ὁ[14] σπείρας οἰκείοις δαπανήμασι τὸ ἀλλότριον ἀγρὸν, ἐν ᾧ bona fide[15] τοῦτο πεποίηκε, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἕξει τὸ ἀσφαλές. 33. Ἐμούς[16] τις λα- 33

βὼν χάρτας ἢ ἐμὰς βεμβράνας[17] ἐνέγραψέ τι ἐν[18] αὐτοῖς, κἀνταῦθα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐδάφους εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις εἰ καὶ τὰ μάλιστα χρυσᾶ ἐστι τὰ ἐπιτεθέντα γράμματα, κἀγὼ γίνομαι τοῦ βιβλίου δεσπότης. ἀδιάφορον δέ ἐστιν εἴτε ἔμμετρον ἔπος εἴτε ἱστορίαν[19] ἤγουν ῥητορικὸν ἐνέγραψε λόγον, ὅθεν κινῶν ἐγὼ τὴν in rem κατὰ τοῦ τὸ βιβλίον ποιή-

---

1) —ει M. 2) d. M. 3) —ξαι Vi. R. 4) κἀκεῖ M. 5) τὸ δ. εἶν L^1. L^2. F. Vi. R. 6) εἴπερ Vi. 7) ὃ M. 8) ἀναφυηθὲν L^1. ἀναφυεῖ (i. e. ῇ) L^2. —ῃ F^1. 9) ita M. αἱ τούτου ῥ. L^1. L^2. L^6. F^1. Vi. R. 'αἱ αὐτοῦ ῥ.' F^2. 10) γὰρ Vi. R. 11) —ανόμενα Vi. R. 12) τοῦ δεσπότου Vi. R. 13) καλῇ πίστει L^2. 14) addidi ex L^1. L^2. 15) κ. π. L^2. 16) —ὰς F^1. 17) ita scripsi ex M. L^1. L^2. βεβράνας L^6. Taur. 18) d. M. 19) ἱστορικὸν Vi. R.

si planta radices egerit. antequam enim suas egerit radices et glebas subiectas apprehenderit, pristino domino arbor pertinet: ex quo uero radices arbor egerit, proprietas eius ad dominum fundi in quo est plantata transfertur. itaque eiusmodi quaestio orta est. uicinus meus in termino agri sui prope confinium praediorum meorum arborem habebat: cuius arboris radices sub terra paullatim crescentes in meum fundum peruenerunt, terram meam apprehenderunt et inde nutriri coeperunt. cum ambigeretur, placuit meam arborem fieri: non enim permittit naturalis ratio alterius arborem esse, quam cuius in fundo radices habeat. et ideo prope fines duorum agrorum quae nascitur arbor, cuius radices extendantur et utrumque amplectantur fundum, communis fit.
32. 32. Sicut plantae quae in terra nutriuntur et coalescunt eius fiunt, cuius subiecta terra est, eadem ratione quae sata sunt, ueluti frumentum hordeum cetera id genus, solo cedunt. set sicut is qui bona fide in alieno solo aedificauerit, in rem actione conuentus per exceptionem doli mali sibi indemnitatem quaerit, ita et qui suis impensis alienum fundum conseuerit, si modo id bona fide fecerit, per doli exceptionem tu-
33. tus erit. 33. Meis quis chartis membranisue usus aliquid in isdem scripsit: et hoc casu ad similitudinem soli superimposita subiectis cedent, licet aureae sint inscriptae litterae egoque libri dominus fiam. neque interest an metricum carmen, an historiam an orationem quis scripserit. si uero librum uin-

σαντος καὶ τὰ δαπανήματα τῆς γραφῆς, μὴ καταβαλὼν ἑτοίμως ἐκβληθήσομαι διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς, ἐν ᾧ bona fide[1]) *νομεὺς ἦν ὁ ταῦτα πράξας.*[2]) 34. *Λαβών τις ἀλλο-* 34.
τρίαν σανίδα ἐζωγράφησε καὶ εἰκόνα κατεσκεύασεν. τίνος ἐστὶν ἡ εἰκών, ἐζητήθη. καὶ οἱ μὲν λέγουσι τὸν ζωγράφον γίνεσθαι δεσπότην τῆς σανίδος καὶ τὴν σανίδα εἴκειν τῇ γραφῇ, ἕτεροι δὲ τὸν τῆς σανίδος δεσπότην[3]) *τῆς γραφῆς γίνεσθαι κύριόν φασιν, ὁποιαδήποτε εἴη*[4]) *γραφή. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν προτέρον*[5]) *μᾶλλον ἐδέξατο γνώμην καὶ τὸν ζωγραφήσαντα τῆς εἰκόνος γίνεσθαι βούλεται*[6]) *δεσπότην. καταγέλαστον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι τὴν Ἀπέλλου*[7]) *ζωγραφίαν ἢ Παρρασίου*[8]) *ὑπείκειν τῇ εὐτελεστάτῃ σανίδι. ὅθεν εἰ ὁ τῆς σανίδος δεσπότης ἐν κατοχῇ γέγονε τῆς εἰκόνος, ὁ δὲ ζωγραφήσας ἔλθῃ κινῶν κατ' αὐτοῦ τὴν* in rem *μὴ καταβαλὼν τὸ τῆς σανίδος τίμημα, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἐκβληθήσεται. εἰ δὲ ὁ ζωγραφήσας νέμεται τὴν εἰκόνα, τότε ὁ τῆς σανίδος δεσπότης* dírectan *μὲν* in rem *ἔχειν*[9]) *οὐ δύναται, ἐξέπεσε γὰρ τῆς δεσποτείας τῆς γραφῆς ἐπιτεθείσης, δίδοται δὲ αὐτῷ* utilía[10]) in rem, *ἵνα κινῶν οὕτω λέγῃ· ὡσανεὶ ὑπῆρχον*[11]) *δεσπότης. τῇ δὲ εἰρημένῃ* utilíᾳ[12]) in rem *χρώμενος, εἰ μὴ παράσχῃ τὰ περὶ τὴν ζωγραφίαν γενόμενα δαπανήματα τῷ* bona fide *ζωγραφήσαντι, ἐξωθεῖται διὰ τῆς τοῦ δόλου*[13]) *παραγραφῆς. καὶ ταῦτα μὲν τετρακτάϊσται ὅσον ἐπὶ τῇ δεσποτείᾳ τῆς εἰκόνος· ἐκεῖνο γὰρ τῶν ὡμολογημένων ἐστιν, ὅτι εἴτε ὁ ζωγραφήσας ἔκλεψε τὴν σανίδα, εἴτε ἕτερός τις, δίδοται τῷ δεσπότῃ ἡ* furti *κατὰ*
τοῦ κλέπτου. 35. *Ὑποπτεύσας εἶναί σε δεσπότην ἀλλότριον* 35.
ἠγόρασα παρὰ σοῦ ἀγρὸν ἢ κατὰ δωρεὰν ἔλαβον ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας εὐλόγου, bona fide *μέντοι, οἷον ἀπὸ* permutatíonos[14])

---

1) ita M. cet. —ae fidei. *καλῇ πίστει* L2. 2) dedi ex M. L1. L2.: cet. *γράφας.* 3) *καὶ* ad. Vi. F. R.; *κύριον γιν. φ.* Vi. R. 4) *ἡ* add. L1. L2. F. 5) *—ρων* G. 6) *βούλ. γίν.* L6. Vi. R. 7) *ζώγραφος δὲ οὗτος τῶν παρ' ἕλλησιν ἀριστευσάντων* add. libri, ed. omn. set glossema sapiunt. 8) *ηὐδοκίμησε δὲ οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις:* item glossema redolent. 9) *ἔχ.* i. r. omn. praeter M. 10) utilis R. 11) *—χεν* ed. ant. F. 12) utili R. —lían M. 13) dólu M. 14) scripsi ex M. L1. L2.

dicans ab eo qui fecerit, impensas scripturae soluere paratus non sim, repellar exceptione doli mali, utique si possessor
34. bona fide fuerit qui id scripserit. 34. Aliena quis usus tabula, pinxit et imaginem confecit. quaesitum est cuius tabula picta esset. et quidam aiebant pictorem tabulae fieri dominum, tabulamque picturae cedere; alii autem dominum tabulae etiam picturae fieri proprietarium, qualiscumque pictura esse. princeps autem noster priorem praetulit sententiam, pictoremque dominum tabulae pictae fieri iussit. ridiculum enim putauit Apellis uel Parrhasii picturam uilissimae cedere tabulae. ideo si dominus tabulae imaginem possideat, pictor autem ad uindicandum agat nec tabulae pretium soluat per doli mali exceptionem repelletur. at si is qui pinxit imaginem possideat, dominus tabulae directa in rem actione experiri nequit, dominio enim eius cecidit, cum picta fuerit; utilis tamen in rem actio ei datur, quam intendens dicat: quasi dominus essem. qua utili actione in rem usus nisi soluat picturae impensam ei qui bona fide pinxit, repelletur per doli exceptionem. et haec de imaginis proprietate tractata sunt. illud enim palam est, quod, siue is qui pinxit subripuit tabulam siue alius, competit domino furti actio in eum qui sub-
35. ripuit. 35. Cum te dominum esse crederem, emi a te fundum alienum, uel ex donatione aliaue quae iusta causa aeque bona fide, ueluti permutatione, accepi. naturalis ratio uult

ὁ φυσικὸς λόγος βούλεταί με δεσπότην γίνεσθαι τῶν ληφθέντων[1]) καρπῶν διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φροντίδα, ἣν ἐν αὐτοῖς ἐποιησάμην. διὸ μετὰ ταῦτα παραγενόμενος ὁ τοῦ ἀγροῦ δεσπότης καὶ διὰ τῆς in rem ἐκδικῶν τὸν ἀγρὸν, οὐδεμίαν ἀγωγὴν ἕξει κατ' ἐμοῦ περὶ τῶν καρπῶν, οὓς ἐντεῦθεν λαμβάνων ἐδαπάνησα. εἰ δὲ εἰδὼς ἀλλότριον ἐνεμήθη ἀγρὸν οὐ τεύξομαι αὐτῶν.[2]) ἀμέλει τοι τὸν ἀγρὸν ἀποκαθιστᾶν ἀναγκάζομαι[3]) μετὰ τῶν ἐντεῦθεν καρπῶν ληφθέντων, εἰ καὶ τούτους ἔτυχον ἀναλώσας. 36. Τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἐγὼ μὲν εἶχον τὴν proprieta- 36.
rían, σὺ δὲ τὸν usúfructon. οὐχ ἑτέρως σὺ usufructuários τῶν καρπῶν γενήσῃ δεσπότης, εἰ μὴ τούτους λάβῃς ἀπὸ τῆς γῆς. διὸ εἰ πεπείρων ὄντων τῶν καρπῶν καὶ τῇ γῇ συνηνωμένων[4]) συμβῇ σε τελευτῆσαι, οὐ λήψεται τούτους ὁ σὸς κληρονόμος, ἀλλὰ τῷ proprietaríῳ διοίσουσιν.[5]) τὰ αὐτὰ σχεδόν ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ colonû.[6]) ἐὰν γὰρ μισθῶ[7]) σοι ἀγρὸν, οὐ πρότερον γενήσῃ δεσπότης τῶν ἐντεῦθεν λαμβανομένων καρπῶν εἰ μὴ τούτους ἐξέλῃς τῆς γῆς. [τὸ fere[8]) δὲ ἤτοι σχεδὸν παρέλκεται[9])]. 37. Ἐπειδὴ δὲ περὶ usufrúctu διειλέχθην ἀγροῦ, 37.
ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι usúfructos θρεμμάτων ἐστὶν ἡ ἐξ αὐτῶν γονὴ, ὥςπερ καὶ τὸ γάλα καὶ αἱ τρίχες καὶ τὸ ἔριον. τοιγαροῦν οἱ ἀρνοὶ καὶ οἱ ἔριφοι καὶ οἱ μόσχοι καὶ οἱ μικροὶ ἵπποι ἅμα τῷ τεχθῆναι φυσικῷ λόγῳ τῆς δεσποτείας γίνονται τοῦ usufructuaríu. a) οἱ δὲ τοκετοὶ τῆς θεραπαίνης οὐκ εἰσὶν ἐν καρπῷ, ὅθεν εἰ παραχωρήσω σοι ἐγὼ τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν usúfructon, σὺ μὲν ἕξεις ἐν καρπῷ τὴν ὑπερησίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀπὸ χειρῶν ἐργασίαν, τὸ δὲ τεχθὲν τῆς τοῦ proprietaríu γενήσεται[10]) δεσποτείας. ἀνόητον γὰρ ἐνομίσθη ἄνθρωπον συναριθμεῖσθαι τοῖς καρποῖς ὅτε[11]) πάντας τοὺς καρποὺς[12]) τῶν πραγμάτων φύσις χάριν ἐπενόησε τῶν ἀνθρώπων. 38. Εἰ 38.

---

1) λειφθ. M. 2) —ὸν M: 3) —άσομαι L1. L2. G. F. 4) συνημμένων Vi. R. '—ηνο—' (sic) F. 5) διοικήσουσι M. 6) scripsi ex M. L1. L2. 7) ita M.: cet. —ώσω. 8) σχεδὸν L6. 9) de glossemate iure suspicatur R. 10) γίνεται Vi. R. 11) ita M. cet. ὁπότε. 12) ἡ om. M.; cet. add.

a) Cf. Epi. 6, 39: ubi plura exciderunt. ibi τῆς δούλης legitur: in L6. τῶν θεραπαινῶν.

me perceptorum fructuum dominum fieri pro cultura et cura, quam in isdem impendi. et ideo postea superueniens fundi dominus fundum uindicaturus nullam in me habebit actionem de fructibus quos ego inde percipiens consumpsi. si uero sciens alienum possederim agrum, non faciam meos fructus: itaque et fundum cum inde perceptis fructibus restituere
36. cogar etiam si eos consumpserim. 36. Eiusdem agri proprietatem ego habebam, tu autem usufructum: non aliter dominus fructuum fies, quam si eos perceperis. et ideo si maturis fructibus adhuc tamen pendentibus decesseris, eos non percipiet heres tuus, set proprietario pertinebunt. eadem fere et de colono optinent. si enim agrum tibi locauerim, non prius dominus fructuum inde quaesitorum fies, quam eos a terra perceperis. [uocula autem fere superuacua uidetur].
37. 37. Cum de agri usufructu locutus sim, admonendus es usufructum pecudum fetum eorum esse, sicuti et lactem et pilum et lanam. itaque agni et haedi et uituli et equuli simul ac nascuntur naturali iure ad usufructuarium pertinent. partus uero ancillae non sunt in fructu; quare si tibi usumfructum ancillae meae cesserim, loco fructuum ministerium eius habebis et operam manuum eius, partus autem domini fiet. absurdum enim uisum est hominem fructibus communerari, cum fructus omnes rerum natura hominum gratia comparauerit.

δὲ ἀγέλης ἔχει τις **usúfructon** *εἰς τάξιν*[1]) *τῶν τελευτησασῶν*
κεφαλῶν[2]) *ἐκ τῆς γονῆς ὁ* **usufructuários** *ὑποβάλλειν*[3]) *καὶ τὸν*
ἀριθμὸν ἀναπληροῦν ὀφείλει· τοῦτο γὰρ[4]) **Iulianῷ**[5]) *δοκεῖ.*
οἷον παρεχώρησά σοι **usúfructon** *ἀγέλης προβάτων ἕκατον· συ-*
νέβη τελευτῆσαι τριάκοντα πρόβατα, τεχθῆναι δὲ πεντήκοντα·
δεῖ σε τὰ τριάκοντα συναναμίξαι τοῖς πρωτοτύποις ὥςτε σώζε-
σθαι τὸν δεδομένον σοι ἀριθμὸν καὶ οὕτως τὰ λοιπὰ εἴκοσι πρό-
βατα ἕξεις ἐν δεσποτείᾳ. 38 a). *Εἰ δὲ*[6]) *ἀμπελῶνος ἤγουν* 38a.
ἀγροῦ **usúfructón** *σοι παρεχώρησα, εἰς τάξιν τῶν τελευτησάν-*
των κεφαλαίων[7]) *ἢ γεγηρακυιῶν ἀμπέλων καὶ εἰς τάξιν τῶν*
καμόντων ἤτοι καταπεσόντων δένδρων ἕτερα ὀφείλεις ἀντικα-
θιστᾶν. δεῖ γάρ σε ὀρθῶς καὶ κατὰ τρόπον[8]) *ἐπιμελεῖσθαι τοῦ*
ἀγροῦ, οὗ παρεχωρήθη σοι ἡ **usúfructos** *καὶ οὕτω διαγίνεσθαι*
ὡς ἂν διεγίνετο[9]) *κάλλιστος οἰκοδεσπότης.* 39. a) *Ηὗρέ τις* 39.
θησαυρὸν ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ. ὁ θειότατος **Adrianòs** *τὸ φύσει*
φυλάξας δίκαιον τῷ εὑρόντι παρεχώρησε τὸν θησαυρὸν, τὸ
αὐτὸ κελεύσας ἐάν τις ἐν **sácrῳ** *ἢ ἐν* **religiósῳ** *τόπῳ ἐκ τύ-*
χης εὕρῃ[10]). *εἰ δέ τις ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ οὐκ ἐξεπίτηδες ἀλλὰ*
τυχηρῶς ηὗρε θησαυρόν, τὸ ἥμισυ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἐδάφους
συνεχώρησεν **Adrianós**. *οὐκοῦν ἀκολούθως ἐάν τις ἐν βασι-*
λικῷ τόπῳ εὕρῃ θησαυρὸν, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ θησαυροῦ παρέ-
ξει τῷ βασιλεῖ, τὸ δὲ ἥμισυ ὁ εὑρὼν παρακαθέξει. εἰ δὲ καί
τις ἐν πολιτικῷ τόπῳ ἢ **fiscalíῳ** *εὕρῃ, ὡσαύτως τὸ μὲν ἥμισυ*
ὁ εὑρὼν ἀποκερδαίνει, τὸ δὲ[11]) *ἥμισυ ὁ*[12]) **fiscos**, *ἤγουν ἡ*
πόλις λήψεται. 40. *Φυσικὸς τρόπος κτήσεώς ἐστι καὶ ὁ τῆς* 40.
traditíonos[13]). *καὶ τί ἐστι* **tradití̄ωn**; *ἡ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα*[14])
μετάθεσις, εὐαπάλλακτον καὶ ἀπερίεργον καὶ φυσικὴν τὴν πρᾶ-
ξιν ἔχουσα, οὐδὲν γὰρ οὕτως τῇ φύσει συνᾴδει ἢ τὸ βεβαιοῦ-

---

1) *χάριν* L[1]. 2) *—σάντων κεφαλαίων* L[1]. L[2]. F. *εἴγε τελευτήσωσιν ἐξ αὐτῶν* ins. L[6]. 3) *—λεῖν* M. 4) *καὶ* om. M. cet. add. 5) scripsi ex L[2].: L[1]. Iuliano: M. *Ἰουλιανῷ*. 6) *καὶ* add. M. 7) addidi ex M.: cet. om. R. '*τελευτησασῶν*'. 8) *ἀγαθὸν* add. Vi. R. *πιστὸν* ad. L[6]. 9) *—γέν—* L[1]. L[2]. 10) *εὗρε* ed. ant. F. 11) *ἕτερον* add. Vi. R. 12) d. F. 13) scripsi ex M. L[1]. L[2]. 14) ita L[1]. L[2]. F.: '*ἀποχειρῶν εἰς χεῖρα*' M.: *ἀπὸ χ—ος εἰς χ—ας* ed. ant. F. *ιχ—ας* l. L[6].

a) Cf. Paratitl. Voell. 2, 1308.

38. 38. Set si gregis usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fetu usufructuarius submittere et numerum explere debet: hoc enim Iuliano placet. ut ecce cessi tibi usumfructum gregis ouium centum: mortuae sunt oues XXX, natae L: oportet te gregi XXX addere ut numerum tibi traditum seruare possis: et ita ceteras XX oues in proprietate
38a. habebis. 38 a) Si uineae agriue usumfructum tibi cesserim, in locum demortuorum capitum seu uetustiorum uinearum et in locum arborum laborantium seu deiectorum nouas restituere debes. recte enim et commode agrum te colere decet, cuius tibi ususfructus cessus est et ita te gerere sicut bonus paterfamilias sese gereret.

39. 39. Inuenit quis thensaurum in suo agro: diuus Hadrianus naturalem aequitatem secutus, ei thensaurum concessit, qui inuenit, idem statuens si quis in sacro religiosoue loco fortuito casu inuenerit. si quis in alieno fundo non data ad hoc opera, set fortuitu thensaurum inuenerit, dimidium domino soli Hadrianus concessit. itaque conuenienter si quis in Caesaris loco thensaurum inuenerit, dimidium thensauri Caesari praestabit, dimidium inuentor sibi retinebit. sin autem quis in publico loco uel fiscali inuenerit, similiter ipse qui inuenit dimidium apiscitur, alterum uero dimidium fiscus uel
40. ciuitas consequetur. 40. Naturalis modus adquisitionis traditio quoque est. quid est traditio? a manu in manum translatio facile explicabilis, naturalem quandam actum praeseferens: nihil enim tam naturae conueniens est quam uolunta-

σθαι τὴν τοῦ δεσπότου γνώμην τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μετατιθέντος εἰς ἕτερον. εἰς δὲ τὸ διὰ traditíonos μεταθεῖναί με τὴν δεσποτείαν, δεῖ ταῦτα συνδραμεῖν, ὥςτε δεσπότην εἶναι τὸν traditeúonta καὶ ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι μεταθεῖναι τὴν δεσποτείαν ποιεῖσθαι τὴν traditíona καὶ σωματικὸν εἶναι τὸ traditeuómenon.[1]) σωματικὸν μὲν διὰ τοῦτο εἶπον ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα ἁφῆς ὄντα κρείττονα οὐκ ἐπιδέχονται[2]) traditíona. δεσπότην εἶναι τὸν traditeúonta διὰ τοῦτο εἶπον ἐπειδὴ ὁ μὴ ὢν δεσπότης οὐ δύναται μεταθεῖναι δεσποτείαν, ἣν οὐκ ἔχει. ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι ποιῆσαι δεσπότην τὸν λαμβάνοντα διὰ τοῦτο πρόςκειται, ἵνα ἐξέλω τὴν χρῆσιν καὶ τὴν παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ[3]) καὶ σωματικὸν τὸ πρᾶγμα καὶ δεσπότης ὁ traditeúων, ἀλλὰ παραδίδωσιν ἐλπίζων[4]) μικρὸν ὕστερον ἀναλαμβάνειν ταῦτα. οὐ διαφέρομαι δὲ ὁποιονδήποτε ἐστι τὸ παραδεδομένον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ἀγρὸς italicòs[5]) εἴτε stipendiária κτήματα εἴτε tributória[6]). stipendiária δὲ καὶ tributória λέγεται τὰ κτήματα[7]) ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διακείμενα. τῆς δὲ προσηγορίας αὐτοῖς[8]) γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ πρόφασις. ὁ πάλαι ῥωμαίων βασιλεὺς πάσης κρατήσας γῆς θαυμασθεὶς δὲ παρὰ ῥωμαίων ἕνεκα τῆς οἰκείας ἀνδρείας διεῖλε τὰς ἐπαρχίας, καὶ τὰς μὲν αὐτὸς ἐκράτησεν[9]) ἑαυτῷ, τὰς δὲ ἀφώρισε τῷ δήμῳ. καὶ αἱ τοῦ δήμου ἐκλήθησαν stipendiáriai ἐντεῦθεν.[a]) stipes ἐστὶν ὁ ἔρανος καὶ ἡ κατὰ μικρὸν γενομένη τοῦ ἀργυρίου[10]) καὶ τῶν ἄλλων συλλογή· ἐπειδὴ οὖν ὀλίγα τινὰ οἱ ἐπαρχιῶται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων συνάγοντες ἔπεμπον τῷ δήμῳ ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανᾶν εἰς οἰκείας χρείας τε καὶ τέρψεις, διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν stipendiáriai καὶ λοιπὸν ἀκολούθως καὶ αἱ οἰκίαι stipendiáriai καὶ

---

1) haec omnia ad normam L^{1}. L^{2}. potissimum scripsi. 2) —χεται L^{1}. L^{2}. L^{6}. Vi. R. 3) εἰ om. M. add. cet. 4) hanc u. post 'ἀλαλαμβ.' reiciunt Vi. F. R. 5) scripsi ex M. hic et deinc. 6) ita sane M. L^{1}. L^{2}. L^{6}. l. tamen —ária. 7) ita M.: d. L^{1}. L^{2}. F. post 'διακείμ.' scribunt Vi. R., qui addunt 'βασιλικῇ κελεύσει ὑπὸ τοῦ δήμου κρατούμενα'. 8) ita L^{1}. L^{2}. L^{6}.: —τῆς M. Vi. F. 9) ἐκράτ. αὐτ. Vi. R. 10) ἀργύρου Vi. F^{1}. R.

a) Cf. Ulpianum Dig. 50, 16, 27: Gai. 2, 21.

tem domini rem suam in alium transferre uolentis ratam haberi. ut uero dominium per traditionem transferatur haec concurrere debent, scilicet ut dominus sit, qui tradit, et ut animo transferendi dominium tradat, et ut corporalis sit res, quae traditur. corporalis ideo dicitur, quod res incorporales cum tangi nequeant ne tradi quidem possunt. dominum esse qui tradit ideo oportere diximus, quia is, qui non sit dominus, dominium quod non habet transferre nequit. animum dominium in accipientem transferendi ideo requirimus, ut usufructum et depositum excipiamus: in his enim corporalis res est et dominus qui tradit, set ita rem tradit, ut eam paullo post recipere speret. neque interest quae sit res a domino tradita, an ager italicus, an stipendiaria praedia, an tributaria. stipendiaria et tributaria ea audiunt praedia, quae in prouinciis sunt. huiusmodi appellationis ratio inde orta est. primus Romanorum imperator cum orbem terrarum omnem in sua dicione haberet, uirtutis propriae ergo mirificus, prouincias diuisit et quasdam quidem sibi retinuit, quasdam populo concessit. et populi prouinciae audierunt stipendiariae hac de causa: stipes est argenti et ceterarum rerum quae per modicum fit collectio. cum igitur pauca quaedam prouinciales de suis redditis colligerent ut ad populum mitterent, ut is ea in suas necessitates et delectationes consumeret, ideo stipendiariae prouinciae uocatae sunt; et conuenienter aedes stipendiariae et praedia sti-

οἱ ἀγροὶ stipendiárioi. *αἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἐπαρχίαι ὠνομάσθησαν* tributóriai, *ἐπειδὴ* tribûtón[1]) *ἐστι τὸ βαρὺ τέλος, ὅπερ ἐπέκλα*[2]) *τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεὺς, ὡς πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποτροφήν.*[3])[a]) *καὶ οἱ τὰ* stipendiária *καὶ οἱ* tributória *ἔχοντες πάλαι κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως οὐκ ἦσαν δεσπόται, ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἦν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ'*[4]) *αὐτοῖς χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν καὶ πληρεστάτην κατοχὴν, ὥςτε δύνασθαι καὶ ἐφ' ἑτέρων μεταφέρειν καὶ κληρονόμοις προπέμπειν. τῶν γὰρ* italicῶn *ἀγρῶν ἤτοι οἰκιῶν οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιὸν, σήμερον δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν*[5]) *βασιλέως οὐδεμίαν βούλεται εἶναι διαφορὰν* italicῶn *καὶ* stipendiaríωn *καὶ* tributoríωn. *ἀλλ' εἰ μὲν δεσπότης* traditeúsῃ *μοι τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπὸ δωρεᾶς ἢ προικὸς ἢ ἐξ ἄλλης ἐναλλαγῆς οἱαςδήποτε αἰτίας, οἷον ἀπὸ* permutatíonos, *ἀναμφιβόλως μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπ' ἐμέ.* 41. *Εἰ δὲ πωλήσας* traditeúsῃ,[6]) *οὐχ ἑτέρως ἐπὶ* 41. *τὸν ἀγοραστὴν ἡ δεσποτεία μέτεισιν, ἐὰν μὴ ὁ ἀγοραστὴς τῷ πρατῇ τὸ τίμημα καταβάλῃ τοῦ πράγματος ἢ τὸ ἱκανὸν αὐτῷ ποιήσῃ. τί γάρ ὅτι δέδωκε* Títión *τινα ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογήσαντα δώσειν τὸ τίμημα ἢ καὶ ἐνέχυρον παρέσχεν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος; τοῦτο δὲ καὶ τῷ δωδεκαδέλτῳ διηγόρευται νόμῳ καὶ οὐδὲν*[7]) *ἧττον εὑρίσκομεν* iurisgéntion[8]) *ὂν*[9]) *τοῦτο τὸ νόμιμον, ἐπειδὴ πρόσεστιν αὐτῷ φυσικὴ δικαιοσύνη, διὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πολιτεύεται. ὥςτε οὖν ἀεὶ μὲν ἐξ ἑτέρας αἰτίας* traditeúωn *δεσπότης μεταφέρει δεσποτείαν, ἐπὶ δὲ πράσεως οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ λάβῃ*[10]) *τίμημα ἢ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ γένηται ἐπὶ τῷ τιμήματι. εἰ δὲ καὶ*[11]) *ὁ πράτης οὔτε ἔλαβε τὸ τίμημα, οὔτε ἔλαβέ τινα τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγοραστοῦ ἐπερωτώμε-*

---

1) ita L 1. 2) *ἐπέβαλε* Vi.: de uoc. cf. R. Gloss. theoph. II 1269. 3) *ἀνατροφ.* cj. R. 4) *ἱερὰν* (sic) L 1. 5) *ἡμετέρου* Vi. R. 6) ita R.: cet. *-σει.* 7) ita Vi. R. cet. *οὐδὲν δὲ.* 8) iuris gentium Vi. R. iuri géntion M. 9) *ὑπάρχειν* Vi. R. 10) *τὸ* ins. L 6. 11) d. Vi. R.

a) Gai. 2, 7.

pendiaria. Caesaris autem prouinciae uocatae sunt tributariae: tributum est enim grauis pecuniae impositio, quam idcirco Caesar prouincialibus suis constituit, quod multum ad militum sustentationem impendendum sibi erat. et qui stipendiaria uel tributaria praedia Caesaris populiue consensu haberent, non erant domini, cum eorum dominium apud populum uel apud Caesarem esset: set habebant in isdem usufructum et plenissimam possessionem, quam et in alios transferre et ad heredes transmittere poterant. italicorum autem agrorum seu aedium domini proprietatem habebant. set haec quidem olim in usu erant: hodie principis nostri constitutio nullam differentiam inter italica stipendiaria et tributaria praedia esse uult: set si dominus rem suam mihi tradat ex donatione seu dotis causa seu ex alia quaue ratione, ueluti
41. ex permutatione procul dubio dominium in me transfert. **41.** Si quis ad uendendum tradat, non aliter in emptorem dominium transit, quam si emptor uenditori rei pretium soluat aut satisfaciat. ut ecce si Titium quendam optulit, qui spondeat pro eo sese pretium daturum; uel pignus pro pretio dedit. hoc etiam lege XII tabularum cauetur; tamen inuenimus id iuris gentium esse, naturali enim aequitate nititur, quare et apud omnes gentes custoditur. itaque dominus qui ex alia qualibet causa tradit, dominium transfert: ex uenditionis causa non aliter, quam si pretium accipiat uel ei hac de re satisfiat. sin autem neque uenditor pretium acceperit, neque expromissorem ullum pro emptore, neque pignera, sequitur

νον, οὔτε ἐνέχυρα, ἠρκέσθη δὲ[1] *τῇ τοῦ ἀγοραστοῦ πίστει*
θαρρήσας, ὅτι λήψεται τὴν διατίμησιν, κἀνταῦθα λέγομεν εὐθέως
ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν μετιέναι τὴν δεσποτείαν. **42. Traditíonos** 42.
δὲ γενομένης οὐδεμία τις ἐστὶ[2] *διαφορὰ πότερον αὐτὸς ὁ δε-*
σπότης ἐστὶν ὁ **traditeúωn** *ἢ ἕτερος κατὰ γνώμην αὐτοῦ.* **43.** 43.
Τούτῳ τῷ λόγῳ ἐὰν ἄδειαν παράσχω τινὶ τοῦ διοικεῖν ὡς βού-
λεται τὴν ἐμὴν οὐσίαν οὗτος δὲ ἐκ τούτων τε πωλήσῃ τῶν
πραγμάτων καὶ **traditeúsῃ**, *μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν*
λαμβάνοντα[3]. *δοκεῖ γὰρ κατὰ γνώμην*[4] *τοῦ δεσπότου τοῦτο*
πράττειν. **44.** *Ἔστι δὲ εὑρεῖν τινὰ θέματα ἐν οἷς καὶ παρα-* 44.
δόσεως χωρὶς γύμνη μόνον[5] *βούλησις ἀρκεῖ πρὸς τὸ μεταθεῖ-*
ναι[6] *δεσποτείαν. οἷον ἔχρησά σοι τὸ ἐμὸν βιβλίον ἢ ἐμίσθω-*
σάμινσώριονσοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἢ παρεθέμην σοι τὸ ἐμὸν[7].
ἐὰν μετὰ ταῦτα πωλήσω σοι ταῦτα ἢ[8] *καὶ δωρήσωμαι, εὐθέως*
ἅμα τῇ δωρεᾷ ἢ ἅμα τῇ πράσει δεσπότην σε ποιῶ τούτων καὶ
ταῦτα **traditíonos** *μὴ γενομένης. ἐπειδὴ γὰρ προϋπῆρχε φυ-*
σικὴ κατοχὴ παρά σοι τῶν εἰρημένων πραγμάτων, διὰ αὐτὸ τοῦτο
ὃ[9] *βούλομαι σὸν εἶναι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, εὐθέως περιγίνεταί*[10]
σοι ἡ δεσποτεία ὁμοίως[11] *ὥςπερ εἰ δωρεᾶς χάριν γέγονε ἰδικὴ*
traditíωn. **45.** *Ἀπεθέμην*[12] *ἐν ὡρείῳ φορτία διάφορα. διε-* 45.
λέχθης μοι ὥςτε ταῦτά σοι πωλῆσαι· συμφώνου γενομένου, δέ-
δωκας τὸ τίμημα. ἐὰν παρεστὼς τῷ ὡρείῳ τὰς τοῦ ὡρείου
παραδώσω[13] *σοι κλεῖς, εὐθέως δεσπότης γινῇ τῶν φορτίων.*
46. *Πολλάκις ἑκὼν μεταφέρω δεσποτείαν ἐπί τινα τῶν ἐμοὶ* 46.
ἀγνοουμένων περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς καὶ πρὸ τῆς δόσεως[14] *καὶ*
μετὰ τὴν δόσιν, οὐ πάντως δύναμαι εἰπεῖν ποῖον τοῦτό ἐστι τὸ
πρόσωπον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν **praetórωn** *καὶ τῶν*
ὑπάτων, οἵτινες εἰώθασιν ἢ ἐν ταῖς προελεύσεσιν[15] *ἢ ἐν ταῖς*

---

1) *ἀλλ' ἠρκ.* Vi. R. *ἀλλ' ἠρκ. δὲ* F¹. 2) *ἔσται* Vi. R. 3) *λαβόντα* Vi. R. 4) *γνώμῃ* Vi. R. 5) *δὲ ὅμως* M. Vi. F¹. R. 6) *τὴν* add. L⁶. Vi. R. 7) Ita legunt M. P. L⁶, Vi. F². (F¹. *μινσόρ.*) R. = L¹.: '*μινσῶριν*': L². '*μινσοῦριν*'. 8) d. M.: contra Vi. R. d. '*καὶ*'. 9) *αὐτῷ τούτῳ ᾧ* L⁶. 10) *παραγ.* Vi. R. 11) de. Vi. F¹. R. 12) *ἐπεθ.* Vi. R. 13) *—δῶ* Vi. R. *τούτου παραδ. σοι κλ.* L⁶. 14) *παραδόσεως. παράδοσιν* Vi. R. 15) Ita ex emend. F¹. et R.

autem emptoris fidem confisus sese pretium consecuturum, et
hoc casu dicimus statim rem in emptorem dominium transire.
42. 42. Nulla est differentia in traditione utrum ipse dominus
43. tradat an uoluntate eius alius. 43. Qua ratione si cui per-
mittam liberam negotiorum meorum administrationem, is si
quid rerum mearum uendat et tradat dominium in accipien-
44. tem transfert. uidetur enim uoluntate domini id facere. 44.
Licet aliquos casus inuenire, in quibus etiam citra traditio-
nem nuda tantum uoluntas sufficit ad dominium transferen-
dum. ut ecce commodaui tibi librum meum, aut locaui tibi
agrum meum, aut deposui apud te discum meum. Si postea
haec tibi uendam aut dono dem, statim ac uendidero seu
donauero dominum te constituam, nulla traditione secuta.
cum enim iam pridem eas res naturaliter detineres, eo ipso
quod tuas esse patiar, statim tibi dominium quaeritur, perinde
ac si donationis nomine specialiter fuisset traditio secuta.
45. 45. Deposui in horreo merces complures: persuasisti me ut
eas tibi uenderem: contractu perfecto pretium dedisti. si
horreo adstans claues horrei tibi tradam, statim mercium do-
46. minus fies. 46. Saepe sponte dominium in quendam mihi
ignotum transfero, de quo interrogatus et ante traditionem
et post traditionem nequeo prorsus dicere quaenam sit haec
persona. hoc contingit in praetoribus et consulibus qui so-
lent in processionibus et spectaculis quaedam in uulgus iac-

θέαις ῥίπτειν τινὰ τοῖς δημόταις, καὶ δεσπότης εὐθέως γίνεται
ὁ λαβών. καίτοι ὁ ταῦτα ἀφιεὶς ἀγνοεῖ τίς ὑποδέχεσθαι ἕκα-
στον τῶν ῥιπτομένων μέλλει.[1]) 47. *Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι ἐὰν* 47.
τοῦ ἐμοῦ καταφρονήσω πράγματος καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἀποβά-
λωμαι κατοχῆς, τοῦ καταλαμβάνοντος εὐθέως γίνεται ὅπερ λέ-
γουσιν οἱ παλαιοὶ proderélicton.[2]) Proderélicton *δέ ἐστιν*
ὅπερ ὁ δεσπότης ταύτην ἔχων τὴν διάνοιαν ἀπεβάλλετο[3]),
ὥςτε μὴ βούλεσθαι αὐτὸ τῆς οἰκείας ἔχειν περιουσίας· ἀμέλει
καὶ παύεται παραχρῆμα[4]) *τοῦ εἶναι δεσπότης.* 48. *Ἕτερον* 48.
δέ[5]) *ἐστιν ἐπὶ*[6]) *ἐκείνων τῶν πραγμάτων ἅτινα διὰ τὴν συμβᾶ-*
σαν ἐν τῇ θαλάττῃ ζάλην[7]), *κουφότερον οἱ πλέοντες βουλόμε-*
νοι ποιῆσαι τὸ ἐπικείμενον τῇ νηῒ βάρος, ἀπεβάλοντο· ταῦτα
γὰρ τὰ ἀποβληθέντα τῆς τῶν ἀποβαλόντων μένει δεσποτείας.
ὡμολόγηται[8]) *γὰρ τὴν τούτων ἀποβολὴν γενέσθαι οὐ διὰ τὸ*
μὴ βούλεσθαι ταῦτα τῆς ἑαυτῶν εἶναι δεσποτείας[9]) *τοὺς ἀπο-*
βάλλοντας, ἀλλὰ διὰ τὸ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν μετ' αὐτῆς τῆς νεὼς
τὸν τῆς θαλάττης κίνδυνον ἀποφυγεῖν. ὅθεν εἴ τις τούτων τῶν
πραγμάτων ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐκβρασθέντων ἢ καὶ φερομένων
ἐν τῷ ὕδατι δράξηται καὶ λογισμῷ κερδαίνοντος ἤτοι ἀποστε-
ροῦντος ταῦτα λάβῃ, κλοπὴν ἁμαρτάνεται. παραπλήσια δὲ τού-
τοις ἐστὶ κἀκεῖνα τὰ πράγματα. οἷον, ἠβουλόμην ἐγὼ[10]) *ἀπελ-*
θεῖν ἐπί τινα τόπον· εἶχες σὺ καροῦχαν[11]), *δι' ἧς ἠδυνάμην*
ἐγὼ τὴν ὁδὸν διανύσαι. ᾔτησά σε ὥςτε με ἐπικαθεσθῆναι
αὐτῇ καὶ τὰ[12]) *ἐμὰ ἐναποθέσθαι*[13]) *πράγματα ἐπὶ τὸ ἀφικέσθαι*
με εἰς ὃν ἐζήτουν τόπον. τοῦτό μοι ποιεῖν συνέθου[14]) *ἐπὶ μι-*
σθῷ ἢ καὶ δίχα μισθοῦ. ἀπεθέμην ἐν τῇ καρούχῃ τὰ ἐμὰ
πράγματα· ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ συνέβη τινὰ τῶν πραγμά-
των ἐκπεσεῖν τῆς καρούχης αὐτῆς, ἀγνοοῦντος ἐμοῦ. οὐκ

---

1) post uoc. '*τίς*' colloc. Vi. F. *ὑποδέχεται* om. '*μέλλει*' L^6. 2) Ita M. *προδερέλικτον* L^6. Vi. R. pro derelicto F. 3) ita M.: cet. '*ἀποβάλλεται*'. 4) *ἀμ. παραχρ. παυ.* Vi. R. 5) Ita M. d. L^1.: *τι* L^2. F. Vi. R. 6) addidi cum M. Vi. R. 7) Ita M. L^6. Vi. R.: L^1. L^2. F. *ἅλμην*. 8) *ὁμολογεῖται* L^1. L^2. 9) *δεσπ. εἶν.* Vi. R. 10) de. Vi. R. 11) ita libri: Vi. R. —*καν*. 12) de. L^1. L^2. F. 13) *ἀποθ.* Vi. R. 14) ita M.: cet. '*ὑπέσχου*'.

tare: quorum dominus statim qui accipit fit: licet qui iactat
47. ignorat quid missilium quisque excepturus sit. 47. Qua ratione manifestum est si meam rem fastidio habuerim eamque abiecerim, occupantis statim fieri; nam, ut aiunt ueteres, pro derelicto est. pro derelicto est autem quod dominus ea mente abiecerit ut id rerum suarum amplius esse nolit: ideoque statim dominus esse desinit. Alia causa est earum rerum, quas, propter maris tempestatem exortam nautae leuandae nauis causa eiecerunt. hae enim quamuis eiectae eorum permanent qui abiecerunt; quia palam est eas non ideo eici, quod nolint, qui eiciunt, eas habere, set potius quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiant. qua de causa si quis harum rerum fluctibus expulsarum seu etiam in mari fluctuantium potiatur et animo lucrandi, i. e. auferendi eas capiat, furtum committit. id genus aliae quoque res sunt: ut ecce: cum aliquo proficisci molirer, tu rhedam habebas, qua iter facere poteram. petii a te ut memet in ea considere measque res imponere permitteres, ut in eum locum, quo tenderem, peruenire possem. id facere consensisti; mercede pacta uel etiam sine mercede. medio itinere quaedam

ἔσται ταῦτα τῶν εὑρισκόντων, ἀλλά πεφύλακται τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. δίδοταί γάρ μοι ἐπ' αὐτοῖς **in rem ad exhibendum furti fúrtiuos condictícios.**[1])

De rebus incorporalibus.[2]) Titulus 2.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως, ὅτι τινὰ μέν ἐστι **naturália** ἤτοι **iurisgéntia**, τινὰ **publica**, τινὰ τῆς ὁμάδος, τινὰ ἀδέσποτα, τὰ δὲ λοιπὰ[3]) τῶν καθέκαστον. καὶ εἰρήκαμεν ὅτι πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται δεσποτείας τὰ πράγματα. καὶ φυσικοὺς εἴπαμεν[4]) τρόπους τούτους· τὴν θήραν τὴν λάφυραν τὰς[5]) ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκομένας λίθους ἤτοι ψηφίδας καὶ τὰ ἐκ τῶν ἡμετέρων τικτόμενα ζώων καὶ **alluuíona** καὶ νῆσον ἢ ἐν θαλάσσῃ, ὅπερ σπάνιον, ἢ ἐν ποταμῷ, ὅπερ συνεχὲς, ἀναφυομένην[6]), ἔτι δὲ καὶ τὸ γειτνιάζειν τῇ τοῦ ποταμοῦ καταλειφθείσῃ νηδύϊ[7]) καὶ τὸ ἐξ ἀλλοτρίων ὑλῶν εἶδος κατασκευάσαι, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ κατασκευασθὲν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνατρέχειν ὕλην ἢ[8]) τὸ ἐξ ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσαι ἢ καὶ[9]) τὸ ἀλλοτρίαν πορφύραν συνυφάναι τῇ οἰκείᾳ ἐσθῆτι. καὶ τὸ δύο τινῶν ὕλας τὰς αὐτὰς ἢ καὶ διαφόρους γνώμῃ τῶν δεσποτῶν ἢ καὶ τυχηρῶς μιγῆναι ἢ καὶ διαφόρων δεσποτῶν σωροὺς σίτου γνώμῃ αὐτῶν μιγῆναι, οὐκέτι δὲ εἰ βουλήσει τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ τύχῃ τοῦτο συνέβη. καὶ ὁ κανὼν ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις ὡς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη θέμασιν. οἷον ἡνίκα ἐξ ἀλλο-

---

1) τουτέστι ἐκδικήσεως ἀγωγὴ ἢ ἐκνίκησις κατὰ τῶν κλεπτῶν add. L[6]. et ed. ante F. 2) περὶ πραγμάτων ἀσωμάτων L[1]. L[2]. F. 'σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων' R. 3) ita M., qui add. ὄντα: cet. πλείονα. 4) —πομεν Vi R. 5) Ita M.: cet.: 'τοὺς'. 6) post uoc. 'σπάνιον' ins. Vi. R. 7) ἤτοι κοίτῃ add. Vi. 8) καὶ Vi. R. 9) d. Vi. R.

res rheda excidere contigit, me non intellegente. non fient hae eorum, qui inuenient, set in meo dominio mansunt. datur autem mihi rei uindicatio actio ad exhibendum actio furti condictio furtiua.

De rebus incorporalibus. Titulus 2.

Diximus superius de rerum diuisione, quarum quaedam naturales sunt idest iuris gentium, quaedam publicae, quaedam uniuersitatis, quaedam nullius, cetera singulorum. et diximus multifariam in nostrum dominium res transire. modos autem naturales hos proposuimus: uenationem praedam lapillos in litore maris repertos fetus ex pecudibus nostris natos alluuionem insulam in mari, quod rarius, uel in flumine, quod saepius accidit, natam, item et prope lectum fluminis relictum agros habere et ex aliena materia speciem efficere uel alienam purpuram suo uestimento intexere: similiter et si duorum materiae eiusdem diuersiue generis uoluntate dominorum uel fortuitu confundantur et si plurium dominorum frumenti acerui eorum commisceantur uoluntate, non etiam si unius uoluntate aut fortuitu id fiat. adde regulam qua superimposita subiectis cedunt, ut multis exemplis comprobatum est. ut ecce si ex aliena materia in meo solo

τρίας ὕλης ἐν τῷ ἐμῷ οἰκοδομήσω[1]) *ἐδάφει ἢ ἐκ τῆς ἐμῆς ὕλης ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ οἶκον κατεσκεύασεν ἢ ἀλλότριον δένδρον ἐν ἰδίῳ τις ἐφύτευσεν ἀγρῷ ἢ ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ ὥςτε καὶ ῥιζῶσαι, ὅπερ ἐκράτησε καὶ ἐπὶ τοῦ σπειρομένου σίτου καὶ*[2]) *τῶν ἐπιτιθεμένων γραμμάτων ἐμαῖς χάρταις ἢ ἐμαῖς βεμβράναις. τὸ δὲ ἐναντίον ἐπὶ τῆς εἰκόνος, εἴκει γὰρ ἡ ξενὴ σανὶς τῇ γραφῇ. ἐν δὲ ταῖς φυσικαῖς κτήσεσίν ἐστι καὶ τὸ* bona fide *λαβεῖν παρὰ τοῦ μὴ δεσπότου ἀγρόν, αὕτη γὰρ ἡ* bona fide *νομὴ*[3]) *ἀρκεῖ εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν δεσπότην τῶν δαπανηθέντων καρπῶν. καὶ ἡ*[4]) *τοῦ θησαυροῦ εὕρεσις ἢ τὸ ὁλόκληρον ἢ μέρος περιποιεῖ τῷ εὑρόντι κατὰ τὴν διάστιξιν.*[5]) *φυσικὴ κτῆσις καὶ ἡ διὰ*[6]) *τῆς* traditíonos. *ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα εἰρήσθω περὶ τῶν σωματικῶν.* 1. *Ἐπειδὴ δὲ τῶν πραγμάτων* 1. *τὰ μέν ἐστι σωματικὰ τὰ δὲ ἀσώματα (σωματικὸν δέ ἐστιν, ὃ καὶ ὀνόματι γνωρίζεται καὶ ἁφῇ καὶ θέᾳ ὑποπίπτει, οἷον ἀγρὸς οἰκία ἐσθὴς οἰκέτης, ἀσώματον δέ ἐστιν ὃ νῷ μόνῳ γνωρίζεται, οὔτε δὲ ἁφῇ οὔτε*[7]) *θέᾳ ὑποπίπτει), εἰπόντες οὖν περὶ τῶν σωματικῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀσωμάτων. ἀσώματά ἐστιν ἃ ἐν δικαίῳ συνίσταταί οἷον κληρονομία. καὶ τί ἐστι κληρονομία; δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον ὃ ποιεῖ με τῆς ἑτέρου δεσποτείας*[8]) *ἀθρόον γενέσθαι*[9]) *δεσπότην. ἔτι δὲ καὶ* usúfructos. usúfructos *δέ ἐστι δικαῖόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον*[10]) *ὃ ποιεῖ με κατὰ*[11]) *τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν. ἔτι δὲ καὶ αἱ*[12]) *ἐνοχαὶ αἱ ὁπωςδήποτε συστᾶσαι, πολλοὶ γὰρ τρόποι συστάσεως ἐνοχῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ τί ἐστιν ἐνοχή; ἐνοχή ἐστι*[13]) *δεσμὸς δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται ποιεῖν ἕκαστον ὃ ὀφείλει ποιεῖν.* 2. *Καὶ μήτις* 2.

---

1) Ita L1. L2. F.: M. L6.: *οἰκοδομήσῃ τις . . . κατεσκεύασεν*: *ᾠκοδομήθη . . . . κατεσκεύασα* Vi. R. 2) *ἐπὶ* add. Vi. R. 3) de. L2. bonae fidei *ν.* Vi. R. 4) Addidi ex M. Vi. R. 5) *διάταξιν* L2. L6. Vi. R.: ante F. uero legebatur: *καὶ κατὰ τὴν διάτ. φυσικὴ* cet. 6) d. Vi. 7) *ἢ* Vi. R. 8) scripsi ex L1. L2. M. L6.: cet. *περιουσίας.* 9) *γίνεσθαι* M. 10) de. Vi. 11) d. M. 12) d. M. 13) *ἐν ἐστ.* addidimus ex M. L1. L2. L6. F2.: cet. de.

aedificaui, aut si ex mea materia in solo alieno aedes struxi,
uel alienam arborem in suo quis solo plantauit uel arbo-
rem suam in terra aliena ita, ut radices etiam egerit, quod
optinuit et de frumento sato et de litteris, quae meis chartis
membranisue inscribuntur. contrarium in pictura obseruatum
est: cedit enim tabula picturae. inter naturales modos ad-
quisitionis etiam est, bona fide praedium ab eo qui non est
dominus accipere: bona enim fide possessio sufficit ad
constituendum eum dominum perceptorum fructuum. set et
thensauri inuentio uel in uniuersum uel partim adquirit in-
uentori thensaurum iuxta quam proposuimus distinctionem.
naturalis adquisitio et per traditionem fit. set haec omnia
1. de corporalibus rebus intellegi debent. 1. Rerum enim quae-
dam corporales sunt, quaedam incorporales. Corporalis est
res quae et appellationem recipit et tangi et conspici potest,
ueluti fundus aedes uestis seruus: incorporalis est quae in-
tellegi tantum potest, non uero etiam tangi aut conspici.
Cum de corporalibus locuti simus, dispiciamus et de incorpo-
ralibus. res incorporales sunt quae in iure consistunt, ue-
luti hereditas. et quid est hereditas? ius certis modis con-
stitutum incorporale alienae substantiae in uniuersum domi-
nium adquirendi. adde et usumfructum. ususfructus est ius
certis modis constitutum incorporale rei alienae utendae et
fruendae. adde et obligationes quomodocumque contractas
(multifariam enim constituuntur, ut inferius proponemus). et
quid est obligatio? obligatio est uinculum iuris quo necessi-
2. tate adstringimur aliquid faciendi, quod facere oporteat. 2.

οἱ ἀγροὶ stipendiárioi. αἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἐπαρχίαι ὠνομάσθησαν tributóriai, ἐπειδὴ tribûtón[1]) ἐστι τὸ βαρὺ τέλος, ὅπερ ἐπέκλα[2]) τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεύς, ὡς πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποτροφήν.[3])[a]) καὶ οἱ τὰ stipendiária καὶ οἱ tributória ἔχοντες πάλαι κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως οὐκ ἦσαν δεσπόται, ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἦν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ'[4]) αὐτοῖς χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν καὶ πληρεστάτην κατοχήν, ὥςτε δύνασθαι καὶ ἐφ' ἑτέρων μεταφέρειν καὶ κληρονόμοις προπέμπειν. τῶν γὰρ italicῶn ἀγρῶν ἤτοι οἰκιῶν οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, σήμερον δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν[5]) βασιλέως οὐδεμίαν βούλεται εἶναι διαφορὰν italicῶn καὶ stipendiaríωn καὶ tributoríωn. ἀλλ' εἰ μὲν δεσπότης traditeúsῃ μοι τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπὸ δωρεᾶς ἢ προικὸς ἢ ἐξ ἄλλης ἐναλλαγῆς οἱαςδήποτε αἰτίας, οἷον ἀπὸ permutatíonos, ἀναμφιβόλως μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπ' ἐμέ. 41. Εἰ δὲ πωλήσας traditeúsῃ,[6]) οὐχ ἑτέρως ἐπὶ 41.
τὸν ἀγοραστὴν ἡ δεσποτεία μέτεισιν, ἐὰν μὴ ὁ ἀγοραστὴς τῷ πρατῇ τὸ τίμημα καταβάλῃ τοῦ πράγματος ἢ τὸ ἱκανὸν αὐτῷ ποιήσῃ. τί γὰρ ὅτι δέδωκε Títión τινα ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογήσαντα δώσειν τὸ τίμημα ἢ καὶ ἐνέχυρον παρέσχεν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος; τοῦτο δὲ καὶ τῷ δωδεκαδέλτῳ διηγόρευται νόμῳ καὶ οὐδὲν[7]) ἧττον εὑρίσκομεν iurisgéntion[8]) ὂν[9]) τοῦτο τὸ νόμιμον, ἐπειδὴ πρόσεστιν αὐτῷ φυσικὴ δικαιοσύνη, διὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πολιτεύεται. ὥςτε οὖν ἀεὶ μὲν ἐξ ἑτέρας αἰτίας traditeúωn δεσπότης μεταφέρει δεσποτείαν, ἐπὶ δὲ πράσεως οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ λάβῃ[10]) τίμημα ἢ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ γένηται ἐπὶ τῷ τιμήματι. εἰ δὲ καὶ[11]) ὁ πράτης οὔτε ἔλαβε τὸ τίμημα, οὔτε ἔλαβέ τινα τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγοραστοῦ ἐπερωτώμε-

---

1) ita L^1. 2) ἐπέβαλε Vi.: de uoc. cf. R. Gloss. theoph. II 1269. 3) ἀνατροφ. cj. R. 4) ἱερὰν (sic) L^1. 5) ἡμετέρου Vi. R. 6) ita R.: cet. -σει. 7) ita Vi. R. cet. οὐδὲν δὲ. 8) iuris gentium Vi. R. iuri géntion M. 9) ὑπάρχειν Vi. R. 10) τὸ ins. L^6. 11) d. Vi. R.

a) Gai. 2, 7.

pendiaria. Caesaris autem prouinciae uocatae sunt tributariae: tributum est enim grauis pecuniae impositio, quam idcirco Caesar prouincialibus suis constituit, quod multum ad militum sustentationem impendendum sibi erat. et qui stipendiaria uel tributaria praedia Caesaris populiue consensu haberent, non erant domini, cum eorum dominium apud populum uel apud Caesarem esset: set habebant in isdem usufructum et plenissimam possessionem, quam et in alios transferre et ad heredes transmittere poterant. italicorum autem agrorum seu aedium domini proprietatem habebant. set haec quidem olim in usu erant: hodie principis nostri constitutio nullam differentiam inter italica stipendiaria et tributaria praedia esse uult: set si dominus rem suam mihi tradat ex donatione seu dotis causa seu ex alia quaue ratione, ueluti
41. ex permutatione procul dubio dominium in me transfert. **41.** Si quis ad uendendum tradat, non aliter in emptorem dominium transit, quam si emptor uenditori rei pretium soluat aut satisfaciat. ut ecce si Titium quendam optulit, qui spondeat pro eo sese pretium daturum; uel pignus pro pretio dedit. hoc etiam lege XII tabularum cauetur; tamen inuenimus id iuris gentium esse, naturali enim aequitate nititur, quare et apud omnes gentes custoditur. itaque dominus qui ex alia qualibet causa tradit, dominium transfert: ex uenditionis causa non aliter, quam si pretium accipiat uel ei hac de re satisfiat. sin autem neque uenditor pretium acceperit, neque expromissorem ullum pro emptore, neque pignera, sequitur

De seruitutibus.[1]) Titulus 3.

Εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν περὶ δουλείας ἀγροῦ. δουλεία ἀγροῦ ποῖά ἐστι[2]) *καὶ τὸν μὲν ὅρον οἶδας, εἰπεῖν δ' ἀναγκαῖον εἴδη δουλειῶν.*[3]) *δουλεία ἀγροῦ ἐστιν οἷον* **iter actus uia aquaeductus.** *καὶ*[4]) *τί ἐστιν* **iter**; *οἷον εἶχον ἐγὼ*[5]) *ἀγρόν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον ἀγρόν. βουλόμενος ἐγὼ ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀπιέναι ἐδεόμην πολλοῦ κύκλου, ᾔτησά σε, ἵνα παραχωρήσῃς μοι* **iter**, *τουτέστιν ὥςτε ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ, σύντομος γὰρ ἦν αὕτη ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν φέρουσα. παρεχώρησάς μοι τὸ* **iter**, *ὥςτε με παριέναι οὐ μετὰ ὑποζυγίου οὐδὲ μετὰ ὀχήματος.* **actus** *δέ τί ἐστιν;*[6]) **actus** *ἐστὶν*[7]) *ὅτε αἰτήσω σε ὥςτε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ μετὰ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος, ὥςτε οὖν ὁ ἔχων τὶ* **iter** *οὐκ ἔχει τὸ* **actus**, *μετὰ γὰρ ὑποζυγίου καὶ*[8]) *ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται, ὁ δὲ ἔχων τὸ* **actus** *ἔχει καὶ τὸ* **iter**, *δύναται γὰρ καὶ μόνος καὶ μετὰ ὑποζυγίων*[9]) *παριέναι.*[10]) **uia** *ἐστὶ δίκαιόν τι*[11]) *τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι καὶ ἔχειν*[12]) *καὶ ὑποζύγιον, ὥςτε οὖν ἡ* **uia** *ταῦτα ἔχει ἃ καὶ τὸ* **actus**. *διαφοραὶ δέ εἰσιν ἐν ἑτέροις ἃς μαθησόμεθα ἐν τοῖς* **digéstois. Aquaeductus** *ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἕλκειν με ὕδωρ δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ, οἷον εἶχες ἀγρὸν ὕδατι πλουτοῦντα, εἶχον δὲ κἀγὼ πλησίον ἄγρον ὕδατος δεόμενον, ᾔτησά σε, ὥςτε μοι ἐξεῖναι ἐκ τῆς παρὰ σοὶ φυομένης πηγῆς ὕδωρ ἕλκειν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρόν. παρέσχες μοι τοῦτο. αὕτη ἡ δουλεία λέγεται* **aquaeductus.** 1. *Εἴπωμεν*[13]) *τὰς δουλείας τῆς* 1.
οἰκίας. δουλεῖαι οἰκίας εἰσὶν, αἵτινες συνήπωνται τοῖς οἰκοδομήμασι, διὰ τοῦτο δὲ ῥωμαϊστὶ λέγονται **urbanorum praedio-**

---

1) *περὶ δουλείας* ad. M. L1.: *—ειῶν* L2. F.: *—είας ἀγροῦ* L6. Vi. R. (ex P.). 2) *δ. ἀ. π. ἐ.* d. Vi. F. 3) *—είας* Vi. R. 4) d. M. 5) *ἐγ. ἀγ.* Vi. F. R. 6) haec d. Vi. R. 7) item de Vi. R.: post 'actus' ins. L2. *ἐλασία.* 8) ita M.: cet. *ἢ*. 9) *—ίου* Vi. R. 10) *τί ἐστι* uía; bía *ἐστὶ* cet. L2. 11) addidi ex M. L1. L2. L6. 12) ita libri omnes: '*ἄγειν*' cj. Strauch. Adi tamen Ritterum (in R. Excursus 19. II 1226 sq.). 13) *νῦν μὲν εἴπ.* Vi. F1. R.

De seruitutibus. Titulus 3.

In primis de seruitutibus praediorum rusticorum dispiciamus. iam nosti quae sit eiusmodi seruitus et quae eius definitio. seruitutium species nunc proponendae sunt. iura praediorum rusticorum sunt haec. iter actus uia aquaeductus. quid est iter?[1]) ut ecce habebam ego fundum, habebasque tu fundum proximum. meum fundum cum adire uellem, per multas ambages id mihi tantum licebat. petii a te ut mihi iter concederes, idest ut mihi liceret transire sine iumento et sine curru. actus autem quid est? actus locum habet, cum ego a te petam, ut mihi liceat per fundum tuum transire cum iumento uel curru; itaque qui iter habet, actum non habet, nam cum iumento et curru transire nequit. qui actum autem habet, habet quoque iter, potest enim et solus et cum iumento transire. uia est ius eundi et agendi iumentum; et ideo in uia eadem sunt quae in actu: in ceteris uero quaedam sunt differentiae, de quibus in Digestis dispiciemus. aquaeductus est ius aquae per alienum fundum ducendae: ut ecce fundum aqua diuitem habebas, erat contra mihi fundus aqua inops: petii a te ut mihi liceret ex fonte apud te oriente aquam in fundum meum ducere: hoc mihi concessisti:
1. haec seruitus aquaeductus est. 1. Dispiciamus de seruitutibus praediorum urbanorum. seruitutes praediorum urbanorum sunt, quae aedificiis inhaerent, ideoque latine audiunt »praediorum urbanorum«, quoniam aedificia omnia ur-

---

1) De re cf. quae monuit Brugius Archiv. Giurid. XXIX. 525 sq.

rum[1]), ἐπειδὴ πάντα τὰ οἰκήματα **urbana praedia** προσαγορεύονται[2]), εἰ καὶ ἐν κώμῃ ἐστίν. καὶ ποῖαί εἰσι δουλεῖαι τῶν οἰκιῶν; τὸ ἀνέχεσθαί με τῶν βαρῶν τοῦ γείτονος. εἰσὶ δὲ αὗται. εἶχον οἰκίαν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον οἰκίαν. ᾔτησά σε, ἵνα ἐξῇ μοι τὰς ἐμὰς δοκοὺς τοῖς σοῖς ἐπιτιθέναι[3]) τοίχοις[4]) ἢ ὥςτε μοὶ ἐξεῖναι τοὺς σταλαγμοὺς ἤτοι τοὺς χρουνοὺς[5]) τοὺς ἀπὸ τῶν ἐμῶν κεράμων ἐκπέμπειν κατὰ τῶν σῶν δωμάτων ἢ κατὰ τοῦ σοῦ μεσαύλου. ἢ σὺ εἶχες τοιοῦτο δικαῖον κατὰ τῶν ἐμῶν οἰκημάτων, ᾔτησά σε, ὥςτε μὴ ἐκπέμπειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων τοὺς σταλαγμοὺς ἢ τὸν χρουνὸν[6]) ἀπὸ τῶν σῶν κεράμων. ἢ ᾔτησά σε παραχωρῆσαί μοι τοιοῦτο δίκαιον, ὥςτε σοι μὴ ἐξεῖναι ὑψοῦν[7]) τὴν σὴν οἰκίαν καὶ ἐντεῦθεν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τῆς ἐμῆς οἰκίας φῶς.
2. Ἐν ταῖς δουλείαις τῶν ἀγρῶν (δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς 2.
αὐτὰς) φασί τινες συναριθμεῖσθαι δικαίως **aquaehaustum**, ὥςτε μοι ἐξεῖναι ἔρχεσθαι[8]) εἰς τὸν σὸν ἀγρὸν καὶ ἀπὸ τῆς οὔσης παρά σοι πηγῆς ὕδωρ ἀντλεῖν ἢ ὥςτε με[9]) ποτίζειν ἐν τῷ σῷ[10]) ἀγρῷ τὰ ἐμὰ πρόβατα ἢ κατανέμειν αὐτὰ ἐκεῖ διὰ τὸ τυχὸν πολλὰς ἔχειν βοτάνας ἢ ὥςτε ἄσβεστον καίειν ἢ ψάμμον λαμβάνειν. 3. Διὰ τοῦτο δὲ αὗται αἱ εἰρημέναι λέγονται δου- 3.
λεῖαι ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν, ἐπειδὴ δίχα τῶν ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν συνιστάναι οὐ δύνανται· οὐδεὶς γὰρ δύναται δουλείαν κτήσασθαι οἰκίας ἢ ἀγροῦ, εἰ μὴ ὁ ἔχων οἰκίαν ἢ ἀγρόν. οὐδὲ πάλιν ἐποφείλειν τις δύναται μίαν τῶν προειρημένων δουλειῶν, εἰ μὴ ἔχει οἰκίαν ἢ ἀγρόν. 4. Ὁ δὲ βουλόμενος τῷ γείτονι παρα- 4.
χωρῆσαι δουλείαν διὰ συμφώνων καὶ[11]) ἐπερωτήσεων τοῦτο[12]) δύναται ποιεῖν. συμφώνου γὰρ γενομένου περὶ τοῦ παραχωρηθῆναι τὴν δουλείαν, ἐπερωτᾷ ὁ μέλλων λαμβάνειν κατὰ παραχώρησιν· ὁμολογεῖς ἐμμένειν τῇ παραχωρηθείσῃ δουλείᾳ; εἰ δὲ μὴ ἐμμένῃς ὁμολογεῖς διδόναι μοι[13])

---

1) ἤτοι τῶν πολιτικῶν οἰκιῶν add. Vi. R. 2) ita M. L6.: cet. —εται: paullo post 'κώμαις' L6. 3) —θεῖναι Vi. R. 4) τείχεσι F. 5) χρονοὺς scr. M. 6) τοὺς χρουνοὺς L2. L6. Vi. R. 7) ita M.: cet. ἀνυψοῦν. 8) διέρχ. Vi. R. 9) d. Vi. R. 10) d. Vi. 11) ἢ L2. 12) d. M. 13) d. L2.

bana praedia appellantur etsi in uilla sunt. et quaenam sunt
seruitutes praediorum urbanorum? in eo consistunt, ut onera
uicini sustineam et sunt hae: domum habebam, habebas et
tu domum proximam; petii a te ut liceret mihi tigna mea in
tuum immittere parietem, uel stillicidia uel flumen tecti
mei in tuas aedes uel aream conuertere. uel tu eiusmodi
ius in mea habebas aedificia: petii a te ne immitteres in
aedes meas uel in aream meam stillicidium uel flumen tui
tecti; aut petii a te ut mihi id iuris concederes, ne liceret
tibi aedes tuas altius tollere et ita luminibus aedium mearum
2. officere. 2. In seruitutibus praediorum rusticorum (oportet
enim ad easdem regredi) recte putant quidam aquae haustum
computari, ut mihi liceat in agrum tuum uenire et ex fonte,
qui apud te est, aquam haurire uel pecus meum in tuo fundo
ad aquam appellere, uel pascere, cum forte graminis copiam
3. habeas, uel calcem coquere uel harenam fodere. 3. Ideo
autem hae seruitutes praediorum rusticorum seu urbanorum
dicuntur, quia sine fundis uel aedibus constitui non possunt.
nemo enim potest seruitutem urbani uel rustici praedii ad-
quirere, nisi qui aedes uel fundum habeat. neque rursus
quis potest quandam harum seruitutium debere, nisi domum
4. uel fundum habeat. 4. Qui uicino uelit ius aliquod con-
stituere pactionibus et stipulationibus id facere potest.
pacto enim facto de seruitute constituenda, is cui ea ce-
denda est ita stipulatur: spondesne cessam seruitu-
tem seruare? sin autem minus, spondesne dare

λόγῳ προςτίμου νομίσματα ἕκατον· δύναται δὲ καὶ ἐν διαθήκῃ τὸν ἴδιόν τις[1] *κληρονόμον καταδικάζειν λέγων· καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, μὴ ἀνυψοῦν σε τὰ οἰκήματα, ἵνα μὴ καταβλάψῃς τῆς γειτνιαζούσης οἰκίας τὸ φῶς. ἢ καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε. ὥςτε σε ἀνέχεσθαι τοῦ γείτονος βουλομένου ξύλον ἐπιτιθέναι κατὰ τοῦ σοῦ τοίχου*[2]*, ἢ τοὺς σταλαγμοὺς ἐκπέμπειν τὸν γείτονα κατὰ τῶν σῶν δωμάτων ἤ, ἵνα ἀνάσχῃ τὸν ἀγρογείτονα*[3] *τὴν τοῦ* iter *δουλείαν ἢ τοῦ*[4] **actus** *ἔχειν κατὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἢ ὕδωρ ἕλκειν ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν. ὥςτε οὖν συνίσταται ἡ δουλεία* páctois *καὶ ἐπερωτήσεσι ἢ*[5] *ἐν διαθήκῃ.*

De usufructu.[6] Titulus 4.

Νῦν διεξέλθωμεν περὶ usufrúctu *μετὰ τὴν δουλείαν ἀγροῦ καὶ τῆς οἰκίας. καὶ οἶδας μὲν πῶς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὡρισάμεθα τί ἐστιν* usufrúctos. *οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ ἕτερον ὅρον εἰπεῖν.*[a] usufrúctos *δέ*[7] *ἐστι δίκαιόν τι ὃ ποιεῖ με κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὰ τὰ πρωτότυπα σώζεται πράγματα. ἐπειδὴ γὰρ ἀσώματός*[8] *ἐστιν ὁ* usúfructos, *κατηγορεῖται δὲ σωματικῶν*[9]*, ἀνάγκη συναπόλλυσθαι τῷ σωματικῷ καὶ αὐτόν.*[b] *οἷον· παρεχώρησά σοι τὸν* usúfructon *τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου καὶ σὺ μὲν εἶ*[10] usufructuários, *ἐγὼ δὲ* proprietários. *ἐφ' ὅσον περίεστιν ὁ οἰκέτης ὁ* usúfructos *συνίσταται, τούτου δὲ τελευτήσαντος, ὁ* usúfructos

---

1) *τ. ἴδ. τις* Vi. R. 2) *τείχου* (l. —*ους*) F. 3) *γείτ.* Vi. R. 4) d. Vi. 5) *καὶ* Vi. R. 6) *περὶ χρήσεως καρπῶν* add. libri. 7) ad. M. cet. de. 8) —*ον* L6. 9) —*κῶς* M. 10) *εἷς* Vi. R.

a) Epi. 6, 23. b) Epi. 6, 29.

mihi poenae nomine aureos centum? potest et in testamento suum heredem quis ita damnare: damno te, heres, aedes altius non tollere ne aedium uicinarum luminibus officias. uel damno te, heres, ut uicino permittas tignum in parietem tuum, si uelit, immittere uel stillicidium in aedes tuas conuertere uel ut sinas uicinum iter uel actum in tuo agro habere uel aquam ex tuo in suum agrum ducere: itaque constituitur seruitus pactis et stipulationibus uel testamento.

De usufructu. Titulus 4.

Cum de seruitutibus praediorum rusticorum et urbanorum tractauerimus, ad usumfructum transeamus. et nosti quomodo superius definierimus quid sit ususfructus. non absurdum tamen erit aliam quoque definitionem subiungere. ususfructus ius est alienarum rerum utendi fruendique, salua tamen earum substantia. cum incorporalis sit ususfructus, de corporalibus autem praedicetur, necesse est cum corporibus et ipsum dissolui. ut ecce serui mei usumfructum tibi cessi; et ideo tu usufructuarius, ego proprietarius ero: donec seruus uiuit, eousque ususfructus durat; eo mortuo, ususfructus

ἀποσβέννυται. 1. Κεχώρισται οὖν ὁ usúfructos ἀπὸ τῆς pro- 1.
prietarías καὶ πολλοῖς τοῦτο συμβαίνει τρόποις. οἷον ὡς ἐπὶ
θέματος.[a] ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὸν usúfructon·
ὁ μὲν κληρονόμος ἔχει τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὴν[1]) proprietarían, ὁ
δὲ ληγατάριος τὸν usúfructon. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐληγά-
τευσά σοι τὸν ἀγρὸν deducto [τουτέστι παρακατεχομένου[2])]
usufrúctu. ἐνταῦθα ὁ μὲν ληγατάριος τὴν proprietarían ἔχει,
ὁ δὲ κληρονόμος usúfructon. ἢ πάλιν σοὶ μὲν ἐληγάτευσα[3])
τὸν usúfructon, ἑτέρῳ δὲ[4]) τὴν proprietarían. καὶ ταῦτα μὲν
ἐν διαθήκῃ· δίχα δὲ διαθήκης, εἴ τις βούλεται usúfructon ἑτέρῳ
παραχωρῆσαι, διὰ συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων τοῦτο ποιεῖν
ὀφείλει. ἵνα δὲ μὴ τελείως ἄχρηστοι εἴησαν αἱ proprietaríai,
ἀεὶ κεχωρισμένου τοῦ usufrúctu, ἤρεσε φανεροῖς τρόποις ἀπο-
σβέννυσθαι τὸν usúfructon καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὴν proprie-
tarían. 2. Παραχωρεῖται δὲ usúfructos οὐ μόνον ἀγροῦ ἢ 2.
οἰκίας ἀλλὰ γὰρ καὶ[5]) οἰκετῶν καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν λοιπῶν
πραγμάτων, ἐξῃρημένων ἐκείνων, ἅτινα αὐτῇ δαπανᾶται τῇ
χρήσει.[b] ἐπὶ τούτων γὰρ οὐδὲ φυσικῷ λόγῳ οὐδὲ ἀκριβεῖ
usúfructos δύναται συνιστάναι. καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι τὰ πράγ-
ματα; οἷον οἶνος ἔλαιον σῖτος ἐσθής. οἷς ἐστι παραπλήσια καὶ[6])
τὰ ἀργύρια· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ χρήσει καὶ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ
ἐκ τοῦ ἐξ ἑτέρου μετιέναι εἰς ἕτερον, τρόπον τινὰ ἀποσβέννυ-
ται. ἐπειδὴ τοίνυν οὐδὲ λέγεται προβαίνειν ἐπὶ αὐτῶν usú-
fructos[7]), δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον, ὥστε καὶ ἐπὶ
αὐτῶν διὰ μεθόδου τινὸς[8]) συνίστασθαι usúfructon. ἐὰν γὰρ
τελευτῶν τις ἐνστήσηταί με[9]) κληρονόμον, ληγατεύσῃ δέ σοι
α̅ νομισμάτων ἢ α̅ ξέστων οἴνου ἢ ἐλαίου ἢ χιλίων[10])
μοδίων σίτου usúfructon, λαμβάνων σὺ ὁ ληγατάριος τὰ νομί-
σματα ἢ τὸν οἶνον ἢ τὸ ἔλαιον ἢ τὸν σῖτον, γίνῃ τούτων δεσπό-
της παρὰ τὴν φύσιν τοῦ usufrúctu. ὁ γὰρ usúfructos κατὰ

---

1) d. I. 2) glossema: ita M.: cet.: ded. us. τουτ. παρ. us. 3) σὺ μὲν ἐληγάτευσας M. ἑτέρῳ μὲν ἐληγάτευσα Vi. R. 4) σοὶ δὲ Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) M. καὶ οἷς ἐ. π. τ. ἀ. 7) οὐσσούφρουκτον Vi. 8) de. M. Vi. F[1]. R. 9) d. Vi. 10) κ̅. Vi. R.: ceterum haec scripsi ad fidem potissimum L[6].

a) Epi. 6, 30. b) Cf. pluribus omissis Epi. 6, 31.

1. extinguitur. 1. Recipit usus fructus a proprietate separationem; idque plurimis modis accidit. ut ecce legaui tibi mei fundi usumfructum, uel contra fundum tibi legaui, deducto usufructu. et ita legatarius dominium habet, heres autem usumfructum. uel ex diuerso alii usumfructum legasti, alii uero proprietatem. et haec in testamento; sine testamento autem si quis uelit alii usumfructum constituere, pactionibus et stipulationibus id facere debet. ne autem in uniuersum inutiles essent proprietates semper abscedente usufructu, placuit certis modis extingui usumfructum et ad proprietatem reuerti.

2. 2. Constituitur autem usus fructus non solum in fundo et aedibus, set etiam in seruis et iumentis ceterisque rebus exceptis his quae ipso usu consumuntur. in his enim neque naturali neque ciuili ratione potest usus fructus consistere. et quaenam sunt eiusmodi res? ut ecce, uinum oleum frumentum uestis quibus proxima est numerata pecunia; namque in ipso usu et adsidua permutatione ex altero in alterum translata quodammodo extinguitur. cum igitur neque procedere in isdem usus fructus dici possit, senatus consultum factum est, quo cautum est ut etiam earum rerum quadam ratione usus fructus constituatur. si ergo quis moriens me heredem instituerit, legauerit autem tibi aureorum M uel M sextariorum uini uel olei uel M modiorum frumenti usumfructum, cum tu legatarius aureos aut uinum aut oleum aut frumentum acceperis, eorum fies dominus contra usus fructus naturam: usus fructus enim in re

ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστὶν.[a] ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνέστηκε ἐπὶ[1]) τούτων κατὰ νόμους ὁ usúfructos, εἰκότως καὶ οἱ κανόνες ἐπὶ αὐτῶν παραβαίνονται τοῦ usufrúctu· [ὁ γὰρ usúfructos, ὡς εἴρηται, κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστίν.] παρέξεις δέ μοι ἱκανοδοσίαν ὅτι τοσαῦτά μοι[2]) ἀποκαταστήσεις, ὅσα καὶ λαμβάνεις, ἐάν εἰ[3]) συμβῇ σε τελευτῆσαι ἢ ὑποστῆναι capitis deminutíona.[4]) οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶ ταῦτα, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, οἷον ἐσθημάτων ἢ καρποῦ[5]) ἢ ἔνθα ἁπλῶς ἡ χρῆσις δαπανᾷ τὸ[6]) ὑποκείμενον. γίνεται γὰρ[7]) ταῦτα τῆς δεσποτείας τοῦ ληγαταρίου καὶ ἡ διατίμησις ἀποκαθίσταται αὐτῶν (οὐ τῶν ἀργυρίων φημί, τὰ γὰρ ἀργύρια οὐ διατιμᾶται ὁπότε αὐτὰ ἑτέρων ἐστὶ διατίμησις), ἀσφάλειαν ποιοῦντος τοῦ ληγαταρίου ὅτι τελευτήσας ἢ ὑποστὰς capitis deminutíona[8]) τὴν τούτων τῶν πραγμάτων ἀποκαθιστᾷ διατίμησιν. ὥςτε οὖν ἡ σύγκλητος ἡ τοῦτο νομοθήτασα οὐ συνέστησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς[9]) usúfructon· οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο· διὰ δὲ τῆς μεθόδου τῆς[10]) cautíonos μίμησιν ἐπενόησεν usufrúctu. 3. Ἀποσβέν- 3.
νυνται δὲ ὁ usúfructos τῇ τελευτῇ τοῦ usufructuaríu καὶ ταῖς δύο capitis deminutíosi τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ μέσῃ καὶ τῷ non utendo[11]) τρόπῳ ῥητῷ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ, ἅτινα πάντα περιέχεται διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως. ὁμοίως ἀποσβέννυται ὁ[12]) usúfructos, ἐὰν ὁ usufructuários τῷ proprietaríῳ τὸν usúfructon παραχωρήσῃ· ἐξωτικῷ γὰρ παραχωρῶν οὐδὲν πράττει, ἀλλ' ἀνενέργητός ἐστιν ἡ παραχώρησις. εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ usufructuários κτήσηται τὴν proprietarían,[13]) ὁμοίως παύεται. λέγεται δὲ τοῦτο consolidatíων[14]) ὅτι συνέχεται κατ' αὐτὸν ὁ usúfructos τῇ proprietaríᾳ. εἰ δὲ καὶ[15]) οἰκίας ἔχει τις usúfructon, ἐμπρησθῇ δὲ ἡ οἰκία ἢ ὑπὸ σεισμοῦ καταπέσῃ

---

1) κατὰ Vi. R. 2) μὴ G. F1. 3) ad. M.: de. cet. 4) —tíonos M. 5) κηροῦ Vi. R. 6) τι Vi. 7) δὲ Vi. R. 8) Vi. R. hic. et semper διμινουτίονα: set libri refragantur. 9) αὐτοὺς M. 10) de. Vi. R. qui scr. 'cautionis'. 11) τὸν outendo M. 12) d. M. 13) ἐπικτήσηται τὴν δεσποτείαν Vi. R. 14) consolidatio V. R., qui add. 'ἤτοι σώρευσις'. 15) d. Vi. R.

a) Epi. 6, 32.

aliena consistit. set cum iure usus fructus in iis rebus non consistat, merito et regulae in isdem usus fructus transgrediuntur: [usus fructus enim, ut dictum est, in re aliena est]. praestabis autem mihi satisdationem tantum te restiturum, quantum acceperis, si contingat te mori aut capite minui. nec solum in iis rebus haec obseruantur, set in ceteris quoque, ueluti uestibus uel fructibus, et in summa ubicumque usu substantia consumitur. fiunt enim haec legatarii, et eorum aestimatio restituitur (non uero pecuniae; pecunia enim non aestimatur, cum ipsa ceterorum aestimatio sit), satisdante legatario sese, si mori uel capite minui contigerit, harum rerum aestimationem restituturum. itaque Senatus, cum haec constitueret, usumfructum earum rerum non fecit, nec enim poterat, per cautionem uero quasi usumfructum introduxit.

3. 3. Extinguitur autem usus fructus morte usufructuarii et duabus capitis deminutionibus, maxima et media, et non utendo per modum et constitutum tempus, quae omnia constitutione principis nostri continentur. item extinguitur usus fructus si usufructuarius domino proprietatis usumfructum cedat, nam extraneo cedens nihil agit, set inefficax cessio est. si uero ex diuerso usufructuarius proprietatem adquisierit, similiter cessat: quae res consolidatio dicitur, quia per eam usufructus proprietati cohaeret. sin autem aedium quis usumfructum habeat, incendio autem aedes consumantur aut terrae motu dir-

ἢ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῇ, ὁ usúfructos *ἀποσβέννυται οὕτως, ὥςτε μηδὲ τοῦ ψιλοῦ ἐδάφους τῷ* usufructuarίῳ *σώζεσθαι τὸν* usúfructon, *ἐπειδὴ μὴ ἐδάφους ἀλλ' οἰκίας αὐτῷ παρεχωρήθη ὁ*[1]) usúfructos. 4. *Ἀποσβεσθεὶς δὲ ὁ* usúfructos *ἑνὶ τῶν εἰρη-* 4.
μένων τρόπων ἐπάνεισιν ἐπὶ τὴν proprietarían *καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος πληρεστάτην ἐπὶ τῷ πράγματι*[2]) *ἔχει παρρησίαν, τουτέστι δύναται καὶ τοὺς καρποὺς λαμβάνειν. πάλαι γὰρ οὐ*[3]) *δυνάμενος λαβεῖν τοὺς καρποὺς οὐκ ἐδόκει ἔχειν τελείαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῷ πράγματι.*

De usu et habitatione.[4]) Titulus 5.

Μετὰ τὰς δουλείας καὶ τὸν usúfructon *ἀκόλουθον εἰπεῖν περὶ* úsu *καὶ* habitatíonos. *ὁ*[5]) ûsos *τοῖς αὐτοῖς συνίσταται τρόποις, οἷς καὶ ὁ*[6]) usúfructos *καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποσβέννυται οἷς ὁ* usúfructos. 1. *Ἧττον δέ ἐστι*[7]) *τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ* 1.
úsu *ἤπερ τὸ ἐκ τοῦ* usufrúctu.[a]) *ὁ γὰρ* ûson *ἔχων ἐπὶ*[8]) *ἀγρῷ*[9]) *οὐδὲν πλεῖον ἔχειν δύναται, ἤπερ τὸ κεχρῆσθαι τοῖς ἐκεῖσε γινομένοις λαχάνοις*[10]) *ὀπώραις ἄνθεσι χορτῷ ταῖς φύλλασι ξύλοις τοῖς πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν ἐξαρκοῦσιν. μέχρι δὲ τοσούτου ἔξεστι τῷ* usuaríῳ[11]) *διατρίβειν ἐν τῷ ἀγρῷ ὥςτε μὴ φαίνεσθαι αὐτὸν ἐπαχθῆ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ μηδὲ τοῖς γεωργοῦσι μὴ*[12]) *γίνεσθαι πρὸς ἐμποδίσματος*[13]). *οὐκ ἔξεστι δὲ αὐτῷ τὸν* ûson *πιπράσκειν ἢ μισθοῦν ἢ προῖκα παραχωρεῖν ἑτέρῳ ὁπότε οὐδὲ τῷ* usufructuaríῳ *ταῦτα πάντα πράτ-*

---

1) d. M. 2) *τοῦ —τος* Vi. R. 3) *ὁ* M. 4) *περὶ χρήσεως καὶ οἰκήσεως* ad. libri. *περὶ χρ. καρπῶν* L6. 5) d. M. L6. 6) d. M. 7) *καὶ* add. L1. L2. 8) *ἐν τῷ* Vi. R. 9) *—ὸν* L2. 10) d. M. 11) ufctuaríῳ L1. L2. 12) ad. M. 13) ita M. L1. L2.: *—σμα* F.: *ἐμπόδιον* Vi. R.

a) Cf. Epi. 6, 25.

uantur aut uetustate corruant, ususfructus extinguitur ita ut
neque areae ususfructus fructuario seruetur, non enim areae
4. set aedium ususfructus ei cessus est. 4. Cum autem finitus
fuerit ususfructus quolibet ex his modis, reuertitur ad pro-
prietatem et ex eo tempore rei dominus incipit plenissimam
habere in re potestatem, idest potest etiam fructus percipere.
antea uero cum fructus percipere nequiret non uidebatur ple-
nam potestatem in re habere.

De usu et habitatione. Titulus 5.

Post seruitutes et usumfructum consequens est de usu
et habitatione tractare. usus isdem modis constituitur,
quibus et usufructus et isdem quibus et ususfructus de-
1. sinit. 1. Minus lucri est in usu, quam in usufructu:
namque is qui fundi usum habet nihil ulterius habere
potest, quam ut ibidem natis oleribus pomis floribus feno
stramentis lignis quantum ad usum cottidianum sufficit
utatur. hactenus autem licet ei morari in fundo, ut neque
agri domino molestus uideatur, neque his per quos opera
rustica fiunt impedimento sit. non licet autem ei usum
uendere aut locare aut gratis alteri concedere, cum neque ei,

τειν ἐπιτέτραπται. 2. *Ὁ δὲ οἰκίας* **ûson** *ἔχων μέχρι τοσούτου* 2.
νοεῖται παρρησίαν ἔχειν, ὥςτε αὐτὸν μόνον οἰκεῖν μὴ μὴν[1])
μεταφέρειν ἐφ' ἕτερον τὴν **habitatíona**[2]). *ἐζητήθη δὲ εἰ φί-*
λον ἔξεστιν αὐτῷ δέχεσθαι καὶ ἤρεσεν ὥςτε δύνασθαι. ἐπιτέ-
τραπται δὲ αὐτῷ ἔχειν ἐν τῇ **habitationi** *τὴν γαμετὴν*
καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας καὶ ἀπελευθέρους οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τοὺς[3]) *ἄλλους ἐλευθέρους*[4]), *οἷς οὐχ ἧττον ὡς οἰκέ-*
ταις χρῆται[5]), *οἷον μισθωτοῖς. εἰ δὲ καὶ γυναικὶ* **ûsos** *οἰκίας*
καταλειφθῇ ἔξεστιν αὐτῇ ἀκωλούτως ἐκεῖ συνοικεῖν τῷ ἀνδρί.
3. *Ἐὰν οἰκέτου* **ûsós** *μοι παραχωρηθῇ, ἐγὼ μόναις*[6]) *ταῖς* 3.
opérais[7]) *αὐτοῦ καὶ τῇ ὑπερησίᾳ κεχρῆσθαι δύναμαι, εἰς ἕτε-*
ρον δὲ τοῦτο μεταφέρειν τὸ δίκαιον κεκώλυμαι. τὸ αὐτό ἐστιν
εἰ καὶ ὑποζυγίου **ûsós** *μοι παραχωρηθῇ.* 4. *Εἰ δὲ θρεμμάτων* 4.
οἱονεὶ[8]) *προβάτων* **ûsós** *μοι ληγατευθῇ,*[a]) *οὔτε τῷ γάλακτι*
οὔτε τοῖς ἀρνίοις οὔτε τῷ ἐξ αὐτῶν ἐρίῳ συγχωροῦμαι κεχρῆ-
σθαι, ἐπειδὴ ταῦτα ἐν καρπῷ ἐστι, τουτέστιν **usufrúctu** *ἐστι*
καὶ οὐχὶ **úsu**. *ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον συμβάλλεταί μοι τὸ ἔχειν*
ûson *προβάτων ὥςτε δύνασθαι ἄγειν αὐτὰ εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν,*
ὥςτε[9]) *τοῦτον κοπρίζειν. ἡ δὲ τῶν προβάτων κόπρος εὐθαλῆ*
καὶ γόνιμον ἀποτελεῖ τὸν ἀγρόν. 5. *Ἐὰν* **habitatíon** *ληγα-* 5.
τευθῇ τινι ἢ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ συστῇ, οὔτε **ûsos** *δοκεῖ τοῦτο*
εἶναι οὔτε **usúfructos**, *ἀλλ' ὡσανεὶ ἰδιάζον δίκαιόν τι. ἐζητήθη*
δὲ εἰ ὁ ἔχων **habitatíona** *δύναται ταύτην ἑτέρῳ μισθοῦν καὶ,*
πολλῶν ἐναντιουμένων νομικῶν, μόνου δὲ Μαρκέλλου ἐπιτρέπον-
τος τὸ μισθοῦν, γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασι-
λέως, τέμνουσα τὴν ζήτησιν καὶ τὴν Μαρκέλλου δεχομένη
γνώμην διὰ τὸ χρήσιμον τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπουσαν μὴ μό-
νον οἰκεῖν αὐτὸν εἴγε βούλεται ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μισθοῦν. 6. 6.
Ἀρκεῖ ταῦτα περὶ δουλειῶν καὶ **usufrúctu** *καὶ* **úsu** *καὶ* **habita-**

---

1) *μέντοι* L^{6}. Vi. R. 2) *ἤγουν τὴν οἴκησιν* add. Vi. R. 3) add. ex. M. 4) *ἀπελ.* M. 5) *κέχρηται* L^{1}. L^{2}. L^{6}. Vi. R. 6) dedi ex M. L^{1}. L^{2}. (*μόνες*). 7) —ris M. Vi. R. 8) *οἷον* Vi. R. *οἷον ἢ* M. 9) *καὶ* Vi. R.

a) Cf. pluribus mutatis Epi. 6, 26.

2. qui usumfructum habet, id facere permittatur. 2. Qui aedium
usum habet hactenus iuris habere intellegitur, ut ipse tan-
tum habitet, nec in alium habitationem transferat. quaesi-
tum est an ei liceat hospitem recipere et placuit licere. con-
ceditur autem ei in habitatione uxorem habere et suos libe-
ros et libertos, nec non et ceteras liberas personas, quibus
non minus quam seruis utitur, ueluti mercenariis. set si
mulieri usus aedium relictus sit, licet ei libere ibidem cum
3. marito habitare. 3. Si usus serui mihi concedatur, ego ope-
ris tantum et ministerio eius uti possum, in alium autem id
iuris transferre prohibeor. idem est quoque si iumenti usus
4. mihi concessus sit. 4. Si gregis ueluti ouium usus mihi le-
gatus sit, neque lacte neque agnis neque earum lana uti pos-
sum, cum haec in fructu sint, et ideo ad usumfructum non
ad usum pertineant. set ideo tantum confert mihi usus pe-
corum, quod ea possim in fundum meum agere ad eum ster-
corandum; stercus autem pecorum fertilem et pinguem fun-
5. dum reddit. 5. Si cui habitatio legata siue alio quo modo
constituta sit, neque usus id esse uidetur neque ususfructus
set quasi proprium aliquod ius. quaesitum est an is qui ha-
bitationem habeat eandem alii locare possit, et, plerisque
iureconsultis negantibus, uno autem Marcello locare permit-
tente, lata est constitutio piissimi principis nostri controuer-
sium decidens et Marcelli propter rerum utilitatem senten-
tiam amplexa, qua ei non tantum in ea degere set et aliis
6. eam locare conceditur. 6. Sufficit haec de seruitutibus et usu-

tíonos *διεξελθεῖν, περὶ δὲ κληρονομίας καὶ ἐνοχῶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκτεθήσεται τόποις. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὡς ἐν συντόμῳ τίσι τρόποις φυσικῶς κτώμεθα τὰ πράγματα, νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίσι τρόποις νομίμῳ καὶ πολιτικῷ δικαίῳ τὰ ἀλλότρια κτᾶσθαι δυνάμεθα.*

De usucapionibus et longi temporis possessionibus.[1]
Titulus 6.

Διεξελθόντες τὰς φυσικὰς κτήσεις διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν ἐννόμων. ὅτι μὲν ἐάν τις τὸ οἰκεῖόν μοι traditeús*ῃ*[2]) *πρᾶγμα μεταφέρει τὴν προσοῦσαν αὐτῷ*[3]) *δεσποτείαν συνωμολόγηται. τί*[4]) *δὲ ὅτι ἀλλότριόν τις πρᾶγμα, οὗ οὐκ ἦν δεσπότης* etradíteusé *μοι; ἆρα μεταφέρει ἐνταῦθα τὴν δεσποτείαν; λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· πῶς γὰρ ἣν οὐκ εἶχε; τί οὖν;*[5]) *μετήγαγεν ἐπ' ἐμὲ αὐτὴν ἣν εἶχε νομὴν [ἤτοι κατοχὴν]*[6]) *καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο μικρόν. εἰ γὰρ* bona fide *δέξωμαι τὸ πρᾶγμα* (bona fide *ἐστὶ τὸ πιστεύειν με*[7]) *δεσπότην εἶναι τὸν πεπρακότα ἢ δωρησάμενον ἢ ἐξ ἄλλης εὐλόγου αἰτίας, οἷον ἀπὸ* permutatíonos, *παραδεδωκότα), πάλαι μὲν εἰ μὲν*[8]) *κινητὸν ἦν τὸ πρᾶγμα ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος ἐγινόμην δεσπότης, εἴτε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ εἴτε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διῆγον, εἰ δὲ ἀκίνητον, διετίας παρελθούσης, ἐν ᾧ ἦν ἀγρὸς ἢ οἰκία ἐν Ἰταλίᾳ διακειμένη*[9]), usucapiteúeto *παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς ἐγίνετο δεσποτείας, τοῦτο τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου*[10]) *κελεύσαντος. καὶ μήτις νομιζέτω*

---

1) *περὶ τῶν ἐν χρήσει λαμβανομένων καὶ μακροῦ χρόνου διακατεχομένων* add. libri. 2) scr. ex L1. L2. 3) d. Vi. 4) d. M. 5) *εἰ* add. L1. L2. F. 6) de gloss. suspicor. 7) *μὲν* M. 8) de. L6. Vi. R. 9) *ἐν Ἰτ. διακ. οἰκ.* Vi. R. 10) *τοῦτο* h. l. ins. Vi. R.

fructu et usu et habitatione tetigisse; de hereditate autem et de obligationibus suis locis proponetur. cum summatim exposuerimus quibus modis naturali iure res adquirimus, necesse est dicere quibus modis legitimo et ciuili iure res alienas adquirere possumus.

De usucapionibus et longi temporis possessionibus.

Titulus 6.

Postquam naturales adquisitiones tractauerimus, de legitimis dispiciamus. si quis rem suam mihi tradat, palam est dominium me adquirere. quid autem, si alienam rem, cuius dominus non fuerit, quis mihi tradiderit? num dominium hoc casu transferet? nequaquam sane; quomodo enim quod non habebat? quid ergo est? transtulit in me quam habebat possessionem; neque id parui ducendum est. si enim bona fide rem acceperim (bona fides in eo consistit, ut ego credam dominum eum esse qui mihi uendat aut donet aliaue qua iusta causa ueluti ex permutatione rem tradat), olim si mobilis res esset, post annum dominus fiebam siue in Italia, siue in prouinciis degerem; sin autem immobilis, post biennium, si tamen fundus uel domus in Italia esset, a me usucapiebatur et sub meum redigebatur dominium: idque lege XII tabula-

ἄδικον εἶναι τὸν νόμον, ὅτι ἕτερος μὲν διὰ τῆς usucapíonos ἐγένετο δεσπότης, ἕτερος δὲ τῶν οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων. τοῦτο γὰρ ἐπενοήθη ὑπὲρ τοῦ μὴ φθείρεσθαι αὐτὰ τὰ πράγματα. ἕκαστος γὰρ ἀγνοῶν πότερον ἑαυτῷ διαφέρει τὸ πρᾶγμα, ὃ νέμεται, οὐδεμίαν ἐποιεῖτο[1]) τούτου φροντίδα ἐλπίζων ὁτεδήποτε παραγενήσεσθαι τὸν ἀληθῆ δεσπότην καὶ τοῦτο ἀποσπᾶν, καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐννοίας[2]) ἐρραθύμουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ῥαθυμούντων αὐτῶν[3]) ἔμενεν ἀπρονόητα τὰ πράγματα καὶ τῶν πραγμάτων ὄντων ἀπρονοήτων ἀπώλεια καὶ φθορὰ εἰκότως αὐτοῖς προσεγίνετο. καταστοχασάμενος οὖν ὁ δωδεκάδελτος τῆς[4]) τοιαύτης τῶν[5]) ἀνθρώπων ἐννοίας, ὥρισε χρόνον ἐνιαυτοῦ[6]) ἐπὶ τῶν κινητῶν, διετίαν δὲ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, οὗ ἐντὸς εἰ μὴ παραγίνηται ὁ δεσπότης, ἀναφαίρετον[7]) μένει τὸ πρᾶγμα παρὰ τῷ νεμομένῳ, οὐκ ἀγανακτούντων τῶν δεσποτῶν· ἤρκει γὰρ αὐτοῖς ἐνιαυτοῦ ἢ διετίας χρόνος πρὸς ἀναζήτησιν τῶν οἰκείων πραγμάτων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ δωδεκάδελτος· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς καλλίονι καὶ φιλανθρωποτέρᾳ[8]) χρησάμενος διανοίᾳ[9]) προσέταξε μὴ συντόμως τοὺς δεσπότας στερεῖσθαι[10]) τῶν οἰκείων πραγμάτων καὶ οὐδὲ ῥητῷ τόπῳ τὴν οἰκείαν ἐστένωσεν εὐεργεσίαν, ἀλλ' ἐξεφώνησε ὑπὲρ τούτου γενικὴν διάταξιν, ἐν ᾗ διηγόρευται, ὥςτε τὰ μὲν κινητὰ πράγματα πανταχοῦ τῆς τριετίας παραδραμούσης usucapiteúesθαι, τὰ δὲ ἀκίνητα διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου κατοχῆς, τουτέστιν[11]), εἰ μὲν πάρεισιν οἱ δεσπόται, δεκαετίας, εἰ δὲ ἀπολιμπάνονται, εἰκοσαετίας παρελθούσης. οἷον, ἀγρὸν etradíteusás μοι ἢ οἰκίαν Titíῳ διαφέρουσαν ὑποπτεύοντί μοι εἶναί σε δεσπότην καὶ διὰ τοῦτο bona fide δεχομένῳ τὸ πρᾶγμα. εἰ μὲν ἐνδημεῖ ὁ Títios, ἀρκεῖ μοι πρὸς usucapíona δεκαετία, εἰ δὲ ἀπολιμπάνεται εἰκοσαετία. ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν τῇ[12]) Ἰταλίᾳ διακειμένων ἀκινήτων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις, ἃ πάλαι

---

1) —οίει L1 L2. 2) αἰτίας Vi. R. 3) τούτων ῥαθυμ. L6. 4) d. F. 5) d. Vi. R. 6) —τὸν F. 7) —φέρετον M. 8) χρησιμωτέρᾳ L2., set mg. φιλ. 9) διαν. χρ. Vi. R.: infra ἔνδον pro ἐντός L6. 10) στερ. τοὺς δεσπ. Vi. R. 11) d. Vi. R.: infra 'διὰ δεκ.' L6. 12) d. L1. L2. L6. Vi. R.

rum cautum erat. et nemo putet iniquam esse legem, quia alter per usucapionem dominus fieret, alter res suas perderet. hoc enim ideo receptum est, ne res deteriores fierent. quisque enim ambigens utrum sibi res, quam possidebat, pertineret necne, non impense curam nauabat, ueritus quandoque ne uerus adesset dominus qui rem sibi uindicaret. eiusmodi autem cogitationibus neglegentiores homines fiebant; eisque neglegentibus, sine cura res manebant, et conuenienter res ita derelictae pessumdabantur ac corruebant. quos hominum timores lex XII tabularum cum tollere conaretur, constituit anni spatium in mobilibus, biennii in immobilibus, intra quod nisi dominus adesset, res apud possessorem maneret: neque erat cur domini quererentur, sufficiebat enim eis anni bienniue tempus ad inquirendas res suas. ita quidem lex XII tabularum. noster autem princeps meliore et humaniore consilio usus constituit, ne statim domini rebus suis defraudarentur, neque certo loco hoc suum beneficium conclusit, set generalem de hoc promulgauit constitutionem, qua cautum est, ut res quidem mobiles ubique per triennium usucapiantur, immobiles autem per longi temporis possessionem, idest, dominis praesentibus, decennio, absentibus autem uiginti annis. ut ecce fundum tradidisti mihi uel aedes quae Titio pertinerent, cum putarem te esse dominum et idcirco bona fide acciperem. si quidem Titius domi est, sufficit mihi ad rem usucapiendam decennium; sin autem peregre sit, uiginti anni. id uero non modo in praediis italicis, set etiam in prouincialibus, quae olim stipendiaria et tri-

stipendiária καὶ tributória[1]) προσηγορεύετο[2]), καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ γῇ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελούσῃ βασιλείαν κρατεῖν ἐνομοθέτησε, πανταχοῦ μέντοι bona fide νομῆς προηγουμένης. 1. 1. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν bona fide νεμόμενον[3]) δύνασθαι usucapiteúein, ἔστιν εὑρεῖν θέματα ἃ μὴ περιποιεῖ ἡμῖν ἡ usucapíων·[4]) οἷον· ἐάν τις νέμηται ἐλεύθερον πρόσωπον ἢ sácron ἢ religíoson. ἐπειδὴ γὰρ ἡ usucapíων δεσποτείαν περιποιεῖ,[a]) κρείττονα δὲ ταῦτα τὰ πράγματα τοῦ δεσπόζεσθαι, εἰκότως οὐχ ὑποπίπτει usucapíoni. τὸ αὐτὸ[5]) νοεῖν ὀφείλομεν καὶ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον νέμηται φυγάδα, οὐ γὰρ ὑποπίπτει[6]) τῇ[7]) usucapíoni. 2. Οὐδὲ τὰ fúrtiua οὐδὲ τὰ ui póssessa[8]), οὐδὲ δεκαετίας 2. ἢ εἰκοσαετίας παραδραμούσης, καὶ bona fide μου νεμομένου. ἀλλὰ τὰ μὲν fúrtiua δέξαι ἐπὶ τῶν κινητῶν, τὰ δὲ ui póssessa ἐπὶ τῶν ἀκινήτων· ἐκώλυσε γὰρ τὴν usucapíona τῶν μὲν furtíuων ὁ δωδεκάδελτος καὶ ὁ Atílios[9]) νόμος, τῶν δὲ ui possésswν[10]) ὁ Iúlios[11]) καὶ Πλαύτιος. 3. Ἡνίκα οὖν 3. ἐρωτᾷ σέ τις εἰ ὁ δεῖνα ὃ νέμεται πρᾶγμα[12]) δύναται usucapiteúein, δεῖ σε ζητεῖν κατὰ προτέραν τάξιν πότερον bona fide ἢ mala fide νέμεται. καὶ εἰ μὲν μάθῃς ὅτι bona fide, ὅρμησον εὐθέως ἐπὶ τὴν δευτέραν ἐρώτησιν καὶ ἐρώτησον μὴ sácron ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, μὴ religíoson[13]), μὴ ἐλεύθερον πρόσωπον, μὴ fúrtiuon, μὴ ui póssesson. καὶ ἐάν τι τούτων εὕρῃς, λέγε μὴ προβαίνειν τὴν usucapíona διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι uítion.[14]) ἆρα οὖν ὁ κλέπτης ἢ[15]) ὁ βίαιος δύναται usucapiteúein; ἴσως προπηδήσας ἐρεῖς ὅτι οὐδαμῶς διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι[16]) uítion, ἐπειδὴ fúrtiuón ἐστιν ἢ ui póssesson. ἀλλ' οὐ δεῖ σε τοῦτο λέγειν, ἐπελάθου γὰρ τῆς τά-

---

1) ita scr. M. L^1. L^2. L^6. 2) προσηγόρευται Vi. R. 3) νομέα L^6. 4) οὐσουκαπίονα L^6. Vi. R. 5) τοῦτο M. 6) ὑπόκειται Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) ἤτοι τὰ βιαίως κατεχόμενα add. L^6. Vi. R. 9) ita sane libri omnes. 10) possessorum Vi. R. 11) M. L^1. Ἰούνιος. 12) κατὰ πρᾶσιν L^6. Vi. R. 13) relegíoson L^1. L^2. 14) ita scr. M. L^1.: L^2. = bítion. 'ἤτοι φόγον ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν ἢ βὶ πόσσεσσον' add. Vi. R. ἤτ. φ. ἢ αἰτίαν. L^6. 15) καὶ Vi. F^1. R. 16) d. Vi. R.

a) Cf. Voell. 2, 1308.

**butaria audiebant, et in summa in omni terra, quae nostro
imperio gubernatur, optinere iussit, ubicumque scilicet bona
1. fide possessione praecedente. 1. Diximus bonae fidei posses-
sorem usucapere posse; sunt tamen quidam casus, in quibus
nobis usucapio non procedit. ut ecce, si quis liberam per-
sonam possideat, uel sacram rem uel religiosam: idem intel-
legi oportet et si quis alienum fugitiuum possideat, qui usu-
2. capi nequit. 2. Neque res furtiuae neque ui possessae usu-
capi possunt, ne si decem quidem uel uiginti annis ego bona
fide possederim. quod de furtiuis diximus intellege de mo-
bilibus rebus, quod autem de ui possessis, de immobilibus:
inhibuit enim furtiuarum rerum usucapionem lex XII tabula-
rum et lex Atilia[1]; ui autem possessarum lex Iulia et Plautia.
3. 3. Si ergo quis te interroget, an qui rem possideat usuca-
pere possit, quaerendum in primis tibi est utrum bona an
mala fide possideat. et si noueris eum bona fide possidere,
statim ad secundam quaestionem progredere et quaere an res
sacra sit, an religiosa, an homo liber, an res furtiua, an ui
possessa. et si horum quid inueneris, responde usucapionem
non procedere cum id uitii rei haereat. num fur aut raptor
usucapere potest? et forte temere negabis propter uitium rei
haerens, quae furtiua sit aut ui possessa. at non oportet
te ita respondere; ordinis enim oblitus es. set tibi dicendum**

[1] l. Atinia.

ξεως. ἀλλὰ χρή σε λέγειν μὴ προβαίνειν τὴν usucapíona διὰ[1]) προγενέστερον λόγον, τουτέστιν ἐπειδὴ mala fide νέμονται. οἶδε γὰρ ὅτι fúrtiuon ἢ ui póssessón ἐστιν. εἰ δὲ ὁ βίαιος ἢ ὁ κλέπτης ἑτέρῳ τοῦτο παράσχῃ bona fide λαμβάνοντι, τότε, ὅσον μὲν ἐκ τῆς προτέρας ἀποκρίσεως, ἐπειδὴ bona fide νέμεται ὁ κατέχων τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐμποδίζεται ἡ usucapíωn, ἀλλὰ διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι uítion κωλυθήσεται· ἐστὶ γὰρ fúrtiuon ἢ ui póssesson. καὶ τί ἐστι fúrtiuon; fúrtiuón ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν[2]) λάθρα λαμβανόμενον, ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφώμενον. ψηλαφᾶν δέ ἐστι τὸ ὡς δεσπότην ἀναστρέφεσθαι περὶ τὸ πρᾶγμα καὶ πράττειν τὰ πρέποντα δεσπότῃ[3]) ἐπ' αὐτῷ. ἀλλ' εἰ ἀληθὲς τὸ εἰρημένον, οὐδέποτε τὸ[4]) ἀλλότριον πρᾶγμα δύναται usucapiteúεσθαι. πᾶς γὰρ ὃς νέμεται τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην[5]) δεσπότου ψηλαφᾷ, εἰ δὲ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷ, fúrtiuon ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα, εἰ δὲ fúrtiuón ἐστιν ἐπέχεται ἡ usucapíωn. ἐλλιπῶς[6]) ὁ ὅρος ἔχει καὶ δεῖ προςθεῖναι αὐτῷ τὸ κακῇ διαθέσει καὶ λέγειν ὅτι fúrtiuón ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. οὕτως γὰρ ἔχων ὁ ὅρος ἀνελλιπής ἐστιν.

4. Ἀλλὰ γὰρ[7]) καὶ τοῦτο προςτεθέντες εὑρίσκομεν μὴ προβαίνουσαν 4. [8]) τὴν usucapíona. ὃς γὰρ νέμεταί τι[9]) ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμῃ δεσπότου, κακῇ διαθέσει τοῦτο ψηλαφᾷ καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ fúrtiuon. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές.[a]) ἐνδέχεται γάρ τινα ψηλαφᾶν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου καὶ κλοπὴν μὴ ἁμαρτάνειν διὰ τὸ στερεῖσθαι[10]) αὐτὸν κακῆς διαθέσεως, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος.

---

1) τὸν ad. L[6]. Vi. R. 2) —ας M. 3) —ταις Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) ita M.: cet. add. τοῦ: Vi. τῶν δ—ῶν. 6) οὖν ad. L[1]. L[2]. F.: κάκῇ πῶς M. 7) Addidi ex M. F. 8) —νειν F. τὴν οὐσ. μὴ προβαίνουσαν Vi. R. 9) εἰ γ. ν. τις τὸ L[6]. Vi. R. ὡς γ. F[1]. 10) ἐστερῆσθαι Vi. R. στερῆσθαι F., quod sane ferri nequit.

a) Epi. 6, 16: quae concisior est.

est usucapionem non procedere per anteriorem rationem, id-
est quia mala fide ii possident, nouerunt enim rem furtiuam
aut ui possessam esse. sin autem raptor aut fur rem alicui
tradant bona fide accipienti tunc quod ad priorem quaestio-
nem, cum rem bona fide possessor detineat, non impeditur
usucapio: set per uitium rei haerens impedietur, est enim
furtiua aut ui possessa. et quid est furtiuum? furtiuum est
non modo quidquid noctu uel diu clam subripiatur, set quae-
que res mobilis aliena, inuito domino, contrectata. contrec-
tare est instar domini in re uersari et in ea facere quae
dominum decent. set si quae diximus uera sunt, nunquam aliena
res usucapi potest: quisque enim rem alienam possidet inuito
domino, contrectat; sin autem inuito domino rem contrectat,
eam furtiuam reddit, si furtiua est, usucapio non procedit.
deest aliquid definitioni et addendum est »*dolo malo*«, et
dicendum furtiuam rem esse non modo quae noctu uel diu
clam subripiatur, set *omnem rem mobilem alienam in-
uito domino dolose contrectatam*. eiusmodi enim de-
4. finitio integra est. 4. Set his quoque additis, uidetur usu-
capio non procedere. si quis enim alienam rem possidet in-
uito domino, dolo malo eam contrectat, ideoque furtiuam eam
reddit. set id uerum non est: potest enim quis rem alienam
inuito domino contrectare nec tamen furtum admittere cum
dolose non agat ut in eiusmodi casu. Titio meum librum

ἔχρησα ἐγὼ Τιτίῳ τὸ ἐμὸν βιβλίον ἢ ἐμίσθωσα αὐτῷ τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἢ παρεθέμην αὐτῷ τὸν ἐμὸν δίσκον. ἐτελεύτησεν οὗτος ἐπί σοι κληρονόμῳ. ηὗρες ταῦτα[1]) ἐν τῇ κληρονομίᾳ, ὑποπτεύσας αὐτὰ hereditária εἶναι διεπώλησάς τινι[2]) bona fide λαμβάνοντι ἢ ἐδωρήσω ἢ εἰς προῖκα ἐπιδέδωκας.[3]) ἰδοὺ καὶ[4]) ἀλλότριον πρᾶγμα καὶ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷς καὶ ὅμως fúrtiuon οὐκ ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ πονηρᾶς ἀπήλλακται διαθέσεως· διὸ ὁ λαβὼν ἀμάχως usucapiteúsei τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ bona fide νέμεται καὶ ἀπήλλακται uitíu τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἰπεῖν κλοπὴν ἁμαρτάνειν τὸν κληρονόμον τὸν bona fide πωλήσαντα. 5. Ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο καὶ ἐπὶ 5. ἑτέρου θέματος. παρεχώρησά σοι τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν usúfructon. usúfructos δὲ θεραπαίνης ἐστὶν ἡ ἀπὸ τῆς χειρὸς ἐργασία καὶ ἡ[5]) ὑπερησία αὐτῆς.[6]) τέτοκεν αὕτη παρά σοι καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοκετὸς ἐμοὶ διέφερε τῷ proprietaríῳ[7]) κατὰ τὰ προειρημένα ἡμῖν. ἐν τοῖς προλαβοῦσιν. νομίσας[8]) τὸν τοκετὸν τῆς θεραπαίνης διαφέρειν σοι τῷ usufructuaríῳ ἐπώλησας τοῦτο ἢ ἐδωρήσω. ἰδοὺ κἀνταῦθα παρὰ γνώμην ἐποίησας δεσπότου καὶ διὰ τὸ[9]) ἐλεύθερόν σε εἶναι πονηρᾶς διαθέσεως οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπὴ διὰ τοῦ γενομένου. καθόλου γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι κλοπὴν δίχα κακίστης διαθέσεως μηδέποτε ἁμαρτάνεσθαι. **furtum enim sine affectu furandi non committitur.**[10]) 6. Καὶ ἐγὼ μὲν ὀλίγιστά[11]) σοι 6. εἶπον θέματα, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων περίστασις ἐπινοεῖν δύναται πάμπολλα ἐν οἷς εὑρεθήσεται τὸ ἀλλότριόν τις ἐκποιῶν παρὰ γνώμην δεσπότου καὶ fúrtiuon αὐτὸ μὴ ἀποτελῶν. 7. 7. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν furtíuωn. τὸ δὲ ui póssesson ἀπὸ τῆς ἐν ἔργῳ κρίνεται βίας ὅτε τις ἐπελθών μοι βίᾳ με ἐξωθήσῃ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ ἢ τῆς ἐμῆς[12]) οἰκίας. τὸ γὰρ fúrtiuon ἀπὸ

---

1) σὺ F. 2) M. τ͂ h. e. τῷ Beschreib. f. 10a. 3) ἐπέδωκας Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) d. M. 6) αὐτῆς ὑπ. F. ἐργ. αὐτ. καὶ ἡ ὑπ. Vi. R. 7) τῷ δεσπότῃ διεφ. Vi. R. 8) οὖν d. M. ad. cet. δὲ L^6. 9) τοῦτο M. 10) τουτ: κλοπὴ ἄνευ διαθέστως τοῦ κλέπτειν οὐχ ἁμαρτάνεται ad. Vi. R. 'ἄνευ προσώπου τοῦ κλέπτοντος οὐ συμβάλλεται' L^2. L^6. 11) —οστὰ L^2. L^6. Vi. R. 12) d. L^1. L^2. L^6. F.

commodaui uel eidem meum seruum locaui uel discum meum apud eum deposui. mortuus est hic te heredem instituens. ea in hereditate inuenisti; putasti hereditaria ea esse et bona fide accipienti uendidisti uel donasti uel dotis nomine dedisti. ecce alienam rem et inuito domino contrectasti et tamen furtiua res non fit, cum et bona fide res possideam neque uitio irretiatur. non est enim dicendum heredem furtum admittere
5. qui rem bona fide uendat. 5. Idem et in alio casu deprehenditur. concessi tibi ancillae meae usumfructum: ususfructus ancillae in eius manuum opera et ministerio consistit. peperit ipsa apud te, et partus mihi utpote domino pertinet secundum ea, quae superius proposuimus. cum putares partum ancillae tibi utpote fructuario pertinere, eum uendidisti seu donasti. ecce hic quoque inuito domino id fecisti, attamen, cum dolo careres, non ideo furtum admissum est. in uniuersum enim scire debes furtum sine dolo malo nunquam ad-
6. mitti; furtum enim sine affectu furandi non committitur. 6. Ego quidem perpauca quaedam exempla tibi attuli, set in negotiorum ipsa condicione pleraque excogitari possunt, in quibus inueniatur quis alienam rem inuito domino contrectare
7. neque ideo furtiuam reddere. 7. Haec quidem de rebus furtiuis: res autem ui possessa ex ipsa ui inlata intellegitur; cum quis me adortus aedibus meis uel fundo meo expellat.

νομίμων κανόνων παραλαμβάνεται. ὥςτε οὖν, ἐὰν βίᾳ σε ἐξωθήσω τοῦ ἀκινήτου πράγματος, οὐ δύναμαι τοῦτο usucapiteúein, ἐπειδὴ mala fide νέμομαι. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ bona fide τοῦτο παρ' ἐμοῦ[1]) λαβὼν διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι uítion, ἐστὶ γὰρ ui póssesson. εἰ δὲ καθαρεύοι τῆς ἐν ἔργῳ βίας, ὁ τοῦτο λαμβάνων παρ' ἐμοῦ bona fide δύναται usucapiteúein. καὶ πῶς συμβαίνει ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἶχέ τις ἀγρὸν, ἀποδημήσας τοῦτον κατέλιπεν[2]) ἀπρονόητον ἢ καὶ παρὼν οὐδεμίαν ἐτίθετο φροντίδα τοῦ ἀγροῦ ἢ καὶ[3]) ἐτελεύτησέ τις ἀδιάδοχος καὶ οὐδεὶς παντελῶς τὴν τούτου κατεδέξατο περιουσίαν. ἑωρακὼς ἐγὼ ὑπ' οὐδενὸς διακατεχόμενον[4]) τὸν ἀγρὸν ἐν κατοχῇ γέγονα τούτου· usucapiteúein αὐτὸν οὐδενὶ δυνήσομαι λόγῳ· mala fide γὰρ νέμομαι εἰδὼς αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα. εἰ μέντοι ἑτέρῳ τοῦτον traditeúsω bona fide λαμβάνοντι, πρόεισιν ἡ usucapíωn καὶ ὁ μακρὸς χρόνος ὡς εἴρηται περιποιεῖ τὴν δεσποτείαν αὐτῷ. τέως μὲν γὰρ ἡ[5]) πρώτη ἀπόκρισις οὐκ ἐμποδίζει τῇ usucapíoni, νέμεται γὰρ bona fide· οὔτε[6]) ἡ δευτέρα· ἀπήλλακται γὰρ uitíu τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν fúrtiuon ἀποτελεῖσθαι αὐτὸ[7])· εἰ[8]) γὰρ εἰδὼς ἐγὼ ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρὸν ἐξεποίουν αὐτόν, fúrtiuon ποιῶ τὸν ἀγρόν. ἀλλὰ μάταιος οὗτος ὁ λόγος,[a]) κλοπὴ γὰρ ἐπὶ ἀκινήτων οὐχ ἁμαρτάνεται. ἀνῃρέθη γὰρ καὶ τῆς πολιτείας ἐκβέβληται[9]) ἡ γνώμη τῶν δοξασάντων νομικῶν ὅτι ἐπὶ τῶν ἀκινήτων ἁμαρτάνεται κλοπή. ἀλλ' οὐδὲ ui póssessón ἐστι τὸ πρᾶγμα· οὐδὲ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς βίας παρηκολούθησεν. λείπεται τοίνυν δεκαετίᾳ ἢ εἰκοσαετίᾳ[10]) δεσπότην γίνεσθαι τοῦ ἀγροῦ τὸν bona fide λαβόντα[11]) φυλαττόμενον ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν λεγουσῶν μηδενὸς ἀφαιρεθῆναι τὴν μακρὰν καὶ ἀναμφίβολον νομήν. 8. Εἰρήκαμεν τὰ fúrtiua 8.

---

1) ita M.: cet. παρ' ἐ. τ.: τ. λ. π. ἐ. Vi. R. 2) κ. τ. Vi. R. 3) d. V. R. 4) κατεχ. Vi. R. 5) h. l. μὲν Vi. R. 6) δὲ ins. L1. L2. F. οὐδὲ cj. R. 7) τὸ πρᾶγμα Vi. R. 8) ita M. ὡς L1. L2. F. ὡς ὅτι Vi. R. 9) ita M. L1. L2. F2.: cet. ἐξεβλήθη ἐκβληθήσεται L6. 10) —τίας ἢ ἐ—ίας M., qui scr. εἰς τὸν δεσπ. 11) ita M. L2. L6. cet.

a) Cf. Epi. 6, 20.

quid enim furtiuum sit ex ipsis iuris regulis deprehenditur. itaque si ui te praedio eiecerim nequeo usucapere, cum mala fide possideam: set neque is qui a me bona fide id acceperit propter haerens malae fidei uitium: est enim ui possessum. is tamen qui accipit a me bona fide rem, si ea uis inlatae uitio non laboret, usucapere potest. et quomodo id fiat dicendum est. habebat quis fundum: peregre profectus eum sine cura reliquit; uel etiam praesens nullam agri curam gessit, seu mortuus est quis intestatus et nemo prorsus eius bona accepit. cum ego uiderem fundum a nemine possessum, eum in possessionem meam redegi: usucapere eum nullomodo possum, mala fide enim possideo, sciens alienum esse. si ergo alii eum tradam bona fide accipienti, procedit usucapio, et longum tempus dominium ei quaerit. neque enim deficit prior condicio ut usucapio impediatur, possidet enim bona fide: set neque secunda, uacat enim res uitio. set erit qui dicat eam esse furtiuam: namque cum sciens alienum esse agrum eum alii tradiderim furtiuum eum efficere uideor. set uana eiusmodi ratio est; furtum enim rerum immobilium non admittitur. abolita est enim atque ex iure ciuili explosa iureconsultorum sententia existimantium praediorum quoque furtum admitti. sed neque ui possessa res est, non est enim uis secuta. potest igitur decem uigintiue annis qui bona fide accepit dominus praedii fieri, eiusque principalibus constitutionibus prospicitur ne cui longa et indubitata possessio
8. auferri debeat. 8. Diximus res furtiuas et ui possessas usu-

καὶ τὰ ui póssessa *μὴ δύνασθαι* usucapiteúesθαι. *ἔστι δὲ ὅτε καὶ*[1] *ὑποπίπτει ταῦτα τῇ* usucapíoni, *οἷον ἐὰν ὑποστρέψῃ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου*[2] *κατοχήν· τότε γὰρ ἐλευθεροῦται τοῦ περιέχοντος αὐτὰ* uitíu *καὶ ὑπόκειται τῇ* usucapíoni. *οἷον κλέψας σὺ τὸν οἰκέτην* Titíu *ἢ βίᾳ λαβὼν τὸν αὐτοῦ ἀγρὸν ἐπώλησάς μοι· ἐπείχετο τὰ τῆς* usucapíonos· *συνέβη ἐν τῷ μεταξὺ τὴν νομὴν ἀπ' ἐμοῦ μετατιθῆναι ἐπὶ* Títion *τὸν δεσπότην*[3]. *εὐθέως πέπαυται*[4] *τοῦ εἶναι* fúrtiua *ἢ* ui póssessa *τὰ πράγματα, διὸ γενόμενα μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν κατοχὴν ἀκωλύτως* usucapiteuθήσεται. 9. *Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις ὡς*[5] *ἐπὶ* 9.
διαθήκῃ τελευτήσῃ, ὁ γεγραμμένος διαδέχεται αὐτὸν[6] *κληρονόμος· εἰ δὲ ἀδιάθετος, ἥξουσι ἐπὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, εἰ μὲν ὕπεισι, παῖδες αὐτοῦ*[7], *τούτων δὲ μὴ ὑπόντων, οἱ* adgnátoi, *καὶ γίνονται* heredes. adgnátων *δὲ μὴ ὑπόντων*[8], *οἱ* cognátoi *καὶ γίνονται* bonorum possessores. *τῶν δὲ εἰρημένων μὴ ὑπόντων ἢ μὴ βουλομένων κληρονομῆσαι,* uacantia[9] *γίνεται τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τὸν* fiscon *παραγίνεται. καὶ πᾶς ὁ ἔχων ἀγωγὴν οἱανδήποτε κατὰ τοῦ τελευτήσαντος* in rem personalían *ἢ ὑποθηκαρίαν ταύτην εἴσω τετραετίας κινήσει κατὰ τοῦ* fiscu. *ἐπειδὴ δέ σοι*[10] *ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι*[11] *τὰ* fúrtiua *καὶ τὰ* ui póssessa *μὴ δύνασθαι* usucapiteúεσθαι. *ἔστι δὲ εὑρεῖν καὶ ἕτερον μὴ* usucapiteuómenon· *οἷον τὸ* fiscálion *πρᾶγμα* usucapiteúεσθαι *οὐ δύναται. ὁ μέντοι* Papinianós[12] *φησιν, ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἀδιάδοχος καὶ* uacantia *αὐτοῦ γένηται τὰ πράγματα, πρὶν ἢ δὲ*[13] *καταμηνυθῇ ἡ περιουσία*[14] *τῷ* fiscῳ *τινὰ ἐκ τῶν αὐτῆς*[15] *πραγμάτων πωλήσῃ τις ἐμοὶ καὶ* traditeúsῃ bona fide *ἀγοράζοντι, προβαίνει*[16] usucapíωn· *οὔπω γὰρ γέγονε* fiscália *τὰ*

---

1) d. L⁶. Vi. R. 2) *τούτου* L². 3) *ἀπ' ἐμ. ἐπὶ T. τ. δ. μετατεθῆναι τ. ν.* Vi. R. 4) *παύεται* Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *α. δ.* L². 7) *παῖδες, αὐτοὶ* L⁶. R. ex Vi. *αὐτοῖ* (sic.) M. 8) *ὑποκειμένων* L². L⁶. Vi. R. 9) *ἤτοι ἄπρακτα* ad. L². *τουτ. ἀδέσποτα ἄπρακτα* L⁶. 10) d. Vi. R. 11) *Ἐν τοῖς προλ. εἴπομεν* Vi. R. 12) *παπηανός* L². L⁶. 13) *δὲ ἡ* Vi. R. 14) *οὐσία* Vi. R. 15) *τῆς περιουσίας* add. L². *αὐτοῦ* L⁶. 16) *ἡ* ad. L². Vi. R.

capi non posse; interdum tamen usucapiuntur, ueluti si quae
in domini possessionem reuersae fuerint; tunc enim inhae-
rente uitio purgantur et in usucapionis causam recidunt. ut
ecce subripuisti seruum Titii, uel eum suo fundo ui deiecisti,
mihique fundum uendidisti; usucapio impeditur. interim pos-
sessio a me ad Titium dominum translata est: statim desinit
res furtiua aut ui possessa esse, et ideo si postea haec in meam
possessionem reuersa fuerint, procul impedimento usucapien-
9. tur. 9. Haec ante omnia perspecta habeas: si quis testa-
mento facto mortuus sit, scriptus heres ei succedit; sin autem
intestatus decesserit, uenient ad eiusdem hereditatem, si ex-
tent, liberi eius; hisque non extantibus, adgnati heredes fient.
adgnatis non extantibus, cognati uocantur et fiunt bonorum
possessores. eiusmodi autem personis non extantibus uel
adire nolentibus, uacantia bona fiunt et ad fiscum transeunt.
et qui actionem cuiuscumque generis, in rem uel in perso-
nam uel hypothecariam cum defuncto habuerit, eam intra qua-
driennium contra fiscum experietur. cum haec perspecta ha-
beas, uide quid inde sequatur. diximus superius res furtiuas
et ui possessas usucapi non posse: inuenire est aliam
quoque rem quae usucapi nequeat: ut ecce res fiscalis
non potest usucapi. Papinianus uero ait, si quis inte-
status decesserit et bona eius uacantia facta sint, sub-
stantia fisco nondum nuntiata, si quis res quasdam ex ea
mihi bona fide emptori uendiderit ac tradiderit, procedere
usucapionem; nondum enim fiscalia bona facta sunt cum non-

πράγματα, μὴ δεξαμένου[1]) τὴν οὐσίαν τοῦ fiscu. τοῦτο οὐ μό-
νον Pîos[2]) ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέ-
γραψαν οἱ θειότατοι. 10. Ὡς ἐν τέλει δὲ[3]) τοῦτο εἰδέναι χρή. 10.
τὸ πρᾶγμα τὸ μέλλον usucapiteúesθαι ὀφείλειν[4]) τοιοῦτον εἶναι
ὥςτε παντὸς στερεῖσθαι uitíu καὶ bona fide αὐτὸ ἠγοράσθαι
ἢ κατὰ δωρεὰν εἰλῆφθαι[5]) ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας αἰτίας προςγεγονέ-
ναι. 11. Καὶ δεῖ ἀληθῆ τῆς νομῆς εἶναι τὴν αἰτίαν, ψευδοῦς 11.
γὰρ αἰτίας πλάνη οὐ δίδωσι τῇ[6]) usucapíoni χώραν. οἷον ἐνε-
μόμην πρᾶγμα, ἐνόμιζον[7]) ἠγορακέναι τοῦτο καὶ ταῦτα μὴ ἠγο-
ρακὼς ἢ δεδωρῆσθαι μοι αὐτὸ ὁπότε οὐκ ἦν δωρηθέν. ἐπειδὴ
ψευδὴς ἡ τῆς νομῆς ὑπόνοια, ἐμποδίζεται ἡ usucapíωn. 12. Ἐνέ- 12.
μετό τις bona fide τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν καὶ ἐδεῖτο τοῦ μακροῦ
χρόνου εἰς τὸ γίνεσθαι δεσπότην.[8]) μετὰ η̄ τυχὸν ἢ καὶ[9]) θ̄'
ἐνιαυτοὺς ἐτελεύτησεν ἐπὶ πολιτικῷ κληρονόμῳ ἢ praetoríῳ δια-
δόχῳ. ὁ τούτου κληρονόμος ἢ bonorum possessor τὸν ἐπίλοι-
πον χρόνον νεμηθεὶς ἀναφαίρετον ἕξει τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἠπί-
στατο ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρόν. τὴν γὰρ bona fide ἀρχθεῖ-
σαν νομὴν ἡ κακίστη τοῦ διαδόχου πίστις οὐκ ἀφανίζει. εἰ δὲ
ἐκ τοῦ ἐναντίου mala fide τις ἐνέμετο τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν,
ὁ τούτου κληρονόμος ἢ bonorum possessor εἰ καὶ ἠγνόει τὸν
ἀγρὸν ἀλλότριον ὄντα οὐκ ὠφεληθήσεται διὰ τὸ mala fide ἀρ-
χθῆναι τὴν νομὴν ὑπό τοῦ τελευτήσαντος. τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ
μακροῦ χρόνου διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ ἐπὶ
usucapíonas[10]) ἐξέτεινεν, ὥςτε τὴν bona fide ὑπὸ τοῦ τελευ-
τήσαντος ἐπὶ τῷ ἀκινήτῳ πράγματι ἀρχθεῖσαν νομὴν συντελεῖν
τῷ διαδόχῳ πρὸς περαίωσιν usucapíonos καὶ continuateúesθαι[11])
τὸν χρόνον αὐτῆς, εἰ καὶ οἶδεν αὐτὸς ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα. καὶ
ἐκ τοῦ ἐναντίου κακῶς ἀρξαμένου νέμεσθαι τοῦ τελευτήσαντος,
ἡ bona fide νομὴ τὸν κληρονόμον οὐκ ὠφελεῖ. 13. Εἰ δὲ καὶ 13.
τις bona fide ἠγόρασεν ἀλλότριον[12]) πρᾶγμα καὶ χρόνον. ἐνεμήθη
τινά, εἶτα ἐπώλησεν, ἐνεμήθη δὲ καὶ ὁ παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ

---

1) ita M.: cet. 'δραξαμ.' quod fort. praestat. 2) ita L1.: εὐσε-βὴς ὁ β. M. L2. 3) καὶ ad. Vi. R. 4) —ει M. 5) ληφθῆ-ναι Vi. R. 6) d. L2. 7) δὲ ad Vi. R. 8) —της Vi. R. καὶ ad. L6. 9) d. Vi. R. 10) —α Vi. R. 11) scripsi ex L1. L2. 12) ἀλλ. ἠγ. L6.

dum fiscus patrimonium acceperit. idque non modo diuus
10. Pius set et diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. 10. No-
uissime sciendum est rem quae usucapiatur talem esse de-
bere, ut omni careat uitio et bona fide ematur uel ex dona-
11. tione accipiatur uel ex alia qua causa quaeratur. 11. Et
uera possessionis causa esse debet; falsae enim causae error
non parit usucapionem: ueluti si rem possideam, quam emisse
putem, cum non emerim, uel mihi esse donatam, cum donata
non fuerit: nam falsa possessionis causa, impedit usucapio-
12. nem. 12. Alienum agrum quis bona fide possidebat, et longo
ei tempore opus erat, ut dominus fieret. post VIII forte uel
VIIII annos decessit, legitimo herede uel praetorio succes-
sore relicto. eius heres bonorumue possessor si per reliquum
temporis rem possederit, tutus eam retinebit, licet ipse scierit
praedium esse alienum, nam bona fide inchoatam possessio-
nem mala successoris fides non corrumpit. si uero ex di-
uerso mala fide quis alienum fundum possederit, eius heres
bonorumue possessor, licet ignoret fundum esse alienum, non
inde iuuabitur, cum mala fide sit a defuncto possessio in-
choata. et haec quae in longi temporis possessione opti-
nebant in usucapionem sanctissimi quoque domini nostri con-
stitutio extendit, ut bona fide a defuncto in re aliena inchoata
possessio successori quoque prosit ad usucapionem perficien-
dam tempusque continuandum, licet sciat rem alienam esse:
et ex diuerso si male coeperit defunctus possidere, bonae fidei
13. possessio successori non prosit. 13. Set et si quis bona fide
rem alienam emerit, et aliquo tempore possederit, deinde eam
uendiderit, possederitque eam is quoque qui ab emptore eme-

ἀγοράσας, συζευγνύμενος ἑκατέρου προσώπου ὁ χρόνος τῆς νομῆς τῷ δευτέρῳ ἀγοραστῇ τὴν τοῦ πράγματος περιποιεῖ δεσποτείαν, ἀντιγραφάντων τοῦτο Σεβήρου καὶ Ἀντονίνου. 14. a) *Γέγονεν* 14 *ὡς ἐν ἠδίκτῳ*[1]) *διάταξις* Márcu[2]) *τοῦ βασιλέως λέγουσα τὸν ἀλλότριον πρᾶγμα ἠγορακότα παρὰ*[3]) físcu *πενταετίας παραδραμούσης γίνεσθαι δεσπότην τοῦ πράγματος. τὸ δ' ἤδικτον ἀναγκαῖον ἦν ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων δι' ἐλάττονος χρόνου τῆς πενταετίας δεσπόζειν τοῦ ἀγορασθέντος (οἷον ἐπειδὴ* fúrtiua *τυχὸν ἦν). καὶ μετὰ τὸν πενταετῆ χρόνον ἐναγόμενος ὁ ἠγορακὼς ἐξώθει*[4]) *παραγραφῇ τὸν ἐνάγοντα. καὶ ταῦτα μὲν* Márcos *ὁ θειότατος. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ θειοτάτου βασιλέως*[5]) *Ζήνωνος λέγουσα τὸν ἠγορακότα παρὰ* físcu *ἢ κατὰ δωρεὰν δεξάμενον ἢ κατὰ* permutatíona *αὐτὸν μὲν τὸ ἀμέριμνον ἔχειν παραχρῆμα καὶ εἴτε ἐνάγεται εἴτε ἐνάγει τὴν καλλίονα αὐτὸν ἀποφέρεσθαι ψῆφον, τὸν δὴ τοῦ πράγματος κύριον μέχρι τετραετίας ἀγωγὴν ἔχειν κατὰ τοῦ* físcu. b) *ταῦτα δὲ οὐκ ἐπὶ μόνης δεσποτείας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθήκης ἡ αὐτὴ διάταξις ἐνομοθέτησεν, ὥςτε μήτε τὸν δεσπότην τὴν* in rem, *μήτε τὸν* creditora *τὴν* seruianὴn[6]) *ἐπὶ τοῖς ἐκποιηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ* físcu *σωζομένας ἔχειν*[7]) *μετὰ τὴν τετραετίαν. ἐφοίτησε δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε τὰ αὐτὰ βουλομένη κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐκποιουμένων ἢ παρὰ τῆς αὐτοῦ γαληνότητος ἢ παρὰ τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν δεσποίνης, ἅτινα ἡ Ζήνωνος διάταξις ἐπὶ τῶν* fiscalíωn *διετύπωσεν ἐκποιήσεων.*

---

1) edíctῳ L[2]. 2) *μαρκαίλου* L[2]. 3) *τοῦ* ad. Vi. R. 4) *—θεῖ* F. 5) d. Vi. R. 6) ita M. serbianὴn L[1]. L[2]. *ἤτοι τὴν φυλακτικὴν* L[6]. 7) *τὰς ἀγωγὰς* ad. Vi. R.

a) Cf. *αἱ ῥοπαὶ* 27, 1. b) Cf. pluribus mutatis *Πειρ.* 36, 3 f.

rit, coniungitur utriusque tempus possessionis et secundo emptori rei dominium adquiritur, et ita Seuerus et Antoninus
14. rescripserunt. 14. Lata est in edicti formam constitutio diui Marci, qua cauetur ut is qui rem alienam a fisco emerit, quinquennio elapso, rei fiat dominus. quod edictum necessarium erat pro his qui minore tempore quam quinquennio rei emptae dominium apisci non poterant. ut ecce, furtiua forte res erat et emptor si post quinquennium conuentus esset, exceptione actorem repellebat. ita quidem diuus Marcus: constitutio autem diui Zenonis lata est, quae iubet eum qui a fisco emerit uel donatione uel permutatione acceperit, securum statim fieri et, siue experiatur siue conueniatur, uictorem existere, rei autem domino usque ad quadriennium aduersus fiscum intendere licere. haec uero non in dominio tantummodo, set etiam in hypotheca eadem constitutio sanxit, ut neque dominus rei uindicationem neque creditor seruianam in his saluas habeant, quae a fisco alienata sunt post quadriennium. promulgata est etiam principis nostri constitutio, quam nuper edixit, qua eadem optinere iussit etiam in his, quae Serenitas eius uel piissima nostra Augusta alienauerint, quae Zenonis constitutio in fiscalibus alienationibus constituit.

De donationibus.[1]) Titulus 7.

Ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος κτήσεως ὁ τῆς δωρεᾶς. καὶ ἀναγκαῖον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν. ἐμνήσθημεν δὲ ταύτης ὡς ἐν παρεκβάσει καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἀλλὰ νῦν τελείαν περὶ αὐτῆς ποιώμεθα[2]) *διδασκαλίαν. τῶν δὲ δωρεῶν δύο ἐστι*[3]) *γένη καὶ ἡ μὲν λέγεται* mortis causa *ἡ δὲ* inter uiuos. 1. [4]) **Mortis causa** *ἐστὶ δωρεὰ ἡ διὰ ὑπόνοιαν γινομένη θανάτου. οἷον ἐάν τις δωρήσηταί τινι μέλλων πλεῖν ἐπικίνδυνον πλοῦν ἢ ὁδεύειν ὁδὸν ἐνοχλουμένην ὑπὸ θηρίων ἢ λῃστῶν ἢ πολεμίων· ἵνα, εἴ τι ἀνθρώπινον τῷ δωρησαμένῳ συμβῇ, ἀναφαίρετον ἔχῃ τὴν δωρεὰν ὁ ταύτην δεξάμενος· εἰ δὲ τοῦ δωρησαμένῳ προτελευτήσῃ ὁ ταύτην δεξάμενος, ἐξεῖναι τῷ δωρησαμένῳ* repetiteúein *τὸ δωρηθέν. εἰ δὲ μεταγνῷ ὁ δωρησάμενος, ἀναλήψεται*[5]) *τὴν δωρεάν, ὥςπερ εἰ καὶ προετελεύτησεν ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος. αὗται δὲ αἱ* mortis causa *δωρεαὶ ἐοίκασε ληγάτῳ διὰ πάντων*[6]). *πάλαι γὰρ μεταξὺ τῶν νομικῶν ἀμφιβολία τις ἦν πότερον δωρεᾶς ἢ ληγάτου μίμησιν ἔχει. καὶ ἐπειδὴ ἑκατέρων εἶχε γνωρίσματα, δωρεᾶς φημὶ καὶ ληγάτου, οἱ μὲν ἐοικέναι τῇ δωρεᾷ, οἱ δὲ παραπλησίαν εἶναι ληγάτῳ ταύτην ἔφασκον· ταύτην δὲ τέμνουσα τὴν φιλονεικίαν προῆλθε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως θεσπίζουσα κατὰ πάντα σχεδὸν ἐξισοῦσθαι αὐτὴν τοῖς ληγάτοις. τὸ δὲ σ χ ε δ ὸ ν εἶπον, ἐπειδὴ ἀπὸ ζῶντος εἰς ζῶντα γίνεται*[7]). *συνιστάσθω τοίνυν κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ θείᾳ διατάξει. ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ* mortis causa *δωρεά ἐστιν, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον, ᾧ*[8]) *ἐδωρήσατο, καὶ μᾶλλον τὸ πρᾶγμα κερδαίνεσθαι βούλεται ὑπὸ τοῦ τὴν δωρεὰν δεξαμένου ἤπερ ὑπὸ*[9]) *τοῦ οἰκείου κληρονόμου. τοιαύτην ποι-*

---

1) *περὶ δωρεῶν* ad. libri. 2) ex cj. R.: cet. *—ούμεθα.* 3) *εἰσι* Vi. 4) *καὶ* ad. L6. Vi. R. 5) *ἀναλαμβάνει* Vi. R. 6) ita M. *διὰ παντός* cet. 7) *—ονται* Vi. R. 8) *—νος, ὃς* M. m. 1a. *—νων ᾧ* m. 2a.: marg. *ἢ ὅπερ.* 9) *ἀπὸ* Vi.

De donationibus. Titulus 7.

Est et aliud genus adquisitionis donatio: de qua nunc dispiciendum est. eius mentionem fecimus ueluti obiter in superioribus, nunc autem pleniorem de ea doctrinam trademus. donationum duo genera sunt et altera mortis causa,
1. altera inter uiuos dicitur. 1. *Mortis causa* donatio est, quae propter mortis suspicionem fit, ueluti cum quis donat alicui nauigationem periculosam aggressurus uel iter per uiam facturus belluis seu latronibus seu hostibus infestam, ut si quid humanitus donatori contigerit, firmam habeat donationem qui acceperit: sin autem qui acceperit ante donatorem moriatur, liceat donatori datum repetere. si donatorem eius poeniteat, donationem recipiet, perinde ac si prior decesserit qui donationem accepit. hae mortis causae donationes ad exemplum legatorum per omnia redactae sunt. olim enim erat prudentibus ambiguum utrum donationis an legati instar eam optinere oporteret. et cum utriusque quaedam haberet insignia, donationis nempe et legati, alii quidem donationi, alii uero legato similem eam dicebant. hanc controuersiam dirimens prodiit constitutio principis nostri, quae sanxit per omnia eam fere legatis connumerari. uoculam *fere* ideo addidimus, quia a uinente in uinentem fit. procedat igitur iuxta quae praefata diua constitutione continentur. et in summa mortis causa donatio est cum magis se quis uelit habere, quam eum cui donauerit, magisque rem eum consequi uelit, cui donauerit, quam

οῦντα δωρεὰν Ὅμηρος ὁ θεσπέσιος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τὸν Τηλέμαχον εἰσάγει Πειραίῳ[1]) [διὰ τούτων τῶν ἐπῶν·

Πείραι' οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα
εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε·
εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω
δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.]

2. Μαθόντες περὶ τῆς mortis causa δωρεᾶς εἴπωμεν περὶ 2
τῶν λοιπῶν δωρεῶν, αἵτινές εἰσιν inter uiuos. γίνονται δὲ αὗται, μηδεμίας ἐννοίας ὑποκειμένης θανάτου, αἵτινες ἀπεοίκασι τοῖς ληγάτοις. ταύτας δὲ τὸ πέρας ἐσχηκυίας ὡς ἔτυχεν οὐ δυνατὸν ἀνακαλεῖσθαι. περαιοῦνται δὲ ἡνίκα ὁ δωρούμενος τὴν οἰκείαν δηλώσῃ γνώμην ἐν γράμμασιν ἢ καὶ ἀγράφως. καὶ ὥςπερ ὁ πωλήσας τὸ πραθὲν ἀναγκάζεται traditeúein, οὕτως διάταξις τοῦ ἡμετέρου. βασιλέως τὸν δωρήσασθαι βουληθέντα ἀναγκάζει πάντως παραδοῦναι τὸ δωρηθὲν τὸ τέλειον παρέχουσα τῇ δωρεᾷ, εἰ καὶ μὴ παρηκολούθησεν ἡ traditíωn. οὐ μόνον δὲ τοῦτο ὑπὲρ[2]) τῶν δεχομένων τὰς δωρεὰς ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν[3]) βασιλεὺς ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προσεπενόησεν. οἱ μὲν γὰρ πάλαι βεβασιλευκότες τὰς δωρεὰς ἐμφανεῖς ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων γίνεσθαι παρεκελεύσαντο, εἴγε ἡ δωρεὰ μείζων εἴη τῶν σ̄ νν^{0}. αὐτὸς δὲ ἐθέσπισε μέχρι φ̄ νν^{0} καὶ ἀνεμφάνιστον οὖσαν ἐρρῶσθαι τὴν δωρεάν. ἐξηῦρε δέ τινας δωρεὰς ἃς μηδὲ[4]) δεῖσθαι πράξεως εἶπεν ὑπομνημάτων, εἰ καὶ τῶν φ̄ νν^{0} ὑπερβαίνοιεν τὴν ποσότητα, ἀλλ' ἔχειν αὐτας τὸ ἰσχυρὸν ἐκέλευσεν. πολλὰ καὶ ἕτερα πρὸς πλατυτέραν ἔξοδόν τε καὶ ἰσχὺν ἐξηῦρε

---

1) περαιῶν L^{6}. P. Versùs desunt in M. L^{2}. (L^{1}. de.) et tribus cod. paris. In L^{18}. L^{6}. et P. insunt usque ad 'δάσωνται'. In M. L^{2}. et uno paris. additur 'κεῖνται ἐν τῷ ῥητῷ [Od. 17, 78 sq.] τὰ ἔπη'. item in libris latinis desiderantur. uide sis ergo ne totus hic locus quem unciuis inclusimus expungendus sit. Ceterum Dindorfium sum secutus. In L^{6}. hae insunt uariatates: ἴσμεν. τὰ ἔργα. λόθρα. δάσσωνται.
2) περὶ Vi. R. 3) d. L^{2}. F. 4) μὴ F.

heredem suum. eiusmodi donationem facientem diuinus Homerus in Odyssea Telemachum inducit [hisce uersibus:[1])

Πείραι᾽ οὐ γάρ τ᾽ ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα·
εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ᾽ ἐπαυρέμεν ἤ τινα τῶνδε·
εἰ δέ κ᾽ ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.]

2. 2. Postquam de mortis causa donatione dixerimus, dispiciamus de ceteris donationibus, quae sunt inter uiuos. fiunt hae sine ulla mortis cogitatione, neque legatis comparantur. perficiuntur autem cum donator suam uoluntatem scriptis aut sine scriptis manifestauerit. set et ad exemplum uenditoris qui rem tradere cogitur, principis nostri constitutio donatorem omnino tradere iubet robur donationi praestans, licet traditio non sit secuta. nec tantum id de his in quos conferuntur donationes piissimus princeps noster constituit, sed etiam quid aliud adiecit. qui enim retro regnauerunt principes donationes actis interuenientibus insinuari uolebant, si modo donatio maior CC fuisset solidorum. ipse autem iussit usque ad D solidos et sine insinuatione corroborari donationem. inuenit autem quasdam donationes, quas neque instrumentorum confectione indigere statuit, licet D aureorum quantitatem superauerint, set firmitatem habere decreuit. alia insuper multa ad uberiorem exitum et uim donationum inuenit. haec

[1]) uersus desunt et apud Marcianum (Dig. 39, 6, 1 ex III° Inst.), unde haec sumpta sunt. eos latine sic feere interpretari oportet: Piraee, non enim nouimus qualem res exitum sortientur: si me proci superbi in aedibus clam interficiant et paterna bona sibi diuidant, ego malo id te habere quam quemlibet eorum; sin autem ego eis mortem et parcam seram, tunc id mihi laeto feres domum laetus.

τῶν δωρεῶν. ταῦτα δὲ πάντα ἔστιν εὑρεῖν τὸν ταῖς θείαις αὐτοῦ διατάξεσιν ἐντυχόντα. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι εἰ καὶ τὸ[1]*) τέλειον ἔχοιεν αἱ δωρεαὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γενόμεναι, ἀχάριστος δὲ περὶ τὸν εὐεργετήσαντα ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος ἀποδειχθῇ, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως δέδωκε παρρησίαν ἐκ φανερῶν αἰτιῶν εἰς ἀχαριστίαν ἀναφερομένων ταύτας ἀνατρέπειν· ὥςτε μήτινα τὰ*[2]*) οἰκεῖα πράγματα φιλοτιμίας χάριν εἰς ἕτερον μεταθέντα ὕβριν ἢ*[3]*) ζημίαν τινὰ ὑφίστασθαι παρ' ἐκείνων οἷς ἐδωρήσατο. τοὺς δὲ τρόπους τῶν ἀχαριστιῶν*[4]*) καὶ τὰς ἀγωγάς, δι' ὧν ἀνατρέπονται αἱ δωρεαί, μαθεῖν ἔνεστι τὸν τὴν εἰρημένην διάταξιν ἀναγνόντα. 3. Ἔστι* 3. *καὶ ἕτερον εἶδος τῆς* inter uiuos *δωρεᾶς, ὃ τοῖς μὲν νομικοῖς ἄγνωστον ἦν, διατάξεις δὲ βασιλικαὶ τῶν νομικῶν νεώτεραι ταύτην ἐκαινοτόμησαν. λέγεται δὲ αὕτη π ρ ὸ γ ά μ ο υ*[5]*) δ ω ρ ε ά. ποιεῖται δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ εἰς τὴν μνηστὴν σιωπερὰν ἔχουσαν*[6]*) αἵρεσιν ἐν ἑαυτῇ ὥςτε τότε*[7]*) τὸ κῦρος ἔχειν αὐτήν, ἡνίκα παρακολουθήσωσιν οἱ γάμοι. ὠνόμασται δὲ π ρ ὸ γ ά μ ο υ δ ω ρ ε ὰ*[8]*) διὰ τὸ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ συνοικεσίου γίνεσθαι αὐτήν, οὐδέποτε δὲ μετὰ τὸν γάμον. καθόλου γὰρ πᾶσα*[9]*) δωρεὰ ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ γινομένη μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπηγόρευται. ἀλλὰ γέγονε διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου ἐπιτρέπουσα, ὥςπερ ἐκ τῶν παλαιῶν νομικῶν ἔξεστιν ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ αὔξειν τὴν προῖκα, καὶ εἰ συμβῇ νομισμάτων*[10]*) ἐπιδοθῆναι προῖκα ἑκατόν, ἠδύνατο καὶ μετὰ χρόνον τῆς συστάσεως ἡ γυνὴ ἐπιδοῦναι ἄλλ' ὅσα*[11]*) ἠβούλετο χρήματα καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν προῖκα καὶ δωρεὰν οὐδεὶς ἐκάλει τὸ τοιοῦτον, ὡσαύτως καὶ τὴν πρὸ γάμου*[12]*) δωρεὰν δύνασθαι τὸν ἄνδρα μείζονα ποιεῖν καὶ τοῦ ἑνὸς αὔξοντος μέρους, ἐπέτρεψεν ἐξεῖναι καὶ τῷ ἑτέρῳ τὰ αὐτὰ πράττειν. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα μὲν ἠβούλετο ἡ διάταξις τὸ δὲ τῆς π ρ ὸ γ ά μ ο υ*[13]*) δ ω ρ ε ᾶ ς ὄνομα ἦν τοῖς γινομένοις ἀσύμφωνον, ἐλέγετο γὰρ πρὸ*

---

1) d. L2. F. 2) d. M. 3) ita M. L6.: cet. *καὶ*. 4) *—ίστων* L2. 5) *προγαμιαία* L6. 6) *—σα* Vi. F1. R. 7) ad. ex L2. L6. 8) d. L2. Vi. R. 9) *ἅπασα* Vi.R. 10) *—ματα* Vi. F1. R. 11) *ἂν* ad. Vi. F. R. 12) *προγαμιαίαν* L6. 13) *προγαμιαίας* L6.

autem omnia colligere licet ei qui eius sacratissimas constitutiones perspiciat. illud autem sciendum est, etsi plenissimae sint donationes, quae iuxta praedictum modum fiant, ingratus autem erga benefactorem suum is in quem donatio conlata sit probetur, constitutionem principis nostri permisisse certis ex causis, quae ingratitudinem praeseferant, eas reuocare ita, ut nemo qui beneficii causa res suas in alium contulerit, iniuriam eti acturam ab his patiatur, quibus donauerit. modos autem ingratitudinis et actiones, per quas donationes rescindantur, nosse licet ei qui constitutionem prae-
3. dictam legat. 3. Est et aliud genus inter uiuos donationis, quod prudentibus quidem ignotum erat, constitutiones autem principum prudentibus recentiores introduxerunt. dicitur autem ante nuptias donatio. eam sponsus in sponsam confert, tacitam in se condicionem habentem, ut tum rata sit cum matrimonium sequatur. ideoque appellata est donatio ante nuptias, quia ante matrimonium celebratum fieret, nunquam uero post nuptias. penitus enim omnis donatio constante matrimonio inter uirum et uxorem uetita est. set lata est constitutio diuae memoriae Iustini, qua permittitur, (sicuti a ueteribus prudentibus concessum erat constante matrimonio dotem augere, ueluti si dos data fuerit aureorum centum, poterat et post celebratas nuptias uxor adicere quantam uoluisset pecuniam et dotem augere, et nemo id donationem uocabat), ita et ante nuptias donationem uiro augere, cumque una pars augere posset, et alteri id faciendi tribuit potestatem. set cum haec constitutio disposuisset, inconueniens remanebat nomen »donatio ante nuptias«. dicebatur enim ante nuptias et quae post nuptias fieret; et ideo piissimus princeps noster leges plenissimo fini tradere cupiens

γάμου ἢ μετὰ γάμον γινομένη, ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ἀνελλιπεῖς τὰς νομοθεσίας εἶναι βουλόμενος καὶ πρόσφορα τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι σπουδάζων εἶναι διετύπωσε τὰς τοιαύτας δωρεὰς μὴ μόνον αὔξεσθαι συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν ἀρχήν. εἰ γὰρ συνήφθην ἐγὼ γυναικὶ πρὸς γάμον οὐ ποιησάμενος εἰς[1]) αὐτὴν *πρὸ γάμου δωρεὰν* ἢ[2]) διὰ πενίαν τυχὸν ἢ καὶ ἑτέραν αἰτίαν, νῦν δὲ συστήσασθαι βούλομαι, ἀκώλυτόν εἶναί[3]) μοι τὸ πρᾶγμα, ουκέτι *πρὸ γάμου δωρεὰν* ἀλλὰ *διὰ γάμον δωρεὰν*[4]) ταύτην καλεῖσθαι θεσπίσας. ἐξισούσθω τοίνυν ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ τῇ προικὶ διὰ τούτων καὶ ὥςπερ οὐ μόνον αὔξειν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιδόναι προῖκα μετὰ σύστασιν γάμου δυνατὸν, οὕτω καὶ αἱ διὰ γάμους γινόμεναι δωρεαὶ μὴ μόνον προηγείσθωσαν τῶν γάμων ἀλλὰ καὶ μετὰ σύστασιν αὐτῶν καὶ ἐκ μέρους γινέσθωσαν καὶ ἀρχὴν δεχέσθωσαν. 4. a) Εἰρήκαμεν ἐννόμους κτήσεις τὴν διὰ **usucapíonos** καὶ 4.
τὴν[5]) διὰ μακροῦ χρόνου νομῆς. ζητῶν δέ τις παλαιότερον καὶ ἄλλον εὑρήσει τρόπον ἐννόμου κτήσεως· οὗτος δέ ἐστιν ὁ τῆς προσαυξήσεως. ἐγίνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. **Prîmos**[6]) καὶ **Títios** εἶχον ἐπίκοινον οἰκέτην. ὁ **Prîmos** παρὰ γνώμην τοῦ[7]) **Titíu** τὸν κοινὸν ἠλευθέρωσεν οἰκέτην **uindictą** ἤγουν ἐν διαθήκῃ.[8]) ἐκέλευσεν ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος μὴ μόνον τὸν **Prîmon** μηδὲν[9]) ποιεῖν μηδὲ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττειν τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἀπολλύειν ὅπερ ἐπ' αὐτῷ μέρος εἶχε δεσποτείας, ἀπολλύμενον δὲ τοῦτο ἐπὶ τὸν **Tìtion** ἔρχεσθαι δικαίῳ προσαυξήσεως καὶ ἐξ ἀποτελέσματος μόνον τὸν[10]) **Títion** γίεεσθαι αὐτοῦ δεσπότην. ἀλλ' ἐπειδὴ κάκιστον ἦν τοῦτο παράδειγμα τὸ καὶ τὸν οἰκέτην στερεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τοὺς μὲν φιλάνθρωπόν τι βουλευσαμένους ἐπὶ τῷ οἰκέτῃ δεσπότας ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας τοῦτον[11]) ἐλεῆσαι καὶ δουλείας ἀπαλλάξαι κερδαίνειν, τοῦ μέρους αὐτοῖς[12]) προσαυξανομένου τοῦ οἰκέτου, βασκανίας ἀνάμεστον τὸ τοιοῦ-

1) *πρὸς* Vi. R.: deinde *προγαμιαίαν* L6. 2) d. Vi. R. 3) post u. *πρᾶγμα* reiciunt Vi. R. 4) *ἀ. δ. γ. δ.* de M. 5) *τῆς* M. 6) *Πατρῖμος* hic et deinc. Vi. R. 7) d. L6. Vi. R. 8) *ἐπὶ ἄρχοντος* Vi. R. 9) Ita M. L2. L6.: cet. *οὐδὲν*. 10) d. Vi. R. 11) —*τους* Vi. 12) —*τῶν* Vi.

a) Cf. Epi. 34, 16.

nominaque rebus consequentia esse studens, sanxit eiusmodi donationes non modo augeri, constante matrimonio, set etiam initium accipere. si enim mulieri in matrimonio sim coniunctus, nulla ante nuptias donatione in eam conlata per inopiam forte aut ex alia causa, nunc autem eam constituere uelim, procul impedimento id fieri iussit, nec amplius »ante nuptias« donationem set »propter nuptias« eandem uocari. in his ergo sit donatio ante nuptias doti similis et quomodo non tantum augere et etiam constituere dotem post nuptias celebratas licet, ita et donationes propter nuptias non tantum nuptiis antecedant set etiam post earum celebratio-
4. nem et ex parte fiant et initium sumant. 4. Diximus legitimos adquisitionis modos usucapionem et longi temporis possessionem esse. Si quis tamen quaerat, antiquiorem quoque modum adquisitionis inueniet: idest ius adcrescendi. quod tale erat. Primus et Titius communem seruum habebant. Primus contra Titii uoluntatem communem manumiserat seruum uindicta siue testamento. iure autem ciuili eo casu non tantum inritum erat quod Primus fecerat, set etiam amittebatis partem quam habuerat dominii; amissa autem pars Titio iure adcrescendi quaerebatur, ita ut deinceps Titius solus dominus fieret. set cum pessimo fuerat exemplo et libertate seruum defraudari et humanioribus erga seruum dominis damnum inferri, eos autem qui neque eius misereri neque eum uellent manumittere, lucrari, cum eis portio serui adcresceret, inuidiae plenum eiusmodi ius esse existimans piissimus

τον[1]) κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς θείαν ἐξηῦρεν αὐτῷ[2]) θεραπείας ὁδὸν ἐπινοήσας, δι' ἧς καὶ Prîmos ὁ ἐλευθερώσας καὶ Títios ὁ μὴ συναινέσας καὶ ὁ τὴν ἐλευθερίαν δεξάμενος οἰκέτην τῇ αὐτοῦ χάριτας ὁμολογήσουσι διατάξει. ἐκέλευσε γὰρ τὸν μὲν οἰκέτην πάντως[3]) ἐλεύθερον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οἱ πάλαι νομοθέται πολλὰ καὶ παρὰ τοὺς κοινοὺς κανόνας εἰς σπουδὴν τῆς ἐλευθερίας ἐπενόησαν καὶ τὸν μὲν Prîmon χαίρειν, ἐφ' ᾧ ἡ παρ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἐλευθερία τὸ βέβαιον ἔχει[4]), τῷ δὲ κοινωνῷ φυλάττεσθαι τὸ ἀζήμιον τοῦ τιμήματος ἀποκαθισταμένου αὐτῷ παρὰ τοῦ ἀπελευθερώσαντος καθόπερ ἐπ' αὐτῷ[5]) δεσποτείας ἔχει μέρος, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται νομοθεσίᾳ.

Quibus alienare licet uel non.[6]) Titulus 8.

Ἀναγκαῖον ἐντεῦθεν ἐξαριθμῆσαι παράδοξα θέματα, πότε ὁ δεσπότης τὸ ἴδιον ἐκποιεῖν οὐ δύναται πρᾶγμα καὶ πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης ὀρθῶς ἐκποιεῖν[7]) τὸ μὴ οἰκεῖον· καὶ εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν πότε ὁ δεσπότης οὐ δύναται ἐκποιεῖν. οἷον γυνή τις ἀνδρὶ συναπτομένη πρὸς γάμον ἐπιδέδωκε διάφορα πράγματα λόγῳ προικὸς, ἐπιδέδωκε δὲ καὶ ἀγρὸν καὶ διὰ τῆς traditíonos δεσπότην αὐτὸν ἐποίησε τῆς πάσης προικός. ὁ τοίνυν ἀνὴρ πάντα τὰ ἐπιδοθέντα αὐτῷ ἐν προικὶ ὡς δεσπότης ἐκποιῶν μετατίθησιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα[8]) τὴν δεσποτείαν, τὸν δὲ dotálion[9]) ἀγρὸν ὁ Iúlios νόμος ἐκποιεῖσθαι κωλύει καὶ

---

1) τοῦτο Vi. R. 2) —τὸς L6. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) h. l. 'χαίρειν' scr. Vi. R. 5) ita M. F2.: L2. d. ἐπ': F1. αὐτὸς: Vi. R. ἐπ' αὐτοῦ L6.: καθ' ὅσον αὐτῷ. 6) τίσιν τὸ ἀλλότριον (sic) πρᾶγμα ἔξεστιν ἢ οὔ M. L1. L2. L18.: L1. L18. ad. post 'πρᾶγμα' ἐκποιεῖν. F. 'τίσιν ἀλλοτριοῦν πρᾶγμα ἔξεστιν ἢ οὔχ.' Vi. R. 'τίσιν ἐκποιεῖν ἔξεστιν ἢ οὐχ.': his L6. ad. ἐκποῖειν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα. 7) ita M. Vi. R. cet. —εῖ. 8) λαβόντο L6. 9) ita scr. M. L1.

princeps noster diuinam quandam uiam remedii inuenit, per quam et Primus manumissor, et Titius qui non consenserit, et seruus, qui libertatem acceperit, eius constitutione gratias agere possint. constituit enim seruum omnino esse liberum, cum et ueteres legum latores multa et contra communes regulas fauore libertatis introduxerint, et Primum gaudere, cum libertas ab eo imposita rata habeatur, et socium indemnem conseruari, pretio serui ei a manumissore restituto secundum partem dominii, sicut ipsa constitutione continetur.

Quibus alienare licet uel non. Titulus 8.

Recensenda sunt mira quaedam exempla, quibus dominus rem suam alienare non possit, uel qui dominus non sit recte alienet quod suum non est. et in primis dicamus quando dominus alienare nequeat. ut ecce mulier quaedam uiro in matrimonium coniuncta res complures dotis nomine dedit; dedit etiam fundum et per traditionem omnis dotis uirum dominum constituit. itaque uir utpote dominus quaeque ei in dotem data sunt alienando transfert dominium in accipientem; fundum autem dotalem lex Iulia alienare ei uetat, quam-

ταῦτα δεσπότου ὄντος τοῦ ἀγροῦ. ἀλλ' ὁ μὲν Iúlios νόμος τὰ ἀκίνητα μόνα[1]) πράγματα τὰ[2]) ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διακείμενα ἐκώλυσεν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιεῖσθαι παρὰ γνωμὴν τῆς γυναικός, ὑποτίθεσθαι δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ οὐδὲ συναινούσης ἠδύνατο τῆς γυναικός. ἀλλ' ἐδόκει ἀλόγιστον εἶναι, ὅτι τὴν μὲν ἐκποίησιν, συναινούσης τῆς γυναικὸς, ὀρθῶς ἐποίει, ἔνθα ἀπαλλοτρίωσις ἦν τοῦ πράγματος, τὴν δὲ ὑποθήκην, ἔνθα ἐσώζετο ἡ δεσποτεία ἔτι παρὰ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ κατὰ γνώμην συνεχωρεῖτο[3]) ποιεῖν. ἀλλὰ λέγομεν ὅτι ἐκ τοιαύτης ἐννοίας ὁρμηθεὶς ἦλθεν ἐπὶ τοῦτον τὸν λογισμὸν ὁ νόμος. ᾔδει γὰρ ὁ νόμος ὅτι λεγομένης ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιήσεως τῇ γυναικὶ[4]) τοῦ dotalíu κτήματος καὶ πρὸς αὐτὴν συμβαίνει τὴν ἀκοὴν ἐκταράττεσθαι τὴν γυναῖκα καὶ συναινεῖν οὐκ ἀνέχεσθαι. εἰ δὲ περὶ ὑποθήκης εἴπῃ τι ὁ ἀνὴρ, εὐκόλως[5]) ἡ γυνὴ γενήσεται πρὸς πειθώ. εἰκότως οὖν τὸ μὲν τῆς ὑποθήκης διὰ τῆς οἰκείας ἠσφαλίσατο νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἐκποιήσεως εἴασε τῇ δυσχερείᾳ τῆς γυναικός. ὁ τοίνυν Iúlios τὴν μὲν παρὰ γνώμην τῆς γυναικὸς ἐκποίησιν ἐπεῖχε, τὴν δὲ ὑποθήκην ἐκώλυσεν εἰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτῆς ἐγένετο καὶ χώραν εἶχεν ἐπὶ μόνων[6]) τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀκινήτων πραγμάτων. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς ἐπωφελεστάτῃ διανοίᾳ τὰ δύο μετατέθεικεν· ἐκέλευσε γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κτημάτων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀπηγορεῦσθαι τῷ ἀνδρὶ ἐκποίησιν καὶ ὑποθήκην τῶν προικιμαίων πραγμάτων εἰ καὶ τοῖς γενομένοις ἡ γυνὴ συναινεῖ, ἵνα μὴ τὸ τῆς γυναικείας[7]) φύσεως σαθρὸν ἀπώλειαν τοῖς αὐτῆς[8]) πράγμασιν ἐμποιήσῃ.[9])

1. Νῦν χρὴ λέγειν πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης δύναται ἐκποιεῖν. 1. τοῦτο δὲ προβαίνει, ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐδανεισάμην παρά σου ἕκατον νομίσματα· ἐνεχύρασά[10]) σοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν συμφωνήσας, ὥςτε ἐξεῖναι ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος κἀμοῦ μὴ καταβαλόντος τὸ χρέος διαπιπράσκειν[11]) τὸ ἐνέχυρον. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ creditωr μὴ ὢν δεσπότης καλῶς ἐκποιεῖ. ἀλλ' ἐάν

---

1) d. Vi. R. 2) d. L1. L2. F. 3) τοῦτο ad. Vi. R. 4) περὶ add. cet.: de M. L6.: qui d. et 'τῇγυν.' 5) εὔκολος F2. 6) M.: cet. —ον. 7) —κὸς Vi. R. 8) ita ex Vi. R.: cet. —τοῖς. 9) —σαιτο. L6. Vi. R. 10) ita cum L1. L2. F2. scripsi: M. 'ἐνεχύρισα' (—χείρισα L6.) R. cj. '—χυρίασά', perperam. 11) πιπρ. Vi. R.

uis ipse fundi dominus sit. set lex Iulia res soli, quae in Italia sunt, alienare uetuit a uiro contra uxoris uoluntatem; obligare autem eas, ne consentiente quidem uxore, uir poterat. set absurdum uisum est recte eum uendere, consentiente uxore, posse, ubi rei alienatio locum habet, hypothecam autem, qua dominium adhuc apud uirum seruabatur, ne uoluntate quidem uxoris constituere posse. set admonendi sumus hac ratione ductam legem ita disposuisse. probe enim nouerat legislator, si de fundi dotalis alienatione a uiro uxori sermo fieret, fore ut, eius rei mentione facta, conturbaretur mulier neque consentire pateretur: sin autem de hypotheca uir loqueretur, facilius mulierem iri persuasum. iure igitur hypothecae prohibitionem lege sua confirmauit, quod uero ad alienationem, id ipsius uxoris animo difficiliori reliquit. lex igitur Iulia alienationem contra uxoris uoluntatem uetuit; hypothecam autem etiam si ex eius fieret uoluntate prohibuit; ipsaque in italicis tantum praediis locum habebat. noster uero princeps optima usus ratione utrumque mutauit: iussit enim non solum in italico solo set etiam in prouinciali alienationem et hypothecam uiro praediorum dotalium etiam consentiente uxore non esse permittendam, ne muliebris sexus fragilitas
1. peruiciem eius rerum adferret. 1. Nunc est dicendum quando qui non sit dominus alienare possit. id procedit ueluti in eiusmodi exemplo, mutuos a te accepi aureos C; obligaui tibi fundum meum eo pacto ut tibi liceret, si intra annum non soluerem, pignus uendere. hoc enim casu creditor, licet dominus non sit, recte alienat. set si quis suptilius inquirat, non

τις ἐξετάσῃ τὸ ἀκριβὲς, οὐ γίνεταί τι παράδοξον. δοκεῖ γὰρ ὁ debítωr *πιπράσκειν ὁ καὶ*[1]) *δεσπότης ὢν αὐτῷ*[2]) *τούτῳ ᾧ διὰ συμφώνου συγχωρεῖ τῷ* credítori *τὸ πιπράσκειν ἀγνωμοσύνης γινομένης περὶ τὴν τοῦ χρέους ἀπόδοσιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν οἱ* credítores *εἶχον τύπον τινὰ καθ' ὃν ἐπετέτραπτο αὐτοῖς πιπράσκειν τὰς ὑποθήκας ἤτοι τὰ ἐνέχυρα. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις οὐδὲ τοὺς δανειστὰς ἐμποδίζεσθαι βούλεται περὶ τὴν τῶν ἐπωφειλομένων ἀπαίτησιν οὐδὲ τοὺς χρεώστας προπετῶς καὶ ἀνεξετάστως τῶν οἰκείων ἐκπίπτειν πραγμάτων. ῥητὸν οὖν ἐπενόησε τῶν ἐκποιήσεων τρόπον δι' οὗ τρόπου ἡ τῶν ἐνεχύρων δύναται προϊέναι πρᾶσις. ἥτις διάταξις ἑκάτερον εὐεργέτησε τόν τε χρεώστην καὶ τὸν δανειστήν. τοὺς δὲ τρόπους καθ' οὓς ταῦτα γίνεσθαι δυνατὸν*[3]) *ἔξεστι λαβεῖν αὐτὴν ἀναγνόντα τὴν θείαν*[4]) *νομοθεσίαν.* 2. *Ἔστιν εὑρεῖν* 2 *καὶ ἄλλον δεσπότην*[5]) *οὐ δυνάμενον ἐκποιεῖν τὰ*[6]) *πράγματα, οἷον ὁ* púpillos *ἢ*[7]) pupílla *οὐ δύνανται ἐκποιεῖν τὰ ἑαυτῶν*[8]) *πράγματα* sine tutoris auctoritate, *δι' ὃ οὐδὲ δανείζουσιν. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ὅρος δανείου ἐστι τὸν λαβόντα γίνεσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος. διὰ τοῦτο εἶπον τὸ λαβόντα*[9]) *γίνεσθαι*[10]) *δεσπότην, ἵνα φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο εἶπον γίνεσθαι ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα φύγω δωρεάν· ἐπὶ γὰρ ταύτης οὐκ ἔστιν ἔνοχος ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος, ἵνα μὴ τὴν χρείαν ἀνέλω τοῦ δανείου. εἰ γὰρ ἠναγκάζετο ὁ δανεισάμενος αὐτὰ διδόναι, ἅπερ ἔλαβε, περιττὸν ἦν τὸ δανείζεσθαι δανείζεται δὲ οὐ πάντα*

---

1) d. Vi. R. 2) ita Vi. R.: cet. '—*τὸ*'. 3) *γίνεται* L6. 4) *τὸν ταύτην ἀναγν. τ. θ. ν. ἔστιν εὑρεῖν* Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *οἰκεῖα* de. M.: add. cet. 7) *ἢ* ad. cum Vi. R. 8) *οἰκεῖα* Vi. R. *ἑαυτ. τὰ πρ.* L1. L2. F. *ἐκπ. πράγ.* L6. 9) *λαμβάν.* Vi. R. *τὸν λ.* libri et ed. praet. M.: *τὸ τὸν λ.* L1. 10) *γενέσθαι* M.: '*τὸ τὸν λ. γ. δ.*' L1. Vi. R. *τὸ λ.* M. *τὸν λ.* F.

est id mirandum: uidetur enim debitor ipse, qui dominus est, uendere, eo quod per pactum creditori id uendere concesserit, si neglegens foret circa debiti solutionem. set olim creditores formam quandam habebant, per quam licebat eis res pignere hypothecaue obligatas uendere. Constitutio autem lata est principis nostri quae neque creditores in iure suo persequendo impediri uult, neque debitores temere et inopinate res suas amittere. ideoque certum constituit modum uenditionis, per quem pignerum distractio procedere debeat. quae constitutio utrique profuit, debitori nempe et creditori. modos autem per quos id fieri potest licet ei nosse, qui eam sacratissimam legat constitutionem.

2. 2. Alius quoque deprehendi potest qui, cum dominus sit, nequeat res alienare: ut ecce pupillus pupillaue sine tutoris auctoritate res suas alienare non possunt, quare neque mutuum dant. quid autem hoc sibi uelit dicere oportet: haec in primis perspecta habeas. mutui definitio est accipientem dominum fieri, teneri autem nobis non in idem, set in tantundem eiusdem generis. ideo dixi »accipientem dominum fieri« ut usumfructum ac depositum excluderem; in hisce enim dominus non fit qui accipit. ideo rursus dixi: »ut nobis obligetur«, nempe ut excluderem donationem, in qua qui eam accipit non tenetur. ideo denique dixi »non in idem set in tantundem eiusdem generis«, ne utilitatem mutui tollere uidear; si enim cogeretur creditor eadem restituere quae accepisset, superuacuum foret pecuniam mutuari. uerum enim-

τὰ πράγματα ἀλλὰ τὰ[1]) pondere numero mensura.[2]) καὶ pondere μέν ἐστιν οἷον χρυσὸς ἄργυρος μόλυβδος κασσιτερὸς κηρὸς χαλκὸς πίσσα καὶ ὅσα τοιαῦτα· numero δὲ[3]) ὅσα ἐν ἀριθμῷ ἐστιν, οἷον οἱ λεπτοὶ νοῦμμοι.[4]) mensura οἷον σῖτος κριθὴ καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τό προκείμενον. εἰρήκαμεν τὸν púpillon μὴ δύνασθαι sine tutoris auctoritate ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν, ὅτι[5]) ἐδάνεισε παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ἆρα ἔρρωται τὸ δάνεισμα; καὶ[6]) λέγομεν ὅτι[7]) οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ δανείου ὁ λαβὼν γίνεται δεσπότης, οὐ γίνεται δὲ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ púpillos ἐκποιεῖν οὐ[8]) δύναται δίχα τοῦ ἐπιτρόπου. οὐκοῦν οὐδὲ συνέστη τὸ δάνεισμα, οὐδὲ ἔνοχος ἐγένετο ὁ λαβών. τί οὖν; ἕξει ὁ púpillos τὴν in rem ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν νούμμων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δανεισθέντων. ταῦτα μὲν[9]), ἐν ᾧ[10]) φαίνονται οἱ νοῦμμοι· εἰ δὲ ὁ λαβὼν mala fide ἐδαπάνησεν αὐτοὺς, τουτέστιν εἰδὼς ὅτι púpillós ἐστιν ὁ δανείσας, κατασχεθήσεται τῇ ad exhibendum. ἐφ' ὧν γὰρ φαινομένων κινεῖται ἡ in rem, ἐπὶ τούτων κρυπτομένων ἢ mala fide δαπανηθέντων χώρα τῇ ad exhibendum. εἰ δε ἀναλώθησαν bona fide, τουτέστι τοῦ δανεισαμένου νομίσαντος ἔφηβον εἶναι τὸν δανείσαντα, τότε ἡ[11]) in rem κινεῖσθαι οὐ δύναται, οὐδὲ γὰρ φαίνονται οἱ νοῦμμοι, οὔτε μὴν ad exhibendum, ἐπειδὴ οὐδὲ κρύπτονται οἱ νοῦμμοι, οὐδὲ μὴν mala fide δεδαπάνηνται.[12]) τί οὖν γενήσεται, ἵνα μὴ τὸ ὑπερ τοῦ pupíllu εἰσενεχθὲν νόμιμον εὑρεθῇ τρεπόμενον εἰς βλάβην αὐτοῦ καθὸ οὐδεμία αὐτῷ παρέχηται[13]) ἀγωγὴ ἐκ τῶν νομικῶν[14]) κανόνων; λοιπὸν δοθήσεται αὐτῷ ὁ condictícios καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησε ἡ τῶν χρημάτων ἀπαρίθμησις, τουτέστι τὸ συστῆναι[15]) δάνεισμα καὶ γενέσθαι τὸν δανει-

---

1) in ad. Vi. R. 2) 'τουτέστιν ὅσα ἐστὶν ἐν σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ καὶ μέτρῳ' glossema redolent, cum et libri mire discrepent, et a M. absint, qui tamen hic corruptus est. 3) d. M. 4) noculam »in« omisi: locus deest in L1. et L2.: pro sequentibus L6. habet: οἷον οἶνος ἔλαιον καὶ τὰ ὅμοια. 5) ὅτε cj. R. 6) d. M. 7) d. Vi. R. 8) οὐ δύν. ἐκπ. M. F2.: pro sq. L6.: sine tutoris auctoritate. 9) addidi ex Vi. R. 10) τότε, ὅτε M. m. 2a. 11) addidi ex Vi. R. 12) —ηται Vi. 13) περιέχ. Vi. scripsi ad fidem L6.: cet. —εται. 14) —μίμων L6. Vi. R. 15) τὸ ad. Vi. R.

uero non omnes res mutuo dantur, set quae pondere numero mensuraue consistunt. pondere quidem, ueluti aurum argentum plumbum stamnum cera aes pix et cetera id genus: numero, quotquot numerari solent, ut ecce parui nummi: mensura autem ueluti frumentum hordeum et cetera eiusmodi. cum haec tibi perspecta habeas, uide quae inde sequantur. diximus pupillum absque tutoris auctoritate suas res alienare non posse. quid ergo si contra uoluntatem tutoris mutuum dedit, num ratum habebitur? nequaquam sane. si enim, qui rem mutuo accipit, eius dominus fieri solet, hoc in casu non fit, cum pupillus absque tutore alienare non possit. igitur neque constitit mutuum, neque tenetur qui accepit. quid ergo est? pupillus actionem in rem ad nummos uindicandos habebit quos credidit, sicubi extent; sin autem qui eos accepit mala fide consumpsit, idest probe sciens pupillum esse qui credidisset, actione ad exhibendum tenebitur. quibus enim extantibus, in rem intendi solet, iisdem latentibus seu mala fide consumptis, ad exhibendum actioni locus fit. sin autem bona fide sunt consumpti, scilicet cum is cui mutuum datum est putaret puberem esse qui crederet, tunc in rem intendi non potest, neque enim nummi extant, neque ad exhibendum, namque nec conditi sunt nummi neque mala fide consumpti. quid ergo fiet ne ius quod fauore pupilli est introductum in ipsius uertatur perniciem, si nulla ei competat ex prudentium regulis actio? reliquum est ut ei condictio detur et quod pecuniae numeratione non est effectum, scilicet ut mutuum constitueretur et accipiens teneretur con-

σώμενον ὑπεύθυνον τῷ condicticíῳ, τοῦτο ποιεῖ ἡ bonae fidei δαπάνη. τίκτεται γὰρ κἀνταῦθα ὁ condicticios. τί δὲ ὅτι[1]) ἐκ τοῦ ἐναντίου[2]) δέδωκέ τις πρᾶγμα ἀνήβῳ sine tutoris auctoritate; δεσπότης γίνεται ὁ púpillos· οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος φθονεῖ αὐτῷ αὔξοντι τὴν οἰκείαν περιουσίαν καὶ sine tutoris auctoritate. τί οὖν ὅτι[3]) ὁ χρεώστης τοῦ pupíllu κατέβαλεν αὐτῷ τῷ pupíllῳ τὸ χρέος; ὅτι μὲν δεσπότης ἐστὶν[4]) ὁ ἄνηβος τῶν καταβληθέντων συνωμολόγηται, ἄρα δὲ ὁ debítωr ἠλευθέρωται τῆσ ἐνοχῆς; καὶ[5]) λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς.[a]) εἰ γὰρ εἴπωμεν ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρεώστην, εὑρίσκεται ἐκποιῶν τὴν ἐνοχὴν ὁ púpillos, ἐξ ὧν λαμβάνει τὸ χρέος sine tutoris auctoritate, ὅπερ κεκώλυται. ὥςτε οὖν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ χρέους ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις ἀναγκαία· ἐὰν γὰρ παρὰ[6]) γνώμην αὐτοῦ καταβληθῇ, ὁ χρεώστης οὐκ ἐλευθεροῦται. καὶ τοῦτο σαφεστάτῃ διατάξει ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν διετύπωσε βασιλεὺς ἀντιγραφείσῃ πρὸς τοὺς Καισαρείας[7]) σχολόγους ἀπὸ suggestíonos Tribunianû[8]) τοῦ ὑπερφυεστάτου κοιαίστορος, ἐν ᾗ παρεκελεύσατο[9]) τὸν debítora τοῦ ἀνήβου ἐπὶ τὸν ἐπίτροπον ἢ τὸν curátora[10]) αὐτοῦ (οἶδας γὰρ ὅτι καὶ ἄνηβος curatoreúetai) οὕτω καταβαλεῖν ὀφείλειν, ὥςτε πρότερον ἀπόφασιν γενέσθαι δικαστοῦ δίχα πάσης δαπάνης ἐπιτρέπουσαν γίνεσθαι τὴν καταβολήν. τούτου δὲ παρακολουθήσαντος καὶ ἀποφηναμένου τοῦ δικαστοῦ καὶ τοῦ debitoros καταβαλόντος, τὸ ἀμέριμνον ὁ καταβαλὼν ἔχει, οἷα τοῦ χρέους ἀπαλλαγείς. εἰ δὲ παρὰ τὴν εἰρημένην διατύπωσιν ἡ τοῦ χρέους γένηται καταβολή, τὰ δὲ καταβληθέντα χρήματα σώζεται παρὰ τῷ pupíllῳ ἢ λαβὼν ταῦτα ἐδαπάνησε καὶ ἐντεῦθεν ὠφελήθη αὐτὸς ἤγουν ἡ αὐτοῦ περιουσία (τυχὸν γὰρ οἰκίαν ἀνώρθωσεν ἢ ἰδίους ἄγρους ἐφιλοκάλησεν ἢ διδασκάλοις παρέσχε μισθοὺς ἢ credítorsin κατέ-

---

1) ὅτε F. R.: ἐστιν L^6. 2) εἰ ad. F^2. 3) ita M. L^6. Vi.: cet. ὅτε. 4) d. L^1. L^2. L^6. Vi. 5) d. Vi. R. L^1. L^2. 6) μὴ κατὰ Vi. R. 7) Καίσαρος L^6. 8) ita L^2. 9) τῷ ἐπιτρόπῳ ἢ τῷ κουράτορι L^1. L^2. Vi. R. 10) haec d. Vi. R.

a) Cf. Gai. 2, 84 et quae monuimus Rendic. Ist. Lomb. XVI, 581.

dictione, id bonae fidei consumptio faciet. oritur enim et inde condictio. quid autem iuris est si ex contrario dedit quis rem pupillo sine tutoris auctoritate? dominus fit pupillus; neque enim obstat ei ius quo minus patrimonium suum augeat, quamuis sine tutores auctoritate. quid igitur si debitor pupilli eidem pupillo debitum soluat? dominum pupillum pecuniae solutae fieri constat; an et debitor obligatione liberabitur? et magis est ut negemus. si enim diceremus debitorem liberari, pupillus obligationem alienare uideretur, eo quod debitum sine tutoris auctoritate reciper, idque uetitum est. itaque in debiti solutione tutoris consensus adhibendus est; si enim contra eius uoluntatem soluatur, non liberatur debitor. idque euidentissima constitutione piissimus princeps noster sanxit, quam ad Caesareenses aduocatos ex suggestione Tribuniani uiri eminentissimi quaestoris rescripsit, qua disposuit debitorem pupilli tutori uel curatori eius (scis enim etiam pupillum interdum in cura esse) ita soluere debere, ut prius sententia iudicialis sine ulla impensa celebrata permittat solutionem fieri. quo subsecuto, si et iudex pronuntiauerit et debitor soluerit, securus debitor erit utpote debito liberatus. sin autem contra praefatam constitutionem debiti solutio fiat, resue solutae apud pupillum saluae manserint, uel haec accipiens consumpserit, et inde sibi ipse uel patrimonio suo commodum quaeserit, (forte enim aedes restaurauit, uel fundos suos commodius excoluit, uel magistris mercedem impendit, uel creditoribus suis soluit) nihilo-

βαλεν) οὐδὲν μὲν[1]) *ἧττον καὶ οὕτως ἔχει ὁ ἄνηβος ἐρρωμένην κατὰ τοῦ* debítoros *τὴν ἀγωγήν, πειρώμενος δὲ ταύτην κινεῖν καὶ τὸ χρέος ἀπαιτεῖν ἐκβληθήσεται διὰ τῆς τοῦ δόλου*[2]) *παραγραφῆς. εἰ δὲ λαβὼν ταῦτα ἀσώτως ἐδαπάνησε καὶ οὐκ ἐπωφελῶς, ἢ κλοπὴν ἐπ' αὐτοῖς ὑπέστη, ἀπαιτήσει τὸ χρέος τὸν χρεώστην ἐξ ἀρχῆς, οὐδεμίας ἀντικειμένης παραγραφῆς. καταδικάζεται γὰρ ἀμάχως ὁ* debítωr, *ἐπειδὴ προπετῶς* sine tutoris auctoritate *καὶ οὐ κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐποιήσατο*[3]) *τὴν καταβολήν.*[4]) *οἱ ἄνηβοι* sine tutoris auctoritate *καταβάλλειν οὐ δύνανται· οὐ*[5]) *γὰρ μετατιθέασιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἄδειαν τοῦ*[6]) *ἐκποιεῖν* sine tutoris auctoritate *τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν γενήσεται ὁπότε κατέβαλον καὶ οὐκ ἠλευθερώθησαν τοῦ χρέους, οἷα μὴ ποιήσαντες δεσπότην τῶν νούμμων τὸν λαβόντα; καί φαμεν ὅτι, φαινομένων μὲν αὐτῶν, ἕξουσι τὴν* in rem, *κρυπτομένων δὲ ἢ* mala fide *δαπανηθέντων, τὴν* ad exhibendum. *εἰ δὲ* bona fide *ἐδαπανήθη (ὁ γὰρ* credítωr *νομίσας αὐτοὺς ἐφήβους εἶναι ταῦτα ἐδαπάνησεν), ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν*[7]) in rem *μὴ φαινομένων αὐτῶν, ἀργεῖ καὶ ἡ* ad exhibendum, *μήτε γενομένου κακίστου δαπανήματος μήτε μὴν κρυπτομένων τῶν νούμμων, τότε ἐξ ἀποτελέσματος ἐλευθερωθήσεται τοῦ χρέους ὁ* púpillos *καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησε* sine tutoris auctoritate *ἡ γενομένη ἀπαρίθμησις, τοῦτο ἀποτελεῖ ἡ* bona fide *δαπάνη.*

Per quas personas nobis adquiritur.[8]) Titulus 9.

Πάντα τὰ εἰρημένα εἴτε ἐν πράγμασιν εἴτε ἐν ἀγωγαῖς προςπορίζεται[9]) *ἡμῖν οὐ μόνον δι' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων,*

---

1) d. Vi. R. 2) dólu L[1]. M. 3) *—ήσε* Vi. R. 4) *καὶ* ad. Vi. R. 5) *οὐδὲ* Vi. R. 6) d. Vi. 7) adderem '*κινεῖν*'. '*ἡ* in rem' l. L[6]. 8) *διὰ ποίων προσώπων ἡμῖν προσπορίζεται* [*προσπορίζονται* M.] add. libri. 9) *—ζονται* Vi. R.

minus ualidam habebit pupillus contra debitorem actionem: si uero ea experiatur et debitum petat, exceptione doli mali repelletur. si uero ea accipiens libidinosius consumpserit uel certe inutiliter uel furto amiserit, debitum rursus a debitore petiet, nulla summouendus exceptione: condemnabitur enim omnimodo debitor cum temere sine tutoris auctoritate nec secundum constitutionis principis nostri tenorem solutionem fecerit. pupilli sine tutoris auctoritate soluere nequeunt, non enim transferunt in accipientem proprietatem, cum ipsi nullam habeant facultatem res suas sine tutoris auctoritate alienandi. quid ergo fiet, si modo soluerint neque liberati fuerint, quippe qui accipientem nummorum dominum facere non potuerint? et dicimus, extantibus quidem nummis, actionem in rem habere, latentibus autem seu bona fide consumptis, actione ad exhibendum experiri posse. sin autem bona fide sunt consumpti, creditor enim putans eos puberes esse eosdem consumpsit, uindicari non possunt, cum non extent, et actio quoque ad exhibendum cessat, cum nec male consumpti sint neque lateant nummi; tunc ex euentu debito liberabitur pupillus et quod non effecerit sine tutoris auctoritate facta solutio, id bona fide consumptio adimplebit.

Per quas personas nobis adquiritur. Titulus 9.

Omnia quae diximus, siue in rebus siue in actionibus consistant, adquiruntur nobis non solum per nosmet ipsos,

οὓς ἔχομεν in potestate, *καὶ δι' ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν* usúfructon, *καὶ δι' ἐλευθέρων προσώπων καὶ οἰκετῶν ἀλλοτρίων, οὓς* bona fide *νεμόμεθα νομίζοντες ἡμετέρους εἶναι οἰκέτας. περὶ δὲ ἑνὸς ἑκάστου ἐπιμελέστερον σκοπήσωμεν.* 1. 1.

Κατὰ πρώτην τάξιν προςπορίζουσιν ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ in potestate *τοῦτο μὲν ἄρρενες τοῦτο δὲ*[1]) *θήλειαι. ἀλλὰ πάλαι μὲν τὸ ὁθενδήποτε εἰς αὐτοὺς περιελθὸν προςεπόριζον ἡμῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς ὑπεξουσίους, ἐξῃρημένων τῶν* canstrensíων pecuλίων, *καὶ οὕτως ἐγίνετο ταῦτα τῶν γονέων τὰ ὑπὸ τῶν παίδων προςπορισθέντα, ὥςτε αὐτοῖς πᾶσαν ἐξουσίαν προσιέναι*[2]) *τὸ ὑφ' ἑνὸς υἱοῦ ἢ ὑπὸ μιᾶς θυγατρὸς προςπορισθὲν ἑτέρῳ παιδὶ ἢ ἐξωτικῷ δωρήσασθαι ἢ πωλῆσαι ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ μεταγαγεῖν. ὅπερ ἀπάνθρωπον εἶναι δόξαν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν γενικῇ διατάξει τὴν προσήκουσαν ἐδέξατο θεραπείαν, δι' ἧς καὶ τῶν παίδων ἐφείσατο καὶ τοῖς πατράσι τὸ ἐποφειλόμενον ἐφύλαξεν.*[a]) *ἐκέλευσε γὰρ εἰ μὲν ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς προςγένηταί τι τῷ ὑπεξουσίῳ, οἷον τοῦ πατρὸς τυχὸν δωρησαμένου ἢ ἑτέρως ὁπωςδήποτε εἰς αὐτὸν μεταθέντος, ὥςτε*[3]) *τοῦτο κατὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς κρατοῦν*[4]) *ὅλον προςπορίζεσθαι τῷ πατρί. οὐδεὶς γάρ ἐστι φθόνος, ὅπερ ἐκ τῆς*[5]) *τοῦ πατρὸς προφάσεως ἦλθεν εἰς αὐτόν, τοῦτο παλινδραμεῖν*[6]) *ἐπὶ τὸν πατέρα, ὅπερ δὲ ἐξ ἄλλης αἰτίας ὁ ὑπεξούσιος ἐκτήσατο, τούτου τὸν μὲν* usúfructon *προςπορίζεσθαι τῷ πατρί, τὴν δὲ δεσποτείας, μένειν*[7]) *παρὰ τῷ παιδί. ἄδικον γὰρ τὸ*[8]) *πολλοῖς καμάτοις*[9]) *ἢ δεξιότητι τύχης τινὶ*[10]) *προςγενόμενον ἑτέρῳ*[11]) *τοῦτο παρασχεῖν καὶ ὀδυρμῶν αἴτιον γενέσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν κτησαμένῳ. λυπεῖ γάρ τινα οὐχ οὕτω τὸ μὴ κτηθέν, ὡς τὸ μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαιρηθέν.*[12]) 2. *Ἐπειδὴ*[13]) *δὲ καὶ* 2.
πρὸ τῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως ἥν τινα

---

1) *καὶ* ad. L1. L2. F. 2) *—εἶναι* L6. Vi. F1. R. 3) *ὡς* Π. 4) d. M. '*κρατῆσαν ἔθος*' Π. 5) d. F. L1. L2. set. hab. M. Π. 6) *—δρομεῖν* Π. L6. 7) *ἡ δὲ δεσπ. μενέτω* L6. Vi. F1. R. 8) *τοῖς* L1. L2. F. 9) *ἐκ πολλῶν καμάτων ἢ δεξιότητος* Π. 10) d. Π. 11) *—ροις* Π. 12) *—θῆναι.* F 13) *ἐπεὶ* Vi. R.

a) Cf. tractatus de Peculiis c. 6. (Heimb. *Ἀν.* II 255 sq.)

set etiam per eos, quos in potestate habemus et per alienos seruos, in quibus usumfructum habemus et per liberas personas et per alienos seruos, quos bona fide possidemus, nostros esse seruos eos existimantes. de quibus singulis diligentius
1. dispiciamus. 1. Et in primis adquirunt nobis liberi nostri, qui in potestate nostra sunt, tam masculi quam feminae. set olim quidem quidquid ad eos peruenerat nobis, quorum iuri erant subiecti, adquirebant (exceptis castrensibus peculiis): et ita parentium fiebant, quae a liberis adquirerentur, ut esset eis licentia quod per unum filium uel unam filiam esset quaesitum, alii liberorum uel extraneo donare uel uendere uel quomodocumque transferre. quod cum inhumanum esse piissimo nostro principi uideretur, generali constitutione competens adhibuit remedium, per quod et liberis pepercit et patribus debitum reseruauit. iussit enim si quid ex re patris ei obueniat, qui sit in potestate, ueluti patre donante seu alio quolibet modo in eum transferente, id secundum antiquam obseruationem totum parenti adquiri; (nulla enim inuidia est, si quod ex patris occasione profectum sit, id simili modo ad patrem reuertatur): quod autem alia ex causa filiusfamilias sit adeptus, eius quidem usumfructum patri quaeri, dominium autem apud filium manere. iniquum est enim quod plurimis laboribus uel prospera fortuna alicui adcessit id alii cuidam praestare et luctuosum ei procedere, qui ab initio nactus est. non adeo enim quis contristatur cum nihil adquisierit, quam
2. cum id quod sit adeptus amiserit. 2. Cum et ante piissimi imperatoris nostri constitutionem quaedam essent quae patris

μὴ προςποριζόμενα τῷ πατρὶ οἷον τὰ μητρῷα[1]) *καὶ τὰ ἀπὸ γάμων κερδαινόμενα. ἦν δὲ καὶ διάταξις λέγουσα ἐξεῖναι τῷ πατρὶ* emancípaton *ποιοῦντι τὸν παῖδα τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀπροςπορίστων πραγμάτων παρακατέχειν*[2]) *λόγῳ δεσποτείας, ὡσανεὶ τίμημα λαμβάνοντι*[3]) *τῆς* emancipatíonos. *καὶ συνέβαινέ τι ἀπάνθρωπον, ὅτι ἡ* emancipatíωn *ἡ διὰ τιμὴν τῷ ὑπεξουσίῳ παρεχομένη*[4]), *καθὸ αὐτεξούσιον αὐτὸν ἀποτελεῖ*[5]) *εἰς ζημίαν αὐτοῦ περιετρέπετο, τῶν γὰρ οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων, τῆς οὐσίας αὐτοῦ μειουμένης. ὅθεν διετύπωσεν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς μηκέτι τὸ τρίτον τῆς δεσποτείας τῶν τοῦ παιδὸς ἀπροςπορίστων πραγμάτων τὸν πατέρα παρακατέχειν ἀλλὰ τοῦ ἡμίσεως μέρους τὸν* usúfructon. *τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ἀμείωτος ἡ τοῦ παιδὸς μένει περιουσία*[6]) *παρὰ τῷ παιδὶ καὶ τοῦ ἡμίσεως μέρους τὸν* usúfructon *λαμβάνων ὁ πατὴρ ὀνόματι μείζονος*[7]) *μέρους χαίρει τιμηθείς· ἀντὶ γὰρ τρίτου τὸ ἥμισυ λαμβάνει.* 3. *Οὐ μόνον δὲ*[8]) *ὑπεξούσιοι* 3. *παῖδες ἡμῖν προςπορίζουσιν, ἀλλὰ γὰρ*[9]) *καὶ οἱ ἡμέτεροι οἰκέται, εἴτε κατὰ* traditíona *λάβωσί τι, εἴτε ἐπερωτήσωσιν, ἢ ἐξ ἑτέρας οἱαςδήποτε κτήσωνται αἰτίας. τοῦτο γὰρ καὶ ἀγνοοῦσι καὶ*[10]) *τὸ μεῖζον καὶ*[11]) *μὴ βουλομένοις προςπορίζεται τοῖς δεσπόταις· ὁ γὰρ οἰκέτης οἷα ὑπεξούσιος ὢν οὐδὲν ἴδιον ἔχειν δύναται. ὑπέξελε*[12]) *τὴν κληρονομίαν. εἰ γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑπό τινος γραφῇ κληρονόμος, οὐχ ἑτέρως ταύτην κτᾶσθαι δύναται, εἰ μὴ κατὰ κέλευσιν ἡμῶν*[13]) aditeúsῃ,[a]) *ἐπειδὴ γὰρ*[14]) *ἐνδέχεται μείζονα εἶναι τῶν ἐν ὄψει*[15]) *κερδῶν τὰ λανθάνοντα βάρη.*[16]) *ἄτοπον δὲ*[17]) *ἦν ἀγνοοῦντας ἡμᾶς ἤγουν καὶ ἄκοντας ἐπιζήμιον ὑπεισιέναι κληρονομίαν. διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς κτήσεως*

---

1) *ματρῷα* Vi. R. 2) *κατέχ.* Vi. R. 3) scripsi L6. qui habet *λαβόντι*: cet. —*οντα.* 4) *διδομένη τῷ ὑπ.* Vi. F. 5) *ποιεῖ* Vi. R. 6) *περ. μέν.* Vi. F. R. 7) Ita sane cum L1. L2. L6. et F2.: —*ζονι μέρους* M.: —*ζονος* F1.: —*ζονι* om. subst. Vi. R. 8) *οἱ* ad. Vi. R. 9) d. Vi. R. 10) *κατὰ* M. m. 1 a. *ὅτι καὶ* Vi. R. *ὅ, τι* G. 11) d. Vi. R. 12) *ἔξ.* Vi. R. 13) M.: cet. *ἐμὴν.* 14) d. Vi. R. 15) *φερομένων* ad. Epi. 16) *καὶ μὴ φαινόμενα* Vi. R.: *ταύτην παραιτεῖσθαι* ad. L6. 17) *γὰρ* L6.

a) Cf. Epi. schol. 2 ad. 33; 46.

adquisitionem effugerent, ut ecce bona materna et lucra nuptialia, lata est constitutio ex qua licebat patri, qui filium emancipasset, tertiam partem bonorum non quaesitorum proprietatis nomine retinere, quasi pro emancipationis pretio. et inhumanum quid accidebat ut emancipatio quae filio honoris causa tribuebatur, utpote quae eum sui iuris faceret, in in eius perniciem conuerteretur; rebus enim suis defraudabatur, cum eius patrimonium minueretur. igitur sanxit piissimus princeps noster deinceps non tertiae partis dominium rerum filii sibi non quaesitarum patrem retinere, set dimidiae partis usumfructum. ita enim et imminuta filii bona manent apud filium et dimidiae partis usumfructum pater consecutus parte maiore honoratus gaudebit; pro tertia enim dimidiam
3. accipiet partem. 3. Nec tantum liberi in potestate nobis adquirunt set etiam serui nostri, siue ex traditione quid nanciscantur, siue stipulentur siue ex alia qualibet causa adquirant. id enim et ignorantibus, immo et inuitis dominis obuenit: seruus enim utpote qui alieni iuris sit nihil proprium habere potest. excipe hereditatem: si enim seruus meus heres ab aliquo institutus sit, non aliter id adquirere potest, quam si iussu meo adeat; fieri enim potest ut latentia onera apparentibus lucris sint grauiora. absurdum autem esset nos ignorantes seu etiam inuitos damnosam adquirere hereditatem. ideoque in eiusmodi adquisitione iussum domini

αὐτῆς ἀναγκαῖόν ἐστι τὴν τοῦ δεσπότου προηγεῖσθαι κέλευσιν. καὶ ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης κατὰ γνώμην ἐμὴν aditeúsῃ, οὕτω γενήσομαι κληρονόμος ὥςπερ εἰ[1]) ἐγὼ αὐτὸς ἐγράφην κληρονόμος. ἀκολούθως δὲ τοῖς ἄνω[2]) εἰρημένοις καὶ τὰ καταλειφθέντα τοῖς δούλοις ληγάτα προςπορίζεται ἡμῖν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τῶν in potestate προςπορίζεται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ νομή. εἰ γάρ τις τὸ μὴ οἰκεῖον πρᾶγμα τῷ ἐμῷ ὑπεξουσίῳ παραδῷ ἢ κινητὸν ἢ ἀκίνητον bona fide δεχομένῳ, διὰ τῆς αὐτοῦ κατοχῆς γενήσομαι τούτου δεσπότης διὰ τῆς usucapíonos ἢ διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς. 4. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν. προςπορίζουσι δὲ ἡμῖν καθὰ εἴρηται καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, ἐφ' οἷς ἔχομεν usúfructon, ἀλλ' οὐκ ἐκ πάσης αἰτίας, ἀλλὰ ἐκ δύο τούτων ex re mea uel[3]) ex operis suis. ex re mea ἐστὶν οἷον[4]) ἡνίκα φροντίδας αὐτῷ τῶν ἐμῶν κτημάτων κατεπίστευσα ἢ ἐπέτρεψα αὐτῷ τὰ ἐμὰ δανείζειν[5]) πράγματα καὶ ἐποίησα αὐτὸν τὸν λεγόμενον dispensátora. ἠδυνήθη δὲ ὁ τοιοῦτος[6]) ἐξ οἰκείας περινοίας ἢ ἐκ τῶν γεωργιῶν ἢ ἐκ τῶν δανειζομένων ἔξωθέν τι μὴ ἀπομειῶν τὸ ἡμῖν ἐποφειλόμενον[7]) κερδάναι· τοῦτο λέγεται ex re mea καὶ προςπορισθήσεταί μοι. ex operis δὲ suis, οἷον[8]) ῥάπτης ἢν ἢ ζωγράφος· ἐμίσθωσα αὐτὸν ἐγὼ ἐπὶ τὸ ἑτέροις ἐργάζεσθαι καὶ μισθὸν ὡρισμένον ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ τέχνης λαμβάνειν.[9]) οὗτος ὑπὲρ τοὺς ὁρισθέντας μισθοὺς ἠδυνήθη λαβεῖν τι καὶ τὸ ἐντεῦθεν κτηθὲν ἐμοὶ προςπορίζει· τοῦτό ἐστι ex operis suis. εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας ἐκτήσατο, τοῦτο πρὸς τὸν proprietárion ἀνήκει. ὥςτε οὖν εἴτε κληρονόμος ἐγράφη εἴτε[10]) ληγατάριος καὶ ληγάτου ἔτυχεν ἢ παρά τινος ἐδέξατο δωρεάν, οὐ τῷ usufructuaríῳ ἀλλὰ τῷ proprietaríῳ ταῦτα[11]) προςπορίζει. τὰ εἰρημένα ἐπὶ τοῦ[12]) οἰκέτου, καθ' οὗ ἔχω τὸν usúfructon, τὰ αὐτὰ ἤρεσε καὶ ἐπὶ ἐκείνοι, ὃν bona fide νέμομαι,

---

1) καὶ ad. L1. F. 2) —θεν L1. 3) d. Vi.: ual M. 4) d. L6. Vi. R. 5) ἐκδαν. L6. Vi. R. 6) M.: cet. οὗτος. 7) τι τῶν ἡμ. ἐποφ. Vi. R. 8) εἰ ad. M. 9) M. (at prius eadem manu —ων) Vi. R.: —ων L1. F.: —βεῖν L6. 10) ἢ καὶ Vi. R. 11) τοῦτο Vi. R. 12) d. Vi. R.

praecedere necesse est. et si seruus meus iussu meo adeat perinde dominus fiam ac si ipse institutus sim. et conuenienter his quae superius proposuimus etiam legata seruis relicta nobis quaeruntur. non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habemus, nobis adquiritur, set etiam possessio. si quis enim rem non suam ei tradiderit, qui in mea potestate est, seu mobilem seu soli bona fide accipienti, per eiusdem possessionem dominus fiam, usucapione scilicet
4. seu longi temporis possessione accedente. 4. Haec quidem de nostris seruis. adquirunt autem nobis, ut dictum est, et serui alieni, in quibus usumfructum habemus; non tamen ex omni causa, set ex duobus his tantum, nempe ex re mea uel ex operis suis. *ex re mea* fit, quotiens curam praediorum meorum ei credidi, uel concessi ei, ut pecunias meas feneraretur, et constitui eum, quem uocant, dispensatorem. hic enim potuit ingenio suo uel agri cultura, uel ex mutuis aliquid adquirere sine eorum diminutione quae mihi debentur; id dicitur *ex re mea* profectum et mihi quaeritur. *ex operis autem suis*, ut ecce si sarcinator fuerit uel architectus uel pictor: locaui eum ego ut extraneis operam suam praestaret, certamque mercedem pro arte sua acciperet. hic potuit et praeter constitutas mercedes aliquid adipisci et quod inde partum est mihi adquirit. hoc est quod dicitur *ex operis suis* profectum. quod uero extra hasce duas causas persecutus est, id ad dominum spectat proprietatis. itaque si heres institutus sit uel legatarius et legatum sit adeptus, uel ab aliquo donationem acceperit, non usufructuario set domino proprietatis ea adquirit. quae de seruo dicta sunt, in quo usumfructum habeo, eadem placuit et in eo optinere,

εἴτε ἐλεύθερός ἐστιν εἴτε ἀλλότριος οἰκέτης. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν ἡμῖν προςπορίζουσι, τουτέστιν **ex re nostra**[1]) **uel ex operis suis.** *εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας κτήσωνται, εἰ μὲν ἐκτήσατο ὁ ἐλεύθερος ὃν* bona fide *νέμομαι, ὁ νόμος αὐτῷ φυλάττει ὀφείλων ἀποσῶσαι*[2]) *κατ' ἐκεῖνον καιρὸν, ἐπειδὰν ἐπιγνῷ τὴν οἰκείαν τύχην, εἰ δὲ οἰκέτης ἐστὶν ὁ*[3]) bona fide *κατεχόμενος ὑπ' ἐμοῦ, τῷ ἀληθεῖ δεσπότῃ προςπορίζεται δίχα τῶν δύο αἰτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκέτου κτηθέντα. ὁ δὲ* bona fide *νεμόμενος τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν*[4]) *δύο μόνων*[5]) *αἰτιῶν ἀπολαύει τοῦ προςπορισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὴ παρέδραμε τριετία· ταύτης δὲ παρελθούσης,* usucapiteúei *λοιπὸν τὸν οἰκέτην καὶ τὰ ἐκ πάσης αἰτίας προςγενόμενα τῷ οἰκέτῃ προςπορισθήσεται αὐτῷ.*[a]) *ὁ γὰρ τὸν ἐλεύθερον* bona fide *νεμόμενος οὐκ* usucapiteúei, *ὡς εἴρηται· καὶ ὁ* usúfructon *δὲ ἔχων* usucapiteúein *οὐδέποτε δύναται· πρῶτον μὲν ἐπειδὴ οὐ νέμεται· νομῆς γὰρ μὴ ὑποκειμένης, οὐ προσάγεται*[6]) usucapíωn. *νομὴ δέ ἐστι τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος νέμεσθαι· οὗτος δὲ μόνον*[7]) *ἔχει δίκαιον τοῦ κεχρῆσθαι καὶ καρποῦσθαι. εἰ δὲ καί τις μὴ νομικαῖς ἐννοίαις ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τῷ ὁρωμένῳ δουλεύων εἴπῃ τὸν* usufructuárion *νέμεσθαι, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ*[8]) usucapíωn *ἐπισχεθήσεται διὰ τὸ* mala fide *νέμεσθαι τὸν* usufructuárion· *οἶδε γὰρ ὅτι ἀλλότριός*[9]) *ἐστιν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τούτων τῶν οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν*[10]) *τὸν* usúfructon *ἢ οὓς* bona fide *νεμόμεθα, ἢ διὰ τοῦ ἐλευθέρου ὃν καλῇ νέμομαι πίστει ἐμὸν ὑποπτεύων οἰκέτην εἶναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ νομὴ ἡμῖν προςπορίζεται, δηλαδὴ κατὰ τὰ ἔναγχος εἰρημένα, τουτέστιν ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν*[11]) ex re mea uel ex operis suis. *ἐὰν γὰρ ἀλλότριον*[12]) *πρᾶγμα ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν λάβωσι παρὰ τοῦ μὴ δεσπόζοντος, δι' ὧν χρόνων αὐτοὶ κατέχουσιν, ἡ* usucapíωn[13]) *ἐμοὶ δραμεῖ-*

---

1) mea Vi. R. 2) conicarem: *ὀφείλον ἀποσωθῆναι.* 2) d. Vi. R. 3) addidi cum Vi. F. 4) M.: cet. *—ον.* 5) *προάγ.* Vi. R. 6) d. L1. L2. L6. Vi. R. 7) *ἡ* ad. Vi R. 8) *—τριον* L1. L6. F. 9) *—ομαι* Vi. 10) *ἐκ τ. δ. αἰ.* de. Vi. R. 11) *ἄλλο τι* L1. F. 12) *προβήσεται ἤγουν* ad. Vi. R.

a) Cf. Epi. 6, 15.

quem bona fide possideo, siue liber sit siue alienus seruus. nam et ipsi ex isdem duabus causis nobis adquirunt, scilicet *ex re nostra uel ex operis suis*. quidquid autem extra hasce duas causas sint persecuti, si quidem liber homo, quem bona fide possideo, id iure ei quaeritur, set in illud tempus reseruatur, quo statum suum nouerit; sin autem seruus alienus sit, quem ego bona fide possideam, uero ei domino adquiritur, quod seruo obuenit extra duas causas. qui bona fide seruum alienum possidet eo usque ex praedictis causis tantum adquisitionibus fruitur donec triennium praeterierit. hoc enim elapso, seruum ipsum usucapit et quae ex qualibet causa seruo obueniant ei quaeruntur. qui autem liberum hominem bona fide possideat non usucapit, ut dictum est. et qui usumfructum habet, usucapere non potest: primum quia non possidet; sine uero possessione non procedit usucapio: tunc enim quis intellegitur possidere cum animo dominantis rem teneat: usufructuarius autem ius tantum utendi fruendique habet. si tamen quis iuris notiones non secutus set specie deceptus dicat usufructuarium quoque possidere, alia potiore ratione usucapio impedietur, eo quod nempe mala fide usufructuarius possideat, nouit enim hominem esse alienum. nec solum proprietas per hos seruos, in quibus usumfructum habeo uel quos bona fide possideo, uel per liberum hominem, quem bona fide possideo, putans meum esse seruum, set etiam possessio nobis adquiritur, scilicet secundum quae nuper proposuimus ex duabus tantum causis, *ex re mea* uel *ex operis suis*. si enim rem alienam ex duabus hisce causis ab eo accipiant qui non est dominus,
5. per id temporis, quo rem detinent, usucapio procedet. 5. Ex

ται. 5. Ἐκ τῶν ἐφῃμένων οὖν φαίνεται, ὅτι δι' ἐλευθέρων 5. προσώπων, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὑπεξούσια οὐδὲ bona fide δουλεύει ἡμῖν, ὁμοίως καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς οὐδὲ usúfructon οὐδὲ bona fide ἔχομεν νομὴν, ἐξ οὐδεμίας αἰτίας προςπορίζεσθαι[1]) ἡμῖν τι δύναται καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ πᾶσι λεγόμενον »δι' ἐξωτικοῦ προσώπου μηδὲν προςπορίζεσθαι δύνασθαι« ἐξῃρημένου τοῦ λεχθησομένου θέματος. ἐὰν γὰρ πωλήσῃ τις ἐμοὶ κτῆσιν ἐν ἑτέρῳ διακειμένην[2]) τόπῳ, εἶτα οὐ δυνηθεὶς τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐπιστῆναι πέμψω τὸν ἐμὸν procurátora καὶ τὴν νομὴν οὗτος παραλάβῃ, τῶν κτημάτων προςπορισθήσεταί μοι δι' αὐτοῦ ἡ νομή. καὶ οὐ μόνον εἰ γινωσκόντων ἡμῶν τοῦτο συνέβη ἀλλὰ καὶ εἰ ἀγνοούντων[3]) ἐδόθη τι αὐτοῖς ἡμετέρῳ ὀνόματι, ἡ νομὴ ἡμῖν προςπορίζεται, ὡς βούλεται[4]) διάταξις Σεβήρου τοῦ βασιλέως.[5]) λοιπὸν δὲ τῆς νομῆς ἡμῖν προςπορισθείσης, σιωπηρῶς ἕπεται ἡ δεσποτεία ἐν ᾧ δεσπότης ἦν ὁ παραδούς.[6]) εἰ δὲ οὐκ ἦν δεσπότης διὰ usucapíonos ἢ μακροῦ χρόνου παραδρομῆς τοῦ traditeuθέντος κτῶμαι τὴν δεσποτείαν. 6. Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου διεξελθεῖν τίνα τρόπον, 6. τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προςπορίζεται πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος κτήσεως τρόπος,[7]) ὁ διὰ τοῦ ληγάτου, δι' οὗ τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προςγίνεται[8]) πράγματα, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν fideicommíssων, δι' ὧν καὶ αὐτῶν ἰδικὰ[9]) πράγματα δύναται ἡμῖν καταλιμπάνεσθαι.[10]) ταῦτα δὲ[11]) ἐπιτηδειότερον ἐν τοῖς κατωτέροις[12]) λεχθήσεται τόποις. ὥςτε οὖν ἢ φυσικαὶ κτήσεις[13]) εἰσιν ἢ ἔννομοι. καὶ φυσικαὶ μὲν δεκατέσσαρες, οἷον· α̅·[14]) θήρα· β̅· τὰ λάφυρα· καὶ γ̅· οἱ ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκόμενοι λίθοι ἤτοι τίμιαι ψηφῖδες· καὶ δ̅· ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων ζώων γονή· ε̅· alluuíων· ς̅· ἡ νῆσος ἡ ἐν θαλάσσῃ ἢ ἐν ποτάμῳ ἀναφυομένη ἢ ζ̅· τὸ πλησίον κεκτῆσθαι τῆς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ κατα-

1) h. l. αἰτίας Vi. R. 2) κτῆμα . . . είμενον L6. 3) εἰ ad. Vi. 4) ἡ om. M. L6., ad. cet. 5) τοῦ β. Σ. Vi. R. 6) —διδούς Vi. R. 7) M.: νόμιμος τρόπ. κτ. Vi. R. τρ. νόμ. κτ. L1. L6. F. 8) προςπορίζεται Vi. R. 9) δι' ὧν αὐτ. καὶ ἰδ. ἡμῖν πρ. δ. κ. L1. L6. F2. δι' ὧν κ. αὐτ. ἰδ. ἡμ. Vi. F1. R.: dedi ex M. 10) —νειν M. 11) d. L1. F. 12) —ρω M. 13) αἱ φ. κτ. M. φ. αἱ κτ. id. m. 2a. 14) ἡ ad. Vi. F. R.: numeros ex M. addidi.

his itaque apparet per liberos homines, qui nostro iuri subiecti non sunt neque bona fide nobis seruiunt, item per alienos seruos, in quibus neque usumfructum neque bonae fidei possessionem habemus, nulla ex causa nobis adquiri posse. et hoc est quod uulgo dicitur per extraneam personam nihil adquiri posse: excepto casu quem nunc proponemus. si uendiderit quis mihi praedium alia regione positum, deinde cum illuc peruenire non possim, procuratorem meum miserim, qui possessionem praediorum suscipiat, adquiretur mihi per eundem possessio. quod non tantum scientibus nobis obuenit, set etiam si ignorantibus nobis aliquid nostro nomine ipsis detur, possessio nobis quaeritur, sicut uult constitutio diui Seueri. ceterum possessione nobis quaesita, tacite et dominium sequitur, si modo dominus sit qui tradit. sin autem dominus non fuerit, per usucapionem longiue temporis
6. possessionem traditae rei proprietatem adipiscar. 6. Hactenus tantisper admonuisse sufficit quemadmodum singulae res nobis adquirantur. est et alius quidam adquirendi modus, scilicet legatum, per quod singulae res nobis adquiruntur. item ius fideicommissorum, per quae etiam singulae res nobis relinqui possunt; quae opportunius inferiore loco referemus. itaque adquisitionum modi aut naturalis aut ciuilis iuris sunt. naturales quidem sunt XIIII, idest: I uenatio. II praeda. III lapilli in litore inuenti. IIII nostrorum animalium fetus V. alluuio. VI insula in mari aut flumine enata. VII praediorum prope alueum fluminis dere-

λειφθείσης νηδύος· η̄· τὸ ἀλλοτρίαν ὕλην εἰς εἶδος μετασχηματίσαι εἰς τὴν ἀρχαίαν οὐ δυνάμενον ἀναδραμεῖν ὕλην· θ̄· τὸ ἐξ οἰκείας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης εἶδος κατασκευᾶσαι· ι̅· τὸ δύο ὕλας τὰς αὐτὰς ἢ καὶ διαφόρους κατὰ γνώμην μιγῆναι τῶν δεσποτῶν ἢ ἐκ τύχης· ια̅· ὁ κανὼν ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὡς ἐθεωρήθη ἐν πολλοῖς θέμασιν·[1]) ἡνίκα ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἶκον ποιήσω ἐν ἐμῷ ἐδάφει ἢ ἐξ ἐμῆς ἐν ἀλλοτρίῳ, ἢ[2]) τὸ ἀλλότριον δένδρον ἐν οἰκείῳ φυτεύσω[3]) ἀγρῷ ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίῳ ἐδάφει φυτεύσω, ὥςτε καὶ[4]) ῥιζωθῆναι, ἢ[5]) γράμματα ἐπιτιθέμενα[6]) ἐμαῖς βεμβράναις ἢ χάρταις. ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος ὁ κανὼν παρεβαίνετο· ἐνικᾶτο γὰρ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἡ σανίς. ιβ̅ τὸ bona fide ἀλλότριον νέμεσθαι ἀγρὸν καὶ σπεῖραι τοῦτον· ιγ̅· τὸ θησαυρὸν[7]) εὑρεῖν ἐν ἰδίῳ τόπῳ ἢ sácrῳ ἢ religiósῳ κατὰ τύχην· εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ, τοῦ ἡμίσεως γενήσεται δεσπότης εἴτε ἰδιώτου εἴτε βασιλέως εἴτε fiscu εἴτε πολιτικὸς ὁ τόπος ὑπάρχει· ιδ̅· ἡ **traditíων** δὲ πρὸς τούτοις. ἔννομοι δὲ κτήσεις πάλαι μὲν πέντε, νῦν δὲ τέσσαρες. οἷον α̅· ἡ usucapíων· β̅· ἡ χρονία νομή· γ̅· ἡ πάλαι γενομένη προσαύξησις ἐκ προπετοῦς τοῦ ἐπικοίνου οἰκέτου ἐλευθερίας· δ̅· τὸ ληγάτον καὶ ε̅· τὸ fideicómmisson. ἀλλ' αὗται μὲν ἰδικαὶ λέγονται κτήσεις, ἐπειδὴ ἕν τί ἐστι τὸ γενόμενον καὶ ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν ἔρχεται πρᾶγμα. εἰσὶν ἄλλαι κτήσεις αἱ λεγόμεναι καθομάδα, ἐν αἷς ἓν μέν τί ἐστι τὸ γινόμενον, πολλὰ δὲ ὑφ' ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν γίνεται πράγματα. εἰσὶ δὲ αἱ καθομάδα κτήσεις αὗται· κληρονομία bonorum possessíων[8]) adrogatíων καὶ τὸ προςχυρωθῆναι ἡμῖν τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν libertatium[9]) conseruandarum causa. καὶ δεῖ πρότερον[10]) κληρονομίας διεξελθεῖν·

---

1) οἷον add. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) hic et postea ἐφύτευσα ex correctione 1a ipsius manus, cum antea fuerit, φ—ω: φυτεῦσαι Vi. R. 4) add. ex M. Vi. R. 5) d. L1. L2. L6. Vi. R. 6) —μεθα M. —θήσω foret expectandum. 7) θεσ— M. 8) scripsi ex M. L1. L2. ἤτοι διακατοχὴ ἢ ad. libri. ed. 9) Ita M. L1. L2.: ed —tum. ἤγουν τῶν ἐλευθεριῶν ἕνεκα συντηρήσεως καὶ φυλακῆς add. Vi. R. 10) περὶ ad. L1. L2. L6. Vi. R.

lictum possessio. VIII alienae speciei eiusmodi transformatio, quae ad pristinam materiam nequeat reuerti. VIIII ex sua alienaue materia speciei confectio. X duorum materiae eiusdem diuersiue generis commixtio ex dominorum uoluntate seu fortuita. XI regula ex qua superimposita subiectis cedunt, ut multis exemplis uisum est: ueluti quotiens ex aliena materia domum in meo solo aedificauerim uel ex mea materia in solo alieno uel arborem alienam in meo plantauerim fundo, uel ex diuerso arborem meam in alieno plantauerim solo ut et radices egerit uel litterae meis chartis membranisue inscriptae sint. porro in imagine regula praetermissa est; cedit enim tabula picturae. XII bonae fidei alieni agri possessio et satio. XIII thensauri inuentio in loco proprio sacroue religiosoue fortuita: si enim in alieno loco quis inuenerit, dimidiae partis dominus fiet, siue priuati siue Caesaris siue fisci siue ciuitatis locus sit. XIIII deinceps traditio. iuris ciuilis adquisitiones olim quidem quinque, nunc uero quattuor. ut ecce I usucapio II diuturna possessio. III quod olim optinebat ius adcrescendi ex temere facta serui proprii manumissione. IIII legatum. V fideicommissum. set hae singulares dicuntur adquisitiones quia unum quid est, quod perficitur, et singulae res in nostram perueniunt potestatem. sunt et aliae adquisitiones per uniuersitatem, quas uocant, in quibus unum quidem est quod fit, plures autem res per unum actum in nostrum dominium transeunt. sunt autem adquisitiones per uniuersitatcm hae: hereditas honorum possessio adrogatio et alienorum bonorum addictio libertatium conseruandarum causa. ac prius de hereditatibus

ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν κληρονομιῶν διπλῆ τίς ἐστιν ἡ κτῆσις (ἢ γὰρ ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προςγίνονται[1]*), δεῖ πρότερον περὶ τῆς ἐκ διαθήκης προςγινομένης διαλεχθῆναι. καὶ τέως ἐν προοιμίοις διδάξαι χρὴ τίνα τρόπον αἱ διαθῆκαι γίνονται.*

De testamentis ordinandis.[2]) Titulus 10.

Πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸν τῆς διαθήκης ὅρον
ἤτοι ἐτυμολογίαν.[3]) *ἡ*[4]) *διαθήκη παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται* testa-
mentum *ἐντεῦθεν δεξαμένη τὴν ἐτυμολογίαν* quod testa-
tio mentis est[5]), *ἐπειδὴ μαρτυρίαν*[6]) *ἔχει τῆς τοῦ τελευτή-*
σαντος διανοίας. 1. *Ἵνα δὲ μηδὲν ἡμῖν*[7]) *τῶν πάλαι πολιτευο-* 1.
μένων ἄγνωστον εἴη, κἂν ἡ τούτων ἄγνοια οὐδένα φέρει κίνδυ-
νον, ἀλλ' οὖν πρὸς ἱστορίαν καὶ τὸ μαθεῖν πῶς κατὰ μικρὸν
προϊόντος ἠμείφθη τοῦ χρόνου, εἰπεῖν οὐκ ἄτοπον. τὸ παλαιὸν
δύο γένη ἦν διαθηκῶν, καὶ τὸ μὲν ἐλέγετο calatis comitiis,
τὸ δὲ procinctu[8]).[a]) *καὶ τὸ μὲν* calatis comitiis *ἐγίνετο καιρῷ*
εἰρήνης δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτον τὸν τρόπον. ὁ κῆρυξ ἅπασαν
περιῄει τὴν πόλιν συγκαλῶν καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνέτρεχε καὶ ὁ
βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι διετίθετο τῷ δήμῳ. εἴρηται δὲ ca-
latis comitiis *ἐντεῦθεν·* calare *ἐστὶ τὸ καλεῖν*, comitia *δὲ ἡ*
σύνοδος. ἐπειδὴ οὖν καλούμενοι συνίεσαν, ἐκλήθη calatis
comitiis. *τὸ δὲ* procinctu *ἐγίνετο ἡνίκα ἤμελλον ἐξιέναι εἰς*[9])
πόλεμον τὸ ὄνομα δεξάμενον[10]) *ἐκ τοῦ σχήματος ὅπερ ἔχοντες*
διετέθεντο. procinctus *γὰρ λέγεται ὁ ἐζωσμένος καὶ ἕτοιμος*

---

1) *—εται* F. 2) *περὶ διαθήκης καταστάσεως* ad. libri. 3) *ἑτοιμ.* M. 4) *δὲ* omisi cum M. 5) L1. L2. M. (testamentis *ἐστιν*): L6. *ἐτ.*: sit edit. 6) *ἐπ. μαρτυρία διανοίας ἐστὶ καὶ γὰρ μαρτυρίαν* cet. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) ita M. L1. L2.: —tum ed.: *προκινήτου* proquinctu procinctu Taur. *προκινήτου προκίνκτου προκίνατα* L6. 9) *ἐπὶ* L1. L2. F. 10) *—νοι* L6.

a) Cf. Gai. 2, 101 sq.

dispiciendum est. set cum hereditatium duplex quodammodo modus adquisitionis sit (aut enim ex testamento aut ab intestato ad nos pertinent), oportet prius dispicere de ea quae ex testamento defertur. et ante omnia dicendum est quomodo testamenta ordinentur.

De testamentis ordinandis. Titulus 10.

In primis proponenda est definitio siue ἐτυμολογία. testamentum dicitur apud Romanos inde uocis originem ducens quod testatio mentis sit, testimonium enim defuncti
1. uoluntatis in se continet. 1. Ut uero nihil eorum quae olim optinebant ignoretur, quamuis eiusmodi ignorantia nullum periculum praeseferat, tamen ad historiam cognoscendam atque ad discendum quomodo paullatim temporis progressu res sit mutata, id tractare haud absurdum uidetur. olim duo genera testamentorum erant, et unum quidem calatis comitiis dicebatur, alterum autem procinctu. et calatis comitiis testamentum fiebat tempore pacis bis in anno per hunc modum. praeco omnem circumibat ciuitatem populum conuocans, omnisque populus conueniebat et qui uolebat teste populo testamentum condebat. hinc uero »calatis comitiis« dicitur, quia calare »conuocare« est, comitia autem conuentus sunt. cum uero conuocati conuenirent, calatis comitiis id fieri dicebatur. procinctu autem fiebat cum in proelium essent exituri; ac nomen ab habitu sumptum est, quo testabantur. procinctus enim dicitur instructus et

πρὸς παράταξιν· ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλα τὰ τῆς ὑποστροφῆς, διατιθέμενοι πρότερον[1]) οὕτως ὥρμουν ἐπὶ τὸν πόλεμον. ὄντων δὲ τούτων τῶν δύο γενῶν, συνέβαινέ τινας ἀφνιδίῳ[2]) θανάτῳ κατεσχεθέντας ἀδιαθέτους τελευτᾶν, οὔτε γὰρ calatis comitiis διετίθεντο διὰ τὸ μήπω ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν, οὔτε procinctu διὰ τὸ μὴ εἶναι πόλεμον, ἄλλως τε καὶ διατίθεσθαί τις ἀπαίσιον[3]) ἐνόμιζεν ὑγιαίνων τῷ σώματι. διὰ τοῦτο ἐπενοήθη τρίτον γένος ὅπερ ἐλέγετο per aes et libram· ἐγίνετο γὰρ κατὰ emancipatíona. emancipatíωn δέ ἐστιν εἰκονικὴ πρᾶσιν, ἐπράττετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον.[a]) παρεγένοντο πέντε μάρτυρες καὶ ζυγοστάτης πολῖται ῥωμαῖοι ἔφηβοι καὶ παρόντων αὐτῶν ἐκεῖνος, ὃς ἤμελλε γίνεσθαι διάδοχος τοῦ τελευτήσαντος, ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν λέγων τινὰ ῥήματα τυπικὰ, ἃ νῦν περιττόν ἐστι λέγειν καὶ ἐπεδίδου λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ νοῦμμον τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας.[4]) καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοράζων familiémptωr[5]) καὶ λοιπὸν ὁ μέλλων τελευτᾶν διετύπου τί ὀφείλει δοθῆναι μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτήν· ἔλεγε γὰρ τῷ familiémptori, ὅτι· βούλομαί σε τῷδε δοῦναι ἀγρὸν τῷδε οἰκίαν τῷδε ἑκατὸν νομίσματα. καὶ τούτου ἐπινοηθέντος τοῦ γένους[b]), τὰ πρότερα ἐκεῖνα δύο γένη τὸ calatis comitiis καὶ τὸ procinctu ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησε καὶ αὐτὸ δὲ τὸ per aes et libram κατεφρονήθη κατὰ μικρόν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ familiémptωr αὐτὸς ἦν καὶ κληρονόμος καὶ ἐντεῦθεν δὴ[6]) λοιπὸν γινώσκων, ὅτι αὐτὸς ἔσται[7]) ὁ[8]) διάδοχος, ἐπεβούλευε τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας, διὰ τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα παρελαμβάνετο familiémptωr, ὅστις εἰκονικῶς ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν ὑπόστασιν, ὁ δὲ διατιθέμενος ἰδίᾳ ἔγραφεν ἐν δέλτοις ἢ ἐν χάρταις ὃν ἠβούλετο ἔσεσθαι αὐτοῦ κληρονόμον. 2. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ εἰρημένα 2.

---

1) πρῶτον Vi. R. 2) —δίᾳ νόσῳ Vi. R. 3) ἄπαις ὢν M.: ἐνομ. ἀπ. L6. 4) ὑποστάσεως L2. 5) scripsi ex M. L1. L2. L6.: φαμιλιέμπτωρ Vi.: familiae emptor F. R. 6) ἤδη L1. L2. F. d. Vi. R. 7) ἐστὶν L1. L2. F. 8) d. Vi. R.

a) Gai. 2, 104.: de u. 'emanc.' cf. Voigt: Zwölf Tafeln II 127 n. b) G. 2, 103.

expeditus exercitus. cum enim dubium esset an redirent, facto prius testamento, ita in praelium exibant. cum haec duo genera in usu essent, fiebat ut quidam subitanea morte perculsi intestati morerentur, neque enim calatis comitiis testari poterant, cum nondum eiusmodi comitiorum dies adesset, neque procinctu, cum bellum non instaret. set in bona ualetudine quis testamentum, utpote rem mali ominis, non facile esset adgressus. et ideo introductum est tertium genus, quod dictum est *per aes et libram*; fiebat enim per mancipationem. mancipatio est imaginaria quaedam uenditio, quae per hunc modum procedebat. aderant quinque testes et libripens, ciues romani puberes, iisque praesentibus, qui testatoris successor futurus erat, emebat morituri bona uerba sollemnia proferens, quae nunc repetere superuacuum est dabatque nomine pretii imaginarii nummum unum domino bonorum et dicebatur qui emebat *familiae emptor*. deinde moriturus disponebat quid post suam mortem dari oporteret, dicebat enim familiae emptori: huic fundum dari uolo, huic domum, huic aureos centum. hoc autem testamenti genere introducto, duo illa genera *calatis comitiis* ac *procinctu* longo iam abhinc tempore in desuetudinem abierunt, et hoc *per aes et libram* paullum mutatum est. cum enim familiae emptor ipse et heres esset, iam certior factus se successorem fore familiae domino facile insidiari poterat. propterea secundum ueterem formam adhibitus est familiae emptor, qui per imaginariam uenditionem morituri familiam emeret, testator autem propria manu in tabulis chartaue eius nomen
2. signabat, quem sibi heredem fore uellet. 2. Set praedicta

τῶν διαθηκῶν γένη ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἠπίστατο μόνη, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ τοῦ praétoros *ἤδικτον*[1]) *ἕτερον τύπον ἐπὶ τῇ ποιήσει διαθηκῶν*[2]) *ἐξηῦρεν. κατὰ γὰρ τὸ* praetórion *δίκαιον οὐδεμία* emancipatíωn[3]) *ἐπράττετο, ἀλλὰ ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖδες ἤρκουν εἰς τὸ ποιῆσαι* praetorían *διαθήκην· εἰ γάρ τις διέθετο καὶ τὴν διαθήκην αὐτὴν*[4]) *ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖσιν ἐποίησε σφραγισθῆναι, ἀπετελεῖτο* praetoría *διαθήκη, ὁπότε τὸ πολιτικὸν οὐκ οἶδεν ἀναγκαίας τὰς τῶν μαρτύρων σφραγῖδας.* 3. *Ἀλλ'* 3.
ἐπειδὴ κατὰ βραχὺ τοῦτο μὲν ἐκ τῆς διαφόρου τῶν ἀνθρώπων χρήσεως, τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ὧν ἐδιόρθωσαν[5]) *αἱ διατάξεις εἰς μίαν συμφωνίαν τὸ πολιτικὸν ἅμα καὶ τὸ* praetórion *δίκαιον ἤρξατο συνάπτεσθαι, ἐκράτησεν*[6]), *ὥςτε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ὅπερ ἠβούλετο τὸ πολιτικὸν, ἑπτὰ παρόντων μαρτύρων*[7]) *καὶ ὑπογραφόντων*[8]), *ὅπερ ἐπενόησαν αἱ διατάξεις, καὶ σφραγῖδας ἐπιτιθέντων, ὅπερ ὁ* praétωr *ἠβούλετο, ἡ διαθήκη δηλοῦται.*[a]) *ὥςτε οὖν σήμερον αἱ διαθῆκαι ἐκ τούτων τῶν τριῶν νομίμων τὴν σύστασιν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τῶν διατάξεων καὶ τοῦ* praétoros.[9]) *ἐκ μὲν γὰρ*[10]) *τοῦ πολιτικοῦ κατάγεται τὸ παρόντων*[11]) *μαρτύρων μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς τὴν διαθήκην πληροῦσθαι, αἱ δὲ τοῦ* testátoros *καὶ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαὶ ἐκ τῶν διατάξεων, αἱ δὲ σφραγῖδες καὶ ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμὸς μαρτύρων ἐκ τοὺ ἠδίκτου τοῦ* praétoros. **4.** b) *Πᾶσα* 4.
δὲ ἡ τοιαύτη παραφυλακὴ διὰ τὸ κακουργίας πάσης ἀπηλλάχθαι τὴν τῶν διαθηκῶν ποίησιν καὶ παντὸς αὐτὰς καθαρεύειν δόλου ἐκ διατάξεως τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως προςτέθειται, ὥςτε τὸν[12]) *διαθέμενον οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα δηλῶσαι γράφοντα ὅτι τ ό ν δ ε ἐ ν ε σ τ η σ ά μ η ν κ λ η ρ ο ν ό μ ο ν.*

---

1) édicton L1.: *ἔδικτον* edit. 2) *ἐπὶ τῶν διαθ.* Vi. R.: *τῆς δ—ης.* L6. 3) *τουτ. εἰκονικὴ πρᾶσις* ad. libri. ed. 4) M. L1. L2.: F. '*ταύτ. τὴν διαθ. αὐτὴν*' '*ταύτ. τ. δ.*' Vi. R. *τὴν δ.* L6. 5) *ἐδιωρθώσαντο* Vi. R., qui cj. *διώρθωσαν.* 6) *δὲ* ad. Vi. 7) *μ. π.* Vi. R. 8) *—ἐντων* Vi. 9) *πραιτορίου* Harm. 10) Add. M. L1. L2. Epi. F. 11) *τῶν* add. Epi. Vi. R. Harm. 12) d. L1. L2. F.

a) Epi. 39, 3 sq. Epa. 29, 4 sq. Proch. 21, 4. Harm. 5, 1, 4.
b) Harm. 5, 1, 3. 9.

testamentorum genera ius tantum ciuile nouerat; deinde ex praetoris edicto alia forma testamentorum ordinandorum introducta est. iure enim honorario nulla mancipatio fiebat, set septem testium signa sufficiebant ad praetorium condendum testamentum. si enim quis testamentum fecisset idque septem testium signis signandum curasset, perfectum erat praetorium testamentum, cum iure ciuili testium signa non essent
3. necessaria. 3. set cum paullatim tam ex uario usu hominum, quam ex constitutionum emendationibus coeperunt in unam consonantiam ciuile simul ac praetorium ius coniungi, constitutum est ut uno eodemque tempore, quod ius ciuile exigebat, septem testibus adhibitis et subscribentibus, quod constitutiones inuenerant, et signacula imponentibus, quod praetor ordinauerat, testamentum conderetur. itaque hodie testamenta ex tripertito iure originem ducunt, ex iure scilicet ciuili, ex diualibus constitutionibus atque ex praetoris edicte. ex iure enim ciuili descendit ut praesentibus testibus uno contextu testamentum condatur; testatoris et testium subscriptiones descendunt ex constitutionibus: signacula et numerus
4. VII testium ex edicto praetoris. 4. Omni autem eiusmodi obseruationi quae ad testamenta omni fraude purganda omnique dolo liberanda pertinet, constitutione piissimi principis nostri additum est ut testator suapte manu heredis nomen exprimat, his uerbis: hunc heredem institui. id ni

τούτο δὲ αὐτοῦ μὴ ποιήσαντος, ἀνάγκη τοῖς μάρτυσι λέγεσθαι
τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα καὶ ἁπλῶς πάντα δεῖ προβαίνειν κατὰ
τὰ εἰρημένα αὐτῇ θείᾳ[1]) διατάξει. 5. a) Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν 5.
τοὺς μάρτυρας χρῆναι σφραγῖδας ἐπιτιθέναι, ὀφείλεις εἰδέναι,
ὅτι καὶ ἑνὶ δακτυλίῳ δύνανται[2]) σφραγίζειν τὴν διαθήκην (τί
γὰρ ὅτι ἕπτα μὲν[3]) μάρτυρες εἶχον δακτυλίους, μιᾶς δὲ γλυφῆς
ἦσαν οἱ ἑπτά, τουτέστιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶχον χαρακτῆρα;)
ὡς[4]) τῷ Pomponíῳ δοκεῖ. καὶ ἀλλοτρίῳ δὲ δακτυλίῳ ἔξεστι
σφραγίζειν. 6. Ἐκεῖνοι πρὸς μαρτυρίαν παραλαμβάνεσθαι δύ- 6.
νανται, μεθ' ὧν ἔχομεν testamentifactíona, τουτέστιν οἵτινες
ὑφ' ἡμῶν δύνανται γράφεσθαι κληρονόμοι[5]) καὶ[6]) γράφειν
ἡμᾶς. εἰσὶ δέ τινες παντελῶς εἰργόμενοι τῆς[7]) ἐν διαθήκαις[8])
μαρτυρίαις, οἷον γυνὴ ἄνηβος οἰκέτης ἄλαλος κωφὸς μαινόμε-
νος ἄσωτος[9]) ἔτι δὲ καὶ ὁ improbus intestabilisque. τίς δὲ
οὗτός ἐστιν; b) οἷον διατιθεμένου[10]) τινός, ἐκλήθη Títios ἐπὶ
μαρτυρίαν· ἐμαρτύρησε, τουτέστιν ὑπέγραφεν ἐν τῇ διαθήκῃ
καὶ ἐσφράγισεν. τελευτήσαντος τοῦ testátoros, οὐκ ἠθέλησε
παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἥ τε ὑπογραφὴ
καὶ ἡ σφραγίς. μισοῦσι τὸν τοιοῦτον οἱ νόμοι καὶ οὐκ ἐῶσιν
αὐτὸν λαβεῖν τι ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης οὐδὲ διδόασιν αὐτῷ τοῦ
διατίθεσθαι παρρησίαν οὐδὲ συγχωροῦσιν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἑτέ-
ρου διατιθεμένου. λέγεται οὖν[11]) ὁ τοιοῦτος improbus inte-
stabilis. 7. c) Τί οὖν ὅτε[12]) εἷς τῶν μαρτυρησάντων τῇ δια- 7.
θήκῃ κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς διαθήκης ἐλεύθερος ἐνομίζετο,
ὤφθη δὲ μετὰ ταῦτα δοῦλος; σκοπήσωμεν εἰ ἐντεῦθεν[13]) ἀκυ-
ροῦται ἡ διαθήκη, ἐπειδὴ δοῦλος, ὡς εἴρηται, κεκώλυται μαρ-
τυρεῖν. ταύτης οὖν οὔσης τῆς ἀμφιβολίας, γέγονε προτέρα[14])

---

1) d. Vi. R.: *δακτύλῳ* hic et deinc. L 6. 2) *—αται* Vi. F 1. 3) *οἱ ζ̄. μ.* Vi. F. 4) *καθὰ* Vi. R. 5) *κλ. γρ.* Vi. R. 6) plures de *ἢ* seu *ἢ καὶ* cj. 7) *ταῖς —αις* M. 8) *—κῃ* Vi. R. 9) *οἰκέτης* h. l. Vi. R. 10) *διαθ.* Vi. R. 11) *δὲ* Vi. R.: *δὲ διὰ τοῦτο* L 6. 12) M.: cet. *ὅτι.* 13) d. Vi. R. 14) *προτέρου* Vi. R.

a) Harm. eod. Epi. 39, 5. b) Cf. scholion Bas. (II, 397). Epa. 12, 15. Proch. 27, 32. Cf. Tab. VIII 22 Schöll — Rendic. Ist. Lomb. XVI 57. c) Cf. schol. id.

faciat, opus est ei testibus heredis nomen manifestare et
sic omnia procedere debent secundum illius constitutionis te-
5. norem. 5. Cum dixerimus oportere testes signum imponere,
admonendus es etiam uno annulo testamentum eos posse sig-
nare (quid enim si testes singuli habeant annulos, qui tamen
unius sint sculpturae, idest unam eandemque formam prae-
seferant?), secundum quod Pomponio uisum est. set et alieno
6. quoque annulo licet signare. 6. Illi autem testes adhiberi
possunt, cum quibus testamentifactionem habemus, idest qui
a nobis possunt heredes scribi, quique nos scribere possunt.
sunt autem qui a testimonio in testamento omnino repellan-
tur, ueluti mulier impubes seruus mutus surdus furiosus
prodigus et improbus intestabilisque. Quis est hic? ut ecce
cum quis testamentum conderet, uocatus est Titius ad testi-
monium praestandum: testis adfuit, idest subscripsit in testa-
mento et signauit. mortuo testatore, noluit uenire et fateri
suam esse subscriptionem suumque signum. oderunt eius-
modi testem leges neque permittunt ei aliquid ex alieno te-
stamento capere neque ei testandi facultatem tribuunt, neque
testimonium praebendi, alio testante. dicitur eiusmodi testis
7. improbus intestabilis. 7. Quid igitur si cum aliquis ex testi-
bus testamenti faciendi tempore liber existimaretur, postea
seruus apparuit? dispiciamus an testamentum inritum sit,
seruus enim, uti dictum est, testis esse nequit. cum de

μὲν διάταξις Adrianû[1]) *τοῦ βασιλέως πρὸς Κατώνιον Βῆρον*[2]).
πάλιν δὲ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος, Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέ-
γραψαν ἐξ οἰκείας φιλοτιμίας τῇ τῆς διαθήκης ἰσχύϊ συντρέχειν,
ὥςτε εἶναι αὐτὴν ἐν τοιαύτῃ[3]) *τάξει, ἐν ᾗπερ ἤμελλεν εἶναι, εἰ*
τὴν ἀρχὴν ἀνεπιλήπτως ἐγένετο, πάντων ἐλευθέρων μαρτυρη-
σάντων διὰ τὸ κατὰ τὸν χρόνος τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης
τὸν εἰρημένον μάρτυρα κατὰ τὴν πάντων γνώμην ἐλεύθερον
εἶναι νομίζεσθαι καὶ μηδὲ[4]) *ὑπεῖναί τινα τὸν περὶ τῆς*[5]) *κατα-*
στάσεως αὐτῷ ζήτησιν[6]) *ἐπάγοντα.* 8. *Ἐμοῦ διατιθεμένου δύ-* 8.
ναται μαρτυρεῖν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ Primos *ἅμα* Secúnd*ῳ τῷ*
ἰδίῳ ὑπεξουσίῳ. εἰ δὲ καὶ δύο ἦσαν συνυπεξούσιοι ἀδελφοί,
ὁμοίως τὸ τῆς μαρτυρίας ἀκώλυτον. οὐδὲν γάρ ἐστι τὸ ἐμπο-
δίζον ἐξ ἑνὸς οἴκου ἤτοι μιᾶς familías *πολλοὺς*[7]) *ἀλλοτρίᾳ μαρ-*
τυρεῖν διαθήκῃ. 9. *Ἡνίκα δὲ διατίθηταί τις, εἰ*[8]) *βούλεται* 9.
τὴν διαθήκην ἀνεπίληπτον εἶναι, σκόπει[9]) *τοὺς μέλλοντας μαρ-*
τυρεῖν καὶ ἐξέτασον[10]) *μή τις τῶν μαρτύρων ὑπεξούσιός ἐστι*
τῷ testátori, *καὶ εὑρὼν τῆς μαρτυρίας αὐτὸν ἐξέλαυνε.*[11])
οὐκέτι δὲ ζητοῦμεν μή τις τῶν μαρτύρων ὑπεξούσιον ἔχει τὸν[12])
testátora *ἢ συνυπεξούσιός ἐστιν αὐτῷ καὶ ὁ λογισμὸς οὗτός*
ἐστι· τί βούλει τὸν διατιθέμενον εἶναι αὐτεξούσιον ἢ ὑπεξού-
σιον; εἰ μὲν αὐτεξούσιον[13]), *οὐ προβαίνει τὸ λέγεσθαι μή τίς*
ἐστιν αὐτῷ συνυπεξούσιος ἢ ἔχει αὐτὸν ἐν ὑπεξουσιότητι. εἰ
δὲ ὑπεξούσιον αὐτὸν θεματίζεις[14]), *ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ τὰ τῆς*
διαθήκης ἐπέχεις, ὑπεξούσιος γὰρ οὐ δύναται διατίθεσθαι.
ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις, οὐ νομίζεται δέ τι
ἔχειν ὁ ὑπεξούσιος ἐν πληρεστάτῃ[15]) *ἐξουσίᾳ, ὥςτε πράττειν ὃ*
βούλεται ἐπ' αὐτῷ. εἰ δὲ δυνηθῶμεν εὑρεῖν ὑπεξούσιον δια-
τιθέμενον, τότε λοιπὸν σκοπήσομεν[16]) *εἰ δυνατὸν προβαίνειν τὰ*

---

1) scripsi ex L1. 2) *Βιρον* M. 3) ad. Vi. R.: *τῇ τοι.* L6. 4) *μὴ* Vi. R. 5) addidi ex M. 6) *ζ. αὐτ.* Vi. R.: '*ὡς μήτινος ἐπ' αὐτοῦ ἐπαγαγόντος ζήτησιν περὶ καταστάσεως*' Bas. 7) *ἐν* ad. L6. Vi. R. 8) *καὶ* ad. M. 9) *—είτω* Vi. R. 10) *ἐξεταζέτω* Vi. R. 11) *—έτω* L6. Vi. R. 12) d. F. 13) *εἴποις* add. Vi. R. 14) *—σεις* Vi. R., qui cj. *—σοις* (sic!). 15) *τῇ* add. F.: infr. '*ἐν αὐτῇ*' L6. 16) *—ποῦμεν* L1. L2. Vi. R., qui cj. *—ῶμεν*.

hoc ambigeretur, lata est prius constitutio diui Hadriani ad
Catonium Verum et, cum rursus idem contigisset, Seuerus
et Antoninus rescripserunt se ex sua liberalitate testamento
subuenire, ut eo loco haberetur quo futurum esset, si ab ini-
tio ualide esset conditum, omnibus testibus liberis adhibitis,
cum tempore, quo testamentum conderetur, omnium consensu
eiusmodi testis liber esse existimaretur, nec quisquam esset,
8. qui ei status quaestionem moueret. 8. Si ego testamentum
faciam, possunt in eo testes adhiberi Primus simul ac Secun-
dus, qui eius iuri sit subiectus. set et si duo fratres in
eiusdem potestate sint, item simul testes esse possunt. quia
nihil nocet ex una domo idest ex una familia plures testes
9. alieno testamento adhiberi. 9. Cum autem quis testatur, si
uelit testamentum firmum esse, de iis qui testes futuri sint
dispicere debet, atque animaduertere ne quis testium testa-
toris in potestate sit; nam si eiusmodi sit, a testimonio re-
pellendus erit. non uero inquirimus an quis testium testa-
torem in potestate habeat, uel cum eo in eiusdem patris po-
testate sit: cuius rei ratio haec est. uisne testatorem sui
iuris an alieni iuris esse? si sui iuris est, uereri non opor-
tet ne quis cum eo in eiusdem potestate sit, uel ne quis
eum in potestate habeat. sin autem alieni iuris eum fingis,
potiori quadam ratione testamentum procedere non sinis: qui
enim alieni iuris est testari non potest. nam testamentum
est bonorum quae in patrimonio sunt ordinatio; non intelle-
gitur autem is, qui alieni iuris est, aliquid adeo in sua po-
testate habere, ut quidquid uelit in eo statuere possit. si
uero filium familias inuenire possimus, qui testari queat, tunc
dispiciamus an cetera procedant. et inquirentes inuenimus

ἑξῆς· καὶ ζητοῦντες εὑρίσκομεν τὸν uetránon[1]) *ὑπεξούσιον* (uetrános *δέ ἐστιν ὁ στρατευσάμενος καὶ ἤδη τῆς στρατείας ἀφεθεὶς) εἰς τὸ* canstrénsion[2]) pecúlion *δυνάμενον*[3]) *διατίθεσθαι; τουτέστιν εἰς ὃ ἐκ τῶν ἐν πολέμοις*[4]) *ἐκτήσατο καμάτων· ἐτίμησαν γὰρ αὐτὸν αἱ διατάξεις. οὐκοῦν ἐπειδὴ ὁ διατιθέμενος ὑπεξούσιος εὑρέθη, τρακταΐσομεν*[5]) *τὰ ἑξῆς. ἆρα τοῦ* uetránu *ὑπεξουσίου διατιθεμένου εἰς τὸ* canstrénsion pecúlion, *ὁ πατὴρ ἔχων αὐτὸν ὑπεξούσιον ἢ ὁ ἀδελφὸς ὁ συνυπεξούσιος δύνανται μαρτυρεῖν; καὶ λέγομεν ὅτι* *οὐδαμῶς*, *ἡ γὰρ οἰκιακὴ μαρτυρία, ὃ λέγουσιν οἱ νομικοὶ* domesticum testimonium *οὐ καλῶς ἐν διαθήκαις*[6]) *γίνεται.*[a]) *τὴν δὲ οἰκιακὴν μαρτυρίαν οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας ἀλλ' ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ἐν ὑπεξουσιότητι λαμβάνομεν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ αἱ διατάξεις διατίθεσθαι συνεχώρησαν αὐτῷ ἐν ὑπεξουσιότητι, ἀλλ' οὖν ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν ὥςτε διατιθέμενον μὴ καταφρονεῖν τῆς ἀκριβείας.* 10. *Διατιθέμενός τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον·* 10. *οὐ δύναμαι μαρτυρεῖν τῇ ποιήσει ταύτης τῆς διαθήκης, οὐδὲ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, οὐδὲ ὁ ἔχων με ἐν ὑπεξουσιότητι πατήρ, οὐδὲ ὁ ἀδελφός μου ὁ συνυπεξούσιος. ὅλον γὰρ τὸ σήμερον πραττόμενον*[7]) *ἐπὶ διατυπώσει τῆς διαθήκης μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ* testátoros *πράττεται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ συνεκέχυτο τὸ τοιοῦτο πάλαι νόμιμον*[8]) *καὶ πολλῆς ἐπεπλήρωτο ταραχῆς, ἡνίκα ἐκράτει τὸ τοῦ* familiémptoros. (*ἐπειδὴ κατὰ πρώτην ὄψιν αὐτὸς ἐνομίζετο κληρονόμος εἶναι, οὐκ ἠδύναντο οἱ κατὰ ὑπεξουσιότητα συναπτόμενοι τῷ* familiémptori *μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ· οἱ δὲ τῷ κληρονόμῳ τῷ ἰδίᾳ γραφομένῳ καθάπερ*[9]) *προείρηται καθ' ὑπεξουσιότητα συνηνωμένοι καὶ αὐτὸς*

---

1) Ita sane scrib. L1. L2. M.: *βρετάνος βετράνος* L6.: *βετεράνος* Vi. R. *οὐετεράνος* F. 2) Ita libri: *καν*strénsion canstrénsion L1. L2. canistrínsion M. 3) dedi cum Vi. R.: at libri —*ος*. 4) dedi ex M.: L1. L2. F. = *πολέμῳ: τουτ. ὃ ἐκτ. ἐκ τῶν ἐν πολέμοις καμ.* Vi. R. 5) M.: *σωμεν* cet. 6) —*ῃ* Vi. R. 7) d. F. 8) *πάλ. τὸ τοι. ν.* L1. L2. L6. Vi. R. F1. 9) M.: cet. *καθὰ*.

a) Cf. schol. Basil.

ueteranum filium familias (ueteranus autem est qui stipendia meruit iamque militia dimissus est), cui de castrensi peculio testamentum condere licet, idest de eo quod militiae laboribus adsecutns est: honore enim adfecerunt eum constitutiones. igitur cum filius familias inuentus sit, qui iure testetur, reliqua dispiciamus, num ueterano filio familias testante de castrensi peculio, pater qui eum in potestate habeat aut frater qui in eiusdem potestate sit testimonium praestare possint? et magis est ut negemus, domesticum enim testimonium, quod prudentes uocant, non recte testamentis adhibetur. domesticum autem testimonium non ex cognatione set ex communi potestate intellegitur. nam licet ei constitutiones testari permiserint, quamuis alieni iuris sit, tamen iubent eum si teste-
10. tur, iuris non contemnere praecepta. 10. Testamentum quis dum conderet, me heredem instituit; nequeo testimonium praestare eiusmodi testamento, set nec qui meo iuri subiectus sit, nec pater qui me in potestate habeat, nec frater qui in eiusdem sit potestate. omne enim hoc negotium quod agitur testamenti ordinandi gratia, agitur hodie inter heredem et testatorem. licet enim olim totum hoc ius conturbatum fuisset et confusione repletum, cum adhuc familiae emptor adhiberetur (nam ipse prima facie heres esse uidebatur) qui per patriam potestatem familiae emptori erant coniuncti, testes esse nequibant. qui autem per patriam potestatem heredi coniuncti erant, qui, uti dictum est, propria

μέντοι ὁ κληρονόμος ἀκωλύτως ἐμαρτύρουν, τῆς ἀκριβείας οὐκ ἐναντιουμένης τῇ μαρτυρίᾳ διὰ τὸ δοκεῖν ὅλον φέρεσθαι τὸ κέρδος εἰς τὸν familiémptora, *τὸν δὲ ἰδίᾳ γραφόμενον κληρονόμον ἀγνοεῖσθαι), ἀλλ' ὅμως*[1]) *οἱ τοῦτο ἐπιτρέποντες ἀρχαῖοι καὶ μὴ κωλύοντες τὸν* scrípton[2]) *κληρονόμον μήτε τοὺς συναπτομένους αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα τῇ διαθήκῃ μαρτυρεῖν παρῄνουν χρῆναι τὸ μὴ τοὺς διατιθεμένους ἀποκεχρῆσθαι*[3]) *τῇ δεδομένῃ τοιαύτῃ παρρησίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν τοιαύτην διορθῶν ἀταξίαν (ἀταξία γὰρ ἐῴκει*[4]) *τὸ διδόναι μὲν παρρησίαν, παραινεῖν δὲ ταύτῃ μὴ κεχρῆσθαι) τὴν τῶν ἀρχαίων συμβουλὴν εἰς ἀνάγκην μετήγαγε νόμου· καὶ ὥςπερ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ* familiémptoros *ἐκεκώλυτο πᾶσα μαρτυρία τῶν συνηνωμένων τῷ* familiémptori *κατὰ ὑπεξουσιότητα, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ κληρονόμου σῴζοντος εἰκόνα τοῦ παλαιοῦ* familiémptoros *οὔτε αὐτῷ μαρτυρεῖν, οὔτε τοῖς συναπτομένοις αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα συνεχώρησεν. δοκεῖ γὰρ εἰς οἰκεῖον κέρδος μαρτυρεῖν· καὶ ἐπειδὴ ἡ διάταξις τῶν παλαιοτέρων ἦν*[5]) *βασιλέων τῷ κληρονόμῳ μαρτυρεῖν ἐπιτρέπουσα*[6]), *τὴν τοιαύτην διάταξιν ἐκώλυσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς*[7]) *ἐγγραφῆναι ἐν οἰκείῳ* códici.

11. [a]) *Ληγαταρίοις δὲ καὶ* fideicommissaríois *ἐπειδὴ οὐκ ἀσω-* 11.
μάτου γίνονται διάδοχοι καὶ πᾶσι τοῖς συναπτομένοις αὐτοῖς[8]) *καθ' ὑπεξουσιότητα ἀκώλυτος ἡ μαρτυρία γενήσεται. ἀλλὰ καὶ*[9]) *διάταξις πρὸς τούτοις ἐστι γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἰδικῶς ἐπιτρέπουσα τούτοις τὸ δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν τοῖς μέλλουσι μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ καὶ πολλῷ πλέον τοῖς συνημμένοις*[10]) *αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα.* 12. *Οὐ διαφέρομαι* 12.
δὲ[11]) *ἐν ποίᾳ γέγονε ὕλῃ ἡ διαθήκη, πότερον ἐν σανῖσιν ἢ ἐν χάρταις*[12]) *ἢ ἐν βεμβράνῃ*[13]) *ἢ ἐν ἑτέρᾳ ὕλῃ οἷον ἐν δέρματι*

---

1) *ἀλλὰ μὴν* Vi. R. 2) scr. M. L 1. 3) *χρ. τοὺς διατ. μὴ ἀπ.* Vi. R. 4) *—ία γ. ἐδόκει* L 6. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) *ἐπέτρεπε* Vi. R. 7) *μὴ* add. L 1. L 2. L 6. 8) *σὺν τοῖς* M. 9) d. Vi. R. 10) *συνηνωμένοις* Vi. R. 11) d. L 1. L 2. 12) *χάρτεσι* M. *—τῃ* L 1. L 2. 13) Ita libri: *μ—* ed. *αις* Vi. R.

a) Epa. 29, 14.

testatoris manu signabatur, et ipse heres sine impedimento testimonium praestabant, iuris suptilitate non aduersante, cum omne lucrum ad familiae emptorem pertinere uideretur, scriptus autem heres ignoraretur. set ueteres, qui id permittebant neque uetabant scriptum heredem et eos qui cum eo essent per potestatem coniuncti testimonium in testamentis praestare, suadebant testatores ne eiusmodi licentia abuterentur. et haec quidem apud ueteres. noster autem princeps eiusmodi iuris inelegantiam corrigens (inelegantia enim uidebatur licentiam tribuere, suadere autem ne usurparetur), quod ueteres suaserant in legis transtulit necessitatem. et sicut in pristino familiae emptore uetabatur omne testimonium eorum qui essent per potestatem familiae emptori coniuncti, ita etiam neque heredi, qui ueteris familiae emptoris imaginem praesefert, neque iis qui cum eo per potestatem coadunati sunt testimonium praestare concessit. et cum retro diuorum principum esset constitutio, quae heredi permitteret testimonium praestare, eiusmodi constitutionem princeps noster
11. suo codici inseri non permisit. 11. Legatariis autem et fideicommissariis cum iuris successores non sint et omnibus ipsis per potestatem coniunctis testimonium non denegatur. set etiam constitutio serenissimi principis nostri lata est, quae specialiter concessit legata iis relinquere qui in testamento testes adhibeantur et multo magis iis qui ipsis per potesta-
12. tem sunt coniuncti. 12. Nihil interest in qua materia factum sit testamentum, utrum in tabulis an in chartis an in membranis an in alia materia, ueluti pellibus seu eboreis pugillaribus.

ἢ ἐν ἐλεφαντίνοις πτυχίοις.[1]) 13. Δύναται δέ[2]) τις διατιθέμε- 13.
νος πολλὰς ἰσοτύπους[3]) γράφειν διαθήκας οὕτως μέντοι, ὥςτε
μίαν ἑκάστην αὐτῶν κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν διαθήκαις παραφυ-
λακὴν περαιοῦσθαι. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ εἶναι πολλὰ
τῶν διαθηκῶν ἰσότυπα. ἐσθ' ὅτε γάρ τις μέλλων ἀποπλεῖν ἔχειν
μεθ' αὐτοῦ βούλεται τὴν διαθήκην καὶ ἑτέραν οἴκοι καταλιπεῖν,
ἐξ ἧς δείκνυται ἡ τοῦ τελευτήσαντος διάνοια. καὶ δι' ἄλλας
συμβαίνει πολλὰς αἰτίας ἀναγκαιότατον εἶναι τοῦτο, αἵτινες ἐξ
ἀνθρωπίνων συμβαίνουσι περιστάσεων, ἢ γὰρ ἐσθότε[4]) συμβαί-
νει κλαπῆναι τὸ ἓν ἰσότυπον ἢ καὶ τὸν λαβόντα ἐν παρακατα-
θήκῃ ὁδεῦσαι καὶ ἄδηλον εἶναι τὸν τόπον, ἐν ᾧ διατρίβει. 14. 14.
Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῶν ἐγγράφων νόει[5]) διαθηκῶν. εἰ δέ
τις ἄγραφον βούλεται ποιῆσαι διαθήκην (πολιτικὴν δηλονότι,
ἄγραφον γὰρ ὁ praétωr οὐκ ἐπίσταται διαθήκην, ὡς[6]) σφραγῖ-
δας ἀπαιτῶν ἀεὶ), εἰ τοίνυν παρόντων ἑπτὰ μαρτύρων τὴν
οἰκείαν γνώμην ἐπ' αὐτῶν φανερώσῃ, τελεία καὶ ἰσχυρὰ ἡ τοι-
αύτη κατὰ τὸ πολιτικὸν ἔσται διαθήκη.

De militari testamento.[7]) Titulus 11.

Ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν τίνα τρόπον δεῖ τυποῦσθαι τὴν διαθήκην. ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ πολλῆς ἀκριβείας ἐχομένη παραφυλακὴ ἐν ταῖς παγανικαῖς χώραν ἔχει διαθήκαις, ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν διαθηκῶν ἅπας ὁ τοιοῦτος σχολάζει λόγος. συγκεχώρηται γὰρ αὐτοῖς ἐκ τῶν διατάξεων διὰ τὴν ἐν νόμοις ἀπειρίαν τὸ μὴ[8]) κατὰ ἀκρίβειαν διατίθεσθαι. ἀμέλει τοι εἰ καὶ ἑνὸς παρόντος μάρτυρος διαθῶνται, ἢ[9]) καὶ μὴ γράψωσιν οἰκείᾳ

---

1) πτύχοις M. 2) d. Vi. R. 3) —ως Vi. R. cod. Salm: cf. F[2]. p. 244n. 4) ἐσθ' ὅτε γὰρ Vi. R. 5) δεῖ νοεῖσθαι Vi. R. 6) M.: ὁ L[1]. L[2]. F.: πῶς γὰρ ὁ Vi. R. 7) περὶ στρατιωτικῆς διαθήκης add. libri. 8) d. M. L[1]. L[2].: τὸ παρὰ Vi. R. 9) εἰ M.: διατίθενται ἢ Vi. R.

13. 13. Potest autem testator plura eodem exemplo scribere testamenta, ita tamen ut singulum quodque secundum optinentem in testamentis obseruationem conficiatur. interdum autem necessarium est plura testamentorum exemplaria fieri. aliquando enim quis nauigaturus secum testamentum uult ferre, alterumque domi relinquere ad iudiciorum suorum contestationem. et propter alias complures causas, quae humanis necessitatibus imminent, necessarium id fit; interdum enim exemplar unum furto abripitur uel qui in depositum accepit peregre
14. iuit nec liquet ubi degat. 14. Haec omnia de scriptis testamentis intellegere oportet; si quis autem sine scriptis testamentum ordinare uoluerit (iure nempe ciuili; praetor enim utpote qui signa semper requirat sine scriptis testamentum non admittit), si praesentibus septem testibus propriam uoluntatem coram eis nuncupauerit, perfectum ualidumque ex iure ciuili eiusmodi testamentum erit.

De militari testamento. Titulus 11.

Superius proposuimus quomodo testamenta sint ordinanda. set tanta illa obseruatio suptilitatis plena in paganorum testamentis adhibetur, in militaribus autem testamentis omnis haec ratio est remissa. permissum est enim illis ex constitutionibus propter iuris imperitiam citra sollemnitatem testari. itaque si uel uno teste praesente testati sint, uel si heredis nomen propria manu non scripserint, eorum uo-

χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἡ αὐτῶν ἔρρωται βούλησις. ἠσχολημένοι γὰρ περὶ τὴν στρατείαν εἰκότως ἀγνοοῦσιν ἀκριβείας ἁπάσης παρατήρησιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν ὁπουδήποτε διάγοντες στρατιωτικῶς ἠδύναντο διατίθεσθαι· διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τότε συνεχώρησεν αὐτοῖς τοῦτο πράττειν, ἡνίκα ἐν κάστροις ἤτοι[1] *ἐν τῷ* expedítῳ *διάγωσιν· ὁπωςδήποτε γὰρ ἡ βούλησις αὐτῶν ἐγγράφως ἢ ἀγράφως διατυπωθεῖσα*[2] *τὸ ἰσχυρὸν ἐχέτω ἐν ἑαυτῇ. ἐν οἷς δὲ χρόνοις ἐν ἑτέροις διατρίβωσι τόποις ἢ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτῶν* sedétois[3], *τῶν στρατιωτικῶν ἐν τῷ διατίθεσθαι προνομιῶν οὐκ ἀπολαύσουσι. καὶ ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες ἀκωλύτως διατίθενται πανταχοῦ μέντοι τὴν ἀκρίβειαν παραφυλάττοντες ἐν ᾧ τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός.*

1. *Οὐκ ἄτοπον δὲ εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ ἃ*[4] Traiánῳ *τῷ βα-* I.
σιλεῖ[5] *περὶ στρατιωτικῆς εἴρηται διαθήκης ἐπὶ θέματος τοιούτου. στρατιώτης τις συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ αὐτῶν εἶπε τόνδε*[6] *βούλεσθαι κληρονόμον αὐτοῦ*[7] *γενέσθαι τὸν δὲ οἰκέτην αὐτοῦ*[8] *ἐλευθερωθῆναι. ἀγράφως δὲ ταῦτα ἐπράττετο. ζήτησις μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν μεταξὺ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου καὶ τοῦ ὀνομασθέντος κληρονόμου ἀνεφύη. καὶ οἱ μὲν ἐξ ἀδιαθέτου ἔλεγον τὰ παρὰ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα οὐχ ὡς ἐπὶ ἐννοίᾳ διαθήκης εἰρῆσθαι, ὁ δὲ κληρονόμος προεβάλλετο*[9] *τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον ἐκεῖθεν τὴν διαθήκην βεβαιῶν. Στατίλιος*[10] *δὲ Σεβῆρος τῆς τοιαύτης ἀκροώμενος ἀμφιβολίας ἐπὶ* Traianòn *ἀνήγαγε τὸν θειότατον. ὁ δὲ ἀντέγραψε ταῦτα· τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον τὸ λέγον τὰς ὁπωςδήποτε γινομένας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διαθήκας βεβαίας εἶναι οὕτως νοεῖσθαι χρή, ὥςτε κατὰ προτέραν τάξιν πρόδηλον εἶναι τὸ γεγενῆσθαι*[11] *διαθήκην, εἴτε ἔγγραφον εἴτε ἄγραφον. ὁ τοίνυν τελευτήσας στρατιώτης, οὗ ὑπερ τῆς οὐσίας κεκίνηται*[12] *ζήτησις,*

---

1) *ἢ* Vi. R. 2) *ἢ* Vi. R. add. 3) scripsi ex M. L1. L2.: Beschreib. f. 6a. 4) *τὰ* M. L1. L2. L6.: *παραγαγεῖν* paullo ante L6. 5) ad. Vi. R.: *εἰρημένα* mox L6. 6) *ἢ τόνδε* ad. Vi. R. 7) M.: —*τῷ* L1. L2. F.: *κληρ. εἶναι* Vi. R. 8) d. L6. Vi. R. 9) Ita libri: ed. —*λ*—. 10) *στατήλιος* M. 11) *γενέσθαι* L1. L2. 12) *κινεῖται* Vi. R.

luntas seruetur. militiae enim operam dantes merito omnis iuris suptilitatis obseruationem ignorant. set olim quidem ubicumque degerent, poterant iure militari testamentum perficere; constitutio autem principis nostri tum demum illis id facere concessit, cum in castris uel in expeditionibus sint occupati. quoquo enim modo eorum uoluntas siue scriptis siue sine scriptura sit expressa, uigorem habeat. illis autem temporibus, per quae in aliis locis uel in suis, quas uocant, sedibus degant, militaribus priuilegiis in testando nullomodo fruentur. et si filiifamilias sint libere prorsus ubique testabuntur, iuris scilicet obseruatione adhibita si extra castra
1. degant. 1. Non erit absurdum ea quoque huc adferre, quae a Traiano de militari testamento statuta sunt in eiusmodi casu. quidam miles cum aliquos conuocasset dixit coram iis illum sibi heredem esse uelle, illumque seruum manumitti. haec sine scriptis facta sunt. post uero eius mortem controuersia orta est inter eos, qui ab intestato ueniebant, illumque, qui heres est nuncupatus. et qui ueniebant ab intestato negabant quae a defuncto dicta essent, animo testandi esse dicta; heres autem militum priuilegium praeseferebat, iuxta quod testamentum ratum esset habendum. Statilius autem Seuerus eiusmodi controuersiam cum audisset, ad diuum Traianum rettulit, qui haec rescripsit: militare priuilegium, ex quo militum testamenta quomodocumque facta rata sint, sic intellegi debet, ut utique prius constare debeat testamentum factum esse, siue in scriptis siue sine scriptura. is ergo miles defunctus, de cuius bonis quaeritur, si conuocatis ad

εἰ συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ τούτῳ, ὥςτε τὴν ἑαυτοῦ[1]*) γνώμην ἐπὶ μαρτύρων δηλῶσαι, σαφῶς παρέστησε τίνα βούλεται αὐτῷ εἶναι*[2]*) κληρονόμον καὶ τίνα τῶν*[3]*) οἰκετῶν ἐλευθερίας*[4]*) ἠξίωσεν, ἄγραφον ἰσχυρὰν τὴν τοιαύτην καλοῦμεν διαθήκην. εἰ δὲ ὥςπερ τὸ πλεῖστον ἐν ὁμιλίαις εἴωθε*[5]*) συμβαίνειν, παρόντων τινῶν ἀποτεινόμενος πρός τινα εἶπεν· ἐγώ σε κληρονόμον ποιῶ ἢ τὰ ἐμὰ πράγματά σοι καταλιμπάνω, οὐ χρὴ τοῦτο διαθήκης ἔχειν δύναμιν· ἐπ' οὐδενὸς γὰρ μάλιστα τοῦτο χρὴ σκοπεῖσθαι, ἥπερ*[6]*) ἐπὶ στρατιωτῶν, οἷς ἐν προνομίῳ δέδοται τὸ ὅπως βούλονται διατίθεσθαι, ὥςτε τὰ ἐν ὁμιλίαις λεγόμενα εἰς τύπον διαθήκης μὴ ἀναφέρεσθαι. ἐπεί τοι γε πάσης δυσκολίας ἐκτὸς μετὰ τελευτὴν παντὸς στρατιώτου*[7]*) ἀναφανήσονται μάρτυρες διαβεβαιούμενοι ἑαυτοὺς ἀκηκοέναι, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ τελευτήσας εἶπε τῷδε, ὅτι*[8]*) καταλιμπάνω σοι τὰ ἐμὰ πράγματα καὶ ἐκ τούτου αἱ ἀληθεῖς ἀνατραπήσονται τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις.* 2. *Στρατιώτης εἴτε ἄλαλος εἴη εἴτε κωφὸς* 2.
ἰσχυρῶς διατίθεται. ὑπόθου δὲ αὐτὸν μὴ[9]*) ἐκβληθέντα τῆς στρατείας* causaria missione*· ἄτοπον γάρ ἐστι*[10]*) τὸν τοιοῦτον στρατεύεσθαι. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἀκούει τῶν τοῦ στρατηγοῦ παραγγελμάτων, ὁ δὲ ἐάν τινος ἀναγκαίου δεῖται οἷον ὅπλου οὐ δύναται τοῦτο δηλῶσαι.* 3. *Μέχρι δὲ τοσούτου ἐκ τῶν βασιλικῶν* 3.
διατάξεων συγκεχώρηται τοῖς στρατιώταις τὸ διατίθεσθαι παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐφ' ὅσον καὶ στρατεύονται[11]*) καὶ διατρίβουσιν ἐν κάστροις· μετὰ δὲ τὴν ἄφεσιν τουτέστιν ἡνίκα γένονται* uetránoi *ἢ*[12]*) τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός, εἰ καὶ ἔτι στρατεύονται τὴν τῶν παγανῶν ἀκρίβειαν ὀφείλουσι φυλάττειν*[13]*) ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τοὺς μὲν στρατιώτας ἐν κάστροις διατιθεμένους ἀκινδύνως τῆς ἀκριβείας καταφρονεῖν, τοὺς δὲ* uetránus *τὴν ἀκρί-*

---

1) *οἰκείαν* Vi. R. 2) *βούλ. ἔχειν.* Vi. R. 3) d. L². F². 4) *—ρῶσαι* Vi. R. 5) *εἰώθασι* M. 6) ita R: cet *εἴπερ.* 7) ita libri: ed. *στρ. παντ.* 8) *ἐῶ σε κληρονόμον ἢ ὅτι* ad. Vi. R. 9) *μὴ* add. L⁶. Vi. R. [cf. notam huius I 352]. 10) d. Vi. F¹. R. 11) *μέχρις οὗ ἂν στρατεύωνται καὶ δ—ωσιν* Vi. R. 12) d. M. *τῶν κάστρ. εἰσ. ἢ ἐκτ.* F². 13) *φυλ. ὀφ.* L⁶.

hoc quibusdam, ut uoluntatem suam coram testibus manifestaret, declarauit quem sibi uellet esse heredem et cuinam seruo libertatem tribuere, ratum eiusmodi testamentum dicimus. si uero, ut plerumque fit in sermonibus, quibusdam praesentibus dixit alicui in eum conuersus: »ego te heredem facio« uel »bona mea tibi relinquo«, non oportet hoc pro testamento obseruari. in nemine autem id potius inquirendum est, quam in militibus, quibus id priuilegii datum est ut quolibet modo possint testari, ne quae sermonis gratia dicta sunt ad testamenti formam referantur. alioquin non difficulter post alicuius militis mortem testes existerent qui assererent sese audisse illum morientem dixisse: relinquo te heredem uel bona mea tibi relinquo et per hoc uera militum

2. iudicia subuerterentur. 2. Miles siue mutus sit siue surdus ualide testatur; finge uero eum causaria missione militia nondum dimissum, absurdum est enim eiusmodi hominem stipendia merere. nequit enim imperatoris iussum percipere, nec si aliqua re necessaria ueluti telo indigeat, id significare po-

3. test. 3. Hactenus uero a principalibus constitutionibus conceditur militibus citra sollemnitatem testari, quatenus militant et in castris degunt. post missionem autem, idest cum ueterani facti sint, uel extra castra, licet adhuc militant, paganorum sollemnitatem seruare debent. cum iam dixerimus milites in castris testantes sine periculo iuris sollemnitatem praetermittere, ueteranis autem eandem esse seruandam, ad-

βειαν ὀφείλειν παραφυλάττειν, ὅρα τὸ ἐντεῦθεν ζητηθὲν, ὅπερ μετέχει[1]) *στρατιώτου καὶ* uetránu. *στρατιώτης ἐν κάστροις διάγων καθ' ὃν ἠβουλήθη διέθετο τρόπον, ἀφείθη τῆς στρατείας καὶ*[2]) *ἐτελεύτησεν. σκοπῶμεν*[3]) *εἰ δεῖ κρατεῖν αὐτοῦ τὴν βούλησιν. καὶ εἰ μέν τις ἐξετάσῃ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ γέγονεν*[4]), *ἐρρώσθω*[5]) *καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν. εἰ δὲ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ἐτελεύτησε*[6]), *τὴν μὲν γενομένην κατὰ ἀκρίβειαν ἰσχύειν οὐ δεῖ. τί οὖν; ὁ χρόνος τέμνει τὴν ἀμφισβήτησιν.*[7]) *εἰ μὲν εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν ἐτελεύτησε τυχὸν τῷ δεκάτῳ ἢ τῷ ἐνδεκάτῳ μηνὶ στρατιωτικὴν ἔτι ταύτην ἀποκαλῶν τὸ ἰσχυρὸν αὐτῇ δίδωμι. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος, μηκέτι ἐρρώσθω· ἱκανὸς γὰρ ἦν ὁ μεταξὺ χρόνος ἐκπαιδεῦσαι αὐτὸν τὴν ὀφείλουσαν παραφυλάττεσθαι περὶ τὰς διηθήκας ἀκρίβειαν, ὥςτε αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην ἀμείψαντα οὕτω διατίθεσθαι. τί δὲ εἰ διέθετο μέν τις στρατιωτικῶς ἐνεστήσατο δὲ κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν, ἐτελεύτησε δὲ εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἡ δὲ τῆς ἐνστάσεως αἵρεσις μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξῆλθεν; σκοπῶμεν εἰ βλάπτει τοῦτο τὴν διαθήκην. καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· τὴν γὰρ τελευτὴν ἀπαιτοῦμεν εἴσω ἐνιαυτοῦ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν οὐ μὴν τὸ γενέσθαι τὴν* aditíona.

4. *Παγανός τις ὢν διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν· ἐστρατεύσατο* 4.
μετὰ ταῦτα. διάγων ἐν κάστροις ἀποσφραγίσας τὴν διαθήκην τινὰ προςτέθεικεν ἢ καὶ[8]) *περιεῖλεν ἢ καὶ μόνον ἀνέγνω τὴν διαθήκην ἢ ἔπραξέ τι ἕτερον ἐξ οὗ ἐδείκνυτο ἡ τοῦ στρατιώτου βούλησις βουλομένου*[9]) *ταύτην ἰσχύειν· ἐτελεύτησε μετὰ ταῦτα·*[10]) *ἰσχύει καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ διαθήκη ὡς ἀπὸ καινοτέρας αὐτοῦ βουλήσεως ἣν διάγων ἐν τοῖς κάστροις ἔσχεν ἐπὶ τῇ διαθήκῃ.*

5. *Στρατιώτης διάγων ἐν κάστροις διέθετο* 5.
παρὰ τὴν ἀκρίβειαν· ὑπέστη μετὰ ταῦτα capitis deminutíona· *ἢ γὰρ αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς* adrogatíona *ἢ ὑπεξούσιος ὢν γέγονεν* emancípatos. *μενέτω ἡ διαθήκη ἐπὶ τῆς*

1) *μεταξὺ στρ. καὶ β. ἐστι* Vi. R. 2) d. Vi. F[1]. 3) *—οῦμεν* Vi. F[1]. 4) *ἡ διαθήκη* ad. Vi. R. 5) *ἐρρῶσθαί φημι* ad. Vi. R.: *—σθαι . . φήσει* L[6]. 6) *—λεύτα* cj. R.: mox: *γεγονυῖαν* L[6]. 7) *καὶ* ad. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *δὴ* add. Vi. R., qui *δηλαδὴ* cj. 10) *ἡ διαθήκη* h. l. L[6].

monendus es aliquid inde quaesitum fuisse, quod et ad militem et ad ueteranum quodammodo pertinet. miles in castris degens quo libuit modo testatus est; dimissus est a militia et uita decessit. dispiciamus an eius uoluntas rata sit. et si quis tempus inquirat quo conditum est testamentum, uidebitur citra sollemnitatem ualere; sin autem tempus quo uita decessit testator, quod citra sollemnitatem conditum est testamentum ratum esse non uidebitur. quid ergo est? tempus controuersiam dirimit. si quidem intra annum post missionem decessit, decimo forte uel undecimo mense nec militare testamentum suum reuocauit, id pro rato habendum est; sin autem post missionem anno decurso, non amplius ualebit. sufficiens enim medium tempus erat ad sollemnem in testamentis obseruationem perdiscendam, ut, mutato testamento, ita postremam confirmaret uoluntatem. quid igitur si quis militari ritu testatus sit, heredem uero sub condicione instituerit; mortuus sit autem intra annum post missionem, at condicio institutionis post annum extiterit? dispiciamus an ideo testamentum inritum fiat? et magis est ut negemus: mortem enim intra annum post missionem fieri requirimus,
4. non etiam aditionem. 4. Paganus quidam testamentum citra sollemnitatem fecit, deinde stipendia meruit. in castris cum degeret, resignauit testamentum et quaedam adiecit siue detraxit, uel tantummodo id legit, uel aliud quid fecit, quo patuerit militis uoluntas hoc ualere uolentis, deinde mortuus est. ualebit testamentum quasi ex noua eius uoluntate, quam
5. in castris habuit circa testamentum. 5. Miles in castris degens non iure testatus est; deinde capitis deminutionem est passus, nam uel cum sui iuris esset sese adrogandum dedit, uel cum filiusfamilias esset, emancipatus est. testamentum

οἰκείας οὐδὲν ἧττον ἰσχύος ὡς καινοτέρας ἐντυχήσασα[1]) *γνώμης τοῦ στρατιώτου μετὰ τὴν* **emancipatíona**· *ἐν ᾧ γὰρ οὐκ ἤμειψεν αὐτὴν τὸ βέβαιον ἔχειν αὐτὴν ἠβουλήθη, οὐδὲ ἡ* **capitis deminutíωn ínriton** *ποιεῖ τὴν διαθήκην, ἐπειδὴ*[2]) *στρατιώτης ὁ διατιθέμενος. ἐπείτοι γε, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα, ἡ τοῦ* **testátoros cápitis deminutíωn** *ἀνατρέπει τὴν διαθήκην, ἐνταῦθα δὲ οὐ παραφυλάττεται ταῦτα. ἄτοπον γὰρ τὴν μὴ κατὰ κανόνας*[3]) *γενομένην διαθήκην, ἰσχύουσαν δὲ, ταύτην ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀναιρεῖσθαι κανόνων.* 6. [a]) *Εἰσί τινες*[4]) *ὑπεξούσιοι οἱ* 6.
canstrénsia *μὲν οὐκ ἔχουσι* **pecúlia**[5]), **quasi**[6]) *δὲ* **canstrénsia**[7]) *ἐκ τῶν παλαιοτέρων νόμων ἢ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων διατάξεων ἔχουσιν, ὁποῖά*[8]) *ἐστι τὰ ἀπὸ συνεδρίας ἢ τὰ ἀπὸ συνηγορίας ἢ τὰ ἀπὸ ἀρχῆς τουτέστι τῶν ἀννονῶν ἐκ τοῦ δημοσίου παρεχομένων αὐτοῖς.*[9]) *καὶ τούτοις μὲν*[10]) *ἐπιτέτραπται ἐν ὑπεξιότητι διατίθεσθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρά τις ἦν ἐπ' αὐτοῖς ἀμφιβολία*[11]), *γέγονε γενικὴ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις λέγουσα πάντα ὑπεξούσιον* **quasi canstrénsion**[12]) *ἔχοντα* **pecúlion** *ἐπ' αὐτῷ*[13]) *κοινῷ νόμῳ*[14]) *δύνασθαι διατίθεσθαι. τὴν εἰρημένην*[15]) *διάταξιν ἀναγνοὺς οὐδὲν ἀγνοήσει τῶν εἰς τοῦτο φερόντων.*

---

1) *—έραν ἐντ. γ—ην* F. cum libris: Vi. *μὴ καιν. εὐτ. γνώμης*, set in Em. '*ὡς καιν. ἐντ. γνώμην.*' R.: *—ρας εὐτ. γ—ης.* De ceteris uide sis R. 1, 255. 2) *ἐστι* ad. Vi R. 3) M.: *τὴν μὲν μὴ* L^1. L^2. F.: *τὴν μὴ κατὰ νόμους* Vi. R. 4) *οἱ* add. *Π.* 5) *καστρένσιον —λιον* Vi. R. 6) *ὡσανεὶ Π.* 7) *—ιον* Vi. R. 8) *οἷα* Vi. R. 9) *—τῷ Π.* 10) d. *Π.* Vi. R. 11) *ἀμφ. ἐπ' αὐτ. Π.* L^6. 12) *ὡσανεὶ καστρένσια πεκ. ἔχοντα Π.*: *διατ. νόμῳ* L^6. 13) *—τοῖς Π.* 14) *νομίμῳ δύν. διατ. Π.* 15) *οὖν* ad. Vi. R.

a) Tract. de Peculiis c. 8. (Heimb. *'Αν.* II 258).

---

nihilominus ratum manebit, utpote nouam quandam nactum militis uoluntatem post emancipationem. nam cum id non mutasset, ratum id esse uoluit, neque capitis deminutio inritum testamentum facit, cum miles testator sit, nam, sicuti inferius proponemus, testatoris capitis deminutio testamentum inritat; in hoc autem casu id non obseruatur. absurdum est enim testamentum quidem ualidum, non autem iure factum,
6. iuris regulis inritum fieri. 6. Sunt filiifamilias qui castrensia quidem peculia non habent, quasi autem castrensia ex anterioribus legibus uel ex posterioribus constitutionibus habent, ueluti quae ex consilio uel aduocatione uel magistratu, idest ex annonis publicis, ipsis praestantur. et iis quidem concessum est etiam in potestate degentibus testari. set cum aliqua dubitatio de iis orta esset, lata est generalis principis nostri constitutio, qua sancitum est omnem filiumfamilias castrensem habentem peculium iure communi posse testari. qui praedictam legat constitutionem nihil eorum quae ad eiusmodi ius pertinent ignorabit.

Quibus non est permissum testamentum facere.[1]
Titulus 12.

Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν διατίθενται, οἱ δὲ οὐ διατίθενται. καὶ εἴπωμεν[2] περὶ τῶν διατίθεσθαι δυναμένων[3]· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν ἀριθμόν εἰσιν, εἴπωμεν περὶ τῶν μὴ δυναμένων διατίθεσθαι ὀλίγων ὄντων ἵνα ἐκ τούτων μάθωμεν τοὺς πολλούς.[a] κατὰ πρώτην τάξιν οὐ δύναται διατίθεσθαι ὁ ὑπεξούσιος, ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις· ὑπεξούσιος δὲ οὐ δύναται ὡς βούλεται τὰ οἰκεῖα διατυποῦν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ[4] κεκώλυται διατίθεσθαι, ὅτι εἰ καὶ ἐγὼ ὁ πατὴρ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, θεραπεύων αὐτὸν ἐπιτρέψω αὐτῷ εἰς ὅσον βούλεται μέρος τῆς ἐμῆς διαθέσθαι περιουσίας, οὐκ ἔρρωται τὸ παρ' αὐτοῦ γενόμενον· οὐ δεῖ γὰρ ἰδιώτου γνώμην ἰσχυροτέραν εἶναι τῶν νόμων. εἰσὶ δὲ οἵτινες ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθενται, οἷον οἱ ἔχοντες canstrénsion pecúlion. τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν μόνοις ἐπετράπη στρατιώταις ἐξ αὐθεντίας τοῦτο μὲν Αὐγούστου, τοῦτο δὲ Nérua[5], οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρίστου βασιλέως Traianû. μετὰ δὲ ταῦτα διάταξις Adrianû δυσφοροῦσι τοῖς uetránois καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψε[6] τὸ διατίθεσθαι ἐν ὑπεξουσιότητι. καὶ εἰ μὲν διάθωνται πάντες οἱ εἰρημένοι εἰς τὸ canstrénsion pecúlion, λήψεται τοῦτο ὁ παρ' αὐτῶν γραφεὶς κληρονόμος, εἰ δὲ ἀδιάθετοι τελευτήσωσι μήτε παῖδας ἔχοντες μήτε μὴν ἀδελφοὺς ὑπόντας κοινῷ δικαίῳ ὡς οἱονδήποτε παγανικὸν pecúlion ἐπὶ τοὺς γονεῖς ἔρχεται.[7] ἡνίκα γάρ τις μὴ χρήσηται τῇ φιλοτιμηθείσῃ αὐτῷ καινοτομίᾳ, τοῖς παλαιοῖς χώρα νομίμοις.[8] πάλαι δὲ παντοῖον pecúlion τελευτήσαντος τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ ἐλάμβανεν. πολλαὶ διαφοραὶ παγανικοῦ καὶ canstrensíu pecu-

---

1) τίσιν οὐ συγχωρεῖται διαθήκας ποιεῖν M. L^1. L^2. τίνες οὐ συγχωροῦνται δ. π. ed. ant. F. L^6. F. R. 2) εἴπομεν ἂν cj. R. cum Gauel. 3) δυν. διατ. L^6. Vi. R. 4) ἀλλ' ἐπὶ τοσ. Vi. R. 5) ita M.: νερούα L^1. L^2.: Νέρουαι F.: Νέρουα Vi. R. 6) γὰρ ad. Vi. R. 7) ἔρχεσθαι Vi. F^1. 8) νόμοις Vi. R.

a) Epa. 30, 1 sq. Proch. 22, 1 sq.

Quibus non est permissum testamentum facere. Titulus 12.

Quidam homines testantur, quidam autem non. et dicendum est de iis qui testari possunt: set cum ii plures sint, dispiciamus prius de iis qui testari nequeant, qui et pauci sunt, ut inde ceteros noscamus. et in primis nequit testari filiusfamilias, nam testamentum est bonorum dispositio quaedam; filiusfamilias autem nequit, prout uult, sua bona disponere, set adeo testari prohibetur ut si ego pater suus, sicut fieri solet, eum diligens permittam ei, sicut uelit, de bonorum meorum parte testari, non ualeat quod ab eo factum sit. non debet enim priuati hominis uoluntas iure potior esse. sunt qui licet alieno iuri subiecti sint, testari possint, ueluti qui castrense peculium habent. id autem ab initio militantibus tantum concessum est tam ex auctoritate Augusti, quam Neruae, necnon optimi imperatoris Traiani. postea uero constitutio Hadriani etiam ueteranis id aegre ferentibus filiisfamilias testari concessit. et si fecerint omnes eiusmodi personae de castrensi peculio testamentum, id ab iis scriptus heres accipiet; sin autem intestati decesserint, neque liberos habentes neque fratres superstites, iure communi, sicuti quodlibet paganorum peculium, ad eorum parentes pertinebit. cum enim quis legum nouarum beneficio minime utatur, ueteri iuri locus erit. olim quidem omne peculium, mortuo filio, patri quaerebatur. plures differentiae sunt inter paga-

líu. καὶ πρώτη μὲν αὕτη ὅτι εἰς μὲν τὸ canstrénsion ὁ ὑπεξούσιος διατίθεται[1]), εἰς δὲ τὸ παγανικὸν οὐ δύναται.[2]) δευτέρα[3]) διαφορά· ἀγανακτήσας πατὴρ κατὰ τοῦ ὑπεξουσίου[a]) τὸ μὲν παγανικὸν ademptеúein[4]) δύναται pecúlion, τὸ δὲ canstrénsion[5]) οὐκέτι. τρίτη διαφορά· ἐὰν πολλοῖς ἐποφείλων τις ὑποστῇ διάπρασιν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ creditórων[6]), τὸ μὲν παγανικὸν συνδιαπιπράσκεται[7]) pecúlion, τὸ δὲ castrénsion οὐδαμῶς. ἐστὶ καὶ τετάρτη διαφορά. ἐὰν πολλῶν ὄντων παίδων, ὁ πατὴρ τελευτήσῃ, συμβῇ δὲ ἕνα ἐξ αὐτῶν[8]) ἔχειν παγανικὸν[9]) pecúlion καὶ canstrénsion, τὸ μὲν παγανικὸν κοινόν ἐστι πάντων τῶν παίδων τῶν ποτε ὑπεξουσίων[10]) τὸ δὲ canstrénsion μόνον τοῦ κτησαμένου, καίτοι πάντα τὰ τῶν ὑπεξουσίων παίδων pecúlia μέρος εἶναι νομίζονται τῆς πατρῴας[11]) περιουσίας, ὥςπερ καὶ τὰ[12]) τῶν οἰκετῶν pecúlia συναριθμεῖται τῇ δεσποτικῇ περιουσίᾳ. τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῶν canstrensίων νόει καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν μὴ προςποριζομένων[13]) ἐκ τῶν διατάξεων κατὰ διαφόρους αἰτίας. δίχα τοίνυν τοῦ ἔχοντος canstrénsion ἢ quasi canstrénsion pecúlion,[b]) ἐάν τις ὑπεξούσιος ὢν διάθηται, ἄχρηστός ἐστιν[14]) ἡ τούτου διαθήκη, εἰ καὶ γενόμενος αὐτεξούσιος ἐτελεύτησεν. σκοποῦμεν γὰρ ἀεὶ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, εἰ ἐν ἑκατέρῳ χρόνῳ παρρησίαν εἶχε τοῦ διατίθεσθαι. 1. Ἐν δευτέρᾳ 1.
τάξει οὐ δύνανται διατίθεσθαι οἱ ἄνηβοι. οἶδας γὰρ ὅτι testamentum λέγεται testatio mentis[15])· [c]) ἐστέρηται δὲ διανοίας ὁ ἄνηβος. οὐ διατίθενται οὐδὲ[16]) οἱ μαινόμενοι ἐπειδὴ χηρεύουσι

---

1) *δύναται διατίθεσθαι* Vi. F[1]. R. 2) An legendum '*διατίθεται*'.? 3) *δὲ* ad. Vi. R. 4) *ἀφαιρεῖσθαι* Epi. Epa.: *τουτέστιν* [*ἤτοι* L[6].] *ἀφαιρ.* ad. libri. ed. 5) *ἰδιόκτητον* Epi. Epa. 6) *δανειστῶν* Epi. Epa. 7) *τὸ μὲν τοῦ παιδὸς συνδ. τουτ. τὸ παγανικὸν* Vi. R. *τὸ μὲν παγ. τοῦ παιδὸς* Epi. Epa. 8) *ἐξ αὐτ. ἕνα.* Vi. R 9) *παγ. ἔχειν* Epi. 10) *πάντων τῶν ποτ. ὑπεξ.* F[1]. *πάντων τῶν ἀδελφῶν* Vi. R. *τῶν ποτε παίδων ὑπεξουσίων* Epa. 11) *ἐκείνων* L[6]. 12) d. M. 13) *τῷ πατρὶ* Vi. R. 14) d. L[1]. L[2]. 15) *ἤτοι μαρτυρία διανοίας* add. Vi. R. 16) d. L[6]. F[2].

a) Cf. Epi. 29, 32 sq. Epa. 31, 1 sq. b) Epa. 30, 2 sq. c) Cf. Epa. 30, 3 – 4.

norum et castrense peculium. et prima uero haec est, quod de castrensi peculio filiusfamilias testatur, de pagano autem non utique. secunda differentia eiusmodi est: iratus pater contra filiumfamilias peculium ciuile adimere potest, non autem castrense. tertia differentia est quod si quis a pluribus aes alienum contraxerit et bonorum sustineat a creditoribus uenditionem, ciuile peculium simul uenum it, castrense non item. est et quarta differentia: si pluribus liberis superstitibus, pater moriatur, habeat autem aliquis ex iis ciuile et castrense peculium, ciuile omnium liberorum, qui quondam fuerint in potestate, commune erit, castrense eius tantum, qui adquisiuerit; quamquam omnia filiorumfamilias peculia perinde portio paternae hereditatis esse uideantur, atque seruorum peculia in bonis dominorum numerantur. quae de castrensibus peculiis dicta sunt et de illis intellegenda sunt, quae ex constitutionibus propter diuersas causas patri non adquiruntur. praeter eum igitur qui castrense uel quasi castrense habet peculium, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, id inutile est, licet sui iuris factus decesserit. respicimus enim semper tempus mortis, set illud etiam, quo conditum est testamentum, an utroque tempore testandi quis habuerit faculta-
1. tem. 1. Praeterea nequeunt testari impuberes. scis enim testamentum mentis dici testationem: iudicio autem impubes caret. neque furiosi testantur quia mente carent. itaque neque impubes neque furiosus testantur, cum alter iudicium nondum sit

λογισμοῦ· ὥςτε οὖν οὔτε ἄνηβος οὔτε μαινόμενος διατίθενται,[1]) *ἐπειδὴ τὸ φρονεῖν τῷ μὲν οὐ προςγέγονε, τὸν*[2]) *δὲ ἀπολέλοιπεν.*[3]) *ἀνίσχυρος δὲ αὐτῶν ἡ διαθήκη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ μὲν γενόμενος ἔφηβος ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ ἀνανήψας. εἰ δὲ ὁ μαινόμενος κατ' ἐκεῖνον διάθηται τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ παύεται τοῦ μαίνεσθαι, τουτέστιν ἐν τοῖς διαλείμμασι, ζητεῖται εἰ κρατεῖ. καὶ λέγομεν ἔννομον εἶναι τὴν διαθήκην· τί δὲ, ὅτι διαθέμενός τις ἐμάνη; τὸ μετὰ ταῦτα πάθος ἐπιγινόμενον τῆς μανίας τὴν ὀρθῶς διατυπωθεῖσαν οὐκ ἀνατρέπει διαθήκην, ὥςπερ οὐδ' ἕτερον συνάλλαγμα ἐπιγινομένη μανία διαφθείρει.* 2. a) *Οὐδὲ* 2. *τὸν ἄσωτον, ᾧ τῶν οἰκείων πραγμάτων ἡ διοίκησις ἀπηγόρευται, ὁ νόμος συγχωρεῖ διατίθεσθαι, ἡ δὲ πρὸ τῆς ἀσωτείας γενομένη διαθήκη, τουτέστι πρὶν ἡ διοίκησις τῶν*[4]) *πραγμάτων αὐτῷ ἀπαγορευθῇ βεβαία μένει.*b) 3. *Ἄλαλος ἢ*[5]) *κωφὸς οὐκ* 3. *ἀεὶ*[6]) *διατίθενται· διαλεγόμεθα δὲ*[7]) *περὶ ἐκείνου τοῦ κωφοῦ τοῦ παντελῶς μὴ ἐξακούοντος*[8]) *οὐ μὴν τοῦ βραδέως ἀκούοντος· οὗτος γὰρ διατίθεται. καὶ γὰρ καὶ*[9]) *ἄλαλον ἐκεῖνόν φαμεν οὐ τὸν βραδέως λαλοῦντα, ἀλλὰ τὸν παντελῶς μὴ φθεγγόμενον. τὸ δὲ 'οὐκ ἀεὶ' προστέθεικα δι' ἐκείνην τὴν αἰτίαν· πολλάκις*[10]) *τις εἰδὼς γράμματα καὶ πεπαιδευμένος συμφορᾶς ἐπιγινομένης*[11]) *(πλεῖσται δὲ αἱ ταύτην ἐπάγουσαι αἰτίαι) τῆς ἀκοῆς ἢ τῆς γλώσσης ἐστερήθη. καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, διάταξις ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελεύουσα τοῖς ἐκ πάθους εἰς τοῦτο ἐλθοῦσι μετά τινος παραφυλακῆς δύνασθαι διατίθεσθαι. τὸν δὲ τρόπον καὶ τὴν*[12]) *παρατήρησίν ἐστιν ἀνελλιπῶς μαθεῖν*[13]) *τὴν εἰρημένην ἀναγνόντα νεαρὰν διάταξιν. εἰ δὲ διαθέμενος, νόσου συμβάσης ἢ ἐκ τιμωρίας ἀρχοντικῆς ἢ ἐξ ἄλλης οἱαςδήποτε περι-*

---

1) —*θεται* Vi. F1. R. 2) *τῷ* F2. cum L1. L2. 3) *ἀπέλειπεν* Vi. R. 4) *διοικ. αὐτῷ πραγμ.* L1. L2. F. 5) *καὶ* V. R. 6) d. F. 7) d. M. 8) *ἀκ.* Vi. R. 9) d. L6. Vi. R. 10) *γὰρ* ad. Vi. R. 11) M.: cet. *ἐπιγεν.* 12) ita libri: F. de '*καὶ*': Vi. R. de '*τὴν*'. 13) *τὸν* ad. Vi. R.

a) schol. Harm 5, 1, 25. Epa. 30, 5. b) Harm. 5, 1, 17 et schol. ad. 18. Epa 30, 6.

adeptus, alterum iam deseruerit. inualidum autem erit eorum
testamentum, quamuis alter pubes, alter compos mentis factus
decesserit. si uero furiosus per id tempus faciat testamen-
tum, quo furere cessat, idest in interuallis, queritur an ua-
leat? et magis est ut dicamus iustum esse testamentum. quid
autem si quis cum testamentum fecerit furere incipiat? id
furoris uitium superueniens recte factum testamentum non
peremit, sicuti neque aliud negotium furor postea interue-
2. niens tollit. 2. Neque prodigo, cui bonorum suorum admi-
nistratio interdicta est, iure testari conceditur. testamentum
autem ante prodigalitatem factum, idest priusquam bonorum
3 interdictio fiat, ratum manet. 3. Mutus et surdus non sem-
per facere testamentum possunt. utique de eo surdo loqui-
mur, qui omnino non exaudiat, non qui tarde exaudiat. hic
enim testari potest. set etiam mutum illum intellegimus non
qui tarde loquatur, set qui eloqui nihil possit. »non sem-
per« autem propter eiusmodi causam addidi. saepius quidam
litteratus et eruditus quadam calamitate (uarii enim casus
sunt qui id adferant), audiendi uel loquendi facultatem ami-
sit. et cum apud ueteres eiusmodi homines testari non pos-
sent, promulgata est principis nostri constitutio permittens iis
qui morbo tales facti sint ut secundum certam normam pos-
sint testari. modum autem atque obseruationem perfecte col-
ligere licet praedictam nouellam constitutionem legenti; si
uero cum quis testamentum fecerit, ualetudine forte uel poena
a magistratu inflicta, uel alio quolibet casu mutus surdusue

στάσεως ἄλαλος ἢ κωφὸς γέγονεν ἡ προγενομένη φυλάττει τὴν
ἰδίαν ἰσχὺν διαθήκη. 4. [a])Ὁ τυφλὸς δύναται διατίθεσθαι πα- 4.
ραφυλάττων τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει[1]) τοῦ τῆς θείας λήξεως
Ἰουστίνου. 5. Ὁ παρὰ τοῖς πολεμίοις ὢν οὐ καλῶς παρ' 5.
αὐτοῖς[2]) διατίθεται, εἰ καὶ[3]) συμβῇ τοῦτον εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐλθεῖν.[4]) τὴν δὲ παρ' ἡμῖν γενομένην διαθήκην ἐρρῶσθαί φαμεν μετὰ ταῦτα γενομένου αὐτοῦ αἰχμαλώτου.[5]) εἴτε γὰρ ὑποστρέψῃ,[6]) τὸ δίκαιον τοῦ postliminíu παρέχει αὐτῇ τὸ βέβαιον· εἴτε παρὰ τοῖς πολεμίοις τελευτήσῃ, ὁ Cornélios νόμος χαρίζεται αὐτῇ τὴν ἰσχύν.

De exheredatione liberorum.[7]) Titulus 13.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τίνα τρόπον δεῖ γίνεσθαι τὰς διαθήκας, οἷον τὸ[8]) τὸν testátora οἰκείᾳ χειρὶ γράφειν τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα ἢ τοῦτο[9]) λεγειν ἐπὶ τῶν μαρτύρων, καὶ τὸ ἑπτὰ εἶναι τοὺς μάρτυρας καὶ τούτους ὑπογράφειν ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ ταύτην σφραγίζειν μηδενὸς ἐν μέσῳ πραττομένου. ἓν δέ τι τούτων παραλειφθὲν ἄχρηστον δείκνυσι τὴν διαθήκην. οὐ μόνον δὲ[10]) τῆς εἰρημένης δεόμεθα παραφυλακῆς πρὸς τὸ ἰσχυρῶς διατίθεσθαι, ἀλλ' ἔτι ζητοῦμεν[11]) καὶ ἄλλο τι· δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ υἱὸν ὑπεξούσιον[12]) ὁ testátωr εἶχεν[13]). δεῖ γὰρ

---

1) τὰ ἐν τῇ εἰρημ. διατ. Vi. R. 2) ἐν αὐτ. Harm. 3) καὶ εἰ Harm. 4) ἀνελθεῖν cj. Gavel. 5) κἂν ὁ διαθέμ. μ. τ. γένηται αἰχμ. Harm. κἂν μ. τ. γέν Epa. 6) ὑπέστρεψεν et infra ἐτελεύτησεν Epa. 7) περὶ ἀποκλήρων παίδων ad. libri: π. ἀπ. ἐλευθέρων ἤγουν π. L[6]. M. 8) d. Vi. R. 9) τοῦ F. 10) d. M. 11) M.: cet.: 'ἐπιζητοῦμεν'. 12) εἴτε αὐτεξούσιον Vi. 13) ἔχει ὁ τ. Vi. R.

a) schol. Harm. 5, 1, 27. Epa. 30, 7.

4. fiat, antea factum testamentum suum ratum remanet. 4. Cae-
cus autem testari potest seruans quae cauta sunt constitu-
5. tione diuae memoriae Iustini. 5. Qui apud hostes est non
recte apud eosdem facit testamentum, quamuis in nostram
ciuitatem redeat. testamentum autem quod apud nos fecerit,
ualere dicimus etiam si postea ab hostibus capiatur. nam
siue redierit, iure postliminii confirmatur, siue apud hostes
decesserit, ex lege Cornelia ualebit.

De exheredatione liberorum. Titulus 13.

Superius pro posuimus quomodo testamenta fieri debeant ueluti ut testator manu propria heredis nomen scribat uel coram testibus pronuntiet; septemque sint testes qui testamento subscribant idque signent, nulla re in medio secuta. quorum si uel unum praetermittatur testamentum inritum est. nec tantum ad ualidum condendum testamentum eiusmodi obseruatio sufficit, set aliud quoque requirimus. dispiciendum enim est an filium in potestate habeat testator. hunc

τοῦτον ἢ κληρονόμον γράφειν ἢ ἀποκληρονόμον[1]) nominatim *ποιεῖν· εἰ δὲ σιωπῇ* praeteriteúsῃ *τοῦτον, ἀνυπόστατος ἡ διαθήκη ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς. ἀμέλει εἰ καὶ συμβῇ τὸν παῖδα προτελευτῆσαι τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐδὲν ἧττον ἄκυρος ἡ διαθήκη διὰ*[2]) *τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν διαθήκαις*[3]) *ἀνυπόστατα ἐκ τῶν ἐπιγινομένων μετὰ ταῦτα ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύναται. καὶ οὐ δυνήσονται οἱ* scrîptoi *κληρονόμοι διαδέξασθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰ καὶ μὴ ὕπεστι παῖς ὁ διὰ τῆς* praeteritíonos *βλαπτόμενος. καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα υἱός ἐστιν ὑπεξούσιος.*[4]) *εἰ δέ τις ἔχει θυγατέρα ὑπεξουσίαν ἢ ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἢ προέκγονον ἢ προεκγόνην, οὐκ ἔγραψε δὲ αὐτοὺς κληρονόμους, οὐδὲ μὴν* exheredátus[4]) *ἐποίησεν, ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς* praeteritíoni, *οὐκ ἀκυροῦται μὲν ἡ διαθήκη, οἱ δὲ* praeteriteu*θέντες τοῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις προσαύξουσιν.*[a]) *προσαύξησις δέ ἐστι μέρους ἀφαίρεσις· ἀλλ' εἰ μεν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι, εἰς τό ἥμισυ γίνεται ἡ προσαύξησις, εἰ δὲ* sûoi, *εἰς τὸ ἀναλογοῦν. οἷον, τρεῖς ἐνεστήσατό τις κληρονόμους τὴν θυγατέρα ἢ τὸν ἔκγονον* praetériton *καταλιπών. εἰ μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ἡ μὲν θυγάτηρ ἤγουν ὁ ἔκγονος λήψεται ξ̄ οὐγκίας*[5]) *οἱ δὲ γ̄ οἱ ἐξωτικοὶ κληρονόμοι ξ̄ οὐγκίας· εἰ δὲ* sûoi, *λαμβάνει*[6]) *τὸ ἀναλογοῦν, τουτέστι τρεῖς οὐγκίας, ὅσον ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, τουτέστι τὴν τετάρτην τῆς περιουσίας αὐτοῦ μοῖραν. ἐξῆν δὲ τούτους οὐ μόνον* nominatim *ἀλλὰ καὶ* inter ceteros[7]) exheredateúein *ἐν τῷ λέγειν· οἱ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι.*[8]) *ἡ δὲ* nominatim exheredatíων *ἐγίνετο τοῦτον τὸν τρόπον· Τίτιος ὁ υἱός μου ἔστω* exherédatos. *δυνατὸν*[9]) *καὶ ἀπὸ ἐπιτηδεύματος. ὁ γραμματικὸς ἔστω* exherédatos. *καὶ*

---

1) *ἀπόκληρον* Vi. R. 2) *κατὰ* Vi. R. 3) d. L6. Vi. R. 4) haec d. L6. 5) ita M. L1. L2. 6) Ita M.: ς̄ |ο̄ L1. L2.: *ἐξαούγκιον* L6. ed. 7) *—νουσι* Vi. 8) *ἤτοι ἀορίστως* Vi. R. cf. B in M. '*ἀδιορίστως ἀποκληροῦν*'. 9) *—κληροι* Vi. R. *—ρονόμων* L1. L2. 10) *—ται* L6. Vi. R.

a) Cf. Gai. 2, 124. Epi. 30, 3 cum schol:

enim oportet heredem instituere uel nominatim exheredem facere. alioquin si eum silentio praeterierit, inutile erit testamentum simul ac conscriptum sit. itaque si filius uiuo patre moriatur, nihilo minus inutile erit testamentum propter iuris regulam quae ait *ea quae ab initio inutilia sint in testamentis ex postfacto conualescere non posse*. nec poterunt scripti heredes defuncti bona accipere, quamuis non existat filius qui praeteritione iniuria adfectus est. et haec quidem si filius in potestate praeteritus sit. sin autem quis filiam in potestate habens uel nepotem neptemue pronepotem proneptemue non scripserit eos heredes neque exheredes fecerit, set praeterierit silentio, non infirmabitur quidem testamentum, praeteriti autem scriptis heredibus adcrescent. adcrescere ius est portionis cuiusdam auferendae. set si extranei sint scripti heredes, in dimidiam portionem adscrescunt; sin autem sui heredes, in uirilem. ut ecce si tres quis heredes instituit filiam nepotemue praeteriens, si extranei sunt scripti heredes, filia nepósue semissem capient, si uero sui, uirilem portionem, idest quadrantem; quantum scilicet essent accepturi si intestatus parens decessisset, idest quartam bonorum eius partem. licebat autem hos non solum nominatim, set etiam inter ceteros exheredare, his uerbis: *ceteri exheredes sunto*. nominatim exheredatio ita fiebat: *Titius filius meus exheres esto*. poterat etiam ex officio: *grammaticus exheres esto*, et ex arte: *fa-*

ἀπὸ τέχνης· ὁ χαλκεύς, καὶ ἀπὸ ἡλικίας· ὁ πρεσβύτης ἢ ὁ νεώτερος, καὶ ἀπὸ χρώματος· ὁ λευκὸς ἢ[1]) ὁ μέλας. καὶ ἁπλῶς πᾶσα φράσις σαφῶς δηλοῦσα τὸ ὑποκείμενον πρόσωπον nominatim exheredatíona ἀποτελεῖ.[2]) 1. Δεῖ δὲ τὸν δια- 1.
τιθέμενον οὐ μόνον τῶν ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τῶν postúmων φροντίδα τίθεσθαι καὶ γράφειν τούτους κληρονόμους ἢ ἀποκληρονόμους ποιεῖν, ἐπεὶ οἵ γε praeteriteuθέντες ἅμα τῷ τοκετῷ rúptan ποιοῦσι τὴν διαθήκην. καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐνταῦθα διαφορὰν υἱοῦ ἢ θυγατρὸς[3]), ἐκγόνου ἢ ἐκγόνης· praeteriteuθέντων γὰρ αὐτῶν, ἔρρωται μὲν ἡ διαθήκη ἅμα τῇ γραφῇ, ἐκ δὲ τοῦ μετὰ ταῦτα τεχθῆναι τὸν postûmon ἢ τὴν postûman[4]). ῥήγνυται ἡ διαθήκη καὶ πᾶσα ἀκυροῦται ἐντεῦθεν, δηλονότι τῇ praeteritíoni αὐτῶν. οὐκ οὖν[5]) ἐξ αὐτῆς ἀκυροῦται τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ τοκετοῦ· ὅθεν[6]) εἰ συμβῇ τὴν γυναῖκα, ἐξ ἧς ὁ postûmos ἠλπίζετο τίκτεσθαι, ἀμβλῶναι, ἀνεμποδίστως οἱ scrîptoi κληρονόμοι aditeúsusi[7]) τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' αἱ μὲν θήλειαι postûmai ἢ nominatim ἢ inter ceteros exheredateúontai. εἰ γὰρ εἴποι[8]) ὁ testátωr. ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, οἱ δὲ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι[9]), διὰ τούτων τῶν ῥημάτων exheredateúεσθαι δοκεῖ καὶ[10]) ἡ postûma. πλὴν μέντοι ἵνα μὴ μετὰ τὸ τεχθῆναι ἀναίσχυντον εἰσέρχηται δίκην πρὸς τὸν scrîpton κληρονόμον λέγουσα ὅτι οὐκ ἐνεθυμήθη περὶ ἐμοῦ ὁ testátωr, ὁπότε[11]) καὶ ἠγνόει με, δεῖ ληγάτον[12]) αὐτῇ καταλιπεῖν, ἵνα οὕτως εἴπῃ ὁ διατιθέμενος· ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος, οἱ δὲ λοιποὶ ἔστωσαν ἀποκληρονόμοι[13]), τῇ δὲ τικτομένῃ[14]) postúmᾳ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα. τούτου γὰρ οὕτως ἔχοντος λέγομεν[15]) αὐτῇ ὅτι περὶ σοῦ τὴν inter ceteros ἔγραψεν[16]) exheredatíona, ἀμέλει καὶ ληγάτον σοι κατέλιπεν. τοὺς δὲ ἄρρε-

---

1) καὶ Vi. 2) ἐξερέδατον ποιεῖ L6. 3) ἢ ad. Vi. F1. R. 4) d. M. 5) admisi ex cj. R. 6) ὅτι Vi. F1. R. 7) ita M. L1. 8) M.: cet. —πῃ. 9) —κληροι Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) ἡνίκα L6. 12) —τα Vi. R. 13) —κληροι Vi. R. 14) uoc. 'μοι' omisi ex M. L1. L2. 15) τούτου γὰρ οὕτως λεγομένου M. 16) —ψα Vi.

ber, et ex aetate: maximus natu, minimus natu, uel ex colore. albus seu niger. et in summa quaeque dictio, qua persona clare significetur ad nominatim exheredandum sufficit. 1.

1. Oportet testatorem non eorum tantum qui in rerum natura sunt set etiam postumorum curam gerere, eosque heredes scribere uel exheredes facere; nam praeteriti simul atque nascuntur testamentum rumpunt. neque ulla differentia inuenienda est inter filium et filiam, nepotem neptemque. his enim praeteritis, scriptum testamentum ualet, postumo autem nato, rumpitur testamentum et prorsus infirmatur, scilicet quia postumus praeteritus est. non uero statim ab ipsa scriptura, set ex adgnatione postumi infirmatur. ideoque si mulier ex qua postumus sperabatur abortum fecerit, nihil impedimentum erit scriptis heredibus quominus hereditatem adeant. set feminini quidem sexus postumi uel nominatim uel inter ceteros exheredari solent. nam si testator dicat: sit mihi ille heres, ceter exheredes sunto, per haec uerba exheredari etiam postuma uidetur. attamen ne ipsa cum nata sit temere scripto heredi controuersiam faciat, dicens de semetipsa non cogitasse testatorem, utpote qui eam ignorauerit, oportet ei legatum relinquere. dicet itaque ita testator: sit mihi ille heres, ceteri exheredes sunto: postumae, quae mihi nascetur, aureos C lego. ita enim re se habente, dicimus ei: te quoque inter ceteros scripta exheredatio amplectitur; itaque et legatum testator tibi reliquit. postumos autem masculini sexus, idest filium uel ne-

νας postúmus[1]), τουτέστιν υἱὸν ἢ[2]) ἔκγονον ἢ[2]) προέκγονον, ἤρεσε μὴ ἄλλως exheredateúeσθαι, εἰ μὴ nominatim. καὶ ποῖον ὄνομα δυνατὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ μήπω τεχθέντος; ἐροῦμεν ὅτι τοῦτον[3]) δηλώσομεν τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἵνα εἴπωμεν· ὅςτις-δήποτέ μοι παῖς τεχθῇ ἀποκληρονόμος[4]) ἔστω, ἢ ἵνα εἴπων· ὁ μέλλων μοι[5]) τίκτεσθαι ἀπὸ τῆςδε τῆς ἐμῆς γαμετῆς ἀποκληρονόμος ἔστω. 2. Εἰσὶ καὶ ἕτεροι τοῖς postúmois 2. ἐοικότες, οἵτινες τοῦ προλαμβάνοντος κατὰ βαθμὸν súu τελευτήσαντος, sûoi γίνονται. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος.[6]) εἶχον[7]) υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἐκ τούτου ἔκγονον ἢ ἐκγόνην. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς ἦν sûos διὰ τὸ μὴ προλαμβάνεσθαι, ὁ δὲ ἔκγονος ἢ ἐκγόνη ὑπεξούσιοι μὲν ἦσαν, διὰ δὲ τὸ προλαμβάνεσθαι ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς οὐκ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς τὸ sûon. διατιθέμενος ἐγὼ τίνος ὀφείλω φροντίδα ποιήσασθαι; πρόδηλον ὅτι τούτου[8]) τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦτον γράφειν κληρονόμον ἢ exheredateúein. ἆρα δὲ[9]) τοῦ ἐκγόνου ἢ τῆς ἐκγόνης; οὐδαμῶς· οὗτοι γὰρ οὐκ ὄντες sûoi ἐὰν praeteriteuθῶsin, οὔτε ipso iure[10]) ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν διαθήκην, οὔτε προσαύξειν δύνανται· ταῦτα γὰρ τῶν súωn ἴδια. ἀλλ' εἰ μὲν μέχρι τέλους ἐσώζετο τὸ αὐτὸ σχῆμα, καλῶς ἂν ἐλέγετο ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἐμοῦ ζῶντος τὸ μέσον πρόσωπον ἐξελθεῖν τῆς ὑπεξουσιότητος ἢ τελευτῇ ἢ ἐπειδὴ ἔτυχεν ἀξιώματος πατρικίου, εὑρίσκεται λοιπὸν ὁ ἔκγονος ἢ ἡ[11]) ἐκγόνη ἢ[12]) sûos ἢ sûa ὥςπερ ἐπιτεχθέντες μιμούμενοί τε κατὰ τοῦτο τοὺς postúmus (μὴ ὄντες γὰρ πάλαι sûoi νῦν γίνονται sûoi καὶ ὥςπερ οἱ postûmoi τῷ τοκετῷ, οὕτως καὶ οὗτοι[13]) τῇ ἐπαναβάσει rúptan ποιοῦσι τὴν διαθήκην) ἵνα μὴ οὖν καινὸς sûos, ἐπαναβαίνων ὁ ἔκγονος, rúptan ποιήσῃ τὴν διαθήκην, ὥςπερ αὐτὸν τὸν υἱόν, οὕτω καὶ τὸν ἔκγονον ἤγουν[14]) τὴν ἐκγόνην ὀφείλω γράφειν κληρονόμους ἢ ex-

---

1) τοὺς ἀρ. ποστ. F1. τοὺς ἀρ. δὲ π. Vi. R. 2) d. L6. Vi. R. 3) τοῦτο Vi. 4) —κληρος L6. Vi. R. 5) d. Vi. R. 6) ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θ. Vi. R. 7) εἶχέ τις L1. F. 8) add. ex M. 9) καὶ cj. R. 10) ἤγουν. 11) d. F. 12) d. L6. Vi. R. 13) τοκ. καί οὗτοι Vi. R. F1. 14) ἢ Vi. R.

potem uel pronepotem non aliter exheredari placuit quam nominatim. set quale nomen de eo qui nondum natus est praedicari potest? hoc modo eum significare possumus dicentes: quicumque mihi filius genitus fuerit exheres esto. uel ita: quicumque mihi ex hac uxore mea natus
2. fuerit exheres esto. 2. Sunt aliae quoque personae, quae postumorum loco sunt, quae in sui heredis mortui locum succedentes sui heredes fiunt. ut ecce, filium in potestate habebam atque ex eo nepotem neptemue. set filius quidem suus erat, cum nemo eum praecederet; nepos autem neptisue in potestate erant, set cum a proprio patre praecederentur sui heredes esse non poterant. testamentum cum faciam cuiusnam curam gerere debeo? huius filii, ut patet; eumque heredem instituere uel exheredem facere. num etiam nepotis neptisue? nullomodo. nam cum sui heredes non sint, si praetereantur, neque ipso iure inritum faciunt testamentum, neque adcrescere possunt, nam haec suorum heredum propria sunt. set si usque ad finem eadem rerum condicio seruetur, recte haec dicerentur. set cum me uiuo potest media persona potestate egredi, seu morte, seu patricia dignitate optenta, ut inueniatur deinceps nepos neptisue suus suaue heres esse quadam adgnatione ad similitudinem postumorum (cum enim antea sui heredes non essent, nunc fiunt sui, et sicuti postumi adgnascendo, ita hi succedendo rumpunt testamentum), ne igitur nouus suus, idest nepos succedens, testamentum rumpat, sicuti ipsum filium ita nepotem neptemue heredes scribere exheredesue nominatim facere debeo. nam si praeter-

heredátus nominatim *ποιεῖν. εἰ δὲ* praeteriteuϑῶsi[1]) *τῇ ἐπαναβάσει*[2]) *ὡς μὴ ἐννόμως ἠσφαλισμένην ἀκυροῦσι τὴν διαϑήκην. καὶ τοῦτο τῷ* Iulíῳ Velléῳ[3]) *νόμῳ εἴρηται,*[a]) *ὅςτις νόμος κατὰ μίμησιν τῶν* postúmων exheredátus *αὐτοὺς εἶπε γενέσϑαι, τουτέστι τὸν μὲν ἔκγονον* nominatim, [*τὴν δὲ ἐκγόνην* nominatim][4]) *ἢ* inter ceteros *μετὰ δόσεως ληγάτου.* 3. *Εἰγέ* 3.
τις υἱὸν ἢ ϑυγατέρα emancipátus. *διατιϑέμενος οὗτος, ὅσον κατὰ τὴν πολιτικὴν νομοϑεσίαν, οὐκ ἀναγκάζεται γράφειν αὐτοὺς κληρονόμους ἢ ἀποκληρονόμους ποιεῖν, ἄγνωστοι γάρ εἰσι τῷ δωδεκαδέλτῳ δι' ἣν ὑπέστησαν* capitis deminutíona. *ὁ δὲ* praétωr *πρὸς τὴν φυσικὴν ὁρῶν συγγένειαν οἶδε καὶ τούτους τοὺς*[5]) *παῖδας καὶ κελεύει*[6]) *τοὺς* emancipátus *γράφεσϑαι κληρονόμους. εἰ δὲ μὴ βούλεται ὁ διατιϑέμενος, οἱ μὲν ἄρρενες* nominatim exheredateuésϑ*ωσαν, αἱ δὲ ϑήλειαι καὶ* nominatim *καὶ* inter ceteros. *εἰ δὲ μήτε γραφῶσι κληρονόμοι, μήτε, καϑὰ εἴρηται,* exheredateuϑῶsi, *δίδωσιν αὐτοῖς ὁ* praétωr *τὴν* contra tabulas[7]), *δι' ἧς ὁ μὲν υἱὸς ἤγουν*[8]) *ὁ ἔκγονος πᾶσαν λήψεται τὴν τοῦ τελευτήσαντος οὐσίαν, ἡ δὲ ϑυγάτηρ ἤγουν ἡ*[9]) *ἐκγόνη τοσοῦτον λαμβάνει, ὅσον ἐκέρδαινε διὰ τῆς προσαυξήσεως οὖσα ὑπεξουσία.* 4. *Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προϑεωρίᾳ. ἐπειδὰν λάβω* 4.
τινὰ εἰς υἱοϑεσίαν, οὗτός ἐστί μου[10]) *υἱὸς καὶ νόμῳ καὶ φύσει. νόμῳ μὲν διὰ τὴν ϑέσιν,*[11]) *φύσει δὲ διὰ τὸν νόμον. ὁ γὰρ νόμος κατέχει παρ' ἑαυτῷ τὴν φύσιν. μέχρι δὲ τοσούτου φύσει τοῦ παιδὸς νομίζομαι εἶναι πατήρ, ἐφ' ὅσον ἀκμάζει τὰ τῆς ϑέσεως. εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν* emancípaton, *νόμιμος οὖσα*[12]) *πρᾶξις διαλύει τὸν νόμον τὸν διὰ τῆς ϑέσεως συστάντα. τοῦ νόμου*[13]) *μηκέτι σωζομένου*[14]), *συναφίσταται*[15])

---

1) praeteriteúsosín M. 2) *ὅτε τὸ μέσον δήλονότι πρόσωπον ὑπεξέλϑῃ* ad. Vi. R. 3) *παλαιῷ* M. uelléῳ scrib. L[1]. L[2]. *Βελλέῳ* F[2]. *βελλίῳ* L[6]. *Βελλείῳ* Vi. F[1]. R. 4) Inclusa addidi ex Gaio Cf. Rendic. Ist. Lomb. XVI 582. '*τὰς ϑύγατέρας καὶ ἐκγόνους*' perperam ex glossem. L[1]. L[2]. L[6]. M. Vi. Cf. etiam not. F[2]. 262. R. I 370. 5) ad. ex M. 6) *τούτους* ad. Vi. R. 7) tabúlas L[1]. tabûlas L[2]. *κοντραταβούλλας* Vi. ed. ant. F. 8) *ἢ* F.: *ἢ ἐγ.* F[2]. 9) add. ex M. 10) *ἔσται μοι* Vi. R. 11) *αὐτὴν* ad. L[6]. Vi. R. 12) *ἡ* ins. L[6]. Vi. R. 13) *δὲ* L[6]. ins. Vi. R. 14) M.: *σωζ. μηκ.* 15) —*ίπταται* M.

a) Gai. 2, 134.

eantur, succedendo iure factum rumpunt testamentum. et hoc
lege Iulia Vellaea prouisum est in qua ad similitudinem postu-
morum exheredes fieri iubentur, idest nepos nominatim, [neptis
3. autem nominatim uel] inter ceteros legato relicto. 3. Habebat
quidam filium filiamue emancipatos. cum testamentum faciat,
quod ad ius ciuile, non cogitur eos heredes instituere uel
exheredes scribere, ignoti sunt enim legi XII tabularum pro-
pter quam passi sunt capitis deminutionem. praetor autem
naturalem cognationem respiciens, hos quoque liberos recog-
noscit, iubetque emancipatos heredes instituere. sin autem
testator nolit, mares quidem nominatim exheredentur, feminae
autem et nominatim et inter ceteros. quod si neque heredes
scribantur, neque, uti dictum est, exheredes fiant, dat eis
praetor contra tabulas bonorum possessionem, per quam filius
neposue omnem defuncti accipient substantiam, filia autem
neptisue tantum accipit quantum si potestati subiecta fuisset
4. adcrescendo accepisset. 4. Haec primum tibi perspecta ha-
beas. si quem in adoptionem accipiam, hic mihi filius erit
et iure et natura. iure quidem propter adoptionem, natura
autem propter iuris uim; ius enim etiam naturam in se-
metipso amplectitur. eo usque autem natura filii huius pa-
ter esse existimor, donec adoptio durat. quod si eum emanci-
pauero, cum is actus sit legitimus, legitimos adoptionis effectus
soluit. cum autem ius non amplius seruetur, recedit simul

καὶ ἡ φύσις οὐκ ἔχουσα τὸν κατέχοντα. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐκδέδωκά σοι πρὸς γάμον τὴν ἐμὴν θυγατέρα· ἐτέχθη παῖς· ἦν ὑπεξούσιός σου[1]) *δηλονότι. αἰτηθεὶς παρ' ἐμοῦ δέδωκάς μοι τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν. ζητῶμεν τίς ἐξ ἡμῶν διατιθέμενος*[2]) *ἀναγκάζεται φροντίδα τούτου τίθεσθαι. καὶ λέγομεν, ὅτι ἐγὼ ὁ θετὸς πατήρ· διὰ γὰρ τῆς θέσεως ἔοικεν οὗτος τοῖς ἀπὸ ἐννόμων γάμων τεχθεῖσί μοι. ὥςτε οὖν ὥςπερ τὸν νόμιμόν μου υἱὸν τὸν ὑπεξούσιον ἀναγκάζομαι γράφειν κληρονόμον ἢ κατὰ τὰ προειρημένα* exheredateúein, *οὕτω καὶ τὸν θετόν. σὺ μέντοι ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἀναγκάζῃ αὐτὸν γράφειν κληρονόμον οὐδὲ γὰρ νομιμός σου υἱός ἐστιν, οὐδὲ γὰρ ἔχεις αὐτὸν ὑπεξούσιον, οὐδὲ φύσει ἐπειδὴ*[3]) *διὰ τοῦ νόμου ἐγὼ ὁ θετὸς πατὴρ δοκῶ φύσει*[4]) *εἶναι αὐτοῦ πατὴρ, οὐδεὶς δὲ δύο φυσικοὺς πατέρας ἔχειν δύναται.*[5]) *εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν* emancípaton, *οὔτε κατὰ τὸν πολιτικὸν, οὔτε κατὰ τὸν* praétora *μεταξὺ τῶν παίδων ἀριθμηθήσεται.*[6]) *οὐκοῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀναγκάζομαι γράφειν αὐτὸν κληρονόμον οὐδὲ ὁ*[7]) *φυσικὸς πατὴρ ἀναγκασθήσεται τοῦτο πράττειν. οὕτω γὰρ ἔσται οὗτος ὁ παῖς, ὥςπερ*[8]) *εἰ ὑπὸ σοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς γέγονεν* emancípatos. 5. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν* 5. *κατὰ τὸ παλαιόν, διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως μηδεμίαν εἶναι βουλομένη διαφορὰν ἐν διαθήκαις*[9]) *ἀρρένων καὶ θηλειῶν· ἑκάτερον γὰρ πρόσωπον πρὸς παίδων γέννησιν ἐπιτήδειον ὁμοίως ἡ φύσις προήγαγε, κἀκεῖθεν δῆλον μὴ εἶναί τινα μεταξὺ αὐτῶν διάκρισιν, ἐξ ὧν ὁ δωδεκάδελτος ἐξ ἀδιαθέτου ὁμοίως ἄρρενας καλεῖ καὶ θηλείας. καὶ ὁ* praétωr[10]) *ἀκολουθήσας φαίνεται τῷ δωδεκαδέλτῳ, ἁπλοῦν τοίνυν καὶ ὅμοιον εἰσηγήσατο νόμον ἐπὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων καὶ πάντων τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένων, οὐ μόνον τεχθέντων ἤδη, ἀλλὰ καὶ κυοφορουμένων καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ*

---

1) *σοι* L6. Vi. R. 2) *διαθέμ.* L1. L2. F. 3) *εἰ γὰρ* M. L1. L6.: *ἐπεὶ γὰρ* F. 4) *φυσικὸς* Vi. R. 5) haec sic leg. F. '*ἔχω αὐτὸν ἐγὼ ὁ θετὸς πατὴρ υἱὸν καὶ φύσει δοκῶ εἶναι πατήρ.* 6) *συναρ.* Vi. R. 7) d. L1. L2. F. 8) *οὗτος ὡς* G.: *εἰ ὥσπ.* L. 9) *—κῃ* Vi. R. 15) *δὲ* ad. Vi. R.

et natura, cum non habeat quo nitatur. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. dedi tibi uxorem filiam meam: peperit filium: in tua potestate hic erat, ut liquet: a me rogatus, eum mihi adoptandum dedisti. quaeramus uter nostrum testamentum condens eius curam agere debeat? et dicendum est: ego pater adoptiuus. nam propter adoptionem in ea est condicione, qua sunt ex iustis nuptiis mihi quaesiti. itaque sicuti legitimum filium meo iuri subiectum heredem instituere cogor uel secundum quae exposuimus exheredem facere, ita et adoptiuum. tu igitur naturalis pater non cogeris eum heredem instituere, neque enim iure tibi filius est, non enim eum in potestate habes, neque natura, cum ego quidem iure adoptiuus pater naturalis eius pater esse uidear, nemo autem duos naturales patres habere potest. sin autem eum emancipauero, neque iure ciuili, neque edicto praetoris inter liberos connumerabitur. igitur neque ego cogor eundem heredem instituere, neque naturalis pater ad id faciendum tenebitur. in ea enim causa eiusmodi filius esse incipit in qua esset futurus si a te naturali patre fuisset emanci-
5. patus. 5. Set haec uetustas introducebat; lata est uero constitutio principis nostri, quae nihil inter masculorum et feminarum testamenta interesse uult; quia utraque persona in filiorum procreatione similiter officio naturae fungitur. hinc quoque patet nullam esse inter eos differentia, quod lex XII tabularum ab intestato mares similiter et feminas ad successiones uocabat. et praetor uidetur legem XII tabularum esse secutus; ideo simplex ac simile ius introduxit et in filiis et in filiabus et in ceteris descendentibus per uirilem sexum personis non solum natis set etiam postumis et non solum filiisfamilias set etiam emancipatis. et iussit siue sui sint

emancipátωn. καὶ ἐκέλευσεν εἴτε sûoí εἰσι[1]) παῖδες εἴτε emancípatoi, εἰ μὴ γράφονται κληρονόμοι, nominatim αὐτοὺς exheredátus γίνεσθαι. praeteriteuθέντες γὰρ ὡσαύτως ἀκυροῦσιν ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς τὴν διαθήκην εἴτε sûoí εἰσιν εἴτε emancípatoi εἴτε εἰσὶν ἐν φύσει ἢ καὶ postûmoi ὄντες μετὰ ταῦτα τεχθῶσιν. ἐπὶ δὲ τοῖς θετοῖς παισὶν ἰδιάζουσάν τινα ἐπενόησε παρατήρησιν ἐν ἑτέρᾳ αὐτοῦ διατάξει ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἣν τέθεικε περὶ τῶν υἱοθετουμένων. 6. 6. Στρατιώτης ἐν expedítῳ διάγων διέθετο, τοὺς δὲ[2]) οἰκείους παῖδας ὄντας ἐν φύσει ἤγουν κυοφορουμένους οὔτε κληρονόμους ἔγραψεν, οὔτε nominatim exheredáteusen, ἀλλ' ὕβρισε[3]) praeteritíoni. ζητῶμεν εἰ ἔρρωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη· καί φαμεν ὅτι εἰ μὲν ἠπίστατο τούτους ὑπόντας καὶ μνήμην αὐτῶν οὐκ ἐποιήσατο, ἡ σιωπὴ ἀντὶ nominatim exheredatíonos παραλαμβάνεται, ὡς βούλονται αἱ βασιλικαὶ διατάξεις καὶ ἔρρωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη. εἰ δὲ ἠγνόει, ipso iure ἀνυπόστατός ἐστιν αὐτοῦ ἡ διαθήκη. 7. Μητὴρ ἤγουν πάππος πρὸς μητρὸς 7. διατιθέμενοι οὐκ ἀναγκάζονται τοὺς ἰδίους παῖδας γράφειν κληρονόμους ἢ exheredateúein, ἀλλὰ δύνανται τούτους ἀποσιωπᾶν. ἡ γὰρ σιωπὴ τῆς μητρὸς ἢ τοῦ πάππου ἰσχύει,[4]) ὅσον ἡ τοῦ πατρὸς exheredatíωn. οὐδὲ γὰρ μητὴρ τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα, οὐδὲ πάππος τὸν ἀπὸ θυγατρὸς ἔκγονον ἢ ἐκγόνην ἀναγκάζονται γράφειν κληρονόμους ἢ exheredateúein. ἀμέλει praetéritoi γενόμενοι οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς βοηθοῦνται νομοθεσίας, οὐδὲ ὁ praétωr τὴν contra tabulas αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται διακατοχήν. ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν súωn ἤτοι τῶν παυσαμένων súωn[5]) tractaízetai. ἔσται δὲ αὐτοῖς ἑτέρα[6]) πρὸς τοῦτο βοήθεια ἣν ἐροῦμεν μικρὸν ὕστερον.

1) οἱ Pi. 2) d. Vi. R.: μὲν L 6. 3) αὐτοὺς ad. Vi. R. 4) libri ἰσχύουσι: ita Vi.: Gavel cj. 'ἰσχύουσα' [ἐστι]': nec placet. 5) M.: εἶναι súωn L 1. L 2. F.: παυομένων σούων Vi. (qui scr. οὐ μέντοι τῶν cet.) R. 6) ἑτ. δὲ αὐτ. ἔστ. L 6.

siue emancipati, nisi heredes scribantur nominatim eos exhe-
redari praeteriti uero similiter testamentum infirmant si-
mul atque scriptum est, siue sui sint siue emancipati,
siue in rerum natura sint siue postumi postea nascan-
tur. circa adoptiuos autem liberos singularem quandam
induxit princeps noster diuisionem in alia constitutione
6. quam super adoptiuis tulit. 6. Miles in expeditione oc-
cupatus filios suos iam natos uel postumos neque heredes
instituit neque nominatim exheredes fecit, set praeteriuit.
dispiciamus an ualeat eius testamentum. et magis est ut si
cum eos extare scierit eorum mentionem non fecerit, silen-
tium pro exheredatione nominatim facta accipiatur secundum
7. principales constitutiones et ualebit ipsius testamentum. 7.
Mater ausue maternus cum testentur non coguntur liberos
suos heredes instituere aut exheredare, set possunt eos si-
lentio omittere. silentium enim matris uel aui materni tan-
tum efficit quantum exheredatio patris. neque enim mater
filium filiamue neque auus maternus nepotem neptemue ex
filia heredes scribere coguntur aut exheredare. itaque si
praeteriti sint, neque iure ciuili adiuuantur, neque praetor
ipsis contra tabulas bonorum possessionem promittit. haec
enim de suis uel de iis qui desierunt sui esse optinent. erit
autem iis aliud adminiculum de quo paulo post dispiciemus.

De heredibus instituendis.[1]) Titulus 14.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐπὶ τῇ ἐνστάσει καὶ exheredationi τῶν παίδων ἐποιησάμεθα, ἀναγκαῖον εἰπεῖν καὶ ὅπως[2]) τὰ ἄλλα πρόσωπα δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους. γράφειν δὲ δυνάμεθα τοῦτο μὲν ἐλευθέρους τοῦτο δὲ οἰκέτας, καὶ οἰκέτας ἡμετέρους ἔτι δὲ καὶ ἀλλοτρίους.[3]) ἀλλὰ τοὺς[4]) ἡμετέρους οἰκέτας πάλαι μὲν κατὰ τὴν τῶν πλειόνων νομικῶν γνώμην οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ cum libertate γράφειν ἐξῆν· σήμερον δὲ καὶ sine libertate[5]) ἡ τοῦ οἰκέτου ἔνστασις ἔρρωται ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ sine libertate γραφέντας αὐτοὺς ἀκωλύτως ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ καινισμόν τινα ἡ αὐτοῦ διάταξις εἰσήγαγεν, ἀλλὰ γνώμῃ νομικῶν ἀκολουθήσασα. Atilicînos[6]) γὰρ ὁ νομικὸς ἐδέξατο καὶ[7]) sine libertate τὴν τοῦ οἰκέτου καλῶς ἔνστασιν γίνεσθαι, ὡς ἀναφέρει αὐτὸν Paûlos ὁ σοφώτατος τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ad Masurium[8]) Sabinum αὐτοῦ βιβλίοις, τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ad Plautium. ἡμέτερος δὲ οἰκέτης νοεῖται[9]) κἀκεῖνος, οὗ τὸν usúfructon ἑτέρῳ παραχωρήσαντες γυμνὴν ἐπ' αὐτῷ proprietarían ἔχομεν. ἔστι δὲ εὑρεῖν ἓν παράδοξον θέμα, ὅτε τις τὸν ἴδιον[10]) οἰκέτην οὐδὲ cum libertate γράφει κληρονόμον ἰσχυρῶς καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων, ἥτις χώραν ἔσχεν ὡς[11]) ἐπὶ τοιούτου θέματος. ἀπέθετό τις κατηγορίαν κατὰ Τιτίας λέγων αὐτὴν ὑπὸ Στίχου τοῦ ἰδίου οἰκέτου μοιχεύεσθαι. μήπω περαιωθέντος τοῦ δικαστηρίου, ἡ εἰρημένη Τιτία τελευτῶσα τὸν εἰρημένον Στῖχον cum libertate ἐνεστήσατο κληρονόμον. μετὰ τὴν ἐκείνης τελευτὴν

---

1) περὶ τῆς τῶν κληρονόμων (—ρων M.) ἐνστάσεως libri. 2) Ita M.: ὁπόσα L1. L2. F.: καὶ ὁπόσα Vi. R. 3) τοῦτο μὲν οἰκέτας τοῦτο δὲ ἐλευθέρους καὶ οὐ μόνον ἡμετέρους ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίους οἰκέτας. Vi. R. 4) μὲν ad. Vi. R. 5) L6.: cet. δίχα ἐλευθερίος. 6) Ἀτιλῖnos M. Atilînos L1. —λῖνος L6. 7) d. M. 8) Messarium M. 9) ποιεῖται F2. 10) d. Vi. R.: ἐν παραδόξῳ θέματι ὅτι τω ἴδιον M. 11) καὶ L1. L2.: de. Vi. R: ὡς M. Pi. F.

De heredibus instituendis. Titulus 14.

Cum de institutione et exheredatione liberorum tractauerimus, dicendum est quomodo ceteras personas heredes instituere possumus. instituere autem possumus tam liberas personas quam seruos, seruosque nostros et alienos. set nostros quidem seruos olim secundum plurium prudentium sententiam non aliter quam cum libertate instituere licebat. hodie autem etiam sine libertate serui institutio ualet ex constitutione principis nostri, quae et sine libertate scriptos eos procul impedimento ad hereditatem uocat. hoc uero non per innouationem quandam eius induxit constitutio set prudentium amplexa sententiam. Atilicinus enim iurisconsultus putauit et sine libertate serui institutionem recte fieri, sicuti refert Paulus uir doctissimus cum in libris suis ad Masurium Sabinum, tum in illis quos ad Plautium scripsit. noster autem seruus etiam is intellegitur, cuius usumfructum alii concessimus et in quo nudam retinemus proprietatem. est autem casus quidem singularis, in quo nec cum libertate seruum suum utiliter quis scribit, idque continetur constitutione diuorum Seueri et Antonini, quae eiusmodi casum respicit. ream quis Titiam fecerat dicens eam a proprio seruo adulterium passam esse. nondum absoluto iudicio, Titia illa moriens praedictum Stichum cum libertate heredem instituit.

ζήτησις γέγονε εἰ ἔρρωται τὰ τῆς ἐνστάσεως καὶ οἱ εἰρημένοι θειότατοι βασιλεῖς ἀντέγραψαν τὸν οἰκέτην ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ οὐκ ἰσχυρῶς ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ δικαστηρίου ὑπ' ἐκείνης αὐτοῦ τῆς δεσποίνης, ἥτις ὡς ὑποπεσοῦσα τῷ αὐτῷ[1]) ἐγκλήματι κατηγορεῖται· ὥςτε οὖν ἡ ἔνστασις, ἡ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γενομένη δούλῳ πάσης ἰσχύος ἐστὶν ἐκτός. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν καὶ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην καλῶς γράφειν ἡμᾶς κληρονόμον, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι ἀλλότριός ἐστι κἀκεῖνος ἐφ' ᾧ ὁ testátωr usúfructon εἶχεν. 1. Ἡνίκα 1.
δὲ τὸν ἐμὸν οἰκέτην γράψω κληρονόμον cum libertate ἢ sine libertate[2]) (ἀδιάφορον γὰρ καθὰ λέλεκται), εἰ μὲν μένει τελῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἐλεύθερος γενήσεται καὶ necessários ἐμοῦ κληρονόμος. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ τοῦτον ἐλευθερώσω, uoluntários[3]) γενήσεται κληρονόμος ἐν παρρησίᾳ ἔχων τὸ aditeûsai ἢ μή, necessários γὰρ οὐ δύναται εἶναι, οἷον[4]) τὰ δυο ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου μὴ δυνάμενος ἔχειν διαθήκης, τουτέστι τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν.[5]) εἰ δὲ μὴ ἐλεθευρώσω μὲν αὐτὸν ἐκποιήσω δέ, κελεύσει τοῦ καινοῦ[6]) δεσπότου aditeúsas ἐκείνῳ προςπορίζει τὸν κλῆρον[7]). αὐτὸς γὰρ ἐκποιηθεὶς καὶ μὴ μείνας ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν οὔτε ἐλεύθερος οὔτε κληρονόμος εἶναι δύναται, εἰ καὶ cum libertate ἦν ἡ ἔνστασις[8]). δοκεῖ γὰρ ὁ δεσπότης ἀφίστασθαι τῆς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ δόσεως, καθότι αὐτὸν ἐξεποίησεν. ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου[9])· εἰ δὲ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐνστήσωμαι κληρονόμον, εἰ μὲν μείνῃ[10]) παρὰ τῷ αὐτῷ[11]) δεσπότῃ κελεύσει αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν aditeúωn αὐτῷ ταύτην προςπορίζει. εἰ δὲ ἐκποιηθῇ ζῶντος τοῦ διατιθεμένου ἤγουν καὶ μετὰ τελευτὴν πρὶν aditeúsῃ κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ, τηνικαῦτα προστάξει τοῦ καινοῦ δεσπότου aditeúein δυνήσεται. εἰ δὲ ζῶντος τοῦ testátoros ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δεσπότου ὁ δοῦλος ἐλευθερωθεὶς[12]) ἢ

---

1) addidi ex M. 2) d. M. 3) M. m. 1 a. et. L^1.: boluntários M. m. 2 a. L^2. 4) οἷα Vi. R. 5) τὴν ἐλ. καὶ τὴν κλ. L^1. L^2. F. 6) νέου Vi. R. 7) τὴν κληρονομίαν Vi. R. 8) ἐνσταθεὶς Vi. R. 9) δούλου ad. Vi. R. 10) L^1.: cet. μένει. 11) αὐτῷ τῷ L^1. L^2. F. 12) θῆναι L^6.

post eius mortem quaesitum est an ualeret eiusmodi institutio; atque praedicti diui principes rescripserunt seruum adulterii criminis postulatum non iure testamento manumitti, antequam iudicium absoluatur, ab ea eius domina, quae tanquam eidem crimini obnoxia rea facta sit. itaque institutio in eiusmodi seruo nullius momenti est. cum alienum seruum recte nos instituere dixerimus, admonendus es illum quoque alienum esse seruum, in quo testator usumfructum habuerit.

1. 1. Cum autem seruum meum heredem instituam cum libertate uel sine libertate (neque enim interest uti dictum est), si quidem in mea manserit potestate liber fiet et necessarius heres: sin autem superuiuens testamento eum manumiserim, uoluntarius heres fiet, et in suo arbitiio erit utrum adeat necne. necessarius enim fieri non potest, cum utrumque ex domini testamento consequi nequeat, idest hereditatem et libertatem. quodsi eum non manumiserim set alienauerim, iussu noui domini adiens illi hereditatem quaerit. nam cum ipse alienatus sit neque in mea manserit potestate neque liber neque heres fieri potest, licet cum libertate sit institutus. uidetur enim dominus destitisse a libertatis datione, cum eum alienauerit. haec autem de seruo nostro. nam si alienum seruum heredem instituerim, si quidem apud eundem dominum manserit, iussu eius hereditatem adiens eam ipsi quaerit; sin autem manumissus fuerit uiuo testatore uel etiam post eius mortem, antequam iussu illius adierit, tunc iussu noui domini adire potest. si enim uiuo testatore a suo domino seruus manumissus fuerit, uel etiam post mortem ante

καὶ μετὰ τελευτὴν pro aditíonos ὡς ἐλεύθερος γεγονὼς κατὰ[1])
οἰκείαν ἐξουσίαν aditeúsei. 2. Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· 2.
ὧν τοὺς δεσπότας δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους τούτων καὶ
τὸν οἰκέτην.[2]) ὁ γὰρ οἰκέτης ἀπρόσωπος ὢν ἐκ τοῦ οἰκείου
χαρακτηρίζεται δεσπότου.[3]) ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Τίτιος
εἶχεν οἰκέτην λεγόμενον Στίχον· ἐνεστησάμην ἐγὼ τὸν εἰρημένον Στῖχον κληρονόμον οὕτως εἰπών· ἔστω μοι Στῖχος κληρονόμος[4]) μετὰ τελευτὴν Τετίου τοῦ οἰκείου δεσπότου. ζητῶμεν μή τι ἡ διαθήκη[5]) ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐπειδὴ
Títios τελευτήσας οὐκ ἔστιν ἐν φύσει, ἵνα πρὸς αὐτὸν ὁ οἰκέτης χαρακτηρισθῇ. ἀλλ' ἤρεσεν ὥςτε τὴν ἔνστασιν[6]) ἔρρωσθαι· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ περίεστιν ὁ Τίτιος ὁ γεγονὼς αὐτοῦ δεσπότης, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τὸ ἀσώματον τελεῖ τῆς κληρονομίας καὶ hereditários ἐστιν ὁ[7]) οἰκέτης· μετὰ δὲ τῶν hereditaríωn οἰκετῶν ἔχομεν testamentifactíona· ἡ γὰρ κληρονομία μήπω aditeuθεῖσα πρόσωπον ἐπέχειν δοκεῖ τοῦ τελευτήσαντος, οὐ τοῦ ἐσομένου κληρονόμου. ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ἐστι δῆλον ἐντεῦθεν. ἐάν τις τελευτήσῃ παῖδα κυοφορούμενον καταλιπὼν τὸν τοῦ τελευτήσαντος οἰκέτην, καλῶς δύναμαι γράφειν κληρονόμον καὶ μήπω τεχθέντος τοῦ postúmu, καίτοι τὸν ἀλλότριον postûmon (ἀλλότριος δέ ἐστιν, ὃς τικτόμενος οὐκ ἔσται[8]) μοι sûos) οὐ συγχωροῦσι μοι γράφειν οἱ παλαιοὶ κληρονόμον.[a]) καίτοι εἰ τὸ ἀσώματον τῆς κληρονομίας τὸ[9]) πρόσωπον ἐπεῖχε τοῦ ἐσομένου κληρονόμου, οὐκ ὀρθῶς ὁ hereditários οἰκέτης ἐπὶ τοῦ
παρόντος θέματος ἐγράφετο[10]) κληρονόμος. 3. Πολλοί τινες 3.
ἐδέσπιζον ἑνὸς οἰκέτου[11]). δύναμαι τοῦτον γράφειν κληρονόμον καὶ ἐν ᾧ πρὸς πάντας ἔχω testamentifactíona, pro parte dominica[12]) ἑνὶ ἑκάστῳ ἡ ἐμὴ προςποριcθήσεται κληρονομία.

---

1) τὴν ad. Vi. F. R. 2) τοὺς οἰκέτας Vi. R. Item L[6]., qui l. τῶν δεσποτῶν οὓς δύναμαι κ. τ. λ. 3) ταῦτα προθεωρήσας Vi. R.: probabiliua exciderunt: ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται. 4) κληρ. Στ. Vi. R. 5) addidi cum Vi. R. 6) τῆς διαθήκης ad. Vi. R. 7) d. L[1]. L[6]. Vi. R. 8) ἐστι Vi. R. 9) d. M. 10) ἐγρ. κληρ. θέμ. Vi. R. 11) M.: ἑν. ἐδ. οἰκ. L[1]. L[2]. F.: ἐδ. οἰκ. ἑν. Vi. R. 12) τουτ. πρὸς τὰ μέρη τῆς δεσποτείας ad. Vi. R.

a) Gai. 2, 287.

2. aditionem, utpote homo liber suo arbitrio adibit. 2. Haec
in primis perspecta habeas. quorum cum dominis testamentifactionem habemus, hos seruos heredes scribere possumus. seruus enim cum nullam habeat personam, ex proprio domino formam recipit. en quod inde sequitur. Titio erat seruus nomine Stichus. hunc Stichum heredem institui hisce uerbis: esto mihi Stichus heres post mortem Titii domini sui. quaerimus an forte testamentum inutile sit, cum Titius mortuus in rerum natura non sit, ex cuius persona Stichus testamentifactionem accipiat. set magis placuit institutionem ualere. licet enim non uiuat Titius, qui eius dominus fuerat, tamen seruus in hereditate continetur et hereditarius est: cum seruis autem hereditariis testamentifactionem habemus. hereditas enim nondum adita personam optinere uidetur defuncti, non heredis futuri. hoc uerum esse inde patet quod si quis decedat filium postumum relinquens, defuncti seruum recte heredem instituere possum, licet postumus nondum sit natus; quamuis alienum postumum (alienus est qui natus mihi suus heres non fit) non permittant ueteres heredem instituere. si uero incorporalis hereditas futuri heredis personam sustineret, non recte in hoc casu
3. seruus hereditarius scriberetur heres. 3. Plures unius serui
domini cum sint, possum hunc heredem instituere et quatenus cum omnibus testamentifactionem habeam, pro portione
4. dominii unicuique mea quaeretur hereditas. 4. Possum et

4. *Δύναμαι καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς εἰς ἀπέραντον γράφειν κλη-* 4.
ρονόμους. 5. a) *Ἡ κληρονομία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς δώδεκα* 5.
διαιρεῖται οὐγκίας. καὶ αὐτὴ μὲν ἡ πᾶσα κληρονομία as[1]) *προσαγορεύεται· ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ ταῦτα τὰ μέρη ἰδιαζούσας ἔχοντα προσηγορίας ἀπὸ οὐγκίας μέχρι αὐτῆς τῆς λίτρας· ἔστι δὲ ταῦτα*[2])· uncia *τὸ δωδέκατον μέρος τῆς περιουσίας*[3]), sextans[4]) *τουτέστι τὸ διούγκιον, ὅπερ ἐστὶν ἕκτον μέρος*[5]), quadrans[6]) *τὸ*[7]) *τέταρτον, ὅπερ ἐστὶ τριούγκιον*[8]), triens[9]) *τρίτον, ὃ*[10]) *ποιεῖ τέσσαρας οὐγκίας,* quincunx *τρίτον δωδέκατον,*[11]) *ὃ ποιεῖ πέντε οὐγκίας·* semis *τὸ ἥμισυ ὃ ποιεῖ ἓξ οὐγκίας·* septunx *τὸ ἥμισυ*[12]) *δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἑπτὰ οὐγκίας·* bes *τὸ δίμοιρον, ὃ ποιεῖ ὀκτὼ οὐγκίας·* dodrans[13]) *τὸ*[14]) *δίμοιρον δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἐννέα οὐγκίας·* dextans[15]) *δίμοιρον ἕκτον, ὃ ποιεῖ δέκα οὐγκίας·* deunx *τὸ δίμοιρον τέταρτον, ὃ ποιεῖ ἕνδεκα οὐγκίας·* as[15]) *αἱ δώδεκα οὐγκίαι.*[17]) *οὐ*[18]) *πάντως*[19]) *δώδεκα οὐγκίας*[20]) *εἶναι δεῖ, ἐφ' ἃς*[21]) *ὁ* testátωr *διατίθεται· τοσαῦται γὰρ οὐγκίαι τὴν λίτραν ἀποτελοῦσιν, ὅσας ἂν ὁ διαθέμενος βουληθῇ.* b) *εἰ δὲ καὶ ἕνα τις ἐνεστήσατο κληρονόμον λόγου χάριν εἰς ἓξ οὐγκίας, ἡ πᾶσα λίτρα ἐν ταῖς ἓξ οὐγκίαις ἐστίν· οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν* scriptos *τὰ ἓξ οὐγκίας λαμβάνει, οἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου τὰς ἕξ. παγανὸς γὰρ κατὰ ταὐτὸ*[22]) *ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖσθαι οὐ δύναται· στρατιώτης δὲ καὶ πάνυ.*

---

1) aes M. L 1. L 2. ed. ant. F. 2) d. L 1. L 2. F. 3) *κληρονομίας* Vi. R. 4) sextaniu L 1. sextanein L 2. 5) d. L 1. 6) quadras L 2. 7) *τὸν* L 2. 8) *τρεῖς οὐγκίαι* Vi. F 1. R. 9) *τὸ* ad. Vi. F. R. 10) *ὅπερ.* Vi. F. R. 11) *δωδεκάτου* M. m. 2 a. 12) *καὶ τὸ* ins. M. m. 2 a: de '*καί*' hic et deinceps iam cj. R. 13) dodras M. m. 1 a. 14) d. M. 15) dentrans L 1. dentras L 2. 16) aes M. asae L 1. L 2. 17) ita M. (qui tamen l. *οὐγκίας*): *ἤγουν δώδ. οὐγ.* L 1. L 2. L 18.: *ἤτοι ὅλον ἤγουν δώδ. οὐγκίας* F.: as *δώδ. οὐγκ.* Vi. R. 18) d. M. 19) *δὲ* ad. Vi. R. *δὲ δεῖ* h. l. L 6. 20) *τὴν περιουσίον* ad. Vi. R. 21) M.: *εἰς ἃς* L 1. L 2. F.: *εἰς ἣν* Vi. R. 22) *ταὐτὸν* Vi. F 1. R.

a) Cf. Epi. 33, 57. Proch. 30, 69. b) Cf. Epi. 33, 57 mire corrupte. Proch. 30, 70—73.

5. unum et plures in infinitum heredes instituere. 5. Hereditas plerumque diuiditur in XII uncias et ipsa tota hereditas as uocatur: amplectitur autem hasce partes proprias habentes appellationes ab uncia usque ad assem. est uncia duodecima pars bonorum: sextans, idest duo unciae, quae sextam efficiunt partem; quadrans i. e. quarta pars, hoc est tres unciae; triens seu tertia pars, quae quattuor uncias efficit; quincunx, idest pars tertia et duodecima, quae efficit uncias quinque; semis seu dimidia pars quae efficit uncias sex: septunx dimidium et uncia, idest unciae septem; bes binae tertiae partes, idest unciae octo; dodrans bes et uncia, idest unciae nouem; dextans bes et sextans idest decem unciae, deunx bes et quadrans idest undecim unciae; as duodecim unciae. non autem utique duodecim uncias esse oportet, in quas testator hereditatem diuidat. tot enim unciae assem efficiunt, quot testator uoluerit. et si unum quis heredem instituat uerbi gratia ex semisse, totus as in semisse erit; neque dicimus scriptum heredem semissem capere, eos autem qui ab intestato ueniant alterum semissem; paganus enim ex parte testatus et ex parte intestatus decedere nequit: miles autem

νόμος γὰρ αὐτοῖς ἐστιν ἐν ταῖς διαθήκαις ἢ βούληται ὡς ἔχει. a) *ἀμέλει στρατιώτης διατιθέμενος ἐὰν εἴπῃ ὅτι· ἔστω μου ὁ δεῖνα*[1]) *κληρονόμος εἰς τρεῖς οὐγκίας, τὰς ἐννέα οἱ ἐξ ἀδιαθέτου λαμβάνουσιν.* b) *δύναται δέ τις διατιθέμενος, ὥςπερ εἰς ἐλάττονας οὐγκίας συστέλλειν τὴν λίτραν, οὕτω καὶ εἰς πλείονας ἐκτείνειν αὐτήν· οἷον δύναται λέγειν· ὁ δεῖνα ἔστω μου κληρονόμος εἰς ὀκτὼ οὐγκίας καὶ ὁ δεῖνα εἰς ἑπτά.*

6. c) *Ἐὰν πολλοὺς γράφω κληρονόμους, θέλω δὲ αὐτοὺς ἐξ* 6 *ἴσου τὴν ἐμὴν διαδέξασθαι περιουσίαν, ἀρκεῖ τὸ* sine parte *γράψαι αὐτοὺς λέγοντα· ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα ἔστωσαν μου κληρονόμοι, οὐγκίας μου*[2]) *γὰρ μὴ ὀνομάσάντος*[3]), *τὸ ἴσον αὐτοῖς προγενήσεται. εἰ δὲ θέλω ἐξ ἀνίσων μερῶν αὐτοὺς κληρονομῆσαι, τότε* ex certa parte *ἔδει*[4]) *αὐτοὺς γράφειν καὶ λέγειν· ὁ δεῖνα εἰς τέσσαρας ὁ δεῖνα εἰς ἕξ ὁ δεῖνα [καὶ ὁ δεῖνα*[5])] *εἰς οὐγκίαν ἔστωσαν κληρονόμοι. τί δὲ ὅτι πολλοὺς γράψας κληρονόμους ἐπί τινων μὲν ἐξεφώνησα τὸν οὐγκιασμὸν, ἐνεστησάμην δὲ ἕνα* sine parte;[6]) *ἆρα πόσον λήψεται ὁ* sine parte; *καὶ λέγομεν*[7]) *εἰ μὲν ὑπολιμπάνεταί τι τῇ λίτρᾳ, τυχὸν γὰρ* Prîmon *ἔγραψα κληρονόμον εἰς πέντε οὐγκίας,* Secûndon *εἰς τρεῖς,* Tértion *εἰς δύο, εἶπον δὲ καί·*[8]) Qúartos *ἔστω μου κληρονόμος, ἢ οὕτως·* Qúartos *καὶ* Qúintos *καὶ* Séxtos *ἔστωσαν*[9]) *κληρονόμοι, τότε λέγομεν ὅτι εἰς τὸ διούγκιον ὁ εἷς ἢ καὶ οἱ τρεῖς οἱ* sine parte *γραφέντες παραγενήσονται. εἰ δὲ ἔφθασα τὴν λίτραν δαπανήσας*[10]) *εἰς τοὺς τρεῖς, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς τέσσαρας, τὸν δὲ εἰς δύο γράψας κληρονόμους,*[11]) sine parte *δὲ ἐπήγαγον ἕνα ἢ καὶ πλείους, τότε, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τι ὑπολιμπανόμενον τῆς λίτρας εἰς ὃ δύνανται ἐλθεῖν οἱ* sine parte *γραφέντες.*

---

1) *ὁ* ad. M. 2) *οὐγκιασμοῦ* L^{1}. L^{18}. Epi.: *γὰρ μου* L^{6}. Vi. R. 3) *—ασθέντος* M. 4) M.: *δεῖ* F. L^{1}. L^{2}.: *αὐτ. γρ. χρὴ* Vi. R. 5) addidi meo periculo *ὁ δεῖνα εἰς οὐγκίας* P.: *εἰς ἕξ ἔστ.* Vi. R. qui tamen cj. ad. '*ὁ δεῖνα εἰς διούγκιον.*' longe aliter Epi. 6) *καὶ σίνε πάρτε ἕτερον* L^{6}. 7) *ὅτι* ad. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) M.: *μου* ad. L^{1}. L^{2}. F.: *μοι* Vi. R. 9) M.: cet. *—σαι.* 10) *—ον* Vi. R.

a) ib. 33, 58. b) ib. 33, 59. c) ib. 33, 60.

utique; lex enim in testamentis condendis est ipsis uoluntas, quaecumque sit. itaque miles si in testamento dicat: esto mihi ille heres ex quadrante, dodrantem ab intestato heredes capiunt. potest autem quis sicuti in pauciores uncias assem diuidere, ita et in plures eundem extendere. ueluti si dicat: esto ille mihi heres ex besse et ille ex septunce.

6. 6. Si plures instituam heredes, uelimque eos ex aequis partibus meam accipere hereditatem, sufficit eos sine parte heredes scribere, his fere uerbis: ille et ille et ille mihi heredes sunto. nulla enim uncia nominata, ex aequis partibus heredes erunt. sin autem uelim ex diuersis partibus eos heredes fieri, tunc ex certa parte eos instituere oportet, ut ecce: ille ex triente, ille ex semisse, ille [et ille] ex uncia heredes sunto. quid igitur si plures instituens heredes, partes in quorundam personis expresserim, quendam autem sine parte scripserim? quantum accipiet qui sine parte institutus est? et dicimus si aliqua pars assi desit, forte enim Primum ex quincunce heredem scripsi, Secundum ex quadrante, Tertium ex sextante, addidique: Quartus mihi heres esto, uel ita: Quartus et Quintus et Sextus heredes sunto, tunc ex sextante unum tresue qui sine parte scripti sunt heredes fieri. si uero totum assem iam consumpsi in illos tres, unum ex semisse, unum ex triente unum uero ex sextante heredem instituens, et unum pluresue addidi sine parte, tunc quia nihil assi deest, quod tribui possit sine parte scriptis, pars dimidia da-

τὸ ἥμισυ δοθήσεται τῷ sine parte ἤτοι τοῖς[1]) sine parte, ὡς δοκεῖν τὸν testátora εἰς εἴκοσι τέσσαρας οὐγκίας διατίθεσθαι, ὥςτε οὖν ὁ sine parte ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῇ λίτρᾳ ἢ τὸ ἥμισυ τῆς λίτρας λαμβάνει. καὶ οὐ διαφέρομαι πότερον πρῶτος ἐγέγραπτο ὁ sine parte ἢ μετὰ πάντας ἢ ἐν μέσῳ πάντων· πανταχοῦ[2]) τὸ αὐτὸ ἔσται ἀποτέλεσμα. 7. Πολλοὺς ἐνεστησάμην 7.
κληρονόμους ex certa parte· οὐκ ἐδαπάνησα δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν λίτραν, ἀλλ' ἔτι ὑπολιμπάνετό τι. ἄρα τὸ ὑπολειφθὲν τοῦτο[3]) εἰς τίνα παραγενήσεται; καὶ λέγομεν ὅτι σιωπηρῶς τοῖς γραφεῖσι προσαύξεται τὸ ὑπόλοιπον.[a]) οἷον τρεῖς ἐνεστησάμην κληρονόμους ἀπὸ τριῶν οὐγκιῶν,[4]) ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἄλλο[5]) τριούγκιον.[6]) τοῦτο σιωπηρῶς ἑκάστῳ τῶν scríptωn pro parte hereditaríᾳ προσαυξήσει καὶ εὑρίσκονται λοιπὸν ἐξ ἀποτελέσματος εἰς ἀνὰ[7]) τέσσαρας οὐγκίας γεγραμμένοι, ὡσανεὶ ἑνὸς ἑκάστου εἰς τὸ τρίτον τῆς λίτρας ἐνσταθέντος. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολλοὺς ἐνστήσωμαι κληρονόμους ex certa parte καὶ ἐν τῇ ex certa parte γραφῇ[8]) ὑπερέβην τὰς δώδεκα οὐγκίας, σιωπηρῶς ἑνὸς ἑκάστου τὸ περιττὸν ἀπομειοῦται οἷον· [b]) τέσσαρας ἐνεστησάμην κληρονόμους ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν. ὁ νόμος ἐξ ἑνὸς ἑκάστου σιωπηρῶς ἀφαιρεῖται ἀνὰ οὐγκίαν καὶ[9]) ἐξ ἀποτελέσματος εὑρίσκονται ἀνὰ τρεῖς ἔχοντες οὐγκίας.[c]) 8. Ἐνε- 8.
στησάμην πολλοὺς κληρονόμους ex certa parte καὶ ὑπερέβην τὰς δώδεκα οὐγκίας, προςτέθεικα δὲ καὶ ἄλλον sine parte. ἄρα πόσον λήψεται ὁ sine parte; καὶ[10]) φαμὲν ὅτι ὅσον εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο λιτρῶν ὑπολιμπάνεται. οἷον εἰ[11]) εἶπον οὕτως· Prîmos ἔστω μοι κληρονόμος εἰς πέντε οὐγκίας[12]) Secûndos εἰς ἓξ Tértios εἰς ὀκτώ, ἔστω δὲ καὶ Quártos κληρονόμος, λέγομεν τὸν Quárton[13]) τὰς ὑπολοίπους πέντε οὐγκίας λαμβάνειν· δέκα ἐννέα[14]) γὰρ οὐγκίαι

1) ἢ τοῖς Vi. R. 2) γὰρ ad. F. 3) d. Vi. R. 4) τριουγκίου F. 5) τὸ ad. F. 6) τὸ τριούγκιον ad. Vi. 7) M. L1. L2 L6.: εἰς δ̄ F.: εἷς ἕκαστος ἀνὰ Vi. R. 8) L6. tantum: ἐν τῇ δὲ γραφῇ 9) d. M. 10) d. M. 11) d. Vi. R. 12) ad. M., d. cet. 13) Cúarton M. 14) M. L6.: δεκ. οὐγ. γὰρ L1. L2. F.: ἐννεακαίδεκα γὰρ οὐγκ. Vi. R.

a) Epi. 33, 61.: Proch. 30, 75–76. b) Epi. 33, 63. c) Epi. 33, 64.

bitur ei uel iis qui sine parte sunt scripti, quasi uideatur
testator in uiginti quattuor uncias assem diuisisse. ita-
que qui sine parte heres institutus est uel quod assi deest
uel semissem accipit. neque interest primus an nouissimus
an medius sine parte scriptus sit: omnimodo enim idem opti-
7. nebit. 7. Plures institui heredes ex certa parte; non con-
sumpsi in eos assem, set pars aliqua uacat. pars igitur quae
uacat ad quem spectabit? et dicimus partem uacantem tacite
scriptis heredibus adcrescere: ueluti si tres institui heredes
ex quartis partibus, ita ut quadrans reliquus sit. hic tacite
singulis scriptis heredibus pro parte hereditaria adcrescet et
perinde reapse ex triente instituti inuenientur, ac si singuli
in trientem essent scripti. et ex diuerso si plures instituerim
heredes ex certa parte atque in iisdem ex certa parte scri-
bendis duodecim uncias excesserim, tacite singulis decrescit
quod abundat. ut ecce quattuor scripsi heredes ex quater-
nis unciis: iure singulis singulae unciae detrahuntur, atque
8. fit ut quadrantem habere singuli inueniantur. 8. Plures he-
redes institui ex certa parte, atque excessi duodecim uncias;
addidi alium quoque sine parte. quantum accipiet qui sine parte
institutus est? ut ecce ita scripsi: Primus heres mihi
esto ex quincunce et Secundus ex semisse et Ter-
tius ex besse: esto mihi heres et Quartus. dicimus
Quartum quinque, quae supersunt, uncias accipere, nouemde-

τοῖς ex certa parte γραφεῖσι κατελείφθησαν. τὰ αὐτό ἐστιν
εἰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἐδαπάνησα τὰς δύο λίτρας καὶ μετὰ ταῦτα
ἐπήγαγόν τινα sine parte· μίαν λήψεται λίτραν, ὡς εἶναι τὰς
πάσας λ̅ς̅ οὐγκίας, καὶ[1] κ̅δ̅ δὲ ἤγουν[2] λ̅ς̅ εἰς δύναμιν μιᾶς
περιστῆναι λίτρας. 9. Κληρονόμον καὶ púrως καὶ ὑπὸ αἵρε- 9.
σιν γράφειν δύναμαι.[3] púrως μὲν· ἔστω ὁ δεῖνα κληρο-
νόμος· ὑπὸ αἵρεσιν δέ· ἔστω[4] ὁ δεῖνα κληρονόμος si
nauis ex Asia uenerit.[5] ex certo tempore ἢ ad cer-
tum tempus οὐκ ὀρθῶς γράφεταί τις κληρονόμος, οἷον· ἔστω
μου ὁ δεῖνα κληρονόμος μετὰ πενταετίαν τῆς ἐμῆς
τελευτῆς ἢ[6] ἀπὸ καλανδῶν μαρτίων.[7] ἢ ἐὰν εἴπῃ
οὕτως· ἔστω μου[8] ὁ δεῖνα κληρονόμος ἕως καλαν-
δῶν ἰανουαρίων. περιαρουμένου[9] γὰρ τοῦ χρόνου τοῦ ἀπὸ
καλανδῶν ἢ μέχρι καλανδῶν οὕτως ἔσται ἡ[10] γραφὴ ὡς pú-
rως γεγραμμένη. 10. Ἐνεστησάμην τινα κληρονόμον ὑπὸ ἀδύ- 10.
νατον αἵρεσιν[11], εἰπών· ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος
ἐὰν πίῃ τὴν θάλασσαν, ἢ[12] καὶ ληγάτον ὑπὸ τοιαύτην αἵρε-
σιν κατέλιπόν τινι ἤγουν fideicómmisson, ἢ καὶ ἐλευθερίαν
οἰκέτῃ·[13] περιαιρέσει[14] τῆς ἀδυνάτου αἱρέσεως (ἀντὶ γὰρ[15]
μηδὲ γεγραμμένης παραλαμβάνεται)[16] púra ἀποτελεῖται τὰ
καταλειφθέντα. 11. Κληρονόμον ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ πολλὰς 11.
αἱρέσεις. ζητῶμεν[17] εἰ δεῖ περιμένειν, ἕως ἂν πληρωθῶσιν
ἅπασαι.[18] καὶ λέγομεν εἰ μὲν coniunctim ἐγράφησαν (εἶπον
γάρ· ἔστω ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ[19] εἰς τὸ Κα-
πετόλιον ἢ[20] καὶ[21] ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ τῆς[22] Ἀσίας καὶ
ὁ δεῖνα γένηται ὕπατος) δεῖν[23] πασῶν ἀναμένειν τὴν ἔκβα-

---

1) add. ex M. L^1. L^2., qui habet καὶ εἰ. 2) αἱ ad. M. 3) —νάμεθα Vi. R., καὶ ins. L^6. 4) μου L^1. L^2. F. μοι Vi. R. 5) εἰ δὲ ad. Vi. R 6) d. M. Vi. 7) M.: cet. ἰανουαρίων. —ίου hic et. deinc. L^6. 8) μοι Vi. R. 9) περαιουμένου Vi. ed. ant. F. 10) d. L^1. L^2. F. 11) ὑπὸ ἀδ. αἱρ. κλ. Vi. R. 12) ἤγουν Vi. R. 13) —του M. 14) ἀναιρέσει M. m^2a. 15) d. Vi. R. 16) καὶ ad. Vi. F. R. 17) M.: cet. —τοῦμεν. 18) ἕως οὗ πλ. αἱ πᾶσαι Vi. R. 19) ἔλθῃ M. L^1. L^6. 20) add. ex M. 21) εἰ ins. Vi. R. 22) d. Vi. R. 23) ita pro uulg. δεῖ scripsi.

cim enim unciae heredibus ex certa parte institutis relictae sunt. idem est etiam si in tres dipondium consumpserim ac deinde quendam sine parte addiderim. nam assem unum sibi habebit, ita ut in XXXVI uncias tota deducatur hereditas, atque XXIIII seu XXXVI unciae unum expleant assem.
9. 9. Heredem et pure et sub condicione instituere possum. pure quidem hoc modo: ille mihi heres esto; sub condicione autem: ille mihi heres esto, si nauis ex Asia uenerit. ex certo tempore uel ad certum tempus non recte quis heres scribitur, ut ecce: ille mihi heres esto post quinquennium quam moriar uel ex kalendis martiis. uel si quis ita dicat: ille mihi heres esto usque ad kalendas ianuarias. pro superuacuo enim habito tempore quod a kalendis uel usque ad kalendas est, perinde
10. erit institutio, ac si pure esset facta. 10. Institui quendam heredem sub condicione impossibili, hoc modo: ille mihi heres esto si mare ebiberit, uel cuidam legatum fideiue commissum sub eiusmodi condicione reliqui, uel seruo libertatem. detracta enim impossibili condicione, quae nec pro scripta ha-
11. betur, pura efficiuntur quae heredi relicta sunt. 11. Heredem quendam sub pluribus condicionibus institui. quaeritur an expectandum sit donec omnes sint impletae. et dicimus si quidem coniunctim scriptae sunt (dixi enim: ille mihi heres esto si in Capitolium adscenderit et si nauis ex Asia uenerit et si ille consul factus erit), oportere omnium expectare euentum; sin autem separatim eas

σιν. εἰ δὲ separatim [1]) ταῦτα ἔγραψα εἰπών· ἔστω[2]) ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὸ Καπετόλιον ἢ[3]) ἐὰν δῷ Titíῳ ῑ νομίσματα, οἷαν βούλεται ἐξ αὐτῶν ἀποπληρῶν γενήσεται κληρονόμος. 12. Ἰσχυρῶς τις γράφει κληρονόμους 12. καὶ ἐκείνους οὓς[4]) οὐδέποτε ἐθεάσατο. οἷον, εἶχέ τις ἀδελφὸν ἐπὶ ξένης διάγοντα, ἐπαιδοποίησεν οὗτος, δύναται τοὺς παῖδας τοῦ ἀδελφοῦ, οὓς οὐκ ἐθεάσατό ποτε[5]) γράφειν ὀρθῶς[6]) κληρονόμους, ἡ γὰρ περὶ τὸν κληρονόμον ἄγνοια τοῦ διατιθεμένου τὴν ἔνστασιν οὐκ ἀκυροῖ.

De uulgari substitutione.[7]) Titulus 15.

Ἀκώλυτόν ἐστι τῷ διατιθεμένῳ καὶ ἔνστασιν ποιήσασθαι καὶ ὑποκατάστασιν καὶ ἁπλῶς πολλοὺς ποιήσασθαι βαθμοὺς κληρονόμων.[8]) a) βαθμὸς δὲ λέγεται κληρονόμων ὁ ἔχων τὰς δώδεκα οὐγκίας. ἔξεστι γὰρ ἡμῖν οὕτω διατίθεσθαι· ἔστω Prîmos κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται Prîmos κληρονόμος, ἔστω Secûndos, ἐὰν δὲ μὴ γένηται Secûndos, ἔστω Tértios, εἰ δὲ μη γένηται[9]) Tértios, ἔστω Qúartos.[10]) καὶ εἰς ἀπέραντον ὑποκαθιστᾶν δυνάμεθα καὶ ἐν τελευταίῳ τόπῳ ἤτοι βαθμῷ ὡς εἰς ἐσχάτην βοήθειαν, οἰκέτην ἡμέτερον ἐνίστασθαι[11]) δυνάμεθα, ἵνα εἰ συμβῇ πάντας παραιτήσασθαι, ὁ οἰκέτης ἐξ ἀνάγκης κληρονομῇ. 1. Δυνάμεθα δὲ 1. ἕνα[12]) ἑνὶ ὑποκαθιστᾶν καὶ ἑνὶ πολλοὺς καὶ πολλοῖς ἕνα καὶ πολ-

---

1) καὶ [ἢ M.] διαζευκτικῶς add. libri: expunxi ut gloss. 2) μου ad. L1. L2. F. 3) d. F2.: νόμισμ. τόσα pro ῑ νομ. l. L6. 4) ἂν ad. Vi. R. 5) πώποτε Vi. R. 6) d. M. 7) Περὶ χωρικῆς ὑποκαταστάσεως ἤγουν πληθυντικῆς M. L6. περὶ πληθ. ὑπ. L1. L2. περὶ χ. ἤγ. πλ. ὑπ. L18. F. (qui l. ἤτοι pro ἤγουν) περὶ χ. ὑπ. Vi. R.
8) ποιήσ. κληρονόμους M. 9) d. Vi. R. 10) Ita M. L1.
11) ἐνστήσασθαι L6. L18. 12) ἑνὶ ἕνα Vi. F. R.
a) Cf. Proch. 31, 2.

scripsi, hoc modo: ille heres esto si in Capitolium adscenderit, aut si Titio aureos C dederit, alterutri,
12. uti libuerit, parendo heres fiet. 12. Utiliter quis eos quoque heredes scribit quos nunquam uiderit. ut ecce quis fratrem habuit peregre degentem, qui liberos suscepit: potest fratris liberos quos nunquam uiderit recte heredes instituere. testatoris enim circa heredem ignorantia institutionem non infirmat.

De uulgari substitutione. Titulus 15.

Nihil obstat quominus testator et heredem instituat et quendam substituat et in summa plures faciat heredum gradus. gradus autem heredem dicitur qui XII uncias in se continet. licet enim nobis ita testari: Primus heres esto, nisi Primus heres fiat, Secundus esto, nisi Secundus heres fiat, Tertius esto, nisi Tertius, esto Quartus. atque in infinitum substituere possumus et in postremo loco seu gradu tamquam in ultimum subsidium seruum nostrum possumus instituere, ita ut si omnes recusent, seruus certe
1. necessario heres fiat. 1. Possumus in unius locum unum substituere, uel in unius plures, uel in plurium unum, set et in plu-

λοῖς πολλούς. ἑνὶ ἕνα, οἷον· ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται Prîmos κληρονόμος[1]), ἔστω Secûndos. ἑνὶ πολλοὺς οὕτως· ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται, Secûndos καὶ Tértios ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. πολλοῖς ἕνα ὑποκαθιστῶμεν οὕτως· Prîmos καὶ Secûndos ἔστωσάν μοι[2]) κληρονόμοι, εἰ δὲ μὴ γένωνται, ἔστω μοι Tértios κληρονόμος. καὶ πολλοῖς πολλοὺς·[3]) Prîmos καὶ Secûndos ἔστωσάν μοι κληρονόμοι· εἰ δὲ μὴ γένωνται, Tértios καὶ Qúartos ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. δυνάμεθα καὶ inuicem τοὺς κληρονόμους ἀλλήλοις ὑποκαθιστᾶν, οἷον· ἔστω μοι κληρονόμος[4]) Prîmos εἰς ἓξ οὐγκίας καὶ Secûndos εἰς ἓξ οὐγκίας,[5]) ἐὰν δὲ[6]) μὴ γένηται Prîmos, ἔστω[7]) Secûndos[8]) εἰς τὸ αὐτοῦ μέρος· ἐὰν δὲ Secûndos μὴ aditeúsῃ ἔστω Prîmos ὑποκατάστατος εἰς τὸ Secûndu μέρος. 2. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνίσων μερῶν γράφας τινὰς 2. κληρονόμους, οἷον τὸν μὲν εἰς ἑπτά,[9]) τὸν δὲ εἰς πέντε, inuicem αὐτοὺς ὑποκατέστησα·[10]) οὐδεμίαν μνήμην ἐν τῇ ὑποκαταστάσει οὐγκιασμοῦ ποιησάμενος, τοσαύτας λήψεται ὁ ὑποκατάστατος, ὅσας ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ᾐdíteusen ἐκεῖνος, οὗ γέγονεν οὗτος[11]) ὑποκατάστατος. ἐὰν γὰρ συμβῇ aditeûsai τὸν εἰς πέντε οὐγκίας γεγραμμένον, παραιτήσασθαι δὲ τὸν εἰς τὰς[12]) ἑπτά, οὐ δεῖ λέγειν ὅτι πέντε οὐγκίας λήψεται ὁ Prîmos ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως, ἀλλ' ἑπτά. τοσαύτας γὰρ Secûndos[13]) ἤμελλε λαμβάνειν. 3. Ἐνεστήσατό τις Prîmon κληρονόμον εἰς ἓξ 3. οὐγκίας καὶ Secûndon εἰς ἓξ· εἶπε δὲ οὕτως· ἐὰν μὴ γένηται Secûndos κληρονόμος, ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται κληρονόμος Prîmos, ἔστω Tértios[14]). Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν[15]) τὸν Tértion

---

1) ad. ex M. 2) d. L^{1}. L^{18}. L^{6}.: οἷον ins L^{18}. οὕτως L^{6}. 3) M. L^{18}.: cet. —λοὺς π—οῖς. 4) ὁ ad. F^{2}. 5) haec d. F^{2}. 6) d. M. F^{2}.: εἰ δὲ L^{1}. 7) ἔσται M. 8) καὶ ad. Vi. F^{1}. R. 9) ἓξ Vi. 10) —σεν Vi. R. 11) d. L^{18}. 12) d. L^{18}. Vi. R.: τὰ F. 13) aditeúων L^{1}. L^{18}. Vi. R. (gr. litt.) 14) M.: cet. εἰ δὲ μὴ. γ. P. ἔστ. T. κλ. 15) πρὸς ad. L^{6}.

rium plures. in unius locum unum, ut ecce: Primus he-
res esto, nisi Primus heres fiat, Secundus heres
esto. in unius locum plures, ita: Primus heres esto,
nisi fiat, Secundus Tertiusque mihi heredes sunto.
pluribus unum ita substituimus: Primus Secundusque
mihi heredes sunto, ni fiant, Tertius mihi heres
esto. pluribus plures, ueluti: Primus Secundusque he-
res sunto, ni fiant, Tertius Quartusque mihi he-
redes sunto. possumus et inuicem heredes sibi substituere
hoc modo: Primus heres mihi esto ex semisse et Se-
cundus ex semisse; si Primus heres non fiat, heres
esto Secundus in eius partem; nisi Secundus adeat,
2. esto Primus in Secundi partem substitutus. 2. Et
si heredes ex disparibus partibus scriptos, ut ecce alterum
ex septunce, alterum ex quincunce, inuicem substituero,
nulla partium mentione in substitione habita, tot accipiet
uncias substitutus, quot accepturus fuisset si adiisset ille
cui substitutus est. nam si adierit qui ex quincunce insti-
tutus est, recusauerit autem qui ex septunce est scriptus,
non est dicendum quincuncem esse Primum accepturum ex
substitutione, set septuncem. tot enim unciam fuisset Secun-
3. dus accepturus. 3. Heredem quis Primum instituit ex se-
misse et Secundum item ex semisse, addiditque: nisi Se-
cundus heres fiat, Primus heres esto, nisi Primus
heres fiat, Tertius esto. Seuerus et Antoninus rescrip-

ἀδιαστίκτως δύνασθαι κληρονομεῖν, εἴτε Prîmos *μόνος εἴτε* Prîmos[1]) *καὶ* Secûndos *οὐκ*[2]) *ἐκληρονόμησαν.* 4. *Τὸν σὸν* 4. *οἰκέτην νομίσας αὐτεξούσιον εἶναι ἐνεστησάμην κληρονόμον· ἐπήγαγον δὲ οὕτως· εἰ δὲ μὴ γένηταί μοι κληρονόμος. ἔστω* Maëuios *κληρονόμος. μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ἐκέλευσάς σὺ τὸν*[3]) *οἰκέτην τὸν σόν,*[4]) *ὃν ἐνεστησάμην κληρονόμον,*[5]) aditeûsai. *ζητῶμεν*[6]) *εἰ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· καὶ λέγομεν ὅτι ὁ ὑποκατάστατος τὸ ἥμισυ λαμβάνει. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι δεῖ τὸν ὑποκατάστατον τὸ ὅλον λαμβάνειν· ὁ γὰρ* testátωr *εἶπεν· ἔστω μου*[7]) *ὁ δεῖνα κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω*[8]) Maeuios· *οὐκοῦν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ* institûtos[9]) *οἰκέτης ὢν οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι κληρονόμος, ἔδει τὸν ὑποκατάστατον εἰς ὁλόκληρον καλεῖσθαι. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα* si heres non erit,[10]) *εἰ μὲν ὑπεξούσιός ἐστιν ὁ* institûtos *καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ* testátωr, *οὕτω νοεῖν ὀφείλομεν, τουτέστιν εἰ μήτε αὐτὸς ὁ* institûtos *γένηται κληρονόμος μήτε ἕτερον ποιήσῃ κληρονόμον, τουτέστι μὴ προσπορίσῃ, ὥςτε*[11]) *χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν. ἐπὶ δὲ τοῦ* institútu *ἐκείνου, ὃν αὐτεξούσιον ὁ διαντιθέμενος*[12]) *ἐνόμιζεν εἶναι, τοῦτο σημαίνει τὸ* »si heres non erit«, *ἐὰν τὴν κληρονομίαν ἑαυτῷ, ἤγουν ἐκείνῳ, οὗ μετὰ ταῦτα ὑπεξούσιος εἶναι ἄρξεται, μὴ προσπορίσῃ, ὥςτε τότε*[13]) *χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν εἰς ὁλόκληρον. ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἤδη ὑπεξούσιος ἦν ὁ νομισθεὶς εἶναι αὐτεξούσιος, διὰ τοῦτο τὸ ἥμισυ ὁ ὑποκατάστατος λαμβάνει καὶ τοῦτο ὁ θειότατος ἀντέγραψεν Ἀντονῖνος*[14]) *ἐπὶ Παρθενίου τοῦ ἰδίου οἰκέτου. Παρθένιον γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως οἰκέτην νομίσας τις ἐλεύθερον εἶναι, ἐνεστήσατο κληρονόμον ὑποκαταστήσας καὶ εἰπών·*

---

1) d. M. 2) d. G. F. 3) ad. ex M. L 18. 4) *τὸν σὸν οἰκ.* L 1. L 6. Vi. R. 5) *—κληρονομίαν* Vi. R. 6) *—τοῦμεν* libri. ed. 7) *μοι* L 18. 8) d. M. 9) *ἤγουν ὁ ἔνστατος* ad. Vi. R. 10) *τουτ. ἐὰν κληρονόμος οὐ γένηται* ad. L 18. Vi. R. 11) *τότε* ad. L 1. L 18., L 6. quam uocem post *λαμβ.* ad. Vi. R. 12) *διαθ.* Vi. R. 13) d. L 6. L 18. Vi. R. 14) Ita M. L 1. L 2. L 6. L 18. Pi. F. (ex tribus paris. cf. F 2. 280) et Vi. (ex Marciano): *Πῖος* Vi. in emend. ed. ant. F. R. W.

serunt Tertium pariter heredem esse posse, siue Primus tan-
4 tummodo siue etiam Secundus heredes facti non fuerint. 4. Seruum tuum liberum esse existimans heredem institui, adiecique: si heres mihi non erit, Maeuius heres esto. post mortem meam iussisti heredem tuum quem heredem instituerum, hereditatem adire. quaeritur an locus substitutioni fiat. et magis est ut substitutus dimidiam partem accipiat. set erit qui dicat substitutum totum sibi capere oportere, cum testator dixerit: ille mihi heres esto, si Maeuius non erit. nonne igitur cum institutus, utpote seruus, heres fieri non potuerit, substitutum ad uniuersam hereditatem uocare oportebit? set ad haec respondendum est uerba illa »si heres non erit«, si qui institutus est alieni est iuris, idque testator nouerit, ita esse accipienda si neque ipse institutus heres erit, neque alium heredem effecerit, idest ei quaerat hereditatem, ut locum habeat substitutio. de illo autem instituto, quem testator patremfamilias esse arbitrabatur, uerba »si heres non erit« illud significant, si hereditatem sibi eiue cuius iuri subiectus postea esse coeperit non adquisierit, ut locus substitutioni in assem fiat. hic autem, cum iam alieni iuris esset qui sui iuris esse crederetur, ideo semissem substitutus accipiet, idque diuus Antoninus rescripsit in persona Parthenii serui sui. Parthenium enim Caesaris seruum putans quis liberum esse heredem instituerat, substitu-

ἐὰν[1]) μὴ Παρθένιος γένηταί μου κληρονόμος, ἔστω **Maéuios** κληρονόμος. καὶ γέγονε τότε διάταξις ὥςτε τὸ μὲν ἥμισυ τῆς κληρόνομίας διὰ τοῦ Παρθενίου προσπορισθῆναι τῷ βασιλεῖ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ κληθῆναι **Maéuion** τὸν ὑποκατάστατον. a)

De pupillari substitutione.[2]) Titulus 16.

Οὐ μόνον ἐξωτικοῖς γραφομένοις κληρονόμοις δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡμετέροις παισὶ λέγοντες οὕτως· ὁ δεῖνα ὁ υἱός μου ἔστω κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ λέγεται αὕτη uulgaría[3]) ὑποκατάστασις, ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ παντὸς, τοῦτο μὲν ἐξωτικοῦ τοῦτο δὲ καὶ παιδός. ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἐξωτικοῦ ἐν πολλοῖς θέμασι δύναται χώραν λαβεῖν ἡ ὑποκατάστασις, οἷον, ἐὰν ὁ institûtos προτελευτήσῃ τοῦ testátoros ἢ repudiateúsῃ[4]) τὴν κληρονομίαν ἢ, ὑπὸ αἵρεσιν γραφέντος αὐτοῦ, ἀτονήσῃ ἡ αἵρεσις. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν[5]) ἑνὶ μόνῳ θέματι χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει, οἷον ἐὰν τελευτήσῃ ὁ ὑπεξούσιος πρὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς τοῦ καὶ[6]) διαθεμένου. εἰ γὰρ τελευτήσῃ ὁ πατὴρ πρὸ τοῦ παιδὸς, οὐ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· ἀναφαίνεται γὰρ εὐθέως κληρονόμος τῷ πατρὶ καὶ οὐδὲ εἰ[7]) abstinateúsῃ ἑαυτὸν ἀποτίθεται τὸ ἀσώματον ὄνομα[8]). τὸ γὰρ ἀσώματον ὄνομα[9]) τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγέν τινι δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μετέρχεται. ἐστὶ δὲ καὶ ἑτέρα ὑποκατάστασις ἥτις προβαίνει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παίδων καὶ οὐ μόνον[10]) παίδων, ἀλλὰ

1) δὲ Vi. R. ad. 2) περὶ ὀρφανικῆς ὑποκαταστ. ed. 3) L^1.: uulcaría M.: bulgaría L^2. 4) ἤγουν παραιτήσηται ad. Vi. R. 5) d. L^1. L^2. F. 6) καὶ τοῦ F. τοῦ simpl. L^6. Vi. R. 7) d. Vi. R., qui cj. ἀβστινατεύων. 8) d. M. L^6. 9) τὸ ἀσ. γ. ὄν. Vi. R. 10) —ων M.

a) Cf. Epi. 33, 12. Proch. 31, 2.

tione his uerbis facta: si Parthenius heres non erit, Maeuius heres esto. et lata est tunc constitutio ex qua dimidiam hereditatem Parthenius principi quaereret, in alteram uero dimidiam Maeuius, utpote substitutus, uocaretur.

De pupillari substitutione. Titulus 16.

Non solum extraneis heredibus substituere possumus, set liberis quoque nostris hoc modo: filius meus ille heres esto; si non erit, ille mihi heres esto, diciturque haec uulgaris substitutio: omnibus enim conuenit tam extraneo quam filio. set in extraneo quidem multis casibus substitutio locum habere potest, ueluti si institutus ante testatorem moriatur uel hereditatem repudiet, uel, sub condicione eo instituto, condicio deficiat. in filio autem uno tantummodo in casu substitutioni locus fit, idest si moriatur filius familias ante patrem suum, qui testamentum fecerit. nam si pater ante filium moriatur, non fit locus substitutioni, existit enim illico patri heres neque se abstinendo nomen heredis deponit; incorporale enim heredis nomen cum semel alicui haereat non facile in alium transit. Est autem alia substitutio quae in liberis nostris procedit, neque in liberis tantum set in his quos

καὶ ὑπεξουσίων, καὶ οὐ μόνον[1]) *ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ* **súαn** *ἀνήβων. λέγεται δὲ* **pupillaría** *ἐκ τῆς ἡλικίας ἐφ' ᾗ καὶ* **tractaízetai**[2]). *καὶ δυνάμεθα τὴν* **pupillarían** *ὑποκατάστασιν οὕτω ποιεῖν· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος· εἰ δὲ γενόμενος, ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος*[3]) *καὶ ἐὰν ὁ παῖς γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. ἔξεστι δὲ μίξαι τῇ* **pupillaríᾳ** *τὴν* **uulgarían** *καὶ ποιῆσαι τὴν λεγομένην* **uulgaropupillarían,**[4]) *οὕτως· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται (ὅπερ ἐστὶν ἴδιον* **uulgarías**) *ἢ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ (ὅπερ ἐστὶν ἴδιον* **pupillarías** *ὑποκαταστάσεως) ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ*[5]) *τί λέγεις; προετελεύτησεν ὁ παῖς τοῦ πατρός· ἐκ τῶν προτέρων ῥημάτων ὁ ὑποκατάστατος*[6]) *γίνεται κληρονόμος τοῦ πατρός. ἀλλ' εἰ ὁ πατὴρ προετελεύτησεν, ἀναφανεὶς δὲ κληρονόμος ὁ παῖς ἄνηβος ἐτελεύτησε, χώρα γίνεται τῇ* **pupillaríᾳ** *ὑποκαταστάσει ἀπὸ τῶν δευτέρων ῥημάτων καὶ γίνεται κληρονόμος ὁ ὑποκατάστατος οὐ τοῦ πατρός, ἀλλὰ τοῦ*[7]) *παιδός. τοῦτο δὲ τὸ τῆς* **pupillarías** *ὑποκαταστάσεως οὐκ ἀπὸ ἰδικοῦ νόμου ἐπινενόηται, ἀλλ' ἐξ ἀγράφου συνηθείας εἰσενήνεκται.*[8]) *ἐπειδὴ γάρ*[9]) **púpilloi** *ὄντες οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, ὑπερ αὐτῶν οἱ πατέρες*[10]) *διετύπουν τὰς διαθήκας.* 1. *Ἐκ τοῦ τοιούτου κινηθεὶς λογισμοῦ ὁ θειότατος* 1.
ἡμῶν βασιλεὺς ἐξεφώνησε διάταξιν ἣν καὶ ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ προσέταξε **códici,** *ἐν ᾗ πρόνοιαν καὶ τοῦ τοιούτου θέματος ἐποιήσατο. φησὶ γὰρ ἐάν τις μεμηνότας ἤγουν παραφρονοῦντας ἔχει υἱοὺς ἢ ἐκγόνους ἢ προεκγόνους οἱασδήποτε φύσεως ἢ*[11]) *οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἐξέστω αὐτῷ, εἰ καὶ εἶεν ἔφηβοι, πρὸς μίμησιν*

---

1) *—ων* M. 2) ita scr. L^6. Vi. R. *ἐφ' ᾧ καὶ τρ.* L^1. L^2. F. *ᾗ* M. 3) *εἰ δὲ ἄνηβος τελευτήσῃ ἔστω μοι κληρονόμος ὁ Πρῖμος. εἰ μὲν ἡβήσας ἀποθάνῃ, σβέννυται ἡ ὑποκατάστασις. εἰ δὲ γενόμ. κληρ.* cet. F. 4) M. L^1. L^2.: *βουλγαροπ.* L^6. Vi. R.: *βουλγαρι π.* F. 5) d. Vi. R. 6) *παραγίνεται καὶ* ins. Vi. R. 7) *τελευτήσαντος* ins. Vi. F^1. R. 8) *εἰσῆκται* Vi. R. 9) d. Vi. 10) *οἱ πατ. ὑπ. αὐτ.* L^1. L^2. F.: *τοὺς πατέρας δίκαιον ἐνομίσθη διατυποῦν* Vi. R. 11) d. M.

in potestate habemus, neque in his tantum, set in suis impuberibus. dicitur autem pupillaris ex ea aetate in qua usuuenit. Substitutionem igitur pupillarem ita facere possumus: filius meus mihi heres esto, sin autem heres factus impubes decesserit, ille ei heres esto. et si puer heres factus impubes moriatur, locus fit substitutioni. licet autem pupillari substitutioni uulgarem coniungere eamque facere quam uulgarempupillarem uocant, hoc modo: filius mihi heres esto, nisi erit (quod proprium est uulgaris substitutionis), uel si heres factus impubes decesserit (quod proprium est pupillaris substitutionis) ille mihi heres esto. quid ais? si filius ante patrem decesserit, ex prioribus uerbis substitutus uocabitur fietque patri heres. set si pater antea mortuus sit, factus autem heres puer impubes decesserit, locus fiet pupillari substitutioni ex sequentibus uerbis fietque heres substitutus non patris set filii. id autem ius pupillaris substitutionis nulla propria lege inuentum est, set moribus est introductum. cum enim pupilli testamentum facere non possent, pro eis parentes testamenta
1. condebant. 1. Qua ratione sanctissimus princeps noster excitatus constitutionem promulgauit, quam inseri quoque in suo codice iussit, in qua de eiusmodi casu prospexit. ait enim si quis furiosos dementesue filios uel nepotes uel pronepotes habeat cuiuslibet sexus uel cuiuslibet gradus, licere ei, etsi puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis is-

τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως ῥητὰ πρόσωπα ὑποκαθιστᾶν[1]), εἴγε συμβῇ τοὺς τοιούτους παῖδας ἐν τῷ τῆς παραφροσύνης τελευτῆσαι πάθει. εἰ δὲ ἀνανήψωσιν, ἀκυροῦσθαι τὴν ὑποκατάστασιν ἐκέλευσεν. τοῦτο δὲ πρὸς ὁμοίωσιν τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως ηὗρεν, ἥτις ἅμα τῷ ἔφηβον γενέσθαι τὸν púpillon ἀκυροῦται. 2. Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸν παραδεδομένον τόπον ἡ pupillaría 2. ὑποκατάστασις διατυπωθῇ, δύο τρόπον τινὰ διαθῆκαί εἰσιν, ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα γενομένη, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς εἰς[2]) τὸν ὑποκατάστατον, ὥςπερ εἰ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἑαυτῷ κληρονόμον ἐνεστήσατο. ἢ μᾶλλον (εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν) μία μέν ἐστι διαθήκη, δύο δὲ κληρονομίαι, ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα καταφερομένη, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς εἰς τὸν ὑποκατάστατον ἐρχομένη. πάντα γὰρ ὅσα διεδέξατο ὁ púpillos ἐκ τοῦ πατρὸς ἢ καὶ αὐτὸς ἐπεκτήσατο μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὸν ὑποκατάστατον μετέρχεται. ὅτι γὰρ μία διαθήκη ἐστὶ δῆλον ἐξ ὧν ἑπτὰ μόνον μάρτυρες παραλαμβάνονται, καίτοι εἰ δύο ἦσαν διαθῆκαι[3]) δεκατέσσαρας ἔδει παρεῖναι μάρτυρας. 3. Συμβαίνει πολλάκις τινὰ pupillaríωs ὑπο- 3. καθιστῶντα τῷ παιδὶ εἰς ἔσχατον ἐμπίπτειν δέος, μήπως ὁ pupillários[4]) ὑποκατάστατος γνοὺς ἅμα τελευτῇ τοῦ πατρὸς ἑαυτὸν pupíllu ὑποκαθάστατον ἐπιβουλεύσῃ τῷ ἀνήβῳ· πρόχειρον δὲ διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ὁ púpillos εἰς ἐπιβουλήν. εἰ τοίνυν εὑρεθῇ δειλότατος ὁ πατὴρ καὶ βούλεται[5]) τὸν ἐντεῦθεν ἐκκλίναι φόβον, γράφων κληρονόμον τὸν púpillon τὸν μὲν uulgárion ὑποκατάστατον[6]) εὐθέως μετὰ τὴν ἔνστασιν τοῦ pupíllu ἀφόβως γραφέτω· οὗτος γὰρ ἐπίβουλος εἶναι οὐ δυνήσεται τῷ ἀνήβῳ,[a]) οὔτε ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἀγνοεῖται γὰρ τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου· ἤδη γὰρ ἀναφανεὶς ὁ παῖς τῷ πατρὶ κληρονόμος οὐ δίδωσι χώραν τῷ uulgaríῳ[7]) ὑποκαταστάτῳ, οὐδεὶς δὲ ἀκερδῶς ἐπιβουλεύσει

1) αὐτοῖς ad. F. 2) ἐπὶ F^2. 3) καὶ ad. M.: μάρτ. ἔδ. παρ. mox L^6.
4) τοῦ πουπίλλου ad. Vi. R. 5) —ηται em. R. 6) ita M. L^1. L^2, qui post púp. ad. ὃν ex geminatione. Ita et L^6. Vi. R. At F.: 'γρ. κληρ. τὸν πούπ., ὄντος μὲν βουλγαρίου ὑποκαταστάτου, εὐθέως cet.
7) —ως Vi. R.

a) Cf. Gai. 2, 181.

dem certas personas substituere, si eiusmodi liberi dementiae
morbo nondum liberati decesserint. si autem resipuerint, in-
firmari iussit hanc substitutionem. hoc uero ad exemplum
pupillaris substitutionis inuenit, quae postquam pupillus ado-
2. leuerit infirmatur. 2. Cum autem pupillaris substitutio se-
cundum praefatum modum sit ordinata, quodammodo duo
sunt testamenta, alterum patris, in quo filius heres instituitur,
alterum filii, in quo ei quidam substituitur tanquam si ipse filius
sibi heredem instituisset; uel potius, uti uerius est, unum
quidem est testamentum, duo autem hereditates, una patris
in filium collata, altera a filio in substitutum perueniens.
quaecumque enim pupillus a patre accepit uel ipse post mor-
tem patris quaesiuit ad substitutum transeunt. unum autem
esse testamentum inde liquet quod VII tantum testes arces-
suntur; nam, si duo essent testamenta, XIIII adesse oporte-
3. ret. 3. Fit saepius ut qui filio suo pupillariter substituerint,
in summum ueniat timorem, ne qui pupillo substitutus est,
sicubi patris morte sese pupillo nouerit substitutum, impube-
ris uitae insidietur. pupillus autem est propter leue aeta-
tis insidiis admodum obnoxius. si igitur pater ita formido-
losus inueniatur et hoc periculum cupiat uitare, herede scripto
pupillo, uulgarem substitutum illico post pupilli institutionem
absque timore subdat. hic enim insidiari pupillo nequit, ne-
que uiuo patre, ignorantur enim tunc quae in testamento
sunt scripta, neque mortuo testatore, nam cum filius iam
patri heres sit factus, uulgari substituto locum non dat:
nemo enim sine spe lucri pupillo insidias molietur. haec qui-

τῷ pupíllῳ. ταῦτα μὲν περὶ τῆς uulgarías. τὴν δὲ pupillarían ὑποκατάστασιν ἡνίκα τις βούλεται τυπῶσαι λεγέτω οὕτως· ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ μεθ' ὃ καταλείψῃ ἐπιτρόπους ληγάτα[1]) fideicómmissa ἐλευθερίας, ἐν τῷ κάτω[2]) μέρει τῆς διαθήκης τὰ ῥήματα γραφέτω οὕτως· ἐὰν δὲ ὁ παῖς μου[3]) γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἰδιάζοντι λίνῳ δεσμείτω καὶ ἰδιάζοντι σφραγιζέτω κηρῷ. ἐν μέντοι τοῖς προτέροις τῆς διαθήκης μέρεσι[4]) τὰ ῥήματα γραφέτω ταῦτα· οὐ βούλομαι τὸ κατώτερον μέρος τῆς διαθήκης ἀνοιγῆναι ζῶντός μου τοῦ παιδὸς καὶ ἔτι ἀνήβου ὄντος. οὕτω γὰρ γενομένης τῆς pupillarías, ἕξει τὸ ἀνεπιβούλευτον ὁ παῖς· οὔτε γὰρ περιόντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐπιβουλεύεται διὰ τὸ πᾶσαν κεκλεῖσθαι τὴν διαθήκην, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰ ἐν τῇ pupillaríᾳ ὑποκαταστάσει γεγραμμένα. διατιθέμενός τις καὶ γράψας τὸν ἄνηβον παῖδα κληρονόμον εὐθέως ἐπήγαγε τὴν pupillarían, ὑπακατάστασιν. ἔρρωται μὲν οὐδὲν ἧττον ἡ ὑποκατάστασις, πλὴν ὁ οὕτως βουλευσάμενος[5]) κἀκεῖ γράψας τὴν pupillarían ὑποκατάστασιν, ἔνθα ἑαυτῷ ἐνεστήσατο τὸν παῖδα κληρονόμον[6]), ἐπικινδύνως ὅσον πρὸς τὸν παῖδα δοκεῖ διατίθεσθαι.

4. Οὐ μόνον κληρονόμοις γραφεῖσι τοῖς ἀνήβοις παισὶ pupil- 4.
laríως[7]) οἱ γονεῖς ὑποκαθιστᾶν δύνανται, ἀλλὰ γὰρ καὶ exheredátois αὐτοῖς γενομένοις· ὥςτε[8]) οὐν διὰ τὴν ὑπεξουσιότητα καὶ[9]) οὐκ ἐπειδὴ γράφονται κληρονόμοι δέχονται pupillaríus ὑποκαταστάτους· διὸ καὶ exheredátois καλῶς ὑποκαθιστῶμεν τοῖς παισίν. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν· καὶ τί λήψεται ὁ τοῦ exheredátu pupíllu ὑποκατάστατος; ἐροῦμεν ὅτι ἐάν τι συμβῇ τῷ pupíllῳ ἀπὸ κληρονομίας ἢ ληγάτων ἢ δωρεῶν συγγενῶν ἢ πατρῴων φίλων προςγενέσθαι, τοῦτο ἅπαν πρὸς τὸν ὑποκατάστατον ἐλεύσεται. τὰ εἰρημένα περὶ τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν

---

[1]) legáta L[1]. [2]) κατωτέρῳ Vi. R. [3]) d. Vi. R. [4]) ἐν . . . ῥήμασι L[6]. [5]) βουλόμενος M. [6]) κλ. τ. π. Vi. R. [7]) —ois M. [8]) ὥςπερ cj. R. [cf. Gloss. Theoph. II 1301]. [9]) d. Vi. R.

dem de uulgari substitutione; pupillarem autem substitutionem si quis ordinare uelit, his fere uerbis utatur: filius mihi heres esto; si mihi heres non erit ille esto. deinde relinquat tutores legata fideicommissa libertates. in inferiore uero parte testamenti eiusmodi uerba addat: sin autem filius meus heres factus impubes decesserit, ille ei heres esto. hanc autem partem proprio lino colliget et propria consignet cera. in priore uero parte testamenti haec uerba scribat: nolo inferiorem partem testamenti aperiri, uiuo filio meo et adhuc impubere. ita enim facta pupillari substitutione, tutus ab insidiis erit filius. neque enim, suo patre uiuo, insidiis adficietur cum adhuc clausae sint testamenti tabulae, neque mortuo patre, cum ignorentur quae in pupillari substitutione scripta sunt. Testatus est quidam atque, filio impubere herede instituto, statim pupillarem substitutionem subdidit. ualet nihilominus substitutio; qui autem hoc iniit consilium ibique pupillarem substitutionem scripsit, ubi sibi filium here-
4. dem instituit, cum filii discrimine testatus esse uidetur. 4. Nec tantum heredibus institutis filiis impuberibus pupillariter substituere parentes possunt, set etiam isdem exheredatis et reuera propter ius patriae potestatis, non autem quia heredes instituantur, pupillariter iis substitui potest; itaquo exheredatis quoque liberis recte substituimus. set erit qui dicat: quidnam accipiet qui pupillo exheredato substituitur? et est dicendum si quid ex hereditate legatisue donationibusue cognatorum seu amicorum paternorum pupillo obuenerit, id omne ad substitutum pertinere. quae diximus de impuberum libe-

ἀνήβων παίδων γραφέντων κληρονόμων ἢ exheredátωn γενομένων, ταῦτα καὶ ἐπὶ postúmus ἕλκομεν. δυνάμεθα γὰρ τοῖς postúmois uulgaríως ὑποκαθιστᾶν οὕτως· ἔστω μοι ὁ postûmos κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. οὐ γίνεται δὲ, ἐὰν ἢ[1]) μὴ τεχθῇ ἢ τεχθεὶς προτελευτήσῃ τοῦ πατρός. δυνατὸν καὶ pupillaríως οὕτως· ἔστω μοι[2]) ὁ postûmos κληρονόμος ἐὰν δὲ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις uulgaropupillarían ἐπ' αὐτῷ ποιοῦμεν ὑποκατάστασιν. 5. Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν 5.
προθεωρίᾳ· τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς διαθήκης, ἔνθα ὁ πατὴρ ἑαυτῷ γράφει κληρονόμον,[3]) λέγεται principalía, τὸ δὲ μέρος ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τῷ ἀνήβῳ παιδὶ ὑποκαθίστησι, λέγεται pupillaría. ἤρτηται δὲ ἐκ[4]) τῆς principalías ἡ pupillaría καὶ ἐξ ἐκείνης λαμβάνει τὴν ἰσχύν. ἐπειδὴ σοὶ ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ὅτι τοῖς ἡμετέροις ἀνήβοις παισὶ δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν, ἀλλὰ τότε νόει, ἡνίκα ἑαυτοῖς γράφομεν κληρονόμους, τουτέστι ποιήσομεν principalían. ταύτης γὰρ μὴ γενομένης, ἄκυρος ἡ pupillaría,[5]) οὐκ ἔχουσα, ὅθεν ἑαυτῇ περιποιήσῃ τὸ ἰσχυρόν· μέρος γὰρ ὥςπερ καὶ παρακολούθημα τῆς principalías ἐστὶν ἡ pupillaría. παρακολούθημα δὲ εὑρεῖν οὐ δυνατὸν, μὴ ὑποκειμένου πρωτοτύπου. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκεῖθεν δέχεται τὴν ἰσχὺν ἡ pupillaría, ὅτι τῆς principalías μὴ ἐρρωμένης οὐδὲ ἡ pupillaría ἰσχύει. ὑπόθου γὰρ οἰκείᾳ χειρὶ μὴ γεγραφέναι αὐτὸν ἐν τῇ principalíᾳ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἐν δὲ τῇ pupillaríᾳ τοῦτο ποιῆσαι, οὐδὲν ὄφελος τῇ pupillaríᾳ τῆς principalías ἀσθενούσης. 6. Δυνάμεθα 6.
δὲ[6]) πολλοὺς ἀνήβους ἔχοντες παῖδας ἑνὶ ἑκάστῳ pupillaríως ὑποκαταστῆσαι ἤγουν καὶ τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι. ἀλλ' ἐν ᾧ[7]) μὲν μηδένα βούλομαι τῶν ἀνήβων παίδων ἀδιάθε-

---

1) d. Vi. R. 2) μου L6. Vi. F1. R. d. L1. F2. 3) —ους Vi. F1. R.: κληρ. γράφ. L6. et mox πριγκιπ. ἐστί. 4) d. M. 5) —ης, ἡ πουπ. οὐκ ἔχει ὅθεν Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) εἰ Vi. R.: ὅτε L6.

rorum substitutione, qui uel heredes scribuntur uel exheredantur, etiam ad postumos sunt trahenda. possumus enim postumis uulgarem substitutum dare hoc modo: postumus mihi heres esto: nisi erit ille mihi heres esto. non fit autem siue non nascatur, siue natus ante patrem decedat. possumus et pupillariter substituere ita: postumus mihi heres esto: sin autem impubes decesserit, ille ei heres esto. quibus consequens est ut uulgaris pupilla-
5. ris substitutio in eo quoque procedat. 5. Haec ante omnia perspecta habeas. pars illa testamenti in qua paterfamilias sibi heredem instituit principalis audit; pars uero illa in qua impuberi filio substituit, pupillaris uocatur. pendet autem ex principali pupillaris, atque ex ea uires sumit. cum haec tibi perspecta sint, uide quid inde sequatur. diximus nos impuberibus liberis nostris posse substituere; id uero ita intellegi oportet, si eos heredes scribamus, hoc est si principalem testamenti partem conficiamus. nam si haec facta non fuerit, inutilis est pupillare testamentum cum non habeat, unde uires sibi sumat. pars enim quodammodo et sequela principalis partis pupillaris est; accessorium autem inueniri nequit, nisi et principale subsistat. adeo autem pupillare testamentum inde uires accipit, ut si principalis pars non ualeat neque pupillaris subsistat. finge enim propria manu non scripsisse quendam in principali parte heredis nomen, id autem in pupillari fecisse, non ideo roboratur pupillaris,
6. cum principalis inrita sit. 6. Possumus quoque cum plures liberos impuberes habeamus, singulis pupillariter substituere, uel ei tantummodo qui postremus decedat. set si uelim nullum filium impuberem intestatum decedere, singulis speciali-

τον τελευτῆσαι, ἑνὶ ἑκάστῳ ἰδιαζόντως ὑποκαθιστῶ, εἰ δὲ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν μεταξὺ τῶν παίδων ἀποσώζεσθαι βούλομαι, τότε τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι ὑποκαθιστῶ [1]). καὶ εἰ μὲν οἱ ἄλλοι τελευτήσωσιν οἱ περιόντες ἀδελφοὶ ἕξουσιν ἐξ ἀδιαθέτου τὸν κλῆρον, εἰ δὲ [2]) εἷς ἐξ αὐτῶν τελευταῖος ἄνηβος ἀποθάνῃ τότε ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται. 7. Δύναμαι [3]) δὲ 7. ὑποκαθιστᾶν τῷ ἀνήβῳ ὀνομαστὶ καὶ λέγειν ὅτι [4]) ἐὰν ὁ υἱός μου γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ Títios κληρονόμος. δύναμαι δὲ καὶ γενικῶς αὐτῷ ὑποκαταστῆσαι· [5]) οἷον πολλοὺς ἐνεστησάμην κληρονόμους μετὰ τοῦ παιδός μου ἢ πολλοὺς γράψας κληρονόμους exherédaton ἐποίησα τὸν παῖδα· δύναμαι γενικῶς οὕτως ὑποκαταστῆσαι εἰπών· εἴ τις ἐμοὶ τῷ πατρὶ γένηται κληρονόμος ἔστω ὑποκατάστατος ἀνήβου τελευτῶντος τοῦ παιδός μου. δι' ὧν ῥημάτων ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως εἰς τὰ τοῦ ἀνήβου πράγματα παραγενήσονται, οἵτινες καὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι καὶ γεγόνασιν. εἰ γὰρ γραφέντες παρῃτήσαντο τὴν principalían, οὐ λήψονται τὰ ἀπὸ τῆς pupillarías ὑποκαταστάσεως. μερίζονται δὲ τὰ τοῦ pupíllu πράγματα pro parte hereditaria, τουτέστι καθόσον διεδέξαντο τὸν πατέρα. 8. Ἀλλὰ [6]) 8. τοῖς μὲν ἄρρεσι παισὶν ἕως τοῦ τεσσαρεςκαιδεκάτου ἐνιαυτοῦ [7]) ἔξεστιν ὑποκαθιστᾶν, ταῖς δὲ θηλείαις μέχρι τοῦ δωδεκάτου. ταύτην δὲ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν ὑπερβάντων ἡ ὑποκατάστασις ἀποσβέννυται. 9. [8])Ἐξωτικῷ δὲ ἤγουν καὶ ἐφήβῳ παιδὶ γρα- 9. φεῖσι κληρονόμοις οὐδεὶς ὑποκαθιστᾶν δύναται [9]) πρὸς μίμησιν τῶν ἀνήβων παίδων, λέγων ὅτι· ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, εἰ δὲ γενόμενος κληρονόμος τελευτήσῃ (λόγου χάριν) πρὸ τοῦ λ̄ ἐνιαυτοῦ, ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος.[a]) τοῦτο δὲ μόνον [10]) ποιεῖν ἡμῖν ἐπιτέτραπται· γράφοντες γὰρ κληρονόμον τινὰ δυνάμεθα διὰ fideicommíssu ἐνο-

1) ἄλλον τινὰ ξένον ad. Vi. R. 2) ὁ ad. Vi. R. 3) δυνάμεθα L6. 4) d. Vi. R. 5) —θιστᾶν Vi. F1. R. 6) καὶ Vi. R. 7) —τῶν Vi. R. 8) τῷ Vi. R.: mox γοῦν ἢ L6. 9) ὑποκαθιστᾷ Vi. R. 10) μόν. δὲ L1. F2.

a) Proch. 31, 39.

ter substituere debeo; sin autem legitimam successionem in-
ter liberos seruare uelim, tunc ei qui postremum impubes
decedat, substituam: et si alii mortui fuerint, fratres super-
stites ab intestato hereditatem accipient, sin autem unus ex
7. iis nouissime impubes decedat, tunc substitutus ueniet. 7.
Substituere autem impuberi nominatim possum et dicere: si
filius meus heres factus impubes decesserit, Titius
ei heres esto. possum et generatim ei substituere; ut ecce
plures heredes institueram simul cum filio meo, uel, pluribus
heredibus institutis, filium exheredaueram: possum ei gene-
ratim substituere hoc modo; quisquis mihi patri heres
erit is filio meo si impubes decesserit, esto sub-
stitutus. quibus uerbis ex substitutione illi ad impuberis res
uocabuntur, qui heredes sunt instituti et extiterunt. nam si
heredes instituti principale repudiauerint testamentum, neque
ex pupillari substitutione aliquid accipient. diuiduntur autem
bona pupilli pro parte hereditaria, idest pro qua parte patri
8. successerunt. 8. Set filiis quidem masculis ad annum usque
quattuordecimum substituere licet, feminis autem usque ad
duodecimum. hoc enim tempus si excesserint, euanescit sub-
9. stitutio. 9. Extraneo uel puberi filio heredi scripto nemo
substituere potest ad similitudinem filiorum impuberum, hoc
modo: »ille mihi heres esto, sin autem heres factus
(uerbi gratia) ante trigensimum annum decesserit ei
heres ille esto.« set hoc tantum nobis facere permissum

χον αὐτὸν ποιεῖν, ὥςτε ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι ἢ πᾶσαν ἢ μέρος. τὸ δὲ τοῦ fideicommíssu *ὁποῖον*[1]) *ἔχει ἀποτέλεσμα ἐν τῷ οἰκείῳ παραδοθήσεται τόπῳ.*

Quibus modis testamenta infirmantur.[2]) Titulus 17.

Ἔγνωμεν ὅπως γίνονται νομίμως αἱ διαθῆκαι. ἀλλ' εἰ μὲν παρελείφθη τι τῶν τῆς ἀκριβείας ἐχομένων λέγεται ἡ διαθήκη non iure ciuili facta,[3]) *ἢ συντόμῳ λόγῳ* iniusta[4]). *παρώφθη γὰρ τυχὸν ὁ* legítimos *τῶν μαρτύρων ἀριθμὸς, ἢ παρῆσαν μὲν οἱ ἑπτὰ, οὐ πάντες δὲ ὑπέγραψαν, ἢ ὑπέγραψαν μὲν πάντες, οὐκ ἐσφράγισαν δέ, ἢ ταῦτα μὲν ἐποίησαν ὁ δὲ* testátωr *οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα*[5]) *οὐκ ἔγραφεν, οὐδὲ μὴν*[6]) *ἐπὶ τῶν μαρτύρων ὠνόμασε τὸν ἐσόμενον αὐτοῦ διάδοχον, ἢ παῖδάς τις ἔχων* súus *οὐδὲ κληρονόμους οὐδὲ* exheredátus[7]) *ἐποίησεν. ἐπὶ τούτων πάντων λέγεται ἡ διαθήκη*[8]) non iure ciuili facta. *εἰ δὲ καὶ μηδὲν τούτων παρώφθη οὐδὲ οὕτω πάντως μέχρι τέλους τὸ ἰσχυρὸν πάρεστι τῇ διαθήκῃ ἢ γὰρ* rúpta *γίνεται ἢ* ínritos. 1. Rúpta *δὲ γίνεται τοῦτον τὸν τρόπον.*[9]) *διέθετό* 1. *τις ἀνεπιλήπτως·*[10]) *μείναντος τοῦ* testátoros *ἐπὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τὸ τῆς διαθήκης δίκαιον ἠλαττώθη. εἰ γάρ τις μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης λάβῃ τινὰ εἰς υἱοθεσίαν ἢ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλεῖ ἢ ὑπεξούσιον παρὰ τοῖς ἄρχουσι κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως τουτέστιν ἡνίκα πάππος ἐστὶν ὁ λαμβάνων (τότε γὰρ καὶ*[11]) *ἡ*

---

1) *ποῖον* L[1]. L[18]. Hinc usq. ad. 2, 20 deest L[3]. 2) *ποίοις τρόποις αἱ διαθῆκαι ἀκυροῦνται* ad. libri. ed. 3) *ἤγουν οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη* ad. Vi. R. 4) *ἤτοι παράνομος* ad. Vi. R. 5) *τὴν . . προσηγορίαν* Vi. F[1]. R. cum L[1]. L[6]. et L[18]. 6) *οὐδὲ* ins. L[6]. 7) *τούτους* ad. Vi. R. 8) d. M. 9) *τούτῳ τῷ τρόπῳ* L[6]. Vi. F[1]. R. 10) *μὴ* ad. Vi. ed. ant. F. R., qui eam uoculam perperam retinet. 11) d. Vi. R.

est ut, herede scripto, per fideicommissum eundem obligemus ut alteri hereditatem restituat uel totam uel pro parte. quomodo autem fideicommissum id efficiat suo loco tradetur.

Quibus modis testamenta infirmantur. Titulus 17.

Nouimus quomodo iure fiant testamenta. set si quid omittatur eorum quae ad iuris obseruationem pertinent, dicitur testamentum *non iure ciuili factum* uel breuius *iniustum*. forte enim legitimus testium numerus est omissus, uel septem quidem adfuerunt, non omnes autem supscripserunt, uel supscripserunt omnes quidem, non autem signauerunt, uel haec quidem fecerunt, set testator heredis nomen propria manu non scripsit, neque coram testibus futurum sibi successorem nuncupauit uel liberos suos cum haberet, neque heredes instituit neque exheredes fecit. in hisce ergo omnibus causis dicitur testamentum *non iure ciuili factum*. sin autem nihil eiusmodi omissum est, neque ideo prorsus ad finem usque ualet testamentum, *ruptum* enim *inritumue*
1. fieri potest. 1. Rumpitur autem hoc modo. testatus est quidam sine uitio; cum testator in eodem statu maneret, potuit ius minui testamenti. si enim post testamenti factionem quendam adoptandum susceperit, siue patremfamilias per imperatorem siue filiumfamilias per praetorem secundum ea quae constitutione cauentur piissimi principis nostri, idest cum auus sit qui adoptet (tunc enim adoptio uim suam osten-

θέσις ἐπιδείκνυται τὰ ἑαυτῆς), ἡ γενομένη ῥήγνυται διαθήκη[1] καινοῦ súu ἐπιγινομένου, ὥςπερ εἰ postûmos ἐτέχθη. 2. Καὶ 2.
διαθήκη δευτέρα νομίμως πληρωθεῖσα δύναται τὴν προτέραν ῥηγνύειν[2] διαθήκην, εἴτε γέγονέ τις κληρονόμος ἐξ αὐτῆς, εἴτε μὴ γέγονεν, ἠδύνατο δὲ ὅλως κληρονομῆσαι· τοῦτο γὰρ μόνον σκοποῦμεν εἰ ἔνι τινι θέματι ἠδύνατο κληρονομῆσαι· καὶ πῶς δυνάμενος τις κληρονομῆσαι οὐκ ἐκληρονόμησεν;[3] ὑπόθου γάρ[4] ὅτι erepudiáteusen ὁ γραφεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ[5] κληρονόμος ἢ ζῶντος τοῦ testátoros ἐτελεύτησεν ἢ μετὰ[6] τελευτὴν τοῦ διαθεμένου[7] πρὸ τῆς aditíonos, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγράφη καὶ ἡ αἵρεσις ἠτόνησεν. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι συμβαίνει τὸν testátora δύο ποιήσαντα διαθήκας[8] ἀδιάθετον τελευτᾶν, τῆς μὲν προτέρας ῥηγνυμένης τῇ ποιήσει τῆς δευτέρας, τῆς δὲ μεταγενεστέρας ἀκυρουμένης διὰ τὸ μηδένα ἐντεῦθεν γενέσθαι κληρονόμον. 3. Εἰ δὲ καὶ[9] διαθέμενός τις ἐνε- 3.
στήσατο Prîmon κληρονόμον, εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἣν καὶ αὐτὴν νομίμως ἐπεραίωσε Secûndon ἐνστησάμενος κληρονόμον οὕτως· ἔστω μου[10] Secûndos κληρονόμος εἰς τόδε καὶ τόδε[11] πρᾶγμα, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἡ πρώτη[12] ῥήγνυται διαθήκη· οὐδὲ γὰρ τὸ ex certa parte[13] γραφῆναι Secûndon κληρονόμον[14] ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ ἀνίσχυρον ποιεῖ τὴν ἔνστασιν καὶ τοῦτο[15] Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. τῆς δὲ τοιαύτης διατάξεώς ἐστι τὰ ῥήματα ταῦτα (οὐκ ἄτοπον γὰρ αὐτῶν μνημονεῦσαι διὰ τὸ καὶ ἕτερόν τι χρήσιμον ἐξ αὐτῶν δυνάμενον[16] σημαίνεσθαι)· διαθέμενός τις καὶ γράψας πολλοὺς κληρονόμους, ἐν δευτέρᾳ διαθήκῃ ἕτερον εἰς φανερὰ κληρονόμον[17] ἐνεστήσατο προσθεὶς[18] οὐδὲν ἧττον βούλεσθαι[19] τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην. ἦλθεν ἐπὶ Σεβῆρον καὶ Ἀντονῖνον τὸ πρᾶγμα καὶ ἀν-

---

1) d. M. 2) —ῦναι L^{18}. 3) ἠδύν. κληρ.. οὐκ ἐκληρον. δὲ. L^{18}. 4) d. L^{6}. Vi. R. 5) ἐν τῇ διαθ. τῇ δευτ. L^{1}. L^{18}. 6) τὴν ad. Vi. R. 7) διατιθ. F. 8) ποιήσ. δύο διαθ. L^{18}. 9) haec d. Vi. R.: εἰ καὶ L^{6}. 10) d. Vi. R. 11) —τὸ ad. L^{1}. L^{18}. 12) —τέρα L^{1}. F^{2}. 13) ἤγουν εἰς δῆλα πράγματα ad. Vi. R. 14) M.: cet. γραφῆναι τὸν S. ἐν cet. 15) οὕτω L^{1}. F. 16) δύνασθαι Pi. F^{2}. 17) —ὰν κληρονομίαν L^{6}. 18) εἰπὼν ὅτι L^{6}. 19) —ομαι L^{6}.

dit), rumpitur factum testamentum noui sui heredis adgna-
2. tione, perinde ac si postumus natus sit. 2. Set et posterius
testamentum iure perfectum superius rumpere potest; siue
quis ex eo heres extiterit, siue non extiterit, qui tamen omnino
existere potuerit (id enim tantummodo spectamus an aliquo
casu potuerit existere). quomodo autem cum quis heres esse
posset, non extitit? finge eum qui posteriore testamento in-
stitutus est, hereditatem repudiasse uel uiuo testatore mor-
tuum esse, uel post mortem quidem testatoris, ante autem
aditionem; uel eo sub condicione scripto, condicionem defe-
cisse. atque in eiusmodi casibus fit ut testator, cum duo
condiderit testamenta, intestatus decedat, cum prius altero
facto rumpatur, posterius uero, cum ex eo nemo heres extite-
3. rit, nullas habeat uires. 3. Set si quis in testamento Pri-
mum heredem instituit, deinde post aliquod tempus alterum
aggressus est testamentum, quod et iure perfecit, Secundo
ita herede instituto: S e c u n d u s h e r e s e s t o e x i l l a e t
i l l a r e, nihilominus et ita prius rumpitur testamentum. ne-
que enim quia ex certa re scriptus est Secundus heres in
posteriore testamento, ideo inutilis institutio est, idque diui
Seuerus et Antoninus rescripserunt. eius autem constitutio-
nis uerba sunt haec (non enim absurdum est eorum mentio-
nem habere, cum et alterum quid utilitatis inde percipi pos-
sit). testatus fuerat quidam pluresque scripserat heredes: in
posteriore testamento alium quendam ex certis rebus in-
stituerat, addens sese prius testamentum nihilominus ualere
uelle. Cum mortuus esset, relata res est ad Seuerum et An-

τέγραφαν Κοκκείῳ[1]) *Καμπανῷ· »ἡ μὲν κατὰ*[2]) *δευτέραν τάξιν*
γενομένη διαθήκη, εἰ καὶ ἐπὶ φανεροῖς πράγμασι γέγραπταί τις
ἐν αὐτῇ κληρονόμος, ἀλλ' οὖν ἀνατρέπει τὴν προτέραν ὁμοίως,
ὥςπερ εἰ δίχα μνήμης πραγμάτων ἡ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ
ἔνστασις ἐγεγόνει.« ἐκέλευσε[3]) *κληρονομεῖν μὲν τὸν ἐν τῇ δευ-*
τέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένον,[a]) *κατέχεσθαι δὲ τοῖς ἐνσταθεῖσι*
κληρονόμοις ἐν τῇ προτέρᾳ διαθήκῃ ἐπὶ ἀποκαταστάσει τῆς
κληρονομίας ἀρχούμενον αὐτὸν τοῖς πράγμασι εἰς ἃ καὶ γέγραπ-
ται κληρονόμος,[4]) *εἰ καὶ μὴ ταῦτα τὰ ἑαθέντα αὐτῷ*[5]) *ποιεῖ*
τὸν falcídion· *ὥςτε*[6]) *ἀναπληροῦσθαι αὐτῷ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τε-*
τάρτῳ.[7]) *τούτων*[8]) *δὲ αἰτία τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γε-*
γραμμένα ῥήματα, ἐν οἷς εἶπε τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθή-
κην. τὸ μὲν οὖν τοῦ rúptu *πάθος διὰ πολλῶν συμβαίνει τρό-*
πων. postúmu *γὰρ* praeterítu *τοκετὸς καὶ καινὸς* sûos *ἐπα-*
ναβαίνων καὶ καινὸς sûos[9]) *ἐπιγενόμενος καὶ ποίησις δευτέρας*
διαθήκης rúptan *ποιοῦσι*[10]) *τὴν διαθήκην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν*
περὶ[11]) *πάθους τοῦ* rúptu. 4. *Τὸ δὲ* ínriton[12]) *καταλύει καὶ* 4.
αὐτὸ τὴν γενομένην διαθήκην, οἷον ἡνίκα ὁ διαθέμενος ὑποστῇ
capitis deminutíona. *ποίοις δὲ τρόποις συμβαίνει ἐν τῇ προ-*
τέρᾳ διεξήλθομεν Institutíoni. *ἐὰν γὰρ ὁ* testátωr *ὑποστῇ*[13])
τὴν μεγάλην καὶ γένηται δοῦλος ἢ τὴν μέσην καὶ τῆς πολιτείας
ἐκπέσῃ ἢ τὴν ἐλαχίστην[14]) *καὶ γένηται ὑπεξούσιος δοὺς ἑαυτὸν*
εἰς adrogatíona, ínritos *γίνεται ἡ διαθήκη.*[b]) 5. *Ὥςτε οὖν,* 5.
ὡς καὶ ἤδη εἴρηται, τρία πάθη παρενοχλεῖ ταῖς διαθήκαις[15]),
non iure ciuili factum, ruptum, irritum. *δυνάμεθα δὲ καὶ τὸ*
ínriton rúpton *καλέσαι καὶ τὸ* rúpton ínriton *καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς*
μὴ νομίμως γενομένην διαθήκην ínriton *δυνάμεθα καλεῖν καὶ*

---

1) *Κοκκίῳ* L 18. 2) *τὴν* ad. L 6. Vi. R. 3) *δὲ* ad. libri et ed.: om. M. 4) ita interpungendum, ut uel ex Epi. liquet. 5) d. M.: *αὐτῷ ἑαθ.* L 6. 6) Ita M. L 1. L 18. Pi. Epi. F. *ὅμως δεῖ* L 6. Vi. R. qui cj. *καὶ εἰ μὴ . . . ὅλως δεῖ*, perperam. 7) *τὸ λοιπὸν τοῦ φαλκιδίου αὐτοῦ* Epi. 8) *—τον* Vi. R. 9) *ἐπαναβαίνων καὶ καινὸς σοῦος* ins. Vi. R. 10) *ποιεῖ* Vi. R. 11) *τοῦ* expunxi ex M. L 1. L 6. 12) írriton h. l. M. L 1.: *ἴνριτον* L 18.: perperam, em. R. *ἰρρίτου* [i. e. *πάθος*]. 13) *—σταίη* F. cum M. L 1. 14) *τε-λευταίαν* L 6. 15) *ἐν ταῖς διαθ. τρία π. παρεν.* Epi.

a) Cf. Epi. 30, 3. b) Epi. 30, 3.

toninum, rescripseruntque Cocceio Campano: »testamentum secundo loco factum, licet in eo ex certis rebus quis heres scriptus sit, nihilominus prius rumpit perinde ac si citra rerum mentionem in secundo testamento facta sit institutio.« iussit autem heredem quidem fieri qui in posteriore testamento institutus esset, set teneri heredibus in priore testamento institutis hereditatem restituere, iis rebus contentum, ex quibus etiam heres scriptus esset. sin autem quae ei essent relicta quartam legis falcidiae non explerent, quod quartae deesset ei supplendum esse. quorum rationem continent uerba in secundo scripta testamento, in quibus expressum est prius ualere testamentum. rumpi igitur testamentum pluribus potest modis. nam postumi praeteriti natiuitate et successione in locum sui et noui sui adgnatione et adoptione rumpitur testamentum. set haec quidem de rupto testamento sufficiant.

4. 4. Testamentum iure conditum potest quoque inritum fieri, ueluti cum testator capitis deminutionem passus sit. quod quibus modis accidit in prima Institutione rettulimus. si enim testator magnam capitis deminutionem passus sit, seruusque factus sit, uel mediam atque ciuitatem amiserit, uel minimam atque alieni iuris factus sit, cum sese adro-
5. gandum dederit, inritum fit testamentum. 5. Itaque, sicuti iam dictum est, tribus modis infirmantur testamenta; aut enim non iure ciuili fiunt, aut rumpuntur, aut inrita efficiuntur. possumus autem et quod inritum est ruptum uocare et quod ruptum inritum et testamentum ab initio non iure con-

ἀδιαφόρως χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασιν. διὰ τοῦτο δὲ ἰδιαζόντως
ἑκάστῳ πάθει κυριότητα προσηγορίας ἐπενοήσαμεν, ἵνα ἐκ τῶν
κυρίων ὀνομάτων γνόντες τὸ ὑποκείμενον πάθος δυνηθῶμεν τοῦτο
διαφυγεῖν. 6. Ἀλλὰ τὰ μὲν εἰρημένα γ πάθη τὴν πολιτικὴν 6.
ἀνατρέπει διαθήκην, τῆς δὲ praetorías οὐχ ἅπτεται· τὸ μὲν
γὰρ τοῦ non iure ciuili fáctu πάθος καὶ μωρόν ἐστι λέγειν ἐπὶ
τῆς praetorías. τὸ δὲ τοῦ rúptu[1]) οὐ καταλύει αὐτήν, οὐδὲ
μὴν τὸ τοῦ inrítu, ἐὰν συμβῇ τὸν testátora διαφυγεῖν ἣν ὑπέ-
στην capitis deminutíona. ὁ γὰρ praétωr τοὺς δύο καιροὺς
ἐπιζητεῖ, τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης καὶ τὸν τῆς τελευτῆς
καὶ ἐὰν εὑρῇ[2]) ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ἔχοντα αὐτὸν testamenti-
factíona,[3]) ἰσχυρὸν οἶδεν εἶναι τὴν αὐτοῦ διαθήκην[4]) τὸν μέσον
καιρὸν οὐ περιεργαζόμενος, εἴτε τὴν πολιτείαν εἴτε τὴν ἐλευθε-
ρίαν ἀπώλεσεν. ὅλως γὰρ ἐν ᾧ ἑπτὰ μαρτύρων ἐπίκειντα
σφραγῖδες καὶ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ testamentifactíona εἶχεν ὁ
τελευτήσας (ἦν γὰρ ῥωμαῖος καὶ αὐτεξούσιος) δίδωσι τῷ scríptῳ
κληρονόμῳ τὴν[5]) secundum tabulas διακατοχήν. εἰ μέντοι ἐτε-
λεύτησεν ἐν τῇ capitis deminutíoni, δοὺς γὰρ ἑαυτὸν εἰς adro-
gatíona ἐτελεύτησεν πρὶν αὐτεξούσιος γένηται, τότε καὶ αὐτὸς
ὁ praétωr οἶδεν ínriton οὖσαν τὴν διαθήκην καὶ οὐκ ἐπαγγέλ-
λεται scríptῳ κληρονόμῳ τὴν[6]) secundum tabulas διακατοχήν.
7. Διαθέμενός[7]) τις καὶ ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης 7.
εἶπεν· »βούλομαι ταύτην μὴ ἰσχύειν.«[8]) ἐκ τούτων μό-
νων τῶν ῥημάτων ἀνίσχυρος οὐκ ἀποτελεῖται ἡ διαθήκη· τὰ γὰρ
ἐννόμως γενόμενα ἐννόμως ἀνατρέπεσθαι δεῖ. τὸ πλέον φημί·
εἰ καὶ μετὰ τὸ διαθέσθαι τις ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας δια-
θήκης, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τελευτήσας ἢ καὶ μεταγνοὺς ταύτην
οὐκ ἐπεραίωσε, τοῦ θειοτάτου Pertínacos[9]) γέγονε διάταξις
βεβαίαν εἶναι τὴν προτέραν διαθήκην κελεύουσα. φησὶ γὰρ μὴ
ἑτέρως νομίμως γενομένην[10]) προτέραν διαθήκην ἐκ τῆς δευτέρας
ἀκυροῦσθαι, εἰ μὴ ἐννόμως ἡ[11]) δευτέρα περαιωθῇ. ἡ γὰρ

---

1) οὐδὲ τὸ τοῦ ῥ. Vi. R. 2) εἰ ἐν ἑκ. κ. ἔχονται M. 3) τεσταμέντου φ. Vi. R. 4) διαθ. αὐτοῦ Vi. R. 5) d. Vi. 6) ἐσομένην ins. M. 7) διατιθ. M. 8) M.: cet. 'οὐ βούλ. τ. ἰσχ.' 9) Ita M. L^1. 10) γεγονυῖαν νομ. L^6. 11) d. Vi.

ditum inritum possumus appellare, atque indiscriminatim his nominibus uti. ideo uero singulas propriasque appellationes inuenimus, ut ex propriis nominibus uitium subiectum intel-
6. legentes id uitare possimus. 6. Set tria haec uitia, quae diximus, ciuilem infirmant testamentum, praetorium autem non tangunt: sat enim ridiculum esset dicere de praetorio testamento non esse id iure ciuili conditum. Set nec rumpi potest neque inritum fieri, si testator quam passus est capitis deminutionem rursus effugiat. praetor enim duo haec tempora inquirit, testamenti scilicet conditi et mortis. atque si inueniat utroque tempore eum testamentifactionem habuisse, eius ratum habet testamentum, nihil curiosius de medio tempore laborans siue ciuitatem siue libertatem amiserit. omnino enim si septem testium signa imposita sunt, atque utroque tempore testamenti habuit factionem qui mortuus est (erat nempe ciuis romanus et paterfamilias), scripto heredi bonorum possessionem secundum tabulas pollicetur. quod si in capitis deminutione mortuus sit, ueluti si cum sese adrogandum dedisset antequam sui iuris efficeretur decesserit, tunc ipse quoque praetor eius testamentum inritum esse agnoscit, neque scripto heredi bonorum possessionem secundum tabu-
7. las pollicetur. 7. Cum quidam esset testatus atque testamento condito superuixisset, ait se nolle id amplius ualere. hisce tantummodo uerbis non infirmatur testamentum, quae enim iure fiunt, iure etiam subuerti debent. immo si postquam testatus quidam sit posterius aggrediatur testamentum, et morte praeuentus aut poenitentia ductus non perficiat, ex diui Pertinacis constitutione prius testamentum ualet. ait enim non aliter prius testamentum rite perfectum, posteriore facto, infirmari, quam si iure secundum conficiatur. imperfectum

ἀτελὴς διαθήκη ἀσθενὴς ἀμάχως ἐστίν. 8. *Τῇ αὐτῇ διατάξει κἀκεῖνο περιέχεται, ὡς οὐ δεῖ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν ἐρρῶσθαι, ἔνθα τις διὰ τὸ δίκην ἔχειν πρός τινα τὸν βασιλέα κληρονόμον ἐνεστήσατο, οὐδὲ βεβαίας ἀποκαλεῖ τὰς τοιαύτας διαθήκας, οὐδὲ ἄγραφον εἰς βασιλέα γενομένην ἔνστασιν δέχεται, οὐδέ φησιν ἑαυτὸν*[1]) *ἀνέχεσθαί τι λαβεῖν ἀπὸ γραφῆς*[2]), *εἰ μὴ πρόσεστιν ἀνελλιπὴς αὐθεντία τοῦ νόμου.*[3]) *τοιαύτῃ διατάξει Σεβῆρος*[4]) *καὶ Ἀντονῖνος οἱ θειότατοι πολλάκις ἀκολουθήσαντες ἀντέγραψαν, ὅτι εἰ καὶ τοῖς νόμοις οὐχ ὑποκείμεθα, ἀλλ' οὖν κατὰ νόμους πολιτευόμεθα·* licet enim legibus soluti sumus[5]) attamen legibus uiuimus.[6]) *δεῖ γὰρ θαυμάζοντας τὴν οὕτως θείαν φωνὴν ἐπὶ στόματος ἔχειν.*[7]) 8.

De inofficioso testamento.[8]) Titulus 18.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύνασθαι τοὺς ἀνιόντας διατιθεμένους μὴ γράφειν τοὺς κατιόντας κληρονόμους, ἀλλ' exheredátus *ποιεῖν ἢ* praeteritíoni *ὑβρίζειν, ἐφ' ὧν ἡ* praeteritíων *ἀντὶ* exheredatíonos *παραλαμβάνεται. ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτης δραττόμενοι τῆς ἀδείας οἱ γονεῖς τοὺς οἰκείους ἔβλαπτον παῖδας καταλιμπάνοντες αὐτοὺς ἐν πενίᾳ· εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν κατὰ ἀρρενογονίαν ἀνιόντων ἐποίησε δὲ* exherédaton *τὸν παῖδα, οὔτε* ipso iure *ἀνυπόστατος ἦν ἡ διαθήκη, οὔτε ἐξ ἀδιαθέτου ὁ παῖς ἠδύνατο παραγίνεσθαι, πῶς γὰρ διαθήκης ὑποκειμένης; οὔτε ἀπὸ τοῦ* praétoros *τὴν* contra tabulas *εἶχεν*, praeterítois

---

[1]) *οὐδ' ἐφ' ἑαυτοῦ* M. An *οὐδ' ἔφη ἑαυτὸν? οὐδὲ λέγει αὐτὸν* Vi. R. [2]) *ὡς ἐπὶ τελευταιᾳ βουλήσει* ad. Vi. R. [3]) *τῇ* ad. L[1]. L[18]. Vi. R. [4]) Seuῆros M. [5]) simus R [6]) secundum leges uiuere uolumus ad. ant. F.: R.: cum Thi libris faciunt et latinae Institutiones. [7]) *ἤγουν εἰ γὰρ καὶ τῶν νόμων ἀπολελυμένοι ἐσμὲν, ἀλλ' ὅμως κατὰ νόμους ζῶμεν* L[6]. *περὶ ἀτάκτου διαθήκης* ad. libri ed.

8. enim testamentum sine dubio nullum est. 8. Eadem constitutione illud quoque cauetur, ne eiusmodi institutio ualeat, qua heredem quis Caesarem instituat, cum litem aduersus quendam habeat. neque enim ualida huiusmodi testamenta esse ait, neque institutionem principis nuda uoce factam sese admissurum neque ex ulla scriptura aliquid accepturum expressit, nisi iuris auctoritas plenissima accedat. secundum hanc constitutionem diui Seuerus et Antoninus saepius rescripserunt: licet enim legibus soluti sumus, attamen legibus uiuimus. quam uocem adeo diuinam nos magnifacere oportet ac saepius praedicare.

De inofficioso testamento. Titulus 18.

Diximus superius posse parentes in testamentis condendis liberos heredes non scribere, set exheredes facere uel praeterire, in quorum nempe personis praeteritio pro exheredatione accipitur. set ea facultate abusi parentes liberos suos plerumque laedebant eos in egestate relinquentes; nam si quis ex parentibus exheredes liberos fecisset, neque ipso iure inualidum erat testamentum, neque ab intestato liberi adire poterant (quomodo enim extante testamento?), neque a praetore bonorum possessionem contra tabulae optinebant; praeteritis enim non exheredatis liberis ea concedi-

γὰρ οὐ μὴν exheredátois αὕτη[1]) παρέχεται.[2]) εἰ δὲ μήτηρ
ἦν ἡ διατιθεμένη [ἢ] οἱ κατὰ μητέρα ἀνιόντες[3]) οὐδὲ ἐνθυμη-
θῆναι περὶ τῆς contra tabulas ἦν· κατὰ γὰρ διαθήκης θήλεως
πρόσωπον παισὶν οὐ δίδοται ἡ contra tabulas. ἐν ἐσχάτῃ τοί-
νυν βοηθείᾳ ἐπενοήθη τοῖς παισὶν ἡ[4]) de inofficioso μεμφο-
μένοις καὶ λέγουσιν ἀδίκως ἑαυτοὺς[5]) exheredátus γενέσθαι
ἤγουν praeteriteuθῆναι, τοῦτο προϊσχομένοις τὸ χρῶμα ὡς ὅτι
μεμηνὼς ἦν ὁ τελευτήσας, ἡνίκα τὴν διαθήκην ἐτύπου. τοῦτο
δὲ λέγεται παρὰ τῶν παίδων οὐχ ὡς τῇ ἀληθείᾳ μανέντος τοῦ
τελευτήσαντος, ἀλλ' ὅτι γεγένηται μὲν ἰσχυρῶς ἡ διαθήκη, οὐχ
ὡς ἀπαιτεῖ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος. εἰ γὰρ ἐμαίνετο τῇ ἀλη-
θείᾳ, οὐκ ἠδύνατο διατίθεσθαι· ἢ μᾶλλον ἐμεμήνει διὰ τοῦτο,
ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἀλόγως ἐμίσησεν. 1. Οὐ μόνον δὲ τοῖς παι- 1.
σὶν ἐπιτέτραπται τῆς τῶν γονέων διαθήκης ὡς μὴ προσηκόντως
γενομένης κατηγορεῖν, ἀλλὰ γὰρ[6]) καὶ γονεῦσίν ἐστι παρρησία
τὴν τῶν παίδων διαβάλλειν διαθήκην. ἀδελφὴ δὲ καὶ ἀδελφὸς
ἀνατρέψουσι[7]) τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην τῶν
scríptων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι
πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι[a]) μῖμοι κυνηγοὶ καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μί-
ξεως ἐγνωσμένοι· τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσιν.
ὥςτε οὖν ἀνιόντες καὶ κατιόντες, ἐν ᾧ μὴ γεγόνασιν ἀχάριστοι
περὶ τὸν τελευτήσαντα, κατὰ[8]) παντὸς scríptu κινήσουσι τὴν
»de inofficioso«, ἀδελφὸς δὲ καὶ ἀδελφὴ κατὰ μόνων αἰσχρῶν
προσώπων, οἱ δὲ περαιτέρω τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς συγ-
γενεῖς οὐδὲ[9]) πάροδον ἔχουσιν ἐπὶ τὴν[10]) de inofficioso, ἀλλὰ
καὶ κινήσοντες ἡττηθήσονται. 2. Παῖδες δὲ κινοῦσι[11]) τὴν de 2.
inofficioso τοῦτο μὲν φυσικοὶ τοῦτο δὲ[12]) θετοὶ κατὰ τὰ εἰρη-

---

1) —τῆς M. 2) —είχετο Vi. R. 3) ita M. om. 'ἢ' quod suppleui. 'οἱ κ. μ. κατίοντες' L1. F. τοῖς κ. μ. κατιοῦσιν L6. Vi. R. 4) addidi ex M. L1. L18. 5) αὐτ. Vi. R. 6) d. Vi. R. 7) —πουσι Vi. R. 8) καὶ M. 9) οὐδεμίαν Vi. R. 10) τῇ Vi. 11) κινήσουσι L1. L18. L6. 12) καὶ ad. Vi. R.

a) Cf. Lex syro-romana § 9 (ad. f. cod. lond.) ubi int. turp. (ܡܠܥܒ̈ܐ) personas recensentur inter alios ܘܡܝܡ̈ܣܐ .. ܘܩܘ̈ܢܓܐ ܘܡܠܟ̈ܐ ܘܐܢܫܝܢ ܕܡܬܗܦܟܝܢ ܒܬܐܛܪܘܢ.

tur. sin autem mater esset testata uel materni generis parentes, ne cogitare quidem de bonorum contra tabulas possessione licebat, contra enim tabulas feminini sexus personae testamenti bonorum possessio non datur. in extremum igitur subsidium liberis querentibus dicentibusque sese immerito exheredes factos uel praeteritos esse querella de inofficioso concessa est, huius coloris praetextu non fuisse defunctum sanae mentis, cum testamentum ordinaret. id autem a liberis dicitur, non quasi uere furiosus fuerit defunctus; set quia iure factum est testamentum, non ita tamen prout pietatis exigebat officium. nam si reuera fuisset furiosus, ne testari quidem potuisset. seu potius ideo furere uisus est,
1. quia naturam sine ratione oderit. 1. Neque liberis tantum permittitur parentum testamentum inofficiosum accusare, uerum etiam parentibus licet liberorum impugnare testamenta. soror autem et frater tunc demum defuncti testamentum subuertent tanquam scriptis heredibus praelati, cum isti turpem gerant personam, ueluti agitatores mimi arenarii quique adulterii crimine damnati sunt.[1]) id enim diualibus constitutionibus cauetur. itaque parentes et liberi, nisi erga defunctum ingratos sese ostenderint, contra omnem scriptum heredem querellam agent de inofficioso; frater uero sororque contra turpes tantum personas. ultra autem fratrem sororemue cognatis nullus aditus ad eiusmodi querellam
2. patet set agentes submouebuntur. 2. Liberi autem tam naturales quam adoptiui agent de inofficioso secundum quae principis nostri constitutione cauentur. tunc uero demum de

[1]) Ita sane lex Syro-Romana uult: aliter intell. F.

μένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει. τότε δὲ οἱ[1] *κινοῦντες τὴν δε* inofficioso *ἰσχυρῶς ταύτῃ χρήσονται, ἡνίκα πάσης ἑτέρας*[2] *ἐστέρηνται βοηθείας· ἐσχάτη γάρ ἐστιν ἡ ἀπὸ τῆς* de inofficioso *βοήθεια· ὁ γὰρ εὐπορῶν ἑτέρου δικαίου δι' οὗ*[3] *δυνήσηται τὴν πᾶσαν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν ἢ μέρος αὐτῆς οὐκ ἔχει πάροδον ἐπὶ τὴν* de inofficioso. *τοῦτο δὲ οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν φύσει παίδων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ* postúmωn *νοεῖσθαι χρή.* 3. *Ταῦτα δὲ οὕτω δεχόμεθα, εἰ* 3. *μηδὲν αὐτοῖς παντελῶς ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος κατελείφθη, τοῦτο γὰρ καὶ ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου ἡμετέρου*[4] *βασιλέως ἐπινενόηται τῇ φύσει τὴν προσήκουσαν ἀποσώζοντος αἰδῶ. πάλαι γάρ, εἰ μὴ τὸ ὀφειλόμενον ἅπαν κατελείφθη, ἐδίδοτο χώρα τῇ* de inofficioso. *οἷον· υ̅ νομισμάτων εἶχέ τις οὐσίαν*[5]*· ἔδει αὐτὸν πάντως ρ̅ νν.*[6] *καταλιπεῖν, τουτέστι τὸ τέταρτον τῆς οὐσίας, ἵνα μὴ κινηθῇ ἡ*[7] de inofficioso. *σήμερον δὲ εἰ καὶ ἓν νόμισμα τῷ* exheredátῳ *ἢ καὶ ὁσονδήποτε μέρος τῆς κληρονομίας καταλειφθῇ, ἤγουν καὶ πρᾶγμα οἱονδήποτε, ἡ ἐκ τῆς* de inofficioso *μέμψις ἀργεῖ*[8]*, τῆς διατάξεως τὸ ἐλλεῖπον τῷ τετάρτῳ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου μοίρας ἀναπληρούσης, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ διαθέμενος οὐκ ἐνέγραψε τῇ οἰκείᾳ χειρί, ὅτι ἐάν τι εὑρεθῇ ἐλλεῖπον βούλομαι αὐτὸ ἀναπληρωθῆναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μεσιτείᾳ. τοῦτο γὰρ καὶ μὴ προσκείμενον ἡ αὐτὴ διάταξις ὡς φύσει παρεπόμενον δέχεται.*[9] 4. *Ἐάν τις* 4. *ἀσπάσηται τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, οὐ δύναται αὐτὴν*[10] *ἀνατρέπειν διὰ τῆς* de inofficioso. *ὅθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη. ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος ἐπετρόπευε* pupíllu *τινός. τελευτῶν ἐγὼ καὶ γράψας ἕτερον κληρονόμον, τὸν ἐμὸν*[11] *ὑπεξούσιον* exheredáteusa, *κατέλειψα*[12] *δὲ ληγάτον τῷ* pupíllῳ, *οὗπερ ἦν ἐπίτροπος. ἀπῄτησε τὸ ληγάτον ὁ ἐμὸς παῖς τὸ καταλειφθὲν τῷ* pupíllῳ*· μετὰ ταῦτα βούλεται κινῆσαι τὴν* de inofficioso, *ὡς μηδὲν ἔχων ἐκ τῆς πατρῴας*[13] *περιουσίας. ἆρα δύναται ἢ*[14] *μή*

[1]) d. Vi. R. [2]) d. Vi. R. [3]) d. M. [4]) M.: cet. *ἡμῶν.* [5]) *περιουσίαν* Vi. R. [6]) d. L¹. L¹⁸. L⁶. Vi. R. [7]) Addidi cum Vi. R.: *κινῇ* l. L⁶. [8]) *γὰρ εἰ* M. [9]) M. L⁶.: *δέχ. ὡς φ. π.* L¹. F.: *φυσικῶς παραδέχεται ἤγουν ὡς φ. π.* Vi. R. [10]) M.: cet. *ταύτην.* [11]) d. M. [12]) *—έλειπον* Vi. R. [13]) *προτέρας* L⁶. [14]) *εἰ* M.

inofficioso agentes utiliter hac querella utentur, cum ceteris
auxiliis omnino careant, extremum enim subsidium de inoffi-
cioso querella est. qui enim alio iure ad omnia defuncti bona
eorumue partem uenire potest, aditum ad querellam non ha-
bet. id autem non tantum de liberis, qui in rerum natura
3. sunt, set de postumis quoque intellegi oportet. 3. Quae uero
ita accipimus, si nihil penitus eis a defuncto relictum sit: id
enim sanctissimi principis nostri constitutione cauetur, qui
naturae debitam seruauit uerecundiam. olim enim nisi to-
tum quod deberetur esset relictum, querellae de inofficioso
locus fiebat. ut ecce CCCC aureorum patrimonium quidam cum
haberet, oportebat eum C omnino relinquere, idest quartam bo-
norum partem, ne de inofficioso ageretur. hodie uero si uel
nummus unus filio exheredato uel quantulacumque pars bo-
norum relinquatur uel quaelibet res, de inofficioso querella
cessat atque ex constitutione quod quartae deest suppletur,
licet testator propria manu non scripserit: si quid quar-
tae deesse inueniatur id uolo boni uiri arbitratu
suppleri. id enim quamuis non sit adiectum ipsa consti-
4. tutio perinde accipit ac si suapte natura consequatur. 4. Si
quis paternam amplexus sit uoluntatem, nequit postea ean-
dem per querellam inofficiosi subuertere. unde id quaesitum
est. cum filius meus, qui in potestate erat, pupilli cuiusdam tute-
lam gereret, moriens ego alium quendam heredem institui, eum-
que qui in mea erat potestate exheredem feci; legatum autem
pupillo, cui ipse erat tutor reliqui. cum petiisset filius meus
legatum pupillo relictum, deinceps querellam inofficiosi instituit,
utpote qui nihil ex paternis bonis sit consecutus uidendum

τι βέβλαπται ὡς ἐπιγνοὺς τὴν τοῦ τελευτήσαντος βούλησιν αὐτῷ τούτῳ ᾧ τὸ ληγάτον ἀπήτησεν; καὶ λέγομεν μηδὲν αὐτὸν ὑφίστασθαι πρόκριμα ἐπειδὴ ἐπιτροπικόν τι πράττων officion ἔλαβε τὸ ληγάτον, ὥςτε οὖν ἀκωλύτως suo nomine κινήσει τὴν de inofficioso. 5. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ τοῦτο ζητεῖται. εἶχον 5.
ἐγὼ ἄνηβον παῖδα ὑπεξούσιον· ἕτερον γράψας κληρονόμον τὸν ἄνηβον exheredáton ἐποίησα μηδὲν αὐτῷ καταλιπών· ἐληγάτευσα δὲ νομίσματα $\overline{\rho}$ Τιτίῳ τινὶ, ὃν ἐγὼ κατέλιπον testamentárion ἐπίτροπον τῷ ἀνήβῳ, ἤγουν ὁ ἄρχων δέδωκεν ἢ καὶ ἴσως ἀπὸ νόμου ἐκλήθη. ἐκίνησεν ὁ Títios ὀνόματι τοῦ ἀνήβου τὴν de inofficioso καὶ[1]) ἡττήθη, εὑρέθη γὰρ ἴσως εὐλόγως[2]) ὁ ἄνηβος exheredateuθείς. μετὰ ταῦτα ὁ Τίτιος χωρεῖ κατὰ τοῦ scríptu κληρονόμου τὸ ληγάτον αὐτὸν[3]) ἀπαιτῶν, ὅπερ αὐτῷ κατελείφθη. ἀμάχως λήψεται τοῦτο. 6. Ἀποκλείει δὲ τὴν de 6.
inofficioso τὸ τέταρτον καταλιμπανόμενον τῶν ἐξ ἀδιαθέτου ἢ ἐν κληρονομίᾳ[4]) ἢ ἐν ληγάτῳ ἢ ἐν fideicommíssῳ ἢ mortis causa δωρεᾷ. ἡ δὲ inter uiuos[5]) δωρεὰ οὐ συναριθμεῖται, μήτιγε[6]) ἐπὶ τούτῳ ἐδόθη ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς θέμασιν, ὧν ἡ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν μέμνηται βασιλέως.[7]) καὶ ἐν[8]) ἑτέροις τρόποις περιεχομένοις τοῖς παλαιοῖς νόμοις καὶ ταῖς θείαις μέντοι διατάξεσιν ἐὰν τὸ τέταρτον περιγένηται τῷ παιδὶ, ἡ de inofficioso σχολάζει. καὶ εἰ μὲν εἷς ἐστὶ παῖς, τὸ τέταρτον δεῖ αὐτῷ καταλιμπάνειν τῆς οἰκείας περιουσίας, εἰ δὲ δύο εἰσὶν ἢ καὶ πλείονες τὸ τέταρτον πᾶσιν καταλειφθὲν ἀναλόγως καὶ ἐξ ἴσου ἡσυχάζειν ποιεῖ τὴν de inofficioso. οἷον δύο εἰσί· δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν ἀνὰ μίαν[9]) ἡμίσειαν[10]) οὐγκίαν, εἰ δὲ τρεῖς εἰσὶ, δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν ἀνὰ μίαν οὐγκίαν.[11])

---

1) d. M. 2) εὐλ. γ. ἴ. εὑρ. Vi. R. 3) —τῷ Vi. 4) τῷ ἐξ ἀδ. κληρονόμῳ Vi. R. 5) intéruiuos L[1]. hic et deinc: ἡ γὰρ ἰντ. L[6]. 6) εἰ μήπωγε Vi. R. εἰ μήτιγε L[18]. F.: nos ad f. M. L[1]. 7) M. L[1].: cet. β. μ. 8) d. Vi. R. 9) καὶ ins. L[18]. m. 2a. 10) $\overline{ἥ}$μισυ Vi. R.: μίαν οὐγ. πρὸς τῷ ἡμίσει L[6]. 11) breuius L[6].: εἰ δὲ $\overline{γ}$, ἀνὰ μίαν.

an liceat, an potius sibi nocuerit quasi eo ipso paternam agno-
uerit uoluntatem, quo legatum petierit? et magis est ut nul-
lum ei oriatur praeiudicium, namque tutoris officio functus
legatum petiit; et itaque nihil obstat quin suo nomine de in-
5. officioso testamento agat. 5. Et e contrario id quaesitum
est. cum ego filium impuberem in mea potestate haberem,
alio herede scripto, eum exheredem feci, nihil ei relinquens;
legaui autem aureos C Titio cuidam, quem ego tutorem te-
stamento impuberi reliqui, uel quem magistratus dedit uel
forte qui iure uocatus est. de inofficioso impuberis nomine
Titius egit, atque superatus est, forte enim iusta ex causa
impubes exheres factus est. deinde Titius aduersus scriptum
heredem agit ut legatum persequatur sibi relictum. nullus
6. dubito quin consequi possit. 6. Ad querellam excludendam
sufficit quarta pars uel ab intestato uel iure hereditario uel
legati fideiue commissi uel mortis causa donationis relicta.
donatio autem inter uiuos non connumeratur, nisi in illis ca-
sibus, quorum sanctissimi principis nostri constitutio meminit.
set si aliis quoque modis ex ueteribus legibus et diualibus
constitutionibus quarta pars filio deuoluatur, querella inoffi-
ciosi cessat. et si quidem unus filius sit, quarta bonorum
pars ei relinquenda est: sin autem duo pluresue, quarta pars
cunctis simul pro uirili idest pro rata parte relicta querel-
lam inofficiosi impedit. ueluti si duo sint, oportet singulis
sescuncem relinquere; si tres sint, uncia singulis relinqui
debet.

De heredum qualitate et differentia.[1] Titulus 19.

Ὁ κληρονόμος ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία. τῶν γὰρ κληρονόμων οἱ μὲν λέγονται necessárioi,[2]) οἱ δὲ sûoi necessárioi[3]), οἱ δὲ exstráneoi.[4]) 1. Καὶ τίς ἐστι necessários; 1. ὁ οἰκέτης ὁ γραφεὶς κληρονόμος διὰ τοῦτο οὕτως ὀνομασθεὶς ἐπειδὴ καὶ βουλόμενος καὶ ἄκων παντὶ τρόπῳ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότου τελευτὴν εὐθέως ἐλεύθερος καὶ necessários γίνεται κληρονόμος. ἀμέλει οἵτινες ὑπόπτους ἔχουσι τὰς οἰκείας περιουσίας καὶ λογίζονται ὡς οὐδεὶς ἀνέξεται[5]) διὰ τὸ ἄπορον τὴν αὐτῶν καταδέξασθαι κληρονομίαν,[6]) εἰώθασιν ἴδιον οἰκέτην ἐν πρώτῳ ἢ ἐν[7]) δευτέρῳ ἢ καὶ[8]) ἐν τρίτῳ βαθμῷ ἢ καὶ ἐπέκεινα γράφειν κληρονόμον· οἷον, ὁ[9]) Στῖχος ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἔστω κληρονόμος; ἰδοὺ ἐν[10]) πρώτῳ βαθμῷ. ἢ δευτέρῳ οὕτως· ἔστω Prîmos κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω Στῖχος ὁ ἐμὸς οἰκέτης κληρονόμος, ἢ καὶ ἐπέκεινα. λοιπὸν οὖν μηδενὸς ἀνεχομένου προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ, ἐξ ἀνάγκης ὁ Στῖχος ἐλεύσεται καὶ γενήσεται κληρονόμος. καὶ ἐὰν μὴ καταβληθῇ τοῖς credítorsi τοῦ τελευτήσαντος τὰ χρέα,[11]) μηδὲ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς γένηται ἐπὶ τοῖς[12]) ὀφλήμασι, μένει μὲν ἀνύβριστος ὁ τελευτήσας, ἡ δὲ κληρονομία διαπιπράσκεται, οὐκέτι λεγόντων ἐκείνων, ὅτι τὰ τοῦδε τοῦ[13]) τελευτήσαντος διαπιπράσκεται πράγματα, ἀλλὰ τὰ τοῦ Στίχου τοῦ κληρονόμου. γινόμενοι γὰρ[14]) οἱ credítores ἐν νομῇ ἢ διαπιπράσκουσι ταῦτα ἢ μεταξὺ ἀλλήλων μερίζονται.[15]) μισθὸν δὲ τῆς τοιαύτης ὕβρεως ἕξει πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, ἔπειτα κἀκεῖνο αὐτῷ προσγίνεται· ὅσα γὰρ μετὰ τελευτὴν τοῦ οἰκείου πάτρονος ἑαυτῷ προςεπόρισεν ὁ Στῖχος ἐξ ἑτέρων αἰτιῶν, τουτέστιν οὐκ ἐκ προφάσεως τῆς κλη-

1) περὶ κληρονόμων [—ιῶν M. m. 1a.] ποιότητος καὶ [κατὰ M.] διαφορᾶς libri ed. 2) ἤτοι ἀναγκαῖοι ad. Vi. R. 3) om. L18. 4) ἤγουν ἐξωτικοί ad. Vi. R. 5) —ηται F. 6) περιουσίαν L18. Vi. R.: τὴν περ. L6. 7) d. Vi. R. 8) d. L6. Vi. R. 9) d. L1. L18. L6. Vi. R. 10) τῷ ad. Vi. R. 11) ita M. L6.: cet. τὰ χρ. τοῦ τελ. 12) γ. ἐ. τ. d. F2.: γενήσηται L1. 13) d. Vi. 14) δὲ Vi. R. 15) χωρίζονται L6.

De heredum qualitate et differentia. Titulus 19.

Heredis nomen generale est; in tres autem species deducitur. heredum enim quidam necessarii dicuntur, alii sui
1. et necessarii, alii demum extranei. 1. Quis uero est necessarius? seruus heres institutus, qui ideo sic appellatur, quod siue uelit siue nolit omnimodo post domini mortem protinus liber et necessarius heres fit. unde qui suspectas habent facultates suas ac uerentur ut nemo sit propter inopiam eorum bona accepturus, solent suum seruum primo secundo aut tertio uel etiam ulteriore gradu heredem scribere, ueluti: Stichus seruus meus heres esto: quod est primo gradu: uel secundo hoc modo: Primus heres esto: nisi erit, Stichus seruus meus heres esto. et ita deinceps. ceterum si nemo hereditatem adire sustineat, necessario Stichus adibit heresque fiet, atque nisi defuncti creditoribus debitum soluerit, uel pro aere alieno satisfecerit, ignominia quidem defunctus non adficietur, hereditas autem distrahetur, non ita tamen ut dicant creditores illius defuncti bona uenire, set Stichi heredis. cum autem creditores in bonorum possessionem sint missi, aut distrahunt ea aut inter se diuidunt. mercedem autem eiusmodi ignominiae habebit seruus primum quidem libertatem, cuius rei nihil pretiosius est; deinde illud etiam ei praestatur, ut quaecumque post sui domini mortem sibi adquisierit Stichus ex aliis causis, idest non per occasionem hereditatis, ei reseruentur neque in iis molesti

ρονομίας, αὐτῷ φυλαχθήσεται καὶ οὐκ[1] ἐνοχληθήσεται ὑπὸ τῶν creditórων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ τοῦ τελευτήσαντος περιουσία οὐκ ἐξήρκεσεν ἀποπληρῶσαι τὰ ἐποφληθέντα, καὶ οὗτοι μέν εἰσι necessárioi. 2. [a] Sûoi δὲ necessárioi τίνες εἰσὶ σκοπή- 2.
σωμεν.[2] sûoi necessárioí εἰσιν, οἷον υἱὸς θυγάτηρ ἔκγονος ἐκγόνη οἱ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐφεξῆς πάντες παῖδες, οἵτινές εἰσιν in potestate ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς πάντως τὸ sûon, ὁ δὲ ἔκγονος καὶ ἡ ἐκγόνη οὐ μόνον ἐὰν ὦσιν ὑπεξούσιοι τοῦ πάππου τοῦ τελευτήσαντος ἔχουσι τὸ τοῦ súu δίκαιον, ἀλλὰ χρὴ αὐτοὺς[3] πρὸς τὸ κτήσασθαι τὸ sûon καὶ πεπαῦσθαι τὸν αὐτῶν πατέρα, ἐξ οὗ γεγόνασιν, ὑπεξούσιον εἶναι τῷ οἰκείῳ πατρὶ[4] τελευτῇ τυχὸν ἢ emancipatióni ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐξεληλυθότος αὐτοῦ τῆς ὑπεξουσιότητος. τότε γὰρ ὁ ἔκγονος ἢ ἡ ἐκγόνη εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ἐπάνεισι τάξιν. καὶ sûoi μὲν διὰ τοῦτο[5] προσαγορεύονται, ἐπειδὴ οἰκειακοὶ κληρονόμοι εἰσὶ, τουτέστι καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς τρόπον τινὰ δεσπόται νομίζονται, ὅθεν καὶ ὁ δωδεκάδελτος πρώτην αὐτοῖς δέδωκε κλῆσιν, τάττων τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ sûoi μὲν κληρονόμοι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας λέγονται. necessárioi δὲ ἐπειδὴ παντὶ τρόπῳ καὶ θέλοντες[6] καὶ μὴ βουλόμενοι ἐκ διαθήκης ἅμα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου γίνονται κληρονόμοι. ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ πολιτικὸν οὐδεμία διαφορὰ necessaríu καὶ súu necessaríu, ὁ δὲ praétωr ὁρῶν πρὸς τὸ φύσει δίκαιον δίδωσιν αὐτοῖς παρρησίαν τοῦ abstinateúein ἑαυτοὺς τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἐν ᾧ ταύτην ὕποπτον ἡγοῦνται. ἐν δύο γὰρ εὐγενέσι κάλλιον[7] ὑβρίζεσθαι τὸν τελευτήσαντα ἢ τὸν ζῶντα, τὸν καὶ αἰσθανόμενον τῆς ἐντεῦθεν ἀτιμίας. αὐτοῦ τοίνυν abstinateúsantos, τὰ πράγματα οἱ credítores λήψονται[8] τοῦ τελευτήσαντος οὐ μὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ παιδός. 3. Extráneoi δέ εἰσι πάντες οἱ παρὰ τούτους 3.
ἁπλῶς, ὅσοι μὴ ὑποβέβληνται τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὑπεξουσιό-

---

1) d. F. 2) Haec d. F.: habent libri omnes. 3) χρεία αὐτοῖς Vi. R. 4) τοῦ οἰκ. προς Vi. R. 5) εἰσι καὶ ins. L[6]. 6) τε ad. L[1]. F. 7) —λίω F. 8) M.: λ. οἱ κρ. cet.

a) Cf. Theoph. 3, 1, 2.

sint ei creditores, licet defuncti bona ad aes alienum soluendum non sufficiant. et hi quidem necessarii heredes sunt.

2. 2. Sui autem et necessarii quinam sint dispiciamus. sui et necessarii sunt ueluti filius filia nepos neptis ex filio et deinceps ceteri liberi qui modo tempore mortis in potestate fuerint. sed filius quidem filiaque omnimodo sui heredes fiunt, nepotem uero neptemque non sufficit in aui fuisse potestate ut suorum iura praeseferant, set opus est et in potestate fuisse et cessasse ipsorum patrem morte fortasse uel emancipatione uel alio quolibet modo in patris sui potestate degere: tunc enim nepos neptisue in locum patris sui succedunt. et sui quidem ideo uocantur quia domestici heredes sunt, idest, uiuo adhuc patre, quodammodo domini existimantur, unde et lex XII tabularum primo loco eos uocauit, cum successiones ab intestato ordinaret. et sui heredes idcirco dicuntur: necessarii autem quia omnimodo siue uelint siue nolint ex testamento pariter atque ab intestato heredes fiunt. set ex iure ciuili nihil interest inter necessarium heredem atque suum et necessarium, praetor uero naturalem aequitatem respiciens dedit eis facultatem a patris hereditate sese abstinendi, cum eam suspectam habeant. ex duobus enim ingenuis melius est mortuum ignominia adfici, quam uiuum qui eam sentit. cum itaque se abstinuerint, creditores defuncti bonorum in
3. possessionem mittentur, non autem nomine liberorum. 3. Ex-

τητι. ἀμέλει καὶ οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ **emancípatoi extráneoi** *κληθήσονται. καὶ ὁ παῖς τῇ μητρὶ* **extráneos** *κληθήσεται καὶ*[1]) *γενήσεται κληρονόμος. θήλεια γὰρ* **in potestate** *τοὺς παῖδας ἔχειν οὐ δύναται. διατιθέμενός τις τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον· ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης* **uindictᾳ** *τοῦτον ἠλευθέρωσεν· ἐτελεύτησεν οὐκ ἀμείψας τὴν διαθήκην. ζητῶμεν εἰ ὁ γραφεὶς κληρονόμος πότερον* **necessáriós** *ἐστιν ἢ* **extráneos.** *καὶ λέγομεν αὐτὸν* **extráneon** *εἶναι, ἐπειδὴ μὴ τὰ δύο ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος διαθήκης αὐτῷ προςγίνεται, τουτέστιν ἡ ἐλευθερία καὶ*[2]) *κληρονομία.* **4.** *Ἐπὶ δὲ τῶν* **ex-tranéωn** 4. *κληρονόμων ἐκεῖνο δεῖ παραφυλάττειν, ὥςτε ἡμᾶς ἔχειν μετ' αὐτῶν* **testamentifactíona**, *εἴτε αὐτοὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι, εἴτε οἱ αὐτῶν ὑπεξούσιοι. ταύτην δὲ αὐτῶν*[3]) *τὴν* **testamentifactíona** *ἔχειν αὐτοὺς ἀπαιτοῦμεν ἐν δύο*[4]) *καιροῖς, ἡνίκα διατιθέμεθα, ὥςτε τέως ἐρρῶσθαι τὴν ἔνστασιν, καὶ ἡνίκα τελευτῶμεν, ὥςτε τὴν καλῶς γενομένην ἔνστασιν χρηστὸν ἔχειν ἀποτέλεσμα. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, καὶ τρίτον ἐπιζητοῦμεν καιρὸν, ἐν ᾧ δεῖ τὴν* **testamentifactíona** *ἔχειν αὐτὸν, τουτέστιν, ἡνίκα προσέρχεται τῇ κληρονομίᾳ, οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον* **púrωs** *ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γέγραπται κληρονόμος. τὸ*[5]) *γὰρ δίκαιον τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν εἰ δύναται κληρονομῆσαι, ἐν ἐκείνῳ μάλιστα σκοπεῖται τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ τὴν κληρονομίαν* **aditeúei.**[6]) *ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ, ὅς*[7]) *μεταξὺ τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης καὶ τῆς τοῦ* **testátoros** *τελευτῆς, ἤγουν τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως*[8]), *ἐν ᾧ αἱρετικῶς*[9]) *ἐγράφη τις κληρονόμος, τὸ τοῦ κληρονόμου δίκαιον ἐναλλαγὲν οὐδεμίαν αὐτῷ φέρει βλαβὴν εἰς τὸ διαδέξασθαι. ὥςτε οὖν, εἰ συμβῇ τὸν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα κληρονόμον εἶναι ῥωμαῖον, εἶτα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐκπεσὼν τῆς πολιτείας, ταύτην ἀνέλαβε πρὸ τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἤγουν, ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγέγραπτο κληρονόμος πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀκωλύτως κληρονομήσει, ὥςτε οὖν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συναγόμε-*

---

1) *κλ. κ.* d. L[1]. F. W. 2) ad. Vi. R. 3) add. ex M.
4) *δυσὶ* Vi. R. 5) *τόδε* G. 6) *δεῖ τὴν κλ. ἀδιτεῦσαι* Vi. R.
7) Vi. *τῷ*. 8) *ἐστὶν* d. M.: ad. cet. 9) *αἱρετὸς* L[6].

tranei sunt autem ceteri omnes praeter hos, quicumque scilicet in defuncti potestate non fuerunt. itaque nostri quoque liberi emancipati extranei uocabuntur. filius quoque matri heres extraneus fiet: femina enim liberos in potestate habere non potest. seruum suum quidam in testamento heredem instituit; testamento autem facto superuiuens eundem uindicta manumisit: deinde decessit testamento non mutato. quaeritur utrum scriptus heres necessarius sit an extraneus et magis est ut extraneus sit, cum non duo simul ex defuncti testamento ei accesserint, libertas nempe atque hereditas.

4. 4. In extraneis autem heredibus illud obseruandum est, ut cum ipsis testamentifactionem habeamus, siue ipsi siue qui in eorum sunt potestate heredes sint instituti. quam testamentifactionem cum ipsis utroque tempore requirimus; testamenti quidem facti ut consistat institutio, mortis uero quoque ut recte facta institutio effectum habeat. set si quis diligentius inquirat, tertium quoque tempus inspiciendum est, quo testamentifactionem eum habere oportet, idest cum hereditatem adit; nihil enim interest utrum pure an sub condicione institutus sit. ius enim heredis, idest an quis heres esse possit, tunc potissimum inquiritur, cum quis hereditatem adquirit. medio enim tempore inter testamentum conditum mortemque testatoris uel condicionem existentem, si quis sub condicione heres institutus est, mutatio iuris heredis nihil ei in successione nocet. itaque si quem ciuem romanum heredem instituerim is uero post factum testamentum ciuitatem amiserit, eamque ante mortem meam, uel, si sub condicione est institutus, ante condicionem existentem, rursus receperit, procul dubio hereditatem poterit adire. in summa

νον)[1] *τρεῖς ἐπιζητοῦμεν καιρούς, ἐν οἷς τὸν κληρονόμον ἔχειν δεῖ* testamentifactíona, *τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου τὸν χρόνον τῆς* aditíonos· *μᾶλλον δὲ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης καὶ τὴν* aditíona. Testamentifactíona *δὲ ἔχειν νοεῖται οὐ μόνον ὁ*[2]) *δυνάμενος διατίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης δυνάμενος λαμβάνειν, ἤγουν ἑτέρῳ προςπορίζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὗτος οὐ δύναται ποιεῖν διαθήκην. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαινόμενος καὶ ὁ ἄλαλος καὶ ὁ* postûmos[3]) *καὶ ὁ* ínfans *καὶ ὁ υἱὸς ὁ ὑπεξούσιος καὶ ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἔχειν λέγονται* testamentifactíona· *εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ δύνανται διατίθεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἑτέρου διαθήκης ἢ ἑαυτοῖς ἢ ἑτέρῳ δύνανται προςπορίζειν. ἐπὶ δὲ τοῦ μεμηνότος δεῖ θεματίζειν ὑπὸ πατρὸς αὐτὸν γραφέντα*[4]) *κληρονόμον· ὑφ' ἑτέρου γὰρ γραφεὶς μέχρις οὗ ἀνανήψῃ οὐδὲ ἑαυτῷ οὐδὲ ἑτέρῳ δυνήσεται προςπορίζειν κληρονομίαν.* 5. *Οἱ δὲ* extráneoi *κληρονόμοι* 5. *λέγονται καὶ* uoluntárioi *ἐν προαιρέσει ἔχοντες τὸ κληρονομῆσαι ἢ μή· οἱ δὲ ἕτεροι λέγονται* necessárioi *διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης αὐτοὺς καλεῖσθαι. καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ διαφορά, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι τὸ καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν ἐπὶ μὲν τοῦ* extranéu *λέγεται* aditíωn,[5]) *ἐπὶ δὲ τῶν* necessaríωn immixtíωn[6]). *καὶ τὸ ἀπώσασθαι τὴν κληρονομίαν ἐπὶ μὲν τοῦ* extranéu *λέγεται* repudiatíωn[7]), *ἐπὶ δὲ τοῦ* necessaríu abstinatíωn.[8]) *ἀλλ' ὁ μὲν ἐξωτικὸς* repudiateúωn[9]) *οὕτως ἐστὶν ὡς μηδέποτε κληθεὶς εἰς*[10]) *τὴν κληρονομίαν, ὁ δὲ* sûos necessários abstinateúsas *ἐπειδὴ μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς εὐθέως ἀνεφάνη, οὐδὲν ἧττον ἔχει παρ' ἑαυτῷ τὸ ἀσώματον,*[a]) *καθάπερ εἴρηται πολλάκις, ὅτι τὸ ἀσώματον ὄνομα*[11]) *κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγέν τινι δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μεθίστα-*

---

[1]) *ἤγουν τὸ ἀποτέλεσμα* ad. Vi. R. [2]) d. G. [3]) *καὶ ὁ πούπιλλος* ad. Vi. R. [4]) M. L[1]. L[18]. L[6].: *αὐτὸν ὑπὸ τοῦ π.* F. cum Vi. R.: *γράφειν* l. M. [5]) *ἤτοι καταδοχή* add. Vi. R. [6]) *ἤτοι ἔμμιξις* Vi. R. [7]) *ἤτοι χωρισμός* Vi. R. [8]) L[1]. L[18].: absunatíωn M. *αὐστινατίων* L[6]. [9]) *—εύων* Vi. R. [10]) M.: cet. *ἐπί.* [11]) *τῆς* ad. L[18]. Epi. Vi. R.

a) Cf. Epi. schol. ad. 33, 47.

igitur, tria inquirimus tempora, in quibus heredem testamentifactionem habere oportet, idest conditi testamenti, mortis testatoris et aditionis; potissimum autem conditi testamenti et aditionis. testamentifactionem autem habere intellegitur non solum qui testamentum facere possit, set etiam qui ex alieno testamento capere possit aliiue quaerere, licet ipse testamentum facere nequeat. et ideo et furiosus et mutus et postumus et infans et filiusfamilias et seruus alienus testamentifactionem habere dicuntur: licet enim testamentum facere non possunt, attamen ex alieno testamento uel sibi uel aliis adquirere possunt. quod de furioso dictum est ita intellegere oportet, ut a patre sit institutus; ab extraneo enim institutus, donec resipuerit, nec sibi neque alii hereditatem
5. quaerere poterit. 5. Extranei autem heredes etiam uoluntarii dicuntur, cum eis deliberandi potestas sit de adeunda hereditate uel non adeunda: ceteri necessarii dicuntur, quia necessario ad hereditatem uocantur. neque in eo tantummodo differunt, set in illo etiam, quod hereditatis adquisitio in extraneo *aditio* uocatur, in necessariis uero *immixtio*; et hereditatis reiectio in extraneo *repudiatio* dicitur, in necessario autem *abstentio*. uerum enimuero extraneus qui repudiauerit in ea condicione est ac si nunquam fuisset ad hereditatem uocatus, suus autem et necessarius heres si abstinuerit, cum statim post mortem patris heres extiterit, nihilominus heredis nomen retinet: saepius enim diximus heredis nomen semel alicui quaesitum haud facile in alium transire: praetor

ται. εἰ μὴ ὅτι ὁ praétωr ὁ τὴν abstinatíona ἐπινοήσας ἀπὸ τῶν δανειστῶν περιποιεῖ αὐτῷ τὸ ἀνενόχλητον. καὶ ἐν τούτοις μὲν αἱ διαφοραὶ, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ[1]) κοινωνία, ὅτι εἴτε ὁ necessários ἐμμίξῃ ἑαυτὸν εἴτε ὁ ἐξωτικὸς aditeúsῃ[2]), οὐ δύνανται μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι τῆς κληρονομίας, εἰ μὴ ἄρα ἔλαττονες ὦσι τῶν εἴκοσι[3]) πέντε ἐνιαυτῶν. τοῖς γὰρ ἄγουσι ταύτην τὴν ἡλικίαν, ὥςπερ ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασι πράγμασιν[4]) ἀπατηθεῖσιν, οὕτω κανταῦθα, ἐν ᾧ προπετῶς ἐπιζήμιον καταδέξωνται[5]) κληρονομίαν, ὁ praétωr συντρέχει διδοὺς αὐτοῖς τὴν ἀποκατάστασιν, ὥςτε τῆς κληρονομίας ἀποστῆναι. 6. a) Τί δὲ ὅτι μείζων 6.
τις ὢν τῶν κε ἐνιαυτῶν εὔπορον εἶναι νομίσας τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν ἠdíteuse, μετὰ δὲ ταῦτα χρέος ἀπρόοπτον ἀνεφάνη ὅπερ πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν κληρονομίαν ὑπερέβαινεν; γέγονε διάταξις Adrianû[6]) τοῦ βασιλέως βοηθοῦσα τούτῳ, εἴγε κατὰ πρώτην ὄψιν εὔπορος ὁ κλῆρος[7]) ἐφαίνετο, ἀπρόοπτον δὲ μετὰ ταῦτα χρέος ἀνεφάνη, ὅπερ κατὰ τὸν καιρὸν ἐλάνθανε τῆς aditíonos. ἀλλ' Adrianòs μὲν ἐξ ἰδικῆς φιλοτιμίας ῥητῷ προσώπῳ τὴν τοιαύτην δέδωκε συγγνώμην, ὁ δὲ θειότατος Gordianòs μετὰ ταῦτα ἐπὶ στρατιωτῶν μόνων τὴν τοιαύτην ἐξέτεινε φιλοτιμίαν. τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως καλοθελὲς κοινὴν τοῖς τελοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν[8]) ἐδωρήσατο βοήθειαν· τέθεικε γὰρ διάταξιν ἐπίσημόν τε καὶ δικαιοτάτην τοῦ[9]) ποιεῖν inuentárion πρὸ aditíonos, φανερὰς ἔχουσαν[10]) παρατηρήσεις, ἃς ἐάν τις παραφυλάξῃ, εἰ καὶ ἀπόρῳ προσέλθῃ κληρονομίᾳ εἰς τοσοῦτον κατασχήσεται, εἰς ὅσον ἡ τῶν πράγματων τῆς κληρονομίας συνάγεται ποσότης· ὥςτε λοιπὸν μηδὲ ἀναγκαίαν εἶναι τὴν διάσκεψιν. ἐπινενόηται γὰρ ἡ διάσκεψις διὰ τὸ γνῶναι πρότερον εἰ αἱρετός ἐστιν ὁ κλῆρος καὶ οὕτως aditeúein[11]), ἵνα μή τις ἐξ ἀπροόπτου ἐπιβλαβῆ καταδέξηται κληρονομίαν. εἰ δέ τις καταφρονήσας τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ δια-

1) ad. cum Vi. R. 2) M.: —σει Vi. R.: —εύσει L^{1}. F. 3) καὶ ad. Vi. R. 4) d. L^{6}. 5) τὴν L^{1}. F. 6) ita M. 7) M.: ὁ κληρονόμος L^{1}. L^{18}.: ἡ κληρονομία Vi. F. R. 8) πολιτείαν Vi. R. 9) τὸ L^{1}. L^{18}. L^{6}. ed. ant. F. 10) τὰς ad. Vi. R. 11) —eúsῃ L^{1}. —εύσει L^{18}.: —εῦσαι Vi. R.

a) Cf. Proch. 30, 53, 60.

uero cum abstinendi beneficium inuenisset, ei creditores molestos esse non sinit. et in hisce quidem differentia est; in eo autem similitudo, quod siue necessarius heres sese immiscuerit, siue extraneus adierit, non poterunt amplius hereditate se abstinere, nisi XXV annis minores fuerint. minoribus enim sicut in ceteris causis deceptis, ita et cum temere damnosam susceperint hereditatem praetor succurrit, eos in inte-
6. grum restituendo, ut hereditate abstinere possint. 6. Quid autem si quis maior XXV annis soluendo defuncti bona esse putans, adierit, deinceps uero aes alienum improuiso emerserit, quod longe hereditatem superaret? lata est constitutio diui Hadriani, quae huic succurrit, si modo prima facie soluendo hereditas uisa fuerit, improuiso autem postea aes alienum emerserit, quod aditionis tempore latuisset. set Hadrianus quidem speciali beneficio certae personae hanc ueniam concessit, diuus autem Gordianus postea ad milites tantummodo huiusmodi beneficium extendit. principis uero nostri beniuolentia commune omnibus imperio suo subiectis beneficium praestitit; constitutionem enim nobilem atque aequissimam posuit, ut inuentarium ante aditionem fiat cum certis quibusdam obseruationibus, cuius tenorem si quis obseruauerit, licet obaeratam hereditatem adierit, in tantum dumtaxat tenebitur, in quantum ualere hereditatis bona contingit et ideo neque deliberatione opus est. deliberandi enim ius ideo introductum est, ut cernatur an optabilis hereditas sit et sic adiri possit, ne quis temere damnosam hereditatem suscipiat. sin autem sacratissimam principis nostri constitu-

τάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αἰτήσῃ διάσκεψιν καὶ μετὰ ταῦτα προσέλθῃ τῇ κληρονομίᾳ[1]), *οὐ τεύξεται τῶν ἀπὸ τῆς διατάξεως βοηθειῶν, ἀλλ' ἅπαν ἀπαιτηθήσεται τὸ χρέος.* 7. *ʽΟ*[2]) extrá- 7.
neos *γραφεὶς κληρονόμος ἢ ἐξ ἀδιαθέτου*[3]) *κληρονομῶν δύναται* proheredegeriteúων[4]) *ἤγουν γυμνῇ βουλήσει καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν. δοκεῖ δὲ* proheredegeriteúein *ὁ τοῖς κληρονομιαίοις πράγμασι χρώμενος ὡς δεσπότης ἐν τῷ πιπράσκειν ἢ ἐν τῷ γεωργεῖν τοὺς ἀγροὺς ἢ ἐν τῷ μισθοῦν αὐτοὺς καὶ ἁπλῶς οἱῳδήποτε τρόπῳ, εἰ τὴν οἰκείαν γνώμην δηλώσῃ ἢ πράγματι ἢ ῥήματι ὅτι καταδέχεται τὴν κληρονομίαν, μόνον μέντοι ἵνα*[5]) *οἶδε πότερον ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖ. εἰ γὰρ ἐγέγραπτο κληρονόμος, ἡ*díteuse *δὲ ὡς ἐξ ἀδιαθέτου κληθεὶς, ἤγουν τὸ ἐναντίον, οὐ γενήσεται κληρονόμος.* proheredegeriteúein[6]) *ἐστὶ* pro domino gerere, *οἱ γὰρ παλαιοὶ τῷ* »heres[7])« *ὀνόματι ἀντὶ τοῦ* »dominus«[8]) *ἐκέχρηντο. ὥςπερ δὲ γυμνῇ βουλήσει τῷ εἰπεῖν ʽὅτι καταδέχομαι τὴν*[9]) *κληρονομίαν', γίνεται κληρονόμος ὁ* extráneos, *οὕτως καὶ τῇ ἐναντίᾳ ἀποκρίσει,*[10]) *ὅτι οὐ προσίεμαι τὸν κλῆρον, εὐθέως ἐκπίπτει τῆς κληρονομίας. ὁ ἄλαλος ἤγουν κωφὸς τεχθεὶς ἢ καὶ μετὰ ταῦτα γεγονὼς ἐκ πάθους ἀκωλύτως δύναται* proheredegeriteúein *καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖ τὴν κληρονομίαν, μόνον μέντοι εἰ οἶδεν ὅτι ταῦτα προφάσει*[11]) *πράττει κληρονομίας.*

---

1) *τῷ κλήρῳ* Vi. R. 2) De L^{1}. L^{18}. 3) *ὡς* legitimos ad. omn.: om. M. 4) hic et. d. ad. f. M. (proberedeg. proderedeg.) L^{1}. (proheredeg.) L^{18}. P. (*προνερεδεγεριτεύων*): L^{6}. ad. *ἤγουν ὡς κληρονόμον διοικεῖν ἐνεργεῖν χαρίζειν.* 5) *εἰ* Vi. R.: *ἵνα εἰ* L^{6}., qui mox l. *κλ—εῖν.* 6) *γὰρ* ad. F. 7) Ita M. (beres): cet. heredis. 8) Ita M.: dominu *δομίνου* cet. 9) d. M. 10) M.: cet. ad. ʽ*τῷ εἰπεῖν*'. 11) M. L^{6}.: cet. *προφ. ταῦτα.*

---

tionem parui pendens deliberandum existimauerit et sic hereditatem adierit, non adiuuabitur constitutionis auxilio, set in to-
7. tum debitum conuenietur. 7. Extraneus heres institutus uel ab intestato uocatus potest pro herede gerendo uel nuda uoluntate hereditatem accipere. uidetur autem pro herede gerere qui hereditariis rebus tanquam dominus utatur, fundos uendendo siue colendo, siue etiam locando, et quoquo modo si uoluntatem suam uel re uel uerbis declaret de adeunda hereditate, dummodo norit an ex testamento an ab intestato heres sit. nam si cum heres scriptus sit, adit tanquam ab intestato uocatus uel contra, heres non fiet. *Pro herede* enim gerere est *pro domino* gerere; ueteres enim uerbo »*heres*« dominum significabant. sicuti autem nuda uoluntate si extraneus dicat sese hereditatem accipere, heres fit, ita contrariis uerbis quibus significet sese non adire hereditatem, statim ab hereditate repellitur. mutus uel surdus siue ita natus est, siue postea morbo factus, procul dubio pro herede gerere potest et sibi hereditatem quaerere, si modo intellegat sese hereditatis adquirendae causa id agere.

De legatis.[1]) Titulus 20.

Μετὰ τὴν περὶ διαθηκῶν διδασκαλίαν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ ληγάτων.[2]) *ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν τὸν τοῦτο πεποιηκότα τὴν συνέχειαν διακόψαι τῆς διδασκαλίας· προέκειτο γὰρ ἐφεξῆς εἰπεῖν*[3]) *περὶ τῶν καθομάδα κτήσεων καὶ δέον εἰπόντα*[4]) *περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης καταφερομένης κληρονομίας ἐπαγαγεῖν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου καὶ οὕτως περὶ*[5]) *τῶν λειπομένων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ληγάτον, ὅπερ ἰδικὴ κτῆσίς ἐστιν. ἀλλ' ἐγγὺς ἡ ἀπολογία· ἐπειδὴ γὰρ περὶ*[6]) *τῆς ἀπὸ διαθήκης κληρονομίας διειλέχθημεν, ἐν διαθήκῃ δὲ καὶ ληγάτα καταλιμπάνεται, οὐκ ἐκτὸς λόγου τινός ἐστιν ἐφεξῆς εἰπεῖν*[7]) *περὶ ληγάτων.*
1. *Καὶ δεῖ πρότερον ὁρίσασθαι τί ἐστι ληγάτον. ληγάτον ἐστὶ* 1.
δωρεὰ ἀπὸ τοῦ τελευτήσαντος καταλειφθεῖσα. 2. *Ἀλλὰ τὶ* 2.
μὲν ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ληγάτου πρωτότυπόν τι[8]) *ἐστὶ καὶ ὥςπερ ὕλη*[9])· *ἐντεῦθεν δὲ πρόεισι δ̄ γένη·* uindicatíωn[10]) damnatíωn sinendi modo praeceptíωn. *ἔστι δὲ ῥήματά τινα ἑκάστῳ γένει ληγάτου ἀφωρισμένα, δι' ὧν τὸ γένος χαρακτηρίζεται.*[a]) *καὶ* uindicatíonos *μέν ἐστι ταῦτα τὰ ῥήματα·* '*δίδωμι τῷδε νομίσματα ρ̄'.* *αὕτη δὲ ἡ*[11]) uindicatíωn *δεσπότην ἐποίει τὸν ληγατάριον ἅμα τῇ τοῦ κληρονόμου* aditíoni, *ὡς δύνασθαι αὐτὸν κατὰ παντὸς κινεῖν τὴν* in rem. *καὶ διὰ τοῦτο ἀνεφέρετο καὶ αὕτη ἐν ταῖς ἰδικαῖς πράξεσι ταῖς περιποιούσαις ἡμῖν δεσποτείαν, ὡς ἄνω προανεφωνήσαμεν· ἐλέγετο δὲ* uindicatíωn *παρὰ τὸ* 'uindicare', *ὅ ἐστι διὰ τῆς* in rem *ἐκδικῆσαι τὸ πρᾶγμα.* damnatíonos *δὲ ῥήματα*[12])·[b]) '*καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε δοῦναι τῷδε νομίσματα ρ̄.*'[13]) *ἐτίκτετο*

---

1) *περὶ ληγάτων* ad. lib. ed. [*λεγάτων* hic tamen M.]. 2) — *του* L^1. 3) *εἰπ. ἐφ.* omn. praet. M. 4) *εἰπεῖν τὰ* M. 5) *ἐκ* Vi. R. 6) d. M. 7) *καὶ* omn. ins. praet. M. 8) d. Vi. R. 9) — *αι* M. 10) uindicatio et cet. latine scr. ed. ant. F. R. et addunt graecas uersiones. 11) add. ex. M. 12) M.: *ῥῆμα* L^1. F.: *τὰ τῆς δαμν. δὲ τὰ ῥ.* Vi. R. 13) *ρ̄. ννº.* L^1.

a) Gai. 2, 193—4. b) Gai. 2, 201. 204.

De legatis. Titulus 20.

Cum de testamentis tractauerimus, necessarium est de legatis dispicere. set erit qui dicat eum qui ita procedat doctrinae continuationem abrumpere. propositum erat enim ordine tractare de adquisitionibus quae per uniuersitatem fierent; et ideo oportebat eum qui de hereditate testamento delata tractauisset statim ad eam quae ab intestato defertur transire et sic per reliqua ad legata peruenire, per quae singulae res nobis adquiruntur. set in promptu ratio est. cum enim de hereditatibus ex testamento delatis tractauerimus, in testamento autem et legata relinqui soleant, non prorsus extra propositam materiam est, si statim de legatis tractare insti-
1. tuamus. 1. Et ante omnia definire oportet quid sit legatum.
2. legatum est donatio quaedam a defuncto relicta. 2. Set le-
gati quidem nomen primitiuum est et quodammodo materia, unde quattuor genera procedunt: uindicatio damnatio legatum sinendi modo praeceptio. sunt autem uerba quaedam singulis legatorum generibus adsignata, per quae genus significatur. et uindicationis uerba haec sunt: *huic nummos C. do.* ex legato autem per uindicationem dominus legatarius fiebat, simul atque heres adiisset, ita ut contra omnem possessorem in rem agere posset. et ideo inter illa iuris negotia referri solet, quae nobis dominium pariunt, uti superius proposuimus. dicebatur autem *uindicatio* a uindicando, quod est per in rem actionem rem persequi. damnationis autem uerba haec sunt: *damnas esto heres huic nummos C dare.* oriebatur inde legatario aduersus heredem

δὲ ἐντεῦθεν τῷ ληγαταρίῳ κατὰ τοῦ κληρονόμου personalía ἀγωγὴ ἡ λεγομένη ἡ[1]) ex testamento.[a] sinendi modo δέ· ‘καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε συγχωρῆσαι τῷδε λαβεῖν τόδε[2]) τὸ πρᾶγμα’. καὶ ἐντεῦθεν ὁμοίως ἥρμοζεν[3]) ἡ ex testamento.[b] praeceptíonos δὲ τὰ ῥήματα. ‘κατεξαίρετον[4]) ὁ δεῖνα ὁ μερικὸς κληρονόμος λαμβανέτω τόδε τὸ πρᾶγμα.’ ἀμέλει οὐ καλῶς τῷ μὴ ὄντι μερικῷ κληρονόμῳ κατὰ praeceptíona καταλιμπάνομεν. τὸ γὰρ εἰπεῖν ῥωμαϊστὶ[5]) ‘praecipito’, τουτέστι ‘κατεξαίρετον λαμβανέτω’, δηλωτικόν ἐστι προϋποκειμένου μέρους κληρονομίας, τουτέστι πρὸς τῷ μέρει ὅπερ αὐτῷ κατέλιπον, βούλομαι αὐτὸν καὶ τόδε ἔχειν ἐν ἐξαιρέτῳ.[c] ἀπητεῖτο δὲ ἡ praeceptíωn διὰ τοῦ familiae erciscundae. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ πυλαιόν· αἱ διατάξεις δὲ τῶν νεωτέρων βασιλέων ἀνεῖλον τὰ τοπικὰ ῥήματα, δι᾽ ὧν τὸ γένος ἐσημαίνετο. γέγονε δὲ καὶ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἣν μετὰ πολλῆς[6]) ἐποίησατο ἀγρυπνίας σπουδάζων ἰσχυροτέρας καὶ βεβαιοτέρας εἶναι τὰς τῶν τελευτησάντων[7]) βουλήσεις, ἐν ᾗ παρεκελεύσατο οὐ τοῖς ῥήμασι, ἀλλὰ ταῖς γνώμαις τῶν τελευτητάντων προσέχειν, ὥςτε πᾶσι τοῖς γένεσι τῶν ληγάτων μίαν εἶναι φύσιν, καὶ οἱοιςδήποτε ῥήμασιν ἐάν τι συμβῇ καταλειφθῆναι ἐξεῖναι τοῖς ληγαταρίοις τοῦτο λαμβάνειν εἴτε βούλονται personalías ὁρίσασθαι ἀγωγὰς[8]), εἴτε τὴν in rem ἢ καὶ ὑποθηκαρίαν. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα χρήσιμα ἡ προειρημένη διάταξις διδάσκει,[9]) τὴν δὲ ταύτης ἐξητασμένην ἰσχὺν μαθεῖν ἔνεστι τελειότερον[10]) τὸν τοῖς αὐτῆς ἐντυγχάνοντα ῥητοῖς[11]). 3. Ἀλλ᾽ οὐδὲ μέχρι τούτων ἡ αὐτὴ 3.
διάταξις ἔστη, ἀλλὰ καί τι μεῖζον προςτέθειχεν.[12]) ὁπότε γὰρ ἑώρα τὰ μὲν ληγάτα πολλῆς ἀκριβείας ἐχόμενα, ἐπὶ δὲ τῶν fideicommíssωn μᾶλλον τὴν βούλησιν θαλπομένην τοῦ testáto-

---

[1]) add. ex. M. [2]) d. L[6]. [3]) —σεν G. F[1]. [4]) δὲ ad. L[1]. F. [5]) εἰπ. ῥ. d. L[1]. F. [6]) ὅσης ad. L[6]. [7]) —τώντων L[6]. Vi. R. [8]) Ita M. L[1]. L[18]. L[6].: περσοναλίαν ὁρίσασθαι ἤγουν cet. F.: π—ίας ἀγωγ. ἤγουν Vi. R. [9]) διδ. διάτ. L[1]. [10]) —τάτην L[6]. [11]) ῥήμασιν Vi. R. [12]) M.: cet. προσέθηκεν.

a) G. 2, 209. 213. b) Gai. 2, 216—7. c) Gai. 2, 219.

actio in personam, quae ex testamento dicebatur. sinendi modo legatum ita relinquebatur: damnas esto heres huic sinere hanc rem sibi capere. et inde similiter actio ex testamento dabatur. praeceptionis uerba haec: partiarius ille heres hanc rem praecipito. itaque non recte ei qui partiarius heres non sit legatum per praeceptionem relinquimus. nam uerbo »praecipito« idest »praecipuum sumito« satis ostenditur partem quandam praecedere hereditatis; perinde ac si quis dixerit: praeter illam partem, quam ei reliqui, id quoque eum praecipuum sibi sumere uolo. petebatur autem huiusmodi legatum per familiae erciscundae iudicium. set haec quidem olim; recentiorum autem principum constitutiones uerborum sollemnitatem sustulerunt, quibus genus legati significabatur. prodiit quoque sacratissimi principis nostri constitutio, quam multis uigiliis composuit, eo studens ut firmiores ualidioresque redderet defunctorum uoluntates, qua disposuit, ut uoluntates non uerba morientium spectentur, et omnibus legatorum generibus una sit natura; atque quibuscumque uerbis aliquid sit relictum, id legatariis persequi liceat, siue per actionem in personam siue in rem siue hypothecariam. plura quoque alia utilia eadem traduntur constitutione; perfectissimumque eius robur iis discere

3. licebit, qui eam legerint. 3. At neque hucusque dumtaxat ea constitutio stetit, set et maius quid addidit. cum enim uideret legata in magna iuris suptilitate uersari, in fideicommissis uero potissimum testatoris optinere uoluntatem, et

ros[1]) *καὶ διὰ τοῦτο πλατυτέραν ἔχοντα φύσιν, ἀναγκαῖον ᾠήθη πάντα τὰ ληγάτα τοῖς* fideicommíssois *ἐξισῶσαι, ὡς μηδεμίαν εἶναι μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν, ἀλλ' ὅπερ ἐλλείπει τοῖς ληγάτοις ἐκ τῆς τῶν* fideicommíssωn *ἀναπληρωθῆναι*[2]) *φύσεως, καὶ εἰ ἔν τινι πλεονεκτεῖ τὸ ληγάτον τούτου*[3]) *μεταδιδότω*[4]) *τῷ* fideicommissῳ. *ἀλλ' ἵνα μὴ χύδην καὶ ἀναμὶξ περὶ ληγάτων καὶ* fideicommíssωn *διαλεγόμενοι ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων προοιμίοις ἁπαλωτέρας ἔτι τὰς τῶν νέων οὔσας ἀκοὰς δυσχερεστέρας διδασκαλίας*[5]) *ταράξωμεν ἐν ἐπεισαγωγῇ, ἀξιολογώτατον ἐνομίσαμεν εἶναι πρότερον περὶ ληγάτων κεχωρισμένως, εἶτα μετὰ ταῦτα περὶ* fideicommíssωn *διεξελθεῖν, ὅπως τῆς ἑκατέρου φύσεως ἰδίᾳ γνωσθείσης ἐκπαιδευθέντες λοιπὸν καὶ ἐν ἕξει γενόμενοι λεπτοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἀθορύβως δέξωνται διδασκαλίαν.* 4. *Οὐ μόνον δὲ τὰ τοῦ* testátoros *ἢ τοῦ κληρο-* 4.
νομου πράγματα ἀλλὰ καὶ ἀλλότρια δύναται ληγατεύεσθαι, οὐχ ὥςτε[6]) *στηρεῖσθαι τὸν δεσπότην τῶν ἰδίων πραγμάτων·*[7]) *ἀναγκάζεται γὰρ ὁ κληρονόμος προσιέναι τῷ δεσπότῃ καὶ διαλέγεσθαι περὶ ἀγορασίας. καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο ὁ δεσπότης πωλῆσαι, ἀγοράσας ὁ κληρονόμος δίδωσι τοῦτο τῷ ληγαταρίῳ, εἰ δὲ μὴ δυνηθῇ, τοῦ δεσπότου μὴ βουληθέντος, τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν παρέξει τῷ ληγαταρίῳ.*[8]) *εἰ δέ τις τελευτῶν τοιοῦτόν μοι ληγατεύσῃ πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ* commércion *οὐκ ἔχω, οὐ μόνον οὐκ ἐποφληθήσομαι αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτου διατίμησιν ἀπαιτεῖν δυνήσομαι. τί γὰρ ὅτι ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν κάμπον τὸν Μάρτιον*[9]) *(τόπος δέ ἐστι δημόσιος πλησίον τῆς Ῥώμης) ἢ τὴν βασιλικὴν ἢ τὸν ναόν ἢ τὰ δημοσίαις χρείαις ἀφιερωθέντα, οἷον θέατρον κυνήγιον ἱππικόν; πάντα γὰρ τὰ τοιουτότροπα ληγάτα ἀνίσχυρά ἐστιν. τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν πρὸ βραχέως ὅτι τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἰσχυρῶς δύναμαι ληγατεύειν, τότε χρὴ νοεῖν ἡνίκα ἐγὼ ὁ διατιθέμενος*[10]) *ἠπιστάμην ἀλλότριον εἶναι τοῦτο. εἰ γὰρ ἠγνόουν, ἀνυπόστατον*

---

1) *τουτέστιν* ὅros M. 2) M.: cet. *—ροῦσθαι.* 3) *τοῦτο* L1. 4) *—δόναι* L6. Vi. R. 5) *ἀπαλλωτέρας ὄντας διδ.* M.: uoc. '*οὔσας*' d. Vi. R. 6) *ὡς* L1. F. 7) *στηρ.* h. l. Vi. R. 8) *ὁ κληρονόμος* ad. L1. 9) *μάρκιον* L1: *μάrcion* L18.: mox *δημοσίου* L6. 10) M.: cet. *διαθέμ.*

pinguiorem naturam eis esse indultam, necessarium duxit omnino legata fideicommissis adsimilare ut nulla amplius inter ea sit differentia, set quod legatis desit, id ex fideicommissorum repleatur natura, et quod in legatis amplius sit, id cum fideicommissis quoque communicetur. set ne confuse et permiscue de legatis et fideicommissis tractantes in ipsis legum institutionibus teneras adhuc adulescentum aures in ipso prooemio difficilioris doctrinae turbemus, opportunum esse duximus antea de legatis separatim dicere, et postea de fideicommissis tractare, ut utriusque natura seorsim perspecta, suptiliorem quandam et diligentiorem doctrinam eruditi iam
4. atque adsueti sine ulla accipiant perturbatione. 4. Non solum autem testatoris uel heredis res, set etiam alienae legari possunt, non tamen ut domino suae res auferantur: cogitur enim heres dominum adire atque de re emenda agere. et si quidem dominus uendere malit, heres cum redemerit, rem legatario tradit. sin autem nequeat, nolente domino, rei pretium legatario praestabit. si quis moriens mihi rem legauerit, cuius commercium non habeo, non solum ea mihi non debetur, set neque eius pretium petere possum. quid enim si quis campum Martium mihi legauerit (est autem locus publicus prope Romam), uel basilicam uel templum uel quae publico usui inseruiant, ueluti theatrum arenam circum? omnia id genus legata nullius momenti sunt. quod autem paullo ante proposuimus rem alienam me legare posse tunc demum uerum est, cum ego testator id alienum esse nouerim. nam si ignorauerim, inutile erit legatum. forsitan enim si scissem

τὸ ληγάτον. εἰ γὰρ ἠπιστάμην οὐκ ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἴσθ' ὅτε οὐκ ἂν αὐτὸ κατέλειψα καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται[1]) *τοῦ θειοτάτου* Píu.[2]) *ἐὰν ληγατεύσῃ τις ἐμοὶ ἀλλότριον πρᾶγμα*[3]) *καὶ ὁ κληρονόμος μὴ βουλόμενος ἀγοράσαι αὐτὸ καὶ δοῦναι ἤγουν παρασχεῖν τὴν διατίμησιν, ἀνυπόστατόν*[4]) *φησι τὸ ληγάτον διὰ τὸ τὸν* testátora *ἀγνοεῖν ἀλλότριον εἶναι τοῦτο, ἐναντιούμενος*[5]) *δὲ ἐγὼ ὁ ληγατάριος ἰσχυρὸν αὐτὸ διαβεβαιοῦμαι*[6]) *εἶναι διὰ τὸ τὸν τελευτήσαντα εἰδέναι*[7]) *ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀλλότριον ἦν*[8])*, τίς ἄρα βαρύνεται τῇ ἀποδείξει, ὁ κληρονόμος λέγων ἠγνοηκέναι τὸν* testátora *ἢ ὁ ληγατάριος ἐπίστασθαι φάσκων αὐτόν; καὶ λέγομεν ἀπιδεικνύειν ἀναγκάζεσθαι, ὁ γὰρ ληγατάριος* áctωr *ὢν εἰκότως βαρύνεται τῇ ἀποδείξει.* 5. a) *Τίτιος* 5.
δανεισάμενος παρὰ Prímu *ἐνεχυρίασεν ἤτοι ὑπέθετο αὐτῷ ἐπὶ τῷ χρέει οἰκεῖον ἀγρόν. τελευτῶν ὁ Τίτιος πρὶν ἀποδῷ τὸ χρέος ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον τὸν ἀγρόν· ἀνάγκην ὁ κληρονόμος ἕξει καταβαλεῖν τὸ χρέος τῷ* Prímῳ *καὶ τῆς ὑποθήκης ἐλεύθερον αὐτὸν*[9]) *διδόναι μοι. κἀνταῦθα δὲ ἡ αὐτὴ χώραν ἐχέτω διάστιξις, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θέματος, ἡνίκα ἀλλότριον ἐληγατεύθη πρᾶγμα. τότε γὰρ ἀναγκάζεται ὁ κληρονόμος καταβαλὼν*[10]) *τὸ χρέος ἐλευθεροῦν τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον, ἐν ᾧ ἠπίστατο ὁ τελευτήσας ὑποκεῖσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. εἰ μέντοι ὁ τελευτήσας ἠβουλήθη τὸν ληγατάριον τοῦ δεσμοῦ ἀπαλλάξαι τῆς ὑποθήκης*[11]) *καὶ τοῦτο ἰδικῶς ἐξεφώνησεν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρονόμος τοῦτο λυτροῦσθαι.* 6. b) *Ἐληγάτευσά σοι ἀλλότριον* 6.
πρᾶγμα. ἐπιζήσαντός μου τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης γέγονας αὐτοῦ τοῦ πράγματος σὺ δεσπότης ὁ ληγατάριος. ὅτι μὲν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν κληρονόμον ἀπαιτεῖν οὐ δύνασαι (πῶς γὰρ τὸ

---

1) M. L¹. L¹⁸. L⁶.: *περ. διάτ.* Vi. F. R. 2) scr. M. L¹. 3) *ἐμοὶ* h. l. Vi. R. 4) *δὲ εἶναι* ad. Vi. F¹. R. 5) M.: *—ιοῦμαι* L¹.: *ἐνίσταμαι* Vi. R. 6) meo periculo: omn. *διαβεβαιούμενος.* 7) *ὅτι εἶδε* ad. M. 8) *διὰ —ἦν* d. L¹. L¹⁸. *ἀλλ. ἦν τὸ πρ.* L⁶. 9) ex cj. R.: cet. *—ὸ.* 10) *—λέσθαι* L⁶. 11) Ita M.: *τὸν ληγ. τοῦ δεσμ. τὸ ληγάτον ἀπ. τ. ὑπ.* L¹. L⁶.: *τὸν λ. τοῦ δεσμ. τῆς ὑπ. τ. ληγάτον ἀπ.* Vi. F. R.

a) Epi. 37, 90. b) Proch. 35, 87. Epi. 37, 86. 87.

meam rem non esse, eam non reliquissem, idque diui Pii constitutione cauetur. si quis rem alienam mihi legauerit et heres cum nolit eam redimere ac tradere pretiumue praestare, dicat inutile esse legatum, cum testator eam alienam esse nesciret, egoque legatarius contra asseram ualidum esset, cum probe sciret testator eam esse alienam, utri probationis onus incumbet? utrum heredi dicenti ignorasse testatorem an legatario eum id scisse dicenti? et uerius est legatario probationem incumbere, non autem heredem probare oportere: legatarius enim, cum sit actor, recte probationis onere grauatur.
5. 5. Cum Titius a Primo mutuam accepisset pecuniam, pignere seu hypotheca suum fundum ei obligauit. moriens Titius, antequam mutuum redderetur, hunc fundum mihi legauit. necesse habebit heres mutuum Primo soluere et fundum hypotheca liberum mihi tradere. et in hoc quoque casu eadem differentia locum habebit, quae in praecedente casu, cum res scilicet aliena esset legata. tunc enim cogitur heres, soluto aere alieno, rem hypotheca liberare, cum scierit testator rem obligatam esse idque diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. si tamen uoluit defunctus rem hypothecae uinculis ipsum legatarium luere idque specialiter expressit, non debet heres
6. eam luere. 6. Rem alienam tibi legaui. cum testamento condito superuixerim, eius rei tu legatarius dominus factus es. ipsam rem ab heredets petere non posse (quomodo enim

τελοῦν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν;) συνωμολόγηται. ἄρα οὐδὲ[1])
τὴν διατίμησιν τούτου[2]) ἀπαιτεῖν δυνήσῃ; καὶ χρὴ οὕτω δια-
στίζειν. εἰ μὲν ἀπὸ ἀγορασίας ἐκτήσω τοῦτο κινῶν κατὰ τοῦ
κληρονόμου τὴν ex testamento λήψῃ τὴν[3]) τοῦ πράγματος δια-
τίμησιν. εἰ δὲ ἀπὸ δωρεᾶς γέγονας τούτου δεσπότης ἢ καὶ[4])
ἀπὸ ληγάτου, οὐκ ἀπαιτήσεις τὸ τίμημα διὰ τὸν κανόνα τὸν λέ-
γοντα· **ex duabus lucratiuis**[5]) **causis eadem res saepius**[6])
adquiri non potest.[7]) τούτῳ τῷ λόγῳ ἐὰν ὁ[8]) **Prîmos** καὶ
ὁ[9]) **Secûndos** ληγατεύσωσί μοι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶτα τελευτή-
σωσι, ζητῶμεν εἰ τῶν δύο τοὺς κληρονόμους δύναμαι ἀπαιτεῖν
τὸν ληγάτον. καὶ λέγομεν οὕτως[10])· εἰ μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς
διαθήκης ἔτυχον λαβὼν τὸ πρᾶγμα, ἐκ τῆς ἑτέρας διαθή-
κης οὐ λήψομαι οὐδὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα (πῶς γὰρ ὁπότε τε-
λεῖ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν;) οὐδὲ τὴν διατίμησιν· ἔτυ-
χον γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας κτησάμενος. εἰ δὲ
πρότερον ἐκ τῆς μιᾶς διαθήκης ἔλαβον τὴν διατίμησιν, ἐκ τῆς
ἑτέρας ἀκωλύτως ἀπαιτήσω τὸ πρᾶγμα. 7. a) Οὐ μόνον τὰ 7.
ὄντα ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα ἐλπιζόμενα δὲ γίνεσθαι[11]),
ὀρθῶς ληγατεύομεν, οἷον τοὺς καρποὺς τοὺς ἐσομένους ἀπὸ
τοῦδε τοῦ ἀγροῦ ἢ τὸ μέλλον τίκτεσθαι ἐκ[12]) τῆσδε τῆς θερα-
παίνης. 8. b) Ἐὰν δύο τισὶν ἓν καὶ αὐτὸ ληγατεύσω[13]) πρᾶγμα 8.
εἴτε coniunctim εἴτε disiunctim[14]), ἔλθωσι δὲ ἀμφότεροι εἰς
τὴν[15]) τοῦ ληγάτου ἀπαίτησιν, εἰς δύο μέρη μεταξὺ αὐτῶν τμη-
θήσεται τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἕτερος ἀτονήσῃ ἢ γνώμῃ ἢ τύχῃ

---

1) δὲ M. 2) γοῦν M. 3) τούτου ins. Vi. R. 4) d. Vi. R. 5) lusiatibus M. 6) saekius M. 7) duas lucratiuas causas in eundem hominem et eandem rem concurrere non posse Vi. R.: item libri et ed. addunt: δύο γὰρ [τουτέστι δύο Vi. R.] ἐπικερδεῖς αἰτίας εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἢ [καὶ R.] εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα συντρέχειν οὐ δυνατόν. quae non ideo accepi, quod non soleat Thus latinis interpretationem adicere: graeca tantum habet L^6. 8) d. Vi. R. 9) add. ex. M. L^6. 10) d. L^6.: qui post u. ἀπαιτεῖν ins. ἀκολύτως. Vi. R. 11) γενέσθαι Epi. 12) ἀπὸ Vi. R. 13) —ευθῇ L^6. 14) ἤγουν συμπεπλεγμένως ἢ διῃρημένως ad. Vi. R. 15) M.: ἐπὶ τὴν L^1. L^{18}. Vi. R.: ἐπὶ τοῦ κ. τ. λ. F.

a) Cf. Epi. 37, 1. b) Proch. 35, 137.

cum in bonis tuis sit?) palam est. an uero eius pretium consequi poteris? et sic distinguere oportet. si quidem eam emptione quaesieris, ex testamento cum herede ages ut tibi pretium soluat. sin autem ex donatione eius rei dominium adeptus es, uel ex legato, pretium petere non poteris propter regulam, quae ait ex duabus lucratiuis causis eandem rem saepius adquiri non posse. eadem ratione si Primus et Secundus eandem rem mihi legauerint, deinde decesserint, quaeritur an ab utriusque heredibus legatum petere possum. et magis est ut si ex unius testamento iam sim rem nactus, ex altero testamento neque ipsam rem (quippe quae iam in meo dominio sit) neque pretium consequar; cum rem ex lucratiua causa habeam. si tamen ex uno testamento aestimationem ac-
7. ceperim, procul dubio ex altero rem persequar. 7. Non solum quae in rerum natura sunt, set etiam quae non sunt, futura autem sperantur recte legamus. ueluti fructus, qui in illo fundo nati erunt aut quod ex illa ancilla natum erit.
8. 8. Si duobus unam eandemque rem legauerim siue coniunctim siue disiunctim, petat autem uterque legatum in duas partes inter eos legatum diuidetur. si uero alter deficiat, aut uo-

(*γνώμῃ μὲν ἐπειδὴ* erepudiáteuse *τὸ ληγάτον, τύχῃ δὲ ἐπειδὴ ζῶντος ἐτελεύτησε τοῦ* testátoros *ἢ καὶ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἠσθένησε τρόπῳ· τυχὸν γὰρ ἐξέπεσε τῆς πολιτείας*), *τότε ὅλον τὸ ληγάτον πρὸς τὸν συλληγατάριον*[1]) *παραγίνεται. καὶ* coniunctim *ἐστι μὲν ἐὰν οὕτως καταλείπω*[2])· »Titíῳ *καὶ* Seΐῳ *Στῖχον τὸν οἰκέτην δίδωμι καὶ ληγατεύω.*« disiunctim *δὲ*[3]) *οὕτως*· Titíῳ *Στῖχον τὸν οἰκέτην δίδωμι καὶ ληγατεύω*, Seΐῳ *τὸν οἰκέτην Στῖχον δίδωμι καὶ ληγατεύω.*« *εἰ δὲ προςτεθῇ*[4]) »Seΐῳ[5]) *τὸν αὐτὸν οἰκέτην.*« *ὁμοίως* disiunctim *τὸ ληγάτον ἀποτελεῖται, εἶπον γὰρ* »Titíῳ *Στῖχον τὸν οἰκέτην ληγατεύω*, Seΐῳ *τὸν αὐτὸν οἰκέτην ληγατεύω*«[6]), *ὥςτε οὖν ὁ 'καὶ' σύνδεσμος παρὼν* coniunctim *ἀποτελεῖ*[7]) *τὸ ληγάτον, εἰ δὲ μὴ γέγραπται*[8]), disiunctim *αὐτὸ ποιεῖ*. 9. *Τὸν Τιτίου ἀγρὸν τελευτῶν ἐληγάτευ-* 9.
σάς μοι. σοῦ ζῶντος ἔτι, ἠγόρασα τοῦτον τὸν ἀγρὸν παρὰ Τιτίου, deducto usufrúctu, *τουτέστιν ἔλαβον γυμνὴν τὴν* proprietarían[9])· *ἔμεινε δὲ παρὰ* Titíῳ *ὁ* usúfructos. *μικροῦ διαδραμόντος χρόνου, ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος καὶ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ ἀποσβεσθεὶς ὁ* usúfructos, *ὃν ἔτυχε παρακρατήσας, ἀνέτρεχεν*[10]) *ἐπὶ τὴν* proprietarían. *τελευτήσαντός σου βούλομαι κινῆσαι τὴν* ex testamento *κατὰ τοῦ σοῦ κληρονόμου. ὁ* Iulianós *φησι*[11]) *καλῶς ἀπαιτεῖν με διὰ τῆς* personalías *ἀγωγῆς τὴν τῆς* proprietarías *τοῦ ἀγροῦ διατίμησιν. ὁ γὰρ* usúfructos *ἐνταῦθα ἐν τάξει δουλείας ἐστίν*, offícion *δέ ἐστι τοῦ δικαστοῦ, ὥςτε* deducto usufrúctu *κελεύειν, ἵνα ὁ κληρονόμος παρασχῇ μοι*[12]) *τὴν διατίμησιν. οἷον, ὁ ἀγρὸς μετὰ τοῦ* usufrúctu *ἄξιός ἐστι* $\overline{\rho\nu}$ $\overline{\nu\nu}^{0}$, *δίχα δὲ τοῦ* usufrúctu $\overline{\rho}$· *κινῶ οὖν ἐγὼ ἀπαιτῶν* $\overline{\rho\nu}$ $\overline{\nu\nu}^{0}$, *ἀλλὰ τὸ* offícion *τοῦ δικαστοῦ παρασκευάζει, ἵνα λάβω τῆς* proprietarías *μόνης τὴν διατίμησιν, τουτέστι* $\overline{\rho}$ $\overline{\nu\nu}^{0}$. *τί-*

---

1) *συλληγάτορα* Vi. R. 2) *—λίπω* Vi. R.: quod praestat. 3) d. L1. L18.: uoc. *οὕτως* d. L6. 4) M.: *εἰ δὲ καὶ προςτέθεικα* cet. *εἰ δὲ μὴ πρ.* L18.: *εἰ δὲ καὶ σύνδεσμον προστέθεικα εἰπὼν Σεΐῳ κ. τ. λ.* L6. 5) L1. Vi. R. *καὶ τὸν* cet. M.: *καὶ Σ.* F. 6) Seΐῳ . . . *ληγ.* d. M. 7) *ποιεῖ* Vi. R. 8) *ὁ καὶ* ad. Vi R. ex gloss. 9) *ἐξῃρημένης τῆς χρήσεως* add. L6. Vi. R. ex gloss. 10) *—δραμεν* Vi. R. 11) *ὁ* I. *φ.* d. M. 12) d. Vi. R.

luntate aut casu (uoluntate quidem si legatum spreuerit, fortuitu autem si uiuo testatore decesserit, aut alio quolibet modo defecerit, ueluti si ciuitatem amiserit), tunc totum legatum ad conlegatarium pertinet. et coniunctim legatur, ueluti si ita dicam: Titio et Seio Stichum hominem do lego: disiunctim ita: Titio Stichum hominem do lego, Seio Stichum hominem do lego. et si addidero: Seio eundem hominem pariter disiunctim legatum est; dixi enim Titio Stichum hominem lego, Seio eundem hominem lego. itaque coniunctio »et« si adsit, coniunctim
9. legatur; sin autem desit, disiunctim. 9. Titii agrum moriens mihi legasti. te adhuc uiuo, eundem agrum a Titio emi, detracto usufructu, idest nudam quaesiui proprietatem, cum ususfructus apud Titium maneret. paullo post, mortuus est Titius eiusque obitu extinctus ususfructus quem ipse retinuerat, ad dominium est reuersus. cum tu decesseris, ex testamento cum herede tuo agere uolo. Iuliani sententia est recte me petere per in personam actionem aestimationem nudae proprietatis fundi. nam ususfructus hic locum seruitutis optinet, officium autem est iudicis iubere, ut, deducto usufructu, heres mihi aestimationem praestet. ut ecce fundus cum usufructu CL aureis ualet; detracto autem usufructu C; CL aureos quidem ego petam, set officio iudicis continetur ut solius proprietatis aestimatio mihi praestetur, idest aurei C. aestimationem autem ususfructus me accipere absurdum est,

μημα γὰρ λαβεῖν με τοῦ usufrúctu *ἀτοπώτατον διὰ τὸ τὸν* usúfructon *ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας εἰς*[1]) *ἐμὲ παραγενέσθαι.*[a])
10. *Ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ*[2]) *τὸν ἐμὸν ἀγρόν· ἄχρηστον τὸ λη-* 10.
γάτον, τὸ γὰρ ἐμὸν ἐπίπλεον[3]) *ἐμὸν γίνεσθαι οὐ δύναται. εἰ*[4]) *καὶ τὰ μάλιστα ἐκποιήσω*[5]) *τὸν ἀγρὸν, οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι οὐδὲ ἡ τούτου διατίμησις.* 11. [b]) *Τίτιος ἐδέσποζεν οἰκέτου.* 11.
ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον νομίζων εἶναι Prímu· *ἔρρωται τὸ ληγάτον, πλέον γὰρ ἰσχύει ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπονοίας. εἰ δὲ ἐμοῦ τοῦ ληγαταρίου τοῦτον ὑπόπτευσεν εἶναι τὸν οἰκέτην, ἔρρωται καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον*[6]), *ἀποτέλεσμα γὰρ χρηστὸν ἔχει τὸ ληγάτον. καὶ γὰρ ὁ τελευτήσας δεσπότης κἀγὼ οὐ δεσπότης*[7]) *καὶ ἀνεμποδίστως ἐπ' ἐμὲ δύναται μεταφέρεσθαι ἡ δεσποτεία.*
12. [c])*Ἐληγάτευσάς μοι τὸ σὸν πρᾶγμα· ἐπιζήσας ἐξεποίησας*[8]) 12.
τοῦτο. φησὶν ὁ Célsos[9])· *εἰ μὲν ὡς* ademptéuωn *καὶ τῆς πρὸς ἐμὲ ἀφιστάμενος φιλοτιμίας*[10]) *ἐξεποίησας τοῦτο, οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι τὸ ληγάτον. εἰ δὲ οὐ τοιαύτην ἐσχηκὼς προαίρεσιν ἠλλοτρίωσας αὐτὸ*[11]) *(τυχὸν γὰρ ἀνάγκη σοι ἐπετέθη δημοσίων χρεῶν ἢ ἰδιωτικῶν καὶ ἀπορῶν χρυσίου πέπρακας τοῦτο), ἀπαιτήσω τὸν σὸν κληρονόμον τὸ ληγάτον. καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. κτῆμά τις οἰκεῖον ἐληγάτευσέ μοι· ἐπιζήσας ἐνεχυρίασε τοῦτο· ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀντιγέγραπται βασιλέων μὴ δοκεῖν τὸν ἐνεχυριάζοντα ψυχῇ ἀφαιρουμένου τὸ ληγάτον τοῦτο πράττειν, ὅθεν ὁ ληγατάριον ἀναγκάσει*[12]) *τὸν κληρονόμον τὸ χρέος καταβάλλοντα*[13]) *τῷ* credítori, *ἐλεύθερον ὑποθήκης παρέχειν τὸ κτῆμα.*[14]) [d]) *εἰ δέ τις ληγατεύσας μοι ἀγρὸν ἐπιζήσας μέρος ἐξεποίησε τούτον, τὸ μὲν μὴ ἐκποιηθὲν*[15]) *μέρος ἐποφληθήσεταί μοι πάντως, τὸ δὲ ἐκποιηθὲν τηνικαῦτα,*

---

1) *ἐπ'* Vi. R. 2) *μοί τις* Epi. 3) *πλέον* Epi. 4) d. Epi. 5) *ἐξεποίησα* Vi. R. 6) *εἰ δὲ —ἧττον* d. Epi., set. add. *κἂν ἐμοῦ τ. λ.* cet. 7) M : cet. *δεσπόζει κἀγὼ οὐ δεσπόζω.* 8) *—ήσω* L 6. 8) ita L 1. *ὡς* ad. Vi. R. 9) M.: *φιλ. ἀφ.* L 1 F.: *φιλίας ἀφ.* Vi. R. 10) *ἠλ. α.* d. L 1. 11) *—ζει* F. 12) M.: cet. *—αλόντα.* 13) *καὶ τῷ ληγαταρίῳ δοῦναι* ad. Vi. R. ex gloss.: item L 6. qui l. *ἐλευθερωθῆναι τὸ κτ. τῆς ὑποθ.* 14) M.: *οὐκ ἐκπ.* L 1. F.: *μέρος μὴ ἐκπ.* Vi. R.

a) Epi. 37, 2. b) Epi. 37, 3. c) §§. 12. 14. = Proch. 35, 88. 89. d) Epi. 37, 90.

10. cum ususfructus ex lucratiua causa mihi peruenerit. 10. Le-
gauit quidam mihi fundum meum: inutile est legatum, quod
enim meum est, amplius meum fieri nequit. et licet fundum
meum alienauerim, non debebitur mihi neque fundus ipse
11. neque eius aestimatio. 11. Titius seruum, quem in bonis
habebat, mihi legauit, cum Primi esse putaret. ualet lega-
tum, magis enim ualet, quod est in ueritate quam quod in
opinione. set et si meum legatarii hominem esse crediderit,
ualet nihilominus legatum, cum id effectum utilem sortiatur.
defunctus enim dominus erat egoque dominium non habebam,
ideoque procul impedimento poterit dominium ad me tran-
12. sire. 12. Rem tuam mihi legasti, eamque superuiuens alie-
nasti. ait Celsus si animo adimendi et meam deserendi ami-
citiam eam alienaueris, mihi legatum non deberi. si uero
non propter hanc causam eam alienasti, (forte enim publici
priuatique aeris alieni copia te urguebat; uel auro indigens
eam uendidisti), legatum a tuo herede petam: idque Seue-
rus et Antoninus rescripserunt. fundum proprium quidam
mihi cum legasset, superuiuens eum obligauit: ab isdem prin-
cipibus rescriptum est non uideri qui rem obligat animo adi-
mendi id facere, ideoque legatarius coget heredem, aere alieno
creditori soluto, hypotheca liberum praedium praestare. si
quis enim cum mihi fundum legasset, superuiuens eiusdem
alienasset partem, quae non est alienata pars mihi omnino

ὅτε οὐκ ἀφιστάμενος τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἠλλοτρίωσε τοῦτο.
13. Ἐχρεώστεις μοι ρ̄ νομίσματα· ἐληγάτευσά σοι liberta- 13.
tíona[1]) τοῦ χρέους [τουτέστιν ἐλευθερίαν καὶ ἀπαλλαγὴν τῆς
ἀπαιτήσεως[2])]· ἔρρωται τὸ ληγάτον, καὶ ὁ ἐμὸς κληρονόμος
οὔτε σὲ οὔτε τὸν σὸν κληρονόμον ἀπαιτήσει οὔτε ἕτερόν τινα
τάξιν ἐπέχοντα κληρονόμου, οἷον τὸν καθομάδα fideicommissá-
rion ἢ bonorum posséssora. ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δυνήσῃ
κινεῖν κατὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τὴν ex testamento, ἀναγκά-
ζων αὐτὸν ἵνα σε acceptilatíoni ἐλευθερώσῃ. οὐ μόνον διηνε-
κῶς δύναμαι τὴν ἀπαίτησιν τοῦ χρέους συγχωρεῖν τῷ ἐμῷ de-
bítori, ἀλλὰ γὰρ καὶ προςκαίρως, καὶ[3]) λέγειν· »καταδικάζω
σε ὦ κληρονόμε ἵνα μέχρι δέκα ἐνιαυτῶν μὴ ἀπαι-
τήσῃς τὸν ἐμὸν debítora τὸ χρέος.« 14. a) Τί δὲ ὅτι 14.
ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ debítωr τελευτῶν ὅπερ ἐχρεώστει χρέος ἐλη-
γάτευσε τῷ credítori; ζητῶμεν[4]) εἰ ἔρρωται. καί φαμεν ἀνυ-
πόστατον εἶναι τὸ ληγάτον εἰ μηδὲν πλέον ἔνεστιν[5]) ἐν τῷ λη-
γάτῳ· εἰ γὰρ ρ̄ χρεωστῶν νομίσματα[6]) ρ̄ ἐληγάτευσεν, οὐκ
ἔρρωται[7])· εἰ δὲ ἑκατὸν δέκα[8]), ἔρρωται διὰ τὴν προςθήκην·
ἐν ᾧ δὲ ρ̄ μόνα ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ, οὐκ ἰσχύει διὰ τοῦτο,
ἐπειδὴ ἀκερδές ἐστι τὸ ληγάτον, τὰ δὲ ἀκερδῆ ληγάτα ἀνυπό-
στατά ἐστιν.[9]) εἰ δὲ ἐχρεώστουν σοι in diem (τυχὸν γὰρ ἐπε-
ρώτησάς με δώσειν σοι ρ̄ νομίσματα μετὰ ῑ[10]) ἔτη), ἢ ἐχρεώ-
στουν σοι ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον »si nauis ex Asia uenerit«, ἐληγά-
τευσα δέ[11]) σοι τοῦτο τὸ χρέος púrως, ζητῶμεν εἰ ἔρρωται
τὸ ληγάτον. καὶ χρὴ λέγειν ἐρρῶσθαι αὐτὸ διὰ τὸν ἐμπαρου-
σιασμόν, τουτέστιν ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται. κερδαί-
νει γὰρ ὁ credítωr ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνων τὸ μέλλον αὐτῷ

1) Ita M. L1. L18. L6. (λιβερτατίονα): ed. λιβερατίωνα: πέντε ἐχρ. μοι ν̄ν̄0 l. L1. L18. L6. 2) de gloss. suspicor. 3) d. Vi. 4) ipse pro uulg. —τοῦμεν. 5) ἐστὶν Vi. R. 6) d. L1. Vi. R.: L6.: εἰ τὰ χρεωστούμενα ρ̄. 7) τοιγαροῦν ὡς χρέος ἀπαιτεῖται καὶ χώραν λαμβάνοντος τοῦ φαλκιδίου οὐ μειοῦται ὡς τὰ λοιπὰ ληγάτα. Ex schol. habent Vi. R. hoc schol. habet in marg. L18. P.: L6.: διὰ τὸ ἀκερδές· τὰ γὰρ κ. τ. λ. 8) ρ̄ῑε̄ Vi. R. 9) τὰ δὲ —ἐστιν d. Vi. R. 10) ῑε̄ Vi. 11) d. Vi. R.

a) pressius Epi. 37, 91.

debebitur, quae autem est alienata tunc demum, cum non a
13. mea recessurus amicitia eam alienauerit. 13. C. solidos mihi debebas; legaui tibi debiti liberationem, [idest libertatem atque securitatem contra actionem]: ualet legatum, meusque heres neque a te neque ab herede tuo neque a quolibet alio, qui heredis loco sit, ueluti fideicommissario herede bonorumue possessore, id persequetur. set contra heredem meum ex testamento conuenire poteris, ut eum cogas te acceptilatione liberare, nec tantum in perpetuum debitum remittere debitori meo possum, set etiam ad tempus, hoc modo: *damnas esto, heres, ad X usque annos a debitore meo de-*
14. *bitum non petere.* 14. Quid iuris autem si contra debitor moriens quod debebat aes alienum creditori legauit? quaeritur an legatum ualeat. et magis est ne ualeat, si nil amplius legato additum est. nam si quis C cum deberet, C legauit, non ualet legatum; si uero CX, ualet propter adiectionem. cum enim C tantum in legato sint, non ualet legatum quia nil lucri in se habet. eiusmodi autem legata inutilia sunt. sin autem tibi in diem debebam (forte enim stipulatus eras dari tibi C solidos post annos V), uel sub condicione, ueluti si *nauis ex Asia uenerit*, legaui autem tibi hoc debitum pure, quaeritur an ualeat legatum. et magis est ut ualeat propter repraesentationem, statim enim persequi potest. lucratur enim creditor cum id statim consequatur, quod ei post decennium postue condicionis euentum

παρέχεσθαι μετὰ δεκαετίαν ἤγουν[1]) *μετὰ ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως, ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μὴ δοθησόμενον εἴγε ἡ αἵρεσις ἀσθενήσῃ. τί δὲ ἐπὶ τοιούτου ληγάτου εἰ συνέβη ζῶντος τοῦ* testátoros *τοῦ ἐποφείλοντος τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι ἢ τὴν αἵρεσιν ἐξελθεῖν; φησὶν ὁ* Papinianòs[2]) *χρήσιμον οὐδὲν ἧττον εἶναι τὸ ληγατον διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐρρῶσθαι καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ κέρδος, ὅπερ ἐστὶν ἀληθές· οὐ γὰρ ἐκράτησεν ἡ γνώμη τῶν λεγόντων*[3]) *ἀπεσβέσθαι τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην παρεγένετο τάξιν, ἐξ ἧς ἄρχεσθαι οὐκ ἠδύνατο. ἰδοὺ γὰρ παραγενομένης τῆς ἡμέρας ἢ ἐξελθούσης τῆς αἱρέσεως,* pûron *λοιπὸν εὑρίσκεται τὸ χρέος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ* testátoros *τελευτῆς. εἰ δέ τις τὸ ἐξ ἀρχῆς* púrως *ληγατεύσῃ, εἰρήκαμεν*[4]) *μὴ ἐρρῶσθαι τὸ ληγάτον, ἐνταῦθα δὲ ἔρρωται, ἐπειδὴ συνίστατο τὴν ἀρχήν.* 15. a) *Ὑπεδεξάμην ἐγὼ προῖκα παρὰ τῆς* 15. *ἐμαυτοῦ*[5]) *γαμετῆς· συνεστῶτος ἔτι τοῦ γάμου, τελευτῶν ἐληγάτευσα αὐτῇ τὴν προῖκα. ἔρρωται τὸ ληγάτον. κερδαίνει γὰρ μᾶλλον ἡ γυνὴ ἀπαιτοῦσα τὰ πράγματα ὡς ληγάτον*[6]) *ἢ ὡς ἀπὸ προικός, ἐπειδή, ὡς ἔχομεν*[7]) *μαθεῖν, οὐχ ἅμα τῇ διαλύσει τοῦ γάμου ἀεὶ ἡ προῖξ ἀποδίδοται, τὸ δὲ ληγάτον ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται. τί οὖν ὅτι προῖκα μὴ ὑποδεξάμενος ἐληγάτευσα προῖκα τῇ ἐμῇ γαμετῇ; Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν εἰ μὲν ἁπλούστερον ληγατεύσω (εἶπον γὰρ ὅτι ληγατεύω τῇ γυναικί μου τὴν προῖκα ἣν ἐπιδέδωκέ μοι) ἄχρηστον τὸ ληγάτον· οὐδὲν γὰρ ἐπιδέδωκέ μοι καὶ ἄδηλος ἡ ποσότης. εἰ δὲ*[8]) *φανερᾶς ἐμνήσθην ποσότητος (εἶπον γάρ·*[9]) *τὰ ἑκατὸν νομίσματα, ἃ λόγῳ προικὸς ἐπιδέδωκέ μοι ληγατεύω αὐτῇ ἢ καὶ τυχόν, τόνδε τὸν ἀγρὸν ὃν ἐπιδέδωκέ μοι ληγατεύω αὐτῇ), ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον. ἢ κἂν εἴπω· τὰ περιεχόμενα τῷ προικῴῳ γραμματείῳ ληγατεύω αὐτῇ, καὶ οὕτως ἰσχύει τὸ ληγάτον.* 16. *Οἰκέ-* 16.

---

1) *ἢ* ad. M.: mox *μετὰ τὴν τῆς αἱρ. ἐκβ.* L⁶. 2) papianòs L¹. *παπιανὸς* M. 3) *νομικῶν* ad. Vi. F. R.: dedi ex M. cet. *ὅπερ καὶ ἀληθ. ἐστ. οὐδὲ κ. τ. λ.* 4) *γὰρ* ad. M. 5) *ἐμῆς* Vi. R. 6) *—τα* L⁶. Vi. R. 7) *ἕξομεν* cj. R. 8) *καὶ* omisi cum Vi. R. 9) *καὶ εἶπ.* Vi. R.

a) Epi. 37, 99.

solui deberetur, immo et fortasse non deberetur, ueluti si
condicio defecisset. quid autem de eiusmodi legato fiet, si
contingat uiuo testatore diem adesse uel condicionem existere?
et Papinianus auctor est utile esse nihilominus legatum, cum
ab initio constiterit lucrumque in se habuerit, quod uerum
est. non enim optinuit quorundam sententia existimantium
extingui legatum cum in eam causam peruenerit, a qua inci-
pere non potuerit. ecce enim cum dies aderit uel condicio
extiterit, purum inuenitur debitum tempore mortis testatoris.
sin autem quis ab initio quod pure deberetur legauerit, iam
dictum est legatum non ualere; hic autem ualet, cum ab
15. initio constiterit. 15. Dotem a mea uxore accepi, moriens
autem durante matrimonio, ei dotem legaui. ualet legatum,
utilius est enim mulieri res ex legato quam ex dote repetere,
nam, sicuti inferius proponemus, non statim nuptiis solutis
semper dos redditur, legatum autem statim soluitur. quid
autem si cum dotem non acceperim, dotem uxori meae lega-
uerim? Seuerus et Antoninus rescripserunt si quidem sim-
pliciter legauerim (scilicet hoc modo: *uxori meae dotem
lego, quam mihi dedit*), inutile esse legatum, nihil enim
mihi dedit nec quantitas patet. sin autem certae quantitatis
mentionem fecerim, hoc modo: *C solidos, quos dotis no-
mine mihi dedit, ei lego*, uel etiam: *hunc fundum,
quem mihi dedit ei lego*, ualere legatum. quod si di-
xerim, *quae dotis instrumento continentur ei lego*,
16. et ita legatum ualere. 16. Hominem tibi legaui, qui siue

την ἐληγάτευσά σοι· δίχα fáctu ἤτοι δίχα δόλου τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου ἐτελεύτησεν οὗτος ὁ δοῦλος. ὁ ληγατάριος ζημιωθήσεται ἐκ τούτου[1]· εἰ δὲ καὶ ἀλλότριος ἦν ὁ ληγατευθεὶς οἰκέτης, ἠλευθερώθη δὲ οὗτος ὑπὸ τοῦ δεσπότου οὐ κατὰ γνώμην τοῦ κληρονόμου ἢ ἐτελεύτησεν οὗτος, ἀνεύθυνος ὁ κληρονόμος. εἰ δὲ τὸν τοῦ κληρονόμου οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, αὐτὸς δὲ ὁ κληρονόμος τοῦτον ἠλευθέρωσε, κατέχεσθαι τὸν κληρονόμον Iulianós φησιν ἐπὶ[2]) δόσει τῆς διατιμήσεως, οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἠπίστατο ἢ ἠγνόει τὸν τοιοῦτον ὑπ' ἐμοῦ καταλελεῖφθαι οἰκέτην· τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἠλευθέρωσε τὸν οἰκέτην, ἐδωρήσατο δὲ αὐτὸν ἑτέρῳ bona fide, τουτέστι μὴ πρὸς περιγραφὴν τοῦ ληγαταρίου,[3]) καὶ ὁ δεξάμενος αὐτὸν κατὰ δωρεὰν ἠλευθέρωσεν. κἀνταῦθα γὰρ ἀπαιτηθήσεται τὴν τούτου διατίμησιν ὁ κληρονόμος εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἠγνόει τὸ λεληγατεῦσθαι αὐτόν.[4]) 17. Τὴν ἰδίαν τις θεράπαιναν ἐληγάτευσε μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων, εἰπών, ὅτι »ληγατεύω Titíῳ τὴν θεράπαιναν μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων.«[5]) ἐπιζήσαντος τοῦ testátoros ἐτελεύτησεν ἡ θεράπαινα· ἐπ' αὐτῇ μὲν ἔσβεσται τὸ ληγάτον, ἐπὶ δὲ τοῖς παισὶν ἔρρωται καὶ οὐ συναναιρεῖται αὐτῇ τὸ ἐπὶ τοῖς παισὶ ληγάτον. ὁ ἐμὸς οἰκέτης λέγεται ordinários, ὁ δὲ τοῦ οἰκέτου μου οἰκέτης λέγεται uicários. ἔχων οὖν τις οἰκέτην Στῖχον λεγόμενον, ὃς εἶχε uicaríus, ἐληγάτευσε τὸν ordinárion ἐμοὶ μετὰ τῶν uicaríωn· συνέβη τὸν ordinárion τελευτῆσαι, κἀνταῦθα ἀσθενῆσαν τὸ ληγάτον ἐπὶ τῷ ordinaríῳ ἰσχύει ἐπὶ τοῖς uicaríois. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι τινὰ πρωτότυπα ἔστι δὲ καὶ τούτων παρακολουθήματα, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔρρωται τὰ πρωτότυπα ὑφίσταται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, ἀνῃρημένων δὲ ἐκείνων, καὶ ταῦτα συναποσβέννυται.[a]) οἷον ἔστι πρωτότυπόν τι[6]) ὁ οἰκέτης, παρακολούθημα δὲ αὐτοῦ[7]) τὸ pecúlion· ἐφ' ὅσον ὁ οἰκέτης ὑφέστηκε 17.

[1]) M.: cet. ἐκ τ. ζ.: antea u. ὁ δοῦλ. d. L[6]. [2]) τῇ ius. Vi. R. [3]) bona —ληγατ. de. Vi. R. [4]) ita M.: εἰ καὶ ἠγνόει τὸ ληγατευθῆναι αὐτόν. cet.: L[1]. habet ληγατεύεσθαι: L[6]. ad. κληρονόμος γὰρ ὢν ὤφειλε μὴ περὶ τούτου ἀγνοεῖν. [5]) εἰπὼν —τέκνων d. Vi. R. μετὰ τ. ἰδ. τ. d. F.: restitui ex M. L[1]. L[18]. L[6]. [6]) d. Vi. R.: τι πρωτ. L[6]. [7]) M.: Vi. R. παραχ. δέ ἐστι: L[1]. F. παραχ. δὲ τὸ πεκ. αὐτ.

a) Epi. 37, 8.

facto seu dolo heredis mei decessit. legatarius damnum sentiet. si alienus erat seruus atque a domino manumissus est, non ex uoluntate heredis, uel decessit, non tenebitur heres. sin autem heredis seruum tibi legaui, heres autem eum manumisit, teneri etiam heredem Iulianus scribit ad pretium soluendum; neque interest scierit an ignorauerit eiusmodi hominem a me fuisse legatum. idem est etiam si ego seruum non manumisi, alii autem bona fide donaui, idest non in fraudem legatarii, et qui accepit eum manumisit: tunc quoque enim eius aestimatio ab herede petietur, quam-
17. uis ignorauerit eum esse legatum. 17. Ancillam suam cum natis suis quidam legauit, his uerbis usus: *Titio ancillam cum natis suis lego.* uiuo testatore, ancilla decessit. in ea quidem extinguitur legatum, in natis autem ualet, neque cum ipsa subolis quoque perit legatum. Seruus meus ordinarius dicitur, eius autem famulus audit uicarius. cum quis seruum nomine Stichum haberet, qui uicarios haberet, mihi ordinarium cum uicariis legauit. decessit ordinarius, legatumque quod ad ordinarium extinctum, in uicariis ualebit. haec tibi primum perspecta sint. quaedam res principales sunt, quaedam accessoriae et quatenus principales subsistunt, subsistere quoque accessoriae intelleguntur; illis uero sublatis, et hae extinguuntur. ut ecce res principalis seruus est, accessoria autem peculium. seruo uero mortuo uel manumisso uel

συνίσταται καὶ τὸ pecúlion· *τοῦ δὲ οἰκέτου ἢ τελευτήσαντος ἢ ἐλευθερωθέντος ἢ ἐποιηθέντος,*[1]) *ἀποσβέννυται τὸ* pecúlion. *πῶς γὰν δύναται*[2]) pecúlion *ὑπεῖναι παρ' ἐμοί*[3]), *τοῦ πρωτοτύπου μὴ ὑφεστῶτος; πάλιν ἐστὶ πρωτότυπον ἀγρὸς, παρακολούθημα δὲ τὸ* instrúmenton *αὐτοῦ.* instrúmenton *δὲ ἀγροῦ ἐστι*[4]) *πᾶν ὅπερ συντείνει*[5]) *εἰς γέννησιν*[6]) *καὶ συλλογὴν καὶ μετακομιδὴν καὶ παραφυλακὴν τῶν καρπῶν. εἰς γέννησιν μὲν, οἷον οἱ γεωργοῦντες οἰκέται βόες ἄροτρα δίκελλα καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστιν.*[7]) *εἰς συλλογὴν δὲ, οἷον*[8]) *δρέπανα καὶ ὅσα*[9]) *τούτοις ὅμοια· εἰς μετακομιδὴν δὲ*[10]), *οἷον ἅμαξαι κόφινοι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· εἰς παραφυλακὴν, πίθοι κέραμοι φακοὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· ἐληγάτευσά σοι τὸν ἐμὸν οἰκέτην μετὰ τοῦ* pecolíu *αὐτοῦ. ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης ἠλευθέρωσα τὸν οἰκέτην ἢ ἐξεποίησα αὐτὸν ἢ συνέβη αὐτὸν τελευτῆσαι· οὐ μόνον ἐπ' αὐτῷ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ* pecolíῳ *τὸ ληγάτον ἐξασθενεῖ, τῶν γὰρ πρωτοτύπων μὴ σωζομένων, ὑφεστᾶναι οὐ δύναται*[11]) *τὰ παρακολουθήματα. τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ληγατεύσω*[12]) *τὸν ἐμὸν ἀγρὸν* instrûcton *ἤτοι μετὰ τοῦ* instruméntu·[13]) *ἐπιζήσας δὲ τοῦτον ἐκποιήσω. κἀνταῦθα γὰρ ἐπειδὴ τὸ* instrúmenton *τοῦ ἀγροῦ ἐστὶ παρακολούθημα, ἀποσβεσθήσεται τὸ ληγάτον καὶ ἐπὶ τοῦ* instruméntu.[14]) 18. *Ἐληγάτευσά σοι τὴν ἐμὴν ἀγέλην τῶν* 18.
προβάτων·[a]) *συνέβη μετὰ ταῦτα εἰς ἓν πρόβατον τὴν πᾶσαν ἀγέλην περιστῆναι· δύναται ὁ ληγατάριος τὸ περιλειφθὲν ἀπαιτεῖν πρόβατον. τὴν ἐμὴν ἀγέλην ἐληγάτευσά σοι οὖσαν προβάτων ἑκατόν. ἐπιζήσαντός μου, συνέβη ἄλλων ἐπιτεχθέντων γενέσθαι αὐτὴν*[15]) *ρ̅ν̅.*[16]) *καὶ τὰ μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐπιτικτόμενα συναριθμεῖται τῇ ἀγέλῃ καὶ πάντα λήψεται ὁ λη-*

---

1) *ἀναιρεθέντος ἢ ἐκπ. ἢ ἐλευθ. συνανῄρηται καὶ τὸ πεκ.* L 6. 2) *τὸ* add. Vi. F. R. 3) *ἐμοῦ* M. 4) *ἐστ. ἀγρ.* 5) *συντελεῖ* Vi. R. 6) *γένεσιν* Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) addidi ex M. L 1. L 18. L 6. 9) *τὰ* Vi. R. 10) d. M. 11) *—ανται* Vi. R. 12) *σοι* ad. L 1. L 18. 13) *τῶν ἐνστρουμέντων* Vi. R. 14) *τῶν —ντων* Vi. R. 15) *αὐτ. γ.* L 6. 16) *ἑκ. καὶ πεντ.* Vi. F. R.

a) Suppl. Bas. sch. p. 1.

alienato, peculium quoque extinguitur. quomodo enim consistere peculium poterit, cum seruus, quo id nititur non subsistat? et rursus res principalis fundus est, accessoria autem eius instrumentum. instrumentum uero fundi ex omnibus constat, quae fructuum quaerendorum cogendorum et conseruandorum causa sunt comparata. quaerendorum, fructuum causa sunt serui qui opus rusticum faciunt, boues aratra bidentes et cetera id genus. cogendorum fructuum causa comparata sunt falces et quae eiusmodi sunt; exportandorum causa plaustra corbes et omnia similia; conseruandorum fructuum causa dolia cupae lenticulae et quaecumque id genus. cum haec tibi perspecta sint, uide quae inde sequantur. seruum meum cum eius peculio tibi legaui; testamento condito superuiuens seruum manumisi uel alienaui uel eum mori contigit, non solum in eo, set etiam in peculio ratum non habebitur legatum; eo enim quod praecipuum est non seruato, subsistere accessorium nequit. idem est si fundum meum instructum, idest cum instrumento legauerim, superuiuens autem eum alienauerim. hic enim quoque cum instrumentum fundi accessorium sit, legatum etiam
18. in instrumento extinguetur. 18. Cum tibi gregem meum legassem, factum est postea ut ad unam ouem totus grex perueniret: poterit legatarius quae superfuerit ouem uindicare. gregem meum C ouium tibi legaui; me uiuo, aliis superuenientibus, ad CL usque oues auctus est. etiam quae post testamentum conditum natae sunt gregi connumerantur, om-

γατάριος ὥς φησι Iulianós. ἡ γὰρ ἀγέλη ἕν τι σῶμά ἐστι συνεστηκὸς ἐκ διαφόρων κεφαλῶν, ὥςπερ καὶ ἡ οἰκία ἐστὶν ἓν σῶμα 19.
συνεστηκὸς ἀπὸ συνηνωμένων λίθων ἤτοι ὅλων. 19. Ἀμέλει ἐὰν οἰκίαν σοι ληγατεύσω, μετὰ δὲ τὴν[1]) διαθήκην κίονας ἢ μάρμαρα προςθῶ ταύτῃ, λήψῃ καὶ τὰ[2]) προςτεθέντα. 20. 20.
Ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου τὸ pecúlion ἔχον πράγματα νομισμάτων δέκα·[3]) εἴτε γένηται δεκαπέντε[4]), εἴτε πέντε, ζῶντος ἐμοῦ[5]), τοῦτο σὲ ὁρᾷ τὸν ληγατάριον, εἴτε κέρδος ἐστὶν εἴτε ζημία. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.[a]) προχώρησίς ἐστι τῶν μήπω ληφθέντων ληγάτων εἰς κληρονόμους παραπομπή. ὅπερ δέ ἐστι τῷ αὐτεξουσίῳ ὁ κληρονόμος τοῦτο τῷ οἰκέτῃ ἐστὶν ὁ δεσπότης. ὅπερ γὰρ δύναμαι ἐγὼ ὁ αὐτεξούσιος πρὸ τῆς λήψεως ἐπὶ τὸν ἐμὸν παραπέμψαι κληρονόμον, τοῦτο ὁ οἰκέτης προςπορίσει τῷ δεσπότῃ, ὃ δὲ μὴ[6]) δύναται[7]) προχωρεῖν, μηδὲ εἰς κληρονόμον μετιέναι, τοῦτο δεσπόταις οὐ προςπορισθήσεται.[8]) προχωρεῖ δὲ τὰ ληγάτα ἐπειδὰν κατενεχθῇ ἐφ' ἡμᾶς. καταφορὰ δέ ἐστιν ἡ τῆς ἀγωγῆς ἅρμοσις· ἁρμόζει δὲ ἐπὶ μὲν τῶν púrων morte testatoris,[9]) ἐπὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. πάλαι μὲν[10]) γὰρ ab adita hereditate προεχώρει τὰ ληγάτα. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς ληγαταρίοις ἦν ἐπιζήμιον (οἱ γὰρ κληρονόμοι ὁρῶντές τινας τῶν ληγαταρίων ἐπικινδύνως ἐσθότε νοσοῦντας,[11]) ὑπερετίθεντο τὴν aditíona, ὥςτε αὐτοῖς μὴ ἁρμόσαι τὰ ληγάτα, μηδὲ ἐπὶ τοὺς αὐτῶν διαβῆναι κληρονόμους), διὰ τοῦτο ἤρεσεν, ὥςτε a morte testatoris γίνεσθαι τὴν προχώρησιν ἤτοι καταφορὰν, ἐπειδὴ οὗτος ὁ χρόνος οὐκ ἐν τῇ γνώμῃ ἀπόκειται[12]) τοῦ κληρονόμου. ἔστι δὲ εὑρεῖν καὶ σήμερον ληγάτα τινὰ διὰ τὴν τῶν

---

1) d. Vi. R. 2) προσθ., ταῦτα λ. τὰ πρ. Vi. R. 3) M.: cet. πρᾶγμα ι̅ ν̅ν̅⁰. 4) Ita M. L[1]. (ι̅ε̅ L[2]. L[6].: hinc rursus incipit L[2].): cet. πεντεκαίδεκα. 5) μου F. 6) οὔτε M. 7) —μαι M. 8) hinc incipit Codex Vaticanus. 9) —ρος V.: ἤγουν ἀπὸ θανάτου τοῦ διατιθεμένου V. μετὰ θ. τοῦ διαθ. Vi. R. 10) d. V. 11) τῶν ληγ. ἐσθότε τινὰς ἐπικ. νοσ. V. 12) ὑπόκ. V. L[6].

a) Schol. ad. Epi. 37, 63.

nesque legatarius accipiet, ut Iulianus scribit. grex enim
unum corpus quodammodo efficit ex distantibus constans ca-
pitibus, sicuti et aedium unum est corpus ex cohaerentibus
19. lapidibus aliaque materia constans. 19. Itaque si aedes tibi
legauero, postque testamentum conditum columnas uel mar-
20. mora iisdem addidero, adiecta quoque accipies. 20. Serui
mei peculium tibi legaui, in quo aurei X erant; deinde XV
uel V aureorum factum est, me uiuo. id te legatarium
spectat, siue lucrum siue damnum. Haec in primis perspecta
habeas. cessio est legatorum nondum perceptorum ad he-
redes transmissio. quod autem patrifamilias heres est, id
seruo est dominus. quod enim ego paterfamilias ante per-
ceptionem heredi meo transmittere possum, id seruus domino
quaerit. quod autem cedere nequit neque ad heredes trans-
mitti, id dominis non quaeritur. cedunt uero legata, cum ad
nos deferuntur. delatio tunc fit, cum actio competere inci-
pit: competit autem actio in puris legatis a morte testatoris,
in condicionalibus uero a condicionis euentu. olim quidem
ab adita hereditate cedebant legata; set cum legatariis id de-
trimento erat (cum enim heredes legatarios uiderent graui
forte morbo conreptos, aditionem differebant, ut neque eis le-
gata deberentur, neque ad eorum transmitterentur heredes),
ideo placuit ut a morte testatoris cessio seu delatio incipe-
ret. hoc enim tempus non in heredis arbitrio positum est.
inueniuntur tamen hodie quoque legata quaedam, quae pro-

κανόνων περίστασιν ab adita[1]) hereditate *κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔχοντα*[2]) *τὴν προχώρησιν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Στίχου τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου*[3]) *ἐληγάτευσα τὸ* pecúlion. *μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ τῆς* aditíonos *Στῖχος ὁ εἰρημένος προςεκτήσατό τινα. ἆρα ταῦτα τίνι ἔσται*[4]) *κέρδος; πότερον μενεῖ*[5]) *παρὰ τῷ*[6]) *κληρονόμῳ ἢ δοθήσεται τῷ ληγαταρίῳ; καί φησιν* Iulianòs[7]) *εἰ μὲν αὐτῷ τῷ Στίχῳ ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθερωθέντι*[8]) *ἐληγατεύθη τὸ οἰκεῖον* pecúlion, *ἅπαν ὅπερ πρὸ τῆς* aditíonos *προςεκτήσατο*[9]) *τοῦ κληρονόμου αὐτῷ τῷ δούλῳ ἐλευθερωθέντι*[10]) *δοθήσεται. διὰ ποῖον λογισμὸν ἐροῦμεν. ἐπειδὴ τοῦ τοιούτου ληγάτου ἡ ἡμέρα μετὰ τὴν* aditíona *τοῦ κληρονόμου*[11]) *προχωρεῖ, καίτοι εἰ* a morte testatoris *προεχώρει τὸ ληγάτον, ἥρμοζεν ἂν τῷ κληρονόμῳ. τῆς γοῦν*[12]) *ἀλλοιότητος τίς ἡ αἰτία; οἶδας ὅτι προχώρησίς ἐστι τῶν μήπω κτηθέντων*[13]) *ληγάτων ἡ εἰς κληρονόμους παραπομπή. οὗτος οὖν ὁ Στῖχος τὸ ληγατευθὲν αὐτῷ* pecúlion *ἐπὶ τίνα μεταφέρειν ἤμελλε πρὸ τῆς* aditíonos; *ἐπὶ τὸν κληρονόμον οὐκ ἠδύνατο, οἰκέτης γὰρ κληρονόμον ἔχειν οὐ δύναται, ἀλλὰ προςπορίσει τῷ δεσπότῃ. καὶ τίς τούτου δεσπότης πρὸ* aditíonos; *εἰκότως οὖν ἀπροχώρητον μενεῖ τὸ ληγάτον· μετὰ δὲ τὴν*[14]) aditíona, *ἐπειδὴ γέγονεν ἐλεύθερος καὶ κληρονόμον ἔχειν δύναται, εἰκότως καὶ προχώρησιν ἔχει τὸ ληγάτον. ἰδοῦ τοίνυν θέμα, ὃ κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν ἔχει σήμερον* ab adita hereditate *τὴν προχώρησιν. εἰκότως οὖν ἐπειδὴ πρὸ τῆς προχωρήσεως ηὐξήθη τὸ ληγάτον, πάντα καὶ*[15]) *τὰ προςκτηθέντα ἐπὶ τὸν Στῖχον τὸν ληγατάριον*[16]) *παραγίνεται. εἰ δὲ ἐξωτικῷ τινι τὸ Στίχου τοῦ οἰκέτου* pecúlion[17]) *ἐληγάτευσα, τὰ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ*[18]) aditíonos *προςπορι-*

---

1) adibita M. 2) *ἔχ. κ. τ. α.* V.: *τὴν πρ. κ. τ. α.* L6. 3) *Στίχῳ τῷ ἐμῷ —τῃ* V. F. 4) *τὸ* ad. V. 5) *μένει* F. *δοθήσεται κλ.* V. 6) d. L1. 7) d. M. 8) *ἐλ. ἐν τῇ δ.* Vi. R. 9) *ἐκτ.* V. Vi. R. 10) *τ. δ. ἐλ.* omittunt edit.: restitui ex M. L1. L2. V. L6. 11) d. V. 12) *ἤγουν* M. 13) *ληφθέντων* V. L6. 14) d. M. 15) *καὶ πάντα* cj. R. 16) M. V. L6.: *τὸν Στ. λ.* L1. F.: *Στ. τὸν λ.* Vi. R. 17) d. V. 18) *μετὰ τ. ε. τ. τὰ πρὸ* V. L1. F.

pter iuris regulas ab adita hereditate more uetere cedunt. cum haec tibi perspecta habeas, uide quid inde sequatur. Stichi serui mei peculium legaui, qui post mortem meam, ante uero aditionem quaedam sibi quaesiuit. utri haec lucro erunt? utrum heredi an legatario? et placuit Iuliano si ipsi Sticho in testamento manumisso fuerit peculium legatum, quidquid ante heredis quaesierit aditionem, seruo ipsi manumisso cedere. qua autem ratione dicemus. eiusmodi enim legati dies ab heredis aditione cedit; nam si a morte testatoris cederet, heredi deberetur. differentiae autem quaenam est causa? cessionem esse legatorum nondum perceptorum ad heredes transmissionem probe nosti. hic autem Stichus legatum sibi peculium ante aditionem cuinam transmittere poterat? ad heredem nequaquam; seruus enim heredem habere nequit, set domino quaerit. et quis ante aditionem eius est dominus? merito igitur non cedit legatum. post autem aditionem cum liber sit factus heredemque habere potuerit, cedere posse legatum palam est. en igitur casum, in quo hodie quoque ex uetere iure cedit ab adita hereditate legatum. iure itaque cum ante cessionem creuerit legatum, lucrum omne ad Stichum legatarium transibit. sin autem extraneo cuidam Stichi peculium legauerim, quae post mortem mea addita fuerint apud heredem manebunt. eiusmodi enim

σθέντα μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ. τὸ γὰρ τοιοῦτον ληγάτον a morte testatoris προχωρεῖ. ταῦτα δὲ λέγω ὅτι τὰ κτηθέντα μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν οὐ δίδοται τῷ ληγαταρίῳ, εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐπιγενόμενα ἐκ πρωτοτύπων πραγμάτων ὄντων ἐν τῷ peculίῳ προςγέγονεν. οἷον θεράπαινα ἦν ἐν τῷ peculίῳ καὶ τέτοκεν· ἀγρὸς καὶ γεγόνασιν ἐντεῦθεν[1]) καρποί. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι ἐλευθερουμένῳ τῷ οἰκέτῃ ἐν διαθήκῃ οὐχ ἕπεται[2]) τὸ pecúlion. εἰ δὲ inter uiuos[3]) αὐτὸν ἐλευθερώσω, λήψεται τὸ pecúlion ὁ ἐλευθερωθείς, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ademptεύσω αὐτό. τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντονῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. ὁ δὲ ἐμὸς οἰκέτης ἔχει ἐν peculίῳ οὐ μόνον ὅσα κτᾶται ἐξ οἱαςδήποτε αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἐάν τι δαπανήσῃ περὶ[4]) ἐμὲ τὸν δεσπότην, τοῦτο αὔξει τὸ pecúlion. οἷον εἶχέ τις α νν⁰[5]) pecúlion, ἐχρεώστουν δὲ αὐτῷ[6]) ἑκατὸν νομίσματα, ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας. ἔσται τὸ pecúlion αὐτοῦ[7]) χιλίων καὶ ἑκατὸν νομισμάτων. εἰ τοίνυν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ, ληγατεύσω δὲ αὐτῷ τὸ pecúlion[8]), ὅτε[9]) μὲν λαμβάνει τὰ χίλια νομίσματα συνωμολόγηται· ἄρα δὲ καὶ τὰ ἑκατόν, ἅπερ ἔτυχε δαπανήσας περὶ ἐμέ[10]); οἱ αὐτοὶ βασιλεῖς ἀντέγραψαν μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀπαίτησιν, τὰ γὰρ ἐν προχείρῳ ὄντα ἔδοξα ληγατεύειν αὐτῷ, οὐ μὴν ἅπερ ἐδαπάνησε περὶ τοὺς ἐμοὺς λογισμούς. ἐὰν δὲ τὸν διοικητὴν τῆς ἐμῆς οὐσίας[11]) ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ ὑπὸ αἵρεσιν τὴν ἐὰν παράσχῃ λογισμοὺς τῆς ἰδίας[12]) διοικήσεως, ληγατεύειν αὐτῷ δοκῶ τὸ pecúlion καὶ λέγειν (ὡς τοῖς αὐτοῖς ἤρεσε βασιλεῦσιν) ἐκ τοῦ δοκοῦντος αὐτῷ ληγατεύεσθαι[13]) peculíu δεῖν αὐτὸν τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. πόθεν γὰρ[14]) οἰκέτης ὢν ἤμελλεν ἀποπληροῦν τὰ ἐποφειλόμενα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ peculíu, ἐξ οὗ ἤμελλε καταβάλλειν εἰ καὶ ζῶν ὁ δεσπότης ἀπῄτει αὐτὸν

---

1) —ταῦθα Vi. R. 2) αὐτῷ ad. V. L6. 3) uiuios M.: ἰντερβίβως L6. 4) πρὸς V. 5) χίλια ν—α M. 6) καὶ ad. M. V. L6. 7) addidi ex M. L1. V. L6. 8) αὐτοῦ χιλίων ἑκατὸν νν⁰ ad. L1. 9) d. M. 10) π. ε. δ. Vi. F. R. ἐμοῦ M. 11) οἰκίας V. m. 1 a. 12) οἰκείας V. Vi. R. 13) ληγατ. αὐτ. L1. L2. Vi. R. 14) d. G.

legatum a morte testatoris cedit. quod autem diximus res post testatoris mortem quaesitas legatario non deberi ita uerum est nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium. ut ecce ancilla in peculio erat, quae peperit: fundus, qui fructus tulit. admonendus es praeterea seruum testamento manumissum peculium non sequi. quod si inter uiuos eum manumisero, peculium manumissus accipiet, nisi id specialiter ademerim. idque diui Seuerus et Antoninus rescripserunt. seruus autem meus non tantum ea in peculio habet, quae ex quacumque causa fuerit adeptus, set si quid pro me domino suo expenderit, id quoque peculium augebit. ut ecce M. aureorum quidam peculium cum habeat, si ei C. aureos debeam, quos ille pro me expenderit, peculium erit MC aureorum. si igitur eiusmodi seruum testamento manumisero, eique peculium legauero, eidem M aureos debitum iri non ambigitur; nunc C quoque, quos ille propter me expendit? et iidem diui principes rescripserunt hos illi non competere, quae enim praesto essent eidem legasse uideor, non quae in rationes meas expendisset. sin autem bonorum meorum dispensatorem testamento manumisero ea condicione, ut administrationis suae rationes redderet, ei peculium legasse uideor, (ut iisdem principibus placuit) ut ex peculio, quod ei legatum intellegitur, residua solueret. unde enim seruus quae debuerit soluere posset nisi ex peculio? nam ex eo soluturus fuisset etiam si

τὰ λοιπασθέντα;. 21. Οὐ μόνον σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ ἀσώματα 21.
πράγματα δυνάμεθα ληγατεύειν. διὸ ἐάν τις ἐποφείλει μοι[1])
νομίσματα ρ̄, δύναμαι τὴν κατὰ τούτου ἀγωγὴν ἑτέρῳ ληγατεύειν. ἀναγκάζεται δὲ ὁ κληρονόμος ταύτην ἐκχωρεῖν[2]) τῷ ληγαταρίῳ. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ ἀπαιτήσω τὸ χρέος, ἀποσβέννυται τὸ ληγάτον. ἰδοῦ τοίνυν ἐνταῦθα ἀσώματόν ἐστι τὸ καταλειφθέν, ἐληγατεύθη γὰρ ἀγωγή. ἔρρωται τὸ ληγάτον τὸ οὕτω καταλειφθέν· »καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε τὴν τοῦδε οἰκίαν ἀνανεῶσαι« ἤγουν »Τίτιον ἐλευθερῶσαι τῶν χρεῶν οἷς ἐνέχεται.« 22. Γενικῶς τις ἐληγά- 22.
τευσεν οἰκέτην ἢ ἕτερον οἱονδήποτε[3]) πρᾶγμα εἰπών· »δίδωμι καὶ ληγατεύω τῷδε οἰκέτην«, ἢ »δίδωμι καὶ ληγατεύω τῷδε ἵππον.« ζητῶμεν τίνι δίδοται ἡ ἐπιλογὴ πότερον τῷ κληρονόμῳ, ὥςτε καταβάλλειν ὃν βούλεται ἢ τῷ ληγαταρίῳ, ὥςτε λαβεῖν τὸν αὐτῷ ἀρέσκοντα. καὶ λέγομεν τὸν ληγατάριον ἔχειν τὴν ἐπιλογὴν, εἰ μὴ ἰδικῶς τὸ ἐναντίον εἶπεν ὁ testátωr. 23. Τὸ τῆς optíonos[4]) ληγάτον, τουτέστιν ἔνθα 23.
ὁ τελευτήσας ἐκ τῶν ἰδίων οἰκετῶν ἢ ἐκ τῆς ἰδίας ἐσθῆτος ἢ[5]) βιβλίων τὸν ληγατάριον ἐκέλευσεν ἐπιλέξασθαι αἵρεσιν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. ὅθεν εἰ μὴ ὁ ληγατάριος αὐτὸς ἐπιλέξηται[6]) ζῶν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπιλογῆς τελευτήσῃ[7]), οὐ διαβαίνει τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κληρονόμον διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· »αἱρετικὸν ληγάτον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου ἐπὶ κληρονόμον[8]) οὐ μετέρχεται.« optíωn δέ ἐστιν[9]), ἡνίκα οὕτως εἶπεν ὁ testátωr· optato Titius ex mea familia unum seruum[10]). ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιὸν, διάταξις δὲ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως καὶ[11]) τοῦτο μετήγαγεν ἐπὶ τὸ κάλλιον· δέδωκε γὰρ παρρησίαν καὶ τῷ κληρονόμῳ τοῦ λη-

1) d. G. 2) scripsi ex M. L^1. L^2. L^6.: cet. ἐγχ. 3) d. Vi. R. 4) M.: ΟΒΤΊΟΝΟΒ L^1.: ὀρτίονος V. L^2. L^6. Epi.: ὀπτίωνος edit.: ἤγουν τῆς ἐπιλογῆς ad. Vi. R. 5) τῶν ad. V.: ἤτοι β. L^6. 6) ἐπ. αὐτ. V. 7) —ήσας V. ἐτελεύτησεν Vi. R. 8) —ους V. L^6. Vi. R. 9) ἤτοι ἐπιλογὴ add. V. L^6. Vi. F. R.: deleui cum M. L^1. L^2. 10) dedi ex M.: ex tota mea f. L^1. F. de mea f. Vi. R. [ἤτοι L^6. Vi. R.] ἐπιλεξάσθω [τίτιος V.] ἐκ τῆς ἐμῆς φαμιλίας ἕνα δοῦλον V. L^6. Vi. R. 11) d. Vi. R.

21. ab eo uiuus dominus residua petiisset. 21. Nec tantum cor-
porales, set et incorporales res legari possunt. quare si quis
mihi aureos C debet, possum actionem, quae mihi aduersus
eum competit, alii legare. cogitur autem heres hanc legata-
rio praestare. sin autem testamento superuiuens debitum
petiero, legatum extinguitur. hoc igitur casu incorporalis res
relinquitur: actio enim legata est. ualet legatum hoc modo
relictum: »damnas esto heres illius aedes reficere«
uel »Titium aere alieno liberare, quo tenetur.«
22. 22. Si quis generaliter seruum uel quamlibet aliam rem le-
gauerit his uerbis: »huic hominem do lego« uel »huic
equum do lego,« queritur utri detur electio; utrum heredi
ut quem uelit soluat, an legatario ut, qui sibi placeat acci-
piat. et magis est ut legatarius electionem habeat, nisi aliud
23. specialiter dixerit testator. 23. Optionis legatum idest cum
defunctus legatarium iusserit ex sua familia, uel ex sua ueste,
uel libris optare, condicionem in semetipso habet. quare si le-
gatarius uiuens non optauerit, set ante optionem mortuus sit,
legatum ad eius heredem non transmittitur propter iuris re-
gulam, quae ait legatum sub condicione relictum si legatarius
ante condicionis euentu moriatur, ad heredem non transmitti.
optio autem tunc fit, cum testator dicit: »optato Titius
ex tota mea familia unum seruum.« set haec quidem
olim; sanctissimi uero principis nostri constitutio id quoque
in meliorem statum reformauit. dedit enim heredi quoque

γαταρίου τὸν οἰκέτην ἐπιλέγεσθαι, οἷον[1]) *ὁ ληγατάριος οὐκ ἐπελέξατο περιών· ἐπιμελέστατα δὲ τοῦτο τρακταΐσας κἀκεῖνο τῇ οἰκείᾳ*[2]) *προστέθεικε*[3]) *διατάξει. ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν δύο τισὶν ἢ καὶ πλείοσιν*[4]) optíonos *καταλειφθείσης, εἰ συνέβη μὴ ὁμονοεῖν αὐτοὺς περὶ τὴν ἐπιλογήν, ἀλλ' ὁ μὲν Στῖχον, ὁ δὲ Πάμφιλον ἐπελέγετο*[5]), *κατὰ μέν τινας τῶν νομικῶν ἡσύχαζε τέως ἡ τοῦ ληγάτου ἀπαίτησις, ἕως οὗ ὡμονόησαν, κατὰ τινας δὲ*[6]) *ἀπεσβέννυτο τῇ διχονοίᾳ, ἐκέλευσεν ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει, εἴτε ἑνὸς ληγαταρίου πολλοὶ ἦσαν κληρονόμοι, οἵτε*[7]) *περὶ τὴν ἐπιλογὴν οὐχ ὁμοφρονοῦσιν,*[8]) *εἴτε πολλοὶ ληγατάριοι ὄντες οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιλέγονται οἰκέτην καὶ οὐχ ὁμοφρονοῦσι, μὴ ἀπόλλυσθαι τὸ ληγάτον (εἰ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν οὐκ ἐδόκει τοῦτο ἐναντιουμένοις τῷ καλῶς ἔχοντι), ἀλλὰ τὴν τοιαύτην* optíona *ἤτοι* electíona[9]) *τύχῃ ἐπιτρέπειν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένειν κρίσιν, κλήρου γὰρ*[10]) *γενομένου, ᾧ τοῦτο παρέσχεν ὁ κλῆρος, ἐκεῖνον ἔχειν τὴν* optíona *ἤτοι* electíona[11]), *καὶ τοὺς ἄλλους συλληγαταρίους ἢ συγκληρονόμους ἕπεσθαι τούτῳ*[12]) *κἀκεῖνο λαμβάνειν, ὃ*[13]) *ἐπελέξατο ὁ ὑπὸ τοῦ*[14]) *κλήρου*[15]) *τιμηθείς.* 24. *Ἐκείνοις*[16]) *ληγατεύειν μόνοις δυνάμεθα, μεθ' ὧν* 24. *ἔχομεν* testamentifactíona. 25. Incértois *προσώποις οὔτε* 25. *ληγάτα οὔτε* fideicómmissa *καταλιμπάνειν ἔξεστιν. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ παγανῶν τοῦτο κρατεῖ, ἀλλ' οὐδὲ στρατιώταις ἐπιτέτραπται, ὡς ἀντέγραψεν* Adrianòs *ὁ θειότατος·* íncerton *δὲ πρόσωπόν ἐστιν, ὅπερ ἀδήλῳ κρίσει ὁ* testátωr *ἑαυτῷ ὑπέθετο,*[17]) *περὶ οὗ ἐρωτώμενος*[18]) *οὐδὲν σαφὲς εἰπεῖν δύναται. οἷον, ἐάν τις οὕτως εἴπῃ »ὅςτιςδήποτε τῷ ἐμῷ τὴν ἰδίαν*[19]) *θυγατέρα υἱῷ*[20]) *πρὸς γάμον κατεγγυήσῃ*[21]) *λαμβανέτω*

---

1) *ὃν* Vi. R. 2) *ἰδίᾳ* V. 3) *διέθετο* V. 4) *—ωνος* V. 5) M.: *ὁ μὲν Στ. ἐπ. ὁ δὲ Π.* cet. *ἐπιλέγεται* Vi. R. 6) *δέ τ.* Vi. R. 7) *εἴτε* Vi. F 1.: *εἶτα* L 6. 8) M.: cet. *—φωνοῦσιν*, V.: *—φώνουν*. 9) elegatíona M. lectíona L 1. 10) *ἤτοι λοχμοῦ* V. L 6. Vi. R. 11) eligitíona M. electíona L 1.: d. L 6. 12) *τοῖς ἄλλοις συλληγ. ἢ συγκλ. ἕπεσθαι τοῦτο* M. V.: *ἅπτεσθαι* L 6. 13) *κἀκεῖνον, ὃν* V. Vi. R. 14) d. Vi. R. 15) *κληρονόμου* L 1. 16) *δὲ* ad. Vi. R. 17) *ὑπερέθ.* M. 18) *αἰτώμενος* V. 19) *ἐμὴν* V. 20) M. cet.: *τῷ ἐμ. υἱ. τ. ι. θ.* 21) *—σηται* V.

legatarii hominem eligendi licentiam, quem legatarius uiuens non optauerit. diligentissime autem cum haec tractaret illud quoque suae adiecit constitutioni. cum olim duobus quibusdam uel pluribus optione relicta, si de optione non consentirent, set unus Stichum, Pamphilum alter eligeret, ex quorundam prudentium sententia eousque legati petitio cessaret, donec conuenirent, ex aliorum autem propter controuersiam extingueretur, in eadem constitutione iussit siue legatario plures extiterint heredes, qui de electione dissentiant, siue plures extiterint legatarii qui de homine eligendo inter sese non conueniant, legatum quidem non peremi, licet plerumque prudentium alia fuerit sententia aequitati contraria; set eiusmodi optionem siue electionem fortunae committi indeque id esse dirimendum. sorte enim iacta, cui id sors dederit, optionem siue electionem habebit; idque ceteros legatarios siue heredes sequitur id accipientes quod is elegerit, cui sors fauerit.
24. 24. Illis tantum legare possumus, cum quibus testamenti-
25. factionem habemus. 25. Incertis personis neque legata neque fideicommissa relinquere licet. neque tantum id in paganorum testamentis optinet, set neque militibus conceditur, uti diuus Hadrianus rescripsit. Incerta autem persona est, quam incerta opinione animo suo testator subiecit, de qua interrogatus nihil certi afferre posset. ueluti si quis ita dicat: quicumque filio meo filiam suam in matrimonium collocauerit a meo herede illum fundum accipiat. uel ita: eis qui primi post mortem meam

*παρὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τόνδε τὸν ἀγρόν.« ἢ
οὕτως· »τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν χειρο-
τονουμένοις ὑπάτοις διδότω ὁ ἐμὸς κληρονόμος ἑκα-
τὸν*[1]) *νομίσματα.«* íncerton *κἀνταῦθα τὸ πρόσωπον· ἄδη-
λος γάρ ἐστι τίς μελλει*[2]) *τὴν ἰδίαν θυγατέρα διδόναι πρὸς γά-
μον τῷ παιδὶ τοῦ* testátoros, *ἢ τίς μέλλει* designateúe*σθαι*[3])
μετὰ τὴν διαθήκην ὕπατος. ἐρωτώμενος γὰρ ὁ testátωr *περὶ
αὐτοῦ οὐκ ἂν εἴποι*[4]) *τι σαφές. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ θέματα
δυνατὸν ἐπινοῆσαι. καὶ ἐλευθερία δὲ* incértῳ *προσώπῳ κατα-
λιμπανομένη ἄχρηστός ἐστιν· ἤρεσε γὰρ ὀνομαστὶ τοὺς οἰκέτας
ἐν διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι. ὑπὸ δὲ* cértan demonstratíona[4])
incértῳ *προσώπῳ ἰσχυρῶς ληγατεύομεν.*[5]) *οἷον ἐὰν εἴπω· »ἐκ
τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν ἐάν τις τὴν ἐμὴν θυγα-
τέρα λάβῃ πρὸς γάμον, λαμβανέτω παρὰ τοῦ ἐμοῦ
κληρονόμου τόδε τὸ πρᾶγμα.« ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν
πρόσωπον ἄδηλον, ἡ δὲ* demonstratíωn, *τουτέστιν ἡ ὁμάς, δήλη·
εἶπον γὰρ »τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν,« οὗτος δὲ ὁ
ἀριθμός δῆλός ἐστιν.* incértῳ *προσώπῳ κατέλιπον ληγάτον,
δῆλον ὅτι ἀνυπόστατον τὸ καταλειφθέν. εἰ δὲ κατὰ πλάνην ὁ
κληρονόμος τοῦτο καταβάλῃ*[6]), *οὐ δυνήσεται* repetiteúein. *τοῦτο
γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσιν.* 26. *Ὁ ἀλλότριος* po- 26.
stûmos *ἔοικε τοῖς* incértois *προσώποις, διὸ ἀχρήστως αὐτῷ*[7])
ληγατεύομεν. ἔστι δὲ[8]) *ἀλλότριος* postûmos *ἐκεῖνος, ὃς τεχθεὶς*
sûos *οὐ γίνεται*[9]) *κληρονόμος· διὸ ὁ*[10]) *ἐκ τοῦ* emancipátu *μου
παιδὸς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς ἔκγονος* extráneos *ἔσται*[11]) *μου*
postûmos. 27. *Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα κατὰ τὸ παλαιόν, διά-* 27.
ταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐν τῷ αὐτοῦ códici *κειμένη
ἅπαν τοῦτο τὸ*[12]) incértωn *παραδόξως διώρθωσεν οὐ μόνον ἐν
κληρονομίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ληγάτοις καὶ ἐν* fideicommíssois. *σα-*

---

1) *δέκα* Vi. R. 2) M.: cet. *ἄδηλον κ. τ. λ. ἀδ. γάρ τις τὴν ἰ. θ. μέλ.* V. L6. 3) *ἤτοι ἀποδείκνυσθαι* ad. V. L6. Vi. R. 4) *—κῃ* Vi. R. 5) certam demonstrationem F. 6) *—άλλει* M. *ἔβαλεν* Vi. R. 7) *—τοῖς* Vi. R. 8) *ὁ* ommisicum M. 9) *οὐκ ἐγίνετο* V. 10) d. M. 11) *ἐστί* L6. 12) *τῶν* ad. V. L1. L2. Vi. R.

consules designati erunt, det heres meus aureos C. incerta hic persona est; non enim liquet quis filiam suam in matrimonium testatoris filio collocaturus sit, nec quis post testamentum consul designatus erit: de eo enim testator interrogatus nihil certi afferre posset. et plures alias eiusmodi species excogitare licet. set libertas quoque incertae personae relicta inutilis est, placuit enim nominatim seruos in testamento esse manumittendos. sub certa demonstratione incertae personae ualide legare possum. ueluti si dicam: *qui ex cognatis meis, qui nunc sunt, filiam meam uxorem duxerit, a meo herede illam rem accipiat.* hic enim persona est incerta; demonstratio autem, idest uniuersitas certa est. dixi enim: *ex cognatis meis, qui nunc sunt*: qui numerus certus est. Si incertae personae legatum reliquero, procul dubio inutiliter relictum est. sin autem per errorem heres id soluerit, repetere non poterit. id enim di-
26. ualibus constitutionibus cauetur. 26. Alienus postumus incertis personis comparatur, et ideo inutiliter ei legamus. ille autem alienus postumus uocatur, qui natus suus heres non est futurus. quare nepos ex emancipato filio meo conceptus
27. atque natus extraneus postumus mihi fiet. 27. Set haec quidem olim; constitutio autem principis nostri in ipsius codice posita totum ius de incertis personis mire emendauit non solum in hereditatibus, set in legatis quoque et fideicommissis.

φέστατα δὲ ἡ εἰρημένη διάταξις ἀναγνωσθεῖσα δείκνυσιν ἑαυτήν. ἐπίτροπος δὲ incertos δίδοσθαι οὐδὲ ἐκ τῆς προειρημένης δυνήσεται διατάξεως, ὀφείλει γὰρ εἶναι πρόδηλος· δεῖ γὰρ τὸν διατιθέμενον σαφῶς τοῖς οἰκείοις παισὶ καταλιμπάνειν ἐπίτροπον. ἄχρηστος τοίνυν[1]) ἡ δόσις τοῦ ἐπιτρόπου[2]), ἐὰν[3]) ὁ testátωr εἴπῃ,[a]) »ἔστω ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδὸς ὁ πρῶτος ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν ἐμὴν κηδείαν.« 28. Ὁ 28.
ἀλλότριος postûmos κληρονόμος γράφεσθαι ἠδύνατο καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀκωλύτως γραφήσεται, εἰ μὴ ἄρα συμβῇ αὐτὸν ἐκείνης ἐν γαστρὶ τῆς γυναικὸς εἶναι, ἣν ἐννόμως γαμετὴν ἔχειν οὐ δύναμαι. 29. Πρὸς δήλωσιν τῶν ὑποκειμένων προσώπων πολλὰς 29.
ἐπενόησαν οἱ παλαιοὶ προσηγορίας. ἔστι γὰρ »nomen« τουτέστι τὸ κύριον[4]) ὄνομα, οἷον »Τίτιος«, »cognomen« τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ ἢ ἀπὸ ψόγου ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται· ἀπὸ ψόγου μὲν οἷον »Súperbos«[5]), ἐξ ἐπαίνου δὲ οἷον »Pîos«.[6]) ἐστὶ καὶ »praenomen,«[7]) τουτέστιν ὁ χρηματισμός· οὗτος δὲ λαμβάνεται ἢ ἀπὸ προγόνων ἢ ἀπὸ εὐεργετῶν. ἀπὸ προγόνων μὲν, οἷον ἐάν τις καλέσῃ »Αἰακίδην«[8]) τὸν Ἀχιλλέα, ἀπὸ εὐεργετῶν, ὥςπερ ὁρῶμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν προτάττοντας τῆς ἰδίας προσηγορίας τὰ ὀνόματα ἐκείνων, δι' ὧν γεγόνασιν, οἷον »Στρατήγιον« ἢ »Κωνσταντῖνον.«[9]) εἰ τοίνυν ληγατεύων τις ἐπλανήθη περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ληγαταρίου, καὶ δέον εἰπεῖν Τίτιον εἶπε Seîon, καὶ ἐπλανήθη περὶ τὶ »nomen«, ἢ περὶ τὸ »cognomen«,[10]) δέον γὰρ εἰπεῖν »Superbos« εἶπε »Pîos« ἢ περὶ τὸν χρηματισμὸν, δέον γὰρ εἰπεῖν »Στρατήγιος« εἶπε »Prîmos«, ζητῶμεν εἰ τὸ ληγάτον ἐστὶν ἄχρηστον. καὶ λέγομεν, εἰ ὡμολόγηται περὶ τίνος ἐνεθυμήθη, οὐδὲν ἧττον ἔρρωται τὸ ληγάτον. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ κληρονόμων φυλάττεται. εἰ γὰρ γράφων τινὰ κληρονόμον, πλανηθῶ περὶ

---

1) ἔσται deleui cum M. 2) τῶν ἐ—ων V. L^{6}. 3) ὅταν V. L^{6}. 4) τοῦ κυρίου M. 5) ἤγουν ὑπερήφανος V. L^{6}. Vi. R. 6) ἤτοι εὐσεβής ad. V. L^{6}. Vi. R. 7) pronomen M. L^{1}. προν. L^{2}. L^{18}. 8) αἰακὸν M. L^{18}. L^{6}. αἰκὼν L^{2}.: ἑακὸν καλέσῃ V. 9) —τιον V. 10) χρηματισμὸν V. M. uoc. περὶ d. F.

a) Cf. Gai. 2, 231. Rendic. Ist. Lomb. XVI 582.

quae omnia eadem constitutio, si quis legat, euidenter ostendit. tutor uero incertus dari neque ex praefata constitutione potest; debet enim certus esse, cum oporteat testatorem liberis suis tutorem certo iudicio dare. inutilis igitur datio erit, si testator dixerit: qui primum ad meum funus ue-
28. nerit liberorum meorum tutor esto. 28. Postumus alienus heres scribi et olim poterat, et nunc procul dubio scribitur, nisi forte in eius mulieris utero sit, quam uxorem
29. habere iure non permittitur. 29. Ad personas significandas complures appellationes ueteres excogitauerunt. est enim nomen, ueluti »Titius«: cognomen, quod uituperationis uel laudis gratia tribuitur, uituperationis gratia ueluti »Superbus«; laudis ueluti »Pius«. est quoque praenomen, quod a maioribus uel a benefactoribus sumitur; a maioribus ueluti si quis »Aeacidem« Achillem uocet; a benefactoribus, sicuti prouinciarum rectorum mos est, qui suo nomini illud quoque eorum praemittere solent, per quos creati sunt, ueluti »Strategium« siue »Constantinum,« Si igitur quis legatum relinquens in nomine legatarii errauerit et cum »Titium« dicere oporteret, dixerit »Seium«, uel in nomine errauerit, uel in cognomine, ueluti pro »Superbo« dixerit »Pium«, uel in praenomine, et pro »Strategio« »Primum« dixerit, quaeritur an legatum inutile sit. et magis est ut si constet de quo testator cogitauerit, nihilominus legatum ualeat. idem etiam in heredibus obseruatur. si enim aliquem heredem instituens in aliquo eorum, quae proposuimus, errauerim, non

ἕν τι τῶν εἰρημένων, ἡ ἔνστασις ἐντεῦθεν οὐκ ἀκυροῦται καὶ εἰκότως. τὰ γὰρ ὀνόματα δηλώσεως ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων[1]) ἐπινενόηται· εἰ δὲ δυνατὸν ἐξ ἑτέρου οἱουδήποτε τρόπου τὸ ὑποκείμενον καταληφθῆναι πρόσωπον, οὐδεμία ἔσται διαφορὰ οὐδὲ βλάβη ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄνομα πλάνης. 30. Ἔοικε τούτῳ 30. τῷ λόγῳ ἐκεῖνος ὁ κανὼν ὁ λέγων »falsa demonstratio legatum non peremit.«[2]) ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι ὅτι παρέπεται τοῖς ληγάτοις πότε μὲν demonstratíωn πότε δὲ caûsa. demonstratíωn δέ ἐστι δήλωσις πράγματος, ὃ ληγατεύεται· οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως εἰπών· »Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τὸν οἰκογενῆ ληγατεύω Τιτίῳ.« χρήσιμον τὸ ληγάτον, εἰ καὶ[3]) ὁ Στῖχος οὐκ ἦν οἰκογενής, ἀλλ' ἐξ ἀγορασίας αὐτὸν ἔσχεν[4])· ἢ καὶ οὕτως εἶπε· »Στῖχον τὸν οἰκέτην ὃν ἀπὸ Seíu ἠγόρασα ληγατεύω Τιτίῳ«, ἔτυχον δὲ[5]) αὐτὸν ἀγοράσας ἀπὸ Prímu, χρήσιμον καὶ οὕτως τὸ ληγάτον διὰ τὸν εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα falsa demonstratio legatum non peremit. 31. Καὶ πλαστὴ δὲ αἰτία ἐγκειμένη ληγάτῳ οὐκ ἀκυ- 31. ροῖ τὸ ληγάτον. caûsa δέ ἐστι δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ληγατεύεται, οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως· »δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἐπειδὴ ἀπόντος μου τὰ ἐμὰ διῴκησε πράγματα·« ἢ οὕτως· »οἰκέτην ληγατεύω Τιτίῳ, ἐπειδὴ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἐγκλήματος ἠλευθερώθην.« εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ διῴκησε τὰ ἐμὰ πράγματα[6]) Τίτιος οὐδὲ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἠλευθερώθην κινδύνου,[7]) ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· »falsa causa legatum non peremit.« εἰ μέντοι αἱρετικῶς τὴν αἰτίαν ἐξεφώνησα εὑρέθη δὲ ψευδὴς ἡ αἰτία, λήψεται οὐδὲν ὁ ληγατάριος. εἶπον γὰρ οὕτως· »ληγατεύω Τιτίῳ τόνδε[8]) τὸν ἀγρόν, εἴγε διῴκησε[9]) τὰ ἐμὰ πράγματα.« εἰ μὲν γὰρ διῴκησε, λή-

---

1) ἐν ἑκάστῳ V. 2) τουτέστι πλαστὴ [ψευδὴς Vi. R.] δήλωσις ληγάτον οὐ βλάπτει [ἀκυροῖ Vi. R.] V. L6. Vi. R. ad. 3) καὶ εἰ Vi. R. 4) —ον Vi. R. hic et deinc. 5) γὰρ V. 6) ὁ ad. V. 7) ἐγκλήματος ἠλευθ. V. 8) d. Vi. R. 9) διῴκει ἅμα V.

idcirco inrita fiet institutio et quidem iure. nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt, itaque si alio quolibet modo persona intellegi possit, nulla erit differentia nullumque incommodum ex errore, qui in nomine admissus
30. est. 30. Huic rationi proxima regula quoque est, falsam demonstrationem legatum non peremere. scire enim debes legatis modo demonstrationem, modo causam adici. demonstratio uero est rei legatae declaratio: ueluti si quis hoc modo legauerit: »Stichum seruum meum uernam Titio lego.« utile enim legatum est, licet Stichus uerna non sit, set emptus. set si ita dixerit: Stichum seruum, quem a Seio emi, Titio lego, cum eum a Primo emisset, item utile erit legatum propter regulam dicentem falsa demonstratione
31. legatum non peremi. 31. Falsa quoque causa legato adiecta legatum non infirmat. causa uero est rationis declaratio, qua legatur. ueluti si quis ita legauerit: Stichum hominem meum Titio do lego, quia me absente mea negotia curauit, uel ita: Titio hominem lego, quia eius patrocinio crimine capitali sum absolutus. si enim negotia mea Titius nunquam gesserit, nec eius patrocinio capitis periculum effugerim, ualebit legatum propter regulam, falsa causa legatum non peremi. si tamen condicionis modo causam enuntiauerim, quae falsa inuenta est, nihil legatarius consequetur. ueluti hoc modo: Titio hunc fundum lego, si mea negotia curauerit. si enim res ges-

ψεται ὡς τῆς αἱρέσεως ἐξελθούσης, εἰ δὲ μὴ διῴκησεν, ὡς τῆς αἱρέσεως ἀσθενούσης, τούτῳ τῷ τρόπῳ οὐδεμία τῷ ληγαταρίῳ ἀγωγὴ[1]) *δοθήσεται.* 32. *Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ·* 32. *ἐπειδὰν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον περιστῇ*[2]) *τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου, ἡ γενομένη κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον* confusíων[3]) *ἀποσβέννυσι τὴν δίκην. οὐδεὶς γὰρ καθ' ἑαυτοῦ*[4]) *δύναται κινεῖν δικαστήριον. κἀκεῖνο δὲ πάλιν ὀφείλεις εἰδέναι τὸ πρὸ ὀλίγων εἰρημένον, ὅτι καταφορὰ τοῖς ληγάτοις ἐστὶ, τοῖς μὲν* púrois *ἡ τοῦ* testátoros *τελευτή, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἡ τῆς αἱρέσεως ἔκβασις. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. τελευτῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον, εἶτα Στίχῳ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ ληγάτον κατέλιπε παρ' ἐμοῦ. ζητῶμεν εἰ ὀρθῶς καταλείφθη τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τὸ αὐτὸ*[5]) *πρόσωπον συντρέχει τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου. ἐγὼ γάρ εἰμι* réos, *οἷα κληρονόμος ὤν, ἐγὼ*[6]) **áctωr** *οἷα δεσπόζων*[7]) *τοῦ ληγαταρίου*[8])*· ἐπειδὴ οὖν εἰς ἐμὲ συνέδραμε τὸ δίκαιον τοῦ ἐναγομένου καὶ τοῦ ἐνάγοντος*[9]) *συγχεῖται*[10]) *ἡ δίκη. ἀλλά τινες λέγουσι τῶν νομικῶν ὅτι δεῖ προσέχειν τῇ καταφορᾷ,*[11]) *τουτέστιν ὅτε καὶ ἁρμόζει ἡ τοῦ ληγάτου ἀγωγή. καὶ εἰ μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀλλήλων κεχώρισται*[12]) *τὰ πρόσωπα τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου (εἰκὸς γὰρ ἐπιζήσαντος τοῦ εἰς ἐμὲ*[13]) *διαθεμένου, Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἠλευθέρωσα*[14]) *ἢ ἐξεποίησα*[15])*, ἐπειδὴ διακέκριται τὰ πρόσωπα, ἔρρωται τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς τοῦ* testátoros *εὑρέθην*[16]) *ὑπεξούσιον ἔχων τὸν οἰκέτην τὸν καὶ ληγατάριον, ἀποσβεσθήσεται*[17]) *τὸ ληγάτον διὰ τὸν εἰρημένον λόγον. ταῦτα*[18]) *ἐν ᾧ* púrωs *κατελείφθη· εἰ δὲ αἱρετικῶς,*

---

1) *ἀγ. τῷ λ.* Vi. F. R. 2) *παραστῇ* V. 3) *τουτέστι σύγχυσις* [*ἤτοι σύμβασις* V. L^6.] libri. edit.: deleui ut gloss. 4) *τις* ad. M. 5) *ἓν* Vi. R. 6) ita M.: *ἐγὼ δὲ ἄκτ.* V.: *ἐγὼ πάλιν ἄκτ.* L^6. Vi. F^1. R.: *ἐγὼ ἄκτ. εἰμι* L^1. F^2. 7) *δεσπότης ὢν* Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *τοῦ ἐ—οντος κ. τ. ἐ—μένου* V. 10) *δοκεῖ συγχεῖσθαι* V. L^6. 11) *τὴν καταφορὰν* V. 12) d. V. 13) d. Vi. R. 14) *—σέ με* V. 15) *ἐκποιήσασθαι* V. 16) *ἐγὼ* L^6. Vi. R. 17) *ἀπέσβεσται* L^1. L^2. V. L^6. Vi. R. 18) *δὲ* ad. V.

sit, accipiet perinde ac si condicio extiterit, sin minus, ueluti
32. condicione deficiente nulla legatario actio dabitur. 32. Haec in primis perspecta habeas. Cum in unam eandemque personam actoris reique iura concurrant, confusione inde orta extinguitur actio. nemo enim aduersus semetipsum agere potest. eius quoque meminisse iuuat, quod paullo superius diximus, deferri legata si pura sint a morte testatoris, sin autem sub condicione relicta sint, a condicionis euentu. cum haec tibi perspecta sint, uide quae inde sequantur. cum quis moreretur, me herede instituto, Sticho seruo meo legatum a me reliquit. quaeritur an recte legatum sit, in eiusdem enim personam actoris et rei iura concurrunt: ego enim reus sum, utpote heres; ego autem actor, utpote dominus legatarii. cum itaque in me rei et actoris iura concurrant, actio confunditur. sunt tamen qui dicant legati delationem esse expectandam, cum scilicet legati actio competere incipiat. et si quidem tunc temporis heredis et legatarii personae fuerint separatae (fieri enim potest ut uiuo testatore Stichum hominem meum manumittam aut uendam), cum distinctae sint personae, confirmabitur legatum. sin autem testatoris mortis tempore seruus legatarius in mea potestate inuentus fuerit, extinguitur legatum propter quam proposuimus rationem. haec quidem si pure relictum sit. si uero sub condicione, non amplius

σκοποῦμεν οὐκέτι τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, ἀλλὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. καὶ εἰ μὲν ἐξελθοῦσα[1]) ἡ αἵρεσις ηὗρε τὸν Στῖχον ἢ ἐλεύθερον ἢ ἑτέρου ὄντα οἰκέτην, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον· εἰ δὲ ταύτης παραγενομένης ἐμὸς ὑπεξούσιος εὑρέθη τὸ ληγάτον ἀνυπόστατον· ταῦτα μέν τινες· τὸ δὲ κρατῆσαν οὕτως ἔχει. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν ἀληθές ἐστι τὸ εἰρημένον ὅτι δεῖ σκοπεῖν τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως, ἐπὶ δὲ τῶν púrωn ἅμα τῇ γραφῇ τὸ ληγάτον ἄρχηστόν ἐστι διὰ τὸν[2]) κανόνα τὸν λέγοντα· »πάντα τὰ λήγατα ὅσα ἤμελλεν ἄχρηστα εἶναι εἴγε παραχρῆμα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐτελεύτησεν ὁ testátωr ταῦτα μὴ διὰ τοῦτο βεβαιοῦσθαι[3]), ἐπειδὴ συνέβη πολὺν αὐτὸν ἐπιβιῶναι χρόνον τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, ὥςτε χώραν γενέσθαι τῷ κληρονόμῳ Στῖχον τὸν ἴδιον οἰκέτην ἢ ἐλευθερῶσαι ἢ ἐκποιῆσαι[4]).« εἰ γὰρ ἅμα τῷ πληρῶσαι τὴν διαθήκην[5]) ἐτελεύτησεν ὁ διαθέμενος, ἤμελλεν ὁ οἰκέτης ὑπεξούσιος εὑρίσκεσθαι[6]) τῷ κληρονόμῳ. 33. Τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου τε- 33.
λευτῶν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον, ληγάτον δέ μοι κατέλιπεν ἀπ' αὐτοῦ; ἐνταῦθα δίχα πάσης ἀμφιβολίας ἰσχύει τὸ καταλειφθέν. καὶ γὰρ εἰ καὶ[7]) μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ὁ testátωr ἐτελεύτησεν, οὐκ ἤμελλε παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἡ τοῦ ληγάτου προχωρεῖν ἡμέρα. ἄνω μὲν γάρ, ἔνθα[8]) κληρονόμος ἦν[9]) δεσπότης, ληγατάριος δὲ οἰκέτης κατενεχθὲν τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν οἰκέτην εὐθέως προσεπορίσθη τῷ δεσπότη· ἐπὶ δὲ τούτου τοῦ θέματος οὐ δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι τὸ ληγάτον κατενεχθὲν ἐπὶ τὸν δεσπότην προσεπορίσθη τῷ οἰκέτῃ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ. ἐνταῦθα γὰρ ἡ κληρονομία κεχώρισται τοῦ ληγάτου καὶ δύναται ἕτερος διὰ τούτου τοῦ Στίχου κληρονόμος γίνεσθαι. εἰ γὰρ πρὶν κελεύσω αὐτῷ[10]) aditeûsai καὶ προςπορῖσαί μοι τὴν κληρονομίαν, εἰς τὴν ἑτέρου μετενεχθῇ[11]) ὑπεξουσιότητα, τῷ καινῷ δεσπότῃ προςπορίζει τὴν κληρονομίαν[12]), εἰ δὲ ἠλευθερώθη,

---

1) ἐξιοῦσα L6. Vi. R. 2) Κάτωνος ins. edit. ommittunt M. L1. L2. V. L6. 3) ἐπιβεβ. Vi. R. 4) ita M. V. L1. L2. L6.: edit. ἐκκ ἢ ἐλευθ. 5) ποιῆσαι τὴν διαθ. ἐτ. ὁ τεστάτωρ Vi. R. 6) γενέσθαι V. 7) d. Vi. R. 8) ἐνταῦθα V. 9) ὁ ad. L1. L2. V. L6. Vi. R. 10) d. Vi. R. 11) μετελθῇ Vi. R. 12) d. L6.

testatoris mortis tempus inquirimus, set condicionis euentum. set si, cum condicio extiterit, Stichus aut liber aut alterius personae seruus erit, ualebit legatum: sin autem mihi subiectus erit, inutile erit legatum. set haec quorundam sententia est: ius uero quo utimur eiusmodi est. in legatis sub condicione relictis uerum est quod diximus, inspiciendum esse condicionis euentum; in puris uero ab initio legatum inutile est propter Catonis regulam, quae ait: legata omnia, quae inutilia forent si testator statim post testamentum conditum decederet, non ideo confirmari, quia post testamentum conditum tempus aliquod superuiuat, ita ut heredi copia suppetat Stichum manumittendi uel alienandi. si enim statim post perfectum testamentum decessisset testator, seruus in heredis
33. potestate esset inuentus. 33. Quid autem si ex diuerso quis moriens seruum meum heredem instituit, mihi autem ab eo legatum reliquit? hoc casu non est ambigendum quominus legatum ualeat. nam si post testamentum factum testator decederet, non cederet apud heredem dies legati. superiore casu, quo heres erat dominus, legatarius autem seruus, legatum seruo delatum statim domino quaerebatur: in hoc autem casu nequit dici legatum domino delatum seruo heredi instituto quaesitum iri. hic enim hereditas a legato distinguitur, cum alius possit per hunc Stichum heres fieri. si igitur antequam iubeam eum adire mihique quaerere hereditatem, in alterius potestatem sit translatus, nouo domino quaeret; si uero manumissus fuerit, sibimet ipse adiens here-

αὐτὸς aditeúων *ἑαυτῷ προςπορίζει τὴν κληρονομίαν. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι χρήσιμον ἔσται τὸ ληγάτον, διακέκριται γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου. δυνήσομαι γὰρ κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος καὶ* aditeúsantos *ἢ κατὰ τοῦ καινοῦ δεσπότου κινῶν ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἔτι μένων ἐν τῇ ἐμῇ ὑπεξουσιότητι τῇ ἐμῇ κελεύσει* aditeúsῃ, *ἐξασθενεῖ τὸ ληγάτον· εὑρίσκομαι γὰρ ἐγὼ καὶ ληγατάριος ἀπὸ τῆς γραφῆς καὶ κληρονόμος ἀπὸ τοῦ προςπορισμοῦ.* 34. Ante 34.
heredis institutionem[1]) *ἀχρήστως ληγατεύομεν καὶ*[2]) *εἰκότως, ἐπειδὴ αἱ διαθῆκαι τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσι*[3]) *ἐκ τῆς ἐνστάσεως τῶν κληρονόμων. διὸ κεφαλὴ ὥςπερ καὶ θεμέλιος τῆς πάσης διαθήκης εἶναι νοεῖται τοῦ κληρονόμου ἡ ἔνστασις, ὥςτε οὖν τὸ καταλιμπανόμενον πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου ἐκτὸς εἶναι δοκεῖ τῆς διαθήκης. τῷ αὐτῷ*[4]) *λόγῳ οὐδὲ ἐλευθερία πρὸ ἐνστάσεως δίδοσθαι δύναται.*[5]) *ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνόμισεν*[6]) *ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τὴν μὲν τάξιν ἡμᾶς παραφυλάττειν τῆς ἐν*[7]) *διαθήκῃ γραφῆς, ὅπερ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐψέγετο τῶν ἀρχαίων, καταφρονεῖν δὲ τῆς τῶν τελευτησάντων βουλήσεως, τέθεικε διάταξιν δι' ἧς καὶ τὸ παρὸν ἐλάττωμα διώρθωσεν, ὥςτε ἐξεῖναι καὶ* »ante heredis institutiones« *καὶ* »inter medias heredum institutiones« *ληγάτον καὶ πολλῷ πλέον ἐλευθερίαν καταλιμπάνειν, ἥτις ἐλευθερία πλείστης ἠξιώθη*[8]) *σπουδῆς. καὶ* »ante heredis *μὲν*[9]) institutionem« *ἐστὶν,*[10]) *οἷον ἐὰν εἴπω ἀρχόμενος τῆς διαθήκης οὕτως· ληγατεύω τῷδε ἑκατὸν νομίσματα ἢ* »*ἔστω ὁ δεῖνα ἐλεύθερος,*« *καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαγάγω·* »*ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος.*« »inter medias *δὲ*[11]) heredum institutiones« *ἐστὶν ἡνίκα εἴπω·* »*ἔστω μου* Prîmos *κληρονόμος εἰς ἓξ οὐγκίας,*[12]) *ληγατεύω τῷδε*[13]) *ἑκατὸν νομίσματα*« (*ἤγουν* »*ἔστω ἐλεύθερος Στῖχος ὁ οἰκέτης*«), *ἐπαγάγω δὲ μετὰ ταῦτα*

---

1) *ἤτοι πρὸ κληρονόμου ἐνστάσεως* (*πρὸ ἐνστ. τοῦ κλ.* Vi. R.) V. L6. Vi. R. ad. 2) ad. ex M. Vi. R. 3) *—ωσι* M. *ἔχουσαι* V. 4) *Τούτῳ τῷ* Vi. R. 5) *δύν. δίδ.* V. 6) *εἶναι* ad. Vi. R. 7) *τῇ* ad. Vi. R. 8) *διηξ.* V. 9) *ἡ* ad. M. 10) d. V. Vi. R. 11) Add. ex M. 12) *ἢ* ad. L1. L2. L6. 13) *καὶ τῷδε* ad. Vi. R.

ditatem adquiret. et in his quidem casibus utile erit legatum: distinguuntur enim legatarii et heredis personae. possum enim a manumisso, qui adierit, uel a nouo domino legatum petere. sin autem in mea potestate permanserit et meo iussu adierit, euanescit legatum; fio enim legatarius ex
34. testamento, heres autem ex serui aditione. 34. Ante heredis institutionem inutiliter legamus et iure quidem; cum testamenta ex heredis institutione uim accipiant. ideoque caput quodammodo et fundamentum totius testamenti heredis institutio intellegitur; et itaque quidquid ante heredis institutionem relinquitur, extra testamentum esse uidetur. eadem ratione nec libertas ante institutionem dari potest. set cum inciuile putauerit sanctissimus princeps noster ordinem quidem scripturae in testamento nos sequi, quod et a ueteribus uituperatum est, uoluntatem autem defuncti spernere, constitutionem promulgauit, qua hoc quoque uitium emendauit; ut liceat et ante heredis institutionem et inter medias heredum institutiones legatum et multo magis libertatem relinquere, quae semper fauore est adfecta. et ante heredis institutionem, ueluti si initio testamenti dicam: *illi solidos centum lego* uel *ille liber esto*, addamque inferius: *ille mihi heres esto*: inter medias heredum institutiones id fit, cum dicam: *Primus ex semisse heres esto: illi centum solidos lego* (uel *Stichus seruus liber esto*), adiciamque postea alterum heredem hoc modo: *Secundus*

καὶ τὸν δεύτερον κληρονόμον καὶ εἴπω· ἔστω[1]) Secûndos κλη-
ρονόμος εἰς τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον. 35. [a]) Post »mor- 35.
tem heredis ἢ post mortem legatarii« ἀχρήστως καταλιμπάνεται τὸ ληγάτον· οἷον ἐάν τις εἴπῃ· »μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου ληγατεύω τῷδε ἑκατὸν νομίσματα.«[2]) τέως μὲν γὰρ ἐν ὅσῳ περίεστιν[3]) ὁ κληρονόμος, οὐκ ἀπαιτεῖται τὸ ληγάτον. μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν[4]) οὐδὲ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ἀπαιτηθήσεται διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· »ἀγωγὴ[5]) καθ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη κατὰ τῶν ἡμετέρων[6]) οὐ διαβαίνει κληρονόμων«. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ ληγαταρίων. ἐὰν γὰρ εἴπω· »ληγατεύω Prímῳ μεθὸ τελευτήσῃ νομίσματα ἑκατὸν,« ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον. οὔτε γὰρ αὐτὸς δύναται ἀπαιτεῖν διὰ τὰ ῥήματα τοῦ testátoros οὔτε ὁ αὐτοῦ κληρονόμος διὰ τὸν[7]) κανόνα τον λέγοντα. »ἀγωγὴ ἀφ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους οὐ διαβαίνει κληρονόμους«. καὶ τὸ [b]) »pridie quam heres ἢ quam legatarius morietur« ληγάτον ἄχρηστόν ἐστιν. οἷον ἐὰν εἴπω· πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ μέλλειν τελευτᾶν τὸν ἐμὸν κληρονόμον ἢ τοῦ μέλλειν τελευτᾶν τὸν Títion ληγατεύω Titíῳ ἑκατὸν νομίσματα. ἄδηλος γὰρ ἦν[8]) ἡ ἡμέρα[9]) πρὸ μιᾶς τῆς τελευτῆς· μετὰ γὰρ τὴν τελευτὴν τότε εἰς τὸ παρελθὸν ἀνατρέχοντες λέγομεν ὅτι ἡ χθὲς ἡμέρα πρὸ μιᾶς ἦν τῆς τελευτῆς καὶ ἐπειδὴ ἐκ τελευτῆς καταλαμβάνεται πάλιν εἰς τὸ post mortem ἐμπίπτει. ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ἠξίωσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς διορθώσεως τὸ ἰσχυρὸν παρέχων τοῖς οὕτω καταλιμπανομένοις πρὸς μίμησιν τῶν fideicommíssων. τὰ γὰρ οὕτω καταλιμπανόμενα fideicómmissa[10]) ἐδέχοντο οἱ παλαιοὶ διαβάλλοντες τὰ[11]) ληγάτα. ὥςτε οὖν οὐδεμία λοιπὸν[12]) ἐν τούτοις διαφορὰ[13]) λη-

1) καὶ ins. L 6. 2) νν0 ρ Epi. L 6. 3) ἐστιν Epi. 4) μετὰ —τελ. de. Epi. 5) ἡ ad. Epi. Vi. R. 6) τοὺς ἡ—ους —κλ—ους Epi. V. 7) προειρημένον ad. L 6. 8) d. Vi. R. 9) ἡ om. M.; add. cet. 10) d. M. V. 11) διαβάλλοντα λ. M.: τὸ λ—ον L 6. 12) d. Vi. R. 13) διαφ. ἐν τούτοις τῶν λ. V.

a) Cf. Epi. 37, 93. b) Cf. Theoph. 3, 19, 13. G. 3, 100. Rend. Ist. Lomb. XVI 583.

35. *ex altero semisse heres esto.* 35. Post heredis mortem uel post mortem legatarii inutiliter relinquitur legatum, ueluti si quis dicat: *cum heres meus mortuus erit illi C solidos lego.* nam uiuo herede legatum peti non potest; post uero eius mortem, ne ab eius herede quidem peti poterit propter iuris regulam, qua actio quae aduersus nos coeperit in heredes nostros non transit. idem et in legatariis. nam si dicam: *Primo cum mortuus erit solidos C lego*, inutile erit legatum. neque enim ipse petere potest propter testatoris uerba, neque ipsius heres propter iuris regulam qua actio a nobis non coepta in heredes nostros non transit. set si *pridie quam heres* uel *quam legatarius morietur* legatum sit, inutile erit legatum. ueluti si dicam: *pridie quam heres meus morietur* uel *Titius morietur, Titio C solidos lego.* non enim liquet quando pridie quam quis moriatur sit; post mortem uero praeteritum tempus respicientes dicimus hesterna dies pridie quam moreretur fuit; et cum id ex morte tantummodo cognoscamus; perinde est ac si post mortem legatum fuerit. set haec quoque emendatione dignatus est sanctissimus princeps noster, firmitatem huiusmodi legatis ad similitudinem fideicommissonem praestans. quae enim ita relinquerentur fideicommissa ueteres admittebant, legata respuentes. itaque nulla amplius uel in hoc casu legatorum fideique commissorum est differen-

γάτων καὶ fideicommíssων *ἐστίν· ἔρρωται γὰρ ἀμφότερα.* 36. 36.
Καὶ τὸ poenae nomine *καταλιμπανόμενον ληγάτον ἢ* adempteuómenon[1]) *ἢ* translateuómenon[2]) *ἀνυπόστατόν ἐστιν.* poenae *δὲ*[3]) nomine *ληγατεύεσθαι δοκεῖ ὅπερ τιμωρίας χάριν καταλιμπάνεται τοῦ κληρονόμου, ὅπως μᾶλλόν τι ποιήσῃ ἢ μὴ ποιήσῃ*[4]). *ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τελευτῶντες προσέταττον γίνεσθαί τινα παρὰ τῶν κληρονόμων καὶ βίου*[5]) *αὐτοῖς ὑπέγραφον τρόπον τινά, καθ' ὃν ἔδει αὐτοὶ πολιτεύεσθαι, εἶτα οἱ κληρονόμοι τῶν τοιούτων κατεφρόνουν βουλήσεως ἀζημίως· διὸ*[6]) *τοῦτο ἑωρακότες οἱ ἄνθρωποι*[7]) *λοιπὸν ἐπενόησαν χρηματικὴν ποινήν, ἧς δέει*[8]) *ἠναγκάζετο ὁ κληρονόμος πρᾶξαί τι καὶ παρὰ σκοπόν. καὶ εἴπωμεν*[9]) *ἐπὶ θέματος τὸ* poenae nomine *ληγάτον οἷον· »ἔστω μου κληρονόμος ὁ δεῖνα*[10]), *διδότω δὲ τὴν*[11]) *οἰκείαν θυγατέρα πρὸς γάμον*[12]) *Τιτίῳ«. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου· »μὴ διδότω, εἰ δὲ τῇ ἐμῇ*[13]) *γνώμῃ ἐναντιωθῇ, δότω*[14]) *Σείῳ δέκα νομίσματα.« ἢ καὶ οὕτως· »ὁ ἐμος κληρονόμος ἐὰν τὸν ἐμὸν οἰκέτην Στῖχον ἐκποιήσῃ (ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, μὴ ἐκποιήσῃ)*[15]) *Τιτίῳ δέκα νομίσματα διδότω.« οὐκ ἔρρωται τὸ ληγάτον διὰ δύο λογισμούς. πρῶτον μὲν ὅτι μισεῖ ὁ νόμος τὸ ληγάτον τὸ ἐν*[16]) *γνώμῃ ἀποκείμενον τοῦ κληρονόμου, ἐνταῦθα δὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν*[17]) *ἐποφλῆσαι καὶ μὴ ἐποφλῆσαι (εἰ μὲν γὰρ πληρώσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα οὐδὲν καταβάλλει, εἰ δὲ ἐναντιωθῇ, ἔνοχος τῷ ληγαταρίῳ γινήσεται)· ἔπειτα καὶ*[18]) *δεῖ τὰ ληγάτα εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ τῇ περὶ τὸν ληγατάριον καταλιμπάνειν, οὐ μίσει τοῦ κληρονόμου. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ οὗτος ὁ κανὼν ὁ λέγων ἄχρηστα εἶναι τὰ ληγάτα τὰ*[19]) poenae nomine *κα-*

---

1) *ἤγουν ἀφαιρούμενον* ad. Vi. R. 2) *ἢ μεταφερόμενον* ad. Vi. R. 3) d. Vi. R. 4) *τι ἢ μὴ π. ἢ π* L^1. *ποιήσ. τι ἢ μ. π.* V. Vi. R. 5) *βίον* l. M. V.: *βίαιον* L^1. L^2. L^6. F. *βίαν* Vi. R., qui cj. *κατὰ βίαν* uel *καὶ βίου.*: *βέβαιον* W. 6) ex R. cj. cet *διὰ.* 7) *καταφρονούμενα τὰ παρ' αὐτῶν προστατπόμενα* ins. Vi. F^1. R. ex gloss. 8) *δι' ἧς* Vi. F^1. R. 9) *ὡς* ad. Vi. R. 10) *ὁ δ. κλ.* Vi. F. R. 11) add. cum M. Vi. R. 12) d. V. 13) d. L^1. F. 14) *διδ.* Vi. R. 15) inclusa om. M.: uoc. *Τιτ.* ante inclusa V. 16) *τῇ* ad. Vi. R. 17) *τι* ad. V. 18) addidi ex M. L^1. V.: *ἐπεὶ* V. Vi.: *ὅτι* L^6. 19) om. M.

36. tia. 36. **Legatum quoque poenae nomine inutiliter relinquitur uel adimitur uel transfertur.** poenae autem nomine legare uidetur qui coercendi heredis causa relinquit, quo magis is aliquid faciat aut non faciat. cum enim plures morientes aliquid ab heredibus fieri iuberent, et uitae instituendae rationem quandam praescriberent, quam seruare deberent, deinde eiusmodi iussiones heredes impune solerent contemnere, quominus id fieret homines prouidentes, pecuniariam poenam excogitauerunt, cuius timore heres uel inuitus aliquid agere cogeretur. en autem exemplum poenae nomine legati: ille mihi heres esto, *filiam autem suam Titio in matrimonium collocet* uel contra: *non collocet: sin autem contra fecerit, Seio aureos X det.* uel ita: *si heres meus Stichum seruum meum alienauerit* (uel contra *non alienauerit*), *Titio decem solidos dato.* non ualet legatum ex duabus causis: primum quidem quia non admittitur iure legatum quod ex uoluntate pendeat heredis, hoc uero casu in suo arbitrio est utrum debeat nec ne (nam si testatoris uoluntatem seruauerit, nihil soluet, si uero non optemperauerit, legatario tenebitur): deinde quia legata ex beniuolentia atque adfectione erga legatarium sunt relinquenda, non uero in odium heredis. in tantum autem eiusmodi regula quae ait inutilia esse legata poenae nomine relicta ualet, ut multae quoque principales constitutiones extent, quibus significatur ne principem quidem

ταλιμπανόμενα[1]) κρατεῖ, ὅτι καὶ πολλαὶ διατάξεις εἰσὶ βασιλικαὶ, ἐν αἷς σημαίνεται μηδὲ βασιλέα ἀνέχεσθαι[2]) λαβεῖν τὸ poenae nomine καταλειφθὲν ληγάτον[3]), ἀλλ' οὐδὲ στρατιώτου[4]) διαθήκη βέβαιον οὐδε τὸ poenae nomine[5]) καταλειφθὲν, εἰ καὶ τὰ[6]) μάλιστα ἄλλως[7]) αἱ τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις ἐν ταῖς διαθήκαις ὡς νόμοι[8]) κρατοῦσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερία poenae nomine καταλειφθεῖσα τὸ βέβαιον ἔχει, οὐδε κληρονόμον poenae nomine ἰσχυρῶς τις γράφει, ὡς Sabînos[9]) φησίν. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ· »Τίτιος ἔστω μοῦ κληρονόμος·[10]) ἐὰν δὲ ὁ Τίτιος τὴν ἰδίαν θυγατέρα μὴ ἐκδώσῃ[11]) Seίῳ πρὸς γάμον,[12]) ἔστω αὐτῷ συγκληρονόμος ὁ Seίos,« ἄχρηστος ἡ τοῦ Seίu[13]) ἔνστασις. ὥςπερ γὰρ λυπεῖ τὸν κληρονόμον ἡ τοῦ ληγάτου δόσις οὕτω καὶ τὸ λαβεῖν συγκληρονόμον ζημιοῖ αὐτὸν· ἀφαιρεῖται γὰρ τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας. ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν ὁ θειότατος βασιλεὺς ἡμῶν[14]) οὐκ ἀρέσασαν[15]) αὐτῷ γενικῇ διατάξει περιεῖλεν εἰπὼν· εἰ καὶ poenae nomine τινὰ καταλειφθῇ ἢ[16]) ademptεûθῇ ἢ εἰς ἕτερον μετενεχθῇ,[17]) μὴ διεστάναι ταῦτα τῶν λοιπῶν ληγάτων, ἐν οἷς δίχα ποινῆς ἡ δόσις ἢ[18]) ademptίων ἢ[19]) translatίων ἐστὶν, ἐξῃρημένων δηλονότι ἐκείνων ἅτινα ἢ ἀδύνατα ἢ τοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα ἢ ἄλλως ἐστὶν[20]) ἐφύβριστα ἤτοι ἐπονείδιστα. τὰς γὰρ τοιαύτας, τῶν testatórων διατυπώσεις κρατεῖν ἀλλότριον εἶναι τῶν εὐσεβῶν χρόνων τῆς αὐτοῦ βασιλείας[21]) ἐθέσπισεν. καὶ ἀδύνατα μὲν, οἷον ἐὰν εἴπω· »δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα ἐὰν ἀνέλθῃ[22]) εἰς τὸν οὐρανόν· ἐὰν δὲ μὴ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν[23]) ληγατεύω αὐτὰ Prímῳ.« ἐνταῦθα γὰρ ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ καὶ[24])

---

1) d. L6. 2) βασιλείαν ἔχεσθαι M. 3) d. L1. 4) —τικὴ Vi. R. 5) ληγάτον ad. Vi. R. 6) ad. cum M. Vi. R. 7) d. V. 8) ὡς νομικοί φασι V. P. L6. Vi.: νομικοὶ l. et M. 9) scr. L1. 10) εἰ μέλλει διδόναι τὴν ἰδίαν θυγατέρα πρὸς γάμον Σεΐῳ ad. Vi. R. W.: δῷ πρὸς γάμον Σ. εἰ δὲ μὴ, ἔστω κτλ. L6. 11) M.: cet. —δῷ. 12) πρὸς γ. Σ. V. 13) Síu M. 14) M.: cet. ἡ. β. 15) ἀπαρεσ. L1. 16) d. L1. 17) ἢ ins. L1. 18) ἡ ins. Vi. R. 19) ἡ ins. Vi. R. 20) εἶναι L6. 21) τῷ αὐτῷ βασιλεῖ V. 22) —θῶ hic. et. δ. V. 23) haec d. Vi. R. 24) d. V.

sibi relictum poenae nomine legatum agnoscere; set ne in militis quidem testamento ratum haberi legatum poenae nomine relictum, licet alias militum uoluntates in testamentis pro lege habeantur. quin etiam neque libertas poenae nomine relicta rata habetur, neque ualide quis poenae nomine heres instituitur, quae Sabini sententia est. ueluti si quis ita dicat: Titius mihi heres esto, nisi Titius filiam suam Seio in matrimonium collocauerit, Seius quoque heres esto, inutilis est Seii institutio. sicut enim heres legati datione incommodo adficitur, ita et heredi coheredis institutio damno est, utpote quae ei dimidium auferat hereditatis. set eiusmodi scrupulositatem sacratissimus princeps noster, cum sibi non placeret, generali sustulit constitutione, qua cauit licet poenae nomine relicta uel adempta uel demum in alios translata quaedam fuerint ne ea a ceteris distent legata, in quibus citra poenam datio ademptio translatio fit, exceptis illis uidelicet quae uel impossibilia uel legibus uetita uel alias probrosa seu iniuriosa sint, eiusmodi enim testatorum dispositiones ualere alienum esse piis temporibus imperii sui censuit. et impossibilia quidem, ueluti si dicam: Titio aureos C do lego, si in coelum adscenderit: nisi uero in coelum adscenderit, eos Primo lego. hos enim in hac specie Titius accipiet. uel si ita dicum:

οὕτως εἶπον[1]· »ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα ἐὰν μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετήν, ἐὰν δὲ μὴ μοιχεύσῃ, ληγατεύω[2]) αὐτὰ[3]) Prímῳ«· καὶ ἐνταῦθα γὰρ[4]) ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ οὕτως εἶπον·[5]) »ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα εἴγε[6]) τυπτήσῃ[7]) τὴν ἰδίαν μητέρα[8]), εἰ δὲ μὴ τυπτήσῃ[9]) ὁ Τίτιος τὴν ἰδίαν μητέρα[10]), δίδωμι τὰ ἑκατὸν νομίσματα[11]) Prímῳ«. ἢ[12]) καὶ ademptεύω[13]) οὕτως· »εἰ δὲ μὴ ἀνελθῇ εἰς τὸν οὔρανον ἤγουν μὴ μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετὴν ἢ μὴ τυπτήσῃ τὴν ἰδίαν[14]) μητέρα οὐ ληγατεύω αὐτῷ τὰ ἑκατὸν νομίσματα.« ἀνίσχυρος γὰρ ἡ ademptίων. εἰ δὲ οὔτε ἀδύνατά ἐστι τὰ ἐπικλασθέντα τῷ ληγαταρίῳ, οὔτε τοῖς νόμοις ἐναντία οὔτε ἐπονείδιστα τὰ λεγόμενα probrosa, τότε καὶ ἡ poenae nomine γινομένη δόσις καὶ ademptίων καὶ translaτίων[15]) ἰσχύουσιν.[16])

De ademptione legatorum.[17]) Titulus 21.

Ademptíona[18]) τῶν ληγάτων δυνάμεθα καὶ ἐν τῇ αὐτῇ[19]) διαθήκῃ ποιεῖν ἰσχυρῶς καὶ ἐν codicíllois[20]), καὶ ἀδιάφορον εἴτε contraríois ῥήμασι γένηται ἡ ademptiων εἴτε ἑτέροις.[21]) εἶπον γάρ. »Τιτίῳ δίδωμι καὶ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα«,

---

1) d. V. 2) dedi cum Vi. R.: cet. —σω. 3) —τῷ V. 4) d. Vi. R. γὰρ ἐντ. V. 5) d. Vi. R. ἢ καὶ οὕτ. εἶπ. V. 6) M. V.: εἰ L1. F.; ἐὰν Vi. R. 7) ὁ Τίτιος ad. L1. F. 8) τὴν ἐμὴν θυγατέρα V. 9) d. Vi. R. 10) ὁ Τ. τ. ι. μ. addidi ex M. 11) τῷ ins. V. 12) d. V. F. 13) ademptíona M. 14) οἰκείαν L1. L2. L6. Vi. R. 15) τραδιτίων V. 16) ἰσχύει Vi. R. 17) περὶ ἀφαιρέσεως τῶν ληγάτων [καὶ μεταθέσεως d. Vi. R.] libri. edit. 18) ἤτοι ἀφαίρεσιν libri. edit.: expunxi ut gloss. 19) αὐτῇ τῇ L6. 20) —ῳ Vi. 21) d. M. V. L1. L2. L6. Hanc totam periodum Vi. R. ita scr. καὶ ἐν τῇ αὐτῇ διαθ. ποιεῖν ἰσχ. ἀφαίρ. τῶν ληγ. ἔξεστι καὶ ἐν κωδ. ἀδιάφ. εἴτε κοντρ. ρ. γ. ἡ ἀδ.

Titio aureos C lego si cum illius uxore adulterium fecerit; ni fecerit Primo eosdem lego. hic enim quoque Titius accipiet. uel ita dicam: Titio aureos C lego si matrem suam uerberauerit, nisi Titius matrem suam uerberauerit, C aureos Primo lego. uel etiam adimam hoc modo: nisi in coelum adscenderit, nec illius uxorem moechatus fuerit nec matrem suam uerberauerit, ei aureos C non lego. inutilis enim ademptio est sicuti in superiore casu translatio. sin autem neque impossibilia sunt quae legatario mandantur, neque legibus interdicta, neque iniuriosa, quae probrosa uocari solent, tunc poenae nomine facta datio et ademptio et translatio ualet.

De ademptione legatorum. Titulus 21.

Legata adimere siue in ipso testamento, siue in codicillis possumus, neque interest utrum contrariis uerbis ademptio fiat, an aliis quibuscumque. nam si dixerim: Titio aureos C do lego, deinde in ipso testamento uel in co-

εἶτα ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ μικρὸν ὕστερον ἢ καὶ[1]) ἐν τῷ codicíllῳ προσθεὶς τὸ »non«[2]) εἶπον· »Titíῳ ἑκατὸν νομίσματα non do non lego«. ἰδοῦ ταῦτα contrária λέγεται, ὅτι[3]) δι' ὧν[4]) δέδωκα, διὰ τῶν[5]) αὐτῶν ἀφαιροῦμαι προσθεὶς τὸ »non«· τὸ γὰρ »do« τῷ »non do« contrárion[6]). εἰ δὲ καὶ ἑτέροις,[7]) καὶ οὕτως ἰσχύει. εἶπον γάρ· »Τιτίῳ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα«[8]), εἶτα εἶπον· »οὐ βούλομαι Τιτίῳ δοθῆναι ἑκατὸν νομίσματα«. δυνάμεθα δὲ καὶ[9]) translateúein[10]) ἀπὸ ἑτέρου εἰς ἕτερον· οἷον, κατέλιπον Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην· δύναμαι οὕτως εἰπεῖν· »τὸν Στῖχον ὃν[11]) ἐληγάτευσα Τιτίῳ ληγατεύω Seΐῳ«. καὶ τοῦτο δύναμαι εἰπεῖν ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ἤγουν ἐν codicíllois[12])· ἡ δὲ translatíωn[13]) ἔχει ἐν ἑαυτῇ σιωπηρὰν ademptíona, ὡς[14]) γὰρ ἀπὸ[15]) Τιτίου εἰς Seΐon μεταφέρω τὸ[16]) ληγάτον, σιωπηρῶς ἀπὸ Τιτίου τοῦτο ἀφαιροῦμαι[17]).

De lege Falcidia.[18]) Titulus 22.

Ἐντεῦθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ falcidíu νόμου, δι' οὗ μέτρον ὡς ἐν τέλει τοῖς ληγάτοις ἐπετέθη. πάλαι γὰρ ἐξῆν πᾶσαν τὴν οὐσίαν διὰ ληγάτων δαπανᾶν ἢ καὶ σχεδὸν πᾶσαν, τοῦτο τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου ἐπιτρέποντος, ὅςτις φησίν· »uti legassit suae rei quis[19]) ita ius esto«.[20]) του-

---

1) δ. Vi. F. R. 2) ἢ ἵνα εἴπω ἃ δοθῆναι ins. Vi. R. 3) ὅτε F. d. Vi. R. 4) γὰρ del. cum M. 5) d. V. 6) contrarium F. 7) ῥήμασι ad. Vi. R. 8) ν̅ν̅0 ρ̅ L¹. L². V. L⁶.: ρ̅ ν̅ν̅0 λ. Vi. F. R. 9) d. Vi. R. 10) τραδιτεύειν V. ἤτοι μετατίθεσθαι ad. Vi. R. 11) d. M. 12) —λῳ V. 13) —διτίων V. 14) scripsi ex M. V. L¹⁸.: ᾧ L¹.: ὃ L². L⁶. Vi. F¹. R.: ὅτε F². 15) τοῦ ins. V. 16) d. L⁶. Vi. R. 17) ita M. L¹. L². L⁶.: τοῦτο σιωπ. κ. τ. λ. cet. 18) περὶ φαλκιδίου νόμου M.: cet. ν. φ. libri et ed. 19) ita M. L¹. F. V. »quisque l. s. r.« Vi. R. 20) ἤγουν ὡς ἂν ληγατεύσῃ τὰ ἴδια πράγματα τοῦτο νόμος ἔστω ins. V. L⁶.

dicillo »non« addiderim, hoc modo: Titio aureos C non do non lego, id contrariis uerbis ademptum est: quibus enim dedi iisdem et abstuli, »non« particula addita. do enim »non do« contrarium est. set si aliis quibuscumque uerbis adimam, nihilominus id ualebit. ut ecce cum dixerim: Titio C aureos lego, addam: Titio aureos C dari nolo. et ab alio in alium transferre possumus, ueluti cum Titio Stichum seruum meum reliquerim, possum ita dicere: Stichum quem Titio legaui Seio lego. idque in ipso testamento uel in codicillis dicere possum; translatio autem tacitam in se ademptionem continet, cum enim a Titio in Seium legatum transfero, tacite id Titio aufero.

De lege Falcidia. Titulus 22.

Superest ut de lege Falcidia dispiciamus, qua modus nouissime legatis impositus est. cum enim olim liceret totum patrimonium legatis erogare, uel fere totum (nam lege XII tabularum ita cautum fuerat: »uti legassit suae rei quis ita ius esto«), uisum est postea hanc legandi licen-

τέστιν »ὡς ἂν ληγατεύσῃ καὶ διατυπώσῃ τις ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ, τοῦτο νόμος ἔστω.« ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὴν τοιαύτην τοῦ ληγατεύειν παρρησίαν συστεῖλαι καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων εὕρηται, ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδιάθετοι ἐτελεύτων οἱ testátores τῶν scríptων κληρονόμων παραιτουμένων τὴν adítíona διὰ τὸ μηδὲν ἢ ἐλάχιστον[1]) αὐτοῖς ἐντεῦθεν παραγίνεσθαι κέρδος[2]). καὶ[a]) ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ Fúrios[3]), ὅςτις εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι ληγατεύειν περαιτέρω[4]) χιλίων νομισμάτων. εἰ δέ τις πλείονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλεῖον ὄντος[5]) ἀνεδίδου. οἷον εἰ[6]) ἔλαβε ασ νομίσματα, ἀνεδίδου τὸ τετραπλοῦν τῶν σ[7]) τουτέστιν ω. ἀλλ' εὐχερῶς ὁ τοιοῦτος περιεγράφετο νόμος. εἰ γάρ τις πενταχιςχιλίων νομισμάτων[8]) ἔχων περιουσίαν ε ληγαταρίοις[9]) ἐληγάτευσεν ἀνὰ α[10]), οὐδὲ[11]) τῷ νόμῳ προσέκρουσε[12]) καὶ ηὑρίσκετο πάλιν ὁ κληρονόμος διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν κέρδος repudiateúων τὴν κληρονομίαν καὶ οὕτω πάλιν ἀνετρέποντο αἱ διαθῆκαι.[b]) ἀλλ' ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ[13]) τάξει ὁ Vocónios[14]) νόμος, ὅςτις εἶπε μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου· καὶ αὐτὸς δὲ εὐανάτρεπτος. εἰ γάρ τις ἑκατὸν νομίσματα ἔχων[15]) ἐνεστήσατό με κληρονόμον καὶ ἐννενήκοντα ἐννέα ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν ἀνὰ ἓν νόμισμα[16]), οὐδὲ τὸν νόμον ὑπερέβαινε καὶ πάλιν ἐδίδου χώραν τῇ repudiatíoni· δι' ἓν γὰρ νόμισμα οὐκ ἠνείχετο ὁ κληρονόμος ὁλοκλήρου[17]) κληρονομίας ὑπειςελθεῖν βάρη. ὡς ἐν τέλει τοίνυν ἐτέθη ὁ νόμος Falcídios, ὅςτις τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν[18]) εἰς ιβ διεῖλεν οὐγκίας καὶ εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι πλέον τῶν η οὐγκιῶν τῆς πάσης περιουσίας ληγατεύειν εἴτε εἷς ἐστιν

1) —ίστῃ V. 2) d. V. 3) L.: Giúrios M.: Φρούριος V. L6. 4) παρ' ἑτέρου V. 5) τοῦ πλείονος V. 6) d. L1. 7) διακοσίων νομισμ. L1. L2. V. 8) ε νομίσματα Vi. F. R. 9) λεγάτα V. 10) α F. 11) οὐδὲν Vi. R. 12) M.: cet. —ους. 13) τρίτῃ Vi. R. 14) bocónios L1. M.: βοκώνιος edit. 15) ἐκ. ν—των ἔχ. περιουσίαν Vi. R. 16) dedi cum Vi. R.: nam cet. scr. »καὶ ἐνν. ἐνν. ἐληγάτευσε νν0.« 17) —ρους M. 18) οὐσίαν L6.

a) Gai. 2, 225. b) Gai. 2, 226.

tiam coartare, idque ipsorum testatorum gratia prouisum est ob id, quod plerumque intestati moriebantur testatores, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo inde obuenturo lucro hereditatem adire. et lata est postea lex Furia, qua plus mille assibus cui legare non est permissum; si quis ampliorem summam sibi relictam cepisset, quadruplum eius, quod superfuisset, restituere cogebatur. ut ecce si quis MCC n. cepisset, quadruplum CC i. e. DCCC restituebat. set facile eiusmodi lex circumscribebatur. nam si quis quinque millium aeris patrimonium haberet, ac quinque legatariis singulis millenos asses relinqueret, legem non committebat, fiebatque rursus ut heres pro nullo lucro hereditatem repudiaret, sicque inutile fieret testamentum. ideo postea lata est lex Voconia, qua cautum est ne amplius legatario quam heres caperet capere liceret. quae etiam facile circum scribi poterat. nam si quis C n. cum haberet, me heredem institueret atque LXXXXVIIII legatariis singulis singulos nummos legaret, legem non committebat locumque rursus repudiationi dabat. nummi enim unius gratia nolebat heres totius hereditatis onera sustinere. nouissime lata est lex Falcidia, quae hereditatem in XII uncias diuisit; cauitque ne cui liceret magis quam dodrantem totorum bonorum legare, siue unus

ὁ γραφεὶς κληρονόμος εἴτε πλείονες, ἀλλὰ τὸ τέταρτον[1]) μένειν παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἢ τοῖς κληρονόμοις τῆς περιουσίας.[2]) 1. Ἔχων τις υ̅ 1. νομισμάτων περιουσίαν[3]) ἐνεστήσατο δύο κληρονόμους ἐξ ἴσου, Τίτιον καὶ Seïon. ἐληγάτευσε δὲ ὀνομαστὶ παρὰ Τιτίου εἰπών· »καταδικάζω σε, ὦ Τίτιε, δοῦναι τῷδε καὶ τῷδε πράγματα συντείνοντα εἰς σ̅ νομίσματα ἤγουν ρ̅ ὀγδοήκοντα[4]) νομίσματα.« ἀπὸ δὲ τοῦ Seïu ἢ οὐδὲν ἐληγάτευσεν ἢ[5]) τοσαῦτα, ὅσα συνέτεινεν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ, ὡς ὑπολειφθῆναι αὐτῷ ἀκέραια τὰ[6]) ρ̅ νομίσματα. παρεγένοντο οἱ ληγατάριοι κινοῦντες κατὰ[7]) Τιτίου καὶ ἀπαιτοῦντες αὐτὸν ἀκέραια τὰ ληγάτα, ὁ δὲ οὐδὲν ἔχων ὑπόλοιπον μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν ληγάτων ἢ ὀλιγοστὰ[8]), ἠβούλετο τῆς οἰκείας ἐνστάσεως παρακατέχειν τὸ δ̅[9]), τουτέστιν ν̅ νομίσματα. ἀντετίθεσαν δὲ[10]) οἱ ληγατάριοι λέγοντες τὸν testátora τὸ ἱκανὸν πεποιηκέναι[11]) τῷ falcidíῳ νόμῳ μηδὲ γὰρ περαιτέρω τοῦ ἐννεαουγκίου[12]) δαπανῆσαι τὴν οὐσίαν[13]) ληγάτοις· ὁ δὲ Τίτιος (καθὰ εἴρηται) τῆς οἰκείας ἐνστάσεως ἠξίου παρακατέχειν τὸ τέταρτον.[14]) ζητήσεως τοίνυν τοσαύτης ἀναφυείσης, ἤρεσεν ὥστε ἕνα ἕκαστον τῆς οἰκείας ἐνστάσεως τὸ[15]) τέταρτον παρακατέχειν, καὶ οὐκ ἐπειδὴ ἀκέραιόν ἐστι παρὰ τῷ Seíῳ τὸ[16]) ἑξαούγκιον, ἤγουν[17]) τριούγκιον, παρὰ τοῦτο ἐμποδισθήσεται ὁ Τίτιος[18]) τῆς ἑαυτοῦ παρακατέχειν ἐνστάσεως τὸ τέταρτον. ἕνα γὰρ ἕκαστον κληρονόμον δεῖ τὸ τέταρτον ἔχειν τῆς οἰκείας ἐνστάσεως. 2. Ἐπειδὴ δὲ[19]) εἰρήκαμεν ὅτι τὸ τέταρτον τῆς τοῦ 2. τελευτήσαντος οὐσίας ἀκέραιον τῷ κληρονόμῳ φυλάττεσθαι δεῖ, τὴν ποσότητα τῆς τοῦ[20]) τελευτήσαντος ὑποστάσεως[21]) ἐν ποίῳ[22])

---

1) τρίτον M. ex iure postea mutato: cf. e. gr. schol. Bas. 1, 689.: item cf. Bas. 41, 1, 1 ad quem locum Heimb. (IV 89) haec monuit: Graeci Nou. 18, 1, qua aucta est portio legitima, etiam de Falcidia heredi relinquenda intellexerunt: unde saepissime in Bas. pro quarta mentio fit trientis. 2) ληγατεύειν ad. L[6]. 3) περ. υ̅ νν⁰ V. 4) ita M.: ρ̅π̅ L[1]. L[2]. L[6]. V. P., qui tamen d. uocem »νομίσμ.« ρ̅ Vi F. (qui tamen ρ̅π̅ uel ρ̅ϛ̅ cj.) R. 5) M.: cet. ἰδικῶς ἢ ἐληγ. τοσαῦτα. 6) τὸ V. Vi. R. 7) τοῦ ad. Vi. F. R. 8) ita M. V. L[1]. L[6]. —ιστὰ cet. 9) τρίτον M. 10) d. V. 11) ποιῆσαι V. 12) ὀκτουγκίου V. Η̅ ουγκ. M. (ita; male Ν̅ l. Cario). 13) τοῖς ad. V. 14) τρίτον M. 15) d. L[1]. F. 16) d. L[1]. L[2]. 17) ἢ Vi. R. 18) d. V. 19) d. V. 20) d. F. 21) ἐνστάσεως M. 22) πόσῳ Vi. R.

sit scriptus heres, sine plures: idest ut quarta pars omni-
1. modo apud heredem heredesue remaneret. 1. Cum quis
CCCC aureorum patrimonium haberet, duos heredes ex aequis
partibus instituit, Titium et Seium: legauit autem nominatim
a Titio dicens: *damnas esto, Titi, illi et illi res dare,*
quae CC uel CLXXX aureorum aestimationem effi-
ciant. a Seio autem aut nihil legauit, aut quae portionem eius
dumtaxat in partem dimidiam minuerent, ita ut C aurei om-
nino ei remanerent. adfuerunt igitur legatarii a Titio integra
petentes legata: hic uero, utpote qui nihil seu minimum lu-
cri post detractionem legatorum reliquum habuisset, quadran-
tem suae partis retinere uolebat, idest L aureos. oppo-
nebant autem legatarii testatorem falcidiae legi satis fecisse,
cum non amplius dodrante legatis erogauisset; Titius uero,
uti dictum est, suae partis quadrantem retinere uolebat. id
cum esset quaesitum, placuit singulos sibi relictorum quadran-
tem retinere posse, nec quia integer semis uel quadrans apud
Seium manserit, ideo prohiberi Titium quominus sibi relicto-
rum quartam partem retineat. omnes enim heredes sibi re-
2. lictorum quartam partem saltem accipere oportet. 2. Cum
uero dixerimus quadrantem bonorum defuncti heredi esse
seruandum, quaeri potest quando testatoris bonorum quanti-

καιρῷ σκοπεῖσθαι δεῖ πόση ἐστίν; πότερον ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἢ ἐν τῷ καιρῷ τῆς aditíonos; καὶ μᾶλλον ἤρεσε τὸν καιρὸν[1]) σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς τοῦ testátoros· οὐκοῦν μέχρι τῆς aditíonos εἴτε γέγονέ τις ζημία καὶ μείωσις τῶν πραγμάτων, εἴτε ηὐξήθη ἡ περιουσία τοῦτο τοὺς ληγαταρίους, ὅσον ἀπὸ τοῦ Falcidíu, οὔτε ζημιοῖ[2]) οὔτε εὐεργετεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὰ ἀποτελέσματα, μειώσεως φημὶ καὶ αὐξήσεως, ὁ κληρονόμος ἐπιγνώσεται. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· εἶχέ τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν· ἐληγάτευσεν ρ νομίσματα καὶ πρόδηλον ὅτι ἥρμοττε[3]) τῷ κληρονόμῳ, ὡς[4]) ἀπὸ τοῦ Falcidíu, παρακατασχεῖν κε νομίσματα,[5]) τουτέστι τὸ τέταρτον[6]). ὑπερτεθείσης τῆς aditíonos, συνέβη διὰ τῶν hereditaríων οἰκετῶν προςπορισθῆναί τινα τῇ κληρονομίᾳ ἢ ἔτεκον θεράπαιναι ἢ γονὴ θρεμμάτων γέγονε καὶ[7]) τοσαύτη προςγέγονεν αὔξησις τῇ κληρονομίᾳ ὥςτε τὸν κληρονόμον[8]) δύνασθαι ἔχειν τὸ τέταρτον[9]) καὶ μὴ χρείαν ἔχειν[10]) τοῦ Falcidíu. ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρεσε τὸν καιρὸν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς, τούτῳ δὲ ἥρμοζεν ὁ[11]) Falcídios, ἡ ἐν μέσῳ γενομένη προςθήκη τοῖς πράγμασιν ὠφελεῖ τὸν κληρονόμον. αὐτὸς γὰρ[12]) οὐδὲν ἧττον τῶν ρ νομισμάτων[13]) τὸ τέταρτον[14]) παρακαθέξει, ἔξωθεν ἔχων ἐν κέρδει τὰ προςτεθέντα. τρακταΐσωμεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. ἔχων τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν ἐληγάτευσεν οε[15]) καὶ πρόδηλον[16]) ὅτι οὐκ ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ Falcidíu παρακατασχέσεως ὁ κληρονόμος ἔχων[17]) ἀπὸ[18]) γνώμης τοῦ testátoros. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν πρὸ τῆς aditíonos, ἐμπρησμοῦ γενομένου, οἰκίας συνέβη hereditarías καυθῆναι[19]) ἢ ναυαγίου γενομένου ἀπώλετο πράγματα hereditária[20]) ἢ[21]) ἐτελεύτησαν οἰκέται κληρονομιαῖοι,

1) τῷ καιρῷ V. 2) βλάπτει L6. 3) —ζε G. —σε V. L6. 4) d. Vi. L6. R. 5) M. V. L6.: τὰ κε νν0 L1. F.: κε Vi. R. 6) τρίτον ad. M. 7) d. F. 8) κλῆρον V. 9) τρίτον ad. M. 10) ἔχ. χρ. V. 11) d. M.: —σεν ὁ φ. V. 12) δὲ V. 13) d. L1. L2. L6. 14) τρίτον ad. M. 15) νν0 ad. L1. L2. 16) πρόδικα V. 17) τὸ ἀνῆκον αὐτῷ V. τὸ τέταρτον Vi. R. 18) τῆς ins. V. 19) οἰκίας ἑρεδιταρίας Vi. R., qui rel. de. 20) τὸ πρᾶγμα νερεδιτάριον V. 21) d. M. L1. L2. L6.

tas spectari debeat, utrum mortis tempore an aditionis. et magis placuit eam testatoris mortis tempore spectari: itaque usque ad aditionem si quid damni acciderit rerumque diminutio siue aucta sint bona, id legatariis quod ad falcidiam neque nocebit neque proderit; set utriusque, deminutionis nempe et incrementi, effectus heres sentiet. ut ecce: habebat quis C aureorum patrimonium; C legauit: liquet posse heredem ex lege falcidia XXV aureos retinere, idest quadrantem. dilata aditione, quaedam per seruos hereditarios hereditati sunt quaesita; uel enim ex partu ancillarum, uel ex fetu pecudum tantum adcessit hereditati, ut heres quadrantem sibi habere possit, neque falcidia opus sit. set cum placuerit mortis tempus esse spectandum, tunc autem temporis falcidia opus fuerit, quod interim accessit heredi proderit: ipse enim nihilominus quartam C aureorum partem retinebit, et cetera quae accesserunt lucro habebit. ex diuerso id quoque dispiciamus: cum quis C aureorum patrimonium haberet, LXXV legauit: patet non oportere ex falcidia heredem quartam partem retinere, cum eam ex uoluntate habeat testatoris. post huius autem mortem ante aditam hereditatem aedes hereditariae incendio absumptae sunt, aut naufragio res hereditariae perierunt aut serui hereditarii mortui

ὥςτε τὴν κληρονομίαν[1], εἰς[2]) κε ἐλαττωθῆναι καὶ εἰς σε περιστῆναι νομίσματα ἢ[3]) καὶ εἰς ἐλάττονα, τουτέστιν εἰς[4]) ο· προσιὼν[5]) ὁ κληρονόμος ἀναγκάζεται ἀκέραια[6]) τὰ ληγάτα καταβαλεῖν, κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν[7]) τῆς τελευτῆς τοῦ testátoros[8]) ὡς ἔχων[9]) ἀπὸ γνώμης αὐτοῦ τὸ τέταρτον, τῆς βοηθείας[10]) οὐκ ἐδεῖτο τοῦ Falcidíu. ὥςτε οὖν ἐπὶ τοῦ[11]) τοιούτου θεματισμοῦ ἢ οὐδὲν κερδαίνει ἢ ἐσθ' ὅτε καὶ ζημιοῦται. καὶ μὴ ἀγανακτείτω[12])· ἐξῆν γὰρ αὐτῷ τὴν τοιαύτην διαφυγεῖν βλάβην μὴ aditeúonti. καὶ τοῦτο παρεσκεύαζε τοὺς ληγαταρίους εἰδότας ὡς ἐκείνου παραιτησαμένου τὴν κληρονομίαν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν ληγάτων[13]) προςγίνεται, συμφωνῆσαι μετὰ τοῦ κληρονόμου, ὥςτε μέρος τι λαβεῖν αὐτοὺς τῶν καταλελειμμένων. καὶ ὅπερ ὁ Falcídios οὐκ ἐδίδου, τοῦτο ἡ μέθοδος παρεῖχε τῷ κληρονόμῳ[14]) διὰ τὸ ἀπειλῆσαι repudiatíona. 3. [a]Ἡ δὲ ποσότης 3.
τῆς περιουσίας οὕτως σκοπεῖται· δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι[15]) τὰ ἐποφληθέντα ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος καὶ τὴν περὶ τὴν κηδείαν δαπάνην καὶ τὰ τιμήματα τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν καὶ λοιπὸν τὸ ὑπόλοιπον σκοπεῖν ὁπόσον ἐστὶ (τοῦτο γὰρ νομίζεται εἶναι[16]) καθαρὰ οὐσία) καὶ ταύτης τὸ τέταρτον παρακατέχειν. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· ἐτελεύτησέ τις ω νομισμάτων περιουσίαν ἔχων[17]), ληγατεύσας τετρακόσια· ἐχρεώστει δὲ creditorsi σ, ρν νομισμάτων ἦσαν οἱ ἐλευθερωθέντες οἰκέται,[18]) πεντήκοντα ἐδαπανήθη περὶ τὴν αὐτοῦ ταφὴν[19]), ὡς ὑπολιμπάνεσθαι υ[20])· οὐκοῦν ὡς ἀπὸ υ[21]) ἑκατὸν[22]) ὀφείλει παρακατέχειν, οὐχ ὡς ἀπὸ ω διακόσια διὰ τὰς γενομένας, ὡς εἴρηται, ἐξαιρέσεις. ὥςτε οὖν τὰ μὲν τρία μέρη δοθήσεται τοῖς ληγαταρίοις[23]) κατὰ ἀναλογίαν[24]), τὸ δὲ δ, τουτέστι ρ, μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ.

---

1) τὸν κληρονόμον V. 2) d. M. L1. L2., qui l. κε νν0. 3) d. M. 4) d. M. 5) περὶ ὧν M. 6) ἀκεραιότατα M. —τητα V. 7) κ. τ. καιρ. γὰρ V. 8) τῆς τοῦ τεστ. τελ. Vi. F. R. 9) εἶχεν ὡς deleto Vi. R. 10) καὶ ad. Vi. R. 11) d. F2. 12) —τεῖν ὡς M. 13) τοῦ λ—ου Vi. 14) τοῦ κλ-μου Vi. R.: περιεῖχε τοῦ κλ—ου L6. 15) ὑπεξ. V. 16) addidi cum M. L6. Vi. R. 17) M.: cet. ἔχ. περ.: mox ἐληγάτευσε L6. 18) M. L1. L2.: cet. οἱ δὲ [d. V] ἐλ. οἰκ. ἦσ. ρν νν0. 19) M. L1. L2.: cet. ἐδαπ. περὶ τὴν αὐτ. ταφ. ν. κηδείαν L6. 20) ἤγουν αὐτὸ τὸ ληγάτον ad. L6. Vi. R. 21) νομισμάτων ad. V. 22) d. V. 23) λεγάτοις V. 24) d. V.

a) Proch. 32, 4.

sunt, ita ut hereditas XXV aureis decresceret, atque ad LXXV reducetur, aut etiam ad LXX tantummodo. heres si adeat, cogitur integra legata soluere; testatoris enim mortis tempore utpote qui ex eius uoluntate quadrantem haberet, falcidia non indigebat. itaque eiusmodi casu aut nihil lucratur aut etiam damnum sentit; neque eum grauiter ferre oportet: licebat enim ei hoc uitare incommodum non adeunti: quo factum esset ut legatarii probe scientes, illo repudiante, nihil sese ex legatis consecuturos, pactum inirent cum herede, sese parte tantummodo relictorum legatorum fore contentos. et quod falcidia non tribuisset, id artificio heres optinuisset, cum
3. se repudiaturum diceret. 3. Bonorum quantitas ita spectatur. deducitur enim aes alienum testatoris, funeris expensa atque pretia manumissorum seruorum: deinde spectatur quantum reliqui supersit (id enim purum patrimonium intellegitur), atque eius quadrans retinetur. ut ecce: decessit quidam, qui DCCC aureorum patrimonium haberet: CCCC legauit: creditoribus CC debebat: CL aestimatio erat seruorum manumissorum: L in eius funus sunt erogati; supersunt ergo CCCC, atque ut ex CCCC C sunt retinendi, non sicuti ex DCCC, CC. ita dodrans legatariis debitur; quadrans, i. e. aurei C, apud heredem remanebit. cum quis CCCC aureo-

ἔχων τις υ νομισμάτων περιουσίαν καθαρὰν, υ ἐληγάτευσε· τὸ δ[1]) δεῖ παρακατέχεσθαι[2]). τί δὲ ὅτι ἐληγάτευσε τν; τὸ ὄγδοον ἐνταῦθα παρατεχέσθω[3])· ὄγδοον τῶν υ τὰ ν· ἔχει οὖν ὁ κληρονόμος ἐκ[4]) γνώμης μὲν τοῦ διαθεμένου ν, ἐκ τοῦ νόμου δὲ ἕτερα ν, ἅπερ συνίστησι τὴν τοῦ τετάρτου[5]) ποσότητα. εἰ δὲ φ ἐληγάτευσεν ἔχων υ ἐν περιουσίᾳ (ἐληγάτευσε δὲ τὰ φ οὕτως· Prímῳ ρ Secúndῳ ρ Tertíῳ Quártῳ Quíntῳ[6]) ἀνὰ ρ), τέως δεῖ τὸ περιττὸν ἐξαιρεθῆναι, τουτέστιν ἑνὸς ἑκάστου ληγάτου[7]) μειωθῆναι τὴν πέμπτην μοῖραν, ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἑκάστῳ ληγαταρίῳ π νομίσματα. λοιπὸν ὡς ἀπὸ τοῦ Falcidíu παρακατέχει[8]) ὁ κληρονόμος ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ληγαταρίου ἀνὰ κ νομίσματα, καὶ αὐτὸς μὲν ἑαυτῷ περιποιήσει τὰ ρ, τουτέστι τὸ δ, τῆς οὐσίας· ἕξουσι δὲ οἱ ε ληγατάριοι, οἷς ἀνὰ ἑκατὸν ἐληγατεύθη, ἀνὰ ξ νομίσματα[9]).

De fideicommissariis hereditatibus.[10]) Titulus 23.

Εἰπόντες περὶ τῶν ληγάτων νῦν[11]) μετέλθωμεν εἰς τὰ fideicómmissa.[12]) τῶν fideicommíssωn τὰ μέν ἐστιν ἰδικά, τὰ δὲ καθομάδα· δεῖ δὲ κατὰ πρώτην τάξιν περὶ τῶν καθομάδα διαλεχθῆναι καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἰδικά. 1. Τέως δὲ σκο- 1.
πήσωμεν περὶ τῆς ἀρχαιογονίας αὐτῶν. ἀνυπόστατα πάλαι πάντα ὑπῆρχε[13]) τὰ fideicómmissa· οὐδεὶς γὰρ ἄκων ταῦτα κατέβαλεν[14]) ἐκείνοις οἷς ἠξιώθη[15]) παρασχεῖν. ἐπενοήθη δὲ

---

1) τέταρτον τρίτον M. 2) τουτέστι ρ Vi. R. ad. 3) δεῖ παρακατέχεσθαι Vi. R. 4) ἀπὸ Vi. R. 5) τρίτου ad. M. 6) scripsi ad fidem L1. et partim M.: »quíntῳ« de. V. F. 7) ληγάτα V. 8) —ειν M. 9) d. Vi. R. 10) περὶ τῶν πίστει [d. F.] καταπιστευομένων κληρονομιῶν M. L1. L2. V. F.: περὶ τῶν ἐν πίστει καταλιμπανομένων κληρονομιῶν [hucusque L6.] καὶ τοῦ θεσπίσματος τρεβελλιανείου Vi. R. 11) d. V. 12) τὸ φιδ—ον V. 13) —χον Vi. R. 14) —λλεν V. 15) —θησαν V.

rum haberet patrimonium purum, CCCC legauit: C aurei sunt retinendi. quid si CCCL legauit? octaua pars retinebitur; octaua pars autem CCCC L. habet igitur heres ex testatoris uoluntate L, ex lege alios L, qui simul quadrantem efficiunt. si D legauit cum CCCC patrimonium habuisset (legauit autem D hoc modo; Primo C, Secundo C, Tertio Quarto Quinto singulis C), ante omnia quod superest deducitur, idest singulis legatis quinta pars aufertur ita ut singulis legatariis LXXX aurei maneant. deinde ex falcidia heres retinebit ex singulis legatariis uicenos aureos sicque sibi C aureos quaeret, idest quadrantem hereditatis. habebunt autem singuli legatarii, quibus centeni aurei relicti fuerunt, aureos sexagenos.

De fideicommissariis hereditatibus. Titulus 23.

Cum de legatis tractauerimus, ad fideicommissa transeamus, quorum alia singularia sunt, alia uniuersalia. et prius de hereditatibus fideicommissariis dispiciamus, deinde de sin-
1. gulis rebus per fideicommissum relictis uidebimus. 1. Et in primis de eorum origine dispiciamus. olim quidem infirma omnia fideicommissa erant; nemo enim inuitus ea iis praestare cogebatur, quibus rogatus fuerat. origo autem fi-

ἐντεῦθεν τὰ fideicómmissa. a) *συνέβαινε πολλάκις ῥωμαῖον τελευτᾶν ἔχοντα συγγενεῖς* peregrínus, *οἷς*[1]) *οὐδὲ κληρονομίαν*[2]) *οὐδὲ ληγάτα*[3]) *καταλιμπάνειν ἐξῆν*[4]) *διὰ τὸ διαφόρου*[5]) *πολιτείας εἶναι. ἐκάλει τοίνυν οὗτος ῥωμαῖόν τινα, ὃς ἠδύνατο αὐτῷ*[6]) *λεγέσθαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης εὔνουν ὄντα καὶ πιστὸν ἐσόμενον, καὶ αὐτὸν μὲν ἔγραφε κληρονόμον, ἠξίου δὲ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς διαθήκης, ὥςτε ἢ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἢ μέρος αὐτῆς ἢ καὶ ῥητὰ πράγματα τῷδε τῷ* peregrínῳ *ἀποκαταστῆσαι, καὶ ἐν τῇ τοῦ* scríptu *κληρονόμου ἀπέκειτο ἐξουσίᾳ, πότερον βούλεται ταῦτα δοῦναι ἢ οὔ. οὐδεὶς γὰρ νόμου σύνδεσμος ἦν ὁ τοῦτο ποιεῖν αὐτὸν*[7]) *ἀναγκάζων, ἀλλ' ἐκ*[8]) *μόνης τῆς πίστεως καὶ αἰδοῦς τῶν παρακληθέντων ἤρτητο ταῦτα. ἀμέλει καὶ ἐντεῦθεν* fideicómmissa *προσηγορεύθη*[9]) *τουτέστι τὰ*[10]) *τῇ πίστει καταπιστευθέντα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους*[11]) *χρόνους. μετὰ δὲ ταῦτα πρῶτος*[12]) Aúgustos *ὁ βασιλεὺς ἅπαξ καὶ δὶς παρακινηθεὶς*[13]) *διὰ τὸ χαρίεν τῶν, οἷς ταῦτα κατελέλειπτο,*[14]) peregrínων *δηλαδὴ ὄντων*[15]) (*ἦν γὰρ ἐσθ' ὅτε αὐτῷ γνώριμα*[16]) *τὰ τοιαῦτα πρόσωπα ἢ καὶ τιμῆς ἄξια διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς παίδευσιν ἢ καὶ ἕτερόν τι πλεονέκτημα*)[17]) *καί, ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὁρκωθέντες*[18]), *τοῦ ὅρκου κατεφρόνησαν οἱ κληρονόμοι ἢ διὰ μεγίστην ἀπιστίαν*[19]) (*ἐσθ' ὅτε γὰρ ἠξιώθη τις πλούσιος ὢν πενιχροῖς παισὶ καὶ σφόδρα νέοις ἢ καὶ γεγηρακόσι τοῦ τελευτήσαντος γονεῦσιν ἀποκαταστῆσαι, εἶτα τὴν πίστιν παρέβη*)· *τοῖς ὑπάτοις οὖν ἐκέλευσε τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν θεῖναι μέσην καὶ καταναγκάσαι*[20]) *τὸν ἀξιωθέντα ποιήσασθαι τὴν ἀποκατάστασιν. τοῦτο δὲ δίκαιον νομισθὲν καὶ χαρίεν παντὶ τῷ δήμῳ*

---

1) *οὐκ ἐξῆν* ins. Vi. R. 2) *—νόμον* V. 3) *—τάριον* V. 4) d. Vi. R. 5) *ἀδιαφ.* M. L1. 6) *—τοῦ* L1. L2. V. Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) d. Vi. R. 9) *—εύονται* V. 10) d. Vi. R 11) *—αιοὺς* V. 12) *—τον* Vi. R. 13) *κιν.* Vi. R. 14) *—λειπται* V. *—λείφθη* Vi. R. 15) d. F. 16) *—ισμα* F. 17) *ἢ* ins. Vi. R. 18) *—τος* Vi. 19) *ἀγαπήν* V. 20) *ἀναγκ.* Vi. R.

a) G. 2, 284. 285.

deicommissorum haec fere fuit. saepius contingebat ciuem romanum mori, qui cognatos peregrinos haberet, quibus neque hereditates neque legata relinquere licebat, cum alius essent ciuitatis. instituebat ergo ciuem romanum quendam sibi beneuolum, qui testamento heres fieri posset, cuius fides sibi esset probata; rogabatque eum extra testamentum ut uel omnem hereditatem uel eius partem uel certas res illi peregrino restitueret. in scripti autem heredis arbitrio erat utrum solueret necne, cum nullum esset iuris uinculum, quo ad hoc adstringeretur; set fide tantum atque pudore eius qui rogabatur haec continebantur. et ideo fideicommissa appellata sunt. set haec quidem olim optinebant. postea primus diuus Augustus semel iterumque eorum gratia motus est, quibus talia essent relicta, forte quia eiusmodi personae notae ei erant, aut forte honore dignae propter doctrinam uel alium commodum, uel quia saepius quidam per ipsius salutem iurabant et iusiurandum contemnebant, aut ob insignem perfidiam, ueluti si quis diues rogatus esset defuncti liberis pauperibus et adhuc teneris, uel senio confectis parentibus restituere, et is fidem non seruaret. itaque iussit consules auctoritatem suam interponere eumque, qui rogatus fuisset, ad restituendum cogere. quod quia iustum uidebatur et omnino

κατὰ μικρὸν εἰς iurisdictiona μετετράπη καὶ εἰς ἀνάγκην καὶ τοσαύτη γέγονεν ἐπὶ τοῖς fideicommíssois σπουδὴ ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ praétωr ἰδιάζων ἐπὶ[1]) ἀπαιτήσει τῶν fideicommíssωn[2]) ἐχειροτονήθη, ὁ λεγόμενος fideicommissários. 2. 2.

Μετὰ τὴν ἀρχαιογονίαν τῶν fideicommíssωn[3]), εἴπωμεν περὶ τῶν καθομάδα[4]). ἵνα δὲ τὸ καθομάδα[5]) fideicómmisson ἰσχύσῃ χρὴ κατὰ πρώτην τάξιν εἶναί τινα τὸν dìréctωs[6]) ἐν τῇ διαθήκῃ γραφόμενον κληρονόμον καὶ ἀξιούμενον ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν[7]) ἀποκαταστῆσαι, ἐπείπερ ἄχρηστός ἐστιν ἡ διαθήκη, ἐν ᾗ μηδεὶς γέγραπται κληρονόμος. ἐὰν τοίνυν γράψω τινὰ[8]) κληρονόμον λέγων· »Lúcios Títios ἔστω μου κληρονόμος«, δύναμαι προςθεῖναι καὶ εἰπεῖν· »ἀξιῶ σε ὦ Lúcie Títie[9]) ἵνα ἡνίκα πρῶτον δυνηθῇς τὴν ἐμὴν aditeûsai κληρονομίαν, ταύτην Gaΐῳ Seΐῳ[10]) ἀποδώσῃς καὶ ἀποκαταστήσῃς[11])·« δύναμαι δὲ[12]) ἀξιοῦν τὸν κληρονόμον καὶ περὶ μέρους κληρονομίας, ὥςτε ἀποκαταστῆσαι, οὐ μόνον[13]) περὶ πάσης· καταλιμπάνεται δὲ καὶ púrωs καὶ ὑπὸ αἵρεσιν καὶ ὑπὸ φανερᾶς ἡμέρας, οἷον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἐμῆς τελευτῆς. 3. 3.

Ἐὰν δέ τις γραφεὶς κληρονόμος[14]) καὶ ἀξιωθεὶς ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστήσῃ ταύτην, οὐδὲν ἧττον μένει κληρονόμος, ἐπειδὴ τὸ ἀσώματον αὐτῷ προσεπάγη· ὁ δὲ ταύτην δεξάμενος[15]) ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀγοραστοῦ τάξιν ἐπεῖχε, μετὰ δὲ ταῦτα πότε μὲν κληρονόμου, πότε δὲ ληγαταρίου.[a]) καὶ εἴπωμεν ἔξωθεν[16]) τὰ τοῦ ἀγοραστοῦ. ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνομίζετο εἶναι τὸν κληρονόμον[17]) ἐπιγινώσκειν τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, τῶν δὲ κερδῶν ἀπολαύειν τὸν fideicommissárion, διὰ τοῦτο ἤρεσεν εἰκονικὴν γίνεσθαι πρᾶσιν[18]). καὶ ὁ κληρονόμος ἑνὸς νούμμου τὴν πᾶσαν ἐπίπρασκε

---

1) τῇ ins. L1. Vi. F. R. 2) μόνως ins. L1. F. 3) —αρίων V. 4) fideicom. ad. L1. L6. 5) —δος V. 6) —ctus M. —cton L1. L2. 7) τὴν κλ. ἑτ. V. 8) d. V. L6. 9) d. F. 10) d. V. Vi. R. 11) —σον V. 12) οὖν Vi. R. 13) μὴν L6. 14) d. V. 15) δραξάμ. V. 16) κατὰ πρῶτον λόγον Vi. R. 17) addidi cum Vi. R. 18) διάπρασιν V. γίν. εἰκ. πρ. L6.

a) Gai. 2, 252.

populare erat, paullatim in iurisdictionem et iuris necessita-
tem conuersum est, tantusque fauor fideicommissorum factus
est, ut processu temporis etiam praetor proprius, qui fidei-
commissis tantum ius diceret, crearetur, quem »fideicom-
2. missarium« appellabant. 2. Origine fideicommissorum ex-
planata, uideamus de hereditatibus fideicommissariis. in pri-
mis, ut fideicommissum ualeat, opus est, ut aliquis recto iure
testamento heres instituatur, atque rogetur ut eam heredita-
tem alii restituat; alioquin inutile est testamentum in quo
nemo heres instituitur. cum igitur aliquem heredem scripse-
rim »Lucius Titius mihi heres esto,« potero adicere
rogo te Luci Titi ut cum primum possis heredita-
tem meam adire, eam Gaio Seio reddas atque re-
stituas.« Possum heredem quoque de parte restituenda
rogare, non solum de tota hereditate. relinquitur autem fi-
deicommissum et pure et sub condicione et ex die certo, ue-
3. luti »post biennium quam mortuus fuero.« 3. Si quis heres
institutus atque rogatus hereditatem reddere eam restituerit,
nihilo minus heres permanet. nam heredis nomen ei adhae-
sit. et olim quidem qui hereditatem recepisset, emptoris loco
habebatur; postea uero aliquando heredis aliquando legatarii.
et antea de emptore uideamus. cum absurdum esse uidere-
retur heredem quidem hereditatis onera sentire, eius autem
lucris fideicommissarium frui, placuit uenditionem quandam
imaginariam fieri: qua heres nummo uno totam uendebat he-

κληρονομίαν καί τινες ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ[1]) τοῦ fideicommissaríu, καὶ ἐγένοντο[2]) αἱ ἐπερωτήσεις »emptae uenditae hereditatis.« ἐπερώτα γὰρ ὁ κληρονόμος τὸν fideicommissárion οὕτως· »ὁμολογεῖς ὦ fideicommissárie ἐὰν ἀπαιτηθῶ τι ὑπὸ[3]) hereditaríu credítoros διδόναι μοι τοῦτο ἤγουν καὶ defendeúein με καὶ περιποιεῖν μοι τὸ ἀνενόχλητον«; καὶ ἔλεγεν ὁ fideicommissários· »ὁμολογῶ.« ἀντεπερώτα δὲ καὶ ὁ fideicommissários τὸν κληρονόμον οὕτως· »ὁμολογεῖς, ὦ κληρονόμε, ἐὰν ἀπαιτήσῃς[4]) hereditárion debítora διδόναι μοι τοῦτο ἤγουν καὶ ἐκχωρεῖν[5]) μοι τὰς ἀγωγὰς ὥςτε δυνηθῆναί με procuratorio nomine κινῆσαι ταύτας«; (τίς δέ ἐστι procurátωr προϊόντες μαθησόμεθα). καὶ ἔλεγεν ὁ κληρονόμος· »ὁμολογῶ«. 4. Ἀλλ' 4.
ἐπειδὴ τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ κληρονόμος σπουδάζων διαφυγεῖν τὸ[6]) δικαστήριον δύο περιέπιπτε δίκαις· ἠναγκάζετο γὰρ δικάζεσθαι πρὸς τὸν hereditárion credítora καὶ πάλιν κινῆσαι κατὰ τοῦ fideicommissaríu, ὡς ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα λάβῃ ἅπερ ἔτυχε καταβαλών. διὰ τοῦτο[a]) ἐπὶ τῶν Néronos χρόνων ἐπὶ C. Trebellíu Maxímu[7]) καὶ Annéu[8]) τῶν ὑπάτων δόγμα συγκλήτου γέγονε[9]) τὸ λέγον ἵνα ἐὰν κληρονομία τινὶ κατὰ fideicómmisson[10]) καταλειφθῇ καὶ ἀποκαταστῇ πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ, αἵτινες[11]) κατὰ τὸ πολιτικὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν[12]) ἥρμοζον τῷ κληρονόμῳ καὶ κατὰ τοῦ κληρονόμου, αὗται ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ fideicommissaríu μετέλθωσιν. καὶ λοιπὸν ὁ praétωr ὑπουργῶν τῷ τοιούτῳ δόγματι[13]) utilías

---

1) τοῦ ληγαταρίου ἤτοι ins. Vi. R. 2) ἐλέγοντο L⁶. Vi. R. 3) τοῦ ins. Vi. F. R. 4) τι ad. L⁶. 5) —ρεῖς M. L¹. L². Vi. 6) d. F. 7) scr. ex M. L¹. 8) scr. ex L¹.: d. M.: ἀνεὺς L². χανίου V. Ἀννέως Bas. Σενεκᾶ ad. Vi. F. R. σαυινίου L⁶. 9) γέγ. συγκλητικὸν V. συγκλήτου L¹. L². L⁶.: de Bas. 10) —íssu M. 11) M. στεῖσαι om. πᾶσ. 12) αἳ Bas. 13) τοῦ ν. τὴν ἀκρ. L¹. L¹. τῇ τοῦ ν. ἀκριβείᾳ Vi. R. 14) τῷ δόγματι τούτῳ τῆς συγκλήτου Bas.

a) Bas. schol. I. 689.

reditatem; et quaedam fiebant inter heredem et fideicommissarium stipulationes emptae et uenditae hereditatis. stipulabatur autem heres a fideicommissario his uerbis: »spondesne, fideicommissarie, si quid hereditarius creditor a me exegerit, id mihi praestare, aut me defendere et indemnem seruare«? et respondebat fideicommissarius. »spondeo«. et contra stipulabatur fideicommissarius ab herede hoc modo: »spondesne, heres, si ab hereditario debitore quid consecutus fueris, id mihi praestare aut etiam actionibus mihi cedere ut procuratorio nomine iis experiar?« (quis autem procurator sit inferius proponemus). et dicebat heres: »spondeo.« set in eiusmodi rerum condicione heres, qui iudicium uitare studebat, in duplices lites incidebat, conueniebatur enim ab hereditario creditore et rursus cum fideicommissario ei agendum erat ex stipulatu, ut ea quae prae-
4. stasset reciperaret. 4. Itaque Neronis temporibus, Trebellio Maximo et Annaeo consulibus, senatusconsultum factum est, quo cautum est, ut si cui hereditas fideicommissaria relicta atque restituta sit, omnes actiones, quae ex iuris ciuilis suptilitate heredi et in heredem competerent, ei et in eum accomodarentur, cui ex fideicommisso restituta esset hereditas. postea autem praetor senatusconsultum subsecutus, uti-

ἀγωγὰς[1]), τουτέστι πλαστικὰς[2]), δέδωκε τῷ fideicommissaríῳ
καὶ κατὰ τοῦ fideicommissaríu, ὡσανεῖ κληρονόμου αὐτοῦ ὑπάρ-
χοντος, ἵνα κινῶν λέγῃ· »ὡσανεὶ ὑπῆρχον[3]) κληρονόμος
εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι«. ἰδοὺ ἐνταῦθα τάξιν
ἐπέχει κληρονόμου. 5. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος[4]), ἐπειδὴ οἱ 5.
scrîptoi κληρονόμοι πᾶσαν σχεδὸν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀξιού-
μενοι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι[5]) ὤκνουν aditeûsai δι'
οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον κέρδος καὶ διὰ τοῦτο erepudiáteuon καὶ ἐν-
τεῦθεν[6]) ἀπεσβέννυτο τὰ fideicómmissa, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν
Vespasianû[7]) χρόνων, Πηγάσου[8]) καὶ Pusíonos[9]) ὑπατευόντων,
γέγονε δόγμα Πηγασιάνειον[10]) κελεῦον τῷ ἀξιωθέντι κληρονόμῳ
ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ[11]) ἐξεῖναι τέταρτον[12])
μέρος παρακατέχειν, ὥςπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Falcidíu τὴν τετάρ-
την[13]) ἐκ τῶν ληγάτων ἐπιτέτραπται μοῖραν[14]) παρακατέχειν.
καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθομάδα[15]) ἀμέτρων fideicommíssωn,
ἀλλὰ γὰρ[16]) καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν ἡ αὐτὴ παρακατάσχεσις συγκε-
χώρηται. ὅπερ γὰρ ἐν ἀμετρίᾳ[17]) ληγάτων ἐστὶν ὁ Falcídios,
τοῦτο ἐν ἀμετρίᾳ τῶν[18]) fideicommíssωn ἐστὶ τὸ Πηγασιάνειον.
μετὰ δὲ τοῦτο δὲ δόγμα ὁ κληρονόμος μόνος ὑπέκειτο τοῖς
βάρεσιν, οὐ μὴν ὁ fideicommissários.[19]) μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὸν
fideicommissárion τάξιν ἐπέχειν ληγαταρίου partitiaríu[20]). τὸ
γὰρ παλαιὸν ἦν πέμπτον γένος ληγάτου καὶ ἐλέγετο »parti-
tíωn«, κατελιμπάνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον· »Titius[21]) heres
esto partitoque hereditatem meam cum Seio parte dimi-

---

1) οὐτιλίαν ἀ—ὴν Bas. 2) πλαγιαστικὰς L[6]. Vi. F. R. 3) —ε Vi. R. 4) ἔχ. οὕτ. V. 5) ἀποκαθιστᾶναι τὴν κλ. Bas. 6) διὰ τοῦτο Bas. 7) scripsi ex M. 8) om. V. 9) M. L[1]. 10) —ανὸν Bas. 11) ἑτ. τὴν κλ. L[1]. L[2]. V. de Bas. 12) τρίτον M.: τὸ $\overline{\delta}$ Vi. F. R. τὸ μέρος $\overline{\delta}$ Bas. qu. ad. »νῦν δὲ $\overline{\gamma}$«. 13) τρίτην M. 14) μ. ἐπ. Vi. F. R. 15) —δων V. 16) d. V. Vi. R. 17) ἐπὶ τῆς —ίας τῶν Bas. 18) ἐπὶ τῶν ἀμέτρων Bas. 19) ἀλλὰ om. cum M. V. 20) scripsi cum M. L[1]. L[2]. V. L[6].: »παρτιαρίου« edit. ἤτοι ἡμισυμερίτου ἤγουν ἥμισυ μέρος λαμβάνοντος ad. Vi. R. (cf. F[2]. 361).: τουτ. ἡμισυμερίτου L[6]. 21) mihi ad. Vi. R.

les actiones idest par factionem ei et in eum, qui hereditatem receperit, quasi heres esset, dare coepit, unde ita agens intendat: »*Si heres essem, tum si hunc dare oporteret*[1]«: en
5. igitur quomodo heredis loco habeatur. 5. Cum ita res se haberent, quia scripti heredes plerumque fere rogati totam hereditatem restituere, ob nullum aut certe minimum lucrum adire recusabant, hereditatesque repudiabant atque ob id extinguebantur fideicommissa, postea Vespasiani temporibus, Pegaso et Pusione consulibus, senatusconsultum pegasianum factum est, quo cautum est ut ei, qui rogatus esset hereditatem alii restituere, perinde quartam partem retinere liceret, atque lege Falcidia ex legatis quadrantem retinere conceditur. neque tantum ex fideicommissariis hereditatibus set etiam ex singulis rebus per fideicommissum relictis eiusmodi retentio concessa est. quod enim in immodicis legatis lex Falcidia est, id in immodicis fideicommissis est senatusconsultum pegasianum. post quod senatusconsultum heres tantum onera sustinebat, non etiam qui hereditatem receperat. set placuit deinceps hunc legatarii partiarii loco haberi. erat enim hoc antiquitus quintum legatorum genus, quod et *partitio* dicebatur atque ita relinqui solebat: »*Titius heres esto partitoque hereditatem meam cum Seio parte*

1) Cf. Gai. 4, 34.

dia«.[1]) λοιπὸν οὖν ἐγένοντο ἐπερωτήσεις[2]) μεταξὺ αὐτῶν τοιαῦται.[3]) ὁ κληρονόμος ἐπηρώτα[4]) τὸν ληγατάριον οὕτως· »ὁμολογεῖς, ὦ ληγατάριε, ἐὰν ἐναχθεὶς καταβάλω κ̅ νομίσματα, τούτων μοι διδόναι τὸ ἥμισυ;« καὶ ἔλεγεν· »ὁμολογῶ.« καὶ πάλιν ὁ ληγατάριος ἐπηρώτα τὸν κληρονόμον· »ὁμολογεῖς ἐὰν λάβῃ παρὰ hereditaríu debítoros κ̅ νομίσματα διδόναι μοι τὸ ἥμισυ, τουτέστιν[5]) ι̅;« καὶ ἔλεγεν· »ὁμολογῶ.« καὶ ἐκαλεῖτο ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις »partis et pro parte.« καὶ[6]) κατὰ μίμησιν τοῦ partitiaríu ληγαταρίου ἡ ἐπερώτησις προεχώρει μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ fideicommissaríu καὶ ἐπηρωτᾶτο ὁ fideicommissários[7]) οὕτως· »ὁμολογεῖς, ὦ fideicommissárie, ἐὰν ἀπαιτηθῶ μ̅ νομίσματα ὑπὸ credítoros hereditaríu διδόναι μοι τὰ λ̅;« καὶ ὁ κληρονόμος ἐπηρωτᾶτο ὑπὸ τοῦ fideicommissaríu· »ὁμολογεῖς, ὦ κληρονόμε, ἐὰν παρὰ hereditaríu debítoros μ̅ λάβῃς νομίσματα[8]), διδόναι μοι τὰ λ̅«; καὶ ἔλεγεν· »ὁμολογῶ«. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ληγαταρίου τάξιν ἐπεῖχεν[9]) ὁ καθομάδα fideicommissários, καὶ ἔδει κοινὸν εἶναι μεταξὺ τοῦ fideicommissaríu καὶ τοῦ κληρονόμου ἀναλόγως τὸ κέρδος καὶ[10]) τὴν ζημίαν. καὶ ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται ἐπερωτήσεις »partis[11]) et pro parte.« 6. Ὥστε οὖν δεῖ συνελόντας εἰπεῖν εἰ μὲν θ̅ 6. οὐγκίας[12]) ἢ καὶ ἐλάττονα ποσότητα ὁ κληρονόμος ἀξιοῦται[13]) ἀποκαταστῆσαι[14]) τῷ fideicommissaríῳ καὶ ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros τὸ τέταρτον ἢ καὶ πλέον τοῦ τετάρτου, τότε ἀπὸ τοῦ Trebellianíu[15]) δόγματος γένεται ἀποκα-

---

1) et cum Seio hereditatem diuidito in dimidiam portionem Vi. R. τουτ. Τίτιος ἔστω μου [d. V. L 6.] κληρονόμος καὶ μεριζέσθω μετὰ Seíu τὴν [ἐμὴν V.] κληρονομίαν κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος ad. libri. ed. 2) ἐγένετο ἐπερώτησις V. 3) —ταῦτα V. 4) —τησε V. 5) τὰ ad. Vi. R. 6) M.: cet. οἷον: de Vi. R. 7) ἐπηρώτα τὸν φιδ—ον Vi. R. 8) M. L 1. L 2. L 6.: cet. νν0 λ. 9) ἐπ. τάξ. L 1. Vi. F. R. 10) κατὰ V. 11) ex parte Vi. R.: ἐξπάρτις hic et semper L 6. 12) —ιῶν V.: συνελόντας scripsi ex M.: cet. —όντα. 13) ἠξίου M. (an ἠξιοῦτο?). 14) ὑποκ. Vi. 15) L 1.: Trebelliantû M.: set alias semper —ιο—: Τρεβελλιανείου V. P. cum edit.

dimidia.« ceterum autem stipulationes eiusmodi inter eos fiebant. heres a legatario sic stipulabatur: »spondesne legatarie, si conuentus XX aureos soluero, X mihi dare«? et respondebat: spondeo. quae stipulatio »partis et pro parte« uocabatur. ad similitudinem igitur partiarii legatarii stipulatione inter heredem atque eum, cui fideicommissum restituebatur, intercedebat. et stipulabatur heres hoc modo: spondesne, fideicommissarie, si XXXX aureos a me creditor hereditarius exegerit, XXX mihi dare«? et is qui fideicommissum acceperat rursus ab herede ita stipulabatur: »spondesne, heres, si a debitore hereditario XXXX aureos fueris consecutus XXX mihi dare?« et aiebat heres: »spondeo«. et ita legatarii loco habebatur qui per fideicommissum hereditatem acceperat, atque lucrum et damnum inter eum atque heredem pro rata commune esse oportebat. et dicebantur huiusmodi
6. stipulationes »partis et pro parte.« 6. Itaque, ut breuius dicam, si quidem dodrantem aut etiam minus heres rogatus sit restituere, et quadrantem ex uoluntate testatoris retineat, aut magis quam quadrantem, tum ex senatusconsulto trebelliano restitutio fit. et in dodrantem quidem is qui fi-

τάστασις. καὶ εἰς μὲν τὰ γ̅ μέρη ὁ fideicommissários utilíως ἐνάγει καὶ ἐνάγεται,[1] εἰς δὲ τὸ τέταρτον μέρος ὁ κληρονόμος diréctως καὶ ἐνάγει καὶ ἐνάγεται. εἰ δὲ πλέον τῶν θ̅ οὐγκιῶν, οἷον ι̅ ἢ ια̅, ἢ[2] καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν ὁ κληρονόμος ἠξιώθη ἀποκαταστῆσαι[3] καὶ οὐκ εἶχεν ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros τὸ δ̅ καὶ χώρα ἐδίδοτο τῷ πηγασιανείῳ δόγματι,[4] ὁ μὲν κληρονόμος ἅπαξ aditeúsas οἰκείᾳ γνώμῃ (διὰ τί δὲ εἶπον »οἰκείᾳ γνώμῃ« προϊόντες μαθησόμεθα) εἴτε παρεκράτησε τὸ δ̅[5] εἴτε οὐκ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι, αὐτὸς ὁ κληρονόμος πάντα ὑφίστατο[6] τὰ hereditária βάρη. ἀλλ' εἰ μὴ παρεκράτησε τὸ δ̅[7], ἐγίνοντο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ fideicommissaríu αἱ partis et[8] pro parte ἐπερωτήσεις κατὰ μίμησιν τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ partitiaríu ληγαταρίου· εἰ δὲ πᾶσαν ἀποκατέστησε τὴν κληρονομίαν ἤργει τὸ Trebelliánion, ἐπειδὴ οὐχ ἑώρα τὸ δ̅ τῆς οὐσίας ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros ὂν παρὰ τῷ κληρονόμῳ. ἤργει καὶ τὸ πηγασιάνειον, οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγίνοντο αἱ partis et[9] pro parte ἐπερωτήσεις. λοιπὸν οὖν πάσης σχολαζούσης βοηθείας, ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις »emptae uenditae hereditatis.«[10] ταῦτα[11] μὲν ἡνίκα τις ἑκὼν προσέλθῃ τῇ κληρονομίᾳ. εἰ δέ τις παραιτήσηται τὸν κλῆρον ὕποπτον λέγων εἶναι[12] τὴν κληρονομίαν διὰ τὸ[13] ἐπιζήμιον, περιέχεται τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι, ὥςτε προσιέναι τὸν fideicommissárion τῷ praétori καὶ τὸν praétora κελεύειν τῷ κληρονόμῳ aditeûsai καὶ τὴν πᾶσαν ἀποκαταστῆσαι τῷ fideicommissaríῳ[14] κληρονομίαν. καὶ εἰς ὁλόκληρον μεθίστανται αἱ ἀγωγαὶ ἀπὸ τοῦ κληρονόμου ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ[15] fideicommissaríu, ὥςπερ εἰ ἀπὸ τοῦ Trebellianíu γέγονεν ἡ ἀποκατάστασις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι συνδρομὴ γίνεται τῶν δύο δογμάτων· καὶ τὸ μὲν Πηγασιάνειον ἀναγκάζει

---

1) M. L^1. L^2. V.: ἐνάγει καὶ ἐν. οὐτ. Vi. F. R. 2) d. L^1. 3) τῷ φιδεικομμισσαρίῳ L^6. Vi. R. ad. 4) M.: cet. τὸ δ̅ χ. ἐδίδ. τῷ π. δ. καὶ κ. τ. λ. 5) τρίτον M. 6) —ται Vi. 7) γ̅ M. 8) καὶ Vi. R. 9) καὶ Vi. R. 10) αἱ empt. καὶ u. h. Vi. R. 11) καὶ τ. V. 12) M.: cet. εἶν λ.: paullo ante παραιτεῖται Vi. R. 13) d. M. 14) τὴν L^6. 15) τοῦ ins. Vi. R.

deicommissum recepit utilibus actionibus experitur atque conuenitur, in quadrantem autem heres directis actionibus et experitur et conuenitur. at si plus quam dodrantem, ueluti dextantem uel deuncem, uel etiam totam hereditatem heres restituere rogatus esset, neque ex uoluntate testatoris quadrantem habuisset, locus erat pegasiano senatusconsulto. et heres qui semel adisset, si modo sua uoluntate (cur autem »sua uoluntate« dicamus inferius patebit), siue retinuisset quartam partem, siue noluisset retinere, ipse heres uniuersa onera hereditaria sustinebat. set quarta retenta, interponebantur inter eum et illum qui fideicommissum receperat partis et pro parte stipulationes, tanquam inter heredem atque partiarium legatarium. si uero totam hereditatem restituisset, cessabat trebellianum, cum quadrans ex uoluntate testatoris apud heredem non esset, cessabat etiam pegasianum, cum retinere noluisset, et ideo non interponebantur partis et pro parte stipulationes. et cum omnia deficerent auxilia, interponebantur stipulationes emptae uenditae hereditatis. haec quidem si quis sponte hereditatem adeat. set si recuset quis adire hereditatem ob id quod dicat eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cauetur pegasiano senatusconsulto ut adeat is, cui restituere debetur, praetorem qui iubeat heredem adire, et omnem hereditatem restituere. et perinde in solidum actiones hereditariae ei atque in eum, cui hereditas restituitur, dantur, acsi ex senatusconsulto trebelliano restitutio facta sit. atque in eiusmodi casu utrumque senatusconsultum concurrit; et pegasianum quidem scriptum heredem adire cogit, trebellia-

τὸν scripton aditeúein, τὸ δὲ Trebelliánion μεταφέρει τὰς ἀγωγὰς καὶ λοιπὸν οὐδεμία ἐπερώτησις χρειώδης ἐνταῦθα γενήσεται[1]· τῷ γὰρ ἀποκαταστήσαντι τὴν κληρονομίαν παραγίνεται τὸ ἀμέριμνον οὐκέτι ἐναγομένῳ, καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῷ fideicommissaríῳ προςγίνεται ἔχοντι πάσας τὰς ἀγωγάς. 7. 7. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐπερωτήσεις αἱ ἀπὸ τοῦ Πηγασιανείου ἐπενενοημέναι καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἀπήρεσκον καὶ ἔν τισι θέμασι ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν Papinianòs[2]) ἐπιζημίους[3]) ταύτας ἐκάλει, τῷ δὲ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ ἐστιν ἐν σπουδῇ ἁπλούστερα μᾶλλον, ἤπερ δυσχερείας εἶναι πλήρη τὰ νόμιμα, καὶ[4]) ἀνενεχθεισῶν αὐτῷ καὶ[5]) πασῶν[6]) ὁμοιώσεων τε[7]) καὶ διαφορῶν[8]) τῶν δογμάτων, ἤρεσεν ἐκβληθῆναι μὲν τὸ Πηγασιάνειον τὸ μεταγενεστέροις ἐπινοηθὲν χρόνοις, πᾶσαν δὲ τῷ Trebellianíῳ δόγματι τὴν αὐθεντίαν παρασχεῖν, ὥςτε ἐξ αὐτοῦ τὰς fideicommissarías ἀποκαθίστασθαι κληρονομίας, εἴτε ἔχει τὸ δ̄ ὁ κληρονόμος ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου, εἴτε πλέον, εἴτε ἔλαττον, εἴτε καὶ[9]) οὐδὲν παντελῶς. ἡνίκα γὰρ[10]) ἢ[11]) πᾶσαν ἢ καὶ[12]) ὑπὲρ τὸ ἐνναούγκιον ἀξιωθῇ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ὁ scríptos, ἐξέστω αὐτῷ τὸ δ̄ ὅλον ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ δ̄ ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακατέχειν ἢ καὶ καταβληθὲν repetiteúein[13]), τῶν ἀγωγῶν ἀναλόγως ἐκ τοῦ Trebellianíu[14]) μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ fideicommissaríu διαιρουμένων. εἰ δὲ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἑκὼν ἀποκαταστήσῃ ὁ κληρονόμος πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ τῷ fideicommissaríῳ καὶ κατὰ τοῦ fideicommissaríu δοθήσονται. κἀκεῖνο δὲ ὅπερ ἐν ἐξαιρέτῳ[15]) περιέχεται τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι μετατίθησιν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τῆς οἰκείας[16]) διατάξεως ἐπὶ τὸ Trebelliánion. οἶδας γὰρ μαθὼν πρὸ βραχέως ὅτι ἡνίκα παρῃτεῖτο ὡς ὑπόπτῳ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ ὁ κληρονόμος,

---

1) γίνεται Vi. R. 2) pap M. L1.: παπιανὸς V. L6. 3) —ίας V. 4) d. Vi. R. 5) κατὰ M.: d. Vi. R. 6) ἁπασῶν Vi. R. 7) d. Vi. R. 8) ἀδιαφόρων M. 9) M. d. L1. L2. V. L6. Vi. F1. R. »γάρ« F2. 10) καὶ F2. δὲ F1.: καὶ γὰρ V. 11) d. Vi. R. 12) d. Vi. R. 13) ῥεπουδιατεύειν Vi. 14) δόγματος ad. L6. 15) ἐξαιρέτως Vi. R. 16) ἡμῶν V.

num uero actiones transfert. ceterum nullis stipulationibus opus erit; nam ei, qui hereditatem restituit, securitas datur cum nunquam conueniatur; et is, cui restituitur, in tuto est
7. utpote qui omnes sibi habeat actiones. 7. Set quia stipulationes ex senatus consulto pegasiano descendentes, et ipsi antiquitati displicuerunt et quibusdam casibus iurisconsultorum princeps Papinianus eas damnosas appellabat et sanctissimo principi nostro curae est ut simplices magis quam difficultatis plenae leges sint, similitudinibus simul et differentiis utriusque senatusconsulti ei suggestis, placuit, exploso senatusconsulto pegasiano quippe quod serius introductum sit, omnem auctoritatem trebelliano senatusconsulto praestare, ut ex eo fideicommissariae hereditates restituantur, siue habeat heres ex uoluntate testatoris quadrantem, siue plus siue minus siue penitus nihil. quotiens autem aut totam hereditatem aut plus quam dodrantem scriptus heres restituere rogatus sit, liceat ei uel quartam uel quod deest quartae ex constitutione principis nostri retinere uel solutum repetere, actionibus pro rata portione quasi ex trebelliano senatusconsulto inter heredem atque fideicommissarium diuisis. si uero totam hereditatem sponte heres restituerit, omnes actiones ei atque in eum, cui hereditas restituitur, competent. set etiam id quod praecipuum in pegasiano senatusconsulto fuerat, transponit piissimus princeps noster sua constitutione ad trebellianum. paullo enim superius propositum fuit, quotiens recusset heres tanquam suspectam adire hereditatem pegasiano

ἠναγκάζετο ὑπὸ τοῦ Πηγασιανείου δόγματος aditeûsai καὶ πᾶσαι μετετέθεντο[1]) ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαί. τοῦτο τοίνυν γενέσθω ἀπὸ μόνου τοῦ Trebellianíu[2]) καὶ ἄκων ὁ κληρονόμος aditeuétω καὶ τὴν κληρονομίαν ἀποκαθιστάτω τῷ fideicommissaríῳ βουλομένῳ, οὐδεμιᾶς ζημίας οὐδὲ κέρδους τινὸς παρὰ τῷ κληρονόμῳ μένοντος. 8. Ὅσα σοι εἴρηται περὶ 8.
τοῦ εἰς ὁλόκληρον γεγραμμένου κληρονόμου τὰ αὐτά σοι εἰρήσθω καὶ ἡνίκα εἰς μέρος τις,[3]) οἷον ἐξαούγκιον,[4]) γραφεὶς ἠξιώθη ὅλον τὸ μέρος ἢ τοῦ μέρους τὸ μέρος ἀποκαταστῆσαι,[5]) κἀνταῦθα γὰρ τὰ αὐτὰ φυλάττεσθαι ὁ θειότατος κελεύει βασιλεύς, ἅτινα ἐπὶ πάσης κληρονομίας εἰρήκαμεν. 9. Τελευ- 9.
τῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον, εἶτα οὕτως εἶπεν. »ἀξιῶ σε ἐξελόντα τόνδε τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ[6]) ἕτερον πρᾶγμα ἤτοι κατεξαίρετον λαβόντα (ὑπόθου δὲ τὸν ἀγρὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τῆς πάσης περιουσίας τὸ $\overline{\delta}$[7]) ἀποκαταστῆσαι τῷδε τὴν κληρονομίαν·« καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος χώρα ἐστὶ τῷ Trebellianíῳ δόγματι, ὥςπερ εἰ εἶπεν· »ἀξιῶ σε τὸ $\overline{\delta}$[8]) τῆς κληρονομίας παρακατασχόντα τὸ λοιπὸν ἀποκαταστῆσαι.« διαφορὰ δέ[9]) ἐστιν ἐν τούτῳ ὅτι ἔνθα μὲν ἐν πράγμασιν[10]) ἐστι[11]) τὸ $\overline{\delta}$[12]) παρὰ τῷ κληρονόμῳ, εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ[13]) τοῦ Trebellianíu αἱ[14]) ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ[15]) fideicommissaríu μετέρχονται καὶ τὸ πρᾶγμα μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ δίχα βάρους παντὸς[16]) ὥςπερ ληγατευθὲν αὐτῷ. ἔνθα μέντοι ἐν δικαίῳ ἔχει τὸ $\overline{\delta}$[17])· εἶπε γὰρ ὁ testátωr »παρακρατήσας τὸ $\overline{\delta}$[18]) ἀποκατάστησον τὴν κληρονομίαν«, μερίζονται αἱ ἀγωγαὶ καὶ εἰς μὲν τὰ $\overline{\delta}$[19])

---

1) —τατιθέναι V. 2) δόγματος ad. Vi. F. R. 3) M. L1. L2. (τις εἰς μ. V.): τι Vi. F. R. 4) M. V. Vi. R. ἐξ οὐγκίας L1. F. 5) d. F.; τοῦ μέρ. μ. Vi. R., qui ad. ἤγουν τὸ τέταρτον. 6) d. Vi. F. R. 7) τρίτον M. 8) τρίτον M. 9) ἡ δὲ διαφ. Vi. R. 10) ἔνθα ἐν πράγματι Vi. R. ἔνθα μὲν πρ. F2. ἐν πρᾶγμα M. 11) d. V. 12) τρίτον M. 13) ὑπὸ F. 14) d. V. 15) d. V. 16) τινὸς L6. 17) τρίτον M. 17) τρίτον· ἤτοι κατεξαίρετον λαβὼν ad. L1. 18) δύο M. V.

senatusconsulto cogi eum adire, omnesque actiones in fidei-
commissarium transferri. id igitur ex solo senatusconsulto
trebelliano fiat, et heres coactus adeat et hereditatem fidei-
commissario restituat, qui id desideret, nullo damno uel com-
8. modo apud heredem manente. 8. Quae tibi proposita sunt
de eo, qui es asse heres institutus sit, eadem intellegere
debes de eo quoque qui ex parte, ueluti ex semisse, scriptus
totam partem aut partis partem restituere sit rogatus. nam
et hoc casu eadem obseruari sanctissimus princeps praecepit,
9. quae in totius hereditatis causa diximus. 9. Si quis moriens
me heredem instituerit atque addiderit: »rogo te, deducto
seu praecepto hoc fundo uel alia qua re (puta fun-
dum quadrantem efficere hereditatis), huic hereditatem
restituere,« hoc quoque casu locus fit senatusconsulto tre-
belliano acsi dixerit: »rogo te, quadrante hereditatis
deducto, cetera restituere.« set in eo est differentia, quod
cum praecepta aliqua re quarta apud heredem manet, in so-
lidum ex trebelliano actiones fideicommissario atque in fidei-
commissarium dantur, et res apud heredem manet sine ullo
onere, tanquam ex legato ei adquisita: cum uero in iure
quartam habet (ait enim testator: quadrante deducto
hereditatem restitue), scinduntur actiones et pro do-

μέρη πλαστικῶς[1]) ἐνάγει καὶ ἐνάγεται ὁ fideicommissários, εἰς δὲ τὸ δ̄[2]) ὁ κληρονόμος diréctως[3]) ἀπαιτεῖ καὶ μεθοδεύεται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα δὲ ὁ γραφεὶς κληρονόμος[4]) καὶ ἀξιωθεὶς ἓν παρακρατήσας πρᾶγμα [ἤτοι κατεξαίρετον λαβὼν[5])] ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἐν τῷ παρακατασχεθέντι πράγματι τὸ πλέον μέρος ἔχει τῆς κληρονομίας (τυχὸν γὰρ τῆς[6]) πάσης οὔσης κληρονομίας ῡ νομισμάτων, ὁ ἀγρὸς ὃν ὁ κληρονόμος ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν ἄξιός ἐστι σ̄ν νομισμάτων), καὶ οὕτως εἰς ὁλόκληρον αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν fideicommissárion καὶ κατὰ τοῦ fideicommissáriu μεταφέρονται[7]) καὶ χρεία ἐνταῦθα τοῦ διασκέψασθαι τὸν fideicommissárion εἰ συμφέρει[8]) αὐτῷ καταδέξασθαι τὸ fideicómmisson. τὸ αὐτὸ φαμεν εἰ καὶ ὁ κληρονόμος δύο ἢ καὶ πλείονα πράγματα ἢ καὶ[9]) ποσότητα ῥητὴν ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν καὶ οὕτως ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν.[10]) κἀνταῦθα γὰρ εἴτε τὸ δ̄ εἴτε καὶ πλέον τοῦ τρίτου ἦν ἐν τοῖς ῥητοῖς πράγμασιν ἤτοι[11]) τῇ ῥητῇ ποσότητι, ἐκ τοῦ Trebellianíu εἰς ὁλόκληρον ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαὶ μετέρχονται. τὰ εἰρημένα ἐπὶ[12]) τοῦ εἰς ὁλόκληρον γραφέντος καὶ ἀξιωθέντος ῥητὸν ἢ ῥητὰ πράγματα παρακρατῆσαι καὶ τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, νοοῦμεν καὶ ἡνίκα τις εἰς μέρος γραφεὶς κληρονόμος ἠξιώθη ὡρισμένον τι πρᾶγμα ἤγουν[13]) πράγματα παρακρατήσας τὴν οἰκείαν ἔνστασιν ἀποκαστῆσαι. καὶ ἐπὶ τούτου γὰρ τοῦ θέματος εἰς ὁλόκληρον αὐτοῦ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸν fideicommissárion αἱ ἀγωγαὶ μετελεύσονται. 10. Οὐ μόνον δὲ τὸν scrípton κληρονόμον δυνάμεθα βαρύ- 10
νειν τῷ καθομάδα[14]) fideicommíssῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἐξ ἀδιαθέτου διαδεξόμενον[15]) τὴν ἡμετέραν περιουσίαν ἢ καὶ[16]) legitímῳ δικαίῳ ἢ ἀπὸ τοῦ praétoros (τυχὸν γὰρ cognátos ἦν) λέγοντες· »ἀξιῶ σε, ὦ legítime, κληρονόμε ἢ praetó-

---

1) πλαγιαστ. Vi. F. R. 2) γ̄ M. 3) d. V. 4) ὁ κλ. ὁ γρ. V. 5) de gloss. suspicor. 6) d. Vi. R. 7) μετέρχονται Vi. R. 8) —φέρον V. 9) d. Vi. R. 10) καὶ ποσότητα ad. V. 11) ἢ Vi. R. 12) περὶ Vi. R. 13) ἢ Vi. R. 14) —άδος V. 15) ex cj. R. »—ξά—« cet. 16) d. Vi. R.

drante quidem utiliter experitur atque conuenitur fideicommissarius, pro quadrante autem recto iure heres agit et conuenitur. quin etiam licet scriptus heres qui rogatus sit, una re deducta [seu precepta] hereditatem restituere, in una illa re maximam partem habeat hereditatis (forte enim cum sit tota hereditas CCCC aureorum, fundus quem heres sibi retinere iubetur, CCL aureis ualet,) aeque in solidum transferuntur actiones et fideicommissario atque in fideicommissarium dantur, qui secum deliberare debet, an expediat sibi fideicommissum accipere. eadem dicimus et si duas pluresue res uel etiam certam summam heres sibi retinere iubetur, et sic hereditatem restituere. nam et in eiusmodi casu, siue quadrantem siue plus quadrante in certis rebus certaue summa heres retinuerit, ex trebelliano actiones in solidum in fideicommissarium transeunt. Quae diximus de eo, qui ex asse institutus est atque rogatus certam rem certasue res retinere atque hereditatem alii restituere, intellegimus etiam si quis ex parte heres scriptus et rogatus est, certa quadam re certisue rebus deductis, suam partem restituere. nam etiam in eiusmodi casu in solidum actiones, quae ad eam partem pertinent,
10. ad fideicommissarium transeunt. 10. Non solum scriptum heredem rogare possumus, ut totam hereditatem restituat; set etiam eum qui ab intestato legitimo iure uel honorario (forte enim est cognatus) nostram accepturus est hereditatem, his uerbis: »rogo te, heres legitime, aut iure prae-

rie διάδοχε[1]) πᾶσαν ἢ μέρος τῆς κληρονομίας ἢ καὶ τόνδε τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ[2]) οἰκέτην ἢ καὶ νομίσματα τόσα[3]) τῷδε[4]) ἀποκαταστῆσαι«, ὁπότε ληγάτα ἐκ διαθήκης, οὐ μὴν ἐξ ἀδιαθέτου καταλιμπάνεσθαι δύναται. ὥςτε οὖν ἐστιν αὕτη ἡ[5]) διαφορὰ ληγάτων καὶ fideicommíssων, ὅτι τὰ μὲν ληγάτα ἐν διαθήκῃ μόνῃ καταλιμπάνεται, τὰ δὲ fideicómmissa καὶ ἐξ ἀδιαθέτου. 11. Δύναμαι δὲ γράψας κληρο- 11.
νόμον Prîmon ἀξιῶσαι αὐτὸν ἀποκαταστῆσαι[6]) Secúndῳ τὴν κληρονομίαν[7]) καὶ πάλιν Secûndon ἀξιῶσαι ἵνα Tertíῳ[8]) πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ[9]) κληρονομίαν ἢ καὶ[10]) μέρος αὐτῆς ἀποκαταστήσῃ ἢ καὶ ἵνα παράσχῃ Tertíῳ[11]) τόδε τὸ πρᾶγμα. 12. 12.
Ἐπειδὴ δὲ καθὰ εἴρηται ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος τίτλου, τὰ προοίμια τῶν fideicommíssων τῆς πίστεως ἤρτηται τῶν κληρονόμων, κἀκεῖθεν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐδέξαντο καὶ ἐν προαιρέσει πάλαι ὄντα εἰς ἔννομον ἀνάγκην[12]) τοῦ δίδοσθαι ὁ θειότατος Aúgustos ἤγαγεν, ὁ ἡμέτερος δὲ βασιλεὺς οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὸν εἰρημένον θειότατον[13]) Aúguston ὑπερβάλλεσθαι σπουδάζων, φάκτου συμβάντος[14]), ὅπερ ἐπὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀκοὰς Tribunianòs ὁ ἐνδοξότατος ἀνήγαγε κοιαίστωρ[15]), διάταξιν ἐξεφώνησεν, ἐν ᾗ διετύπωσεν ἵνα ἐὰν καταλείψῃ τις ἀγράφως[16]) fideicómmisson παρὰ τοῦ οἰκείου κληρονόμου ἢ καθομάδα ἢ ἰδικὸν καὶ μηδὲ ἀπὸ γραμμάτων δείκνυσθαι τοῦτο δύναται, μηδὲ ἐκ καταθέσεως πέντε μαρτύρων, ὧν ἡ παρουσία πρὸς σύστασιν ἀρκεῖ fideicommíssu, (ἐσθότε γὰρ ἐλάττονες τῶν πέντε[17]) παραγεγόνασιν μάρτυρες[18]) ἢ παντελῶς οὐδείς), τότε[19]) εἴτε πατήρ ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ κληρονομοῦντος παιδὸς

1) Ὦ λεγ. κληρ. ἢ πραιτ. διάδ. ἀξιῶ σε Vi. F. R. 2) d. V.: τὸν ins. L⁶. 3) d. M. V. 4) d. M. 5) M.: cet. de. τοιαύτη V. 6) ἀποκ. αὐτὸν V. 7) τὴν κλ. Σ. L¹. Vi. F. R. 8) Τετίῳ V. 9) κληρ. αὐτ. Vi. F. R. 10) add. ex M., L⁶., qui mox ἀ—ῆσαι l. 11) ἢ ἵνα π. καὶ T. Vi. 12) ἀν. ἔνν. Vi. F. R. 13) θει. εἰρημ. V. 14) —αίνοντος V. 15) κουαιστ. Vi. F. R. κοαίστ. V. Τριβ. ἀν. κ. Vi. 16) ἄγραφον Vi. R. 17) μαρτύρων ad. V. Vi. R. 18) d. Vi. R.: μαρτυρῆσαι V. 19) γὰρ omisi cum M. Vi. R.

torio bonorum possessor, totum assem uel partem
hereditatis uel etiam hunc fundum hominemue uel
etiam tot solidos ut illi restituas«, cum alioquin le-
gata in testamento non iure ab intestato relinqui possint.
itaque hoc interest inter legatum fideique commissum, quod
legata in testamento tantummodo relinquuntur, fideicommissa
11. autem etiam ab intestato. 11. Cum Primum heredem scripse-
rim, possum eum rogare ut Secundo hereditatem restituat et
rursus Secundum rogare, ut Tertio omnem sibi restitutam
hereditatem eiusue partem restituat, uel ut Tertio certam rem
12. praestet. 12. Et quia, sicuti in principio huius tituli pro-
posuimus, prima fideicommissorum cunabula ex fide heredum
pependerunt, et inde nomen et substantiam acceperunt et ideo
diuus Augustus cum in arbitrio essent ad iuris necessitatem
ea detraxit, nuper princeps noster eundem diuum Augustum
superare contendens ex facto quodam, quod ad sacras eius
aures Tribunianus gloriosissimus quaestor rettulit, constitu-
tionem fecit, per quam disposuit, ut si quis sine scriptura
fideicommissum reliquerit uel per uniuersitatem uel speciale
et neque ex scriptura neque ex quinque testium depositione,
quorum praesentia ad fideicommissum ordinandum sufficit,
(nam interdum uel pauciores adsunt testes aut nemo penitus)
res possit manifestari, tunc siue pater sit, qui a filio herede

τὸ fideicómmisson καταλιμπάνειν εἴτε ἕτερος ὁστισδήποτε, ἐὰν ὁ κληρονόμος ἀπίστως φερόμενος[1]) τὰ τῇ πίστει αὐτοῦ καταπιστευθὲν πληρῶσαι παραιτῆται ἀρνούμενος καὶ λέγων μηδὲν τοιοῦτον παρηκολουθηκέναι, τοῦ fideicommissaríu ἀντιλέγοντος πρὸς ταῦτα, ἐξεῖναι τῷ fideicommissaríῳ (πρότερον ὀμνύντι τὸν περὶ calumnías ὅρκον, ὅτι οὐ κατὰ συκοφαντίαν[2]) ἐπάγει τὸν ὅρκον) οὕτως ἀναγκάσει τὸν κληρονόμον ὀμόσαι ὡς οὐ κατελείφθη fideicómmisson. εἰ δὲ παραιτήσηται τὸν ὅρκον ὁ κληρονόμος, ἀναγκαζέσθω τὸ καθομάδα[3]) ἤγουν τὸ ἰδικὸν καταβάλλειν, ἵνα μὴ ἡ τελευταία τοῦ διαθεμένου βούλησις ἀνατραπῇ ἀνδρὸς τὸ ὅλον τῷ κληρονόμῳ καταπιστεύσαντος. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ληγαταρίου ἢ fideicommissaríu κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον fideicómmisson κατελείφθη, τὰ αὐτὰ κρατείτω. καὶ ἀρνούμενος ὁ ληγατάριος ἢ[4]) fideicommissários καταλελεῖφθαί τι[5]) ὀμνύτω μὴ καταλελεῖφθαι ἢ παραιτούμενος ἀπαιτείσθω τὸ fideicómmisson. εἰ δὲ ὁ βαρηθεὶς[6]) τῷ fideicommíssῳ[7]) συνομολογεῖ μὲν τὸ καταλελεῖφθαι παρ' αὐτοῦ fideicómmisson, ἐπὶ δὲ τὴν ἀκρίβειαν[8]) κατατρέχει τῶν νόμων λέγων, ὡς οὐ παρῆσαν πέντε μάρτυρες ἡνίκα τὸ fideicómmisson κατελιμπάνετο, ὡς ματαίας οὔσης τῆς τοιαύτης δικαιολογίας, καταβάλλειν ἀμάχως ἀναγκαζέσθω τὸ fideicómmisson.

---

1) φαινόμενος ἄδικος Vi. R. φερόμενος M. L1. L6. L2. (φαιρ—).: ed. φαινόμ.: mallem ἀπιστίᾳ φερ. 2) —ίας V.: mox L6. ἐπάγω. 3) —άδος V. 4) ὁ ad. V. 5) M V. καταλειφθῆναι [τι ad. L1. L2.]. L1. L2. F. ἀρν. ὁ ληγ. τὸ καταλειφθῆναί τι Vi. R. 6) —υνθεὶς V. 7) εἴτε κληρονόμος δηλονότι εἴτε ληγατάριος ad. V. 8) ἐπὶ τὴν ἀκρ. δὲ τῶν ν. κατ. V.

fideicommissum relinquit, siue alius quicumque, si heres perfidia tentus fidei suae commissum adimplere recusat, negando aliquid eiusmodi esse subsecutum, et fideicommissarius contradicat, liceat ei, cum prius ipse de calumnia iurauerit (sese nempe non calumniandi animo iusiurandum deferre) heredem cogere iurare fideicommissum non esse relictum. quodsi recuset heres iurare, coartetur ad fideicommissi uel uniuersalis uel specialis solutionem, ne depereat ultima testatoris uoluntas, qui omnia fidei commiserit heredis. sin autem a legatario uel a fidei commissario eiusmodi fideicommissum relictum sit, eadem obseruentur. et si infitias eat legatarius uel fideicommissarius relictum esse fideicommissum, aut iuret id non esse relictum aut, si recuset, fideicommissum persoluat. si is qui fideicommisso oneratus est, confiteatur quidem fideicommissum a semet esse relictum, ad iuris autem suptilitatem decurrat, dicens non adfuisse quinque testes cum fideicommissum relictum est, utpote qui uana defensione utatur fideicommissum soluere sine dubitatione cogatur.

De singulis rebus per fideicommissum relictis.[1]
Titulus 24.

Οὐ μόνον καθομάδα[2]) fideicómmissa κατὰ τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν[3]) εἰρημένα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ[4]) ἰδικὰ, οἷον ἀγρὸν οἰκέτην[5]) ἐσθῆτα[6]) ἄργυρον νούμμους[7]) καὶ ἢ[8]) αὐτὸν κληρονόμον ἀξιῶσαι ὥςτε ἑτέρῳ τοῦτο ἀποκαταστῆσαι ἤγουν καὶ[9]) ληγατάριον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀπὸ ληγαταρίου[10]) ληγάτον οὐ δύναται[11]) καταλιμπάνεσθαι. 1. Καταλιμπάνομεν 1.
δὲ κατὰ fideicómmisson οὐ μόνον τὰ ἡμέτερα πράγματα ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ κληρονόμου καὶ τὰ τοῦ ληγαταρίου καὶ τοῦ fideicommissaríu[12]). οὐ μόνον δὲ παρακαλεῖσθαι δύναται τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, ὅπερ ἔτυχεν αὐτῷ καταλειφθὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον εἴτε αὐτοῦ εἴτε ἀλλότριον[13]). ἐὰν γὰρ ἀγρόν σοι καταλείψω, δύναμαί σε ἀξιοῦν ἢ αὐτὸν τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ οἰκίαν ἀντὶ τοῦ ἀγροῦ ἑτέρῳ δοῦναι. ἀδιάφορον δέ ἐστι πότερον σὴ ἢ ἀλλοτρία ἐστὶν ἡ οἰκία. τούτου δηλαδὴ παραφυλαττομένου, ἵνα μήτις πλέον ἀξιωθῇ[14]) ἑτέρῳ παρασχεῖν ὧν αὐτὸς κερδαίνει. τὸ γὰρ πλέον ἐν τῷ fideicommíssῳ ἄχρηστόν ἐστιν. οἷον, κατέλειψά σοι ρ̄ νομίσματα, ἐβάρυνα δὲ σὲ fideicommissῳ ρι̅[15])· εἰς τὸ ὑπέρπλεον ἀνυπόστατον τὸ fideicómmisson. ἡνίκα δὲ ἀλλότριον πρᾶγμα κατὰ fideicómmisson καταλιμπάνεται, ἐπανάγκες ἐστὶ τῷ ἀξιωθέντι τοῦτο ἀποκαταστῆσαι· ἢ γὰρ ἀγοράσας δίδωσι τῷ fideicommissaríῳ ἢ εἰ μὴ δύναται τὴν διατίμησιν παρέχει. 2. a) Οὐ μόνον δὲ χρημάτικα fi- 2.
deicómmissa δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν κατὰ fideicómmisson διδόναι συγχωρούμεθα. δύναμαι γὰρ

---

1) περὶ ἰδικῶν πραγμάτων τῶν [τοῦ M. d. V.] διὰ τοῦ φιδεικομμίσσου καταλιμπανομένων libri edit. 2) —δος V. 3) —μῖν V. 4) d. Vi. 5) —τας Vi. 6) χρυσὸν ad. V. 7) νόμους V. 8) ἢ καὶ Vi. 9) d. M. 10) fideicommissaríu L1. L2. 11) δυνατὸν Vi. R. 12) M. L1. L2.: καὶ τοῦ φιδεικ. καὶ τοῦ ληγ. V.: τὰ τοῦ λ. καὶ τοῦ F. R. 13) M. L1. L2. V. F2.: αὐτοῦ [ἐστιν d. F1.] εἴτε καὶ ἀλ. Vi. F1. R. 14) —σῃ V. 15) ν̅ν̅ο Vi. R. ad.

a) Proch. 34, 46.

De singulis rebus per fideicommissum relictis.
Titulus 24.

Non solum per uniuersitatem fideicommissa, uti iam nobis
propositum est, relinquere possumus, set etiam specialia, ueluti
fundum hominem uestem argentum pecuniam numeratam, et
uel ipsum heredem rogare ut alii id restituat, uel legatarium,
1. quamuis a legatario legari non possit. 1. Relinquimus autem
per fideicommissum non solum res nostras, set etiam heredis
aut legatarii aut fideicommissarii. porro non solum rogare quis
potest quendam ut rem alii restituat, quae ei relicta sit, set etiam
aliam, siue ipsius siue alienam. nam si fundum tibi reliquero,
possum te rogare, ut ipsum fundum aut aedes pro fundo alii
des, nec refert utrum tuae an alienae aedes sint. hoc uerum
obseruandum est, ne quisquam plus alii praestare rogetur,
quam ipse ceperit; nam quod amplius est in fideicommisso
inutile est. ut ecce reliqui tibi aureos C., oneraui te fidei-
commisso aureorum CX, quod ad id, quod superest, inutile
est fideicommissum. cum autem aliena res per fideicommis-
sum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, eandem prae-
stare: aut enim eam redimit et fideicommissario tradit, aut,
2. cum nequeat, aestimationem praestat. 2. Non solum uero
eiusmodi fideicommissa, quae pecunia aestimantur, relinqui
possunt, set etiam libertas per fideicommissum dare concedi-

ἀξιῶσαι τὸν ἐμὸν κληρονόμον τόνδε μου τὸν οἰκέτην ἐλευθερῶσαι, ἤγουν τὸν ληγατάριον καὶ fideicommissárion. ἀδιάφορον δέ ἐστι πότερον περὶ[1]) ἐμοῦ οἰκέτου παρακαλῶ τούτους ἢ περὶ ἰδικοῦ τοῦ κληρονόμου ἢ τοῦ ληγαταρίου ἤγουν καὶ[2]) ἑτέρου τινός. δύναμαι γὰρ λέγειν· »ἀξιῶ σε, ὦ κληρονόμε ἤγουν ληγατάριε, τόνδε σου τὸν οἰκέτην ἢ τὸν Maeuíu δοῦλον ἐλευθερῶσαι«. ἀναγκάζεται[3]) τοῦτον ἀγοράσαι καὶ ἐλευθερίᾳ τιμῆσαι. εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτὸν οὐ πιπράσκει (οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεται), μὴ λεγέτω τις ἀποσβέννυσθαι[4]) τὴν fideicommissarían ἐλευθερίαν[5]), ἀλλὰ τέως μὲν ἠρεμεῖ καὶ καὶ ὑπέρθεσιν ἔχει καί, εἴποτε δυνατὸν γένηται, ἐπιτεθήσεται ἐλευθερία. ἐὰν γὰρ ὁ ἀξιωθεὶς ὁπωςδήποτε γένηται[6]) δεσπότης τοῦ τοιούτου οἰκέτου ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐλευθερῶσαι· ταῦτα μέν, ἐν ᾧ ὁ τοῦ οἰκέτου δεσπότης οὐδὲν ἀπὸ γνώμης τοῦ testátoros ἔχει. εἰ γάρ τι ἐκέρδανεν[7]) ἐκ τῆς τοῦ διαθεμένου βουλήσεως, ἠναγκάζετο[8]) πάντως ἐκποιεῖν τὸν οἰκέτην. ἐὰν τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ καταλείψω fideicommissarían ἐλευθερίαν, ἐλευθερωθεὶς ἐμὸς ἀπελεύθερος οὐ γενήσεται, ἀλλὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, τουτέστι τοῦ ἐπιθέντος τὸ fácton τῆς ἐλευθερίας. εἰ μέντοι diréctan ἐλευθερίαν κατέλιπον[9]) τῷ οἰκέτῃ μου, εἶπον γάρ· »κελεύω Στῖχον ἐλεύθερον εἶναι« ἢ »Στῖχος ἐλεύθερος ἔστω«, ἀπελεύθερος ἐμὸς[10]) ἔσται ὁ Στῖχος, κληθήσεται δὲ οὗτος παρὰ τοῖς νομικοῖς orcinus libértus, τουτέστι χαρωνιανὸς ἀπελεύθερος. ἐκείνῳ δέ μου τῷ οἰκέτῃ μόνῳ[11]) δύναμαι diréctan ἐλευθερίαν καταλιπεῖν, ὃς ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν τελεῖ[12]) ἐν τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν τελευτήν· diréctως[13]) δὲ ἐλευθερία τότε καταλιμπάνεσθαι δοκεῖ, ἡνίκα μὴ ἀξιοῖ ὁ διαθέμενος ἕτερον παρασχεῖν τὴν ἐλευθερίαν ἀλλ' αὐτὸς ὥςπερ ἐκ τῆς

---

1) τοῦ ad. Vi. R. 2) d. Vi. R. 3) γὰρ ad. Vi. R. 4) τὸ ληγάτον ἤγουν L 6. ins. 5) δηλαδὴ ad. Vi. R. 6) —ήσεται L 6. 7) κερδαίνει Vi. R. — ἐκέρδησε V. 8) ἀναγκάζεται Vi. R. 9) —λειπον F 1. 10) μου L 1. L 2. 11) δοῦναι V. 12) τ. δ. L 1. V. Vi. R. 13) —κτα V.

mur. possum enim heredem meum rogare, ut illum seruum meum manumittat, uel legatarium uel fideicommissarium. nec interest utrum de meo seruo rogem an de eo qui heredis aut legatarii aut cuiusdam extranei sit. possum enim dicere: »rogo te, heres uel legatarie ut hunc hominem tuum uel Maeuii seruum manumittas.« cogitur enim hunc redimere atque manumittere. quodsi dominus eum non uendat (non enim cogi potest), non dicat quis extingui libertatem per fideicommissum relictam: nam ea potius in pendenti est atque differtur et, si unquam fieri poterit, praestabitur. haec uero si serui dominus nihil ex iudicio testatoris percepit; nam si quid ex defuncti uoluntate consecutus est, omnino seruum alienare cogitur. si seruo meo fideicommissariam reliquero libertatem, manumissus meus libertus non fiet set eius, qui manumiserit, qui nempe factum addiderit manumissionis. sin autem directo seruum meum liberum esse iusserim, dixi enim: »iubeo Stichum liberum esse« uel »Stichus liber esto«, libertus meus Stichus fiet, et audiet apud iurisconsultos »orcinus libertus.« illum uero tantummodo seruum meum directo manumittere testamento possum, qui utroque tempore in mea fuerit potestate, et quo testamento fecerim et quo mortuus sim. directo autem hereditas tunc dari uidetur, cum non alium testator rogat ut

οἰκείας διαθήκης[1]) βούλεται ἐπ' αὐτὸν[2]) καταφέρεσθαι τὴν ἐλευθερίαν.

3. Ἔστι δὲ καὶ ῥήματα πεποιημένα[3]) πρὸς fideicommíssu δόσιν· πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ ταῦτα ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει ἐστί· »peto« »rogo« »uolo« »mando« »fidei tuae committo«[4]), ἅτινα καὶ ἰδίᾳ λεγόμενα καὶ ἅμα καὶ[5]) κατὰ ταὐτὸν[6]) τὴν αὐτὴν ἐπέχει[7]) δύναμιν. 3.

De Codicillis.[8]) Titulus 25.

Εἴπωμεν λοιπὸν περὶ codicíllων.[9]) Codícillos[a]) δέ[10]) ἐστιν ἐλλιποῦς ἐν διαθήκῃ[11]) γνώμης testátoros[12]) ἀναπλήρωσις. Ἔστι δὲ οὐκ ἄτοπον περὶ τῆς ἀρχαιογονίας τῶν codicíllων διαλεχθῆναι. πρὸ[13]) τῶν Augústu χρόνων ἡ τῶν codicíllων ποίησις οὐκ ἦν ἐν χρήσει· πρῶτος δὲ Lúcios Lentûlos[14]) τούτους ἐξηῦρε, καὶ εἰς πολιτείαν ἤγαγεν· ὁ γὰρ Lentûlos ἐν Ῥώμῃ διαθέμενος ἔγραψε κληρονόμον τὴν ἰδίαν θυγατέρα καὶ Aúguston τὸν βασιλέα, καὶ ἑτέρους· εἶπε δὲ ἐν τῇ διαθήκῃ οὕτως· »ἐάν τινα ποιήσω μετὰ ταῦτα codícillon, ἰσχυρὸς ἔστω«, τουτέστιν econfirmáteusen[15]) ἐσόμενον codícillon. Ἐκδημήσας ἐπὶ τὴν Ἀφρικὴν, εἶτα μέλλων ἐκεῖ τελευτᾶν, ἐποίησε codícillon, ἐν ᾧ codicíllῳ ἠξίωσε τὸν Aúguston, μερικὸν ὄντα κληρονόμον αὐτοῦ,[16]) ποιῆσαί τι, οἷον κατασκευάσαι τινὶ οἰκίαν[17])

---

1) ἰδίας διαθέσεως V.: αὐτὸς h. l. L 6. 2) αὐτῷ Vi. R. 3) ἐπινενοημένα cj. R. 4) »τουτ·/. ἀπαιτῶ παρακαλῶ βούλομαι ἐντέλλομαι πίστει σῇ βεβαιῶ« Vi. R., cui tamen recte graeca suspecta sunt. 5) d. Vi. F 1. R. 6) κατ' αὐτὸν L 1, κατ' αὐτὸ V. 7) ἔχει L 1. 8) περὶ τῶν [d. M. V.] κωδικέλλων ad. libri ed 9) —κέλλου Vi. R. 10) d. V. Bas. Harm. Att. 11) διαθήκης Pi. Harm. 12) διατιθεμένου Pi. τοῦ δ. Bas. Harm. Att. 13) πρότερον ἐπὶ τῶν A. Vi. R. 14) scr. ex M. L 1. 15) ita M. L 1.: τὸν ins. P. Vi. R. 16) αὐτοῦ κλ. L 1. L 2. Vi. R. αὐτ. ὄντα κλ. V. 17) ἢ ποιῆσαι ins. V. Vi. F. R. qui cj. ἢ καὶ ποιῆσ. ἔτ. cet.

a) Cf. Bas. 36, 1, 1. Harm. 5, 7, 3. Att. 25, 1 [A. 35, 1].

libertatem praestet, set ipse tanquam ex suo testamento hereditatem ei competere uult.
3. 3. Sunt autem uerba ad fideicommissa ordinanda accomodata, quorum, cum plura sint, haec maxime in communi usu habentur: peto rogo uolo mando fidei tuae committo. quae perinde singula, atque si omnia in unum congesta sint, eandem uim habent.

De codicillis. Titulus 25.

Restat ut de codicillis dispiciamus. codicilli sunt imperfectae uoluntatis testatoris in testamento expressae supplementum. neque absurdum est quaedam de codicillorum origine tractare. ante Augusti tempora ius codicillorum in usu non erat; set primus Lucius Lentulus eos introduxit, atque in usum uocauit. nam cum Lentulus Romae testaretur, filiam suam heredem instituit, et diuum Augustum et alios quosdam. dixit autem in testamento: »si quos postea codicillos confecero, rati habeantur:« idest futuros codicillos confirmauit. deinde cum Africam petiisset, ibique decederet, codicillos fecit. quibus codicillis rogauit Augustum, quem sibi ex parte heredem instituerat, ut aliquid faceret, ueluti ut alicui domum extrueret, aut aliud id genus. re-

ἢ καὶ ἕτερόν τι τοιουτότροπον[1]) πρᾶξαι[2]), κατέλιπε δὲ καὶ fideicómmissa καὶ ληγάτα τισὶν ὀνομαστὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας θυγατρός. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Lentúlu τελευτὴν τῆς διαθήκης ἀναγνωσθείσης[3]), προσενεχθέντος[4]) δὲ καὶ τοῦ codicíllu, Aúgustos ὁ βασιλεὺς ἀπεπεπλήρωσεν[5]) ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ βουληθέντα τῷ Lentúlῳ, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ συγκληρονόμοι, τὸν Aúguston μιμησάμενοι, παρέσχον τὰ fideicómmissa· καὶ ἡ Lentúlu δὲ θυγάτηρ τὰ παρ' αὐτῆς[6]) ὀνομαστὶ καταλειφθέντα ληγάτα προσώποις λαμβάνειν μὴ δυναμένοις κατέβαλε. καὶ τούτων οὕτω παρακολουθησάντων, λόγος τὸν θειότατον Aúguston συγκαλέσασθαι τοὺς τότε σοφούς, ἐν οἷς καὶ Trebátion,[7]) οὗτινος κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπὶ παιδεύσει νόμων ἦν ἡ[8]) αὐθεντία[9]) μεγίστη, ζητῆσαί τε, παρόντων τῶν νομικῶν, εἰ δεῖ[10]) τοῦτο δεχθῆναι τὸ[11]) τοῦ codicíllu, καὶ εἰ τῶν νομικῶν οὐκ ἀφέστηκε λογισμῶν. ταῦτα τοίνυν ἐρωτήσαντος[12]) τοῦ[13]) Augústu, λέγεται τὸν Trebátion[14]) εἰπεῖν τῷ Augústῳ, χρησιμώτατον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι[15]) τὸ τῶν codicíllωn Ῥωμαίοις, διὰ τὰς μεγάλας καὶ μακρὰς ἀποδημίας, αἵτινες συνεχεῖς ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς διὰ τοὺς ἀνακύπτοντας πολέμους· ἵνα, ἐάν τις διαθήκην μὴ δύνηται[16]) ποιῆσαι, ἀπορῶν τῶν[17]) εἰς τοῦτο ἐπιτηδείων,[18]) codícillon ποιήσῃ.[19]) Μετ' ἐκείνους οὖν τοὺς χρόνους ὁπότε καὶ Labeὼn ὁ νομικὸς codicíllus[20]) ποιήσας ἐτελεύτησεν, οὐδενὶ γέγονεν ἀμφισβητήσιμον,[21]) ἔννομον[22]) ἔχειν σύστασιν τοὺς codicíllus.[23])

1. Οὐ μόνον δὲ διαθήκης γενομένης, δύναταί τις codicíllus[24]) γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀδιάθετος τελευτῶν ἐν αὐτοῖς[25]) fidei- 1.

---

1) τοιοῦτου P. τοιούτου τρόπου Vi. R. 2) add. M. V. P 3) τῆς δ. μετὰ τ. τ. Λ. τ. ἀναγν. Vi. R. 4) προεν. P. Vi. R. 5) —ρώσας V. 6) —τοῦ V. τοῖς P. qui postea l. λόγος λέγεται. 7) M. L[1].: τραδιτίων V. 8) d. Vi. R. 9) ἡ αὐθ. ἦν V. 10) ἤδη ins. M. m. 2a. 11) addidi ex M. L[1]. L[2]. 12) ἐπερ. Vi. R 13) ad. cum M. V. 14) τρεβάτον V. 15) εἶναι καὶ ἀναγκαιότατον V.: τοῦτο ins. Vi. F[1]. R. 16) —αται M. 17) τὴν V. 18) —ιότητα V. 19) —σαι L[1]. 20) κωδίκελλον V. Vi. R. 21) —τησις Vi. R. 22) νόμιμον Vi. R. 23) γράφειν ad. V. 24) M. L[1]. L[2].: —ον Vi. R.: d. F. 25) —τῷ Vi. R.

liquit etiam fideicommissa et legata quibusdam nominatim a sua filia. post uero Lentuli mortem testamento perlecto et codicillis allatis, diuus Augustus ex sua persona Lentuli uoluntatem adimpleuit ceterique heredes Augusti exemplum secuti fideicommissa praestauerunt. et Lentuli filia legata a se nominatim relicta personis, quae ea capere non possent, soluit. quae cum ita subsecuta essent, dicitur diuus Augustus conuocasse prudentes, inter quos Trebatium quoque, cuius tunc temporis auctoritas in iuris scientia maxima erat, et quaesisse, iis praesentibus, an usus codicillorum recipi oporteret, neque a iuris ratione absonans esset. cum haec Augustus quaesisset, dicitur Trebatius Augusto suasisse optimum atque necessarium Romanis codicillorum usum esse propter magnas ac longas peregrinationes, quae apud ueteres ob exorientia undique bella frequentes erant; ut si quis testamentum facere non posset, cum eorum copia non essent, quae ad hoc necessaria sint, codicillos faceret. post quae tempora cum et Labeo iurisconsultus codicillos fecisset, iam nemini
1. dubium erat, quin codicilli optimo iure admitterentur. 1. Non tantum uero testamento facto potest quis codicillos scribere, set etiam intestatus decedens fideicommittere codicillis potest.

cómmissa συγκεχώρηται καταλεῖψαι. Εἰ δέ τις codicíllus ποιήσας, τῇ γραφῇ τούτων ἐπιζήσας, διάθηται μετὰ ταῦτα, οὐ βούλεται Papinianòs τοὺς προγενομένους ἐρρῶσθαι codicíllus,[1]) εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ἐν τῇ διαθήκῃ econfirmáteusen αὐτοὺς, εἰπών· »τοὺς πρὸ τῆς διαθήκης μου[2]) γενομένους codicíllus ἰσχύειν βούλομαι«. ἀλλὰ ταῦτα μὲν Papinianòs· Σεβῆρος δὲ καὶ Ἀντωνῖνος[3]) ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι, τὰ καταλειφθέντα fideicómmissa ἐν τοῖς codicíllois τοῖς πρὸ τῆς διαθήκης γραφεῖσιν, ἀκωλύτως ἀπαιτεῖσθαι, καὶ μὴ γενομένης confirmatíonos, εἰ μὴ ἄρα δείκνυται ὁ testátωr[4]) τῶν ἐν τῷ codicíllῳ γεγραμμένων ἀναχωρήσας. 2. a)Ἔστι δὲ γενικὸς κανὼν 2.
ὁ λέγων· »Codicillis hereditas neque dari neque adimi potest[5]),« τουτέστιν οὐ δύναμαι codicillus[6]) ποιῶν[7]) λέγειν· »Ὁ δεῖνα μου[8]) ἔστω κληρονόμος«· ἤγουν γράφειν· »Ὁ υἱός μου ἔστω exherédatos,« ἵνα μή τις σύγχυσις γένηται μεταξὺ διαθήκης καὶ codicíllu, καὶ εἴησαν ἀδιάκριτοι· ταῦτα γὰρ ἐν διαθήκῃ γένονται[9]). Ὥςτε οὖν, ὡς εἴρηται, οὔτε exheredateúein, οὔτε γράφειν κληρονόμον[10]) δυνατὸν ἐν codicíllῳ, fideicommissarían δὲ κληρονομίαν δυνατὸν καταλιμπάνειν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ εἰρημένος κανὼν ἰσχύει[11]) ὅτι ἐὰν γράψω Prímon κληρονόμον púrωs, οὐ δύναμαι ἐν codicíllῳ αἵρεσιν αὐτῷ[12]) προςτιθέναι,[13]) καὶ λέγειν· »Ἔστω μου[14]) κληρονόμος, si nauis ex Asia uenerit«· ἐὰν γὰρ δεξώμεθα τὴν αἵρεσιν, ἀτονησάσης αὐτῆς, εὑρίσκεται ὁ testátωr διὰ τῆς ἐν codicíllῳ[15]) διδομένης αἱρέσεως ἀφαιρῶν τοῦ Prímu τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' οὐδὲ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ ἐν τῇ διαθήκῃ δυνατὸν diréctωs ὑποκαθιστᾶν ἐν codicíllῳ καὶ λέγειν· »Ἐὰν ὁ Prîmos,[16]) ὃν ἐν τῇ διαθήκῃ ἐνεστησάμην[17])

---

1) Παπ. οὐ βούλεται τοὺς προγρεγραμμένους ε. κ. Vi. R. προγενεστέρους V. 2) d. V. 3) καὶ Σ. δὲ σὺν Ἀντ. P. 4) τεστ. δείκν. ὁ F. 5) »non possum codicillos faciens dicere: ille mihi sit heres« Vi. R. 6) —λλον Vi. R. 7) – ιεῖν Vi. 8) M.: ἔστω μου cet., μου κλ. ἔστ. V. 9) M.: —εται cet. 10) – μους V. 11) ὁ εἰρημ. ἰσχ. καν. L1. L2. P.: ἰσχ. ὁ εἰρ. κ. V.: ὁ κ. ὁ εἰρ. ἰσχ. Vi. R. 12) αὐτῷ ἐκ κ—οις αἴρ. V. 13) προσθεῖναι Vi. R. 14) d. P. 15) αὐτῷ Vi. R. 16) d. P. 17) κληρονόμος omisi cum M. V.

a) Proch. 29, 4. 5.

si quis autem codicillos cum fecerit, superuiuat atque testetur, Papinianus non aliter uires habere codicillos antea factos ait, quam si specialiter in testamento eos confirmauerit, dicens: »quos ante testamentum codicillos feci ratos habeo«. set haec quidem Papinianus; diui autem Seuerus et Antoninus rescripserunt fideicommissa in codicillis ante testamentum scriptis relicta prorsus peti posse, licet non sint confirmati, nisi testator expresserit se a uoluntate quam in
2. codicillis scripsisset recessisse. 2. Regula iuris generalis est, qua codicillis hereditas neque dari neque adimi potest. itaque non possum codicillos ita facere: »ille mihi heres esto«, uel scribere: »filius meus exheres esto« ne confundantur iura testamenti atque codicillorum et distingui nequeant. et ideo, uti dictum est, neque exheredem facere neque heredem instituere in codicillis licet; fideicommissaria uero hereditas relinqui potest. adeo uero eiusmodi regula optinet, ut si Primum pure heredem scripsero, non possum in codicillis condicionem adicere, et dicere: »heres esto, si nauis ex Asia uenerit.« nam si acceperimus condicionem et haec non extiterit, uidebitur testator per condicionem codicillis adiectam Primo hereditatem auferre. set neque heredi testamento instituto in codicillis directo substitui potest, ut

μὴ γένηταί μου κληρονόμος, ἔστω μου **Secûndos**
κληρονόμος.« 3. *Καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς συγχωρούμεθα*[1]) 3.
ποιεῖν codicíllus. Codicíllων *γενομένων,*[2]) *οὐδεμίαν ἐπιζητοῦμεν*
τάξιν ἐπὶ τῇ τούτων γραφῇ, ὥςπερ ἐπὶ τῆς διαθήκης λέγομεν
προηγεῖσθαι τὴν ἔνστασιν· καὶ ὅτι μόνοι πέντε μάρτυρες ἀρκοῦσιν.

Ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ β̄ Institutíων *Θεοφίλου ἀντικήνσορος.*[3])

---

1) *δυνάμεθα* Vi. R. 2) *χωδ. δὲ γενομ.* P. Vi. R. 3) M. Pi. F., qui ad. feliciter: *τέλος τῆς β̄ Ἰνστ. Θ. Ἀ.*: V.: ita fere L^{18}. Hic in M. quae dam adscribuntur, quae huc prorsus non pertinent

ecce: »si Primus, quem in testamento heredem scripsi, heres non erit, Secundus mihi heres esto«.

3. 3. Et unum et plures codicillos facere possumus, in quibus scribendis nullam ordinationis sollemnitatem desideramus, sicuti in testamentis fieri solet, in quibus institutionem heredis praecedere debet. et quinque testes tantum sufficiunt.

Explicit cum Deo Institutio secunda Theophili Antecessoris.

᾿Αρχὴ σὺν Θεῷ τῆς γ̄ Institutíonos[1])

Incipit feliciter Institutio III[a].[2])

De hereditatibus quae ab intestato deferuntur.[3])
Titulus 1.

Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' εἶδος κτήσεων ἀρξάμενοι περὶ τῶν καθομάδα διαλέγεσθαι ἠρξάμεθα τῆς κληρονομίας, εἰπόντες ταύτην ἢ[4]) ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἐφ'[5]) ἡμᾶς καταφέρεσθαι. Εἰπόντες οὖν τὰ ἐκ[6]) διαθήκης ὡς ἐν εἰσαγωγαῖς,[7]) ὡς οἷόν τε ἀνελλιπῶς, διὰ τὴν ἀκολουθίαν εἰπόντες καὶ περὶ ληγάτων καὶ[8]) fideicommíssων νῦν εἴπωμεν[9]) περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν.[10]) χώρα δὲ ταύταις ἡνίκα τις μὴ διαθέμενος τελευτήσῃ. τελευτᾷ δέ[11]) τις ἀδιάθετος, ἢ fáctῳ ἢ νόμῳ· fáctῳ μὲν ἡνίκα τις παντελῶς μὴ ποιήσῃ[12]) διαθήκην, νόμῳ δὲ, ἡνίκα τις ποιήσῃ διαθήκην, ἣν ὁ νόμος οὐ προσίεται. ἢ γὰρ non iure ciuili facta[13]) ἐστὶ, παραλειφθέντων τῶν ὅρων τῶν εἰς ἀκριβῆ συντεινόντων διατύπωσιν διαθήκης· ἢ τυπωθεῖσα ἰσχυρῶς γέγονε rúpta[14]) (οἶδας δὲ[15]) τὸ rúpton πόσοις συμβαίνει τρόποις· postúmu praeterítu τοχετῷ[16]), καὶ καινῷ

---

1) M. Pi. V., ubi tamen uerba σ. Θ. non leguntur. 2) ita M. F. 3) περὶ κληρονομιῶν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου προςφερομένων ad. libri. ed. 4) d. M. 5) εἰς Vi. R. 6) τῆς ad. V. 7) —ῇ P. Vi. R. 8) περὶ ad. V. P. 9) καὶ ad. P. 10) —μων M. 11) d. Vi. R. 12) —σας V. 13) τουτ·/. οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη ad. P. Vi. R. 14) τουτ·/. ῥηγνυμένη P. Vi. R. 15) γὰρ V. 16) —οῦ V. τουτ·/. υἱοῦ γεννηθέντος μετὰ τὴν τῆς διαθήκης ποίησιν.

Incipit feliciter cum Deo Institutio III[a].

De hereditatibus quae ab intestato deferuntur.
Titulus 1.

Post expositionem adquisitionum per speciem, cum de his iuris figuris loqui instituerimus quibus per uniuersitatem res nobis adquiruntur, cepimus de hereditate disserere, quam diximus uel ex testamento uel ab intestato nobis deferri. Cum igitur iam de testamentis quam plenissime ut in institutionibus fieri potuit, locuti simus, et consequenter de legatis etiam ac fideicommissis, de hereditatibus dicamus quae ab intestato deferuntur. Moritur autem quis intestatus aut facto, si nullum prorsus fecit testamentum, aut iure, si testamentum quidem fecit, id tamen ius non admittat. Aut enim non iure ciuili factum est, neglectis modis ad sollemnem testamenti ordinationem pertinentibus; aut rite perfectum ruptum est (scis autem quot modis rumpi possit, postumi praeteriti natiuitate, nouo suo adcedente, uel nouo suo adgnato); aut inri-

súῳ ἐπαναβαίνοντι ἢ καινῷ súῳ ἐπιγενομένῳ) ἢ ínritos[1]) ἀπετελέσθη,[2]) δι' ἣν[3]) ὑπέστη capitis deminutíona ὁ testátωr, ἐν ᾗ καὶ ἐτελεύτησεν, ἢ μηδενὸς τοιούτου[4]) παρακολουθήσαντος, ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐ προσῆλθε τῷ κλήρῳ.

1. Ἀδιαθέτου τοίνυν τελευτήσαντός τινος κατὰ τοὺς εἰρη- 1.
μένους τρόπους, ἡ κληρονομία κατὰ πρώτην τάξιν ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου εἰς τοὺς súus παραγίνεται κληρονόμους. 2. 2.
Sûoi δὲ κληρονόμοι νομίζονται, καθὰ καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἰρήκαμεν Institutíoni, οἱ[5]) in potestate ὄντες τοῦ τελευτήσαντος, οἷον[6]) υἱος θυγάτηρ· ἔκγονος ἐκγόνη, οἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ· προέκγονος προεκγόνη οἱ πρὸ τῆς ἐμῆς τεχθέντες τελευτῆς ἐκ τοῦ ἐκγόνου, ὃν ὁ ἐμὸς ἐγέννησεν υἱός. καὶ οὐ διαφέρομαι[7]) πότερον φυσικοὶ παῖδές εἰσιν ἢ θετοί. τούτοις δὲ τοῖς súois συναριθμεῖν[8]) ἀνάγκη[9]) τοὺς μὴ τεχθέντας μὲν[10]) ἀπὸ νομίμων γάμων, ἐπιδοθέντας δὲ, καθὰ ταῖς βασιλικαῖς περιέχεται διατάξεσι, βουλευτηρίῳ πόλεως· γενόμενοι γὰρ βουλευταὶ τὰ τῶν súωn ἕξουσι δίκαια. Προστίθει τούτοις καὶ οὓς ἡ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπενόησε διάταξις κελεύουσα, ἡνίκα τις ἐμμιγῇ[11]) τινὶ γυναικὶ οὐ γαμικῇ διαθέσει, ἣν ἐκ νόμων γαμετὴν ἔχειν οὐκ ἐκωλύετο, εἴγε τεχθεῖεν ἐντεῦθεν[12]) παῖδες, τῆς δὲ στοργῆς ἐντεῦθεν αὐξανομένης, προικῷα πρὸς αὐτὴν συμβόλαια ποιήσηται, τοὺς τεχθέντας ἢ τὰς τεχθείσας οὐ μόνον τοὺς μετὰ τὴν τοῦ προικῴου γραφὴν ἐννόμους καὶ in potestate γίνεσθαι τοῖς πατράσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας· δεῖ γὰρ τούτους τιμᾶσθαι τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας[13]), οἳ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα πρόφασιν παρέσχον τοῦ κτήσασθαι τὸ τιμιώτατον τῶν νομίμων παίδων ὄνομα. κρατεῖν δὲ τοῦτο ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς[14]) ἐπὶ τοῖς γεννηθεῖσι πρὸ τῶν προικῴων συμβολαίων,[15]) εἰ καὶ μηδένα

---

1) τουτ'/. ἄκυρος Vi. R. 2) ἢ omisi cum M. P. Vi. R. 3) δι' ὧν Vi. R. 4) τοῦ τοι. P. 5) οἷον οἱ V.: οἷον in P. 6) τοῦ τ. ο. d. V. 7) —όμεθα L[1]. F. 8) —εῖσθαι Vi. R. 9) καὶ ad. Vi. R. 10) ad. cum Vi. R. 11) ἐμίγη Vi. R. 12) ἐνταῦθα V. ἐκ ταύτης Vi. R. 13) uerba δεῖ—τεχθέντας add. ex M. L[1]. L[2]. 14) βασ. ἐκ. V. 15) d. L[6]. Vi. R.

Druck von J. Dræger's Buchdruckerei (C. Feicht) in Berlin.

